

e
book

HUMANITAS

ION GHICA

SCRISORI CĂTRE
V. ALECSANDRI

V I N T A G E

V I N T A G E

HARTA IONIEI
 ȘI A ARHIPELAGULUI
 DOBECANER
 CU INSULA SAMOS

ASIA
 MINOR

CHIOS

SAMOS

NIXARIA

FOURNOI

PATMOS

LEROS

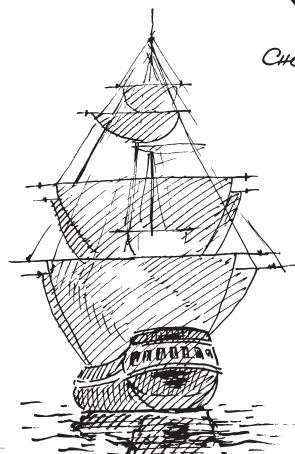
KALYMNOS

CHORA

RHODOS

CRETA
 (KAWZIA)

- I Tigani
- II Marathokampos
- III Karlovasi

ION GHICA

SCRISORI CĂTRE
V. ALECSANDRI

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE RADU GÂRMACEA
ȘI ILUSTRATĂ DE RAREȘ IONAȘCU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Coperta: Rareș Ionașcu, creion și acuarelă
după o cromolitografie de Louis Dupré
Concepția grafică: Radu Gârmacea
Tehnoredactor: Florina Vasiliu
Corector: Iuliana Glăvan
Prelucrări digitale: Dan Dulgheru

© HUMANITAS, 2004 (ediția print)
© HUMANITAS, 2014 (ediția digitală)

ISBN 978-973-50-4599-9 (pdf)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

NOTĂ BIOGRAFICĂ

Ion Ghica s-a născut în vremea lui Ioan vodă Caragea, în anul 1816, pe 12 august, la București, într-o familie care a dat Principatelor zece domni. În linie paternă direct este strănepotul lui Dimitrie Alexandru Ghika (Banul Bătrânului, nepotul lui Scarlat și „ul lui Dimitrie (Tache), mare logofăt, boier cu studii la Viena. Din partea mamei, Maria, sora patriotului Ion Câmpineanu, se trage dintr-o familie de mari boieri munteni. Nașde botez i-a fost viitorul domn de la 1822. 1828, Grigore Dimitrie Ghika. Printre ascendenții și rudele sale colaterale se numără boierii Dudești, Grădăreni, Văcărești sau Filipești.

A învățat mai întâi carte grecească, apoi carte românească de la oamenii de casă ai tatălui și de la Ion Heliade Rădulescu. La vârsta de 14 ani începe să studieze în franceză cu Jean Alexandre Vaillant, intelectual romantic și agitator politic, participant la variile comploturi în Principate. Tovarșii de învățături sunt C.A. Rosetti și Grigore Alexandrescu. La Sfântul Sava se împrietenește cu Nicolae Bălcescu. Este trimis la studii la Paris, iar în 1836 obține un bacalaureat în litere la Sorbona. Îl atrag însă mai degrabă științele exacte; obține și un bacalaureat în matematici, care-i permite să urmeze studiul geologiei la Școala de Mine. În capitala Franței leagă acum prietenia cu Vasile Alecsandri.

În vremea în care ocupația rusească impune în Principate prevederile Regulamentului organic, studenții români de la Paris își articulează ideologia națională și liberală, într-un mediu agitat de ideea reformării monarhiilor europene sub imperativele de drept naționale și ale progresului în toate domeniile. Ion Ghica frecventează saloanele și stabilește legături cu intelectualii francezi în vogă, cu foștii luptători greci, cu exilații polonezi, cu diplomații englezi sau ruși. Publică articole și broșuri menite să aducă în atenția opiniei publice europene problema Principatelor. Acțiunea tinerilor români este conjugată cu cea a partidei naționale din țară, adunată în jurul lui Ion Câmpineanu, și urmărind contracararea ambițiilor Rusiei prin întărirea vocii Imperiului Otoman în concertul european. Ghica va rămâne și mai târziu, asemenea multor

colegi de generație, partizanul acestei linii politice pro-otomane .. prin care se urmărește o autonomie substanțială a Principatelor unite, garantată de puterile occidentale, în cadrul unui Imperiu Otoman reformat .. ca singura cale de a pune stavila pe umerii Rusiei de a-și anexa pur și simplu țara Românească și Moldova, așa cum procedase nu demult cu țările Caucazului. Cursul evenimentelor ulterioare îi va da dreptate. Până atunci, aceasta este calea pe care interesele patrioților români își găsesc un ecou tot mai puternic în Franța și chiar și în Anglia, în cercurile politice interesate să limiteze expansiunea Rusiei.

Se întoarce la București în 1841 cu diploma de inginer de mine, pe care încearcă în zadar să obțină. În țara Românească, unde domnitor este unul dintre numeroșii și închiși, Alexandru Dim. Ghika .. personalitate ezitantă, supus intereselor Rusiei mai mult de nevoie decât de voie .. își se nesocotesc studiile și capacitățile. I se propune în schimb o prefectură, deși este privit cu suspiciune din pricina ideilor sale politice. Pleacă la Iași cu o scrisoare semnată de Ion Cămpineanu prin care i se propunea lui Mihail vodă Sturdza unirea Principatelor sub sceptrul său. Domnul Moldovei refuză; Ion Ghica este recrutat însă de eminența cenușă a regimului său, beizade Nicolae Suvorov, pentru Academia Mihăileană. Rămâne la Iași mai bine de un an, în cercul lui Alecsandri, Kogălniceanu și Petre Mavrogheni, și dă cursuri de matematici, de științe naturale și de economie politică.

În toamna anului 1843 încheie la București, împreună cu Nicolae Bălcescu și Christian Tell, societatea revoluționară secretă (Fraternitatea) Societatea este organizată după modelul lojilor masonice; va avea din 1845 o sală pariziană, Societatea Studenților Români .. animată de C.A. Rosetti și frații Brătianu .. și va întreprinde legăturile strânse cu reformatorii moldoveni. Într-un nou sejur în țară publică *Propășirea. Foaie pentru interesele materiale și intelectuale* și este înscris în catalogul de Mihail Sturdza cu reforma învățământului.

În 1844, boala tatălui îl silește să se întoarcă la București. În 1846 se alătură Societății Studenților Români, la Paris, amestecându-se în efervescența premergătoare revoluției. Din nou la București, se căsătorește în 1847 cu Alexandrina (1830-1926), fiica generalului Mavros, aflat în slujba Rusiei, și a Sevastiei Suvorov. Primul dintre cei zece copii își se naște în aprilie 1848, cu două luni înainte de izbucnirea revoluției ("ii și "icele lui Ion Ghica se vor căsători în familiile Creulescu, Sturdza, Grădășanu, Cantacuzino, Magheru sau Catargiu). Sunt lunile în care Ghica plănuiește și organizează minuios, împreună cu Bălcescu, Christian Tell, frații Golescu, frații Brătianu, C.A. Rosetti, Magheru, Heliade Rădulescu etc.

La 29 mai, cu opt zile înainte de Proclamația de la Islaz, trece Dunărea, împuternicit ca agent al guvernului provizoriu (care nu fusese încă proclamat) pe lângă Sublima Poartă, cu misiunea de a obține sprijinul sultanului. Fără a se recunoaște calitatea oficială, este bine primit și în cercurile diplomatice, și în cele ale guvernului de la Constantinopol. În timp ce prietenii și politici se află în exil, după încheierea revoluției, Ion Ghica este tot mai apropiat de pașalele din capitala imperiului, dintre

care multe sunt adevărate ale modernizării după model occidental. Ghica lucrează pentru emanciparea Principatelor în contextul apropierii Prusiei de politica franco-britanică. Prietenia cu puternicul Mehmed Reșad pașă îi aduce în 1854 numirea ca guvernator al insulei Samos (principat autonom în cadrul Imperiului), în contextul Războiului Crimeii (1853-1856), cu misiunea de a stârpi cuiburile de pirați greci care periclita vasele franceze și engleze în drum spre teatrul de operă iuni. Guvernează cu abilitate, dar cu o mână de „fer și las” (amintirea unui administrator eșant și luminat; în 1856 este primit de sultanul Abdul-Medjid, care îl decorează și-i conferă titlul de principe (bei) de Samos. Numele său este înscris pentru tronul „românesc”, însă, dacă văzuse în principatul Samosului un mijloc de a ajunge pe tron, în fapt această mișcare îi atrage ostilitatea multora dintre foștii companioni revoluționari. Aduce totuși o contribuție importantă la lupta pentru unire, care devenise un obiectiv realizabil în urma înfrângerii Rusiei de către coaliția dintre Franța, Anglia, Imperiul Otoman și Regatul Piemontului.

Din afară se contestă cetățenia, pe motiv că se află în slujba Prusiei, astfel încât nu poate candida pentru un loc în Adunarea Electivă. După Unire este numit înscris de Alexandru Ioan Cuza, la recomandarea lui Alecsandri, prim-ministru al Moldovei, apoi al „românesc”, în anii 1859-1860. Politica independentă și ambițiile personale pe care le urmărește îl fac să piardă încrederea domnitorului. Evoluează politic dinspre liberali spre moderați, apoi spre conservatori.

Este unul dintre arhitecții înstrăinării dintre liberali și conservatori care se opune reformei agrare și electorale și care izbutește în cele din urmă lovitura de palat din 11 februarie 1866, forțându-l pe domn să semneze abdicarea într-un moment în care acesta se află în corespondență cu Napoleon III pentru aducerea pe tron a unui principe dintr-o dinastie europeană. Preia conducerea guvernului, iar semnătura sa se află pe actul jurământului domnitorului Carol de la 10 mai, apoi pleacă la Constantinopol pentru a-i obține acestuia recunoșterea.

În politica de partid, deși apropiat de cercurile liberalilor munteni, a născut permanent la un statut de independent (de felul celui pe care și-l asigurase Kogălniceanu. S-a simțit, desigur, mai îndreptătit la tron decât principii Cuza și Carol și a fost un maestru al coalițiilor și ocultelor. În 1871 însă, confruntarea cu tânărul domnitor german, confruntare de la care aștepta aceleași rezultate ca la lovitura din 11 februarie 1866, îi va fi fatală. Numit din nou în fruntea guvernului în 1870, se află în miezul intrigilor antidinastice ale liberalilor, care culminează cu evenimentele de la Sala Săliștii: pentru a lovi în domnitor, un banchet prezdat de consulul prusac este atacat de masele de manevră ale forțelor. În urma unei întrevederi cu principele Carol în noaptea incidentului, i se solicită demisia pe un ton dur și în termeni lipsiți de echivoc. Cariera sa guvernamentală ia astfel sfârșit pentru totdeauna. Din acest moment, Ion Ghica se va manifesta cu precizie în câmpul politic și co-publicistic, ca membru de seamă al Academiei și ca diplomat.

În 1874, în temeiul articolelor & volumelor de economie politică (seria de *Convorbiri economice*, 1865..1875), este ales membru al Academiei Române. Între 1876 & 1895 va “ în patru rânduri pre&edintele acestui for. În perioada 1877..1881 este director al teatrelor. *i aici, ca & la Academie & ca în toate func)iile pe care le-a ocupat de-a lungul vie)ii, se dovede&te un bun organizator. Mandatul s(u marcheaz(a&ezarea Teatrului Na)ional pe baze profesionale (& r(mâne în istoria literaturii & prin con-
 □ictul violent cu I.L. Caragiale, c(ruia îi cenzureaz(*Noaptea furtunoasă*). În 1879, în urma unei vizite la Mirce&ti, pl(nuie&te cu Alecsandri seria de scrisori care îi va asigura posteritatea literar(. Scrisorile, copiate de Alecsandri la primire & expediate astfel lui Iacob Negruzzi la Ia&, vor “ publicate pe rând în *Convorbiri literare*, apoi adunate în dou(edi)ii, în 1884 & 1887. În 1889 î& va întregi opera memorialistic(cu *Amintiri din pribegia după 1848*, în care arunc(lumin(asupra rela)iilor dintre revolu)ionarii români printr-o ampl(colec)ie de scrisori inedite publicat(în volum.

Între 1881 & 1890 este ministrul plenipoten)iar al României la Londra. Este o “ gur(marcant(a corpului diplomatic din Regatul Unit. În această perioad(alterneaz(obliga)iile serviciului cu vizitele în)ar(& cu sejururile în Fran)a, unde se bucur(din nou de compania prietenului Alecsandri (ministrul României la Paris din 1885).

Cei din urm(ani & -i petrece, cu o s(n(tate tot mai precară , la mo&ia de la Ghergani. Se stinge din via)(în vârst(de 80 de ani, la 22 aprilie 1897, ultim reprezentant al genera)iei pa&optiste, & este înmormântat cu onoruri de stat în capela conacului.

În istoria literaturii române, ca & în galeria marilor “ guri politice ale României moderne, biogra” a lui Ion Ghica ocup(un loc aparte; via)a lui se suprapune în momentele ei esen)iale peste toate evenimentele importante ale secolului al XIX-lea. Din vasta bibliogra”e care i-a fost consacrat(, cititorul poate g(si o imagine de ansamblu în reconstituirea lui Ion Roman, *Viața lui Ion Ghica*, Albatros, Bucure&ti, 1970, sau în sinteza & iin)i“ c(a aceluia& autor din studiul introductiv la edi)ia de *Opere*, vol. I, Editura pentru Literatur(, Bucure&ti, 1967, precum & în monogra”a a lui D. P(curariu, *Ion Ghica*, Editura pentru Literatur(, Bucure&ti, 1965.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Publicarea scrisorilor lui Ion Ghica către Vasile Alecsandri se înscrie în demersul Editurii Humanitas de recuperare a celor mai prețioase măririi dintr-o epocă în care istoria noastră și-a schimbat cursul în mod decisiv: jumătatea de veac care a cuprins mijlocurile de la 1821 și 1848, Unirea Principatelor și venirea domnitorului Carol. Pentru Moldova, memorialistica cea mai valoroasă care dă seamă de această perioadă o reprezintă amintirile și povestirile lui Radu Rosetti, precum și memoriile principelui Nicolae Suceveanu ...toate, publicate recent în această serie. Echivalentul lor în spațiul valah este corespondența lui Ion Ghica, operă care întregeste această imagine a trecerii de la o lume orientală de veacuri spre Occidentul modern și al progresului.

Prezentul volum este o ediție integrală. Scrisorile au apărut pentru prima oară în paginile revistei *Convorbiri literare*, între anii 1880 și 1887, și de aici s-au cules pentru cele două ediții antume. În 1884 (Tipografia Academiei Române, București) au fost adunate în volum primele 16 scrisori. Următoarele scrisori fuseseră gândite inițial ca material pentru un al doilea volum; ele au apărut însă ca o întregire în ediția din 1887 (Editura Librăriei Socec & Comp., București, edițiune nouă), cu o Introducere a autorului. Textele apărute în ediția 1884 au fost recorectate de autor pentru ediția 1887; aceasta din urmă este deci ediția pe baza căreia s-a alcătuit și volumul de față. În raport cu ediția de bază, din prezentul volum s-a eliminat scrisoarea lui Vasile Alecsandri cu numărul V (Vasile Porojan), care nu aparține operei lui Ion Ghica, iar scrisoarea celuiiași cu numărul XVII (Iată-ne cu iarna în) ar fi fost plasată drept prefață, așa cum apărută în ediția din 1884. Pentru unele situații a fost consultată și prima versiune, cea publicată în *Convorbiri literare*; a fost consultată de asemenea ediția de *Opere*, vol. I, întocmită de Ion Roman la Editura pentru Literatură în 1967. Se cuvine menționat însă că edițiile postbelice ale *Scrisorilor* sunt cenzurate; în mod surprinzător, edițiile apărute după 1989 preiau textele cenzurate ca atare, fără nici un avertisment.

Textul este reprodus “del, pornind de la edi)ia de baz(. Gra“ a & punctua)ia sunt actualizate conform normelor în vigoare, potrivit uzan)elor curente în ceea ce prive&te editarea operei autorilor români din secolul al XIX-lea. S-au p(strat ca atare formele lexicale în m(sura în care reprezint(o pronun)ie speci“c(sau o op)iune a autorului justi“cat(de etimologie (arhaismele, regionalisme, împrumuturile lexicale neologice la data scrierii), precum & formele gramaticale (cu excep)ia apocopei lui l “nal din articolul hot(rât, care a fost p(strat(, cu pu)ine excep)ii, doar în situa)iile de oralitate). Cuvintele & textele în limba greac(au fost preluate în forma din edi)ia de baz(, care re)ect(gra“ a uzual(în epoc((cu unele abateri, care se datoreaz(autorului). Gre&elile de tipar evidente sunt corectate tacit; în câteva cazuri, cuvintele omise la culegere sunt restituite între cro&ete; au fost p(strate îns(neconcordan)ele sintactice ale autorului. Scrierea cu ini)iale majuscule a unor termeni urmeaz(& ea normele actuale, mai pu)in acolo unde marcheaz(o op)iune asumat(de autor. Titlurile sau pasajele citate de Ion Ghica (mai ales versuri), cel mai adesea din memorie, sunt reproduse ca atare, f(r(a mai semnala în note de “ecare dat(inadverten)ele. Numele române&ti, grece&ti, slave & turce&ti de persoane & locuri au fost preluate & ele în gra“ a autorului, chiar & atunci când acesta ezit(între diferite variante; în notele editorului & în indice ele apar în forma consacrat(în lucr(rile de specialitate. Numele din spa)iul occidental au fost transcrise conform uzului, mai pu)in acolo unde abaterea pare a indica o op)iune a autorului; multe dintre gre&elile în scrierea numelor sugereaz(c(edi)ia de baz(s-a cules dup(dictare. Numele familiei Ghika apare în note cu această form(pentru ramura principal(, cea din Muntenia, & în forma [Ghyka]pentru ramura moldovean(, descendent(prin femeii din Grigore III Ghika vv. ...a&a cum era scris de membrii familiei & cum apare în actele & în publica)iile epocii, precum & în lucr(rile actuale de genealogie. Ion Ghica este primul membru al familiei care se semneaz(astfel.

Notele autorului sunt marcate cu cifre, ca în edi)ia de baz(, iar notele editorului sunt marcate cu litere.

Indicele selectiv de nume urm(re&te personalit()ile istorice relevante în context.

Con)inutul ilustra)iilor este descris în [Legenda]de la “nal.

Pentru explicarea numeroaselor cuvinte sau sensuri ie&te din uz ... & pe care Ion Ghica le folose&te adesea tocmai pentru a le “xa în memoria limbii, întrucât, la momentul redact(rii scrisorilor, apar)ineau deja unei lumi care disp(rea ..s-a alc(tuit pentru prezenta edi)ie un Glosar. În text, aceste cuvinte & derivatele lor sunt marcate la “ecare ocuren)(cu accent ascu)it pe vocala accentuat((iar ă accentuat este marcat ca ă), pentru a înlesni lectura & pentru a semnala includerea lor în lista de la “nalul volumului. În general, nu s-au re)inut în Glosar cuvintele care apar în text doar cu func)ia de exempli“care (în liste de grecisme, rusisme etc.).

VASILE ALECSANDRI

Printului Ion Ghica
Mircea, decembrie 1883

Iubite amice,^a

Iată-ne cu iarna în țară!... Ea a sosit noaptea, pe furiș, și s-a grăbit să-și scuture cojoacele pe fața pământului pentru ca să afirmeze stăpânirea ei... A doua zi românii s-au trezit vasali acestei regine aspre a cărei miniștri sunt crivățul și gerul, a cărei curtezani sunt lupii și corbii, a cărei armată sunt fulgii de zăpadă și țurțurii de gheață, a cărei palaturi sunt clădite cu troian. Baba cochetă și sulemenită se mirează în oglinda râurilor înghețate și poartă pe frunte-i o coroană de brilianturi ce te pătrunde de fiori când o privești și te preface în sloi când te atingi de dânsa.

E timp de a se culege pe acasă și de a se adăposti la gura sobii în așteptarea altei regine, mult mai atrăgătoare, Primăvara, care va detrona în curând pe bătrâna uzurpătoare. Sperare drăgălașă!... Ea ne face a răbda despotismul îngrozitor al iernei fără nici o încercare de răscoală în contra ei, căci orice manifestare răzvrătitoare ar luneca pe gheață și ar cădea sleită sub un număr înfrorător de graduri de frig.

Pădurile apar ca niște pete negre pe fondul alb al tabloului iernatic. Copacii desfrunziți au aerul de schelete pârлите în foc, și printre crengile lor zboară ciripind mulțime de păsărele, stigleți, pițigoii, vrăbii, ciocârlani etc., cătându-și hrana, pe când sub cerul nouros cârduri lungi de corbi fac manevre prevestitoare

^a) Scrisoarea lui Vasile Alecsandri prefațată (prima ediție), din 1884. În ediția din 1887 este inserată sub numărul XVII, f. r. titlu.

de vijelii. În toate zările, pe toate câmpiile se întinde o pătură albă ca o pânză pe un mort, iar pe drumurile dispărute sub zăpadă se văd mișcându-se încet sănii încărcate cu lemne de la pădure. Vitele par chircite, păsările zgribulite, și oamenii vineți la față. Iarna găsește o petrecere de artist lipind pe geamuri flori fantastice de gheață și văpsind cu culoare patlaginie urechile și nasurile omenești. Ea simte mulțumire de a pune natura în suferință și de a face ca însuși aerul să pară tremurând de ger când privești fulgii spulberați de suflarea vântului.

Eu, amice, deși mare admirator al frumuseților Iernii, splendide la lumina soarelui și fermecătoare sub razele lunii, mă feresc de contactul ei prin întrebuințarea unui număr, ajuns a “ legendar, de paltoane și de blăni. Când o văd sosind, o întimpin cu bătrânescul cântec popular:

*Soră-mi ești, soră să-mi fi,
Iar la noi mai rar să vii.*

Și ea, drept mulțumire, întoarce cheia în broasca ușii mele, trântindu-mă astfel la închisoare până la epoca sosirii naghiților. Trei, patru și uneori cinci luni de zile, retras în căsuța mea, îmi închipuiesc că sunt într-o corabie prinsă de sloiurile Mării Baltice. Părere negreșit, dar părere așa de întetită în mintea mea, că zăresc chiar urși albi trecând pe câmp!... Cât despre lupi, îi aud noaptea urlând în marginea satului și ziua îi recunosc în impiegații fiscului.

Cât ține timpul aspru, cât termometrul face gimnastică sub linia de la zero ca sub un trapez ideal, îmi umplu zilele cu în-deletniciri intelectuale și cu întreținerea focului din sobe. Am ajuns în arta aceasta la înălțimea vestalelor și acum știu a da clădirii despicăturilor de lemne forme arhitectonice cari ar merita medalie de aur, dacă asemenea talente s-ar recompensa în țara noastră.

Dimineața îmi place să mă scol de cu noapte și să gălesc cabinetul meu de lucru bine încălzit și vesel luminat de un candelabru aprins. Ceaiul e gata pe masă; căței mei sar prin cameră cu mii de jocuri și de dezmierdări, așteptând porțiile lor de zahar; biroul mă cheamă lângă el, arătându-mi calamara

plină, condeiul zburdalnic, hârtia albă. „La lucru!“ îmi șoptește un glas ce iese din tuspatriu colțuri ale cabinetului, și cu plăcere ascult adeseori îndemnul său; încep prin corespondența cu Londra, cu Parisul, cu Bucureștii, cu Iașii, cu Montpellier, chiar și cu America; apoi mă apuc de vreo lucrare mai serioasă și ziua trece fără a băga de seamă dacă ninge și dacă suflă crivățul.

Sunt zile în cari... însă te văd zâmbind și clătinând din cap... sunt zile în cari ies pe afară, învelit cu blana nr. 3, și fac o primblare scurtă, de tot scurtă, pe cărările trase în omățul din grădină. Admir în treacăt cerul oțelit, zăpada cristalizată ce scârțâie sub picioare, păsărelele ce zboară împrejur-mi țipând de mirare (?)... clătinarea copacilor în semn de căinare pentru imprudența mea, și mă simt cuprins de un avânt eroic înfruntând dușmana lumii, Iarna!... dar să ne grăbim a ne întoarce în casă, căci îngheț, cu tot eroismul meu!

Seara, când perdelele sunt trase, cad pe gânduri, privind la salamandrele din sobă. O melancolie adâncă pătrunde în sufletul meu, pe când viscolul vâjâiește prin horn; iar pentru ca s-o alung adun cu mintea împrejur-mi pe unii din contemporanii mei ce se bucură încă de viață și răsfoim împreună albumul suvenirilor noastre.

Tu ești unul din cei chemați și mai aleși. Iată dar un raport exact de cele ce am grăit cu tine, ieri-seară, în ajunul sfinților Tirs, Lefkie și Filimon. Amice, când vine vârsta nemiloasă și ne spune că e timp de astâmpărat pornirile inimii și de strâns aripiele închipuirii, când zburdalnicele zboruri prin lumea nălucirilor atrăgătoare devin periculoase și călătoriile depărtate prin lumea reală o întreprindere obositoare, ne rămâne o ultimă și neprețuită petrecere pentru mângâierea zilelor din apusul vieții. Ea consistă întru aducerea aminte a trecutului și reînvierea prin povestire a diverselor epoci prin cari am trecut, întâlnind în calea noastră tipuri originale și luând parte la fapte cari se ating de istoria țării. Acest voiaj în jilț are avantajul de a fi și comod, și încântător.

Tu mi-ai povestit adeseori întâmplări interesante pe cari le auziseși din bătrâni și mi-ai zugerăvit cu un adevărat talent de pictor unele figuri din generația ce ne-a precedat, întrevăzute de tine în copilărie. Eu însumi am cercat să fac a zbura pe sub

ochii tăi un stol de suveniri variate, și astfel oarele noastre de întâlnire au fost totdeauna pline de veselie sau de uimire, pline de încântări culese în grădina trecutului sau de visuri patriotice vâdate pe câmpul viitorului necunoscut. Am îmbătrânit însă fără a pierde patima acestui vânat, căci dintru toate pasiunile omenești amorul de patrie este singurul care nu se stinge niciodată.

Dacă am fi avut o mașină stenografică de buzunar, mașină ce se va inventa negreșit în secolul nostru de avocați și de deputați elocvenți, ea ar fi produs o mică bibliotecă de anecdote, de schițe ușoare, de memorii istorice și de portrete bine colorate, care formau un soi de muzeu demn de a fi vizitat; iar generația actuală, a cărei cunoștință de trecut nu se întinde peste limitele celor din urmă treizeci de ani, ar găsi în el multe subiecte de studiu atrăgător și folositor... Câte romanuri, câte piese de teatru, câte scrieri fiziologice s-ar putea clădi cu materialul adunat în el! Și câte spirite sănătoase s-ar retrage cu mulțămiri în sancționarul său spre a se odihni de luptele zilnice și de preocupările, zise politice, ale epocii de față!...

Tipuri pentru tipuri, sunt de preferat acele dispărute din societatea română în locul acelor de venetici alungați din țările lor și adăpostiți astăzi între noi cu pretențiile lor ridicole de critici și de reformatori, în locul acelor de donjuani de trottoirs, acelor de salvatori patentați de patrie, acelor de invidioși care stupesc veninul lor spre tot ce-i mai sus decât dâșșii, chiar deși sunt convinși că stupidul cade tot pe obrazele lor etc. etc. Fapte pentru fapte... istoria va judeca valoarea acelor cari s-au desăvârșit cu sacrificiuri de avere și de viață chiar, și a celor săvârșite sub îndemnul ambiției personale sau al dobândirii de averi colosale.

Această idee m-a îndreptat către tine, amice, cu propunerea ca să începem între noi o corespondență menită de a continua convorbirile noastre și să le publicăm într-o foaie literară pentru plăcerea noastră intimă. M-am măgulit totodată cu slaba sperare că acea corespondență va fi bine primită de unii din compatrioții care binevoiesc a recunoaște puține merite predecesorilor și ceva măririi evenimentelor petrecute înainte de venirea lor pe lume.

Tu ai admis propunerea mea și ai realizat-o în parte cu o activitate de care s-au folosit cetitorii foaiei Convorbirilor literare. Mi-ai trimis din București și din Londra un șir de epistole cari în curând vor fi adunate într-un volum demn de a figura în bibliotecile bine compuse. Oaspe iubit, el va veni să ia loc în familiile române, spre a le povesti cu graiul său limpede, vesel, plăcut, câteva scene de la începutul secolului nostru, sau din zilele noastre, și a desfășura o galerie originală de figuri ce poartă sigiliul caracteristic al epocii lor.

Sunt incredințat, amice, că ai găsit o mare plăcere de a rechema la viață acele umbre cari din zi în zi se afundă mai mult în pustiul uitării și al nepăsării. Nu mai puțin sunt convins că volumul tău va procura o deplină satisfacere persoanelor inteligente ce-l vor ceti din scoarță în scoarță și vor fi călăuziți de el prin regiunile unei lumi necunoscută lor. În epoca de astăzi e mare meritul unei opere literare care poate să distragă spiritul omenirii din vârtejul ce o conduce cu repejune spre ținta intereselor materiale.

Cât pentru mine, locuitor de la țară, retras în pașnica singurătate de la Mircești, apreciator și iubitor de roduri intelectuale, îți mulțumesc cu sinceritate pentru corespondența ta îmbelșugată. Totodată însă mă îngân cu ademenitoarea speranță că vei da un frate gemine volumului tău, dacă nu mai mulți. Tu ai încă un tezaur de suveniri care foiesc în capul tău cu dor de a ieși afară, precum se bat păsărelele de gratiile coliviei. Fă-ți milă cu ele și le deschide colivia, pentru ca să se bucure de încântarea libertății și ele, spre mulțămire, să ne încânte cu glasul lor armonios. Din parte-mi îți promit să urmez exemplul tău precât îmi vor permite puterile și împrejurările vieții.

Spune-mi dar anii tăi petrecuți în insula Samos în calitate de beî, guvernator acestei insule, și călătoriile tale prin Asia Mică. Din acea epocă a vieții tale eu nu-mi aduc aminte decât unele trăsături povestite mie de veselul nostru amic, răposatul locotenent de marină Laurent, care a primit ospăț în casa ta de pe malul Mării Egee... Pe atunci, în timpul războiului de la Crâm^a,

^{a)} RĂZBOIUL CRIMEII (1853-1856) a opus Rusia unei coaliții formate din Franța, Marea Britanie, Imperiul Otoman & Regatul Piemontului

pirateria luase o mare dezvoltare în Arhipel. Grecii, ostili armiiilor aliate, franceză și engleză, care făceau asediul Sevastopolului, atacau adeseori corăbiile încărcate cu provizii pentru Camieș și Balaclava, le prădau și le cufundau în adâncul mării. În zadar vapoarele de război ale Franței le dădeau goană aprigă printre insule! Îndrăzneții imitatori a lui Canari^a știau a se adăposti pe sub maluri și în peșterile stâncilor, fiind ajutați de toți compatrioții lor... Nici o pedeapsă, nici amenințarea de moarte nu înduplecau pe acestia de a trăda locul ascunderii, și bieții căpitani de vapoare se întorceau totdeauna fără izbândă din expedițiile lor, retrăgându-se furioși în portul de la Samos. Laurent râdea de ei, poreclindu-i amirali Bredouille.

Una din acele bande de pirați devenise mai cu seamă o calamitate pentru corăbiile de transport. Ea, fiind urmărită de aproape de cătră vaporul pe care se găsea Laurent, în calitate de ofițer de marină, și tu, în calitate de amator de vânat, debarcase în insula Leros și se făcuse nevăzută într-o peșteră adâncă din sânul ei... Vaporul ajuns în port după pirați, comandantul chemă autoritățile locale și le ordonă să-i predea în mâna lui. Toți grecii se jurară pe toți sfinții din calendarul ortodox că nu

& Sardiniei. Puterile occidentale au sprijinit Imperiul Otoman pentru a stăvili expansiunea Rusiei în Balcani & Caucaz, care amenința echilibrul european. Rusia a fost învinsă; Tratatul de pace de la Paris (30 martie 1856) a deschis calea spre unirea Principatelor. RĂZBOAIELE RUSO-TURCE sunt o constantă a secolelor XVIII. XIX, desfășurându-se pe două fronturi: în Caucaz & la Dunăre, în Principate. Pentru spațiul românesc, cele mai importante au loc în 1710-1711 (aventura lui Cantemir cu Petru cel Mare), 1735-1739 (Rusia ocupă Principatele & obține statutul de putere protectoare a creștinilor din Imperiul Otoman; Pacea de la Kuciuk. Kainargi); 1787-1792 (Rusia ocupă Moldova & anexează Hanatul Crimeii, Suvorov ia Ismailul; Tratatul de la Iași); 1806-1812 (Rusia ocupă Principatele; Tratatul de la București, prin care Rusia anexează Basarabia); 1828-1829 (Rusia ocupă Principatele; Tratatul de la Adrianopol); 1853-1856 (Războiul Crimeii); 1877-1878 (Bulgaria devine principat autonom, iar România, principat independent în urma Congresului de la Berlin; Rusia război pe lângă România sudul Basarabiei). ^a KONSTANTINOS KANARIS (1793-1877), erou al războiului de eliberare a grecilor (1821-1830); amiral, prim-ministru al Regatului Elen în mai multe rânduri în perioada 1844-1877. În 1822 reușea, cu o mână de oameni, să scufunde nava-amiral a flotei otomane în largul insulei Chios.

sunt gazde de hoți, deși ei se găseau în buza puștilor întinse spre dânzii de marinarii francezi. Un semn numai a căpitanului, și cădeau morți fără a-și încărca sufletul cu mărșavul păcat al trădării!

Atunci, după spusa lui Laurent, tu te-ai apropiat de comandant și, domolindu-i mânia, l-ai sfătuit să debarce oamenii lui în insulă pentru ca să cerceteze cu de-amănuntul toate malurile și toate stâncile. Sfatul tău fu ascultat, dar cercetările rămaseră zadarnice!... În fine, întâlnind o turmă de capre, ați întrebat pe păstorul lor, un băietan de vreo 16 ani, unde stau ascunși pirații? El răspunse mândru că nu știe!... Căpitanul iar se înfurie și porunci să-l împuște. Grecul se puse dârz în fața armelor încărcate, fără a deschide gura, făr-a-și pierde liniștea, deși da ochii cu moartea. El era sublim de abnegare și de eroism!

— Căpitane, ai zis tu în acel crâncen moment, nu ucide păstorul; ucide caprele lui, de vrei să afli adevărul.

Așa s-a și întâmplat... Abia marinarii francezi împușcaseră vreo zece capre, și păstorul uimit mărturisi că pirații se găseau într-o peșteră apropiată, care comunica cu un turn părăsit din timpul cavalerilor de Rod.

Asediul stâncii se făcu după toate formele strategice; lupta se începu cu înverșunare; trăgeau pirații cu desperare, omorâseră trei marinari și răniseră patru, și după câteva ore banda fu nimicită! Unul singur din ei toți scăpă cu viață și fu găsit peste câteva zile, plutind pe mare într-o cutie de scânduri fabricată de el și condusă prin valuri de o lopată ruptă... Sărmanul fu prins, însă grațiat, și merita să fie!

Spune-mi cum la aceeași epocă ai oprit flotila lui Saltafero, care venea de la Calcis să abordeze la Samos cu scop de a răscula pe samioți în contra sultanului, pe când Franța și Engli-tera apărau drepturile și existența Imperiului Otoman. Măreață a trebuit să fie scena întâlnirii tale cu șeful energic al flotei în capătul insulei Samos, la Calabactas, având de cadru cerul albastru al Asiei și întinderea albăstrie a mării; având tu, în urma ta, poporul adunat din Samos, și Saltafero având în urma lui flotila cu steaguri jumătate albe și jumătate albastre! În asemenea împrejurări și-ntr-un asemenea tablou poetic conversația

voastră a avut negreșit un caracter epic, căci Saltafero se depărtă de Samos, fără a-și împlini scopul, și tu rămași stăpân pe insula ta.

Spune-mi cum ai arestat pe vestitul Hiotoglu, născut în satul Sefdikios de lângă Smirna, acel hoț îndrăzneț care, după ce făcuse multe morți de om și atacase în trei rânduri caravanele de la Meca, se retrăsese în insula Samos, îmbogățit, liniștit și foarte considerat de compatrioții lui și trecut între ofițerii de jandarmerie ai insulei? Ordinul de arestare a lui sosise de la Constantinopol, dar autoritățile locale se sfiau de a-l îndeplini, căci Hiotoglu nu era comod de prins. Pentru el viața chiar a beului nu plătea nici o lețcaie.

Laurent mi-a povestit că tu, suindu-te călare și întovărășit numai de un singur jandarm, fost și el palicár, adică hoț de soiul lui, te-ai dus în casa lui Hiotoglu, prin care jandarmii chiar se cam fereau de a trece. Toți locuitorii se aflau în piață, căci era o zi de sărbătoare, iar Hiotoglu, purtând la piept un sileáf bogat de arme, sta mândru sub un maslin. El își făcea cheful cu ciubuc și cafea, după obiceiul oriental, pe când frunzașii satului stau în picioare dinaintea lui smeriți și respectuoși.

Tu, descălecând, te-ai apropiat de el și i-ai zis:

— Bre Hiotoglu! Am venit să-ți spun că am ordin de la Poartă să te arestez și să te trimit la Stambul... Deci te gătește să vii cu mine... nu te arestez, de te-i purta bine, nu va fi rău de tine, dar de-i căuta să fugi te-oi găsi în fundul pământului și atunci va fi rău de tine.

— Eu? întrebă hoțul, încruntându-și ochii.

— Peste două săptămâni eu mă duc la Constantinopol; să te cobori la malul mării, ca să ne imbarcăm împreună. Ai auzit?

Cuvintele tale au căzut ca un fulger în gloata ce te înconjura. Hiotoglu te avea la cheremul lui, după cum zic turcii, căci avea la îndemână un arsenal întreg. Cu toate acestea, el se stăpâni și, câtând drept la tine cu ochirea lui de vultur, răspunse: Bine!... apoi ceru calul său și te întovărăși până la jumătatea drumului. Acolo v-ați oprit lângă un izvor, ca să adăpați caii, și Hiotoglu îți adresă aceste cuvinte:

— Bei mu, ai auzit de mine? Am mâncat zilele multor turci. Sunt neîmblânzit când mă aprind de mânie,ucid tot ce-mi stă

în cale... Și tu însă ai îndrăznit să-mi spui mie verde în ochi că ai de gând să mă dai pe mâna turcilor!... Privește! suntem acum singuri; aș putea să te sting de la lumina soarelui și apoi să trec în Asia ca să mă fac nevăzut. O știi?

— O știi! ai răspuns tu; însă dacă ai comite această crimă, dacă m-aș lăsa ca un mișel ca să-mi răpești tu viața, nu ai scăpa de urgia guvernului nici în sânul maicei tale, căci eu sunt guvernatorul de Samos, stăpânul tău... și privește, am cu ce să te culc la pământ până a nu pune tu mâna pe seleaf.

Zicând aceste, ai scos din buzunar un revolver cu șase încărcături.

Hiotoglu privi revolverul zâmbind și replică:

— Nu arma ta mă dămolește, ci dârzia ta față cu mine!... Ești palicăr și creștin ca mine, să trăiești! Când vei fi să pleci, m-oi afla la malul mării la Vathy.

Hoțul atunci dispăru, și la ziua hotărâtă se afla la malul mării!

Câți oameni de meseria lui Hiotoglu și chiar de alte meserii mai puțin periculoase s-ar găsi între popoarele civilizate capabili de a urma pilda lui? Orientalii nu au obicei să anine un parole d'bonneur la promiterile lor; ei zic un simplu: pola cala pe grecește, sau un peki pe turcește, adică un simplu bine pe românește, și chiar dacă aceste cuvinte le-ar scurta viața, ei se feresc de a le călca. Și pe la noi, în vremile de demult, se țineau legăturile cu sfințenie, însă de când obiceiurile noastre s-au altoit cu parole d'bonneur altoiul a corupt în parte vechea și curata lor simplitate.

Pe vestitul tău vânător de caravane am avut eu însumi prilejul de a-l cunoaște. Îți aduci aminte de întâlnirea noastră neașteptată pe vaporul mesageriilor Le Joudain ce pleca de la Smirna la Constantinopol, în toamna anului 1854 sau 1855? Tu veneai de la Samos cu Hiotoglu și cu jandarmii Cara-Vasili și Themistocli; eu veneam de la Paris cu scop de a mă duce să asist la asediul Sevastopolului și să vizitez ruinele acestui oraș. Hiotoglu tău era de talie naltă, însă părea conformat cu muschi și cu nervi de oțel; fața lui uscățivă și arsă de soare avea un nas coroiat ca un plisc de uliu și niște ochi negri, înfocați, pătrunzători, cari îi da un aspect de vultur hrăpitor. Învălit într-o

burcă mohorâtă, el sta pe podul vaporului ghemuit lângă catarg și părea nepăsător de soarta ce-l aștepta. Privirea lui era pironită pe întinderea mării și părea că vânează fantastice caravane în fundul orizontului... I-am adresat cuvântul în mai multe rânduri, dar el nu mi-a răspuns decât prin monosilabele grecești né, ohi,^a și acest mod de convorbire m-a descurajat de a lega o mai strânsă cunoștință cu el.

După două zile de călătorie, sosind la Constantinopol, ne-am suit tuspătru într-un caic, am abordat la Tophane și de-acolo ai trimis pe viteazul mâncător de turci la cancelaria de Samos din Galata, liber și fără pază alta decât cuvântul său. Știind că a doua zi era să fie dat Ministerului de Marină. Mărturisesc că am simțit atunci în mine o neînvinșă părere de rău, căci oamenii energici de soiul lui Hiotoğlu mi-au inspirat totdeauna multă simpatie. Am aflat însă mai târziu că după stăruințele tale pe lângă fiorosul Mehemet Ali pașa s-a arătat îndurător către dânsul, primind din parte-i cuvântul că va lăsa în pace caravanele de la Meca, și l-au trimis îndărăt la Samos, unde mi-ai spus că se făcuse tutungiu.

Grăiește-mi de epoca aceea din tinerețe, când ședeai cu mine în casa părintească din Iași, pe ulița Sfântului Ilie, astăzi numită strada Alecsandri. Ți amintești pe nedespărțitul nostru tovarăș de locuință, frumosul pudel Caro, și fetele ce jucam numeroșilor noștri creditori? Cum alungam pe cei mai înțețiți dintre evrei cu zburdările nebune a cânelui, care la un semn sărea pe deasupra lor, smulgându-le chitia neagră de pe cap?... Admirabil Caro!... deși el avea oarecari apucături de comunist și fura din bacalii provizii ce le ascundea sub patul tău, el pricepea misiunea lui de a ne scăpa de fiarele nesățioase ce ne importunau, pe când eram ocupați cu redactarea foii Progresu^b, fundată de Negruzzi, Kogălniceanu, tu și eu. El era considerat de noi ca cel mai activ și mai prețios colaborator al nostru și se bucura de o stimă fără margini din partea tuturor. Mărturisește, amice, că dacă ar mai trăi Caro nu l-ai da pe mulți literatoriși de astăzi, lătrători ca dânsul, dar nu ca dânsul inteligenți...

^a) Naí, da; óchi, nu (ngr.). ^b) Propășirea. Foaie pentru interesurile materiale și intelectuale, Ia&, 1844; v. infra, p. 177.

Prin îndemnul tău atunci am scris și publicat critica mea glumeată asupra Stan)elor epice ale răposatului Aristia, în care vodă Bibescu era comparat cu un singur &)eap(n catarg□ Nenorocitul poet s-a dus pe cea lume fără să mă ierte.

Fie răspunderea ta în seculum seculorum!

Describe-mi tabloul societății ieșene sub domniile lui Sturdza și Ghica vodă, cu tinerimea ei vioaie, elegantă, entuziastă, patriotă; cu boierii săi bătrâni îmbrăcați în haine bizantine și înspăimântați de avântul ideilor moderne, cu buchetul ei de dame frumoase, simțitoare, nobile, spirituale, părtașe ale visurilor noastre de independență și de mărire pentru patrie. Ce înrâurire puternică au avut ele asupra mișcării naționale și cât au contribuit a introduce la noi tot ce distinge pe o societate civilizată! Multe figuri grațioase de acum 30-40 de ani ar merita să formeze o galerie încântătoare și numele lor să fie înscrise în litere de aur pe table de marmoră.

Împrospătează în minte-mi un alt tablou de un caracter mai prozaic, acela a falansterului nostru la Pera, în timpul războiului de la Crâm; șefii acelu falanster erați tu, Negri și Rallet, iar adepții lui erau toți ofițerii francezi din lagărul de la Maslac, așezat aproape de Constantinopol. Negri și Rallet se luptau cu călugării greci în chestia averilor mănăstirești și răbdau multe neajunsuri din partea politicei mișelești a Divanului turcesc față cu românii; noroc pentru ei că locotenentul Laurent, căpitanul avizoului ambasadei franceze, venea în toate zilele ca să-i facă a-și uita necazurile. El reprezenta veselia și spiritul glumeț a compatrioților lui Rabelais și poseda un repertoriu bogat de anecdote umoristice, afară de talentul extraordinar de a imita, sau cântând, sau șuierând, toate instrumentele unei orchestre întregi. Uvertura lui Guillaume Tell o esecuta în deplină perfecție, împetrițând-o cu niște note false de clarinetă, care produceau efectul cel mai comic.

În asediul orașului Sevastopol el comandase o baterie și câștigase un reumatism ca și dânsul de poznaș. Boala lui se dezvoltase mai târziu într-un mod straniu, aducându-l în starea jalnică de a nu putea pași înainte, însă lăsându-i facultatea de a merge îndărăt și a coborî astfel scările cu o repejune miraculoasă. Cu

toate acestea, spiritul lui nu pierduse nici o părticică din vechea-i veselie... *Îți aduci aminte balul dat de stăpâna casii ce locuiam la Pera? Laurent, în uniforma lui de căpitan de marină militară, făcu o intrare splendidă în salon și, apucând de la ușă, se adresă pe rând la toate damele, asigurându-le că semănau cu împărăteasa Franței, Eugenia. Amicul nostru a fost sublim de elocuentă în seara aceea și a devenit eroul preferat al sexului frumos din Pera. Mi se pare că el a și abuzat de o favoare atât de binemeritată.*

Istorisește-mi întrevederile și convorbirile tale cu oamenii politici din Turcia și din Anglita în chestia intereselor noastre, și modul cu care fostul guvernator al Caucazului, generalul Graben, trimisul împăratului Nicolae^a, a surprins aderarea Înaltei Porți la tratatul de la Balta Liman^b. Generalul, pe care îl cunoscusem la Iași, căci era căsătorit cu una din surorile cumnatului meu Rolla, ajungând la Constantinopol, adresă Divanului mai multe cereri gogonate, cum se zice la țară: precum dreptul de trecere liberă prin Bosfor flotei rusești de război, dreptul de protecție ortodoxă pentru împăratul asupra tuturor creștinilor din Peninsula Balcanică, dreptul de a cumpăra flota vice-regelui de Egipt și alte asemenea enormități. Divanul, susținut în taină de către ambasadorii puterilor occidentale, răspunse prin un refuz categoric, pe care generalul Graben se făcu că-l înțelege ca un act de ostilitate în contra Rusiei și pomeni cuvântul de declarare de război.

În zadar noi, românii aflători la Constantinopol, noi, cei cu durerea, ne încercară să asigurăm pe turci și pe ambasadori că era o simplă comedie ce avea de țintă numai tratatul de Balta Liman. Marii politici orientali și apuseni ne tratară de țărani de la Dunăre. Generalul Graben simulă pregătirile sale de plecare, însă pân-a nu se imbarca avu o ultimă întâlnire cu vizirul și-i zise: „Ce răspuns să duc eu împăratului? Întețirea

^a) NICOLAE I, țarul Rusiei (1825..1855). ^b) CONVENȚIA DE LA BALTA LIMAN, încheiat(la 1 mai 1849 între Rusia & Imperiul Otoman, reglementează(situa)ia Principatelor după(evenimentele din 1848, con)rmând stipula)țiile Regulamentelor organice, suzeranitatea otoman(& protectoratul rusesc.

nejustificată a Divanului are să fie privită de Maiestatea Sa ca o ofensă personală și martor mi-e Dumnezeu că eu doresc a feri pe Turcia, precum și pe Rusia, de calamitățile unui război. Tot ce v-am propus în numele împăratului l-ați respins după îndemnul ambasadurilor străini. Ei bine, puneți-mă măcar în posibilitate de a domoli mânia Maiestății Sale, ducând la Petersburg tratatul de Balta Liman subsemnat de Sultanul“. Turcii se consultară cu ambasadorii și a doua zi tratatul era investit cu toate formele uzitate. Graben plecă din Constantinopole răsând în barbă, iar faimoșii diplomați, convinși că au dat probe de o măiastră dibăcie diplomatică, trimiseră pe la guvernele lor respective o notă identică care proclama în cuvinte pompoase pretinsa lor victorie contra politicii rusești în Orient!

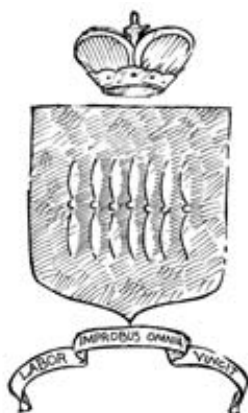
Describe-mi în tot adevărul lor evenimentele de la 11/23 februarie 1866^a, cari, oricum ar fi caracterul lor, formează o pagină importantă în istoria țării.

Spune-mi, în fine, tot ce știi din trecut prin alții și prin tine însuși. Te gândește, amice, că dintre contemporanii noștri tu ai fost și încă ești unul din cei mai activi pe tărâmul politic și pozezi prin urmare un tezaur de suveniri cari cer imperios să iasă la lumină în ochii generației actuale și a celor viitoare. Urmează dar șirul epistolelor tale cu acea vervă fericită ce distinge cuprinsul volumului tău și să-ți ajute Dumnezeu a lăsa în urma ta un complet de schițe pitorești, de memorii istorice, de tablouri sociale cari să îmbogățească analele Academiei noastre și comoara literaturii române. Ele vor adăoga un titlu mai mult la acele dobândite de tine în ochii țării ca unul din introducătorii României în era sa de lumină, de mărire și de glorie.

V. ALECSANDRI

^a) La 11/23 februarie 1866, Alexandru Ioan Cuza este silit să abdice printr-o lovitură de palat în care Ion Ghica joacă un rol important. V. *supra*, □Notă biografică□ □

SCRISORI CĂTRE
V. ALECSANDRI

INTRODUȚIUNE

Când am început a înțelege cele ce se petrec în lume, intrase de curând în cursul timpului un secol nou, secolul al XIX-lea, secol mare & luminos între toate, menit a schimba fața lucrurilor pe pământ, de la apus la răsărit; secol care a adus cu dânsul o civilizațiune cu totul & cu totul nouă, neobișnuită & nevisată de timpii anteriori; civilizațiune ieșită din descoperirile & invențiile ce datorite geniului omenesc, care a dat râurilor, mării & oceanelor vapoarele, a înzestrat continentele cu drumuri-de-fer, a luminat pământul cu gaz & cu scânteia electrică, ne-a dat telegraful, telefonul & fotografia; prin mecanică & prin chimie a transformat toate artele & meșteșugurile, a însoțit & înmărit producțiunea & a ridicat pe om din robie & din apăsare la egalitate & la libertate; a vădit renascând ca din cenușă state noi ca Grecia, ca Belgia, România, Serbia & Bulgaria. Secolul acesta a vădit la lucru atâția oameni de geniu, cari s-au ilustrat în științe, în arte & în litere, pe Humboldt, pe Cuvier & pe Arago; pe Goethe, pe Byron & pe Victor Hugo; pe Beethoven, pe Meyerbeer, pe Rossini & pe Wagner; pe Watt, pe Franklin & pe Pasteur.

Pe la anul 1821 tunul încetase să sune în Europa; el însă produsese efectul: deșteptase naționalitățile, una câte una, din amoralea în care erau copleșite de secolii, & România scapă din ghearele fanariotilor. Grigorie Ghica, nepot de frate lui Grigorie vodă Ghica al Moldovei, asasinat pentru împotrivirea sa la

cedarea Bucovinei, & Ioni) (Sturdza, numi) i de Poart(domni ai Principatelor, erau amândoi români cu na&terea & cu inima. Boierii începuse a se zice români, a vorbi & a scrie române&te & a se dezbr(ra de morfologia cuvintelor de felul lui *pliroforisi*, *metachirisi*, *plictisi*, care se întinsese chiar asupra cuvintelor ca *regularisi* & *pursuivarisi*.

* coli române&ti de înv() (mânt secundar se deschisese în Sfântu Sava & în Trisfetitele, & mai mul) i tineri erau trimi&s(studieze în Fran)a, în Germania & în Italia, destina) i ca, la întoarcerea lor în) ar(, s(predea & iin) ele înalte: “ lozo“ a, drep- tul, matematicile, & iin) ele naturale & “ zice în limba român(.

De la zaver(r(maser(în) ar(trupe turce&ti, un be&ti-agá cu câ) iva neféri în “ ecare jude) & doi bá&be&ti-agá, unul cu re- & din) a în Bucure&ti & altul în Ia&. Beilícul dup(malul stâng al Dâmbovi) ei de la Jicni) a & beilícul de lâng(Sfânta Vineri din Ia& erau caz(rmi turce&ti.

Mai tot malul stâng al Dun(rei, pe o dep(rtare de mai multe kilometri de râu, era ray¹ al fort(re) elor Br(ila, Giurgiu, Turnu, Calafat & altor pozi) iuni înt(rite. Dup-atunci a r(mas unor sate riverane numirile de Vizir, Mola-Braim, Mola-Scor) aru, Muftiu, Nazâru & altele. Acele sate erau sub imediata protec-) iune a unor turci puternici din cet() i; nici proprietarii, nici autoritatea domneasc(nu îndr(zneau s(calce în acele p(mânturi, domenii întinse cari ast(zi se arendeaz(“ ecare cu sute de mii de franci pe an, precum sunt domeniurile Br(ilei & Giurgiu, Mo&a-Mare a Ipsilantoaiei, Paraipanu lui Arsake & multe altele pe cari proprietarii lor le p(r(sise, sau se vindeau pe nimica, ca & b(l) ile, stuh(riile & p(durile din insule, de la cari românii nu puteau trage nici un venit & se foloseau numai turcii.

Silistra-valesí, beglér-béiul Rumelii, avea mai mare putere în Principate decât domnii. Pe un singur ordin al lui Gavanozoglu c(tre bá&be&ti-agá din Ia&, a zburat capul boierului moldovan Hasanache, luat f(r(voia lui vod(, ziua în amiaza mare, din curtea domneasc(, unde ocupa fonc) iune militar(. Grigorie vod(Ghica a trebuit, dup(cererea lui chehaiá-bég,

¹) P(mânt supus, sau sub ocrotire.

s(aresteze pe boierul Alecache Vilara, care îi era nepot de sor(prin c(s(toria cu fata lui Rallet, s(-l dea pe mâna pa&ei de la Giurgiu, s(-l trimit(surghiun la Eski-Zagra, unde a fost de)inut mai mul)i ani la Zindan.

Pân(pe la 1826, cârjalii f(ceau incursiuni prin)ar(& veneau pân(la barierele Bucure&tilor t(ind & pârjolind.

Principatele erau cu numele & cu faptul grânarul sultanului. Nici un product nu putea s(ias(din)ar(pân(mai întâi nu se aproviziona toate serhăturile cu trebuincioasele garnizoanelor & locuitorilor cet()ilor dun(rene, cu oi, grâu, orz, ov(z, unt, miere, cervi& seu etc., cari se luau de capanlîi¹ de la s(teni români, cu voie, f(r(voie, pe pre)urile ce se “xau pe “ecare an de marele capán din , arigrad: pe &ase lei chila de orz, zece parale ocáua de unt, dou(sprezece parale mierea etc.

Guvernorii provinciilor din apropierea Dun(rei &, mai ales, pa&ei Silistrei, Rusciucului & Vidinului erau ale& totdeauna dintre turcii cei mai viteji, cei mai ispiti)i în r(zboaie & mai dârji, tot vi)(de derebéghi, de cei de cari tremura chiar saraiul împ(r(tesc, ca Pasvantoglu, Caraosmanoglu, Mustafa Bairactaru, Hussein-pa&a, Said Mirza, Tahir Bosnali, Gavanozoglu. Ei tractau pe domnii no&tri ca pe ni&te zapcii, le trimeteau ordine scrise & verbale, &apoi pas s(nu le “ urmat. Pentru a zbură capul unui domn era destul s(vie în Bucure&ti sau în Ia& un capugiu² cu un gealat³, s(arate árzul⁴ sultanului, & capul domnului era luat în traist(& dus la , arigrad. Astfel a c(zut capul lui Grigorie vod(al Moldovei, al lui Hangerliu, domn al Valahiei.

Într-o c(l(torie ce am f(cut în mun)i cu poetul Alexandrescu, am g(sit la Clo&ani în Mehedin)i pe unul *banul Niculae*,)(ran cu i)ari & cu cojoc, dar cu barba mare & ras la cap, ceea ce-i da un aer de boier. El ne-a povestit cu mult(verv(cum ajunsese deodat(*ban mare*.

Badea Niculae, cl(ca&din satul B(ile&ti din Dolj, fusese sc(u-na& adic(comisionarul unui turc din Vidin, anume Mustafa,

¹) Furnisorii armatei turce-ti. ²) Trimis al Por)ii. ³) Gâde. ⁴) Ordin împ(r(tesc.

pe seama c(ruia strângea zaherea de prin satele vecine pe pre)urile capânului. Într-o zi Mustafa dispăre din Vidin, & bietul Niculae, după ce alerg(vreo trei ani c(utându-l în toate p(r)ile cu r(boajele contabilit()ei legate de brâu, a□ în sfâr&t c(acel Mustafa se g(sea în , arigrad. Turcul, în vestita r(sculare a ienicerilor contra lui sultan Selim III^a, ajunsese tare & mare, devenise acel “oros vizir Mustafa Bairactaru, spaima ienicerilor.

Badea Niculae, oltean cutez(tor, cum îi a□ de &tire, î& ia r(boajele &o pleac(s(-l g(seasc(ca s(-& încheie socotelile. Ajuns la , arigrad, nu se sperie nici de cavă&, nici de capuții, cari îi opreau intrarea conacului vizirial, împinge, r(stoarn(& d(n(val(drept în odaia lui Mustafa Bairactaru.

Fostul s(u amic & asociat, cum îl vede, i s-arunc(în bra)e, zicându-i:

„ Bre Niculae, bine ai venit! A sosit vremea s(te procopse&i & tu după urma mea. R(mâi aici s(zic s(-i dea tainuri. Voi s(te fac om.

„ Cum vrei tu, Mustafa, îi r(spune Niculae, s(-mi las eu)ara, cuprinsul meu unde m-am n(scut & unde voi s(mi se odihneasc(oasele când oi muri?

„ Dacă e așa, îi zice vizirul, spune-mi ce este mai mare acolo la voi? Acea voi s(“ i.

„ Apoi, deh! Mai mare decât to)i la noi este vod(, r(spune Niculae.

Turcul, la aceste cuvinte, st(ni)el pe gânduri, cu mâna pe barb(, &apoi îi zice:

„ Vezi, asta o s(“ e cam cu greu, pentru c(la numirile astea de Bogdan-beg & de I□ak-beg se amestec(totdeauna diavoli

^a) SELIM III sultan (1789..1807); încearc(s(introduc(reforme & s(reorganizeze armata după model apusean. În urma revoltei ienicerilor, este detronat, apoi ucis de succesorul s(u, MUSTAFA IV sultan (1807..1808). MUSTAFA BAYRAKTAR pa&a, aian de Rusciuk, reu&e s(în(bu&e revolta ienicerilor, detronându-l pe Mustafa & însc(unându-l pe MAHMUD II (1808... 1839), fratele lui Mustafa & v(rul lui Selim. Mahmud II des“ in) eaz(corpul ienicerilor în 1826 & ini)iaz(un proces de reforme (Tanzimat) continuat & l(rgit de “ ul s(u ABDUL-MEDJID I sultan (1839..1861), reforme menite a pune imperiul pe calea moderniz(rii.

ceia de elcîi, scot la maidan “ ecare pe cîte un cirác¹, aleg(pe capete, ei & dragománii lor, în sus &-n jos, pe la toate regeálele; fac fel de fel de intrigi, strig(de-)i ia auzul & aduc mare sup(rare & n(duf sultanului. Dar spune-mi, dup(domn ce vine?

„ Cine s(vie? Vine mitropolit, r(spunde Niculae.

„ Ei bine, mitropolit s(“ i! & ia condeiu(s(scrie.

Niculae, speriat c(vrea turcul s(-l fac(mitropolit, sare strigând:

„ Stai, Mustafa, nu scrie, c(eu am nevest(& copii, p(catele mele! Acolo nu e ca la voi, mitropolitul trebuie s(“ e c(lug(r(& arhieru. Cum s(-mi las eu nevasta, s(m(duc s(m(c(lug(-resc? Nu fac una ca asta odat(cu capul.

„ Dar dup(mitropolit ce vine? întreb(iar Mustafa.

„ Dup(mitropolit, boier mai mare este banul cel mare.

„ Ban mare “ i, dar!

Porunce&te de-i aduce îndat(un caftan &-l îmbrac(, îi d(& o scrisoare vizirial(c(tre domnul Valahiei.

Niculae ia scrisoarea, o bag(în sân & o pleac(cu dânsa la Bucure&ti drept la vod(, care, citind-o, r(mâne pe gânduri, c(nu era de glum(cu Mustafa Bairactaru. S(nu fac(pe Niculae ban mare, î& g(sea beleaua cu vizirul; s(-l fac(, î& aprindea paie în cap cu boierii)(rii. A&a s-a hot(rât s(între la tocmeal(, crezând c(doar l-o împ(ca cu un zapcîlic, o v(t(&e de plái, cu o ispr(vnicie cel mult; dar badea Niculae, la toate propunerile lui vod(, r(spunea,)inând-o una & bun(cu vorba:

„ Cum a zis Mustafa!

Vod(, dac-a v(zut &a v(zut c(n-o scoate la c(p(tâi, porunce&te de-i aduce o c(rucioar(de po&tie, cheam(pe un edeclîu &-i d(pe Niculae în seam(s(-l duc(la munte la Clo&ani, cu ordin c(tre v(táful de plái d-acolo c(nici pas(re m(iastr(s(nu-i a□e de &tire.

Când l-am v(zut, bietul om tr(ia de vreo treizeci de ani în Clo&ani, uitat cu totul de ai lui, dar iubit & stimat de locuitorii plaiului, cari to)i i se închina cu respect &-i zicea *banul Niculae*.

¹) Protejat.

Vod(a avut noroc c(vizirul Mustafa Bairactaru, strimtorat de aproape de ieniceri, ap(rând pe sultan Mahmud II, nepotul nenorocitului Selim, a preferit mai bine s(puie foc pr(f(riii, s(saie în aer cu palat cu tot decât s(cad(pe mâinile ienicerilor. A&a n-a apucat s(a□e de renghiul jucat amicului s(u Niculae, pe care pân(la moarte îl credea ban mare în , ara Româneasc(.

De altfel, în(untrul)(rei domnii erau st(pâni, & st(pâni abso- lu)i; t(iau & spânzurau; rar îns(, foarte rar, uzau de această prerogativ(; se mul)umeau a trage supu&ilor lor, din vreme în vreme, câte-o faláng(bun(, având, bineîn)eles, precau)iunea a adterne postav ro& când t(lpile erau vi)(de boier cu caftan.

Pe ho)ii de cai & pe omorători îi trimeteau la Telega, la Sl(nic sau la Ocnele-Mari sau îi aruncau în câte-o ocn(p(r(sit(.

Pe borfa& îi da prin târg, b(tându-i la spete.

Pe m(celari & pe brutari, când îi prindea cu ocăua mic(, îi)intuia d-o ureche în mijlocul târgului.

Femeile vinovate le espunea în pia)(legate de un stâlp, cu capul ras.

Pe feciorii de boier, când f(ceau vreo neorânduial(sau vreo necuviin)(, îi poftea la cafea, în odaie la c(m(ra& la tu- fecci-ba&ă sau la bá&cihodár, & acolo li se tr(gea câteva nu- iele la t(lpi, ca s(le vie mintea la cap, & apoi surghiun la vreo m(n(stire.

Dac(vreun boier prindea prea mult(poft(de vorb(, se b(nua sau se dovedea c()inea coresponden)(cu , arigradul, se pomenea pe la miezul nop)ii cu vizita unui edeclú domnesc, care-l scula din somn, îl lua în c(ru)a de po&tie & -l ducea surghiun la M(rgineni, la Snagov sau la Poiana M(rului; sau cel pu)in îl m(rginea în cas(sau la mo&ie cu paz(, ca s(nu comunice cu nimeni. Când vina era mai grea, edeclúul îl pece- tluia ca s(nu se poat(primeni cât)inea osânda.

Grigorie vod(Ghica^a, când s-a dus la , arigrad s(primeasc(domnia de la sultan, luase cu dânsul pe un boier, anume Filip^b, “ ul unui marseliez pribegit, venit cu Ipsilant. Acel Filip f(cuse cuno&tin)(cu un împiegat al Por)ii &, la întoarcerea sa în)ar(,

^a) GRIGORE IV DIMITRIE GHICA, domn al , (rii Române&ti (1822..1828).

^b) PHILIPPE (FILIP) DE LINCHE (*infra* sub forma Filip Len&).

scria turcului cele ce se petreceau la domnie, ceea ce a lădând Grigorie vod(Ghica a pus de l-a pecetluit & l-a surghiunit.

De& domnii aveau “ecare un postelnic pentru rela)iunile cu consului, dar ac)iunea acelor func)ionari se m(rginea mai mult în cele ce privea interesele sudi)ilor streini; iar cestiunile adev(rat politice & interna)ionale erau tractate mai totdeauna la , arigrad de reis-eféndele Por)ii cu elc)ii puterilor interesate. Lucrurile se petreceau totdeauna cam în modul urm(tor:

Mihai vod(Sturdza^a, pe la anul 1842, ducându-se în voiaj în strein(tate, încredin)ase trebile domniei v(rului & ministrului s(u favorit, logof. tului Costache Sturdza. Tot p-atunci consulul grecesc, lipsind & el în concediu, l(sase cancelaria consulatului în seama unui d(sc(la& anume C(minarache, om de cas(& de mas(boierului Sturdza. Grecul, îngâmfat s(se vad(el reprezentant de putere european(, îmbrac(haine cusute cu “ r, î& trânte&te în cap o &eap(cu pene, î& pune spânga la brâu & o pleac(s(fac(vizit(o“ cial(locotenentului de domn. Glume)ul Costache Sturdza, când îl vede g(tit astfel, îl apuc(râsul & l prime&te cu: □Ce e asta, caraghiosule?□

Grecu&orul, nemul)umit de o asemenea primire, se sup(r(, p(r(se&te salonul ministrului, se duce la consulat, d(bandiera elineasc(jos & rupe rela)iunile cu guvernul Moldovei, declarând c(s-a f(cut ofens(regelui Othon^b, în persoana reprezentantului s(u.

Afacerea ajunge la Constantinopol, unde ministrul Greciei alearg(în toate p(r)ile, cerând repara)ie de la Poart(, & dup(trei luni de negocieri & intervenire a mai multor puteri amice se hot(r(&te ca postelnicul cel mare al Moldovei s(se duc(în plin(uniform(la consulatul elinesc din Ia&, s(esprime p(reerea sa de r(u pentru neîn)elegerea urmat(& dup(aceea s(asiste la r(dicarea steagului grecesc, care s(se fac(cu muzic(& cu onoruri militare.

^a) MIHAIL STURDZA, domn al Moldovei (1834..1849). Pentru o descriere am(nun)it(a domniei sale, v. Radu Rosetti, *Amintiri*, Humanitas, Bucure&ti, 2013, & *Memoriile principelui Nicolae Su)u*, ed. Georgeta Filitti, Humanitas, Bucure&ti, 2013. ^b) OTHON I, principe de Bavaria, primul rege al Greciei (1832..1862).

Dup(îndeplinirea acelor formalit()i, grecul, îmbr(cat iar cu uniforma & iut(, se duce s(fac(vizit(locotenentului domnesc, & atunci marele logof. t îl prime&te cu mâna întins(, r(s- turnat într-un fotoliu, zicându-i: □Na, mascara, vino de s(rut(mâna□ Grecul i-a s(rutat mâna & astfel s-a închis incidentul. Caminarache a f(cut chef mare în ziua aceea, c(de trei luni fusese în)(rcat de la masa bogat(în mânc(ri bune & vinuri alese a m(re)ului boier Costache Sturdza.

Acum vreo cincizeci de ani popula(iunea)(rei se compunea numai de români, afar(de câteva sute de familii de greci, venite cele mai multe în urma fanario)ilor, de câ)iva armeni refugia)i din Turcia; nem)i foarte pu)ini, iar de ovrei nici vorb(. Rar, foarte rar se auzea prin ora&e câte un bocceagiu strigând: □Marf(, marf(□ cu leg(tura rezemat(pe cot. Invaziunea jidoveasc(a început cam dup(la 1830, de când în Austria & în Rusia îi iau la oaste; a&a c(, pân(pe vremea Regulamentului^a, locuitorii)(rii erau împ(r)i)i în mai multe categorii sau clase:

1. Clasa)(ranilor de la sate, talpa casei, cum s-ar zice, care pl(tea d(ri & ducea toate sarcinile statului, se deosebea în:

Clăcașii, a&eza)i pe mo&ii boiere&ti, m(n(stire&ti sau domne&ti. Ei cl(cuiau, adic(pl(teau proprietarului în munc(chiria p(mântului pe care locuiau & în care se hr(neau; & în:

Moșneni sau *rezași*, adic(proprietari mici, &ez(tori la)ar(în p(mânturile lor.

2. Câteva mii de)igani, robi ai boierilor, ai m(n(stirilor sau ai statului.

Ace&tia se deosibeau în:

Netoți, oameni f(r(cas(& f(r(&atr(, nomazi, umblau în cărduri cu capul gol, netun&, despleti)i & nepiept(na)i, înveli)i în câte-o otreap(, o rogojin(sau un)ol vechi, rupt & soios, ca într-o manta, ducând copiii în cărc(sau în glug(; furau ce puteau & mâncau ce g(seau: hoituri împu)ite, câni, pisici & mort(ciune; când ap(reau undeva, era spaim(. Armá&ul Ma-

^a) REGULAMENTELE ORGANICE, legile organice care guverneaz(Principatele de la 1831/1832 pân(la Conven)ia de la Paris (1858). Elaborate sub regimul ocupa)iei ruse&ti de la 1828..1834, statueaz(privilegiile boiere&ti, instituie o administra)ie cu elemente moderne & plaseaz(Principatele sub protec)ia Rusiei, pe lâng(suzeranitatea otoman(.

nolache Florescu a c(utat s(-i stabileasc(, împ(r)indu-i ca robi pe la proprietarii cari au voit s(-i primeasc(pe mo&ile lor; a luat chiar el pe mo&a sa din jude)ul Dâmbovi)a, Vizure&i, mai multe familii de le-a a& zat acolo. *tiu c(mul)i au murit de inim(rea, v(zându-se deveni)i st(t(tori; dar cei cari au r(mas muncesc p(mânt.

Țigani de laie, nomazi & ei, dar aveau &atre sau corturi; ei se deosebeau, dup(meseriile ce esersau, în rudari, ursari, c(r(midari, “erari, spoitori & salahori la zidiri. În vremi mai vechi, unii erau aurari & î& pl(teau birul c(tre vistierie din aurul ce g(seau în râurile de la munte.

Arma&ul cel mare avea toat(autoritatea asupra robilor statului, strângea birul de la ei & uneori pro“ta de salahoria lor ca s(-& fac(pe ieftin o c(scioar(la)ar(sau la Bucure&i.

Țigani de vatră, mai to)i robi boiere&i sau m(n(stire&i, erau meseria& sau servitori pe la casele st(pânilor & proprietarilor lor, unde slujeau zi & noapte, îmbr(ca)i sau despoia)i, mânca)i sau nemânca)i, dar totdeauna descul)i & b(tu)i.

Robii boierilor & m(n(stirilor nu pl(teau nimica la stat, erau proprietate absolut(a st(pânilor, puteau s(-i vânz(cum voiau, în familii sau izola)i.

3. Boier(na&i, neamurile & mazâlii sau nobilimea cea de la)ar(, în care se a□au mul)i din urma&i domnilor & boierilor vechi cei mai ilustrii, erau scuti)i de d(ri c(tre stat, dar nu aveau alte prerogative, nici privilegii.

4. Popula)iunea ora&elor se compunea de meseria& & negu-)(tori, împ(r)i)i în isnáfuri sau corpora)ii: croitori, cavá“, i&i-cári, curelari, ceaprazári, tabáci, bra&ovéni, gabrovéni, bogasiéri, lipscani & zará“ ; “ecare corpora)ie cu starostele s(u.

5. Câteva sute de boieri mici, f(r(barb(, zi& starea a doua & a treia, între cari se prenum(rau edeclí domne&i, bá&ciohodarul, tufecčí-ba&á, divictáru)ul, cafegí-ba&á, stólnici, & trári, slugéri, medelnicéri, clucéri de arie etc., pân(la serdári, c(minári & clucéri mari.

6. Boieri zi& din starea întâia, boieri cu barb(, ale c(ror ranguri începea de la ag(& sp(tar pân(la logof. t al credin)ei, treizeci sau patruzeci la num(r; dintre ace&tia se luau slujba&i cei înal)i administrativi & judec(tore&i.

De la logof. t al credin)ei în sus, rangurile de logofé)i de , ara-de-Sus & de , ara-de-Jos, de vornic de , ara-de-Sus & de , ara-de-Jos, pân(la ban mare inclusiv, zece sau doisprezece cel mult, formau ceea ce se numea protipendada.

Boierii cei mari purtau cónto&& pe cap gugiúmán de samúr. Cei *haleá*¹)ineau dinaintea lui vod(, la ceremonii, bastoane lungi de abanos cu mânerul de “Ide& În ziua când cineva îmbr(ca caftan de boier mare, era trimis acas(cu alai, c(lare pe cal domnesc. Acolo îl a&tepta berber-ba&á al cur)ei, care-l r(dea, însemnând cu briciul pe unde s(lase s(-i creasc(barba. În tot timpul acestei ceremonii îi b(tea în curte meterhaneáua cu surle, cu tobe & tumbeléchiuri.

În vârful piramidei de clase era domnul, cu cabaní)(& cúc(, cu sabie, topúz & túi.

Boierii mari & mici nu numai c(nu pl(teau nici o dare c(tre stat, dar aveau & privilegiul de a scuti un num(r de dájnici, de la trei pân(la optzeci, dup(importan)a rangului la care era ajuns; ace&i scuti)i erau scutelnici & poslú&nici boierilor &, în loc de a pl(ti d(rile lor c(tre stat, le pl(teau patronilor boieri, în bani sau în munc(. Regulamentul organic a des“ in)at acest privilegiu pentru viitor, conservând acelor ce-l aveau la 1831 o rent(viager(în bani pe care-i primeau de la vistierie, rent(care ast(zi este, cred, cu totul stins(.

Birul c(tre stat se f(cea în lúde. Marele vistier întocmea tabele pe jude)e, pe pl(& & pe sate, dup(trebuin)ele)(ranului. Acea tabel(, cum ajungea la sat, ob&tea se aduna duminica în sobor la u&a bisericii & f(cea císl(, puind asupra “ ec(rui s(tean o dare potrivit(cu starea & cu puterea sa.

Veniturile celealalte, otcúpurile sau huzméturile, precum oieritul, vinaríciul, v(mile, ocnele & altele, se vindeau la mezat de marele vistier & se adjudecau acelor cari ofereau pre)urile cele mai favorabile. Acei antreprenori sau otcupcíi erau cei mai mul)i armeni & greci, oameni veni)i cu domnii fanario)i din p(r)ile Turciei: un becér sau cupár Manolache, un Polisache,

¹) În activitate de serviciu sau în func)iuni; cei cari aveau numai rang, f(r(a avea func)iune, se ziceau *paia*. În Moldova - irul rangurilor diferea pu)in de acel al rangurilor boierilor munteni.

un Manuc sau un Privilegiu; aceia, întinzând bine sfoara, se îmbogățeau în doi-trei ani. Mulți din preținoșii nobili de astăzi, cărora nu le ajungi cu strămurarea la nas, datoresc celebritatea și averea lor otocurilor.

Erau unele funcțiuni publice foarte remunerative; titularului era lăsat în seama vredniciei sale, să-și facă cât putea mai lucrativ.

Logof. tutul Fănică, împiecat al hatmaniei, care era unul din amplorii de această categorie, într-o dimineață, după ce se răsese bine pe obraz și pe cap și se spălase în curte, legase un câp (tâi al taclitului de clan) a uși și se încingea peste antiriu, învârtindu-se și strângându-se în brâu, când un ceafă aduce înaintea doi împricinați să-i judece. Unul se jăluia că, tras în gazdă la un han de la capul Podului Mogoșăii, când s-a sculat a doua zi nu și-a mai găsit cizmele, furt despre care acuza pe un alt călător care dormise într-o odaie cu dânsul.

„Ai auzit tu, mă? zice logof. tutul Fănică, adresându-se către pătâr, de ce ai furat cizmele? Să-ți dai omului înapoi, că te ia dracu!

Pătârul se apără (găduind; atunci logof. tutul Fănică se întoarce către pătâr și-i zice:

„Auzi, că de unde să-ți le dea, dacă nu-ți le-a furat el?

*i, după ce unul repetă (vreo trei-patru ori că acela îi furase cizmele, și celălalt tăgăduiește, logof. tutul Fănică încheie dezbaterile, zicând ceafăului:

„Ai! ia-i, ceafă! Am înțeles pricina; închide-i pe amândoi la gros, să dea „ecare câte cincisute lei, și dacă nu au parale, să le împingelele.

Dreptatea s-a făcut într-un minut, dar nici până azi nu se știe cine a furat cizmele călătorului.

Pe vremile acelea, și până mai încoace, nu existau în țară nici șosele, nici poduri peste râuri; la cea mai mică viitură de ape comunicațiunile încetau, la malurile vadurilor stău carăle și căruțele adunate ca la bălci, câte-o săptămână, așteptând să scadă apa, să poată trece. Vara, când era uscat, și iarna pe părțile caii de poartă, mici și slabi ca niște pisici, zburau cu trăsura după ei, cu o iugăle de douăzeci și douăzeci și cincisute kilometri pe oră, pe când toamna și primăvara, când era

pe mântul desfundat de ploii, d-abia puteau lua o poartă într-o zi, și acea cu vai, cu chiu, cu gură multă și cu bice bune. Cine și mai aduce aminte astăzi de noroiul adânc de un cot din zăvoiul Orbului, sau de vestitul Codrul Herșii, în care pocnea picioarele cailor și lăsa sau țipăra la “ecare pas!

Mulțimea și poate că n-au uitat timpii dinții ai Unirei Principatelor, când, pentru a veni toamna la Camera la București, luau mai bine drumul pe la Cernăuți, Lemberg, Viena și Pesta, de unde se puneau în vapor și veneau pe la Giurgiu, decât a veni d-a dreptul pe la Focșani și Buzău.

Acum toți noaptea nici vorbă, căci trebuia să tragi la gazdă când era încă soarele de-o suliță sus pe cer, dacă nu voiai să faci cunoștință cu vreun Grozea, un Petraru, un Tunsu sau Belivăș.

De-o jumătate de secol, Moldova pierduse, prin luarea Bucovinei, cele mai frumoase ținuturi ale sale, și nu trecuse mulți ani de când o altă parte a ei, Basarabia, fusese adjudecată Rusiei, și gurile Dunării cu Delta cu tot treceau, una câte una, în domeniul muscălesc, așa că pe la 1840 chiar malul drept al canalului Sfântu Gheorghe, pe o distanță de mai multe kilometri, se găsea în puterea țărului.

Am văzut pe bătrânii agă pe lângă sind cazarma beilicului și ieșind cu trupele sale pe la bariera *erban-Vodă, pe când, pe la bariera Moldoilor, generalul Roth intra în București cu avangarda rusească.^a

Am văzut țara guvernată de Pahlen, de Zaltuchin și de Kisselef, cu Bârzof și cu pazănicu.

Puneam noaptea urechea pe pământ la Ghergani și numărăram tunurile cari băteau Silistra.^b

Am pomenit domnia lui Grigorie vodă Ghica și pe a frate-so Alexandru vodă^c, domnia lui Bibescu^d cu căpitan Costache chehaiă, ucenicul și imitatorul pazănicului.

^a) Referire la începutul ocupației rusești de la 1828..1834. Detalii despre evenimentele și personajele enumerate, *infra*, în text. ^b) Referire la asedierea efectuată al Silistrei de către trupele ruse în debutul Războiului Crimeii. ^c) ALEXANDRU DIMITRIE GHICA, primul domn regulamentar al țării Românești (1834..1842); cămăcama al țării Românești în perioada premergătoare Unirii (1856..1858), cu o poziție unionistă. ^d) GHEORGHE BIBESCU, domn al țării Românești (1843..1848).

Pe atunci scriitorii cancelariilor se ziceau *piséri*, &“ i de serviciu *naceálnici*, masa sau biuroul se numea *stol* & &ful de mas(*stol-naceálnic*; scriptele cancelariei se numeau *ciorna*, *sprafca*, *otnoşénie*, *priczaz* & *sdélca*; o“)erii se numeau *prapur-cici*, *porucici*, *polcównici* & *pot-polcównici*.

Slavismul î& încerca conchista prin biurocra)ie & prin armat(, precum odinioar(o încercase prin biseric(cu *blago-veštenie*, *preobrejenie*, *blagoslovenie*, *bogoslov*, *zlatauz*, *pristol* & *denie*.

Am asistat la în“ in)area Societ()ii Literare & a societ()ei Fr()ia & la r(sculara de la 1848.

Am v(zut îndoita alegere a lui Cuza vod(, proclamarea Unirei Principatelor & lovitura de stat.^a

Am asistat la noaptea de 11 februarie, la plebiscitul lui vod(Carol de Hohenzollern, apoi la declararea independin)ei României & a regatului & la încoronarea regelui Carol I.

În epoca de tranzi)ie, prin care a trebuit s(trecem ca s(ie&m din starea de umilin)(în care eram c(zu)i & s(ne r(di- c(m la o via)(civil(& politic(, am putut avea multe & mari decep)iuni, am putut întâlni în cale fel de fel de caractere: oameni, unii slabi de înger, cari la momentul chem(rei au lipsit de la datoria lor, al)ii, regretând o stare de lucruri în care tr(ise, care le convenea & le pro“ ta poate, se uita cu dor la trecutul)(rei; pe al)ii, îngrija)i de repegiunea cu care se succedau aspi- ra)iunile & exigen)ele na)ionale, r(mâneau înapoi; pe mul)i îngâmf)a)i de succesele na)iunei, la cari nici cu gândul nu gân- dise, î& atribuiau lor tot meritul, f(r(a voi s(recunoasc(cea mai mic(participare nici mersului natural al lucrurilor, nici împrejur(rilor din afar(. Am putut vedea oameni orbi)i de invi- die sau de ambi)ie cari nu au cru)at nici intriga, nici clevetirea pentru a ajunge sau pentru a se sus)ine la putere sau la favoare, sau pentru a-& face o popularitate.

Dar num(rul tuturor acestora se pierde în negura mul)imei, &apoi chiar lor nu li se poate imputa lipsa de patriotism, pentru

^a) Confruntat cu opozi)ia clasei politice fa)(de Legea rural(& Legea electoral(, Alexandru Ioan Cuza dizolv(Adunarea Na)ional(la 2 mai 1864, urmând s(guverneze cu mân(forte pân(la abdicare.

c(, la timp(de cump(n(grea, i-am v(zut pe to)i uitându-se cu trupul & cu su□etul la glasul)(rei.

□Ferici)i sunte)i voi, tinerilor români, ne zicea Michelet; în)ara voastr(totul e de f(cut, “ecare din voi se poate distinge & chiar ilustra prin fapte patriotice & m(re)e.□

Pe când Michelet rostea aceste cuvinte, numele de român nu trecea înc(dincolo de Carpa)i & de Dun(re; mul)i din tinerii no&tri a□a)i la studii în Viena, în München sau în Paris se credeau umili)i d-a apar)ine unei na)ionalit()i necunoscute în lumea european(. Le era ru&ne chiar de numele lor de familie & de botez; “ii lui Ion, lui Gheorghe sau lui Ilie se porecleau Ioanidi, Gheorghidi sau Iliadi. Ast(zi î& zic române&te Ionescu, Gheorghescu & Ilescu; ba chiar “ii lui Iacob, lui Moise & lui Teohari î& dau numele de Iacovescu, Moiescu sau Teoharescu, crezând ca)iganii c(lulelei, dac(i-o zice pip(, românul n-o s-o cunoasc(. Chiar francezii, în mijlocul c(rora tr(ia sute de tineri români, ne numea pân(acu vreo dou(zeci de ani valac & moldav sau valav & moldac, sau, cu un singur cuvânt, moldovalac, iar)(rei îi zicea Moldavie, Valachie, Moldaquie, Valavie &, cu un singur cuvânt, Moldovalachie.

Ast(zi numele de român & de Românie, ca na)iune & ca stat, sunt cunoscute în toate col)urile lumii civilizate, & orice “u al patriei îl poart(cu mândrie.

Din natura lui, românul este modest, chiar s“icios, a&putea zice; &, de i se poate imputa ceva, ar “c(nu are destul(încredere într-însul. El pre)uie&te mai mult decât pare; nu este nici l(ud(ros, nici preten)ios. Ori de câte ori am v(zut la noi în)ar(un fanfaron, un om care se crede mai mult decât este, un om care s(pretinz(c(le &ie & le poate toate, am avut ocazie s(m(conving c(era vi)(de strein.

Când era vorba d-a se în“in)a Curtea de Casa)ie, mul)i din oamenii no&tri politici se întrebau unde o s(g(sim dou(zeci de legi&ti înv()a)i & ispiti)i, cu cari s(se poate pune în mi&care o asemenea înalt(institu)iune; & mai to)i deputa)ii sta la gânduri dinaintea acelu) argument. Nevoia ne-a silit s(îndr(z-nim, & curtea noastr(de casa)ie nu este mai jos în lumini & capacitate decât institu)iunile de acela& ordin din)(rile cele mai înaintate în &iin)a dreptului.

A fost un timp, & nu prea demult, când corespondența în streinătate se făcea prin cancelaria rusească & austriacă, care lua scrisorile & pachetele noastre de le expeduia cu o expedițiune organizată în toată forma la noi în țară, cu biurouri în toate orașele noastre. Reprezentanții puterilor streine se împotriveau la ideea de a se trece acest serviciu la poșta română. Unde vă sunt îmi zicea unul din consuli oamenii speciali, capabili & experimentați că rorașele putem încredința corespondența noastră diplomatică & interesele supușilor noștri? Am răspuns acelui diplomat că, precum am putut în vedea calculul diferențial & integral, așa că manipulările funcțiunile $\frac{dx}{dy}$ & $\int \frac{dx}{dy}$, tot așa de bine ca & Delaunay & Puiseux^a, nu mai puțin eram siguri a în vedea, dacă nu în câteva săptămâni, dar în câteva luni, a manipula primirea, expedierea & distribuirea scrisorilor & pachetelor ca & împieșgăii poștei rusești & austriece. Nevoia ne-a silit să luăm asupra noastră acest serviciu, & chiar de la început el s-a făcut într-un mod satisfăcător; & astăzi nimeni nu-i poate nega dreptul de a se compara & a rivaliza cu serviciile telegrafo-postale cele mai bine organizate.

Voi să vă răscumpăr drumurile-de-șer, zicea un senator, dar unde vă sunt oamenii cari să vă administra, unde o să găsiți împieșgăii capabili să le puie în mișcare, unde vă sunt inginerii cari să le poată repara la trebuință? Dinaintea unor asemenea argumente mulți stau pe gânduri să voteze alb sau negru. Dar nevoia ne-a silit să luăm pe seama statului rezoul cel mai lung; & putem zice că, chiar din ziua dintâi, serviciul s-a făcut în toată regula & în toată securitatea, cu împieșgăii români; & nimeni nu poate tăgădui că liniile au fost totdeauna în bună stare, fără a regreta administrațiunile anterioare ale lui Strussberg, Bleichröder sau Staat-Bahn.^b

Nu voi pretinde că tot ce s-a făcut în țara noastră de un sfert de secol încoace este perfect, dar îmi permit a observa pesimiștilor & impacienților că nici o țară din lume n-a progresat așa

^a) CHARLES EUGÈNE DELAUNAY (1816..1872), VICTOR-ALEXANDRE PUISEUX (1820..1888), matematicieni francezi. ^b) Rețeaua de căi ferate începe să fie construită în 1869 de concesionari străini, cu scandaluri de corupție răsunătoare în epocă (Afacerea Stroussberg etc.). Este preluată de statul român până la 1881 (v. *infra* pp. 275..281).

de mult ca țara noastră într-un an și de scurt timp, și că orice progres începe printr-o stare neguroasă și plină de nedomiriri; stare de care unii dibaci știu a se folosi, aceasta mai ales când progresul se operează de jos în sus; de aceea este totdeauna bine ca impulsivitatea și conducerea reformelor prin cari trece o națiune să vie de la clasele de sus, de la clasele luminate; de la acelea să procedă spiritul de inovațiune, să nu aștepte ca inițiativa reformelor necesare să pornească de jos, căci atunci clasa numeroasă pierde spiritul de conservatiune care trebuie să domine totdeauna la bază, și societatea într-o perioadă de agitațiune care anevoie se poate astâmpăra.

Oamenii pe cari instituțiunile, împrejurările sau educațiunea i-a pus în fruntea unei națiuni sunt datori să “e înainte-mergătorii ei, să nu caute niciodată să împiedice mersul progresului, ci să lase toată latitudinea și toată libertatea inițiativei individuale, mai ales în ceea ce privește industria și comerțul, căci ele nu se pot conduce decât numai de luminale și în ei, cari singure pot arăta drumul care conduce pe om să devină folositor și necesar societății în care trăiește.

Nimeni nu are dreptul să oprească din mersul ei progresiv, care este tras de natura “zică și morală a omului; nimeni nu are dreptul să-i impună sisteme, oricât de geniale ar “acele combinațiuni. Să te ferească Dumnezeu de omul care n-a citit decât o carte; acela ajunge mai curând sau mai târziu la o sistem absolut, merge până la voi să prefacă societatea după capul său, după ideile ce și-a format; uită că (rurile sociale cele mai fundamentale, uită că progresul moral este libertatea și că progresul material este de a produce cât se poate de ieftin, să pună pe om în stare bună și să-i creeze timp de a-și rădică gândirea mai sus de mulțumiri materiale.

Omul la tinerețe trăiește cu speranțe și la bătrânețe trăiește cu suveniruri.

Plăcut este tinerețea cu cortegiul ei luminos și înăbră de cugetări înalte și de iluziuni plăcute, și frumoasă a fost tinerețea oamenilor generațiunii din care am făcut parte, generație care a trăit cu mintea așintită la fapte mari și patriotice, plină de speranțe, de credință în Dumnezeu și în viitorul României;

hr(nit(cu aspira)iuni înalte, din cari multe, gra)ie împreju-
r(rilor & st(ruin)ei oamenilor de bine, am putut a le vedea rea-
lizate una dup(alta; izbânde cari au l(sat b(trâne)elor noastre
suveniru pl(cute & au deschis genera)iilor celor tinere un câmp
întins & luminos de speran)e & mai m(re)e, & mai glorioase;
genera)ie care a urmat de aproape dup(de&teptarea românis-
mului din letargia în care îl afundase grecismul fanariot, ce
începuse a prinde coaj(& n(bu&a na)ionalitatea nostr(, pre-
cum apas(ast(zi asupra românilor din Tesalia, din Epir, din
Macedonia & asupra albanezilor.

Cât îmi place în orele mele de izolare s(-mi aduc aminte
de unii din oamenii cu cari am tr(it al(turi, pe care i-am v(zut
luptând cu abnega)iune & curaj pentru redobândirea drep-
turilor)(rei & pentru libertate! G(sesc o mul)umire nespus(
a-mi rememora faptele & cuvintele lor & a le binecuvânta nu-
mele & memoria.

Într-o sear(lung(de iarn(, pe când ninsoarea b(tea în
geamuri, a&eza)i pe j()uri la gura sobei, dinaintea unei □ c(ri
dulci & luminoase, am petrecut ore întregi & pl(cute cu amicul
Vasile Alecsandri, povestindu-ne unul altuia suvenirile noastre
din tinere)e. Se apropia de ziu(când ne-am adus aminte de
camerile noastre de culcat, & ne-am desp(r)it g(sindu-ne amân-
doi la un gând, zicându-ne:

□De ce nu ne-am scrie unul altuia, sub form(de epistole in-
time, cele ce ne-am povestit într-ast(sear(; poate c(unele din
istorioarele noastre ar interesa pe unii dintr-acei cari n-au tr(it
p-acele vremi?□

* i astfel am început o coresponden)(, de& adesea întrerupt(,
dar pe care am reînnoit-o de câte ori ocupa)iunile ne-au permis;
coresponden)(în care ne-am ferit de orice invective, f(r(îns(
a ne abate niciodat(a spune adev(rul.

I. CLUCERUL
ALECU GHEORGHESCU

București, mai 1879

Iubite amice,

Alalt(sear(, pornind de la gara ta^a, adormisem adânc, leg(nat de valurile ascu)ite ale liniilor de “ er Strusberg; trei locuri de o parte a vagonului erau la dispozi)ia capului & picioarelor mele; când, pe la miezul nop)ii, m(sim)ii scuturat de o mân(viguroas(: era conductorul care intervenea în favorul dreptului bine pl(tit al unui c(l(tor îmbarcat la M(r(& & recunoscui dreptatea invocat(& m(ghemuiam în limitele tichetului meu, c(utând s(apuc de picior somnul ce fugea, când aud un glas care se îngâna în scuze pentru sup(rarea ce-mi adusese & m(silea s(r(spund, ca om bine-crescut, la asemenea polite)(prin cuvintele banale: □Nu face nimica, domnule□ □Eram de&tept□ □Sunt foarte bine□ □Nu dormeam□ □Erai în dreptul dumitale□etc.

Dar noul-venit începu o conversa)ie:

„ *tii, cucoane Iancule, c(nu te mai cuno&team? Ai albit de tot de când nu te-am mai v(zut.

La aceste cuvinte, sim)indu-m(cam atins la amorul meu propriu, îi r(spunsei cu oarecare am(r(ciune:

„ Dar îmi pare, domnule, c(barba dumitale nu are nicidecum dreptul d-a invidia pe a mea, c(este, mi se pare, & mai lung(, & mai alb(.

„ Ce are a face! îmi ripost(el, dar dumneata e&ti un copil pe lâng(mine.

^{a)} Mirce&ti, în jude)ul Ia&.

Noul-venit în vagon era un bătrân bine conservat, grăunțos și rumen la obraz, căruia nu i-aș dat nici șasezeci de ani.

„ Eu te-am mai sculat odată din somn; eram tânăr atunci și dăta-erai copil ca de vro opt-nouă ani și ori. Cuconul Tache, răposatul tatăl dumitale, era isprăvnic la Focșani; eu am fost trimis de am ridicat în „are pe clucerul Alecu Gheorghescu, tovarășul dumnealui la isprăvnicie. P-atunci erau câte doi isprăvnici de „ecare jude), unul peste partea administrativă și celălalt pentru partea judecătorească, și amândoi isprăvnicii în pricină grele judecau împreună, formând un fel de tribunal. Ce vremuri erau pe atunci! Clucerul Alecu făcea cuse mânăci (torii, abuzuri sau prevaricațiuni, cum se zice astăzi)□

Înălegi, amice, că la aceste cuvinte somnul meu, dulcele meu somn, a zburat în fuga mare, și nici nu m-am mai gândit a-l prinde. *i, în loc de a închide pleoapele, am dat drumul limbii, începând la întrebări:

„ Ia spune-mi, mă rog, cum ai ridicat în „are pe acel isprăvnic?

„ Eram edeciu și aveam odaie în curtea domnească (alături de tura cu odaia lui tufeci-bașă, lângă ogeacul neférilor; la stânga, sub scară, și deasupra răposatului Măciuc, Dumnezeu știe iertă, bășcihodăr și mâna dreaptă a lui vodă, cum s-ar zice astăzi, întâiul aghiotant domnesc, om drept și plin de bun-sim).

Într-o noapte, după slujba curții, mă așezasem pe somn, când numai ce aud ciocnind la ușă și un glas care-mi striga: Te cheamă vodă! □ Nu știu nici cum am sărit din pat, nici când m-am înbrăcat; într-o clipă îmi trântisem cizmele cele galbene, bină și legătura la cap și hangerul la brâu, și eram la ușă iatacului domnesc. Bășcihodărul tocmai ieșea din odaie de la vodă și-mi zise repede: Ai mai iute, că te cheamă vodă, și să te vadă, Niculae! □

Răposatul Măciuc era oltean ca și mine și puțin inteligent cam rudă după mamă.

Când am intrat în iatac la vodă, erau șapte ceasuri, sau, cum s-ar zice astăzi, o oră după miezul nopții. Vodă era cu ghicele de noapte pe cap și cu o scurtecă lungă de pambriu verde, îmbrăcat cu pacea de samură; o făcea clie galbenă ardea într-un

sfe&nic mare de argint dinaintea icoanelor. Cum intru în odaie, vod(se întoarce c(tr(mine &-mi zice cu un glas gros & r(stit:

„ Tu e&ti Niculae P(unel?

„ Eu, M(ria Ta.

„ De mult e&ti la curte?

„ Numai de un an, M(ria Ta.

„ M(ciuc(mi-a spus c(e&ti harnic & cinstit. Ce slujb(ai îndeplinit pân-acum?

„ Nici una, M(ria Ta, decât c(acum trei luni am întov(r(&t pe nenea Negreanu tufec&i-ba&ă, când a prins pe Ghi)(Cu)ui.

„ Ia plicul de pe mescioar(, pecetluie&te-l cu pecetea de pe t(vi)a cu c(lim(rile & s(pleci îndat(la Foc&ani, s(-l dai în mâna nepotu-meu Tache, isprávnicul, f(r(s(te sim)(nici pas(-rea m(iastr(. Bag(de seam(c(ai s(-mi aduci pe clucérul Alecu Gheorghescu în “ are; poimâne pe vremea asta s(“ i cu el la scara domneasc(. De cumva)i-o sc(pa, mai bine s(te duci s(te îneci decât s(dai ochi cu mine.

Grigorie vod(Ghica era un om m(run)el, barba potrivit(în ap(r(toáre & c(nit(, mai mult ro&ie decât galben(, must(ile ro&i trase în jos & desp(r)ite sub nas prin dou(-trei muchi de brici, ras pe obraz pe lâng(barb(; ochii vii, glas r(stit & gros; el era un om cu foarte pu)in(înv()(tur(& trecea între boieri ca unul din cei mai neînsemna)i, de& fusese de mai multe ori ág(, sp(tar & chiar vistier & ban mare.

El s-a suit pe scaunul domniei la 6 octombrie anul 1822, trei ani dup(vestitul Caragea^a & îndat(dup(zaver(, dup(uciderea slugérului Tudor, eroul care, indignat de jafurile oamenilor lui Ipsilant^b .. cari din insurgen)i în contra turcilor se pref(cuser(în cete de ho)i, pr(dând drumurile & mo&ile .., intrase în coresponden)(cu Silistra-valesí prin cancelarul consulatului nem)esc, b(trânu)l Udriski, ar(tând turcilor c(r(zvr(tirea din , ara Româneasc(nu era în contra turcilor, ci în contra fanario-

^a) IOAN GHEORGHE CARAGEA, domn al , (rii Române&i (1812..1818). În timpul domniei adun(o avere enorm(. Sus)in(tor al Eteriei. ^b) ALEXANDRU IPSILANTI (1792..1828), “ ul lui Constantin Ipsilanti vv. (v. *infra*, p. 52, n. a.), cap al Eteriei; trece Prutul în Moldova la 22 februarie 1821, declan&ând revolu)ia greceasc(în Principate; v. *infra*, [VI. Din timpul Zaverii]□

ilor cari s(r(ciser(pe bie))ii locuitori. Atunci chehaiá-beg, care & intrase în Bucure&ti cu o&tre turceasc(, a invitat pe boierii cari mai r(m(sese în)ar(s(trimit(pe câ)iva dintr-în&ti la Poart(, ca s(arete sultanului p(surile)(rii. Adunându-se între dân&ti, ei au ales pentru aceast(misiune pe banul Barbu V(c(rescu, pe logof. tul Mih(i)(Filipescu & pe banul Grigorie Ghica, cari, ajungând la , arigrad & espunând starea)(rii & trebuin)ele ei, sultanul a numit pe banul Grigorie Ghica domn, deodat(cu Ioni)(Sturdza în Moldova. Poarta nu mai avea încredere în fanario)i. Ghica Grigorie, viind la domnie, a g(sit)ara secat(cu totul în bel&ugul ei, înecat(în datorii; boierii & negustorii pribegi)i în toate p(r)ile & r(scoale pretutindeni, în sate, în ora&e & pe drumuri.

Ghica Grigorie, care-& iubea)ara, a luat sarcina de-a st(rpi jafurile boierilor & ale ciocoilor, cari de la Caragea ajunsese f(r(frâu; capul nu-l t(ia prea mult, dar când avea câte o pricin(grea chema de se sf(tuia cu trei oameni: cu vornicul Costache Câmpineanu, clucérul Chiriac & cu bá&cihodárul M(ciuc(. Dup(ce-i auzea pe “ ecare în parte, se culca, dormea un somn bun & pe la miezul nop)ii se scula, aprindea la candel(f(clia din Vinerea Pa&tilor de la epitaf, c(dea în genuchi dinaintea iconostasului & se ruga lui Dumnezeu ca s(-l lumineze. Astfel a domnit el &apte ani & ajunsese s(tremure boierii cei r(i & ciocoi. Când a domnit el, a fost bine pentru to)i, lini&tea domnea în)ar(; pânea & carnea bun(, ieftin(; toat(lumea, negustor, meseria&&)(ran, m(nca, bea & chiuia; veselie pretutindeni. El a deschis &coalele române&ti & a gonit pe egumenii greci.

În noaptea când m-a chemat vod(, mi se f(cea ziu(la po&(la *indrilita, în c(rucioara care se schimba din po&(în po&(& care ajungea totdeauna numai în trei roate. Pe la aprinsul lumân(rilor, în ziua de patruzeci de mucenici, îmbr(cat tiptil, eram introdus ca c(lug(r în odaia r(posatului coconu Tache, tat(l dumitale; parc(-l v(z pe marginea patului, lâng(scaunul cu dou(lumân(ri de seu în dou(sfe&nice de alam(cu muc. ri. Condicarul, în picioare, îi citea j(lbile, întingând din vreme în vreme condeiul de pean(de găsc(în c(lim(rile de la brâu, ca s(scrie hot(rârea isprávnicului; îndat(ce condicarul Nicolae

Sprâncenatu, cum îi zicea lui Ip(tescu, mai în urm(b(rbatul eroinei de la 1848, scrise hot(rârea isprâvnicului, cuconu Tache se uit(la mine întrebându-m(:

„ De la schit e&i, p(rin)ele?

„ Sunt de la Poiana-M(rului, am o jalb(.

*i m(apropiai de mescioara cu lumân(rile &i-pusei plicul domnesc în poal(, cu pecetea în sus, potrivit s(nu o z(reasc(condicarul. Isprâvnicul, îndat(ce v(zu pecetea, o &recunosc, dar îmi zise:

„ Ha, este de la p(rintele egumen!

*i dete ordin condicarului &stegarului care m(b(gase în cas(s(ne lase singuri.

Despecetlui plicul cu grab(, îl citi &v(zui c(i se înveseli obrazul &-mi zise:

„ Vezi, numai a&a dac(nu s-or stârpi mânc(toriile &angaralele, s(se înve)e minte ciocoi; pân(n-o b(ga câ)iva în ocna p(r(sit(, ei tot cred c(vod(glume&te. Clucérul Alecu nu este acum în ora& s-a dus dup(lúde în plasa Tohani, dar trebuie s(vie ast(-sear(; du-te de te odihne&te, c(te chem eu la vreme.

B(tu în palme &porunci feciorului s(-mi a&earn(în odaia copiilor; m-am dus de m-am culcat în odaia d-voastre. Sunt d-atunci 55 ani, cucoane Iancule! D-abia m(furase somnul, când auzii tr(snete &pleosnete &doi surugii b(t(io&cari urlau de)i se p(rea c(cânta; peste un minut auzii &glasul lui cuconu Tache:

„ Ai, scoal(, c-a venit clucérul.

Pornir(m amândoi pe jos spre casa clucérului, la care, în urma noastr(, ceáu&ul de slujitori în&ruia oameni de jur îm-
prejur; când ajunser(m în pridvor, cuconu Tache intr(în cas(zicându-mi:

„ A&teapt(aci pân(te-oi chema eu, &atunci s(intri în odaia cu doi stegari.

Din pridvor se vedea pe fereastr(foarte bine în odaia clucérului, luminat(cu trei p(rechi de lumân(ri; o gr(mad(de mosa“ri se &a&ezaser(la ghiordúm cu clucéru în mijloc r(sturnat pe sofa. Când intr(cuconu Tache, se scular(to)i în sus, dar dumnealui lu(pe clucér de mân(&-l trase în odaia d-al(turi; dup(vro cinci minute auzii c(m(cheam(, m(luai

îndat(dup(glas & intrai în iatacul boierului. Clucérul)inea porunca domneas(în mân(, & din)ii îi cl(n)(neau în gur(. Cum intrai, cuconul Tache îmi zise:

„ Îndepline&te porunca lui vod(!

Atunci luai “ arele din mâna stegarului, m(plecai & le pusei clucérului de picioare; în cinci minute eram pe drum cu dou(c(rucioare de po&(, într-una eu cu isprávnicul în “ are & în cealalt(doi arn(u)i cu pistoalele înc(rcate, c(rora li se dedese porunca s(dea s(-l omoare dac(o c(uta cumva s(scape.

Când ie&eam din Foc&ani, r(s(rea luna; nici gur(de surugiu, nici plesnitur(de bici, dar c(rucioarele mele fugeau ca n(-luca cu umbra dup(ele & seara, când b(tea meterhaneáua, m(dam jos din c(rucioar(& intram cu isprávnicul meu în odaia lui M(ciuc(, unde am a&teptat pâ(s-a sculat vod(de la mas(, pâ(s-a culcat beizadelele, s-a osteiat lumea din curte & au ie&it una dup(alta cale&tile cu masalále a sp(tarului, a aghii & a isprávnicului de curte; atunci intr(r(posatul M(ciuc(& -mi zise: □Ai sus!□

Când am intrat în odaia lui vod(, M(ciuc(înainte, dup(el clucérul cu “ arele de picioare & eu dup(dânsul, vod(, care sta r(sturnat pe sofa cu mânilé încruciaté sub cap & cu picioarele unul peste altul gr(m(dit, se scul(drept în picioare &, adre-sându-se r(stit & nec(jit c(tre clucérul:

„ Nu)i-e ru&ne, slug(necredincioas(& boier z(cá& *i, întorcându-se c(tre mine, îmi zise:

„ Te fac divictár.

M(ciuc(îmi f(cu semn s(ies & când trecui pe lâng(dânsul îmi zise încet:

„ Trimite-mi sus patru ciohodári!

Ce s-o mai “ petrecut dup(aceea nu &tiu, dar, dup(ce m-am culcat, pare c(auzeam prin somn un glas care se v(ita strigând: □Part(-m(, M(ria Ta! Cine o mai face ca mine ca mine s(pa)(.□

A doua zi pâ(în ziu(, clucérul era pornit surghiun la Snagov, cu c(ma&a pecetluit(pe el, & a r(mas acolo pâ(la venirea muscalilor.

Când eram pe la 1829 la Craiova, l-am v(zut de gât cu generalul Roth, juca c(r)i cu miile de galbeni, c(ci era peste proviánt.

II. POLCOVNICUL IONIȚĂ CEGANU

Ghergani, iulie 1879

Amice,

Aici, la moșie la Ghergani, aveam până(mai de-un(zi un vecin bun cu care am petrecut multe & lungi seri de iarn(.

Polcovnícul Ioni(Ceganu din Cloșani, b(trân verde, rumen la fa(, f(r(zb(rcituri pe obraz, ras regulat în toate sâmbetele cu perdaf, musta)a & sprâncenele albe colilie, era n(scut cam pe la anul 1789 & a tr(it până(mai acu & ase luni în satul G(- m(nești, unde petrecea în intimitatea a doi copoi vesti)i cu cari gonea iepurele ziua toat(din r(s(rit până(la apus; iar toamna, când se coceau coarnele & zmeura la munte, se duceau tocmai pe Vulcan de împușca câte un pui de urs & o capr(neagr(.

Acum un an era nun mare la nunta lui Vișanu doroban), curcan cu trei cruci pe piept.

Polcovnícul Ioni(b(use în s(n(tatea însur()eilor un pahar de vin roșu de Dealul R(zvadului & prinsese la limb(. Dup(ce se uit(una dup(alta la semnele de vitejie ale mili)ianului, îi zice:

„ M(i Vișane, cine)i le-a dat)ie astea?

„ C(pitanu, îi r(spunse Vișan; mi le-a dat din partea domnitorului, an când ne-am întors din)ara turceasc(.

„ Dar fost-ai tu la b(t(lie? Dat-ai piept cu turcu? Luat-ai vrun tun, vreo cetate?

„ Ce s(dai piept cu turcul, domnule, c(nu te l(sa nici s(-i vezi, & edeau ascun& ca viezurii sub p(mânt; & apoi batalionul nostru s-a brodit s(nu “ e nici când s-a luat Grivi)a, nici la

c(derea Plevnei; eram trimi& tocmai la Radi&teni, pânduam s(nu l(s(m s(între nici convoiuri & ajutoare, nici s(ias(vreun turc din cetate; planul muscalilor era s(-i prinz(pe to)i robi. Apoi dup(predarea lui Osman pa&a, ne-am dus de am înconjurat Vidinul; acolo, pe când a&teptam din ceas în ceas s(ias(turcii la lupt(dreapt(, ne-am pomenit într-o bun(diminea)(c(ardıc(steag alb & tr(mit la g(enerarul nostru s(-i închine cetatea. Am intrat în Vidin parc(era s(rb(toare, cu muzica în capul regimentului.

B(trâmul, dup(ce ascult(povestea soldatului, oft(zicând:

„ Ei! & eu m-am b(tut cu turcu în tinere)ea mea; am intrat în Plevna cu Camenski^a & cu Suvaroff^b, & nu mi-a mai dat nimenea nici o cruce!

Când am auzit de numele lui Camenski & de b(t(lia din al)i timp, m-am apropiat & m-am luat cu polc(óvnicul la vorb(.

„ Cum, nene Ioni)(, zici c(ai fost cu Suvaroff la Plevna? Dar &ii dumneata c(d-atunci trebuie s(“ e aproape &aptezeci de ani?

„ Or “, nen-to, îmi r(spuse el, c(eram abia b(ie)andru ca de vreo optsprezece ani când m-am scris la cazaci cu bietul Tudor al nostru. Ne aducea isprávnicii p(lcuri-p(lcuri & ne da pe mâna o“)erilor muscali, de ne mustruluia; dup(&ase luni, când înv()am s(d(m cu sabia & cu suli)a, ne-a trecut dincolo în)ara turceasc(. Îmi aduc aminte ca acum, era în ziua de Ignat când am trecut Dun(rea pe ghea)(& ne-am a&ezat în meterezuri. Cum ne-au sim)it spurca)ii de turci, au început s(dea n(val(asupra noastr(; tr(mitea tot zeibégi d(- ia cu cealmáele cât o claie pe cap & arapi d(- ia negri & buza)i, înc(- leca)i pe ni&te cai de scoteau foc pe n(ri; venea tot iuru&cu iataganul în din)i & cu pistoalele întinse în amândou(mânilor, de)i le puneau sub nas. P-atunci nu erau pu&ti d-astea lungile pân(la b(t(lie, ci venea moartea de-)i sta dinainte ceasuri

^a) NIKOLAI MIHAILOVICI KAMENSKI (1776..1811), general rus, comandant al armatei ruse de la Dun(re în r(zboiul ruso..turc de la 1806..1812; înving(tor în b(t(lia de la Vidin (26 octombrie 1810). ^b) ARKADI ALEKSANDROVICI SUVOROV (1784..1811), general-locotenent rus, “ ul celebrului generalissim.

întregi, de-o vedeai bine în fa) (. Dup(câte o b(t(lie, când ne num(ram, r(mâneam uneori numai patru-cinci sute, din dou(mii câ)i eram; dar peste zece zile eram iar în p(r la loc, c(se umpleau golurile cu al)i panduri tr(mi& din)ar(; a&a era învoiala cu Ipsilant^a. R(zboiul d-atunci între turc & muscal se iscase mai mult din pricina lui & a lui Muruz^b; c(dup(ce sultanul se învoise cu împ(ratul Alexandru s(-i)ie &apte ani pe unul domn în , ara Româneasc(& pe cellalt în Moldova, s-a m(niat pe dân&i & i-a scos dup(doi ani; lui Ipsilant tr(misese chiar s(-i ia capul, cum f(cuse lui Hangerliu la 1799. Îl sim)ise c()inea cu muscalii & c(era în)eles cu Pasvantoglu^c de la Vidin & cu Cerni-George Sârbu^d, cari amândoi se r(scularer(în contra Por)ii. P-atunci sultanul asculta de pove)ele generalului Sebastiani^e, care umbla s(-l trag(în partea lui Napoleon. Ipsilant, mai norocit decât bietul Hangerliu, a sc(pat de gealat ca prin urechile acului. Prevestit de tat(-so de la , arigrad & de ambasadorul Italinski, a fugit la Bra&ov, d-acolo s-a dus la Petersburg, & în ziua de Sfântul Nicolae intr(în Ia& cu generalul Michelson în capul o&tirii ruse&ti. Generalul muscal îl orânduise domn peste amândou()(rile. Domnia aceea a)inut & mai pu)in decât cea dintâi, c(ci peste câteva luni împ(ratul a tr(mis pe generalul Cusnicov pre&edinte cu deplin(putere asupra Moldovei & pe Engelhart, vicepre&edinte cu re&edin)a în Bucure&ti, ca s(guverneze)(rile cu mitropoli)ii & cu câ)iva boieri mari.

^a) CONSTANTIN IPSILANTI, domn al Moldovei (1799..1802) & al , (rii Române&ti (1802..1806). Agent al politicii ruse&ti, de la care spera eliberarea grecilor de sub domina)ia otoman(. ^b) ALEXANDRU MORUZI, domn al Moldovei (1792..1793; 1802..1806, 1806..1807) & al , (rii Române&ti (1793..1796, 1799..1801). Domnii celor dou(principate sunt mazili)i dup(patru ani, nu dup(doi, a&a cum se a"rm(mai jos. ^c) OSMAN PASVANTOGLU (1758..1807), pa& de Vidin, r(sculat împotriva sultanului; pentru o privire asupra acestei perioade de instabilitate v. Neagu Djuvara, *Între Orient și Occident: Țările române la începutul epocii moderne (1800-1848)*, Humanitas, Bucure&ti, 2013, cap. □Pe vremea lui Pasvantoglu: r(zboi, pr(p(d & jale□ ^d) GEORGE PETROVICI (Karageorge; 1768..1817), haiduc sârb, capul primei revolte antiotomane a sârbilor; mare voievod al Serbiei (1804..1813). ^e) HORACE FRANÇOIS BASTIEN SÉBASTIANI DE LA PORTA (1771... 1851), o"er, diplomat & om de stat francez, ambasador al Fran)ei la Constantinopol între 1806 & 1812.

S-au b(tut bine, foarte bine, b(ie)ii no&tri de ast(zi; dar s(&i)i, domnule, c(& noi n-am fost mai pe jos în vremea noastr(. Ne b(team sabie cu sabie, spáng(cu spáng(, piept cu piept, dar cine ne-a &iut? C(p-atunci nu erau d-alde Alecsandri, s(ne cânte vitejiile & s(ne înal)e în ochii lumii.

*tii dumneata, domnule, ce om era c(pitanul nostru Tudor? El, care nu râdea niciodat(, când auzea c(vin turcii asupra noastr(, c(se n(pusteaa p(gâanii ca vijelia, când cu gândul nu gândea, el de bucurie începea s(cânte & s(joace ca un copil. Intra în foc, domnule, parc-ar “ mers la nunt(.

Românii s-au b(tut totdeauna; n-a fost r(zboi f(r(ca ei s(nu “ s(rit asupra p(gânilor. R(pausatul mo&u-meu, Ceau& Vergea (familia noastr(a fost neam de pandur din tat(în “ u), î&i aducea aminte dup(la 1716, când a venit întâia&i dat(Mavrocordat; p-atunci avea)ara doroban)i, ro&ori, c(l(ra&, odivói, seiméni, talpá&, lefegii & slujitori; patruzeci de mii de oameni arma)i, pe care grecul, când a venit domn, i-a des“ in)at ca s(nu ne mai putem bate cu turcul & s(r(mâie ei, fanario)ii, st(pâni pe)ar(. La 1807, dup(ce am trecut Dun(rea, ne-a luat generalul Isaiov, ne-a îmbr(cat c(z(ce&te, ne-a dat mazdráce, ne-a pus pistol & sabie la brâu &, dup(ce ne-a f(cut smotru, ne-a orânduít la Tatargic, o b(taie de tun de Vidin, ca s()inem de c(rjalíii lui Mola agá s(nu ias(din cetate; munc(grea! pentru c(pe toat(ziua eram ataca)i de arapi, & noaptea c(deau peste noi maná“ , ca s(ne scoat(din meterezuri; dar noi aveam porunc(de la Miloradovici, mor)i, t(ie)i, s(nu p(r(sim locul.

Asta era pe când Bosniacu agá b(tuse pe Camenski la Rusciuc de-l pr(p(dise & pe când Mola agá gonise pe muscali din toate pozi)iunile de primprejurul Calafatului; arse se Caracalul & Cerne)ul, pustiiser(toate satele pân(în Craiova & împr(&iase toat(armata ruseasc(; numai noi, românii, un pumn de oameni, am)inut pân(a venit generalul Pangration^a cu o&ire nou(din Rusia. Pe toamn(murise Michelson & în locul lui se orânduise Prosoroski^b, general mai mare peste toat(

^{a)} PIOTR IVANOVICI BAGRATION (1765..1812), general rus. ^{b)} ALEKSANDR ALEKSANDROVICI PROZOROVSKI (1732..1809), mare&al rus.

o&irea; atunci ne-a luat Isaiov & ne-a dus în Balcani, tocmai la Kisil-hisar, zece zile cale; d-abia ajunseseam, când a început s(se vorbeasc(de pace & ne-a întors la Lovcea, unde, dup(ce am &ezut un an f(r(s(ne batem, ne-a venit porunc(s(lu(m Plevna, c(iar se deschisese r(zboi. Când am ajuns acolo & s-au a&ezat tunurile la b(taia zidurilor, ne-am apropiat de cetate pân(în &an)uri, le-am umplut cu m(r(cini & cu saci de p(mânt, am pus sc(ri & am s(rit în cetate. Eram numai noi, pandurii lui Tudor, la asalt, c(muscalii cam greoi au ajuns tocmai târziu, când noi ne b(team de un ceas cu turcii pe uli)e: cadânele tr(geau pu&ti & pistoale dup(ferestre, de ploua gloan)ele din toate p(r)ile ca grindina; zburau capetele ca mingele, unele cu cealmáe turce&ti, altele cu chivere ruse&ti, & curgea sângele gârl(; un glon) m-a nemerit drept în piept, de-am z(cut &ase luni; m-aduser(la spitalul din Craiova în casele lui Priscoveanu, de mi-a scos plumbul de sub coast(.

Lui Tudor i-a venit de la împ(r()ie un inel cu piatr(scump(& cu numele lui Alexandru^a pe dânsul, iar noi, (&tilal)i, când s-a f(cut pace & s-au împrietenit împ(ra)ii, ne-am pomenit cu o bucat(bun(din)(ri&oara noastră(&terpelit(: ne-au luat Basarabia din Nistru pân(în Prut, & a r(mas bun(luat(pân(în ziua de azi.^b

Am tr(it r(u cu muscalii, c(ne trata ca pe ni&te câni; o“)erii lor ne înjura, tot *durak moldovanski*^c ne f(cea & ne da ghionturi prin f(lci. Mâncam numai soharici, un fel de pesmet negru ca noroiul & tare ca piatra; trebuia s(-l moi o zi întreag(în ap(, s(-l faci terci ca s(-l po)i b(ga în gur(; vara mai bine mâncam buruieni “ erte. Când îi sc(pam prin vitejia noastră(de câte o nevoie mare, ne zicea *dobri kazaki*^d, iar numele de român nu se pomenea niciodat(. F(r(noi nu mai lua ei Plevna nici atunci, ca & acum.

„ Vezi, polcóvnice, p-atunci nu erau jurnale, nici reporteri, ca s(poat(lumea a□a cine se bate & cum se bate, dar o s(vie

^a) ALEXANDRU I,)arul Rusiei (1801..1825). ^b) În edi)iile postbelice, pasajele referitoare la rolul nefast al Rusiei în istoria noastră(modern(& la rapturile teritoriale ale acesteia au fost eliminate de cenzur(. ^c) Moldoveni pro&ti (rus.). ^d) Cazaci buni (rus.).

ea o vreme când s(se g(seasc(cineva s(scrie & despre vitejiile românilor din timpii când erau considera)i ca c(zu)i în ochii oamenilor & treceau de molatici & de frico&. O s(se g(seasc(el cineva s(spuie românilor cine a fost slugéru(Tudor, ce voia el, ce a f(cut & ce a dobândit pentru)ar(cu pandurii lui, c(ci lui îi datorim sc(pareea noastr(din ghearele fanario)ilor. Dar ia spune-mi, m(rog, ce s-au f(cut acei dou(mii de panduri dup(ce s-a încheiat pacea la 1812 & a venit Caragea domn?

„ Vreo dou(sute au format potera sub comanda lui slugéru(Tudor, iar ceilal)i ne-am r(spândit to)i în toate p(r)ile; unii au mai murit de cium(.

Eu, dup(ce m-am t(m(duit de rana din piept, m-am tras acas(la p(rin)i, unde am r(mas pân(la zaver(, când m-a chemat slugéru(& m-a luat cu pandurii la Bucure&ti. Am &ezut întâi la Mitropolie, pe urm(ne-a b(gat în Cotroceni & d-acolo ne-a pornit spre Pite&ti, ca s(ne ducem s(ie&m înaintea turcilor, cari intrase pe valea Oltului. T(b(râsem la Gole&ti, unde am a□at c(Ipsilant prinsese cu vicle&ug pe slugéru(& îi t(iase capul; atunci ne-am hot(râ(s(c(dem asupra grecilor lui Ipsilant, ca s(-i scoatem din)ar(, & am pornit spre Târgovi&te, unde &iam c(era tab(ra lor, dar era târziu, c(-i b(tuse turcii la Dr(g(&ani; chehaiá-bég nu l(sase picior de mavrofór. Ipsilant cu cneazu Cantacuzino^a & cu Manu Pârlitu fugiser(peste hotar & fusese prin& de nem)i & închi& în cetatea Muncaciului.

Dup(moartea slugéru(au r(mas numai vreo sut(de panduri, acei cari s-au a□at cu c(pitanul Solomon la b(taia de la Dr(g(&ani & cari s-au închis pe urm(în M(n(stirea Cozia, unde au)inut voinice&te în contra lui bá&be&ti-agá, pân(la venirea lui Grigorie Ghica domn la 1822.

Mai în urm(, peste vreo doi ani, când s-a f(cut unchiul d(mitale Costache Câmpineanu caimacám la Craiova, pe mine m-a f(cut polcóvnic de vâ(tori & am fost polcóvnic de vâ(tori pân(când s-a deschis iar r(zboi cu muscalii la 1828 & m-am dus cu c(pitanul Solomon^b & cu Magheru.

^a) GHEORGHE CANTACUZINO-DELEANU (1786..1857), învins în b(t(lia de la Sculeni dintre turci & r(m((&)ele eteriste, se refugiaz(de fapt peste Prut, în Rusia. ^b) IOAN SOLOMON (1793..1892), unul din c(pitanii lui

Ne-am b(tut cu turcii patrusprezece luni mereu, ziuă & noaptea, sub comanda lui Geismar & a lui Roth; vedeam în toate zilele moartea cu ochii, c(ne puneau muscalii tot înainte la avant-posturi.

Geismar, îndat(cum a trecut Oltul, a tr(mis pe generalul Roth înainte s(coprinz(Calafatu, & el s-a dus de s-a a&ezat la Cioroi. Când s-a pomenit dodat(c(îl ia pa&a de la Dii^a cu vestitul Ciapanoglu pe la spate cu 15 000 de suvarîi cu 30 de tunuri, care, dup(ce b(tuse pe Roth lâng(Maglavit de-l topise, se aruncase asupra lui Geismar, îi t(iase drumul & spre Cioroi, & spre Calafat, îi luase toate vitele & tot proviántul din maga-ziile de la Galicea & le trecuse la Vidin. Muscalii speria)i, când îi r(zbise turcii la B(ile&ti, fugeau în toate p(r)ile, strigând cât puteau: „*Nazat! Nazat! Tureschi duh!*“^a^b când farmazónul nostru, bietul c(pitan Ciupagea, care nu &tia c(pe musc(le&te *nazat* va s(zic(*îndărăt, înapoi*, alearg(printre &reagurile noastre strigând: □Auzi)i, b(ie)i, ghin(rarul porunce&te s(mergem la sat□ Alt sat nu mai era decât B(ile&ti, de unde turcii b(teau cu tunurile în muscali de-i pr(p(deau; noi am dat n(val(la sat, n-am repezit la deal & am pus mâna pe tunurile turce&ti; atunci Ciapanoglu, crezând c(suntem putere mare & c(fuga muscalilor era numai o stratagem(, s-a speriat & a luat-o la fug(spre Calafat, l(sând toate proviziunile & muni)iile. Le-am luat în ziua aia dou(zeci & patru de car(cu iarb(& patru sute de car(de zaherea¹. Roth, v(zând c(fug turcii dinaintea noas- tr(, a luat curagiu, s-a întors, s-au pus & ei pe goana turcilor. Astfel s-a câ&tigat cea mai vestit(b(t(lie din toat(campania.

Tudor Vladimirescu. Ulterior face carier(în mili)ia , (rii Române&ti; colonel în 1848, particip(la arestarea guvernului provizoriu. R(mâne omul Rusiei & la 1853, când, în debutul R(zboiului Crimeii, reprim(revolta)(ranilor olteni, care d(deau ajutor trupelor otomane, exaspera)i de abuzurile armatei ruse de ocupa)ie. A l(sat un scurt volum de amintiri.

^a) Vidin. ^b) □Înapoi! Înapoi! Vin turcii!□(rus.).

¹) Un ziarist, criticând epistolele mele, m-a tractat de n(tâng, zicând c(am spus o enormitate, c(ci turcii nu puteau s(aib(400 de car(înc(r- cate numai cu *zahar*. Criticul nu &tia c(*zaherea* va s(zic(*proviziuni* de hran(pentru o&tiri, iar nu *zahar*. Cuvântul *zaherea* era foarte uzitat în limba român(.

Lupta a)inut trei zile & trei nop)i; am alergat dup(turci pân(i-am b(gat în Dun(re; ba&buzúicii omorau pe agálele cari voiau s(-i re)ie s(nu treac(Dun(rea & s(-i întoar(la b(t(lie spre Calafat.

S(&ii, domnule, c(f(r(Ciupagea al nostru mâncau muscalii o p(par(de n-o mai uitau niciodat(; se pr(p(dea &)ara: p(gâinii de turci pe unde treceau era foc & pârjol. Când te uitai noaptea dup(o movil(, te lua jalea: vedeai numai focuri în toate p(r)ile cât luai cu ochiul; ardeau c(pi)ele de fân, cl(ile & &rele de grâu, c(era tocmai în strânsul bucatelor.

Dup(ce am ispr(vit cu turcii la Islaz, la Calafat, la Cioroi & la B(ile&i, ne-a tr(mis ghin(rarul Gavrilenko de am m(turat câ)i turci mai r(m(sese la Cire&& la Cerne)i, de n-am l(sat picior de turc în Mehedin)i & în Dolj.

Mult bine s-au mai b(tut românii & în rândul ala.

La Cire&a doua zi dup(b(t(lie, am c(zut de cium(; în ordia musc(leasc(se încinsese boala de mureau câte dou(-trei sute de solda)i pe zi. Am z(cut patruzeci de zile pe mâinile cioclilor, cari m-au j(fuit, mi-au luat tot ce aveam în chimir: patru ceasornice de aur & cinci sute de mahmudéle d-ale noi luate de pe la turci.

Când am ie&t din l(z(ret se f(cuse pacea; muscalii ne mai ciortise o bucat(de p(mânt la gurile Dun(rii; lui Solomon & lui Magheru le venise de la împ(ratul Nicolae [Sfânta Ana]de gât & celuilalt sabia cu cruce, iar nou(ne-a dat drumul p-acas(.

Murise mama & îmi l(sase peticul (sta de p(mânt, Cega, & am venit de m-am a&ezat la G(m(ne&i. Pe la 1830, când s-a f(cut mili)ia, n-am mai vrut s(m(mai scriu; a stat mult de mine c(pitanul Ciupagea; vreau s(m(primeasc(parúicic, dar m(s(turasem de trai r(u, m(logodisem cu B(l(&ca, cu care am tr(it bine & lini&it patruzeci & doi de ani; acum, când oi muri, voi s(m(îngroape la biseric(al(turi cu dânsa.

L-am plâns pe polcównicul Ioni)(ca pe un frate, c(era un bun & pacinic vecin & un bun tovar(&de vân(toare.

III. DIN VREMEA LUI CARAGEA

București, noiembrie 1879

Amice,

Mazilia lui Ipsilant și a lui Moruz, unul din domnia Valahiei și celalalt din scaunul Moldovii, înainte de împlinirea celor șapte ani stipulați în tratatul de la Kuciuc-Kainargi, adăugându-se la alte pricini de gândeală (ce împiedicaseră ratul Alexandru cel Bătrân, a adus războiul de la 1806; și după șase ani de luptă crâncenă, în care victoriile se precumpănau, puterile Europei, călătorind asupra Porții, au silit-o să încheie pace numai și numai ca să lase Muscalului mâinile slobode în lupta cu Napoleon.

După zădărnica toarea românească (Turcul să plătească) sultanul a dat lui Alexandru Basarabia și un bun hârțu în Asia pe malul Mării Negre, și astfel a făcut Englezului pe plac, iar după încheierea păcii de București contele Metternich, proțând de încurcătura în care se găsea Rusia pe malurile Moscovei, a împins la domnia, în țările Românești pe Iancu Caragea, amicul și protegiatul cavalerului de Gentz^a. Dar, cu toată stăruința internunțului la Constantinopol, sultanul nu a voit să-i dea domnia până ce mai întâi nu l-a asigurat Caragea că -și va da demisia după trei ani. Pe de o parte, suzeranul călătorește eludeze stipulațiunea de domnie pe șapte ani și, pe de alta, voia să aibă pe grec la mână.

^a) FRIEDRICH VON GENTZ (1764..1832), intelectual și om de stat austriac, consilier imperial, prieten și secretar al cancelarului Klemenț von Metternich în perioada 1812..1822, secretar al Congresului de la Viena (1814..1815).

Dup(mai multe str(g(neli cu *inşaala*, cu *pekei* & cu *bacalum*^a, pe la sfâr&itul lui octombrie, Caragea a putut ie& din Constantinopol, & în ziua de Sf. Spiridon al anului 1812 el &-a f(cut intrarea în Bucure&ti cu alai domnesc, c(lare pe *tablá-başá*, în sunetele clopotelor, ale surlilor & tobelor. Dup(ce a desc(-lecat la Sfântul Spiridon cel Nou din Podul Beilícului (ast(zi Calea *erban-Vod(), s-a dus de s-a miruit în biserica Curtea-Veche, dup(obicei.

Sosirea acestui domn în Bucure&ti a fost semnalul a mari calamit()i pentru)ar(! Chiar în noaptea instal(rii sale, palatul domnesc de la Mihai-Vod(din Dealul Spirei a ars pân(în temelie & *Curtea domnească* a devenit *Curtea arsă* pân(în ziua de ast(zi; iar a doua zi, la 13 decembrie, s-a ivit ciuma între oamenii cur)ii veni)i cu vod(de la , arigrad.^b

A fost în multe rânduri cium(în)ar(, dar analele României nu pomenesc de o boal(mai grozav(decât *ciuma lui Caragea!* Niciodat(acest □agel n-a f(cut atâtea victime! A murit pân(la 300 de oameni pe zi & se crede c(num(rul mor)ilor în toat()ara a fost mai mare de 90 000. Contagiunea era a&a de pri-mejdioas(, încât cel mai mic contact cu o cas(molipsit(ducea moartea într-o familie întreag(, & violen)a era a&a de mare, încât un om lovit de cium(era un om mort.

Spaima intrase în toate inimile & f(cuse s(dispar(orice sim)emânt de iubire & de devotament. Muma î& p(r(sea copiii & b(rbatul so)ia pe mânilor cioclilor, ni&te oameni f(r(cuget & f(r(fric(de Dumnezeu. To)i be)ivii, to)i destr(ma)ii î& atâr-nau un &ervet ro&a de gât, se urcau într-un car cu boi & porneau pe ho)ie din cas(în cas(, din curte în curte. Ei se introduceau ziua & noaptea prin locuin)ele oamenilor & puneau mâna pe ce g(seau, luau bani, argint(rii, ceasornice, scúle, &aluri etc., f(r(ca nimeni s(îndr(zneasc(a li se împotrivi. Fugea lumea de dân&ti ca de moarte, c(ci ei luau pe bolnavi sau pe mor)i în spi-nare, îi trânteau în car, claie peste gr(mad(, & porneau cu carul plin spre Dude&ti sau spre Cioplea, unde erau ordiile

^a) *Inşallah*, cum o vrea Dumnezeu; *peki*, desigur; *bakalım*, s(vedem (tc.). ^b) Curtea Veche a ars în noaptea de 22 dec. 1812. Ciuma s-a declan- &at în iunie 1813.

ciuma)ilor. Se încre)ea carnea pe trup auzindu-se groz(viile & cruzimile f(cute de ace&ti tâlhari bie)ilor cre&ini c(zu)i în ghearele lor.

Rareori bolnavul ajungea cu via)(la câmpul ciuma)ilor. De multe ori o m(ciuc(peste cap f(cea într-o clip(ceea ce era s(fac(boala în dou(-trei zile!□ *i poate c(acei uci& astfel erau mai pu)in de plâns, c(ci mai mult erau de jale acei arunca)i vii în câmp, f(r(a&ternut & f(r(acoper(mânt, pe p(mânt ud & înghe)at. Cale de jum(tate de ceas se auzeau)ipetele & vaie)tele nenoroci)ilor din câmpul Dude&tilor!□

În urma mai multor scene oribile, neomenoase & bestiale, petrecute la ordie, unde unul din ace&ti mizerabili fusese rupt cu din)ii de un tân(r care ap(ra cinstea so)iei sale, lovit(de cium(chiar în ziua nun)ii, & în urma revoltei ciuma)ilor, cari au s(rit cu parul & au omorât zece ciocli, autoritatea în sfâr&t a luat m(sur(de a organiza un fel de serviciu sanitar. Ea în-“ in)ase câ)iva v(t(&ei îns(rcina)i de a întov(r(& pe ciocli din cas(în cas(, & ace&tia strigau de la poart(: □*Sănătoși, copii?*□ Unul din ei, într-un raport c(tre &eful s(u, zicea:

□*Azi am adunat 15 mor)i, dar n-am putut îngropa decât 14, “ inde(unul a fugit & nu l-am putut prinde.*□

Deasupra ora&ului se ridica un fum galben & acru, fumul b(ligarului care ardea în cur)ile boiere&ti, & ora&ul r(suna de urletul jalnic al cânilor r(ma& f(r(st(pân.

La “ecare poart(era câte o &andrama, un fel de gheret(, în care se ad(postea câte un servitor pus acolo *pazarghidan* (comisionar pentru târguielile de pâne, de carne & de zarzavaturi). Nimic nu intra în curte decât dup(ce se puri“ ca la fum & trecea prin h(rd(ul cu ap(sau prin strachina cu o)et.

Cioclii, când treceau pe lâng(o cas(bogat(, nu lipseau de-a arunca zdren)e rupte de la ciuma)i, ca s(r(spândeasc(contagiunea. Ei nu se temeau de molipsirea boalei, c(ci mai to)i erau dintre acei cari z(cuser(de câte dou(-trei ori de acea grozav(epidemie. Ciuma, ca toate boalele mortale & lipicioase, ca v(rsatul, ca tifosul, ca lungoarea neagr(, foarte periculoas(întâia oar(, devine pu)in violent(la acei cari au mai fost lovi)i de ea.

Jafurile & tâlh(riile oamenilor, direct sau indirect prepu& la serviciul ciuma)ilor, au fost nepomenite. Multe averi & case

mari s-au ridicat în București după ciurma lui Caragea din scule și banii bieților bolnavi.

După un an, cam pe la decembrie, boala a început a se domoli și lumea s-a readunat încetul cu încetul în oraș. Acei cari se regăseau se îmbrăcau, dădeau o lacrimă celor pierduți pe câmpia de la Dudești și porneau cu viața înainte, uitând suferințele și însetăți de plăceri.

Totdeauna după o epidemie, ca și după un război, omenirea caută să se recupereze (la nivelului în aparență) și devine mai lesne, averile și ceterile și zestrele fetelor sporesc prin moșteniri și prin moartea fraților și a surorilor cu cari ar “avut să împartă averea părintească, dacă ar trăi ei. Când este o mortalitate mare, poporul zice că se *ieftinește pâinea*, și această credință avea pe atunci oarecare temei, căci în arașul nostru pe atunci lipsit de export^a, grâul nu avea altă valoare decât pentru consumația interioară. Și în asemenea împrejurări (când satoriile trebuiau să devie numeroase, cu atât mai mult numeroase cu cât războiul să cerat mai multe “în) e. Deci, îndată după încetarea boalei, lumea s-a pornit pe nunți.

Pe atunci nunta nu vrea să zică un petec de hârtie velină, tipărit frumos la Socec sau la Weiss din partea dlui X sau a dnei Z, anunțând celebrarea cununiiilor “ului sau “icei lor în ziua cutare, la biserica Sfântului Spiridon sau la Domnișoara Bălaș, și apoi pe urmă afară! Pe atunci nunta era dandana mare!

Mai întâi pe țăitorii și colăcerii cu aldama și după ei logodnici cu arhieru, cu diaconi, cu preoți, cu cântăreți, cu lăutari și cu ziafetele toată noaptea până la luceafărul de zi. Cu câteva zile înainte de nuntă, dacă mirele și mireasa erau de neam de boier, se făcea *cherofilima* (sărutare de mână) la curte, unde tinerii cu toate rudele lor erau duși cu alai spre a sărută mâna lui vodă și a doamnei, cerându-le binecuvântarea.

Când se apropia ziua nunții, mahalaua se împodobește cu brazi de la casa ginerelui până la casa miresei. În ajunul nunții,

^a) Până la Tratatul de la Adrianopol (1829), exportul de alimente, și peștele și materii prime din Principate se îndrepta aproape exclusiv către Imperiul Otoman, la porțile “xate de Poartă.

cam după amiază, porneau călătoresele, tot cucoane alese dintre rudele cele mai frumoase ale ginerelui, în trei suri înhamate cu armă (sari de pre). Întâia călătoresele intra la mireasă purtând o cămășă de argint cu broșuri și ornate în aur, din care ieșea fum de udagăci și de cărse; ea mai purta și o stropitoare din care arunca apă de trandafir, semnul curăției, și ura miresei să "e totdeauna sălbătească și parfumată. O a doua călătoresele ducea pe tava de argint broșurile cu cari se împodobeau cununile. A treia călătoresele aducea o tavă cu petale, semnul bogăției. Veneau în urmărele celelalte călătoresele cu zece-două sprezece tave încărcate cu tot felul de daruri: saluri, giuvaere, stofe scumpe, bani, cofeturi etc. Mulțime de fete înconjurau pe mireasă, și lăutarii ziceau din vioară și din gură cântecul vechi:

Astăzi cu fetele
Mână cu nevestele

După ce fetele deschideau boccelele și admirau darurile, ele tăbărau pe tavele cu petale și pe broșuri; unele împlăteau cununile: cruce întreagă pentru ginere și cruce jumătate pentru mireasă. Celelalte desfilau jurubiele de petale, le depănau și făceau o urzeală lungă de trei coși, podoaba miresei, un rău de aur în care se putea ascunde copila logodită din cap până-n picioare. Din vreme în vreme, fetele trăgeau cu coada ochiului și aruncau broșuri sau noduri de petale în partea din spate a cămășii; acestea le ridicau și le aninau de fermețele; pe când fetele, ca unele ce împănau, își făceau și ele parte, agățându-se la piept, în dreptul inimii, snopuri de petale.

După clac se puneau cu toții la jocuri: de-a inel și învârtegu și de-a baba mija, de-a gaia, de-a cărpa, și acestea se încheiau printr-o horă mare. Astfel, mireasa își lua ziua bună de la fete și surate; iar bătrânii și babele, bătrânii și nevestele petreceau toată noaptea pe ziafet, pe băere și pe mâncare, în sunetul necurmat al lăutarilor.

Dar a doua zi mai cu seamă era ce era! Nunta începea chiar din zori; nunta și nu mai osteneau întruna de la casa ginerelui la casa miresei. Cununia se celebra la amiazi la biserica enoriei, de unde apoi mireasa nu se mai întorcea la căminul părintesc.

Ea, împreună cu mirele, se puneau în tură cu cei care purtau gevréle, și luau la tură lumânările aprinse, în parte într-o pâine. Iar dacă cununia era a se face acasă la ginere, una din rudele cele mai de aproape ale acestuia, mama, sora sau matusa, pleca de lua pe mireasa și o aducea acasă la mirele ei, cu aternut, cu zestre cu tot. Tură era înconjurată de toți cei, rude și amici ai generelui, cari încurau caii lor, aducând și țire cu sosește mireasa.

Momentul desprinderii de părinți era solemn pentru mireasa, însă ea, când pleca pragul casei părintești, trebuia să tragă din picior, pentru ca să se meargă și celelalte fete. Obiceiul cerea ca să o podidească plânsul în acel moment, și lătarii cântau:

Taci, mireasa, nu mai plânge,
 Căci la matusă mi te-i duce
 Când a face plopul mere
 *i răchita și vinele etc.

După cununie, masă mare cu zaharicale de la becărușul Manolachi și cu cofeturi de la vestitul Pascu; cu vin de Drăgan și ani, cu pelin de Dealu-Mare și cu vâtcă de vanilie și de cărsă. Lătarii și horătoarele noaptea, iar în ziua se tură miteau nunții, socrii și nuntași pe la casele lor, cu lătarii.

Acest chef, la cei de jos, durează trei zile, iar la boieri durează șapte zile și șapte nopți, după legea domnilor și a împăraților. O nuntă se isprăvea și zece începeau, încât Bucureștii într-o săptămână toare o duceau. Doliul se schimbă în veselie!

Viața aceasta îi plăcea lui Caragea, căci poporul și boierii, cufundați în zăfaturi, nu băteau în seamă jafurile domnelor; și apoi caftanele după cari alergau însurătorii îl ajutau mult la sporirea pungii. Îmbulzeala la ranguri era atât de mare, că se umpluse din scoarță în scoarță condica pitacului domnesc, și se spune că, în ziua fugii lui Caragea, postelnicul de-abia a prădit și citească numele celor din protipendă și câteva din starea a doua. Chemat de vodă ca să plece, el a trântit pitacul jos, strigând cu glas tare: *Par voi ceilalți, pitari și serdări!*

Caragea se urcase în tură, zicând că merge să se primble la Băneasa, dar acolo îl așteptau turările înhamate cari l-au

după la Brașov, chiar în ziua când sosea în București capugiul
ce venea să-i taie capul, “îndc(&ezuse pe scaunul domniei &ase
ani în loc de trei, precum se legase c(tre sultanul.

Venit domn pe pu)ini ani, Caragea c(uta s(adune cât mai
curând o avere cu care s(poat(tr(i m(re) în str(in(tate. Prin
urmare, el a l(sat un mare nume în felul jafurilor. Se zicea în
)ar(pân(mai deun(zi c(*se fură ca în vremea lui Caragea.*

În domnia lui, toate slujbele & caftanele se dau pe parale.
El a suit birurile într-un mod nepomenit, de la 1 500 000 lei
(115 385 galbeni) la suma de 3 700 000 lei (248 848 galbeni),
afar(de ocne & de v(mi, pe cari le vindea cu pre) de zece ori
mai mare decât înainte, l(sând pe *taxidări* s(rup(cât puteau;
apoi pecetluituri, mazilii, neamuri & câte & mai câte!□

Când i se p(rea c(punga nu se umplea destul de repede,
avea & alte coarde la arc. Scottea pe așa în târg cu cântarul &
cu falânga; acesta *prindea cu ocăua mică* pe vreun brutar, pe
vreun cârcimar, pe vreun m(celar, îi trântea câte o sut(de
nuiele la t(lpi sau îl)intuia de ureche în mijlocul pie)ei. Vod(
era sigur c(*isnáful* avea s(alerge de la unul la altul ca s(fac(*curamá*,
iar pedeapsa înceta îndat(ce starostele venea la curte
cu un *porcoi de mahmudéle*. Un alt &urup ce g(sise fânt(nii de
aur era porunca *stra&nic*(din vreme în vreme ca to)i negustorii
s(se r(fuiasc(între dân&i, ca s(nu “e datori unii altora. Pe
atunci se lua zeciuial(de la împlinirile de bani. Bie)ii oameni,
speria)i de ruina ce ar “ urmat unei asemenea r(fuieli pripite,
se adunau, f(ceau císl(, & astfel mai dobândeau o amânare, c(ci
suma císelei curgea în punga domneasc(.

Caragea avea mult(imagina)ie în asemenea materie, dar
& g(sise câ)iva oameni zdraveni cari îl ajutau la des(vâr&rea
tertipurilor lui. Vorba mergea în)ar(c(:

Belu bele&te,
Golescu gole&te
Manu jupuie&te!

Dup(&ase ani de domnie, el a dus cu dânsul la Pisa o avere
de milioane, cu care a tr(it în bel&ug & a ajutat Eteria & revo-
lu)ia greceasc(. Era violent & în“ or(tor! Un poet lingu&tor îi
adres(o od(în care îl f(cea s(zic(în limba greceasc(:

Εχω τπάθι καὶ τοποῦζι
σε σκοτόνω μιπρε δομοῦζι¹

Un boier, pe care-l dojenea pentru ni&e ho)ii, din care nu-i d(duse o parte îndestul(toare, îi r(spunse:

κλέπτω, κλέπτεις, κλέπτει²,

iar Caragea, în loc de a-l pedepsi pentru atâta îndr(zneal(, l-a îmbr(cat în caftan de *boier cu barbă*.

Acest domn îns(era neîmp(cat cu boierii cari, nevoind a “ instrumentele hr(pirii lui, îi f(ceau vreo împotrivire sau chiar vreo simpl(observa)ie. Astfel, pe banul Constantin Filipescu l-a)inut doi ani la mo&e, la Bucov, cu paz(de arn(u)i; pe banul Grigorie Ghica l-a)inut doi ani închis în cas(, oprit de a vedea fa)(de om; pe vornicul Constantin B(l(ceanu, de care se temea “ indc(acesta avea rela)iuni de familie la Viena, l-a trimis surghiun la Castoria.

Lui Caragea îi pl(ceau femeile. Într-aceast(privin)(, purtarea lui & a “ ului s(u, beizadea Costachi^a, era un scandal de toate zilele. Când punea ochiul pe câte o nevast(, trimetea pe b(rbatul ei într-o slujb(dep(rtat(, la trebuin)(îl & surghiunea, & atunci lua cu dânsul câ)iva arn(u)i & se introducea la femeia pacientului cu voie, f(r(voie.

Beizadea Costachi, tân(r frumos, nu avea alt(ocupa)ie decât a c(ta s(scoat(din “ re pe cucoanele cele tinere & pl(cute. El se înh(itase cu câ)iva feciori de boieri & b(teau mahalalele ziuă & noaptea. Odat(, “ ind urm(rit de b(rbatul uneia din conchistele sale, cu care se primbla în tr(sur(, & v(zându-se strimtorat de aproape, scoate pistolul & trage s(împu&e pe so)ul tr(dat; glon)ul îns(nimere&e în unul din caii lui, calul cade din ham & beizadeaua scap(cu chica topor. A doua zi femeia adulter(era izgonit(de sub strea&ina conjugal(& l(utarii improvizar(cântecul:

¹) □Am sabie & buzdugan / Te omor ca pe un porc□(ngr.). ²) □Fur, furi, fur(□(ngr.).

^a) Beizade CONSTANTIN CARAGEA era “ ul lui Nicolae Caragea vv. (d. , ara Româneasc(1782..1783) & v(rul lui Ioan Gh. Caragea vv.

Că ai fost, că s(" i,
La mine s(nu mai vii!

Pe vremea aceea nu era lucru lesne de a " galant & nu " e-
cine îndr(znea a face curte. Când un tân(r punea gând r(u pe
o fat(, el putea s(dea cu ochii de tat(l sau de fratele ei, &
atunci, nici una, nici dou(, popa îi & cânta *Isaia dănțuiește,*
& c(s(toria, de& silit(, era valabil(. Dac(bietul tân(r avea a
face cu o muiere m(ritat(, treaba devenea mai serioas(, pentru
c(r(splata depindea mult de brasa la care apar)inea b(rbatul
ultragiât. M(celarii luaser(obiceiul s(um□e pe galan)i cu
)eava, ca pe berbeci, &-i trimitea acas(în c(ru)(. Croitorii se
serveau de foarfecile cele mari de teighea. Un b(can ce g(sise
pe un cucona&sub scar(, la nevasta lui, dup(ce l-a despuiat în
pielea goal(, l-a uns cu c(tran din cre&et pân(în t(lpi, i-a pus
o pereche de coarne pe cap, l-a legat r(stignit de mâni pe un
drug, i-a legat un c(lu&în gur(& l-a luat în & chiul biciului
pe pod, de fugea lumea de dânsul ca de Ucig(-l Toaca, încât
nici chiar slugile lui nu au voit s(-l primeasc(în cas(. A doua
zi l-a g(sit vizitiul ascuns în ieslele din grajd. Pe un alt cucona&
b(rbatul l-a uns cu miere pe piele & l-a l(sat o zi întreg(prada
mu&telor & viespelor.

Unde se pomenea trotuar sau bulevard pe acel timp!□ Fe-
meile erau încunjurate de toate precau)iunile pro" lactice;
ferestrele aveau z(brele ca pu&(riile; por)ile se deschideau
greu, c(ci erau înarmate cu broa&e tari; iar când o nevast(se
ducea la o rud(, la o prieten(sau la baie, ea era întov(r(&t(de
dou(-trei jupânese b(trâne & credincioase. Fetele erau)inute
& mai aspru; de-abia aveau voie s(ias(în gr(din(, & gr(dina
era încunjurat(cu zid nalt sau cu uluci de scânduri de stejar.
Nici m(car pe)itorii nu le vedeau pân(nu se ispr(vea vorba
de c(s(torie, încât ginerele nu era totdeauna sigur c(a v(zut
bine fa)a logodnicei sale.

O fat(de boier mare, întoars(dintr-un clăuster de la Viena,
unde fusese crescut(& unde dobândise un talent muzical
extraordinar pe clavier, a adus cu dânsa în casa b(rbatu-s(u
pre)iosul instrument. Într-o sear(, boierul, z(rind câ)iva in&
cari se pitulas(er) lâng(uluci ca s(asculte frumoasele melodii

ale junei diletante, s-a zbârlit de gelozie, & când a doua zi tân(ra femeie s-a trezit, nenorocita! □ a g(sit clavirul spart cu toporul în mii de buc()i. Mâhnirea ei a fost atât de mare, încât peste câteva s(pt(mâni o duse la groap(. Ea l(sase cu limb(de moarte s(-i fac(co&tiugul din scândurile clavirului, dar popa s-a împotrivit, zicând c(fusese *vasul Necuratului*.

Arta era lucru necunoscut. În tot Bucure&tiul nu se a□au decât un singur piano & o harp(. Muzica apar)inea l(utarilor & cânt(re)ilor de la biseric(. Persoan(cu inspira)ii artistice erau numai domni)a Ralu, fata cea mai mic(a lui Caragea, natur(aleas(, posedând gustul frumosului în cel mai mare grad, admir(toare a muzicei lui Mozart & a lui Beethoven, hr(nit(cu scrierile lui Schiller & Goethe. Ea g(sise în câ)iva tineri greci, rude & amici din &coala greceasc(de la M(gureanu, studen)i admiratori ai tragediilor lui Euripide & Sofocle, un element pentru a pune în scen(câteva piese de teatru. Cu ni)ic(pânz(croit(& cu hârtie poleit(, domni)a organizase în apartamentele sale o mic(scen(pe care se juca în limba elen(*Oreste, Moartea fiilor lui Brutus* & câteva idile ca *Daphnis și Chloe*^a.

Mai târziu a zidit un teatru la Ci&meaua Ro&ie, în col)ul stradei Victoriei & a Fântânei, pe locul unde se vede ast(zi un felinar ascuns dup(o perdea de “ er; un teatru în toat(forma, cu parter, cu stale, cu scen(& cu mai multe rânduri de loje. Ruinele acelu) edi“ ciu, ars la 1825, se mai vedeau pân(la 1840, când s-au mistuit în zidurile lui Ioan Car(ta&ul.

Domni)a Ralu visa ridicarea teatrului grecesc. Pentru acest scop ea a tr(mis pe Aristia^b la Paris, ca s(studieze pe vestitul Talma. Ea a & adus de la Viena o trup(de arti&ti nem)i cari reprezentau opere & drame. Din acea trup(f(cea parte vestita Dilly, cânt(rea) & tragedian(de un mare merit, ce venise la Bucure&ti numai pentru o iarn(. Iar îindr(gindu-se de unul

^a) Vittorio Al“ eri, *Oreste*; Voltaire, *Brutus*; *Daphnis și Chloe*, probabil o dramatizare dup(Longos. ^b) CONSTANTIN ARISTIA (1800..1880), actor, scriitor & om politic de origine greac(. A luat parte la B(t(lia de la Dr(- g(&ani (19 iun. 1821) al(turi de Alexandru Ipsilanti, precum & la Revolu)ia de la 1848 din , ara Româneasc(. Prima traducere a *Iliadei* în limba român((1837); cofondator al Teatrului Na)ional din Bucure&ti (1852).

dintre tinerii noștri boieri, a rămas în capitala noastră până când a murit, dând naștere unuia din bătrânii noștri generali.

Avântul dat de domnia Ralu artei dramatice a încetat cu fuga lui Caragea, dar mai în urmărire a găsit o slabă imitare în Smaranda Ghica din Gorgan, în casa creia, după zăverea, Aristia intrase ca institutor de copii. Acolo Iancu Voiculescu a căutat să poartă limba românească pe scenă; a încercat să joace pe *Britanicus* și pe *Zgârcitul* lui Molière, dar surghiunile, războiul, muscalii și câte și mai câte calamități au amânat lucrul până în 1833, când Câmpineanu a înființat *Societatea filarmonică*.

Tulburările de pemprejuralitate, precum răstularea lui Caragheorghe și a lui Pasvantoglu, incursiunile creștinilor, Eteria grecească și revoluția de la 1821 făcuseră să zărnăie în tinerii români coarda vitejiei. Lor începu să le placă armele, vânătoarea și creșterea; feciorii de boieri luară un fel de aer de *cabadai*, termen adoptat de dânilor și care avea semnificația de voinici.

În timpul lui Grigorie vodă Ghica, pe la 1823-1824, cuconșii nu le (sau să) scape nici un prilej de a se îmbrăca cu poturi, cu mințean și cu cepchen; a se lega la cap cu *tarabolus* și a-și încălca *sileahul* de la brâu cu pistoale și cu iatagan, precum și a-și atârna pala de gât. Pentru cel mai mic lucru ei se serveau cu armele, încât, din pacinici ce erau mai înainte, deveniseră războinici și tulburători. Între toți se deosebeau mai cu seamă Iancu, feciorul lui beizadea Costachi Caragea și al Raliei Moruzoaiei, frații Bărbulescu, Bărbulescu^a, nepot de fată al banului Barbu Voiculescu și călăvășii cari se înșirau de-a rândul și ajunseseră a "spaima mahalalelor. Ei petreceau ziua în Cișmeana și se bucurau mai cu seamă de reșterea lună, plecau cu ghitare și cu chitară la serenade pe sub ferestrele fetelor și a nevestelor frumoase. Până în ziua următoare mahalalele de cântece, de gâlcevi, de bășici și de lăutărie de câni.

Într-o noapte tânărul Palama, voind să se gonească pe donjuanul Bărbulescu Catargiu de la ferestrele logodnicei lui, s-a

^a) BARBU CATARGIU (1807-1862), om politic, prim-ministru conservator (1862); asasinat în timpul mandatului, în împrejurări răstulărate.

pomenit cu un cu)it în pân-tece. Nenorocitul, sc(ldat în sânge, a putut de-abia profera numele acelu care-l lovise; & muma lui, în desperare, a alergat la palat & a sculat pe vod(cu)ipe-tele sale. Grigorie Ghica porne&te pe bá&cihodár M(ciuc(, care & aduce la curte pe B(rbucic(, îl trânt&te la p(mânt & din porunca domneasc(îi trage o faláng(, apoi îl trimite surghiun la m(n(stire. De acolo bietul donjuan p()it a pornit la Paris cu gând s(studieze pictura, art(pentru care credea c(are o mare voca)iune.

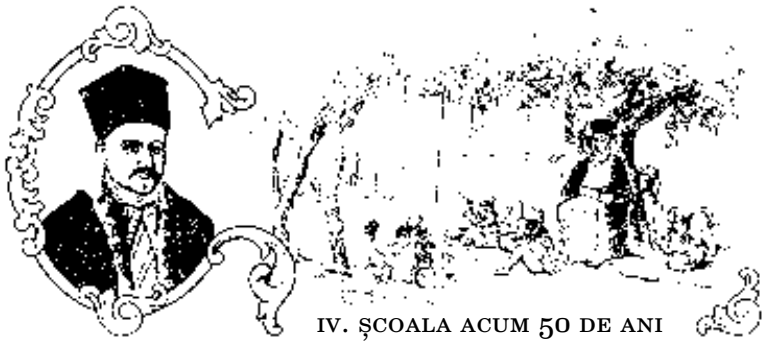
Anarhia domnea în toate, & lesnirea de a da cu pistolul în oameni devenise la mod(, astfel c(, ucisul fiind totdeauna presupus c(s-ar “ împu&cat la vân(toare, uciga&ul r(mânea nepedepsit.

În una din petrecerile la care luau parte mai mul)i tineri, pe când se întorceau în Bucure&ti, într-o c(ru)(cu patru cai se g(seau trei tineri: Iancu Caragea, Dimitrachi B(rc(nescu & Iancu Cre)ulescu, poreclit Ursu mai târziu, pentru c(o ursoaic(îi dezmiardase obrazul cu labele ei. Cei doi dintâi, luându-se la ceart(, trag cu pistoalele unul într-altul, & c(ru)a intr(în curtea Moruzoaiei ducând pe “ ul & pe nepotul ei îneca)i în sânge. Peste trei zile, dou(dricuri se urmau unul pe altul, ducând la loca&ul cel vecinic pe doi din tinerii cei mai elegan)i & mai frumo& ai Bucure&tilor.

Stranie epoc(!□ Numai venirea muscalilor la 1828 a pus cap(t acestei vie)i zv(p(iate a tinerilor cucona&, luându-i ca comisari (mehmendári) pe lâng(generalii ru&, pentru înlesnirea aprovizion(rii o&tirilor cu proviánt & cu car(. La 1831 cei mai mul)i au încins sabia, scriindu-se în mili)ia na)ional(.

ION GHICA

București, februarie 1880

Iubite amice,

Pe când în școala de la Măgureanu vestii eliniști Lambru, Comita, Vardalah și Neo“t, emulii lui Corai^a, predau tinerilor greci și feciorilor noștri de boier *Memorabiile* lui Socrate¹, *Fedon*² și *Metafizica* lui Aristot; pe când banul Brâncoveanu discuta cu puristul Duca în limba lui Tucidid *Apophtegmele* lui Hypocrat și *Ariometria* lui Arhimed și se munceau să izgonească din limba greacă toate cuvintele câte nu erau curate atice, precum unii din învățării noștri caute (să curețe) limba română (de tot ce nu se termină în *-ciune*^b, la biserică la Udricani, la Sfântul Gheorghe și la Col) ea se auzea glasul ascuțit al câtorva copii cari strigau în glas:

*on, mislete, ucu: omu
pocoi, on, mislete, ucu: pomu.*

Băieții mai înaintați la învățatul turcesc, când voiau să-și zică ceva care să nu “e în)eles de profani, comunicau între dânșii astfel:

az, iot(, lude, az, pocoi, râ)(, ucu, na&est³

^a) ΛÁMBROS PHOTIÁDES, STÉPHANOS KOMITÁS, KONSTANTÍNOS VARDALÁCHOS, NEÓPHYTOS DOÚKAS, intelectuali enciclopediști greci. ADAMÁNTIOS KORAIŚ (1748. 1833), una dintre cele mai importante “guri ale iluminismului neoeleen, adept al purismului clasicist în limbă. ^b) Aluzie la curentul etimologist din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

¹) Ξενοφόντος Ἀπομνημονεῖματα Σωκράτους. ²) Φέδων Πλατόνος.
3) Ai la prune.

& celălalt îi r(spundea:

na& est, buche, az, tferdo, est, pocoi, on, pocoi, az.¹

Cei de la bucoavn(râvneau la dân&i cum vorbeau p(s(re&te.

Dasc(lul Chiosea, b(trân cu anteréu de calemcheriu, la cap cu caúe de taclít v(rgat cu cear&af alb, se primbla pe dinaintea b(ie)ilor înarmat c-o varg(lung(, arzând când pe unul, când pe altul, dup(cum i se p(rea; se oprea dinaintea “ ec(ruia, la unii le asculta lec)ia, la al(ii le mai ad(oga câte un *ucu scurt* pe ici, pe colea, sau câte o arunc(tur(, dou(pe deasupra, ca s(“ e slova mai ciocoiasc(. Apoi s(“ dus sfântul pe vreunul s(nu-& &ie lec)ia, c(dac(nu-l ajungea cu nuiaua, apoi scotea iminéul din picior &-l azvârlea dup(dânsul cu un:

☐Fir-ai al dracului cu tat-to & cu m(-ta, c(n-ai înv()at *mátima*☐

Dasc(lul Chiosea nu era om r(u, dar se nec(jea, pentru c(-l durea inima când vedea c(nu se silesc copiii la înv()(tur(. El nu era civilizât, ca s(nu-i pese dac(elevii înva)(sau nu. Pentru el &coala nu era o chiverniseal(, nu se gândea la: treci, zi, treci, noapte, apropie-te, leaf(. Nu sta cu ceasornicul deschis pe catedr(ca nu cumva minutarul s(treac(peste semn.

La Chiosea, ca la Chiri)(, ca la Stan, lucrurile mergeau altfel; via) a lor era cu copiii din &coal(, nu &ia nici &osea, nici cafe-&antan, nici deput()ie. Diminea)a buchile, *Oftoicu & Psaltirea*, dup(prânz psaltichia. Chiosea avea un *pa, vu, ga, di*^a care-i ie&ea pe nas cale de o po&(.

De pe la de-alde Chiosea ie&eau dieci de visterie & calemgii; la de-alde el au înv()at s(scrie române&te logof. tul Greceanu, V(c(re&ii, Anton Pan, N(nescu, Paris Momuleanu etc.

Acei bie)i d(sc(la&i, cari au fost depozitari limbei & na)ionalit()ii noastre, duceau o via)(zdruncinat(, plin(de priva)iuni & de coate-sparte, f(r(*bene-merenti* & f(r(recompense na)ionale, f(r(pensii & parapensii; pl(ti)i ca vai de ei cu un codru de pâne, tr(iau & mureau necunoscu)i; f(r(s(b(nuiasc(m(car c(erau patrio)i, împin& numai de un instinct bun &

¹⁾ Ne bate popa.

^{a)} Re, Mi, Fa, Sol în nota)ia muzical(bizantin(.

generos, î& f(ceau cu s“ n)enie datorita, f(r(s(aib(con&tiin)(
de binele ce f(ceau)(rii lor.

Ei se delectau mai mult cu citirea întâmpl(rilor lui Ale-
xandru Machedon, care s-a b(tut cu furnicile & cu p(serile cu
ciocul de “ er, decât cu citirea mâniei “ ului lui Peleu. Oile, câinii
& □uierul p(storului întristat^a al lui V(c(rescu le erau mai
dragi decât Afrodita & Bacus a lui Anacreon. Se pomenise de
la tat(& de la mam(români neao& din mo&-str(mo&. Limba
& urechea le spunea c(nu erau nici t(tari, nici greci, nici slavi;
purtau noble)ea neamului în inima & în spiritul lor, f(r(s(se
preocupe de arborele genealogic, nici de f(rtálele de noble)(.
Sciau române&te f(r(“ lologie & f(r(morfologie, f(r(s(&ie
dac(sunt etimologi&ti, foneti&ti sau eclecticici; dar scriau cum
vorbeau, & scrisul îl numeau icoan(, crezând c(el trebuie s(
“ e reproduc)iunea exact(a vorbei; puneau cât mai pu)ine buchi,
ba pe unele le mai aruncau & pe deasupra ca s(fac(economie
de timp & de hârtie. Unde s(le dea lor prin gând c(avem dou(
limbi, una în gur(& alta pe hârtie, & c(trebuie s(vorbim în-
tr-un fel & s(scriu într-altfel; vorbeau to)i aceea& limb(. Acum
lumea s-a sub)iat, “ ecare vorbe&te & scrie limba sa proprie &
&ie c(suntem str(nepo)i ai lui Traian. Dar mul)i cred c(de
la venirea acestui împ(rat în)ar(pân(la sosirea lor în via)(
nu s-a mai petrecut nimica pe p(mântul românesc; nu încep
îns(a socoti to)i tot de la aceea& epoc(. Unii num(r(existen)a
) (rii de la Regulamentul organic, la care cred c(au colaborat,
“ inde(au fost chema)i de l-au isc(lit; al)ii, mor)i t(ie)i, nu vor
s(convie ca s(“ mai fost ceva pe lumea asta înainte de patru-
zeci & opt; spun & scriu întruna c(s-au plimbat pe uli)ile
Bucure&tilor cu steaguri & cu masalále, strigând pe: □*Trăiască
guvernul provizoriu*□ & c(erau cei mai de diminea)(pe câmpul
Filaretului. Pentru al)ii iar c(lendarul românilor începe de la
îndoita alegere a colonelului Cuza, sau din noaptea de 11 fe-
bruarie; î& închipuiesc c(ei au suit pe Alexandru Ioan I, c(ei
l-au dat jos & c(tot ei au adus pe Carol I. Cei mai înfoca)i

^a) Referire eronat(la *Păstorul întristat*, de Vasile Cârlova, reluat(&
infra în text.

ast(zi nu recunosc de adev(ra)i patrio)i decât pe acei cari au strigat: *Moarte turcului!* □& cred c(, de& n-au fost la b(t(lie, dar c(f(r(vitejia lor cea civic(, ara Româneasc(era pierdut(, umilit(, batjocorit(, t(iat(de turci & c(muscalii îi &ergeau o bucat(de p(mânt & mai mare.

Pentru mul)i politica este intrig(& minciun(, nu cred în sinceritate & în adev(r, despre)uiesc cuno&tin)a lucrurilor petrecute & cercetarea evenimentelor ce se preg(tesc. Nu las(nimica trecutului, cred c(ei au f(cut cerul & p(mântul românesc, c(ei sunt începutul & sfâr&itul, alfa & omega. Dar apoi creatorii str(ini! unul se compara cu La Fayette, de& nu f(cuse pentru România nimica care s(semene cu ceea ce f(cuse generalul francez pentru America; altul, care vânduse participiuri pe patru galbeni ora & înregistrase zece ani de-a rândul colorile & garniturile cocoanelor la baluri, a&ezându-le în ziarul s(u dup(ordinul coloarei de la putere & dup(importan)a subven)iunii, crede c(el a scos pe români la lumin(; altul crede c(ne-a inventat limba & istoria românilor, dându-se de un fel de Columb, “ inde(critic(& batjocore&te gloriile noastre na)ionale. Ace&ti fructe seci din)(rile str(ine se cred genii, luceferi lumin(tori îndat(ce g(sesc un ad(post sub cerul României, & ei, s(rmanii, nu v(d zâmbirea ce inspir(românilor, cari în vorbirea lor sarcastic(i-au poreclit: *locuste oloage*.

Dar s(ne întoarcem la &coala noastr(de la Udricani, &coala sub albastrul cerului pe prispa bisericei, unde când ploua copiii se ghemuiau în odaia)ârcovnicului jos pe c(r(mizi, sau în clopotni)(; citeau & scriau pe genuchi & pe brânci.

Primprejurul bisericii, în mahala, pintre livezile de meri, de peri & de duzi, se z(reau vreo zece-cincisprezece înveli&uri cu strea&n(ie&t(ca o umbrel(, sub cari locuiau câ)iva cavá“ , croitori, i&dicári & jocari; ace&tia, când plecau la pr(v(lie, î&tr(miteau copiii la dasc(lul Chiosea, ca s(nu &treng(reasc(pe uli)(& ca s(înve)es(cananarchiseásc(, s()ie ison cânt(re)ilor din stran(, s(citeasc(*Apostolul*, s(zic(*Tatăl nostru & Crezul* & s(merg(de-a-nd(r(tele cu sfe&nicul într-o mân(& cu c(delni)a în cealalt(, dinaintea preotului când ie&ea cu s“ ntele daruri. Le pl(teau ce pe ap(nu curge; dasc(lul Stan,

de exemplu, cel mai bine plătit din toți, avea câte douăzeci de parale¹ de copil pe lună și mai avea și de la biserică (taină de mănăstire, de fasole și de lemne.

Din acele școli în care recrutau bisericile preoții și cântăreții, acolo boierii cereau sau băteau pe cari îi luau în casă pe procopseală, de acolo a ieșit Chiru de la biserică Enii, Dumitrache Bondoliu, tata răposatului vlădică Calistrat, Unghiurliu de la Săcărâmb, Costache* tirbu de la Sf. Ioan de lângă Pușcăriuș și Petre Efesiu, care mai în urmărire a ajuns cântăreț în strana din dreapta la Patriarhie. Acolo au fost dați la învățătură (Anton Pan, Petrice Nănescu, Nicolae Alexandrescu, Paris Momuleanu, Marin Serghiescu etc.

Pe Nicolae Alexandrescu, cum l-a auzit Grigorie Ghica, l-a luat în casă, îl plimba cu dânsul noaptea în butuc dinaintea, de-ici cânta cântece de lume. Când Grigorie Ghica s-a făcut domn, Nicolae Alexandrescu a ajuns cafej-bașă.

Pe Marin Serghiescu l-a luat Alecache Vilara cântăreț la Biserica Negustorilor, l-a primblat pe dânsul pe la Petersburg, cu Regulamentul; dar mai pe urmă, molipsindu-se de boala patriotismului, a fost arestat cu Mitică Filipescu, cu Nicolae Bălcescu și cu Telegescu, trimis la ocnă, unde și-a spus cătește opt ani, până când a venit de la scos revoluția din patruzeci și opt, ca să-și procure dulcele fericiri ale unei proscripțiuni de zece ani. El a fost cunoscut mai mult sub numele de *Marin Naționalu*. Vodă Cuza îl iubea, îl avea adesea la masă și-l mângâia cu numele de Moșă Marin.

Când a venit în București dascălul Lazăr, băteii de la Udricani, de la Sfântu Gheorghe, de la Colăcea și de la toate bisericile au golit acele școli și au alergat la Sfântu Sava cu Petrache Poenaru, cu Eufrosin Poteca^a, cu Simion Marcovici, cu Pandele, cu Costache Moroșu și cu mulți alți tineri din școala grecească; mai în urmărire, unii au fost trimiși în străinătate la Pisa, la Viena, la Paris și s-au ilustrat ca profesori și ca învățători funcționari, alții s-au făcut cântăreți; Anton Pan a devenit

¹) 40 bani, sau 4 lei 80 bani pe an.

^a) EUFROSIN POTECA (1786-1858), cărturar, iluminist din cercul lui Gheorghe Lazăr și Ion Heliade Rădulescu, prelat ortodox.

Anton Pan, & cei mai mulți s-au ad(postit prin cur)ile boiere&ti ca gr(m(tici, v(ta“ de curte, stólnici, tr(ind pe bére & pe mân-care f(r(grij(de ziua de mâne; când puneau mâna pe câte o para, o b(teau la t(lpi pe must, pe cârna)i, cu l(utari la Filaret. Ziua aveau, n-aveau de lucru, dar seara, când era lun(, r(suna mahalalele de serenade; înv()au fetele s(cânte din chitar(mar&ul lui Napoleon & din gur(pe *Seine-Minca*.

Anton Pan, N(nescu & Chiosea-fiul erau veselia gr(dini-lor lui De&iu, lui Pan(Breslea & lui Giafer; Iancu al Rali)ii Muruzoaiei, B(rbucic(al Ti)ii V(c(reaschii, fra)ii B(rc(ne&ti, Costache Faca & al)i tineri din lumea mare nu puteau f(r(dâ&ti.

N(nescu, crescut de Ghicule&ti, a fost v(taf de curte, v(taf de sp(t(rie, judec(tor de tribunal & a murit îngrijitor la Spitalul Brâncovenesc. Cânta bine din vioar(; elev al lui Dimitrache, el compunea cântecele l(utarilor din Scaune.

Lui îi datorim pe:

Ah! iubito, cale bun(,
Dar te rog nu m(uita.

.....

Ra)a ici, ra)a colea,
Ra)a pa&te papura.

.....

Inima mea multe are
Culese dup(-ntâmplare.

.....

Pom eram eu, pom.

.....

Ard(-i rochi)a pe tine
Cum arde inima-n mine.

.....

Jupâne povarnagiu.

.....

Ah! amor, amora&
 Vede-te-a&c(lug(ra&

.....

F(-te om de lumea nou(,
 S(furi clo&ca de pe ou(.

.....

Peatr(de-ai “ , te-ai desface
 *i la mine te-ai întoarce.

.....

Frunz(verde &o lalea,
 N-am cu)it c(m-a&junghea.

.....

Cine la amor nu crede
 N-ar mai c(lca iarb(verde.

Când coconi)ele începuse s(îndruga fran)oze&te cu □Bonju□,
 □Chesche vu parle franse, munsiu□, □Bonsua□ & □A livoa□,
 N(nescu, în colabora)iune cu Costache Faca & cu Costache
 B(l(cescu, au f(cut satira:

Ah! ma &er, s(-mi vezi mantela,
 Mai sublim, mai lucru fen,
 C-o dublur(-nfrico&at(
 *i fa)a amur san fen.

Unghiurliu & Chiosea-“ ul au fost cei mai mari cânt(re)i ai
 bisericelor din Bucure&ti. Venirea unei trupe de oper(i-a f(cut
 s(vaz(în arta muzical(orizonturi despre cari nu aveau nici
 o idee pân-aci; impresiunea produs(asupra lor de operele lui
 Mozart & ale lui Rossini a fost atât de mare, încât n-au mai
 putut s(cânte nici *Cheruvic*, nici *Chinonic*, f(r(s-o dea pe *La
 ci darem la mano* din *Don Juan* & *Una voce poca fa* din *Bărbierul*.

1) *Bonjour*. 2) *Est-ce que vous parlez français, monsieur*. 3) *Bonsoir*.
 4) *À revoir*.

Într-o duminică, la liturghie, scandal mare la Săcărâmb. Episcopul, om evlavios, recunoscuse în *Domnul Domn Savaoth* aria *Voyez sur cette roche!* din *Fra Diavolo*.

Pe lângă grupul Anton Pan, Născu, Chiosea & Unghiurliu, unul & nedespărțit, se lipise un copilandru nalt, rumen, sprintenel, cu pletele de războinic; se introdusese în societatea acelor diletanți și cându-le tot felul de misiuni; &ia unde se găsea pelinul cel mai bun & unde se frigea *trandafirii*¹ cei mai gustoși; îl făcea haz “îndată era plin de originalitate, de duh & de veselie. Acela era tânărul Filimon, care, deși aspirant la preoție, dar &ia pe *Arghir* pe de rost din scoară (până-n scoară). Îndată ce Iancu Văcărescu, Eliad, Alexandrescu sau Anton Pan făcea poezie, a doua zi el &ia pe dinafară; cânta din memorie, & foarte bine, toate ariile operelor italiene jucate în Sala Săcărâmb. Într-o vreme a izbutit chiar să “e admis corist în trupa madamei Carl; mai în urmărl-am găsit pianist în orchestră, & când Papa Nicola, după nobilul obicei al impresarilor, încetase plăcușile artiștilor și-și lăsa sase muritori de foame pe străde, Filimon a trebuit să-și caute existența într-un alt izvor; &a pus altă coardă la arc, a părăsit pianul & a apucat condeiul, s-a făcut foiletonist la ziarul *Naționalul*. În colecțiunea aceluiași jurnal, în numerele 2, 3, 4 & 5 din anul 1858, în numerele 8, 14, 16, 30, 74 & 91 din 1859 & în numerele 11, 14, 79, 82, 85, 89, 90, 94, 96, 97, 98 din 1860, găsești o serie de articole teatrale cari dovedesc un spirit cultivat, analitic & serios & o cunoștință adâncă de muzică.

Critica lui era plină de dreptate (de judecată & de bunăvoință); el critica fără patimă, fără interes & fără venin; critica ca să îndrepteze, iar nu pentru ca să descurajeze; articolii lui erau plini de încredere (de turcă & de povești) bune & folositoare; scopul lui era să îndemne pe artiști și să formeze gustul publicului.

În același ziar poți citi în anul 1859, în numerele 77, 78, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109 & din 1860, numerele 1, 3, 5, 6, 7,

¹) Cârnași cu usturoi.

8, 9, 10, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22 & 23, seria interesantelor foiletoane intitulate *Trei luni în străinătate*, o descriere de c(l(-torie plin(de spirit & de impresiuni juste. În numerele 43, 46, 52, 80, 81 & 84 din acela& an, se g(sesc de dânsul mai multe nuvele foarte bine alese; dar el a îmbog()it literatura român(cu dou(scrieri de un adev(rat merit: *Slujnicarii* & *Ciocoii*.

Aceste dou(opere ale lui Filimon nu sunt ni&te roman)uri în cari s(se desf(& ure peripe)iile unei intrigi; ele sunt mai mult o colec)iune de tablouri adev(rate & vii ale obiceiurilor & moravurilor noastre din epoca de tranzi)iune.

Prologul cu care începe cartea întitulat(*Ciocoii* este un studiu psihologic, & scrierea în totalitatea ei o psihologie de care s-ar mândri un La Bruyère & un Teo“ l Gauthier.

Filimon ne spune c(s-a primblat mult timp cu această din urm(a lui scriere în buzunar, c(utând un Mecena s(i-o dedice; s-a uitat la boier & nu l-a g(sit demn, a trecut pe lâng(negustorul c(m(tar & nu l-a b(gat în seam(; dar când s-a lovit piept în piept cu ciocoii a strigat f(r(voia lui: □*Iată omul!*□ & -l salut(astfel:

□Acestor luceferi ai vi)iului, cari au mâncat starea st(pânului & s-au ridicat pe ruinele acelor cari nu i-au l(sat s(moar(de mizerie, acelor cari sunt putregaiul & mucegaiul ce sap(temelia casei, cari au furat cu sfân)ul din func)iunile cele mici & cu miile de galbeni din cele mari, cari acum & -au cump(rat mo& i & palaturi & stropesc cu noroi pe f(c(torii lor de bine dedic scrierea mea.□

Filimon, care a cunoscut toate celebrit()ile cur)ilor boiere&i: pe Tudor Ciol(nescu, v(taful de curte al banului Grigorie B(leanu, pe Gheorghii(Ma)e-Goale de la Filipescu Buzatu, pe Neagu Chioftea al banului Constantin B(l(ceanu, pe St(nic(G(van din curte de la Modroganu, pe Zam“ r Plos(de la Isac Ralet, pe Gheorghii(de la armá)ul Manu, pe Ilie Sgabercea de la Vulpe; el, care a studiat & a urmat dezvoltarea ciocoiiului & a cercetat sub toate fazele această(clas(cu scalpelul spiritului s(u investigator, ne zice c(: □Nimic nu este mai periculos pentru un stat decât de a da frânele guvernului în mâinile acestor parveni)i, cari din etatea de dou(zeci de ani & iu cum s(fure clo&ca de pe ou(f(r(ca ea s(cârâie□

* i mai la vale: Ciocoiful și creșterea copiilor cu slugile până îi aduce în gradul cel mai înalt de corupție, și atunci îi trimite în Franța. Ciocoiful și puilul de ciocoi nu se pronunță de-a nitiv pentru nici o doctrină politică, ca să poată exploata toate doctrinele. Patriotismul, libertatea, egalitatea, devotamentul și toate virtuțile cetățenesci sunt vorbele care-i servesc de trepte ale scării pe care se suie□

Dar scopul acestei epistole nu este de a face analiza însemnatelor scrieri ce ne-a lăsat Filimon, nici de a explica pe eroii săi. Cine vrea să-l cunoască n-are decât să citească vol. II și vol. III al *Revistei române* și să se uite la caracteristicile cei mândri și la cucoana și rătăcitorii în drumuri și în călătorii la osea, și va recunoaște și pe vântul Dinu Păturică, și pe postelnicul Tuzluc, și pe Costea Chioru cu toate progenerurile lor. Cât pentru cucoana Duduca, de-o "și mai trăind, dar n-o mai cunoaște. Ali" a vântului cu care se ungea seara, albul de ou, abuzul de carne (amidă arsă stropită cu apă de sare și apă de pelin cu care și întindea peli), buretele muiat în apă de castraveți cu care și scotea petele, dresul, sulimanul și rumeneala cu care se vopsesc, gogorile de ristic și plasturi negri cu care și îmbina sprâncenile și și puneă mărșă și zbânciuri au tras largi și adânci brazde pe obraji ei; zbânciturile cad una peste alta ca valurile unei mări turbate, și pleoapele vinete care-i încadrează ochii cei roșii n-ar mai face pe bietul Iordache Calemgiu, "ul cel pitanului Gheorghe Basma de la dorobănie, să cânte pe:

ῥίφον □ φώς μου βλέμα ἰλαρόν^a

ba cred că de-ar mai trăi i-ar striga: □ *Retro, Satana!* □

Lui Filimon îi plăcea traiul bun; amicii săi îl poreclise *mălai mare*, "încă mâncă bine. Când vorbea de bucate, i se umplea gura, și defectul ce avea la vorbă dispărea când pronunța:

Icre proaspete cu lămâie de Mesina,
Măslinae dulci de Tesalia,
Icre de chefal,
Marinat de stacóji.

^a) □ Aruncă □ lumina mea, o privire veselă □ (ngr.).

Îi pl(cea cu deosebire ciorba de ℓiuc(feart(în zeam(de varz(acr(cu hrean, iacniile ℓplachiile, crap umplut cu sta“ de, curcan cu varz(umplut cu castane ℓ purcel fript, dac(era întreg.

Când era la câte un ziafet, îℓ suℓeca mânecele, ℓ iat(cum frigea mielul: îl înjunghia, îl spinteca, îi scotea pânℓtecele, îl cosea la loc ℓ-l acoperea cu pielea, dup(aceea îl b(ga într-o groap(plin(de jeratec cu curpeni de vi)(s(lbatec(, unde-l l(sa pân(când pocnea ca un tun; atunci îl scotea, îl înv(lea într-o pânℓ ℓ-l ungea c-un fel de sál)(inventat(de dânsul, f(cut(cu vin amestecat cu usturoi pisat ℓ cu b(c(nii, cu l(mâie ℓ cu sare, ℓ te poftea la mas(f(r(cu)it ℓ f(r(furculi)(, ℓapoi s(nu-ℓ “ lins degetele! Nici repausatul Homer, buc(tarul bu-c(tarilor, nu ℓia s(dea o friptur(mai bun(.

Filimon avea un caracter blând, vesel, pl(cut ℓ nep(s(tor; întristarea nu s-a lipit de dânsul decât o singur(dat(, atunci când ℓ-a închipuit c(bunul ℓ scumpul s(u amic Milo a voit s(-l parodieze în rolul Paracliserului din *Florica* lui Alecsandri.

Într-o zi îl întâlnesc pe strad(; din vorb(în vorb(, îmi spune c(suferi de piept; eu, având înaintea mea un om cât un munte, nalt, gros ℓ rumen la fa)(, mi-a venit s(râz ℓ l-am tratat de ipocondru; dar peste trei s(pt(mâni, nemaiv(zându-l pe la mine, trimite s(-l întrebe de s(n(tate ℓ mi se r(spunde c(era greu bolnav în aℓternut; m-am dus s(-l v(d, dar când am intrat în camera unde z(cea nu l-am mai cunoscut, atât era de schimbat. Peste trei zile aveam durerea a-i întov(r(ℓ r(m(ℓ)ele la ultimul loca&

Acei cari l-au cunoscut pierdeau un amic sincer, leal, îndatoritor, totdeauna vesel ℓ voios, totdeauna mul)(mit cu pu)inul ce c(ℓiga prin munca ℓ talentul s(u; caracter independent, nu s-a c(ciulit niciodat(la nimeni; ura ℓ despre)uia lipsa de demnitate ℓ linguℓrea; modest pân(a roℓ când auzea laude pentru scrierile lui, n-a b(nuit niciodat(c(era un scriitor de mare merit.

Literatura a pierdut în el pe unul din luceferii s(i.

VI. DIN TIMPUL ZAVERII

Ghergani, septembrie 1880

Iubite amice,^a

De ce-mi scrii așa de rar? Îmi ziceai mai deunăzi, vorba foarte mulțumitoare când îmi vine de la tine; dar tu de câte ori leapădă condeiul din mână până ce nimeresc ceea ce trebuie să zic asupra unui eveniment despre care am auzit sau la care am asistat; despre un om pe care l-am cunoscut, de care s-a vorbit sau pe care l-am găsit în drumul vieții mele “e într-o direcțiune,” e într-altă; de câte ori rup foi întregi, “indicându-mă (sesc în memoria mea sau în însemnările mele) în ele ce-mi trebuiesc pentru elucidarea faptelor ce voiesc să povestesc? Mie nu-mi este iertat să scriu decât numai atunci când pot spune un adevăr; și a cunoaște adevărul și a-l spune nu e lucru lesne, mai ales când în chestie se amestecă și puțin politic. Lordul Possomby zicea pe patul morții: “Ce anevoie este a spune adevărul! Chiar într-acest moment, când să-mi înfruntăm înaintea înaltului judecător, mi-e greu să spun tot adevărul!”

La noi cum să te luminezi asupra celor petrecute pe la începutul secolului? Bătrânii cari și-au au dispărut și dispar unul câte unul; cei tineri nu știu, sau, dacă știu, știu puțin; scrieri contemporane avem foarte puține sau nicidecum. Înainte vreme tot se mai găsea din timp în timp câte un boier, câte un logofet, un Ureche, un Costin, un Neculcea, un Greceanu, uricari, letopiseși

^{a)} În edițiile apărute în timpul vieții autorului, cu numărul V este intercalat scrisoarea lui Vasile Alecsandri intitulată “Vasile Porojan”

& cronicari istoriogra“ , care înregistrau zi cu zi, or(cu or(cele ce se petreceau în timpul lui Grigorie Ghica, lui Cantemir, lui Brâncoveanu etc.; vezi c(pe-atunci nu erau cluburi, pres(, bulevard & gr(dini cu cânt(ri & încânt(ri, mai scriau oamenii & de urât; de atunci, pas de mai g(se&te ceva pân(mai acum dou(zeci de ani, de când avem *Monitorul* pentru fapte & ziarele pentru aprecieri; dar & *Monitorul* nu le înregistreaz(toate, nici nu le scrie cum sunt; iar ziarele, unele sunt albe & altele ro&i^a, unele înjur(ce celelalte laud(& viceversa. Tot ce este bun, frumos, patriotic & sublim pentru unele este r(u, ru&nos & infernal pentru celelalte. Spune-mi dac(, atunci când le-ai citit pe toate, mai &ii ce s(crezi despre oamenii cari i-ai v(zut sau despre evenimentele la cari ai asistat. Dup(unele, omul sau faptul despre care vorbe&te este un om de geniu, un patriot model, un cet()ean mare, o virtute, faptele lui ..sublime; dup(altele, nu e decât un prost, un tr(d(tor, un mizerabil.

N-ai admirat adesea înlesnirea cu care vorbesc & scriu unii oameni, & nu te-ai întrebat: de unde lor aceasta, când îi &ii cine sunt & ce sunt? Ei, &ii care e secretul talentului lor? Este c(pot spune & scrie tot ce le vine la gur(& sub condei, & verzi, & uscate; vorbesc & scriu f(r(s(se gândeasc(, nu cred ceea ce spun, nici ceea ce scriu; singura lor preocupare este de a face efect asupra galeriei sau de a-& îndeplini îndatorirea ce au luat c(tr(patronii lor; în)elegi c(poate scrie cineva mult & bine când cugetul îi permite s(îmbrace oamenii cum îi place & cum îi vine mai bine la socoteal(, c(poate lesne s(-i arate pe unii frumo&, chipo& & pl(cu)i & pe al)ii tic(lo& & mizerabili. Eu, dac-a&face a&a, tot mi s-ar p(rea c(-mi sun(la urechi ca un *Mane Tekel Fares* cuvintele:

□at(cum scrii tu istoria□

Ce vrei, sunt s“ icios & mi-ar cr(pa obrazul de ru&ne când, l(udând sau criticând pe un om sau un fapt, s-ar putea scula cineva s(-mi zic(: □Nu este adev(rat□

Mai zilele trecute v(d numele meu tip(rit într-o foaie; am curiozitatea s(o citesc ca s(a□u & eu ce-i gre&sem de m(

^a) Referire la coloratura politic(..conservatoare, respectiv liberal(.

batjocorea; era vorba de o epistolă adresată marelui turc (era emoționat; credeam cine era, că eram cunoscut în vreo eroare, că-l relataseam vreun neadevăr; dar m-am liniștit când am văzut că, "îndată vorba de ceea ce-l spunea despre bătălia de la Calafat din anul 1828, unde românii au luat turcilor 400 de cară încărcate cu zahăr, redactorul mă trata de mincinos, nimic mai puțin, pentru că era, zicea el, cu nepuțin) că turcii să "avut acolo atâta zahăr. În neștiința sa de limbă, marele și marele zboinicul redactor confunda zahărul, cuvânt turcesc, dar adoptat în limba noastră de când cu turcii, precum de la Petru și de la Caterina, de când cu muscalii, să adoptat și echivalentul său *proviant*, cuvinte cari amândouă înseamnă *proviziune de hrană*. Precum vezi, confunda zahărul, adică făină, pesme, pastramă, unt, sare, orz etc., cu zahărul, dulcea substanță pe punem în cafea sau în ceai, cuvânt luat de la greci, care și ei poate îl luase din alte limbi de unde și arabii au luat pe *zakair* al lor.

Și, în mult dar, foarte mult, a nu-l spune decât ceea ce a fost și așa cum a fost. Mai bine trec cu tăcere sau îmi frâng până decât să laud vitejii și virtuțile unui om care n-a fost decât o secătură, sau să înnegresc pe cineva pentru că nu mi-a plăcut ochii săi sau pentru că ai mei nu au avut norocirea să-i placă lui.

Este și pe cât a pune pe lume să citească ceea ce n-a fost. Un turist care a petrecut câteva săptămâni în București se deșteaptă peste câteva zeci de ani și vrea să-și plătească datoria de recunoștință pentru ospitalitatea ce primise; apucă condeiul de coadă și spune, coloane întregi, că dl X era un om de spirit, învâtat, plin de talent, model de devotament și de patriotism; că moștenise toate virtuțile cerești și pe mântuire de la moșii și strămoșii lui; pe când știam că omul nu era decât un prost, necunoscut și crescut în păcate, ciocoi ca toți ciocoi, slugă plecată generalilor, pașilor și domnilor; îngâmfat cu numele unei familii respectabile, cu care unul dintr-ai săi fusese odinioară aliat prin căsătorie. Tatăl său, moșii și strămoșii buni, toți ciocoi zăcă și răi, slugi plecate a tuturor puternicilor și a tuturor fanarioșilor.

Ce vrei, tr(im într-o epoc(de camaraderie.

„Nul n'aura de l'esprit que nous et nos amis.“^a Ce ar zice Mo-
lière dac-ar tr(i s(vaz(cum oamenii de ga&(se t(mâie & se
canonizeaz(între dân&i pentru cea mai mare glorie a istoriei?
Ce vrei? Progres!

Dar s(l(s(m & s(venim la coresponden(a noastr(.

Fii sigur, amice, c-or putea g(si epistolele mele proaste, nes(-
rate, lipsite de apre)ieri adânci, lipsite de sim) politic, fl(r(idei
înalte & patriotice, proz(& stil anevoie de înghi)it, dar niciodat(
nu le vor putea g(si al(turi cu adev(rul.

S(-)i povestesc ast(zi ceva din vremea zaverii & de când cu
Grigorie vod(Ghica & cu Ioni)(Sturdza vod(, istorii pe cari
cele mai multe le-am auzit de la episcopul Ilarion, un amic al
r(posatului tat(-meu & un con“ dent al cuget(rilor lui Tudor
Vladimirescu. S(nu te a&tep)i îns(la o istorie sau la o biogra“ e
a acestor oameni; de voi pomeni uneori de dân&i, ca unii cari
au jucat un rol mare în destinele României, o voi face-o numai
într-un mod incidental. Dar cum s(fac ca s(“ u clar & scurt?□
Armeaz(-te dar cu r(bdare! c(ci tu e&i de vin(c(mi-ai zis
s(-)i scriu.

Pe la anul 1818, Caragea fugise în Austria, precedat de
multe milioane luate din)ar(; & Calimah^b era mazâlit pentru
multele esac)iuni & prevarica)iuni, cari într-atât adusesese
poporul la desperare, încât r(bd(torii t(t(r(&eni strigau cu
neîncetare:

□Jos Calimah!□

Pe-atunci, în mahalalele Ia&ului nu se pomenea picior de
ovrei.

A&a amândou(tronurile României erau vacante & Poarta
avea s(numeasc(doi domni deodat(.

Numirea de Bogdan-beg & de I□ak-beg^c era dandana mare
la , arigrad, c(ci to)i solii cu to)i dragománii & cu to)i secretarii

^a) Citat din memorie din *Femeile savante*. ^b) SCARLAT CALIMAH, domn
al Moldovei (1807..1810, 1812..1819). Este chemat la Constantinopol, la
expirarea mandatului de &apte ani, sub b(nuiala de colaborare cu Rusia.
^c) Bogdan-beg, I□ak-beg, denumirile turce&i ale Moldovei, respectiv , (rii
Române&i.

lor se puneau în mișcare zi și noapte, pe apă și pe uscat, alergând și intrigând care mai de care susținându-l pe favoritul său. Lupta era totdeauna crâncenă. De astăzi dată ambasada rusă era stăpânită pe situațiune; de astăzi dată, Rusia nu avea pe nimeni să i se împotrivescă, căci împăratul Alexandru era eroul timpului, era iubit și măgulit de toți suveranii și de toate guvernele, pentru concursul său în contra lui Napoleon; era temut pentru numeroasele victorii din Europa și din Asia. Monarhii îl considerau totuși ca pe stălpul cel mai puternic al edificiului politic și al ordinii sociale, și popoarele îl aveau ca pe cel mai liberal dintre potenți, pe când turcii erau puși la indice ca barbari și ca apăsatători cruzi ai creștinilor.

Deși boierii din Valahia ceruseră printr-un arzmahzâr¹ să li se dea domn pe lângă mântean și chiar recomandase pe bătrânul Priscoveanu din Craiova, dar Poarta, cedând cerințelor baronului Strogonof^a, a trimis pe Alexandru Suțu domn în țara Românească și pe Mihai Suțu, „ul lui beizadea Grigorie și al Catincăi Dudescu, domn în Moldova.

Familia Suțuilor fusese mai înainte vreme considerată ca devotată Franței, dar de la decapitarea lui beizadea Alecu², pentru relațiunile sale cu generalul Sebastiani, trecuse cu totul în partidul rusesc, singurul puternic atunci în Constantinopol.

Grecii erau poporul cel mai luminat din tot Orientul, aveau oameni învățați, erau singura naționalitate din Imperiul Otoman cunoscută în Europa, aveau școli în toate orașele și în toate insulele; acele de la Chio, de la Kidonia și din București dobândiseră o adevărată celebritate; clerul ortodox din toată Turcia era compus numai de preoți și de clerici greci; averile marilor stăpâni din Principate erau toate pe mâinile lor; aveau comerț și bănceri mari și bogății în toate porturile; marina lor de comerț rivaliza cu marina italiană și cu marina franceză. Corai, Comita, Vardalah și mulți alți eleni și se puseseră în

¹) Petriiune către Poartă. ²) Tata doamnei Mavru^b și a lui Costache Suțu (Suțicu).

^a) GRIGORI ALEKSANDROVICI STROGANOV (1770-1857), diplomat rus; în epocă, ambasador la Constantinopol. ^b) Sevastia Suțu, soacra autorului, căsătorită cu Nicolae Mavros.

rela)iune cu to)i înv()a)ii Europei. Prin lucr(rile lor literare asupra vechilor autori clasici câ&igase cauzei grece&i toate spiritele universit()ilor & academiilor, îi câ&igase inimile tuturor înv()a)ilor & ale întregii tinerimi &olare. Grecilor li se putea vorbi de na)ionalitate, lor li se putea zice s(se scoale pentru na)ie & libertate, pe când celorlalte popula)iuni ale Turciei, cufundate în cea mai adânc(ignoran)(, cari nu aveau nici o no)iune despre originea & na)ionalitatea lor, bulgarilor, bosniacilor, arn(u)ilor etc., cari se credeau & se ziceau to)i greci, “ inde(erau de rital ortodox zis grec, nu li se putea vorbi decât de biseric(& de persecu)iunile turcilor, lor li se zicea s(se scoale pentru religie, pentru credin)((*zavera*).

Poetul Riga^a, fostul secretar al lui Alexandru vod(Ipsilante, în unire cu Scufa, un negu)(tor epirot din Odessa¹, cu profesorul Santo farmazónul & cu arhimandritul Diceu, în“ in)ase o societate secret(cu numele de *Eterie* (tov(r(&e), nume modest, care nu b(tea la auz & nu putea s(dea b(nuieli turcilor, c(ci erau obicinui)i cu cuvântul *eterie* în porturi & în insule, unde grecii aveau mul)ime de asocia)iuni de comer).^b

Împrejur(rile erau favorabile pentru dezrobirea Greciei, c(ci puteau s(se serve la lupt(de toate na)ionalit()ile Imperiului Otoman.

Eteria era format(dup(tipul vechilor fr()ii, ἀδελφοποιεῖς & ἀδελφοποιοὶ (fra)i f(cu)i), turce&e *cardaşlic*, uzitate în tot Orientul & mai ales în Albania. La noi, b(rba)ii se ziceau *fra)i de cruce* & femeile *surate*.

Acei cari se prindeau fra)i de cruce mergeau în biseric(îmbr(ca)i în haine de s(rb(toare, & acolo, la u&a altarului, se

^a) KONSTANTÍNOS RÍGAS VELESTINLÍS-PHERAÍOS (1757.1798), iluminist grec, poet revolu)ionar, animat de idealurile republicane franceze. Lanseaz(la Viena o proclama)ie c(tre cre&inii din Imperiul Otoman, precum & proiectul unei confedera)ii balcanice. Autorit()ile habsburgice îl aresteaz(& îl predau turcilor, care îl execut(. Mai jos apar în textul lui Ion Ghica inadverten)e cu privire la biogra“a sa. ^b) ΝΙΚÓΛΑΟΣ ΣΚΟΥΠΉΣ fondeaz(la Odesa, în 1814, societatea secret(PHILIKÍ EΤΑΙΡΕΪΑ (Τov(r(&a Prietenilor), al(turi de EMMANOÚL XÁNTHOS & de ATHANÁSIOS TSAKÁLOF. Din 1820, capul Eteriei este Alexandru Ipsilanti.

¹) Rud(de aproape cu doamna Petrovici Armis, n(scut(Scufă.

în)epau “ecare cu ac la bra), pân(scotea o pic(tur(de sânge, pe care celalalt o lua cu limba; schimbau armele unul cu altul & pronun)au cuvintele:

□Via) a ta a mea & su□etul t(u al meu.□

Jur(mântul eteri&tilor era a sacri“ ca familie, avere & via)(pentru libertatea patriei & supunere oarb(ordinelor comitetului.

Lozinca sau parola de recunoa&tere între so)i era cuvântul τσαρούχι (*opincă*), la care celalalt r(spunea παλοῦκι (*par*), & comitetul central se numea ἀρχή (*cap*). Dar cine era acea ἀρχή, acel cap? Niminea nu o &tia, & poate c(nici nu exista. Se l(sa îns(s(se cread(c(era Capo DΠstria^a, favoritul împ(ratului Alexandru I al Rusiei, ba mul)i credeau c(era chiar însu& împ(ratul.

Dup(moartea lui Riga, executat de turci la Belgrad, la 1815, propaganda Eteriei a mers înainte, dar nu &-a luat adev(rata ei dezvoltare decât pe la 1818, în urma numirii lui Alexandru & Mihai Su)u la tronurile Principatelor.

Iat(împrejurarea care a dat un mare credit acestei societ()i în Principate: unul din apostolii ei, anume Galatis, trimis s(fac(prozeli)i printre grecii din Rusia, de-abia ajuns la Odessa, a fost arestat de poli)ie, dar peste câteva zile s-a eliberat, dându-i-se 20 de galbeni cu îndemnul de a trece peste hotar. Ajuns la Ia&, fu chemat la consulatul rusesc; se credea pierdut, când, în marea sa mirare, consulul îi pune în mân(5000 de lei, zicându-i c(acei bani erau din partea împ(ratului. Aceast(împrejurare, adev(rat(sau inventat(de Galatis, al(turea cu atitudinea lui Domnando & a nepotului lui Capo DΠstria, Gheorghe Leventi, amândoi împiega)i ai consulatului rusesc, a dat o mare crezare &aptelor c(împ(ratul era capul Eteriei, (ή ἀρχή) & dintr-acest moment n-a mai r(mas în spirite îndoial(c(Rusia proteja Eteria & c(voia r(scularea în contra turcilor. De atunci propaganda a început a face prozeli)i fl(r(s“ al(

^a) ΙΟΆΝΝΙΣ ΚΑΠΟΔΪΣΤΡΙΑΣ (Capo dΠstria; 1766..1831), om politic grec, plenipoten)iarul Rusiei la Congresul de la Viena, ministru de externe al Rusiei (1816..1822). A murit asasinat în timp ce de)inea (din 1827) func)ia de pre&edinte al tân(rului stat elen.

în Principate. Apostolii cei mai activi erau în Iași & Teodor Negris, secretarul fostului domn Calimah, Anagnostopolu & Lasanis, iar în București, c(minăru)l Sava, c(pitanul) Ghiordache Olimpie & Gheorghe Leventi.

Nicolae Ipsilante, “ul lui Constantin vod(& nepotul lui Alexandru vod(, unul din a“lia)i, c(utase s(trag(& pe frate-s(u Alexandru, general în armata ruseasc(& adiutant împ(-r(tesc, dar acesta nu primise, ar(tând pericolele unei asemenea întreprinderi f(r(un ajutor puternic din afar(. Mai în urm(, îns(, g(sind prilej s(vorbeasc(cu Alexandru I despre starea mizerabil(a grecilor & de ajutorul ce ei a&ceptau de la Rusia, împ(ratul i-ar “zis:

□Fac -se o r(sculare în Grecia, & cazacii mei se vor duce s-o ajute□

Se crede c(numai în urma acestor cuvinte, Alexandru Ipsilante s-a hot(rât, la 1819, s(între în Eterie & s(devie &ful ei militar.

Al(turi cu Eteria mai lucra & o alt(societate, care acoperea oarecum în ochii turcilor pe cea secret(; aceasta era Societatea Culturei (ἡ ἑκπαιδευτικὴ αἰτερία), al c(rei scop era în“ in)areea de &coli alilodidactice sau lancasteriene în)(rile grece&i. În)(torii pentru aceste &coli se luau numai dintre eteri&i & misiunea lor principal(era de a propaga r(scularea în contra turcilor. Astfel format(, aceast(societate ajunsese la 1820 s(numere 200 000 de tovar(&.

O “ fost sau n-o “ fost cu &tirea guvernului rusesc sau a împ(ratului Alexandru, adev(rul îns(este c(era foarte încurajat(la Iași & la București de consulatul rusesc, prin secretarul s(u Domnando & prin dragománul Leventi, amândoi tineri greci din insulele Ionice, elegan)i, amabili, cu spirit & capabili de a învărti deodat(intrigile politice & intrigile amoroase.

Alexandru Su)u, domnul Valahiei, mai prudent decât confratele s(u din Moldova, v(zând c(valul revolu)ionar se suia necontenit & mai repede decât ar “ voit, c(uta s(-l împiedice sau cel pu)in s(-i amâie izbucnirea prin oarecari m(suri de poli)ie în contra vânz(rii armelor & a prafului de pu&(; dar, înconjurat cum era din toate p(r)ile de eteri&i, ordinele lui r(-mâneau f(r(efect, & comitetele lucrau f(r(s“ al(, în Moldova

mai ales, unde Mihail vod(Su)u era chiar el eterist. În București, înscrierea arn(u)ilor zaverгии se făcea ziua în amiaza mare în casa lui Constantin Samurcaș de sub Mitropolie, unde este astăzi (zi) cazarma sergen(ilor de oraș & cuvintele *țaruchi*, *paluchi* era în gura tuturor.

Sub denumirea de *arnăut* se înțelegea orice sârb, arvăt, arn(ut, bosniac, muntenegrean, bulgar sau grec, dac(se lega cu un brâu roșu sau cu un tarabolus, cealmă la cap, fustanel(sau poturi, mințean & iminiei roșii. Începea trântea la brâu un sileaf cu un iatagan & două(pistoale & intra în serviciul cur)ii domnești, al hatm(niei, sp(t(riei sau agiei, sau se suia cu ciubucul în mână(dind(r(tul caleștii vreunui boier.

La anul 1820, Eteria se simțea în putere & începuse a se gândi la acțiune. Deși se “xase de la început ziua de 25 martie a anului 1825 pentru r(sculare, epoca la care, după zisa lui Ipsilante, Rusia era s(declare r(zboi turcilor, dar, după(mai multe conferințe) inute la Kijinov & la Sculeni de comitetul eterist cu generalul Ipsilanti, cu Mihai Su)u, domnul Moldovei, & cu cneazul Gheorghe Cantacuzino, colonel în armata rusească, cumnat cu principele Gorciacof, actualul cancelar al imperiului, s-a hotărât s(se devanseze epoca izbucnirii & s(înceap(cu prim(vara anului 1821. Comitetul a fost silit la această precipitare de indiscrețiunile & de imprudențele unora din eteriștii cari deșteptase b(nielile turcilor & i făcuse s(ia m(suri crude în contra propagandiștilor, atât în provincii, cât & în Constantinopol.

În București & în Iași, mulți din boieri, & din cei mai considerabili, făceau parte din Eterie, dar din toți cel mai important era slugerul Tudor de la Vladimirești din Gorj, om de arme, îndrăzneț & patriot, care dăduse dovezi de o mare vitejie; comandând pandurii în toate bătăliile în contra turcilor de la anul 1806 până la 1812, dobândise grad de ofițer în armata rusească & fusese decorat cu Crucea Sfântului Vladimir. La 1814, refugiat la Viena de urgia lui Caragea, care călătorea(-l prind(& s(-l predea turcilor, fusese prezentat de Capo DiŃstria & de Strogonof împ(ratului Alexandru.^a În urm(, întorcându-se

^a) Tudor Vladimirescu a călătorit la Viena în 1814 cu treburi de comerț.

în)ar(cu recomanda)ii de la ambasadorul rusesc, Caragea l-a numit v(táf de plái la Clo&ani & l-a avut foarte de aproape.

Slugéru) Tudor, vr(jma&aprig al abuzurilor & al prevarica-)iunilor, al ciocoilor & al domnilor fanario)i, credea în ajutorul Rusiei; intrase în Eterie crezând-o patronat(de împ(ratul Alexandru; fusese ini)iat de Sava & de Olimpie, dându-& jur(-mântul în biserica Sfântului Sava, care era în locul din bulevard unde este ast(zi statua lui Mihai Viteazul; primise pe Ipsilanti de &ef, pe cuvântul c(grecii, dup(ce se vor organiza în Principate, vor trece Dun(rea ca s(se bat(cu turcii în)(rile grece&i, iar el, Tudor, s(r(mâie cu pandurii lui în)ar(, ca s(se lupte pentru redobândirea drepturilor str(mo&e&i & pentru stârpirea abuzurilor. El aducea în Eterie pe to)i tovar(&i lui de arme cu cari fl(cuse r(zboiul de &ase ani în contra turcilor, aducea ceva & mai mult, aducea numele s(u & in□uen)a de care se bucura printre pandurii Olteniei.

La 3 decembre 1820, Alexandru vod(Su)u cade bolnav, & la 19 ghenarie 1821 moare, Domnul &ie cum.^a

Slugéru) Tudor, chemat din vreme în Bucure&ti din ordinul amicului & protectorului s(u Samurca& porne&te în ziua de 22 ghenarie cu 40 de arn(u)i eteri&ti, trece Oltul, ajunge în mun)ii Gorjului & Mehedin)ului & începe a scula pandurimea. În zadar caim(c(mia îl trateaz(de ho) de codru & trimite în contra lui pe Prodan, pe Hagi Stoian & pe Solomon cu pl(ie& ca s(-l prinz(mort sau viu; puterile, în loc de a se bate în contra lui Tudor, trec toate în tab(ra lui, & în câteva s(pt(mâni îl g(sim în capul a 8 000 de panduri & 500 de arn(u)i, bulgari cei mai mul)i, ace&ti din urm(comanda)i de Macedonski & de Hagi Prodan, cu cari porne&te spre Bucure&ti & în ziua de 16 martie t(b(-re&te la Cotroceni. Se zicea c(vine s(taie pe ciocoi. La Bucure&ti convoac(pe mitropolitul & pe boieri &-i pune s(isc(leasc(o adres(c(tre consulul general Pini, prin care se cerea interven)iunea o&tirilor ruse&ti ca s(opreasc(pe turci de a intra în

^a În epoc(& ulterior au circulat zvonuri nefondate cu privire la otr(-virea lui Alexandru Su)u vv. de c(tre medical personal, pentru a înlesni atingerea scopurilor Eteriei.

ar). Aşa fi cuse & boierii moldoveni la Iaşi, după c(derea lui Ipsilante.

Tot într-o vreme înainta & Ipsilante spre Bucureşti, & numele lui era în gurile tuturor; se zicea c(vine cu muscalii cum venise & tat(l s(u la 1806, de& Poarta se gr(bise s(numeasc(, înc(de la 7 februarie, domn pe Scarlat Calimah.

Nici Ipsilante nu venea cu muscalii, nici Tudor nu avea gând s(taie pe boieri; adev(rul adev(rat este c(unul cugeta s(-& dezrobeasc()ara de sub jugul musulmanilor & celalalt voia s(o scape de fanario)i & de ciocoi; & unul, & altul credeau în ajutorul & protec)iunea Rusiei. Împrejur(rile politice din afar(, pe de-o parte, necapacitatea & îngâmfarea lui Ipsilante, pe de alta, au fl(cut ca lucrurile s(ia un alt drum, & ace&ti doi c(pitani s(devie vr(jma& de moarte.

Pr(d(ciunile & jafurile oamenilor cu cari veneau & Tudor, & Ipsilante spre Bucureşti sperias(într-atât pe bie)ii locuitori, încât fugeau to)i în toate p(r)ile dinaintea zavergiilor & a pandurilor, ca dinaintea unor inimici cruzi & barbari; familiile avute treceau în Transilvania, în Bucovina & în Basarabia, iar s(racii se ascundeau cum puteau la apropierea lor & a&teptau pe turci ca pe ni&te salvatori. Starea)(rii era de jale, m(surile aspre & chiar crude luate de Tudor în contra j(fuiturilor nu puteau s(aduc(nici un remediu, c(ci pandurii lui aveau dinaintea lor exemplele desfrânate ale zavergiilor. Tudor a&tepta s(vaz(pe Ipsilante trecând Dun(rea, iar Sava & Olimpie, &“ i arn(u)imii eteriste, & zavergiii îl chemau în Bucureşti, fl(g(duindu-i unul Giurgiu & celalalt Ada-Cale, & mitropolitul de la Filipopol îl asigura c(-i d(15 000 de bulgari. Ipsilante, după toate aceste fl(g(duieli, credea s(g(seasc(de-a gata o armat(organizat(& disciplinat(, pe care nu avea decât s-o comande pe câmpul de b(taie. Astfel, leg(nat de visuri frumoase, iese pe furi&din Ki&nov, întov(r(&t de câ)iva amici, trece Prutul în noaptea de 22 februarie 1821, trage în Iaşi la casa cneazului Gheorghe Cantacuzino, alearg(la Iacovache Rizu, unde întâlne&te pe Mihai vod(Su)u, pune pe boieri s(isc(leasc(o peti)iune c(tre împ(ratul Alexandru, cerându-i

protec) iunea Rusiei pentru , ara Moldovei, & espeduie&te pe
cneazul Gheorghie Cantacuzino s-o duc(la Leibach.

În ziua de 26 februarie, eteri&ii & zavergiii, aduna)i în
M(n(stirea Galata din deal de lâng(Ia&, pornesc în procesiune
cu steagul alb pe care erau inscrip) iunile:

Ἐν τούτῳ νίκᾳ¹ &

Ἐκ τῆς κώνεως μὸν ἀναγένωμαι²

cu crucea & cu fenixul ie&nd din □ac(ri; fac rug(ciune în bise-
rica Trisfetitele & pornesc spre Bucure&ti. Pe strade se cite&te
proclama) iunea lui Ipsilante, prin care se face cunoscut c(s-a
sculat pentru liberarea Greciei & c(trece în Turcia ca s(com-
bat(pe inamic. Las(pentru paza Ia&ului & a domnului pe Duca
& pe Penedeca, & el porne&te cu 7500 de oameni în contra
turcilor.

Din nenorocire, r(sculara grecilor începe cu j(fuirea a
600 000 de lei de la bancherul Pavel Andrei & cu m(celul a 80
de turci, cari, urm(ri)i de arn(u)i, se refugiase în biserica de
la Golia.

Moldova era pus(la discre) iunea Eteriei, c(ci Mihai Su)u
numise din vreme pe tân(rul Niculache Rosnovanu visternic
mare. Slujba care pe-atunci se da boierilor celor mai maturi &
mai experimenta)i se d(duse acestui tân(r, “ indc(el fusese
ini)iat în Eterie, înc(la Paris “ ind, de grecul Minas Minaid,
bibliotecar la Institutul Fran)ei.

Mersul lui Ipsilante spre Bucure&ti a fost un adev(rat mar&
triumfal, pretutindeni îi ies înainte corpuri armate care i se
închin(& se pun sub comanda lui; la Foc&ani este întâmpinat
de 340 de tineri greci, cei mai mul)i studen)i din &coala de la
Bucure&ti, □area tinerimii, cu care formeaz(legiunea sacr(
(ἐρὸς λόγος).

La Ploie&ti îns(îl ajung & tirile rele: împ(ratul nu voise s(
primeasc(în audien)(pe cneazul Cantacuzino la Leibach^a,

¹) Cu acest semn vei birui. ²) Renasc din cenu&a mea.

^a), arul Alexandru I particip(la momentul respectiv la lucr(rile CONGRE-
SULUI DE LA LAIBACH (ian...mai 1821). Congresul pune bazele □concertului

ordonase ca atât generalul Ipsilante, precum și colonelul Cantacuzino să “e și din controalele armatei ruse și trimi-
sesse lui Strogonof la Constantinopol instrucțiuni strănice
în contra erezilor și asigurări de amicie sultanului, decla-
rând că nu susține nici pe erezii, nici răscularea grecilor, pe
care o dezaproba. Tot acolo a fost mitropolitul de la Nicopol,
care îi promitea 15 000 de bulgari, fusese spânzurat de turci și
că Vladimirescu se pusese în relație cu guvernorii fortărețelor
Dunării.

Pozițiunea lui Ipsilante devenea critică, și el începe a se
gândi să treacă Dunărea ca să ajungă în Grecia, urmând linia
munților Bulgariei, dar Sava, Olimpie, Farmache se împotrivesc
la acest proiect, și ca el se hotărăște să meargă în Principate
și să primească lupta cu turcii, luând drept bază de operațiune
Ploiești, Târgoviște și Pitești; dar descurajarea a părut în
inimile zavergiilor prin scrisorile de la Leibach, și răscularea gre-
cilor și pierduse toate simpatiile și tot prestigiul prin purtarea
lor vestimentelor (toare și șpălămitoare. Armăturii de țesătură
și se formau în bande de tâlhari. Ipsilante crezu că va ridica
moralul soldaților și aducându-i spre București, și veni de-și
puse ordia la Colintina. La 25 martie intră triumfal în Bucu-
rești, trage la casa Belului, fostă locuință a văcărilor, face
o rugăciune în capela din fundul curții și, după un discurs
înfocat al tânărului Dumitrache Sutu Chiabap, fratele poetului
Alexandru Sutu, oțătirea face o primă plimbare pe străzile principale
cântând *Marsieleza* lui Riga^a:

Φίλοι μου συμπατριῶται
Δούλοι ν' ἄμεθα ὡς πότε
Τῶν ἀχρίων Μουσουλμάνων
Τῆς Ἑλλάδος τῶν τυράννων?^b

europăean context în care susținerea de către Rusia a unei acțiuni față de
ostile Imperiului Otoman devenea imposibilă. ^a) Confuzie cu poemul pa-
triotic *Thoureios*, de Rigas Pheraios. Versurile citate fac parte dintr-un cântec
războinic anonim. ^b) Pătrubiții mei de aceeași patrie / Până când să “m
slugile / Străciunilor de musulmani, / Tiranii Greciei?” (n.r.).

se întorc la casa Belu & în“ g steagul în poart(, strigând:

□A&a & la por)ile Bizan)ului!□

A doua zi mitropolitul Dionisie Lupu se prezint(cu boierii la acest generalisim, ar(tându-i suferin)ele)(rii din cauza jafurilor & esceselor zavergiilor, &-l roag(s(puie cap(t unei asemenea st(ri de lucruri. Ipsilante îl asigur(c(va lua toate m(surile & le anun)(c(porne&te spre Târgovi&te, zicându-le & lor s(se retrag(la Câmpulung.

*tirea dezaprob(rii împ(ratului Alexandru, comunicat(domnului Tudor & boierilor de cancelarul consulatului austriac, Udrișchi, îi face s(trimit(la Silistra valesí, beglerbégul Rumeliei, s(-l asigure c(românii erau supu& credincio& ai sultanului & c()ara se r(sculase nu în contra Por)ii, ci în contra fanario)ilor & în contra asupritorilor, ciocoilor & grecilor.

Pe la începutul lui aprilie, amândou(corpurile, & al grecilor, & al românilor, se a□au în Bucure&ti cu &“ i lor; anarhia era la culme; &“ i se urau & se pizmuiau între dân&i; amândoi, & Tudor, & Ipsilante, porunceau, orânduiau în slujbe & ridicau d(ri; jaf în visterie, jaf în casele particularilor. Zavergiii & pandurii vindeau ziua în amiaza mare pe strade &aluri, scúle & argint(rii furate & j(fuite de pe la boieri & negu)(tori. M(-surile aspre luate de Tudor nu aveau alt efect decât s(irite & s(nemul)umeasc(pe unii din comandan)i în contra lui, f(cându-i s(râvneasc(la libertatea de plea&(de care se bucurau în prezent c(pitanii din o&tirea lui Ipsilante.

Decep)iunea lui Tudor era mare: în loc de a-& vedea)ara liber(de fanario)i & de ciocoi, o vedea prada tâlharilor & jafurilor zavergiilor. În esplic(rile ce are cu Ipsilante, îi cere îndeplinirea angajamentelor sale, sf(tuindu-l s(treac(Dun(-rea. Ipsilante, temându-se de turci, cari se g(teau s(între în)ar(, precum & de Tudor, pe care îl b(nuia de a “ în)eles cu pa&a de la Silistra, î& împarte o&tirea în patru corpuri & porne&te s(ocupe Ploie&ti, Târgovi&tea & Pite&ti, l(sând pe Sava la paza & ap(rarea Bucure&tilor, dar mai cu deosebire ca s(survegheze mi&(rile & faptele lui Tudor.

Dup(pornirea lui Ipsilante, sosesc în București trei comisari turci trimiși să se asigure de veracitatea ar(t(rilor lui Tudor. Ei se întorc la Silistra, încântați de cele ce văzuse și de primirea ce li se făcuse de popor, dar cer de la comandantul trupelor românești să curețe țara de zaverii și de eterici.

În prilejurile grecești răscularea lua un caracter din ce în ce mai grav: Epirul, Tesalia, Peloponesul și insulele Arhipelagului se ridicau la arme unele după altele și luptau vitejește pe mare și pe uscat. Însă ceea ce preocupa mai mult pe guvernul otoman era ceea ce se petrecea la noi în țară. Căci, deși împ(ratul Alexandru d(duse suveranilor adunați la Laibach cele mai solemne asigurări despre dorința sa de a menține pacea, deși se pronunțase într-un mod categoric în contra grecilor revoluționari de pretutindeni, deși ambasadorul rusesc exprima pe toată ziua sentimente de amicie și de simpatie din partea împ(ratului pentru sultanul, cu toate acestea cabinetul din St.-Petersburg se împotriva la orice m(suri armate ce voia Poarta să ia pentru a în(buștură răscularea lui Ipsilante, sau cerea, cel puțin, ca ocupațiunea Principatelor să se facă într-un mod simultan, cum s-a făcut bun(oară la 1848, când România a fost ocupat(totodată de corpul lui Omer pașă și al generalului Lüders. Astfel, ordinele date ofițerilor turcești și între în Principate erau revocate a doua zi, după cererea și st(ruina) a baronului Strogonof. * I Ipsilante putea înainta în tîc(, precum am văzut, nesup(rat de nimeni, așa cum a înaintat și generalul Cernaieff^a la 1876 în Serbia.

Pe la mai, îns(, ambasadorul rusesc, rupând relațiunile sale cu Poarta și pr(sind Constantinopolul din cauza decapitarii patriarhului ecumenic^b și a cruzimilor făcute în contra grecilor, n-a mai avut cine să se opună la ocupațiunea Principatelor; atunci s-a dat ordine lui Silistra valesi, begler-begul Rumeliei,

^a) MIHAIL GRIGORIEVICI CERNIAIEV (1828..1898), general rus, comandant al armatei sârbe în R(zboiul Sârbo.Turc de la 1876..1878 ...una dintre insurecțiunile antiotomane din Balcani care au constituit pretextul R(zboiului Ruso.Turc de la 1877..1878. ^b) Patriarhul ecumenic GRIGORIE V a fost ridicat din porunca sultanului Mahmud II în noaptea de Înviere a anului 1821 și spânzurat, ca represalii la revolta grecilor.

Selim paşa, s(trimit(o&ire ca s(potoleasc(cât mai în grab(r(scoala din Valahia & Moldova. Acest guvernator general porne&te pe Cara-Mustafa, chehaiáua sa, cu un corp de 10 000 de turci, cazaci, zaporojeni, t(tari & maná“ s(ocupe Bucure&ii, pe Iusuf-paşa l-a trimis la Gala)i cu 6 000 de oameni s(se suie în sus pe Prut spre Ia& & pe Hagi Ahmed agá l-a pornit cu 5 000 de turci de la Vidin, s(apuce pe valea Oltului.

Îndat(ce seose&te chehaiá-bég cu o&irea sa la Afuma)i, Sava p(r(se&te Bucure&ii & porne&te spre Târgovi&te, unde se a□a Ipsilant.

Numai atunci a în)eles Tudor per“ dia grecilor, atunci a v(zut c(scopul lor era s(-l lase singur în contra turcilor, atunci a p(r(sit & el capitala pornind pe la Bolintin spre Pite&i.

Pân(într-atât s-a demascat Ipsilant, încât c(pitantul Iordache^a i-a trimis r(spus c(, de va merge mai departe, îl va g(si în cale, gata a-l combate. Dar Tudor nesocote&te amenin-)(rile &-& urmeaz(drumul.

Din nenorocire, armata pandurilor nu mai era ceea ce fusese la început, ea se demoralizase în contactul de dou(luni cu zavergiii. Nesupunerea pusese pe comandantul lor în trista pozi)iune de a ordona mai multe esecu)iuni capitale chiar asupra unora din c(pitani, între cari & c(pitantul Urd(reanu, str(&nicie care foarte mult a indispus în contra lui mai cu deosebire pe Macedonschi & pe Prodan.

Ajungând la Gole&i lâng(Pite&i, Tudor g(se&te pe Iordache & pe Farmache instala)i acolo cu arn(u)imea lor, dar în loc de a i se împotrivi, cum se l(udaser(, îl primesc cu amicie & cu onorurile cuvenite, î& schimb(steagurile unii altora, se osp(-teaz(împreun(, & eteri&ii cedeaz(românilor, retr(gându-se la Pite&i.

Dar zilele lui Tudor erau num(rate, numai planul se schimbase: fusese franc & voinicesc, acum devenise mi&lesc.

^{a)} IORDACHE OLIMPIOTUL (Giorgákis Olympios; în text & sub forma □Olimpie□ 1772. 1821), unul dintre capii militari ai Eteriei în Principate. Dup(înfrângerea mi&(rii în , ara Româneasc(, ia parte la b(t(lia de la Sculeni (29 iun.), apoi se refugiaz(în M(n(stirea Secu cu un ultim grup de 400 de lupt(tori; rezist(asediului timp de dou(s(pt(mâni; la asaltul “nal, se arunc(în aer cu depozitul de pulbere. Mai jos în text, unele inadverten)e.

Iusuf paşa din Br(ila trecuse la Gala)i, gonise pe arn(u)i din ora&& înainta cu 4500 de turci spre Ia&, urmând malul drept al Prutului, împingând tot în sus pe cneazul Gheorghe Cantacuzino pân(la Sculeni, unde-l sile&te s(primeasc(lupta; dup(o mic(& slab(împotrivire, oamenii comanda)i de cneazul sunt sili)i s(treac(Prutul & s(fug(în Basarabia. Penedeca urmeaz(esemplul cneazului f(r(a face cea mai mic(împotrivire, numai Atanasie Maurotalisitul cu 500 de arn(u)i se lupt(voinice&te cu toat(armata turceasc(pân(la cel din urm(om.

Iusuf paşa, victorios, ocup(Ia&ul, de unde Mihai vod(Su)u fugise cu dou(zile mai nainte & trecuse Prutul.^a

Cele ce se petreceau în Valahia erau mult mai grave. Acolo chehaiá-bég, dup(ce ocupase Bucure&tii, porni cu o&stirea lui spre Târgovi&te. Ipsilant credea pe Tudor în)eles cu turcii & c(uta s(-i r(puie via)a. În per“ dul s(u proiect, avea chiar pe unii din c(pitanii pandurilor. Iat(planul adoptat pentru îndeplinirea crimei.

În ziua de Sf. Constantin, Olimpie sose&te la Gole&i cu o mic(escort(de arn(u)i, zicând c(era chemat la Târgovi&te ca s(se în)eleag(cu Ipsilante despre planul de campanie ce trebuia s(adopte. Se a&az(cu amicii în chio&, vorbesc mult & prietene&te, pân(ce Olimpie izbute&te a convinge pe Tudor s(mearg(s(asiste & el la acel consiliu de r(zboi, f(g(duind interven)iunea sa & a tuturor amicilor ca s(fac(s(dispar(b(nuielile & animozit()ile dintre dânsul & Ipsilante. Unii din c(pitanii lui Tudor sus)in cu c(ldur(propunerea lui Olimpie, & lealul român, cu toate cuvintele ce avea de a “ în cea mai mare rezerv(cu eteri&tii, se las(s(se înduplece & porne&te cu Olimpie spre Târgovi&te, f(r(a lua cea mai mic(paz(cu dânsul.^b

Abia ie&i) din ochii pandurilor, când ajuns în dreptul v(ilor de la Leurdeni, le iese înainte Orfano cu trei sute de arn(u)i

^a) Mihail II Su)u vv. se refugiase în Rusia de la sfâr&itul lui martie 1821. ^b) În realitate, Iordache Olimpiotul & Ioánnis Pharmákis îl aresteaz(pe Tudor sub ochii & cu acordul c(pitanilor s(i, sco)ându-l din tab(ra de la Gole&i legat.

cari stau ascunși, le taie drumul, îi înconjoară, se năpustesc asupra lui Tudor, îi pun în "are mâinile și picioarele și-l duc în tabăra lui Ipsilante, unde-l aștepta Caravia, Cavaleropolo și Granowski, ca să-l judece. În câteva minute i se hotărât și osânda și e luat de doi tâlhari, cari-l duc la iazul morii de lângă grădina lui Giardoglu din Târgoviște. Acolo a fost asasinat mișelele eroul revoluției române de la 1821. Aceasta a fost în ziua de 27 mai 1821.

Dacă țirea morții lui Tudor a putut mulțumi pe greci și pe doi sau trei căpitani de panduri, românii s-au simțit loviți în afecțiunile, în speranțele și în demnitatea lor. Pandurii adorau pe zeul lor, și românii tot îl numeau *domnul Tudor* și-l considerau ca pe adevăratul domn al țării (rei Românești).

Disparițiunea zeului a fost semnalul desfacerii oțtirii românești; soldații n-au mai voit să urmeze nici pe Prodan, nici pe Macedonschi; și afară de pandurii din ceata lui Solomon, cari se luptau voinicește cu turcii în Mehedinți, și afară de două sau trei sute cari, atrași de jafuri și de hoții, s-au dus la zaverghi, tot și cei cari compuneau lagărul de la Golești s-au retras pe la casele lor.

Chehaiá-bég pornise din București cu 8000 de turci, în două coloane, pe valea Dâmboviței și pe valea Colintinii. Ajunși aproape de Nucet, se gătesc fața cu trupa lui Colocotroni așezată în ordin de bătaie. Ipsilante trimisese acolo pe Duca și pe Orfano, ca să susțină pe Colocotroni, cu ordin ca unul să atace pe turci în coastă și celălalt pe la spate. Iar Ipsilante, sosind în timpul luptei, să cadă asupra centrului și să distrugă armata turcească. Planul însă nu izbutește din cauză că Duca, neputând rezista atacului cavaleriei lui Tahir agá, se pune pe fugă, sperie pe celelalte trupe grecești ale lui Orfano și Colocotroni, cari se retrag și ajung în dezordine la Văcărești, unde era Ipsilante cu trupele lui.

Astfel înfrânt, armata grecească pornește spre Slatina, ca să ocupe valea Oltului în contra lui Hagi Ahmet agá, venit cu oștile din Vidin. Caravia, care comanda avantgarda compusă de arnăuți, întâlnind din jos de Drăgăni o coloană de turci care înainta spre oraș și are nesocotința să o atace; dar îndată ce se

încordează lupta, turcii, cari se aflau în Dr(g(&ani în num(r de 2 000, dau foc ora&ului, aiearg(în contra lui Caravia &l în-conjoar(. Ipsilante, în&tiin)at în Slatina de pozi)iunea critic(în care se află avangarda sa, porne&te pe fratele s(u Nicolae & pe Olimpie cu 5 000 de infanterie, 2 500 cavalerie & 5 tunuri. Caravia, cum vede c(-i vine ajutor, ia curaj, atac(pe carafe-fizi cu 800 de zaverгии c(l(ri. Turcii resist(atacului & se n(pus-tesc asupra unei coloane dup(deal, o rostogolesc & o distrug cu des(vâr&re: erau eroicii & nenorocii) *ierolochiți* în num(r de 350.

Într-acea lupt(crâncen(au c(zut glorios tinerii greci cei mai distin&, Dimitrie Su)u, fratele poetului Alexandru Kiabap, Draculi, Andronic & Luca, cei patru c(pitani ai legiunii sacre; acolo a c(zut M. Su)u, fratele lui Costache Su)u (Su)icu) & al doamnei Mavru, acolo au c(zut într-un cuvânt to)i o“)erii & to)i solda)ii acelei nemuritoare legiuni.

În timpul luptei, Ipsilante a stat neclintit în Slatina, cu 2 000 de oameni c(l(ri, oprit ..se zice ..de ploaie & de drum r(u.

În urma catastrofei de la Dr(g(&ani n-a mai r(mas din armata greceasc(decât cete izolate, f(r(nici o coeziune între dânsule, r(t(cind prin v(i & prin mun)i, care încotro putea, urm(rite cu sulii) a în coast(de c(l(rimea turceasc(.

Ipsilante, aflând c(Sava & Ghencea împreun(cu Mihail, cu Kiuciuc Ciolac & cu toat(trupa lor se închinase lui Tahir agá & c(fusese tr(mi& cu Sericoglu în goana zavergiilor, pierde orice speran() , se îndreptează spre Turnu-Ro&u & trece în Transilvania.

Din vama Sibiului datează(el faimosul ordin de zi pe armat(, o adev(rat(imprecia)iune în contra zavergiilor & o laud(meritat(pentru vitejia & patriotismul nenoroci)ilor *ierolochi*)i. Ipsilante spera s(mearg(la Hamburg, ca s(se îmbarce s(se duc(în Grecia, s(ia parte la lupt(; dar, arestat la Mohaci de austriaci, dup(trei ani de deten)iune & de boal(, l-a ajuns moartea la Theresienstadt.

Farmache, sc(pat din înconjurarea lui Bimba& Sava, iz-butise a-& forma un corp de 800 de arn(u)i & apucase în mun)i, dar, urm(rit de aproape de 1 500 de turci, s-a refugiat

în M(n(stirea Secu, unde a)inut în contra unei trupe de 2 000 de vr(jma& pân(în mijlocul lui septembrie, când, în&lat de f(- g(duielele turcilor, s-a predat. Acolo a fost prins Olimpie & amândoi au fost esecuta)i f(r(mil(.

Cu c(derea acestor doi bravi c(pitani a disp(rut orice urm(de lupt(în Principate.

De& Sava & Ghencea, cari acum f(ceau parte din armata turceasc(, erau cei mai zelo& în goana eteri&tilor, t(ind & spânzurând f(r(cru)are, totu&, chehaiá-bég nu avea încredere într-in&i.

Într-o zi de parad(la curtea generalissimului turc, Bimba&a Sava, voind s(între în odaie la chehaiá-bég, turcii trag cu pistoale asupra lui &a lui Ghencea, le zboar(capetele & le primbl(pe strade în“ pte în sul)i.e. Turcii alergau în toate p(r-)ile în goana zavergiilor, la tot pasul erau capete în“ pte & tru-puri puse în)eap(. Mult(lume nevinovat(a pierit, pân(ce un oltean turcit, amic al lui Tahir agá, a g(sit o formul(prin care s(disting(pe români. Omului b(nuit i se propunea s(zic(:

□Retevei de tei, pe miri&te de mei□

Se zice c(zavergiii, cei mai mul)i slavi, pronun)au:

□Retevela tela pe miri&tela mela□

iar grecii:

□Reθevea δa θea pa miri&ti δa mea□

Când olteanul zicea *Kes*^a, capul & zburá¹.

^a) *Kes!*, taie! (tc.)

¹) În Ia&, asemenea a anecdot(r(spândit(spune c(to)i cei suspec)i de a “ greci erau chema)i pe câmpia de la Frumoasa & c(trebuiau s(rosteasc(fraza: □*Ciritei de tei pe miri&te de mei*□ Cel care zicea □*Tiritela tela pe miristela mela*□era executat la moment. De la o vreme, v(zându-se c(grecii, dup(multe încerc(ri, izbutesc a rosti bini&or fraza de mai sus, semnul de recunoa&tere se schimb(. Grecii trebuiau s(zic(: □*Capră neagră în piatră calcă, piatra crapă în patru, crape capul caprei negre, precum piatra crapă în patru*□ Cei înt(i greci cari fusese chema)i s(rosteasc(aceast(fraz(nou(ziceau însp(imânta)i: □*Ma țe piatra, capra, e țiritei de tei*□ □

Pe strade, turcii d(deau dezghinuri cu caii, aruncând giritul în capete în“ pte pe la por)ile cur)ilor.

Pentru m(n)inerea ordinii, chehaiá-bég în Valahia & Iusuf-pa&a în Moldova orânduise în “ ecare plas(câte un be&íu cu 10 neféri, în ora&ele principale câte un be&í-agá cu 50 de neféri, & la Ia& & Bucure&ti câte un be&í-agá cu câte 200 de neféri; poli)ia toat(era în mâna acestor turci. Cât pentru administra)iune, turcii au trimis la Bra&ov & la Sibiu, s(invite pe boierii refugia)i ca s(vie în)ar(.

Aceast(stare de lucruri a durat pân(în prim(vara anului 1822, când au fost în&tiin)a)i boierii c(Poarta, dorind s(cunoasc(p(surile)(rii, cerea s(se trimit(la Constantinopol o deputa)iune cu care guvernul otoman s(se poat(în)elege. În deputa)iunile trimise de la Ia& & de la Bucure&ti era & Ioni)(Sandulache Sturza, un coborâtor al lui Vlad , epe& & Grigorie Dimitrie Ghica, nepot de frate dec(pitatului Grigorie Alexandru Ghica al Moldovei.

Dup(mai multe conferin)e cu vizirul & cu reis-eféndi, conferin)e cari au durat mai bine de dou(luni, pe la iulie sus-men)ion)a)ii doi boieri au fost anun)a)i c(sunt numi)i domni: Grigorie Ghica al Valahiei & Ioni)(Sturza al Moldovei, & pe la septembrie ei luau în mân(cârma)(rilor respective, prin singura voin)(a Por)ii de ast(dat(, f(r(ca Rusia s(“ participat la alegerea f(cut(de sultanul.

La suirea lor pe tron, Ghica & Sturza au g(sit)(rile zguduite pân(în temelie, j(fuite & s(r(cite de bandele de zaverгии, de ba&uzúci, de zaporojeni & de sute de bande de tâlhari r(s-pândi)i peste toat()ara. Pe de alt(parte, boierii r(ma& în Sibiu & în Bra&ov, “ e de invidie, “ e mi&ca)i de îndemn(ri str(ine, urzeau necontenit intrigi & conspira)iuni în contra domnilor; cei mai îndr(zne)i erau cei din Sibiu, unde se a□a & consulul rusesc din Bucure&ti, Pini.

De& Gavanosoglu, care urmase lui chehaiá-bég, nu permitea o&tirilor de sub comanda sa cea mai mic(abater, dar prezen)a &e“ lor militari turci al(turi cu domnii)(rii aducea cea mai mare v(t(mare autorit()ii domne&ti; a&a, de exemplu, pe o simpl(denun)are f(cut(lui Silistra valesí în contra boierului

Alecache Vilara, a c(rui femeie era chiar rud(de aproape, nepoat(de sor(lui Grigorie vod(Ghica, acest boier fusese arestat de bá&be&í-agá, pus în “ are & trimis la Eskizara, unde a fost de)inut mai mult de doi ani. La Ia&, boierul Hasanache, care f(cea parte din casa militar(a lui Ioni)(Sturdza, a fost arestat de Kiuciuk Ahmed agá & pus în spânzur(toare f(r(m(car a preveni pe domn, sub cuvânt c(acel Hasanache, dup(ce, cre&in “ ind, se turcise, s-ar “ întors iar la religia cre&i-neasc(, ca s(scape de pedeapsa de care era amenin)at pentru un omor ce s(vâr&se asupra unui turc.

Pini conta pe intrigile boierilor opozan)i refugia)i în Transilvania, sperând o turburare în contra lui Grigorie Ghica mai ales, care s(dea un pretext de interven)iune Rusiei. O&irile stau pe malul Prutului gata a trece în Moldova.

Aceast(purtare a lui Pini, care lucra pe fa)(la o r(scoal(în)ar(, nelini&ea foarte mult, mai cu deosebire pe Englitera & pe Austria, cari c(utau cu orice pre) s(împace pe Rusia & s(fac(s(dispar(neîn)elegerile & nemul)umirile ei contra Por)ii.

Expedi)iunea lui buluc-ba&á Simion, om al Brâncoveanului^a, fusese nimicit(de Magheru, care-l silise s(se întoar(ru&inat la Sibiu, de unde fusese trimis. Se crede c(ar “ fost arestat & închis la Alba-Iulia, dup(cererea lui vod(Ghica prin Fleischak Akenau, consulul austriac din Bucure&i; al)ii cred c(ar “ trecut în Serbia, amestecându-se cu cârjalii.

Dar din toate încerc(rile boierilor, cea mai serioas(a fost a lui Ghi)(Cu)ui cu Toma Br(tianu & cu serdárul Cristu, care adunase 600 de str(ini voluntari la pasul Vulcan, cu cari credeau s(ridice pandurii, cum f(cuse Vladimirescu; dar ei n-au)inut nici dou(zile în contra lui Magheru. La cele dintâi detu-n(turi de pu&(au fost p(r(si) de oamenii cu care ajunsese aproape de Cozia. Toma Br(tianu & cu Cristea au fugit la Petro&ani, iar nenorocitul Cu)ui a c(zut cu 20 de tovar(& în puterea lui Magheru, care i-a dus dinaintea domnului la Bucure&i.

^a) Marele ban GRIGORE BRÂNCOVEANU (1767..1832), caimacam la 1818 & 1821.

Da)i în judecata divanului, au fost condamna)i ca culpabili de înalt(tr(dare, & Ghi)(Cu)ui cu doi tovar(& au fost spânzura)i în Târgul de Afar(, singura executare capital(în tot timpul domniei lui Grigorie vod(.

Dup(această(încercare, care se zice c(ar “ costat pe boieri 500 000 de lei, împrumuta)i de consulul Pini, acesta, nemai-putând pune temei pe vorbele boierilor, v(zând în□uen)a lor sc(zând pe toat(ziua & încrederea)(rilor în domni crescând din ce în ce mai mult, lucrurile luând o cale regulat(, a p(r(sit Sibiul, oropsit chiar de guvernul s(u.

Contele Nesselrode^a a luat alt(cale ca s(ajung(la realizarea scopurilor sale; s-a hot(rât s(primeasc(bunele o“ cii ale Engliterei & ale Austriei, sperând s(pun(încetul cu încetul s(cad(toat(vina asupra Por)ii & s(dobândeasc(dac(nu aprobarea Europei, dar s(-& asigure cel pu)in neutralitatea ei în r(zboiul ce proiecta. La mai 1823 consimte în sfâr&it s(transmit(ambasadorului englez la Constantinopol, lordului Strangford, o not(în care enumera nemul)umirile ei contra Por)ii.

De&, dup(instalarea domnilor, partea cea mare a armatei turce&ti, adus(în)ar(în contra zavergiilor, se retr(sese în cet(-)ile Dun(rii & se l(sase numai ca la 4 000 de neféri cu be&iii lor sub comanda a doi bá&be&í-agá, unul în Bucure&ti & altul în Ia&, această(ocupa)iune, de& pu)in numeroas(, tot nu putea “ suferit(de)ar(, & Rusia se servea de această(nemul)umire. În nota dar transmis(lordului Strangford “ gura în întâiul rând al nemul)umirilor Rusiei în contra Por)ii ocupa)iunea armat(; în al doilea rând, “ gura numirea domnilor fl(r(participarea Rusiei la alegerea fl(cut(în persoanele numite.

Lordul Strangford credea în buna-credin)(a guvernului rusesc & era convins c(toate manoperile lui Pini erau fl(r(&irea cabinetului din St.-Petersburg & contrare inten)iunilor împ(ratului.

La întrevederea ambasadorului englez cu reis-eféendi, acesta-i r(spunde c(numirea domnilor dintre boierii p(mânteni

^{a)} KARL ROBERT NESSELRODE (1780. 1862), ministru de externe al Rusiei între 1816 & 1822, al(turi de Ioánnis Kapodístrias.

nu aducea nici o schimbare în sistemul de administra)iune a
(rilor, c(ci nu se c(lca nici un tratat, nici o stipula)iune, c(ci
nic(ieri nu era zis ca domnii s(se ia dintre familiile grece&i;
cât pentru noti“ care, zicea c(această(neîmplinire de forma-
litate provenise numai din lipsa ambasadorului rusesc de la
Constantinopol.

În privin)a be&iilor, reis-efendi r(spunea c(num(rul lor
nu era cu mult mai mare decât fusese înainte de 1821.

Din partea sa, internun)iul, baronul Ottenfeld, care avea
instruc)iuni s(ajute din toate puterile ac)iunea lordului
Strangford, st(ruia pe lâng(Poart(s(fac(concesiunile nece-
sare; & izbutise a îndupleca pe ministrul turc s(fl(g(duiasc(
c(va reduce num(rul be&iilor la 850 & c(chiar ace&tia s(“ e
pu& sub autoritatea direct(a domnilor, cum fusese mai înainte
de 1821, & c(va noti“ ca într-un mod o“ cial numirea lui Grigo-
rie Ghica & a lui Ioni)(Sturza, îndat(ce va veni ambas-
adorul rusesc la Constantinopol & se vor restabili rela)iunile
diplomatice.

În privin)a grecilor, nota contelui Nesselrod nu f(cea nici
cea mai mic(men)iune, dar, ceva mai mult, la întrevederea ce-
lor doi împ(ra)i la Cern(u)i, în septembrie 1823, Alexandru
esprim(un adev(rat dezgust pentru greci din cauza intrigilor
& neîn)elegerilor dintre dân&i, declar(c(nu va cere nimic
pentru ei & protest(sus & tare în contra inten)iunilor ce i se
atribuia, c(ar voi s(aduc(turbur(ri & perturba)iuni.^a

Ca & la Laibach, el zicea c(voie&te pacea, se ar(ta furios
în contra agentului s(u Pini pentru încuraj(rile ce da boierilor
emigra)i, fl(g(duind c(-l va destitui. Faptul urmeaz(cuvintelor,
& îndat(, întors la Petersburg, împ(ratul ordon(rechemarea
lui Pini & înlocuirea lui cu ghibaciul Minciaki.

Fa)(de lordul Strangford, adresându-se c(tre contele Nes-
selrod, îl întreb(dac(noul numit era rus, & r(spunzându-i-se
c(era italian din statele papale:

□Atât mai bine ...îi zice împ(ratul ...îmi pare c(acest om
este bun pentru postul ce-i încredin)ez. De m(voi “ în&elat, îl

^a) În septembrie 1823,)arul Alexandru I se întâlne&te la Cern(u)i cu
FRANCISC I, împ(ratul Austriei (1729..1835).

voi destitui & pe dânsul, cum am destituit pe Pini. Nu voi ca agen)ii mei s(se amestece în afacerile Principatelor.□

Dup(asemenea cuvinte & fapte, mari erau speran)ele pentru m(n)inerea p(cii, înc(& mai mare încredere în sinceritatea împ(ratului Alexandru, de&)inea o&tiri gr(m(dite pe malul Prutului.

Noul consul general Minciaki era îns(rcinat s(mearg(mai întâi la Constantinopol s(reguleze ni&te afaceri comerciale cu Poarta &apoi s(treac(la postul s(u la Bucure&ti.

Ajungând la , arigrad, Minciaki începe trat(rile cu Poarta prin nota din 24 februarie 1824, în care, pe lâng(cererea de de&ertare a Principatelor de trupe turce&ti, pe lâng(noti“ carea formal(a numirii domnilor & a restabilirii st(rii de lucruri, a&a cum erau înainte de r(scularea grecilor, mai cerea ca Poarta sau s(lase liber(naviga)iunea M(rii Negre pentru cor(biile siciliene, napolitane, sarde & spaniole, sau s(le permit(a lua, ca mai nainte, bandiera ruseasc(; & termin(cerând, în treac(t, ca Poarta s(împace pe greci, acordându-le respectul religiei & stabilirea unei st(ri de lucruri juste & durabile.

Pentru întâia dat(Rusia punea cestiunea greceasc(pe tapet, de& nici vorb(nu fusese despre aceasta în tratativele anterioare cu lordul Strangford; dar Rusia în)elegea c(, de& guvernele, atât al Fran)ei, cât & al Engliterii, nu aveau nici o simpatie pentru r(scularea grecilor, dar c(dinaintea de&ept(rii opiniei publice, care din zi în zi se manifesta mai mult în favoarea descenden)ilor lui Pericles & ai lui Leonida, guvernele Europei nu vor putea s(nu sus)ie o cerere în favoarea grecilor. *i în adev(r, nu se în&l(, c(ci, departe de a se opune acestei cereri nea&eptate a lui Minciaki, au trebuit s(o sus)ie & pe dânsa, ca & pe celelalte, sf(tuind pe Poart(s(formeze trei principate, sub numirile de *Grecia orientală* cu Tesalia, Beo)ia & Atica; *Grecia occidentală* cu Epirul & Acarnania; *Grecia meridională* cu Moreea & Candia^a.

Acest(solu)iune, de& era un început de dezmembrare a Imperiului Otoman, dar cel pu)in avea avantajul de a “ în

^a) Moreea, Candia: Peloponezul, respectiv Creta.

aparen) (o solu) iune în favoarea na)ionalit()ilor cari compu-
neau acest imperiu. Dar cum în urm(au ajuns cele trei puteri,
Fran)a, Englitera & Rusia, a consilia darea Moreii lui Mehmet
Ali, pa&a de Egipt? Aici se amestec(vederi personale & intere-
resate. A&a, de exemplu, Fran)a lui Carol al X-lea voia încetarea
revolu) iunii grece&i cu orice pre), pentru c(o considera ca o
reproduc) iune a revolu) iunii celei mari franceze; era speriat(de
numele de carmanioli^a ce- & dau în insule oamenii partidului
cel mai neîmp(cat turcilor; a&a restaura) iunea ajut(pe Rusia
în ideile de dezmembrare a Imperiului Otoman & sf(tuie&e
darea Moreii lui Mehmet Ali, cu speran) (s(poat(pune mâna
pe Egipt, când Mehmet Ali ar “ avut toate puterile sale în
Moreea.

Englitera, & ea, prin considera) iuni de o alt(natur(, ajungea
tot la solu) iunea de a se da Moreea lui Mehmet Ali, în)elegând
gândirile Fran)ei & temându-se ca nu cumva, printr-o în)e-
legere cu Rusia, afar(de coopera) iunea ei, s(nu- & piard(pre-
ponderen)a ce dobândise în Turcia. Astfel sus) ine ideea Fran)ei
& a Rusiei, pe când pe de alt(parte ajut(pe greci cu bani ca
s(poat(rezista lui Mehmet Ali, & astfel s(sl(beasc(& s(rui-
neze pe acest puternic pa&, încât s(nu mai poat(gândi la
independen)a Egiptului.

□ Ave) i doi inamici, zicea lordul Strangford lui Pertef-pa&:
pe Mehmet Ali & pe grecii revolta) i, unul ascuns înc(, dar care
în curând va ridica & el masca, celalalt care lupt(cu succes;
pune) i pe unul în contra altuia, & se vor sl(bi & se vor distruge
unul pe altul. □

Cât pentru Rusia, orice solu) iune îi era bun(, destul s(se
rup(cât mai mult din imperiul sultanului.

Astfel, pe c(i deosebite, câte&strele puterile dau Por) ii un sfat
identic & care nu putea s(nu plac(unui guvern de r(zbonare
în contra grecilor. Poarta, urmând acestor sfaturi, trimite lui
Mehmet Ali un “ rman prin care-i confer(pa&alâcul Moreii, în-
s(reinându-l s(trimitt(o&tire ca s(potoleasc(cu orice pre)

^a) Fr. *carmagnole*, hain(scurt(adoptat(de revolu) ionarii francezi
radicali.

revolta acelei provincii & punându-i □ota la dispozi)iune pentru transport de trupe.

În ceea ce prive&te cestiunea principatelor, Poarta nici nu ia vreo m(sur(, nici nu r(spunde, încât din zi în zi rela)iunile cu Minciaki devin mai acute. Mini&trii Por)ii, întreba)i de reprezentan)ii puterilor despre starea în care se a□(acele tratative, r(spund cu indiferen)(c(Poarta era hot(rât(s(dep(rteze pe be&fi.

Ibrahim, teribilul Ibrahim, “ ul lui Mehmet Ali, luase comanda trupelor egiptene, debarcase trupe în Moreea & începuse opera)iunile sale cu o cruzime care revolta pretutindeni în Europa sim)ul public. Grecii se luptau viteje&te. Condurioti, pre&edintele guvernului Moreii, izbutise, prin trimi&si s(i, Orlando & Lusioti, s(ridice 280 000 de lire din împrumutul de 800 000 f(cut la Londra; subscrip)iuni îi veneau din toate p(r)ile, & Byron preg(tea expedi)iunea în contra Lepantului.

Nu mai r(m(sese nici o speran)(pentru m(n)inerea p(cii; trupele ruse&ti stau gata s(între în Principate, de nu pentru a declara r(zboi turcilor, dar cel pu)in pentru a ocupa)(rile dun(rene ca o garan)ie.

Aceasta era starea lucrurilor când, la 3 decembrie 1825, sose&te la Constantinopol &tirea mor)ii împ(ratului Alexandru, patru zile înainte de a înceta din via)(, c(ci acest monarh a murit la 7 decembrie.

Fratele s(u Nicolae îi succedeaz(, dar turbur(rile cari au întov(r(&t moartea împ(ratului Alexandru & spiritul de revolt(& de conspira)iune care s-a ivit în armata ruseasc(înl(tura pentru moment temerile unui r(zboi.

Austria & Englitera pro“ tând de acest r(gaz, atât Labzalter, ambasadorul Austriei la Petersburg, precum & internun)iul Ottenfeld cu lordul Strangford la Constantinopole, lucreaz(cu st(ruin)(, & în iunie 1826 dobândesc de la Poart(retragerea be&fiilor & reducerea lor la num(rul de 850, pu& sub ordinele directe ale domnilor, liberarea lui Vilara din închisoarea de la Eskizara & trimiterea de plenipoten)i (murahá&) la Akerman, ca s(trateze & s(determine restabilirea de *statu-quo* dinainte de 1821 în Principate. Împ(ratul Nicolae îns(voie&te ca, mai

înainte de întrunirea plenipoten)ilor, s(existe o în)elegere prealabil(asupra teritoriilor în litigiu din Asia, conformându-se tratatului de București din 1812. Turcii cereau s(li se remit(Anapa, pe care o de)ineau ru)ii sub cuvânt c(ei posedau acest punct înc(cu 20 de ani înainte de a face parte din teritoriul Mingreliei & mării Abazii, pe când apar)inea Georgiei, al c(rei principe o cedase Rusiei, pân(nu recunoscuse înc(suveranitatea Por)ii; pe de alt(parte, turcii nu voiau s(remit(Rusiei Kemhelu, Redut-Kale & Sukum-Kale, stipulate în tratatul de la 1812, pân(ce nu li se va reda Anapa. În)elegerea s-a f(cut la Constantinopole prin st(ruin)a ambasadorilor, & generalul Worontzof cu Ribeaupierre au fost trimi)și la Akerman s(trateze cu murahá)și turci.

În conven)iunea încheiat(, s-a dat deplin(satisfac)iune cere-rilor Rusiei; între altele s-a stipulat s(se dea Principatelor o organiza)iune regulat(, articol care a fost izvorul din care au ie)it Regulamentele organice ce ne-au guvernat pân(la 1848 & la 1857. Nu s-a zis îns(nici un cuvânt în privin)a grecilor, & Ribeaupierre a fost trimis, îndat(dup(încheierea Conven)iei de la Akerman, ca ambasador la Constantinopole, & Minciakidus la postul s(u la București. Acum pacea p(rea asigurat(mai mult decât oricând, & orice b(nuial(de ostilitate disp(ruse, când lordul Strangford este rechemat & înlocuit cu un *fellow* (tovar(& al universit()ii de Cambridge, cu Stratford Canning^a, v(rul vestitului liberal George Canning. Noul ambasador al Angliei debutase în cariera diplomatic(în anul 1807, ca secretar de ambasad(la Constantinopole, pe când de-abia era de 21 de ani, de unde apoi fusese trimis la Washington. Era un entuziast al cauzei grecilor, plin de suvenirile nemuritoare ale clasicit()ii & antichit()ilor elene. Tân(rul ambasador aducea cu dânsul conven)ia încheiat(la Londra între Fran)a, Rusia & Englitera privitoare la Grecia.

De& puterile se în)elesese la Laibach & declarase c(afacerea greac(era o cestiune cu totul de administra)iune interioar(,

^a) STRATFORD CANNING DE REDCLIFFE (1785..1880), diplomat britanic; cel mai îndelungat o"ciu de ambasador la Constantinopol (1825..1828, 1831..1832, 1842..1858). V. *infra*, pp. 228..235, 260..263.

în care nimeni nu avea dreptul să se amestece, acum însă voiau să intervie, & să intervie cu forța, căci se stipulasese în Convenția de la Londra că țăbtele combinate vor merge în apele Greciei și oprească cruzimile ce se comiteau de trupele egiptene. Poarta, refuzând de a da satisfacțiune cererilor ambasadorilor celor trei puteri contractante, Stratford Canning pe care sește Constantinopolul, se retrage la Poros, unde-l urmează mai în urmă ambasadorul Latour-Maubourg & Ribeaupierre. Guvernul revoluționar grecesc se transportase la Naupleea, țăbtele sunt chemate, & consecința acestei acțiuni a fost oprirea debarcării de noue trupe egiptene & distrugerea țăbtei turcești la Navarin. Cine se poate opri de-a nu găsi aici o asemănare cu cele ce se petrec & cu cele ce se pregătesc astăzi în Orient?

Deși intențiunea Engliterei n-a fost de a face din refuzul Porții o stare de război & de ostilități, dar nu era tot astfel & pentru Rusia, că reia în discuție cea să considere Navarinul ca un început de ostilități. Într-o explicațiune cu Pertef pașă, care arăta lui Uszar, însărcinatul rus, obstaculele ce existau în *Coran* de a da cesțiunii grecești soluțiunea cerută de puteri, acesta îi zicea, cu un ton puțin curtean, că este o *incongruitate* de a tot pune înainte legea sfântă a *Coranului*, cuvinte la cari Pertef pașă răspunde:

„Cred & eu, căci dacă creștinii ar ști să aprecieze valoarea acestor argumente & a legii noastre sante, s-ar fi cut de mult musulmani”

De la Petersburg, lordul Dudley scria că, deși lupta de la Navarin & încetarea relațiilor diplomatice cu Poarta da drept Rusiei să se considere în stare de război cu Turcia, dar că împăratul Nicolae îl asigurase pe cuvântul său de onoare că nu avea de gând să bage trupele sale în Principate; vine însă în urmă circulara Porții din februarie 1828, trimisă tuturor guvernurilor de provincii, în care Rusia este tratată de inamică a Islamului & de instigătoare a insurecțiunii grecești, în urma căreia împăratul Nicolae trimite pe Lieven la Londra, cu o notă în care face cunoscut guvernului englez că împăratul se vede provocat prin noue injurii din partea guvernului Porții & chiar prin acte de ostilitate, precum erau încurajările date Persiei de

a nu respecta armisti)iul încheiat cu Rusia & obstacolele aduse neconținut naviga)iunii în Marea Neagr(; & declar(c(Rusia se consider(de aci înainte în stare de r(zboi cu Turcia & c(va împinge opera)iunile militare pân(ce va dobândi satisfac)iune pentru ofensele ce i s-au fă(cut, des(vâ&ta aplicare a articolelor Tratatelor de la Akerman, garan)iii îndestul(toare în contra obstacolelor naviga)iunii ruse&i în Bosfor & îndemniz(ri de r(zboi. Mai adaugă nota adus(de Lieven c(Rusia se credea obligat(prin tratatul de la Londra s(dea o solu)iune satisf(c(toare cestiunii grece&i.

Guvernul Por)i, prin sistemul s(u nenorocit de temporizare & prin îngâmfare sa, prin ezita)iunile & impruden)ele sale, d(duse Rusiei o aparen)(de dreptate de a-i declara r(zboi, & aceasta într-un moment când toat(opiniunea în Europa era în contra ei, când se a□a cu totul izolat(& abandonat(la discre)iunea inamicului s(u.

Acestea erau pozi)iunile respective când, în ziua de 7 mai 1828, o&irile ruse&i, sub comanda principelui Wittgenstein^a, trec Prutul la Sculeni & la Reni, ocup(Ia&ul, înainteaz(spre Bucure&ti, înconjoar(fort(re)ele de pe malul Dun(rii, & Wittgenstein pune mâna pe guvernul Principatelor, numind pe contele Pahlen prezident-plenipotent al divanurilor)(rii.

ION GHICA

^{a)} LUDWIG ADOLPH PETER VON WITTGENSTEIN (1769.1843), mare&al rus; s-a distins în r(zboaiele napoleoniene.

VII. LIBERALII DE ALTĂDATA

Ghergani, noiembrie 1880

Iubite amice,

Tu și mine, care a fost un timp când trebuia mare îndrăzneală și abnegațiune unui român ca să cugete naționalitate și libertate; pentru aceasta îi trebuia mai întâi să renunse la orice favoare, la orice sollicitudine, la orice dreptate chiar din partea guvernului, să încheie pact cu persecuțiunile, cu exilul și cu proscribițiunea; să lase orice speranță.

Fericit acela care putea conserva afecțiunile familiei, care și când până acolo mergea goana în contra acelor cari îndrăzneau să iasă din rânduri. Acei cari se hotărâu să vorbească sau să scrie despre drepturile românilor, despre viitorul și despre speranțele lor; să pomenească de căderea robiei, de împroprietărea clărilor, de încetarea protectoratului, de recuperarea autonomiei, de unirea Moldovei cu Valahia, să critice nedreptățile și prevaricațiunile în justiție și în administrație, trebuiau să se ducă peste țări și peste mări, să se ascundă și să schimbe numele, care altfel se espuneau a " trimiși și spulsați sentimentele și îndrăzneala în vreo temniță sau cel puțin în vreo mare stare. Noi am apucat timpuri grele, pe când Câmpineanu, Mitică Filipescu, Niculae Bălcescu se poartă la Plumbuita, la Snagov, la Mărgineni și în oțele de la Telega, topindu-se și tătea și averea.

Acum lucrurile s-au schimbat. A striga pe toate tonurile, cu vreme și fără vreme, din gură și din condei: *patrie, libertate, egalitate, independență*; a încredințat și batjocori pe acei cari nu trec peste marginile moderațiunii, a bunei-cuviințe și a

modestiei, a acuza de tr(d(tori pe oamenii cei mai devota)i binelui)(rei, a-i trata în mod ireveren)ios, a-i lovi & a-i insulta nu numai c(nu este periculos, dar este glorios & chiar b(nos. Apoi, când înv(p(iarea patriotic(trece peste fruntarii, peste Carpa)i sau peste Hem^a, ea d(drepturi net(g(duite la sinecure bine pl(tite, la misiuni cunoscute sau necunoscute în budget.

Ceea ce era pagub(odinioar(a devenit specul(& pro“ t, & num(rul înfoca)ilor cre&te în propor)iune cu încurajarea ce g(sesc & de la public, & de la guvern. □Lac s(“ e, broa&te multe□ zice proverbul. Persecut(rile & invectivele au r(mas partea acelora cari nu se suie pe strea&n(ca s(strige la patriotism sau cari nu se asociaz(cu acei cari practic(calomnia & injuria în favoarea vreunui partid colorat, & asupra acelora cari s-ar mul)(mi cu mai pu)in(ostenta)iune, cu mai pu)in(fanfaronad(& cu ceva mai mult(încurajare dat(literelor, &iin)ei & arte)lor, ceea ce ne-ar face s(aducem & noi contingentul nostru la opera cea mare a civiliza)iunii & ne-ar da dreptul la recuno&tin)a na)iunilor celor mari, mai mult poate decât vitejia solda)ilor no&tri & sporiri de teritoriu.

Peste dou(zeci, cincizeci, o sut(de ani poate c(s-or g(si publi&ti & istorici cari s(arate genera)ii)lor viitoare în ce parte a fost mai mult(& mai adev(rat(iubire de)ar(& s(le indice drumul cel adev(rat ce trebuie s(urmeze; pân(atunci îns(meritul & gloria vor “ partea zbier(torilor & dibacilor, & pri)mejdia este mare.

Patrio)ii înfoca)i nu a&teapt(judecata istoriei; tari de sprijinul ce g(sesc în opinia public(cea ame)it(& r(t(cit(& în partizanii ce-& fac prin fel de fel de mijloace, î& apropiaz(toate faptele cele mari & frumoase ale na)iunii, se proclam(oameni mari, î& pun lauri pe frunte & cer s(“ e adora)i.

□Revolu)ia b(rbat(-mio!□zicea o cocoan(când vorbea de revolu)ia din 1848. Eroul cu mantaua alb(^b nu voia s(recunoasc(c(acea r(sculare, acel strig(t de durere & de indignare al na)iunii era opera unei lucr(ri st(ruitoare de mai multe gene-

^a) Haimos (gr.), Haemus (lat.), Mun)ii Balcani. ^b) Aluzie la Ion Heliade R(dulescu. Ezitant în timpul revolu)iei, acesta &-a atribuit în exil toate meritele, lucrând împotriva celorlal)i revolu)ionari.

ra)iuni. În îngâmfarea lui, credea c(înainte de dânsul nimic nu fusese, & data România & românismul numai de la venirea sa pe p(mânt. Înainte de dânsul, nici limb(, nici na)iune nu esista într-acest col) al lumii; el, lumina & patriotismul, afar(de el, numai întuneric & tr(dare! Î& atribuia &-& apropiata toate evenimentele politice în general & revolu)ia de la 1848 în special; dar, în elasticitatea sa de convic)iuni, trata acel mare & generos act al românilor de uneltire diavoleasc(ori de câte ori trebile nu-i mergeau bine, & pe unii din articolii programei na)iunii îi atribuia unei negre tr(d(ri & unei)es(turi infernale, în care încurca & incrimina pe românii cei mai ageri, pe aceia a c(rora via)(fusese un &r neîntrerupt de sacri“ cii & de devotament.

Ast(zi partidele strig(în gura mare & f(r(ru&ne:

□Noi & numai noi ne iubim)ara!□

□Noi & numai noi i-am dat libertate, egalitate, unire, principe str(in & pozi)iune politic(& independent(!□

□Noi & numai noi am salvat-o de cei r(i & de cei vicleni!□

□Acei cari nu cred ca & noi & nu sunt cu noi sunt inimici ai românilor & ai românismului, tr(d(tori, vându)i turcului, ungurului & englezului!□

□Când guvernul nu este în mâna noastr(, toate merg r(u, îndat(îns(ce norocul ne d(pe mân(frânele statului, atunci într-o clip(, ca printr-un farmec, lucrurile se schimb(!□

„Încrederea în viitor rena&te, spiritele se lini&tesc!□

□Securitatea & just)iia domnesc pretutindeni!□

□Tot românul tr(ie&te bine, la)ar(& în ora& nesup(rat & nebântuit, petrece cu por)ile & cu u&le deschise ziua & noaptea, f(r(z(voare la u& & la ferestre, f(r(pu&(, f(r(pistol, f(r(temere de foc la cl(i, la magazii & la case!□

□Caii & boii nu se mai îmboln(vesc, nu se mai fur(din co&are, nici de pe câmp; epizootia intr(în gur(de &arpe, l(custele fug

peste Dun(re sau zboar(pe deasupra Carpa)ilor; spicul grâului cre&te lung de-o palm(& des ca p(zderea, pro&tilor & be)ivilor le cre&te mintea, de po)i s(-i faci & mini&tri dac(vrei, copiilor le cresc condeiele, ca s(ne cânte nou(osanale & celor cari nu vin în numele nostru s(azvârle impreca)iuni & injurii.□

□Românii se înarmeaz(, datorita □tant(se stinge, “ nan)ele prosper(&, mai presus de toate, demnitatea)(rii & drapelul na)ional se ridic(din umilin)a în care au fost târâte de to)i acei cari nu erau cu noi. Lumea se lini&te&te îndat(ce agen)ia Havas & reporterii anun)(Europei c(ne-am suit iar noi la putere.□

□Is(lituri de oameni de toat(vârsta, cu sutele & cu miile, m(rturisesc prin po&te & prin telegraf aceste fericiri, dând gra)ie cerului c(iar i-a învrednicit Dumnezeu s(vaz(la putere pe oamenii de geniu & pe patrio)ii cei mai mari, cari realizeaz(aspira)iunile na)iunii.□

□Tot ce s-a f(cut mare & patriotic s-a f(cut de mine & prin mine, zicea mai deun(zi o individualitate dibace; tot ce s-a f(cut f(r(de mine s-a f(cut r(u & trebuie desf(cut!□

Fatuitatea fac)io&lor & a demagogilor, a albilor & a ro&lor este atât de mare & i orbe&te pe unii & pe al)ii pân(într-atâta, încât î& atribuie lor & numai lor evenimentele cari au rezultat din cauze mari & complexe, la cari ei au fost cu totul str(ini.

Publicul crez(tor & uimit se închin(când unora, când altora; r(ii & tr(d(torii de ieri devin geniuri bune & patrio)i devota)i de a doua zi, pân(ce iar se întoarce sfera, de ies ceialal)i dasupra, încât românul, nemai&tiind la ce sfânt s(se închine, î& d(numele tuturor admira)iunilor & recuno&tin)elor telegra“ ce.

Dorin)a ce are “ ecare de a face s(se creaz(despre sine c(el & numai el a f(cut tot ce este bine, tot ce este mare trage dup(dânsa necesitatea de a def(ima pe ceialal)i, de a înnegri în ochii na)iunii tot ce nu este el & a se pune ca singurul capabil, curat & bun. De-aici s-a n(scut & coala calomniei & a injuriei, care a adus zizania, ura & dezbinarea, o & coal(a c(rei adept)i, pentru

a populariza neadev(rul & eroarea, nu-& cru)(nici un sacri“-
ciu, expresiunile cele mai batjocoritoare curg ca din izvor.

Dac(cineva are nenorocirea de a consilia modera)iunea & modestia, de a pomeni de economii în “ nan)e, de a zice c(progresul & civiliza)iunea nu st(în institu)iuni cari nu au alt scop & alt rezultat decât de a satisface vanitatea, dac(denun)(vreo abatere sau nu aprob(persecu)iuni nedrepte, conspira)ii inventate, presupuneri & acuza)iuni infamante, îndat(o sut(de condeie & mii de limbi t(b(resc pe dânsul, îl denun)(opiniunii publice ca vândut str(inului, ca om cu inim(neagr(, inimic al m(ririi & al gloriei na)ionale; dac(zice cuiva c(s-a ab(tut de la principiile cele adev(rate, de la principiile acele pe cari le sus)inea ieri cu t(rie & cu talent & c(ap(r(reteveiul lui P.T., lui K. & I.G., de unde-1 comb(tea când era în mâna arhiereului N.S. & a lui T.D.^a, c(ast(zi aprob(in□uen)a moral(în alegeri, in□uen)a în contra c(reia a tunat & a fulgerat când era practicat(de al)ii, îndat(i se r(spunde c(e paraponisit, nebun, c(vâneaz(minister, c(voie&te r(sturnarea st(rii de lucruri esistent(; i se atribuie gratuit infamii & fapte nedemne & gra)ie bog()iei de oameni de toate specialit()ile, se g(sesc îndestui cari s(ateste prin grai & prin scris c(au auzit & au v(zut ceea ce n-a esistat.

Eu, din parte-mi, convins c(, în tot ce s-a f(cut bun & bine în)ar(, “ ecare la rândul s(u nu a fost decât un instrument zelos & devotat voin)ei na)ionale & c(propriul libert()ii este de a nu se închina la prezum)iunile nedrepte, nici a urma orbe&te r(t(cirilor opiniunii, nu am putut “ admiratorul dibacilor & &arlatanilor, nu m-am putut alipi de acei zei“ ca) i & de acei cari se pun dinaintea poporului ca eroi, pentru c(nu am putut da stima & afec)iunea mea decât acelor cari o merit(; condeiele cele agere, consacrate partidelor & fac)iunilor, au fost & sunt totdeauna dispuse a m(lovi; scriitorii de asemenea fel abuz(de libertatea de care se bucur(presa; ceea ce ei afec)ioneaz(mai mult în polemica lor este de a zice acelor pe care-i atac(c(au tr(dat & c(au furat; educa)iunea & retorica lor se

^a) Trimiteri la agitatori electorali celebri în epoc(.

învoie&e foarte bine cu asemenea acuza) iuni, c(ci ele convin politice & aspira) iunilor de cari sunt condu&; îns(, glorie luminelor secolului, nu mai suntem în timpul lui Basilio^a, pe când calomnia putea omorî; ea nu mai are acea putere; ast(zi un om înv(luit în onorabilitatea sa poate foarte bine nesocoti acele loviri; de multe ori ele cad pe capul acelora cari se servesc de dânsule.

Starea noastr(moral(e de îngrijit, dar eu înc(tot cred c(mai sunt oameni cari cuget(& cari nu sunt molipsi)i de su□a-rea ciuimoas(a corup) iunii & a invidiei; c(ei vor ajunge cu timpul la o comunitate de idei politice bazate pe principii ade- v(rat salutare; am credin)a c(românii nu pot întârzia de a se grupa unul câte unul în jurul principiilor libert()ii & ale consti- tu) ionalismului sincer aplicate; cred în triumful luminii & adev(rului. Vine o zi când sim) ul moral se revolt(v(zând capacitatea, & iin)a & probitatea insultate, principiile moralei & justii)iei nesocotite & c(lcate în picioare; vine o zi când se indig- neaz(v(zând pe guvern c(face din administra) ie & din justii)ie un instrument al patimilor & al luptelor politice, pe favori)ii mini&trilor împunând încrederea în guvern cu reteveiul, aci în numele libert()ii & al democra)iei, aci în numele autorit()ii & al bunei ordine.

Credin)a mea este c(va veni curând timpul când românii vor în)elege c(nici libertatea nu este anarhie, nici legalitatea nu este despotism; & c(autoritatea, cu cât este indispensabil(societ()ilor, cu atât ea trebuie s(“e mai înt(rit(f(când-o s(derive de la lege, a c(rei suveranitate este singurul principiu care poate conduce societ()ile moderne; & c(libertatea, cu cât este mai necesar(, cu atât trebuie s(fie subordinat(ra) iunii & & iin)ii. Sim) ul moral nu poate r(bda mult timp a vedea pe acei cari trebuie s(“e ausiliarii cei mai puternici ai civili- za) iunii, pe preot, pe înv()(tor & pe înv()(toare, pe judec(tor & pe soldat, întrebuin) a)i ca instrumente politice, ca agen) i electorali & de corup) iune; nu poate r(bda mult timp s(vad(urmându-se în afar(o politic(reprob(de na) iune prin mai

^a) Personaj care interpretează □Aria calomniei□ în opera *Bărbierul din Sevilla*, de Gioachino Rossini.

multe acte solemne^a & s(vad(c(, sub cuvântul de a)inea sus drapelul na)ional, se aleag(jocul periculos al întâmpl(rilor, s(ne ducem s(compromitem demnitatea noastr(, espunându-ne la umilin)e & s(d(m pe toat(ziua ocaziune str(inilor de a se amesteca în afacerile noastre dinl(untru & astfel s(se inaugureze o er(de ingeren)(a streinului.

Într-o societate bine echilibrat(, deosebitele ramuri ale trebuin)elor na)ionale trebuie s(mearg(mân(în mân(, trebuie ca nici politica s(nu “ e sacri“ cat(comer)ului & industriei, nici literatura & artele s(nu fie sacrificate ambi)iunii politice & vitejiei. A sacri“ ca toate interesele politicei & vitejiei nu poate “ , nici m(car în condi)iunile cele mai norocite, decât un succes trec(tor de care peste câ)iva ani de-abia mai aduce aminte o inscrip)iune s(pat(în piatr(.

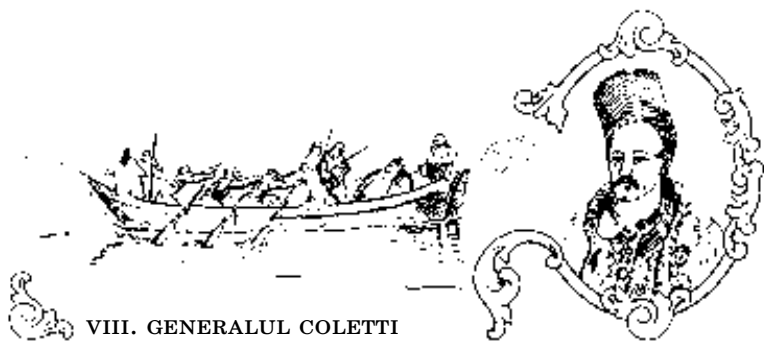
Iat(o profesiune de credin)(; aud strigându-se: Dar de ce s(nu-mi “ e & mie permis a avea ambi)iunea s(contribuiesc cu slabele mele mijloace la ceea ce se poate face bun & frumos în)ar(; nu v(d pentru ce m-a&ap(ra de o preten)iune care nu ar avea nimic de reprehensibil, dar cu toate aceste lini&teasc(-se temerile de îndat(. Dac(o asemenea ambi)iune nu se lipe&te ast(zi de mine, cauza este c(eu & iu c(pentru a governa a&a cum cred eu c(ar trebui guvernat(România, pentru a urma cu succes politica pe care o cred eu salutar(pentru)ar(, ar trebui s(pot g(si o putere pe care s(m(pot r(zema. Nu sunt nici des)ul de naiv, nici atât de prezum)ios ca, la vârsta la care am ajuns & cu experien)a ce am putut dobâ)di, s(-mi permit a-mi face iluziuni. Nu mi-ar “ iertat a crede c(un om care nu se bucur(de bun(voin)a celor cari dispun de încrederea public(& în contra c(ruia s-au coalizat totdeauna albi) cu ro&i) poate “ chemat la trebile statului, sau c(, chemat “ ind, ar putea s(se)ie îndestul ca s(vad(fructul cuget(rilor & ostenelelor sale realizate.

A “ ministru f(r(a putea face ceea ce trebuie f(cut ar “ nu-mai satisfac)iunea unei vanit()i copil(re&i) care nu poate s(tura ambi)iunea mea.

^a) Probabil aluzie la ceea ce era perceput în epoc(drept politic(progerman(a lui Carol I, care venea în contradic)ie cu sentimentele “ lofranceze ale opiniei publice de la noi.

Partidele cari conduc opinia & tiu bine c(eu nu pot nici lingu& patimile & hr(ni urile, nici încuraja eresurile & preju- di)iele mul)imii, “ indc(& tiu c(, ori de câte ori am avut puterea, nu m-am servit de dânsa ca de un instrument de favoare sau de persecu)iune & c(nu am c(utat a m(ri ac)iunea vreunui partid, ci am l(sat opiniunile s(se formeze & s(se manifesteze într-un mod liber, sub ac)iunea ra)iunii. * tiu c(eu nu mi-am fl(cut din guvernare un ideal strâmt & tiranic pe care s(-l impun în pro“ tul vreunei secte sau vreunei coterii, nu am promis, nici acordat favoruri vreunei coterii, nici n-am persecutat pe vreun partid. Tendin)ele & aspira)iunile mele au fost totdeauna de a vedea pe oamenii capabili uni)i sub drapelul constitu)iunii, bine hot(râ)i a practica & a ap(ra principiile de politic(, de ordine, de libertate & de justi)ie. Doresc din toate puterile inimii & spi- ritului meu ca oamenii one&ti & înv()a)i s(se grupeze în jurul ideilor celor bune & ra)ionale, s(le sus)ie cu t(rie & s(le pro- pague prin cuvânt, prin scrieri & prin fapte, c(ci numai astfel s-ar putea forma con&tiin)a poporului, singurul frâu ce poate opri pe guvernan)i de a se abate de la prescrip)iunile adev(ra- telor principii & a nu l(sa loc la credin)e gre&te & stricate prin ur(& prin patimi. Dorin)a mea a fost totdeauna de a vedea pe acei care-& iubesc)ara lega)i între dân&ti printr-o comunitate de idei & de principii, iar nu prin interese de partid, prin cabale cari nu pot avea alt rezultat decât a face pe români s(p(& easc(din decep)iune în decep)iune & a-i arunca într-un scepticism politic care poate avea cele mai fatale consecin)e.

Condus de aceste dorin)e, cred c(fac bine adresându-)i această(epistol(urmat(de câteva altele, în cari îmi propun a trata câteva din principiile cari ar trebui s(conduc(societatea noastr(. Le voi trata astfel precum ele sunt în)elese de pu- blici&ti cei mai eminen)i ai Europei & asupra c(rora ast(zi nu mai exist(între oamenii de &tiin)(politic(mai multe feluri de a vedea.

VIII. GENERALUL COLETTI
LA 1835

Ghergani, ghenarie, 1881

Iubite amice,

Îi aduci aminte de întâia noastră (întâlnire, sunt acum vreo 45 de ani, la Paris, cam pe la anul 1835? Cinci sau șase români munteni din Valahia, cum se zicea pe-atunci, locuiam în *rue St. Hyacinthe* cu Niculae Cantacuzino Pașcanu & cu Iancu Filipescu Vulpache. Voi, alii atâția români moldoveni, între cari & fostul domn Alecu Cuza, locuia și cu un profesor anume Furnarache în *rue Nôtre-Dame des Champs*.

Într-o duminică, micile noastre cârduri se întâlnir(pe Quai Voltaire, & noi, & voi mergeam tot spre Champs Elysées. Mentorii noștri se oprir(un minut la vorb(. Nu știu cum, nici în ce fel, dar ne-am pomenit deodată (amesteca) și bra) la bra) un muntean c-un moldovean; vorbeam “ecare limbagiul provinciei noastre & ne în)elegeam parc-am “ vorbit aceeași limb(. Ce revelațiune! Dintr-acel moment nu am mai fost nici munteni, nici moldoveni. Eram toți români!

Mie mi-a căzut parte la bra) un tân(r m(run)el, cam de talia mea, muchel(la haine: vengher(de postav negru cu brandebúruri & cu chiostécuri, pantaloni nohutfi largi de se vedea numai vârful botinei de lac; jiletca de catifea vișnie cu g(itan de “ r de jur împrejur & mai multe lan)uri de aur la ceasornic. Mi-a spus îndată (c(era bogat, foarte bogat, & c(era conte; observându-i eu c(la noi nu existau titluri de nobilime, el mi-a explicat c(se a)ă într-un caz cu totul & cu totul excep)ional, c(m.s. vod(îl îmbr(case cu caftan, dându-i rangul de comis, când era înc(în leag(n, & c(de când înv()a carte se convinsese c(

rangul de comis este latinescul *comes, comitis...* *i ca s(-mi dovedeasc) & mai bine dreptul s(u la acest titlu, mi-a dat carta sa de vizit(, pe care era scris în litere majuscule:

MONSIEUR LE COMTE DE

Lipsea îns(armoriile; aceasta lacun(provenea numai dintr-un *qui-pro-quo*, “indc(, scriind acas(s(i se trimi)(armoriile familiei, se crezuse c(cerea pu&ca de vân(toare a b(trântului s(u tat(. Explicându-se îns(mai bine în urm(, glume)ul s(u frate i-a trimis un desemn reprezentând doi morcovi degera)i & întruloca)i sub o coron(de patlagele.

Tot mergând spre Arcul de Triumf & discutând cu camaradul meu de bra), c(ci nu ne prea în)elegeam în istorie, mai ales asupra dimensiunilor zidurilor Babilonului, camaradul pre-tindea c(erau destul de largi ca s(poat(trece în rând cinci car(în fuga mare, eu)ineam la trei; ajunsesem dinaintea palatului dup(Quai d'Orsay, fosta cas(a Consiliului de Stat din timpul lui Napoleon III, devenit(, prin ajutorul petrolului, un trist suvenir al domniei Comunei din 1871. Acea zidire, înf(&urat(înc(în fe&le schelelor pe cari lucrau me&teri pietrari, p(rea & mai mare, dominând toat(mahalaua ca o namil(. Camaradul, v(zându-m(în uimire, cu ochii în sus & cu gura c(scat(dinaintea acestei zidiri atât de m(re)e, îmi zise râzând:

„ Ce? N-ai mai v(zut astfel de case? Cum? Voi n-ave)i în Bucure&ti zidiri a&a de mari?

„ Dar cred c(nici voi nu ave)i astfel de palate la Ia&, repli-cai eu.

„ A&a! S(vezi tu casa tat(-meu; e mult mai mare!

Aceasta iluziune a camaradului m-a costat mai târziu doi sorocové)i & o or(de r(t(cire pe stradele capitalei Moldovei, c(ci, voind s(-i fac vizit(, m-am suit într-o birj(, zicând birjarului s(m(duc(la comitele de□

„ Dar unde &ade? m(întreb(birjarul.

„ Casa cea mai mare din Ia&, îi r(spund.

„ Las□(&iu; la vistiernicu Rosnovanu, îmi zise birjarul.

„ Nu! O cas(mare, mare, mult mai mare.

La aceste cuvinte, birjarul î& întoarce capul, uitându-se la mine cu un fel de mil(.

„ Dar unde ai mai pomenit mata cas(mai mare decât a conului Niculachi Rosnovanu?

*tiu c(tat(-t(u voia s(te fac(medic, & tu te pusese& pe chimie; ne întâlneam adeseori sub castanii Luxemburgului & vorbeam oxigen & hidrogen, dar observasem c(de câte ori î)i vorbeam de plantele marine din care se scoate iodul sau de oasele cele mai bogate în fosfor, c(scai din toat(puterea f(lcilor; mai observasem c(, vorbindu-)i într-o zi de poeziile lui V(c(-rescu & recitindu-)i una din poeziile iubitelui nostru amic Gr. Alexandrescu:

Culcat p-aste ruine sub care adâncit(
E slava str(mo&asc(□

ai deschis ochi mari & m-ai întrebat dac(mai &tiu & altele. Din ziua aceea mi-am zis c(n-o s(te faci medic.

Câte lucruri s-au petrecut de atunci pe lume & mai ales într-acest col)i&r de p(mânt, care poart(ast(zi numele de România, pe care pe atunci nimeni nu-l cuno&tea în str(in(tate nici de nume m(car! Puteam s(strig(m cât ne-ar “ luat gura c(suntem români, str(nepo)i de-ai lui Traian, c(nimeni nu ne credea, nu ne asculta, nu ne în)elegea; surda le ziceam c(noi eram valahi & c(voi era)i moldoveni; ni se r(spunea:

□Vas(zic(sunte)i muscali? Sunte)i turci?□& prin urmare hot(rau c(eram greci, de vreme ce eram schismatici & ne închin(m la r(s(rit; &, mai cu ajutorul lui Lichiardopulo, lui Picolo, lui Furnarache, lui Ventura, & voi, & noi nu ne puteam cotorosi de numele de greci. A trecut mult pân(când unii din francezi au consim)it s(ne zic(*moldovalacs* & prin abrevia)ie *moldac* & s(numeasc(Principatele *Moldachie* sau *Valavie*. Nu demult, înc(prin timpul domniei lui Alexandru Cuza vod(, o dam(italian(la Turin zicea de un tân(r român care-i era prezentat de “loromânul Vegezzi Ruscalla ca moldovalac: □*Come? cosi giovane e gia moldovalaco!*□³ Credea c(acest nume era un rang, un cin, pa&a sau mamamu&!

^{a)} □Cum? a&a de tân(r, & deja moldovalah!□(it.).

Într-o seară, doctorul Mihailidi, fostul meu dascăl de elinește în București, un elev al învățătorului Neoțu Duca, devenit doctor în medicină pe când eu dobândeam gradul de bacalaureat, mă duce într-o seară la vestita "lelenă" dna de Champy, sora colonelului Favier, unul din cei mai mari luptători pentru independența Greciei. Acolo am întâlnit pe academicianul Patin, profesor la Sorbona, care, cu câteva zile înainte, mă examinase de limba elinească și-mi dedese o bilă albă numai și numai pentru că, cetind pasagiul ce-mi indicase din Xenofon, pronunțasem:

Ἐπεὶ δὲ ἤρηντο ἡμέρα δὲ σχεδοὶ ἰπεφαίνε καὶ εἰς□

în loc de a citi:

Epei dè erentò emerà te schedoù ipefaïnè caï eis...^a

Cu toată ardoarea ce am pus, explicându-i că nu sunt grec și că eram de neam latin, spunându-i de Traian, de colonii adușe de dânsul în Dacia etc., nu am putut face să înțeleagă că nu eram nici turc, nici muscal, nici să priceapă cum de nu mă simțeam prea onorat de a mă numi grec și *i cred că a rămas, cât a mai trăit, tot încurcat despre naționalitatea noastră.

În salonul doamnei de Champy se aduna o dată pe săptămână tot ce Parisul conținea mai elin, elenist și "lelin; toți francezii cari luaseră parte la luptele de la Misolunghi, Arta și Navarin, toți câți scriseseră o carte, o broșură (sau un articol de ziar sau cari ziseră două cuvinte în Camera Deputaților în favoarea grecilor; câțiva studenți: frații George și Nicachi Mavrocordat, Coromila, Scalistira etc. erau primii) în acel salon ca pogrători direcți din eroii cântărilor de Omer.

Într-una din seri, dna de Champy era într-o stare de mare agitație; sta cu ochii întinși spre ușă și de câte ori lacheul anunța un musă "rădumneaei" sălta din loc, parcă aștepta pe cineva; când deodată se deschidă amândouă ușile salonului și un glas mândru și răsunător anunță: *Son Excellence le général*

^a) Când am fost prinț, abia se lumina de ziuă și în prima ocurență, pronunțasem neogreacă; în a doua, pronunțasem elinește.

Coletti, envoyé extraordinaire de Sa Majesté le roi des Grecs ☐, & îndat(apare un om înalt, trupe& frumos îmbr(cat cu fustanel(, cu minteán & cepchén alb cusut cu g(itanuri albastre. Toate c(ut(turile s-au întors spre noul-venit; asisten)ii î& &opteau unul altuia: ☐*C'est l'ambassadeur du roi Othon!*☐ To) i & toate îl înconjoar(, i se închin(.

Mentorul meu, doctorul Mihailidi, pro“ t(de un moment, se apropie de ilustrul oaspe &-i zice:

„ Αρχιγέ (generale), permite-mi s(-)i prezint pe tân(rul Ghica, din Bucure&ti.

Generalul Coletti,^c dup(ce m-a întrebat despre familia Ghicule&tilor, mi-a zis:

„ *i dumneavoastr(sunte)i tot greci.

Dar când, în marea displ(cere a mentorului meu, am început a protesta în contra numelui de grec, explicându-i cu c(ldur(originea românilor, Coletti m(asculta din ce în ce cu mai mult(aten)iune &, spre marea mirare a doctorului Mihailidi, îmi zice:

„ *i eu sboresc ar(m(ne&te, dar sunt grecos☐

De& n-am în)eles bine deodat(cuvintele *sboresc & arămă-nește*, dar, fraza “ind româneasc(, am luat îndr(zneala & i-am zis în limba mea:

„ Escelen)(, po)i “ grec prin sentimente & prin religie, dar dup(vorb(& dup(chip e&ti român.

Coletti avea “gura cea mai româneasc(ce se poate vedea; ai “ zis un mocan de la Bra&ov.

Se uita cu drag la mine când vorbeam române&te, & cu un suspin în glas mi-a zis:

„ Parintii a mei sboresc ma& ar(m(ne&te & mi pare ghine c(tini la miletea a noastr(; him simpatrioti.^d

St(ruin)a de a nu voi s(“ u de alt neam decât român l-a f(cut s(uite toate prevenin)ele de cari era încunjurat, s-a pus

^a) ☐Excelen)a-sa generalul Koletti, trimis extraordinar al maiest()ii sale regelui grecilor☐(fr.). ^b) ☐Este ambasadorul regelui Othon!☐(fr.). ^c) ΙΟΑΝΝΙΣ ΚΟΛΕΤΤΙΣ (1773-.1847), erou al revolu)iei grece&ti, om de stat; prim-ministru al Regatului Elen (1834-.1835, 1844-.1847). N(scut în satul aromân Syrrako, din Epir. ^d) ☐P(rin)ii mei vorbesc numai aromâne&te &-mi pare bine c(e&ti de neamul nostru; suntem compatrioti☐(arom.).

la vorb(cu mine & mi-a povestit via)a lui la curtea lui Ali pa&a Tebedelen de la Ianina^a, unde petrecuse anii copil(riei împreun(cu al)i tineri cre&ini, între cari un “ u al dibaciului Voia, un nepot al crudului Na)u & un tricaliót, “ ul unui ciorbagiú, cu care Coletti locuia într-o odaie.

Odat(pa&a era foarte sup(rat, tuna & fulgera; nimeni nu-i mai putea intra în voie. Furia lui provenea din cauz(c(fugise tân(rul Marco Bozzari^b, pe care-l avea otagiú de la tat(-s(u Kiciu Bozzari, beiful de Sulli; îl)inea la Ianina ca o garan)ie de pace din partea vitejilor sulio)i. Ali pa&a b(nuia c(tân(rul tricaliót, tov(r(&ul de camer(a lui Coletti, înlesnise fuga lui Bozzari, & într-o diminea)(, când bietul b(iat îi aducea cafeaua, îl tratase r(stit de ghiaur hain; b(iatului îi tremur(mâna & v(rs(cafeaua pe feregeáua pa&i. În cinci minute, iataganul gealatului îi zbur(capul.

Aceast(împrejurare a fl cut pe Coletti s(caute s(fug(& el ca Bozzari, dar n-a izbutit! Prins & adus la conac, el se credea pierdut. Noroc îns(c(p(&i îi trecuse necazul & ca totdeauna se c(ia, sau se fl cea c(se c(ie&te, de moartea tricaliótului, zi-când cu oftare:

□Κριμα τὸ παλικάρι!□(P(cat de voinic!)

Dup(obicei îns(î& mângâia durerea cu cuvintele aceste: □Mai bine c(l-a luat Dumnezeu, c(cine &ie câte rele ar “ fl cut dac-ar “ tr(it□

Coletti s-a îmboln(vit de tifos, & Ali pa&a, a□ând c(era pe moarte, s-a dus de l-a v(zut în odaia unde z(cea &, ca s(-l consoleze, i-a zis c(, îndat(ce se va îns(n(to&, îl va trimite împreun(cu “ ul lui Voia s(studieze medicin(.

S-a)inut de vorb(, l-a trimis la Pisa, unde Coletti a dobândit diploma de doctor în medicin(.

^a) ALI PAŞA DIN TEPELENE (sau din Ianina; 1740..1822); personaj legendar în epoc(. Dobânde&te treptat o putere considerabil(în Epir, tinzând spre un statut de autonomie. În 1820 se revolt(împotriva Por)ii; este învins & ucis. ^b) ΜΑΡΚΟΣ ΒÓΤΣΑΡΙΣ (1788..1823), erou al revolu)iei grece&i, c(petenie a sulio)ilor.

Pe la “nele seratei, când era s(plece, Coletti, z(rindu-m(într-un col) pe dup(u&, a venit la mine & m-a luat de mân(, zicându-mi:

„ Voi ave)i singra“ zi?□ Vream s(diavasesc & eu una carte ar(m(neasc(, un piitis.^a Care este singra“ zul vostru?

I-am vorbit de V(c(rescu & de Alexandrescu, & dumineca urm(toare i-am dus o bro&ur(care con)inea cele dintâi poezii ale lui Alexandrescu; i-am dus & cea mai mic(edi)iune în 12° a poeziilor lui Iancu V(c(rescu, în care tip(rise *Primăvara amorului, Păstorul întristat și Ceasornicul îndreptat*. Mai târziu mi-a cerut s(-i g(sesc istoria lui Fotino; mi-am procurat tomul II de la un buchivist de lâng(Institutul Fran)ei & i-am trimis-o.

Coletti era din ora&ul Saraco, cale de 12 ore de la Ianina; familia lui exist(acolo & ast(zi. La noi se a□(mai multe familii, precum sunt Filiti de la Bucov, Cantili etc., cari se înrudesc cu familia lui Coletti. Cu)ovlahii ajun& într-o condi)iune mai înalt(, ca Sina, ca Tositza etc., se zic cei mai mul)i greci, dar inima lor salt(ori de câte ori ei aud vorbindu-se de români, de România & de limba româneasc(, pe care o numesc *arămănească*.

Coletti, ca to)i cu)ovlahii români din Macedonia, s-a b(tut ca un viteaz pentru independen)a Greciei; a fost guvernator al Cicladelor orientale cu titlul de Ἐκτακτὸς διηκτιῆς τῶν ἀνατωλικῶν Κυκλάδων (guvernator extraordinar al Cicladelor orientale).

El a l(sat un nume nemuritor în insule & dobândise o foarte mare in□uen(în tot Arhipelul, ceea ce nu prea pl(cea comitelui Armansberg^b, nici regelui Othon; trimiterea lui ca ambasador la Paris a fost ca un fel de esil deghizat.

Ce eram noi, românii, pe atunci? Cine ne b(ga în seam(? Care ziar, care revist(sau care scriitor se ocupa de noi? De la Del Chiaro & de la Wilkinson nu se scrisese nici m(car o linie despre români. La 1836 a fost un adev(rat eveniment când r(-posatul Chochelet, consulul francez, se duse s(anun)e lui

^a) *Syngrafias*, scriitor; *diavázo*, citesc; *piitis*, poet (ngr.). ^b) JOSEF LUDWIG, conte de ARMANSBERG (1787..1853), om de stat bavarez; prim-ministru al Greciei (1835..1837).

Alexandru Ghica vod(c(era s(treac(prin București un înv(-)at francez, un profesor de la Sorbona, anume Saint-Marc de Girardin. Spuind domnitorului c(acest turist avea s(scrie impresiunile lui de c(l(torie, c(venea s(viziteze malurile Dun(rii pentru cercet(ri arheologice, consulul Fran(iei cerea pentru c(l(tor înlesniri de transport prin)ar(.

Îndat(ordine stră&nice în toate p(r)ile pentru calea&c(, cai de po&(& conace, puind pe to)i prefec(ii & o“)erii de pe grani)a Dun(rii la dispozi)iunea ilustrului turist.

Pe atunci foarte pu)ini o“)eri, foarte pu)ini isprăvnici sau ocârmuitori vorbeau fran)uze&te.

Ajungând la Islaz, Saint-Marc de Girardin g(&&te un locotenent oache&& m(run)el care-i zice în bun(fran)uzeasc(:

„ Escelen(, am ordin de la &ful meu s(“ u la dispozi)iunea d-voastre.

C(l(torul, încântat c(a g(sit un om cu care s(se poat(în)elege, îi zice cu glasul cel sub)ire & p(trunz(tor pe care to)i l-am auzit în tinere)ea noastr(la Sorbona, de pe catedr(sau la esamenele de bacalaureat:

„ *Vous parlez très bien le français; vous l'avez appris au collège, n'est-ce pas?*

— *Non, monsieur ..îi r(spunde o“)erul ..je l'ai appris tout seul.*

„ *Ah! je vous en fais mon compliment.*^a Eu c(l(toresc, îi zice voiajorul, pentru cercetarea de antichit()i romane. Nu cumva cuno&ti pe-aici pe aproape ceva inscrip)iuni vechi? A&vrea s(&tiu cum se numea acest loc în vechime.

O“)erul îi r(spuse c(se a□ în drept cu anticul Anasamum, ast(zi Nicopoli, aproape de Utus, & c(pe malul celalalt al Oltului putea s(viziteze valul lui Traian.

C(l(torul, încântat, îi zice:

„ Te-ai ocupat cu istoria & cu geogra“ a antic(, domnule, negre&it c(le-ai studiat la colegiu?

„ Nu, domnule, le-am studiat singur, r(spunde o“)erul.

^a)□(Vorbi)i foarte bine franceza; a)i înv()at-o la colegiu, nu-i a&a? „ Nu, domnule, am înv()at-o singur. „ V(felicit!□(fr.).

„ *Ah! je vous en fais mon compliment.*

— La o mic(dep(rtare ...adaug(o“)erul .., la Grosdipod, unde era antica Sigibida, s-au g(sit tablele de aram(pe care este inscrip)iunea:

IMP. CAESAR. DIVI. TRAIANI. PARTICI etc.

& pe care se a□(mai multe nume de solda)i c(rora li se acorda dreptul de cet()enie.

Aceste table se citesc astfel:

Imperator Caesar Divi Traiani Parhici filius Divi Nervae nepos etc.

* i dincolo, peste Olt, la Turnu, vechea *Turris*, s-a g(sit o piatr(cu inscrip)iunea:

IVL. CAPITONI C.P.P. ILLYRICI TR. T. OMNIB.

AB. ORD. FL. SIRMIATIVM HONORATO ET. etc.

care se cite&te:

Julio Capitone Consulari Praefecto Provinciae Illyrici Tribuni titulo, omnibus honoribus ab ordine etc.

„ Cum? &ii latine&te, domnule? Ai studiat negre&it acest(limb(la colegiu?

„ Nu, domnule ..îi r(spunse o“)erul .., *je l'ai appris tout seul.*

— *Ah! je vous en fais compliment.*

O“)erul îi mai recomand(tot astfel o piatr(cu inscrip)iune greceasc(.

„ *Vous savez le grec ancien, monsieur? Vous l'avez sans doute appris au collège?*

* i o“)erul îi r(spunde:

„ *Non, monsieur, je l'ai étudié tout seul.*

— *Ah! je vous en fais compliment.*

Ilustrul arheolog s-a folosit foarte mult de indica)iunile date de tân(rul o“)er, c(ruia atunci i s-a mai îngro&at epoleta.

Saint-Marc Girardin avea bun(memorie.

Într-o zi, “ ind de rând la esamenele de bacalaureat, vede numele familiei o“)erului de la Islaz pe lista candida)ilor &, când se înf()i&eaz(recipiendarul, îl întreb(dac(cunoa&te un

o“)er cu acela& nime pe care îl cunoscuse la Islaz. R(spunzându-i-se c(-i era frate, profesorul esaminator crede ocaziunea bun(de a-& ar(ta recuno&inta, ajutând pe frate s(str(luceasc(înaintea auditorului & a celorlal)i esaminatori, & începe:

„ Binevoie&te, tinere, a spune ce &ii despre un rege barbar care domnea peste un popor viteaz care locuia în p(r)ile Dun(rii de jos?

„ Regele se numea Tisafern ...îi r(spunde tân(rul ...& poporul era pa□agoni, iar)ara aceea se numea pe atunci Capadocia.

„ *Ce n'est pas tout-a-fait cela*^a ..îi zice profesorul .., dar voi s(-)i ar(t mai l(murit cestiunea; ascult(-m(bine: cum se numea împ(ratul roman care n-a mai voit s(suferi umilirea de a pl(ti un tribut ru&nos lui Decebal, regelui dacilor, care ocupa locul unde se a□ ast(zi principatele Valahiei & Moldovei? El îmi pare c(a f(cut o espedi)iune în contra aceluia popor barbar & l-a supus puterii Romei, colonizând)ara cu legiuni aduse din deosebite p(r)i ale marelui imperiu. Ce lucrare însemnat(a executat acest împ(rat peste Dun(re?

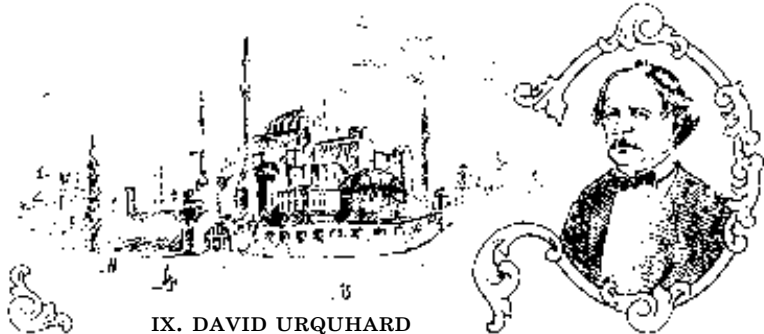
„ Împ(ratul roman se numea Tigran, r(spunde esaminatul, & lucrarea pe Dun(re a fost un far.

„ *C'est assez, monsieur*, îi zice profesorul &-i d(o bil(alb(, zicându-i: *Ce n'est pas tout-à-fait cela, mais vous pourrez le demander à Mr. votre frère, il vous le dira, il l'a appris tout seul, lui.*^b

ION GHICA

^a) □Ei, nu tocmai□(fr.). ^b) □Su“ cient, domnule□ Nu-i tocmai a&a, dar îl vei putea întreba pe fratele dumitale, care î)i va spune; el a înv()at singur□(fr.).

IX. DAVID URQUHARD

București, martie 1881

Iubite amice,

Începusem mai deunăzi urmarea unei epistole din *Convorbiri*, când îmi căzură în mâni două ziare, din cele mai mari, în cari redactorii de tot soiul și de tot neamul scriu de mai multe ori pe săptămână (politice, literaturale, artistice și de toate, cu o cutezare și cu o siguranță care face pe mulți gură-cască să creadă că lucrurile sunt așa cum le spun ei.

Vă zădărnicesc numele meu și al tău tipărite cu litere distinse, am avut curiozitatea să citesc. Când, ce să văd! Mie-mi spunea verde în ochi că sunt un prost, parcă eu aș pretins să "sunt om de spirit; îmi mai spunea că nu știu să scriu, ca și cum aș avut vreodată pretențiunea a trece de scriitor sau să cer de la cineva vreun *bene-merenti*; acestea treacă-mearg, deși nu prea e politicos a spune omului în față asemenea adevăruri, dar nu se oprea aici; îmi găsea fel de fel de alte defecte pe cari le cita anume, negreșit ca să dovedească respectul și considerațiunea ce au ei pentru acei cari îi citesc. *i, ca să nu creadă nimeni că sunt aceia pe cari toți îi știu, iscălesc cu nume cari nu sunt nici în cărțile lămurite, nici în condicile statelor civile.

Bine, pe mine ca pe mine, că sunt un biet muritor ca toți muritorii, dar pe tine!

Acestea toate, pentru că nu le-ai plăcut *Pepelea*!^a D-apoi a cui e vina?

^a) Piesa lui Alecsandri *Sânziana și Pepelea* este reprezentată în premier la 29 martie 1881, director general al teatrelor "înd Ion Ghica.

„ Era s(m(duc & eu s(v(z piesa cea nou(a domnului Alecsandri, îmi zicea un fel de kir Mistocli, dar aud c(e o nimica toat(.

„ Cine)i-a spus asta, domnule?

„ Am citit în ziare c(e o sec(tur(goal(, o copil(rie.

„ Ia spune-mi, rogu-te, cum te cheam(?

„ Ce, nu &ii cum m(cheam(? &-mi trânti scumpul s(u nume, tot de acele cari nu se a□ în c(lindarul românesc.

„ Apoi cum vrei, domnule, c-un astfel de nume, s(-)i plac(b(iatul cu □uierul de dor, & foarte bine ai f(cut de nu te-ai dus s(-l vezi, c(n-ai “ ales nimica de dânsul; ai “ p()it & dumneata ca domnul Ovreiescu & ca domnul Elinescu, redactorii articulelor dup(cari)i regulezi ideile & petrecerile; te-ar “ apucat c(scatul de care p(timea Murgil(& Papur(. Ca s(-)i plac(Pârlea & L(cust(, trebuie s(“ fost crescut & tr(it cu românii, s(vorbe&ti & s(cuge)i române&te.

Cum s(cerem de la ni&te bie)i venetici, veni)i în)ara asta bun(& m(noas(dup(un codru de pâne, s(“ e ei mi&ca)i de legendele române&ti & de suvenirile copil(riei noastre; s(le plac(doinele zise cu □uierul ciobanului, s(se în“ oreze de muma p(-dुरii, s(se team(de zmeu, s(guste basmele cu cari ne împ(ca mama Ilinca, când începea cu: □a fost odată ca niciodată, ca de n-ar fi nu s-ar povesti, pe când se potcovea puricele cu nouăzeci și nouă de óca de fier la un picior și călcâiul e tot gol□ & termina cu: □după ce am jucat la nuntă și am mâncat cu împăratul la masă, am încălcat p-o șa și vă spusei dumneavoastră așa□

Cum vrei ca ni&te nenoroci)i, crescu)i în r(utate & hr(ni)i cu invidie, s(poat(aprecia legendele din via)a plin(de iubire a unui popor poetic, cu care ei nu au avut nici în clin, nici în mâne(? Nu po)i a&tepta de la ni&te nenoroci)i, goni)i de vicisitudinile din)ara lor, s(poat(în)elege & gusta idiomele limbei noastre; nu e&ti în drept s(ceri de la orb s(judece colorile, nici de la surd s(aprecieze muzica.

Îmi aduc aminte c(, a□ându-m(acum câ)iva ani la o mas(la Constantinopol, beizadea Grigorie Sturza avea ziafet de ziua

Dintre cronicile negative, foarte vehement(este cea semnat(de Frédéric Damé în ziarul liberal *Românul*, de unde & aluziile xenofobe ale autorului.

lui & ne poftise pe to)i românii proscri&^a; adusesse pe cel mai vestit tacâm de l(utari, tot me&teri ale& dintre cei mai buni, scripcari, cobzari & neisâni din Scaune din Bucure&ti. Tr(gea Dinic(cu arcu&ul de te ardea la inim(, & cobzarul zicea din gur(pe *Alimos*; noi ascultam cu auzul & cu su&etul; la mas(era & un str(in, un perot^b care, v(zându-ne înduio&a)i, ne zice cu un ton de dispre):

„ Nu îneleg ce g(si)i în cânt(rile astea de v(fac atâta impresie!

Iar Marin Serghiescu (Na)ionalu) se uita cu mil(la dânsul, zicând:

„ *Perotule, perotule! Săracule! tu nu ai patrie, tu nu știi ce e cântecul național.*

Aceste pu)ine cuvinte, zise cum au putut “ zise, ne-au f(cut pe to)i s(ne podideasc(lacrimile.

Ace&ti oameni nu simt române&te, nu le place nimica românesc. Noi (&tia get-beget coada vacii, n(scu)i, crescu)i & îm(b(trâni)i în)ara asta, care am v(zut-o f(râmicit(& umilit(, pe când pa&a de la Diu & Silistra valesi f(cea s(tremure domnii no&tri; pe când un Zaltukin azvârlea pe boieri cu brânci pe scar(& surghiunea mitropoli)ii; pe când un Bezak & un Rukman insulta pe domni pe tronul lor & dictau legi)(rii; pe când, ca s(ne ducem cu lâna, cu piei, cu miere sau cu unt peste grani)(sau peste Dun(re, ne trebuia pa&î&nem)esc sau te& chereá turceasc(, noi d(m slav(cerului c(ne bucur(m ast(zi de cea mai absolut(libertate de cugetare & de scriere, c(am ajuns a avea un stat mare, puternic & independent, respectat & considerat. Noi, cari am tr(it cale de doi seculi, ne mul)umim cu ceea ce ne pot da pe teatru de-alde Alecsandri & de-alde Millo; putem “ toleran)i chiar pentru acei cari, dup(ce critic(

^a) Este interesant de observat c(tocmai Grigore M. Sturdza, “ul lui Mihail Sturdza vv., este cel care reprimase brutal mi&care a revolu)ionar(de la Ia& în 1848. GRIGORE M. STURDZA (Beizade Vi)el, 1821..1901) particip(la R(zboiul Crimeii ca general în armata otoman(, sub numele Muhlis pa&a; cu acest prilej trebuie s(se “ a&at la Constantinopol, deci evenimentul narat are loc undeva în anii 1853..1854. ^b) Locuitor din cartierul constantinopolitan Pera, unde se a&ezaser(înc(din Evul Mediu vene)ienii, genevezii, francezii etc.

cu necuviin), apoi când s-apuc(s(fac(& ei ceva nu produc decât inep)ii, pe cari apoi voiesc cu sila ca lumea s(le primeasc(drept cap d-opere; noi putem “ iert(tori chiar c(tre acei cari merg cu neru&narea pân(a-& râde de gloriile noastre na)ionale & a azvârli cu noroi în str(bunii no&tri, în acei cari au luptat seculi întregi pentru ap(rarea drepturilor acestei patrii în care ei g(sesc o primire fr()easc(& milostiv(.

S(-i recunoa&tem maistri în lingu&ri, în injurii & în calomnii, & s(trecem.

Când am v(zut c(ace&ti domni te critic(& te sfâ&ie chiar pe tine, mi-am ridicat condeiul, zicându-mi c(nu &tiu ce zic & c(de& nu le-o pl(cea lor cele ce am a-)i spune, dar poate ca s(intereseze pe unii din români, & iat(c(-mi urmez epistola de unde am l(sat-o.

Pe când ne apropiam de teribilul an 1840, despre care se prorocea fel de fel de groz(vii, ba c-o s(ne frig(, ziceau unii, ba c-o s(ne “ arb(, ziceau al)ii, c-o s(ne arunce în fundul v(z-duhului, credeau unii astrologi, c-o s(ne ridice în slava cerului, cum credeau mul)i proroci. Lumea era îngrijat(& posomorât(, nimeni nu mai râdea, numai noi, românii, studen)ii din Paris, eram veseli & voio&; pe toat(ziua diligen)a de la Strasburg sporea num(rul tinerilor veni)i la înv()(tur(. În toamna anului 1837, Moldova a dat un contingent însemnat, ajuser(m a num(ra, cu mici, cu mari, la dou(zeci, & leg(turile de amicie dintre munteni & moldoveni deveneau din ce în ce mai strânse & mai patriotice. Ne întâlneam la Café Corneille, unde domnea glasul înv()atului student Bermudez, sau la Café Procope, unde cuvântul era al unui alt student devenit ilustru, a lui Jules Simon; ne comunicam unii altora scrisorile ce primeam din Ia& & din Bucure&i, le comentam, le discutam & începusem a judeca pe domni & pe împ(ra)i. Epistolele lui Nicolae B(lcescu, lui Iancu Voinescu & lui Grigorie Alexandrescu erau foarte apreciate, mai ales pentru nout()ile ce ne dau despre cele ce se petreceau cu ocaziunea revizuirii Regulamentului organic, în care baronul Rukman cerea suprimarea autonomiei)(rii prin supunerea legilor noastre la sanc)ionarea cur)ilor suzerane &

protectrice. Colonelul Câmpineanu luase în mână (apărarea drepturilor României. Cuvintele acestui deputat au fost toxinele care a deșeptat pe români din letargia în care se aflau. Mulți tineri, cari petreceau o viață de trândăvie și de disoluțiune, și aș putea cita nume ilustre astăzi, au părăsit petrecerile și crările, au alergat sub baniera Câmpineanului, s-au pus serios pe studii și au adus mai în urmă () rii servicii însemnate.

Cu civa ani mai înainte, cam pe la 1835, poftit "înd la o vânătoare de amic și concolărușul meu Faugeron, m'întâlnisem cu Armand Carrel, redactorul, capul ziarului *Le National*, și cu un polonez, Mihail Czaika Czaikowski, cazac din Ucraina refugiat din 1831, unul din secretarii principelui Czartoriski^a. Seara, după vânătoare, am prânzit la Hôtel des trois écus la Avalon și am petrecut seara împreună până la miezul nopții, așteptând trecerea diligenței mesageriei La "te-Gaillard, la care reînusesem locuri pentru Paris.

Trei zile după aceea, în marea mea mirare, am citit în a doua coloană a ziarului *Naționalul* un articol foarte cînduș despre suferințele Principatelor în timpul războiului turcesc de la 1828, despre ocupațiunea rusească de șapte ani și despre scopurile ambițioase ale Rusiei. În acel articol am recunoscut multe din cele ce povestisem eu la oțelul de la Avalon. Într-un alt articol, un foileton în *Constituționalul* doctorului Véron, M. Czaikowski povestea lupta bandei lui Tunsu cu puterea spaniolă și moartea voinicăască a haiducului, întocmai cum le descriesem. Tot cam pe la anul 1835 publicasem o broșură intitulată *Coup d'œil sur l'état actuel de la Valachie*, scrisă cu ajutorul profesorului meu Satur, după niște note trimise de unchiul meu Câmpineanu.

Armand Carrel îmi admitea în ziarul său (cu orice articol îi duceam sub titlul *Correspondance de Bucarest*. Mă recomandasem amicilor și colaboratorilor săi, Bastide și Maillefer, înscrinându-i cu politica din afară; și eu rezervase cestiunile interioare

^a) ADAM JERZY CZARTORYSKI (1770..1861), om de stat polonez, ministru de externe și conștient al țării Alexandru I în timpul războaielor napoleoniene. Cap al revoltei polone din 1830..1831; din exilul parizian continuă să lupte pentru cauza Poloniei până la sfârșitul vieții.

& afacerile Spaniei, care pe atunci interesa mai cu deosebire politica francez(. Dup(moartea atât de regretat(a lui Carrel, am urmat rela(i)unile mele cu redac(i)unea *Naționalului* & în tot timpul cât am stat în Paris coloanele ziarului din rue Lepelletier mi-au fost deschise.

Coresponden) a din București, publicat(regulat mai în toat(s(pt(mâna în unul din cele mai importante ziare din Paris, intriga foarte pe unii din compatrio(ii) noștri, precum era fra(ii) Gheorghe Bibescu & Barbu *tirbei, Barbu Catargiu, Anagnosti, fra(ii) Nicolae & Stavrache Niculescu etc., afl(tori pe-atunci în Paris; ei alergau în toate p(r)ile, c(utând s(descoperi pe autorul acelor articule & acelor broșuri, c(ci ideile exprimate într-însele difereau cu totul de modul de a vedea & de a vorbi al acestor domni. Erau mul(i) români pe-atunci cari vedeau salvarea)(rii în înt(rirea protectoratului rusesc.

Czaika (mai târziu Sadyk paș) a m(prezentase principelui Czartoriski, care avea o mare în(uen)(asupra oamenilor politici ai Europei & mai cu deosebire asupra guvernelor Fran)ei & Engliterei; acest b(rbat era mai totdeauna consultat la Paris & la Londra în toate afacerile privitoare la Orient, ca unul care jucase un rol mare în timpul împ(ratului Alexandru I & cunoștea mai bine decât oricine scopurile ascunse ale Rusiei.

În fa) a celor ce se petrecea în) ara noastră(cu ocaziunea revizuirii Regulamentului^a, principele Czartoriski trimisese la București pe un secretar al s(u, pe contele Voronici, sub numele de Verner, ca s(se puie în rela(i)une cu Cămpineanu & cu partidul opus Rusiei. B(trânul Centra, din ministerul trebilor din afar(, încuraja & proteja această(ac(i)une pe sub mân(, deși în aparen)(politica Fran)ei în Principate era o politic(cu totul

^a) Revizuirea Regulamentului organic la 1838, care urm(rea rezolvarea neconcordan)elor din textul ini)ial & armonizarea legisla)iei ulterioare, este deturnat(, la interven)iile Rusiei, în direc)ia unei aserviri & mai accentuate a , (rii Românești fa)(de puterea protectoare. Astfel, este ad(u)at printr-un arti)“ c(u tipogra)“ c un articol care supune aprob(rii rusești & otomane orice lege emis(de Adunarea Obșteasc(. Pentru explicarea episodului, v. Georgeta Filitti, □Prefa)(□ în *Memoriile principelui Nicolae Su)u, mare logofăt al Moldovei*, Humanitas, București, 2013, pp. 14.15, & *ibid.*, p. 409, n. 75. V & *infra*, p. 377.379.

de expectativ(. Tân(rul Filip Colson, secretarul Consulatului francez din București, ne)inând nici o seam(de instruc)iunile șefului s(u, lucra pe fa)(cu Câmpineanu & cu tinerii patrio)i români; zelul tân(rului secretar mergea pân(a-ș compromite cariera, publicând în anul 1839 una din cele mai bune c(r)i care s-au scris despre Principate, o diagram(bine f(cut(& o explica)iune asupra tratatelor domnilor români cu Poarta, bazat(pe principiile cele mai ra)ionale ale dreptului gin)ilor. În 1839 am dat un extract din această carte sub titlul de *Précis des droits des Moldaves et des Valaques fondé sur le droit des gens et sur les traités*.

Cu venirea Câmpineanului la Paris în 1839, noi, studen)ii munteni & moldoveni, ne-am apropiat & mai mult între noi; am organizat întrunirile noastre într-un mod mai sistematic; ne adunam regulat duminicile la Mavrocordat Ursu, la Dumitru Br(tianu, la Sandulache Miclescu sau la Ion Docan; discutam interesele)(rii & viitorul ei, luam angajamentul de-a “ totdeauna uni)i în ap(rarea drepturilor noastre de autonomie; ne învoisem ca la întoarcerea noastră(în)ar(s(în “ in)(m un ziar pentru propagarea ideilor liberale & patriotice; hot(râsem ca unii din moldoveni s(vie s(se stabileasc(în București & unii din munteni s(mearg(la Ia& ca s(propag(m unirea.

Într-o sear(, aflându-m(la principele Czartoriski, apare în salon un tân(r mic de talie, de o complec)iune delicat(, alb & sarb(d la fa)(, p(r galben auriu, lung, dat pe spate, ochii albaștri vii & p(trunz(tori; to)i câ)i erau oameni politici în salon îl înconjurat(; Thiers^a, pe atunci ministru, se apropie de dânsul, îi strânge mânilor cu efuziune & se așaz(un ceas la vorb(cu dânsul. Acesta era David Urquhard. La Eton & la Universitatea din Edinburg f(cuse admira)iunea tuturor profesorilor; copil înc(, se luptase al(turi cu amicul s(u Byron pentru independen)a grecilor; la întoarcere căștigase afec)iunea regelui William & a fost numit deodată(prim-secretar la ambasada din Constantinople. Acolo, în pu)in timp, el dobândise o

^a) ADOLPHE THIERS (1797-1877), istoric & om politic francez, prim-ministru (1836, 1840, 1848), președinte al republicii (1871-1873).

mare în Caucaz) (asupra turcilor, devenise amicul & consilierul sultanului Mahmud & purta costum turcesc; s-a bătut noaptea chiar în umbra tiare islamismul.

În cestiunea Vixenului, capturat de ruși pe coasta Circasiei, pentru că ducea arme & muniții de război lui Abi Melek & lui *amil^a, el luase partea fraților John & Georges Bell, proprietarii corăbiei, & duse lucrurile până la o ruptură între Rusia & Anglia, trecând peste voine & instrucțiunile regelui său.

Conflictul dintre secretar & ambasador s-a terminat cu rechemarea celui mai tânăr, care, până la izbucnirea războiului diplomatic în care debutase într-un mod atât de strălucit, intrase în Camera Comunelor, unde denunțase vânzările Rusiei & pe ambasadorul Ponsomby, & pe ministrul Palmerston.

De Urquhard a fost dezaprobat de guvernul său, însă el a făcut să se inaugureze o politică de rivalitate & de ostilitate între Anglia & Rusia. El era omul care studiasă mai bine Orientul & politica rusă, scrisese o carte importantă, *La Turquie et ses ressources*, & publicase *Portofolio*, în care tipărea documente secrete de o foarte mare importanță politică; era amic intim al lui Prokesch Osten & al francezului Eugène Poujade, pe atunci secretar al lui Drouyn de Lhuys^b & mai târziu, de la 1849 până la 1856, consul general la București; era în relație cu Urquhard & mergea să-l cunoască cu dânsul. Intrând în vorbă cu dânsul, după ce el îl ascultase cu cea mai mare atenție & interes în tot timpul cât i-am vorbit de purtarea Rusiei în Principate, de drepturile ce căuta să-i atribuie & de

^a) Potrivit Tratatului de la Adrianopol (1829), coasta de est a Mării Negre de la Anapa la Soci este cedată de otomani Rusiei. Localnicii circazi (adâghei, ceceni, avari, abhazi etc.) nu acceptă pînirea rusă & se angajează într-un conflict de lungă durată (1828-1864), sprijiniți de Anglia, de Franța & de emigranții polonezi; după cucerirea definitivă a Caucazului de Nord, Rusia va proceda la o epurare etnică fără precedent. Incidentul în care este implicat vasul VIXEN, & în care David Urquhard joacă un rol important, are loc în 1836. Consecințele vor fi dramatice pentru relațiile anglo-ruse. ^b) ANTON VON PROKESCH-OSTEN (1795-1876), diplomat austriac, cu numeroase misiuni în Orient. ÉDOUARD DROUYN DE LHOUS (1805-1881), diplomat francez, ministru de externe (1848-1849, 1851-1855).

scopurile ei ambițioase, când am trecut a-i spune și despre abaterile Turciei de la tractatele ce avea cu domnii noștri cei vechi și de purtarea pașilor de pe marginea dreaptă a Dunării, m(pomenesc că se înfuriază, chipul său dulce și plăcut ia o expresiune slabă și înspăimântătoare, figura sa se descompusese încât nu-l mai cunoșteai, mâinile îi se crispase, pumnii se închisese și brațele luase poziția unui atlet de box. Dacă-mi v(zut aș, l-am lăsat în voia lui Dumnezeu și, ori de câte ori îl întâlneam, îl evitam.

Urquhard căștigase o atârde mare în Franța, încât conducea politica lui Thiers până la hotărârea pe acest ministru a rupe cu toate puterile cari se uniseră în contra lui Mehmet Ali^a. Prin în Franța sa asupra presei și asupra opiniunii publice în Anglterra, combătea politica lui Palmerston, denunșând-o ca favorabilă Rusiei, susținea politica lui Thiers, care era de a lăsa pe Mehmet Ali să merge la Constantinopol, crezând că acest organizator ar putea să regenereze Imperiul Otoman. Urquhard căuta să dezlipească pe Anglia de Rusia, de Austria și de Prusia și să o facă să coopereze cu Franța la susținerea lui Mehmet Ali. Războiul devenise atât de iminent, încât regele Ludovic-Filip nu l-a putut înălțura decât depărțându-l pe Thiers de la guvern.

Trecuse vro trei luni de la furtunoasa mea convorbire cu Urquhard când, invitat de Bastide la un prânz, l-am găsit între oaspeți. Conversațiunea venind asupra felului de a se hrăni populațiunile din Orient și fiind când eu descrierea lăptelui nostru de oi, sus la munte vara între Sânta Maria, și spunându-le că este gros ca mierea, încât cuțitul lasă dungă când îl treci pe taler, spunând cum este iarba de deas și de subire în pășunile Carpaților și povestind despre viața originală a păstorilor noștri, m-am pomenit deodată cu englezul că sare de pe scaun și cămă în brațe, plângând și zicându-mi:

^a) Drept compensație pentru pierderile suferite în războiul grecesc, MOHAMMED ALI pașă, guvernatorul Egiptului, îi pretinde sultanului recunoașterea independenței. În fața refuzului, "ul său Ibrahim pașă atacă Siria și Anatolia (1831-1833 și 1839). Este oprit de "ecare dată în înaintarea sa spre Constantinopol de intervenția Angliei și Franței.

„ Eu te în(e)leg! ai o patrie, iube-te-o & nu l(sa pe nimeni s(fac(dintr-în(sa ceea ce Anglia a f(cut cu Sco(ia!

Urquhard era sco(ian.

Dintr-acea sear(el a devenit cel mai bun & mai c(lduros amic al României, pe cât timp nu ar “ voit s(se despart(de Imperiul Otoman. L-am întâlnit adesea în drumul meu în Fran)a, în Anglia, în Svi(era, în Turcia; devenise un apostol al autonomiei & al unirii Principatelor. El avea cea mai mare stim(& admira)iune pentru caracterul franc & leal al turcului adev(rat, era un vr(jma&aprig & neîmp(cat al Rusiei & credea c(Turcia era singura stavil(ce putea exista în contra ambi(iunii)arilor. Acest om ar “ jucat un mare rol politic dac(nu ar “ fost absolut în ideile sale. El a murit sunt acum patru ani; amicii s(i în Englitera se intitulez(*urquhardiști* & venereaz(memoria lui ca a unui sfânt.

La anul 1841 terminasem studiile mele, dobândisem titlul de inginer de la &coala de mine din Paris & m(întorceam în)ar(cu speran)a de a “ întrebui)at la exploatarea salinelor noastre sau s(dobândesc o catedr(în Sfântu Sava. Dup(pova)a unui vr(r al meu, Iancu Manu, atunci director la vornicie, am prelucrat un proiect de exploatarea s(rii dup(o metod(care s-a adoptat mai târziu de inginerul Caracioni la Sl(nic; acel proiect dat lui Iancu Otetele&anu, care-mi era unchi, unul din concesionarii salinelor, a fost respins de coasocia)ii s(i ca costisitor; dup(aceea, adresând o cerere de catedr(, m-am po- menit chemat de Nenea Mare (a&a-i ziceam în familie lui Miha- lache Ghica, fratelui celui mare al lui vod(), care-mi propune s(-mi aleg o prefectur(ori&icare, afar(de cea de Craiova & de Foc&ani; în marea nepl(cere a tat(lui meu, am declinat onorul ce mi se f(cea, zicând c(nu m(sim)eam în stare s(îndepli- nesc o func)iune atât de important(, neavând nici experien(, nici cuno&tin)ele necesare pentru îndeplinirea unor asemenea îndatoriri.

B(nuielile c(a&“ fost autorul scrierii pu)in favorabile guver- nului de atunci & domina)iunii str(inului, precum & st(ruin)a de a vizita pe unchiul meu Câmpineanu în închisoarea de la M(rgineni & de la Plumbuita f(cea c(eram r(u notat & la

palat, & la consulat. Marele vornic Mihalache Ghica & consulul Da&kof în mai multe rânduri f(cuse observa)iuni tat(-meu, prevenindu-l c(, de nu voi schimba modul meu de a cugeta & de a m(esprima, au s(“ e sili)i s(ia m(suri în contra mea. Cu pu)in înainte se izgonise Vaillant^a din)ar(, se arestase & se surghiunise la Snagov & la ocn(Mitic(Filipescu, Niculae B(l-cescu, Marin Serghiescu & Telegescu.

În pozi)iunea în care m(g(seam, sf(tuindu-m(cu unchiul meu Câmpineanu, m-am hot(râ(s(m(duc la Ia&.

Unii din boieri, a&ând despre deciziunea ce luasem & cunosând ideile cari domneau între tinerii români de la Paris, din care unii se întoarser(în Moldova & ocupau pozi)iuni însemnate, m-au îns(rcinat s(duc la Mihai vod(Sturza o epistol(, în care espunea domnului Moldovei starea , (rii Române&ti, ar(tându-i c(domnia lui Alexandru Ghica era pe sfâr&te & propuindu-i s(-l aleag(domn al Valahiei, ca astfel s(realizeze scopul dorit de to)i românii, *Unirea Principatelor*.

Epistola aceasta era isc(lit(de Câmpineanu, de Villara & de Filipescu Vulpe.

Prime&te fr()e&tile mele salut(ri, & urmarea pe curând.

ION GHICA

^{a)} JEAN-ALEXANDRE VAILLANT (1804-1886), participant la mi&care cu scopuri revolu)ionare din 1840, al(turi de Miti)(Filipescu & Eftimie Murgu.

X. LIBERTATEA

Ghergani, iunie 1881

Iubite amice,

Dup(promisiunea ce)i-am dat, urmez ast(zi epistola mea precedent(cu câteva considera)uni asupra libert()ii, asupra acestui cuvânt magic, a acestei zeit()i în numele c(reia de trei mii de ani toate se fac & se desfac. Nu este publicist, economist sau moralist care s(nu zic(c(vorbe&te, scrie & lupt(pentru libertate; nu este cap încoronat, nu este un singur om de stat, ministru, cancelar sau vizir care s(nu-& dea, cu drept sau f(r(drept, titlul de liberal.

☐, patrie, câte crime nu se comit în numele t(u!☐strig(un “lozof al antichit()ii.

Acest cuvânt s-ar aplica înc(& mai bine libert()ii.

Istoria este plin(de cruzimile comise în revendicarea libert()ilor publice & private. Atenianii se f(leau cu libert()ile lor, pe când înh(ma pe ilo)i la pietre de moar(&-i învârteau cu biciul la teascurile de untdelemn; pe când dau lui Socrate s(bea otrav(ca s(nu se mai vorbeasc(de unitatea dumnezeirii. Romanii vorbeau în forum libertate, pe când mânau sute de mii de robi cu biciul, ca pe turme de vite, la lucrarea edi“ciilor colosale cu cari împodobeau cetatea etern(, & pe când aruncau prad(“ arelor s(lbatice pe acei cari îndr(zneau s(m(rturiseasc(în Christ. Împ(ra)ii, baronii, toate revolu)iunile & toate conjura)iunile, pronunțiamentele, lovirile de stat, to)i & toate au jurat & jur(în numele sacru al libert()ii, pretinzând c(tot ce fac & au f(cut ar “ pentru glori“ carea libert()ii.

Ne putem întreba: cum se face c(existen)ta & dobândirea acestui drept al omului s(“ e înc(disputat(& contestat(, de vreme ce to)i o voiesc & o cer cerului & pamântului, deoarece “ ecare se zice gata a face pentru dobândirea ei toate sacri“ ciile de via)(& de avere?

Cauza este c(“ ecare o voie&te mai mult pentru sine & a&a cum crede el c(i-ar veni mai bine la socoteal(, f(r(a se preocupa dac(ac)iunile sale nu ating & nu jignesc libert()ile altora. Lumea nu este înc(p(truns(de adev(ratul sens al acestei prerogative. De aici coliziuni, lupt(pentru deosebitele moduri de a în)elege, de a voi & de a practica libertatea: o încâlceal(care nu se poate descurca de seculi, un adev(rat antagonism, de unde autoritatea trage mijloace de a oprima împingând pe unii în contra altora, & unde demagogii g(sesc un mijloc de a se face populari, preconizând libert()i stravagante, cari nu se pot realiza, dar cari adesea uimesc spiritele slabe & inculte.

Mul)imea nu este înc(p(truns(de ideea c(libertatea unora nu trebuie s(împiedice libertatea celorlal)i.

O cucoan(care pl(tise & traf la Viena pentru c(î& b(tea servitoarea, o biat()iganc(pe care o luase cu dânsa în c(l(torie, când se întorcea în)ar(, dup(câteva luni, îndat(ce a pus piciorul pe p(mântul românesc la Turnu-Severin, a salutat patria cu o p(reche de palme pe obrazul biete) Oprichi, exclamând:

□Te salut, o, patrie de libertate, unde pot bate când voi!□

Sunt înc(pu)ini acei cari în)eleg c(fericirea unui popor st(în libertatea tuturor, iar nu în prefec)iunea unora & în ap(sarea altora; & sunt numero& acei cari cer libertatea astfel cum le-ar pl(cea lor, f(r(a le p(sa de ceialal)i, de aceea vedem c(ceea ce numesc unii libertate ia fel de fel de forme & c(, în loc de a “ to)i mul)(mi)i, strig(unii în contra altora, sim)indu-se lovi)i & împiedica)i în interesele & în dezvoltarea lor.

Pentru unii, supremul libert()ii ar “ de a se obliga to)i românii mari & mici s(nu cumpere marfa decât de la dâ&i; al)ii mai pu)in esigen)i s-ar mul)(mi ca s(nu se aduc(m(rfuri str(ine în)ar(, ca s(nu concure cu cele confec)ionate de dâ&i; pentru al)ii ar “ destul s(se restrâng(cât s-ar putea mai mult num(rul acelor) cari produc acelea& obiecte ce produc & ei, &

foarte pu)ini în)eleg c(a protege în contra concuren)ei, “ e dinl(untru, “ e dinafar(, este a persecuta pe cei mul)i în folosul unora, c(este a supune pe “ ecare la ni&te d(ri nedrepte & f(r(folos pentru)ar(; c(ci orice m(sur(s-ar lua în favoarea unui individ, unei meserii & orice form(ar lua acea m(sur(, ea se traduce într-o contribu)iune b(neasc(, care apas(asupra tutu)ora & devine un adev(rat impozit care, de cele mai multe ori, nu pro“ t(nici m(car acelui pe care a c(utat s(-l favorizeze.

Un patriotism r(u în)eles face pe mul)i s(creaz(c(a opri concuren)a, a acorda scutiri sau privilegii & a împiedeca libertatea schimbului de la un ora&la altul, de la o)ar(la alta, ar “ a îmbog()i na)iunea. Eroare! c(ci nu se poate admite c(legile cele mari & providen)iale s(poat(aduce vreodat(s(r(cie & pieire; nu se poate admite c(tranzac)iunile libere, cari sunt schimbul de servicii între oameni, s(poat(“ vreodat(v(t(- m(toare & p(gubitoare; din contra, ele vor îmbog()i cu atât mai mult cu cât vor “ mai active, ele se mic&oreaz(cu cât li se aduc mai multe restric)iuni & piedici.

Atât ra)iunea, cât & datele statistice dovedesc în mod net(- g(duit c(prin libertatea produc)iunii & a schimbului valoarea obiectelor merge sc(zând & utilitatea lor merge crescând. Cu cât valoarea obiectelor scade, cu atât r(mâne un capital mai mare disponibil, capital care poate “ pus în serviciul produc)iunei ca s(o sporeasc(; & viceversa, cu cât valoarea obiectelor va “ mai mare, cu atât capitalul r(mas disponibil va “ mai mic & cu atât produc)iunea va sc(dea.

, (rile despotice, unde s-a practicat cu mai mult(asprime sistemul vamal, sistemul protec)ionist & sistemul prohibitiv, este dovedit ast(zi c(au fost & sunt cele mai s(race & cele mai pu)in locuite &, totodat(, cele mai turburate & mai b(ntuite de conspira)iuni, de r(zvr(tiri, de foamete & de fel de fel de epidemii; & au mare dreptate economi&ii când r(spund to)i într-o gl(suire “ ziocra)ilor & malthusianilor c(libertatea tranzac)iunilor & cre&area densit()ii popula)iunii înlesne&te sporirea produc)iunii & a bog()iei.

Nu este esact a crede c(interesele se împung unele cu altele; tot ce se poate zice într-aceast(privin)(este c(omul, ca “ in)(

activ(, caut(s(dep(rteze sau cel pu)in s(mic&oreze cât poate, s(împu)ineze senza)iunile ostenitoare & nepl(cute & s(m(-reasc(& s(înmul)ease(pe cele pl(cute & mul)umitoare; ceea ce vine a zice a încunjura & a împu)ina munca & osteneala & a spori mul)(mirile sau a produce pu)in & a consuma mult. Pentru ca s(dobândeasc(îns(pe cele pl(cute, nu o poate face decât prin schimb cu ceea ce a produs el; munca e dar condi)iune fatal(existen)ei societ()ilor omene&i.

Schimbul între produse constituie toat(&iin)a politic(& social(, care reguleaz(rela)iunile ce trebuie s(existe între oameni & face c(ei nu pot fi absolut liberi, ci trebuie s(-i reguleze acele rela)iuni astfel ca libertatea s(nu “ e jignit(decât întrucât aceea a unora ar putea v(t(ma pe a altora.

C(omul se na&te liber nu avem decât s(observ(m această “in)(atunci când înc(societatea, obiceiurile & legile nu au putut s(“ avut nici o ac)iune asupra lui, s(-l observ(m în stare de pruncie. Copiii plâng când sunt l(sa)i singuri, nu le place nici singur(tatea, nici întunericul, le place s(“ e în societatea semenilor lor, preferând pe cei de aceea&i etate cu dâ&i; tot-deodat(sunt egoi&i & voluntari, & cu atât mai voluntari cu cât sunt mai prunci, cu cât nu s-au frecat cu rezisten)a celorlal)i; se mânie & se revolt(când li se împotrivesc&te cineva la voin)a lor. Aceste dou(instincte naturale, cari amândou(cer a “ satisf(cute & cari, l(sate f(r(frâu, ar face din “ ecare om un despot sau un sclav, ele cer a “ temperate & regulate prin concesiuini mutuale de la unii la al)ii, f(când pe “ ecare s(în)eleag(respectul ce datore&te drepturilor celorlal)i, cu condi)iunea, se în)elege, ca unii s(nu aib(mai multe drepturi decât al)ii, ci s(sacri“ ce “ ecare o p(rticic(din libertatea sa pentru posibilitatea de a tr(i în societate cu al)ii.

Omul nu poate tr(i în izolare, “ indc(organismul s(u “ zic & intelectual îl pune în necesitate de a avea trebuin)(de ajutorul semenilor s(i, nu numai a celor cari îl înconjoar(, dar a celor de departe; lucr(m unii pentru al)ii, “ indc(în starea social(ne procur(m mul)umiri pe cari nu le-am putea dobândi prin noi în&ne. Ca s(ne convingem de acest adev(r, nu avem decât s(consider(m ceea ce mânc(m, ce bem & ce îmbr(c(m

într-un an pentru a ne încredința că munca noastră proprie & individuală nu ne-ar putea procura acele obiecte nici cu o lucrare atât de multă de mai multe secole.

În starea de izolare, trebuințele covârșesc puțin cele noastre, mijloacele noastre de producție, pe când în starea socială din contră, mijloacele noastre egaleză & covârșesc trebuințele.

Mulțimirea omului depinde de repartiția produselor, & această repartiție are loc uneori la o mulțime de reguli nedrepte, egoiste & rău chibzuite, cari nemulțumesc & turbură societățile, neliniștesc guvernele.

În „ecare societate individul luptă pentru libertate & pentru apropiere, pe când statul sau guvernul luptă pentru autoritate, & astfel se formează două curente opuse.

Omul slab vorbește totdeauna în numele libertății, dar, îndată ce devine tare, începe a vorbi în numele autorității, a forței.

Președintele bisericii ...zice Cantù^a ...proclama libertatea credincioșilor în tot timpul persecuției religiei creștine, îndată înștiințat că a încetat acea persecuție & biserica a devenit autoritate au început la rândul lor a vorbi în numele puterii. Aceste două curente, al libertății & al autorității, le găsim în luptă în toate societățile; & chiar în cele mai înaintate în civilizație găsim o luptă neîncetată între justiție & putere, „ecare posedând o acțiune puternică asupra societății lor & biruind când una, când alta.

Lumea occidentală se zvârcolește de secole între autoritate & libertate, luptă neconștientă cu principiul autoritar, inamicul jurat al societăților libere.

Să nu se înțeleagă iarăși că a „liber va să zică a nu face nimic, de teamă să nu aducem supărare semenului nostru, ci din contră a „liber înseamnă a munci, a „singurul său arbitru de ceea ce face & de ceea ce nu face; căci libertatea este activitate, este dreptul de întrebare liberă a timpului, alegerea liberă a lucrărilor & a muncii noastre; nu este, cum cred unii, trândăvia sau dreptul de a înjura & a calomnia, sau dreptul de

^a) CESARE CANTÙ (1804-1895), istoric & om politic italian citat frecvent de paștii români.

a chema ura & dispre)ul asupra celoral)li sau asupra guvernului & a provoca ur(& r(zvr(tiri. Nimic nu garanteaz(mai bine propriile drepturi ale “ ec(ruia ca respectul ce trebuie s(avem noi în&ne pentru drepturile cari le)in în cump(n(.

Numai cu aceast(condi)iune libertatea se poate stabili la un popor; ea este exigent(& capricioas(, voie&te s(“ e în)e-leas(, apreciat(& iubit(pân(la moarte. *i, când dintr-un concurs oarecare de circumstan)e libertatea se coboar(asupra unei societ()i care nu &ie s(o pre)uiasc(& s(o practice, ea se opre&te pu)in &, dac(vede c(nu este respectat(& adorat(, zboar(, fuge, l(sând un regret lung & amar, c(ci nimeni nu simte mai bine lipsa ei decât acei cari au avut-o & au pierdut-o, ne&tiind s(o p(streze. Voltaire zicea c(, pentru a scrie despre libertate, ar voi s(“ e închis la Bastilie.

Libertatea r(u în)eleas(face afacerile despotismului, precum & despotismul na&te mai curând sau mai târziu libertatea. S-a zis c(Bastilia a f(cut mai mult pentru libertate decât Voltaire sau Rousseau.

Cu cât într-o societate exist(mai mult(ignoran)(& mai pu)in(educa)iune, cu cât sim)ul justi)iei & dreapta apreciere a intereselor sunt mai pu)in dezvoltate & cu cât puterea moral(, care înfrâneaz(patimele & dezvolt(ra)iunea, va “ mai slab(, cu atât libertatea va “ mai pu)in în)eleas(& practicarea ei va “ mai anevoie, & prin urmare pericolul de a se pierde va “ mai iminent.

Una din condi)iunile cele mai importante pentru libertatea unui popor este ca în clasele de jos s(existe spiritul de conserva)iune & în cele de sus s(existe spiritul de inova)iune & de progres. Aceast(condi)iune a f(cut c(în Englitera libertatea a putut în)ri mai bine decât în orice alt()ar(.

Aboli)iunea robiei, des“ in)area glébei & a cl(cei, aboli)iunea drepturilor de na&tere, proclamarea egalit()ii, libertatea exerci)iului meseriilor, des“ in)area monopolurilor, libertatea presei & a întrunirilor, libertatea individual(*habeas corpus*^a sunt

^a) *Habeas corpus*, principiu fundamental de drept care stipuleaz(c(o persoan(nu poate “ arestat(sau de)inut(arbitrar, f(r(a-i “ aduse la cuno&tin() acuza)iile & f(r(a “ judecat(.

victorii ale libert(ii); ele îns(nu dau acelora cari au sc(pat de nedreptate & de ap(sare dreptul s(creaz(& s(pretind(c(la rândul lor pot oprima pe acei cari i-au n(p(stuit, c(ci aceasta nu ar “ decât o intervertire de roluri, iar nu o biruin)(a principiului libert(ii); r(ul ar r(mânea acela&, ar “ poate chiar & mai mare, pentru c(nimic nu este mai grozav decât apas(rea mul)imii.

Pe cât timp nu vom c(uta decât ceea ce ne convine personal, f(r(a)ine seama de trebuin)ele & de interesele celorlal)i, s(tot dorim libertatea, s(o tot chem(m to)i cu to)ii, buni & r(i, b(trâni & tineri, ea v(r(mânea surd(la glasul nostru, va r(mânea suspendat(în aer ca o simpl(aspira)iune & va disp(rea ca o n(luc(, tocmai atunci când am crede c(o)inem mai bine. Pe cât timp nu vom în)elege c(ea este dreptul de a face ceea ce voim sub propria r(spundere a con&tiin)ei, recunoscând celorlal)i un drept egal, nu putem “ liberi.

Cât(vreme îns(pentru brutar idealul libert(ii) ar “ dreptul de a impune consumatorilor pâne lips(la dram, necoapt(& din f(în(stricat(, & pe cât timp m(celarul va striga în contra autorit(ii) care-l opre&te de a vinde carne de mort(ciune, & c(rciumarul va dori ca salonul s(u s(“ e local de întâlnire a f(c(torilor de rele, cari se mul)umesc a bea rachiul fabricat cu vitriol & cu ardei & a-l pl(ti cât de scump din bene“ ciile meseriei lor, pe strade dup(miezul nop)ii; pe cât(vreme tabácii, cavá“ i & croitorii vor crede c(libertatea const(în a nu se permite concet()enilor lor s(cumpere piei, cizme & haine de la al)ii din)ar(sau din afar(& a obliga, în numele patriei & al patriotismului, pe to)i locuitorii s(se îmbrace & s(se încal)e cu haine & cu înc(l)(minte f(cute de domnia lor, zicerea *libertate* va “ o iluziune & pe toat(ziua ar “ un pas c(tre ap(sare & despotism.

Autoritatea & politica nu sunt numaidecât metoda de a realiza libertatea & de a o garanta. Într-o societate civilizat(numai legea scris(trebuie s()ie locul voin)ei arbitrare & a bunului plac, ea trebuie s(consacre & s(fac(s(se respecte drepturile naturale & imprescriptibile ale “ ec(ruia. Guvernele nu au dreptul s(se considere pe dânsese ca având prerogative

& interese proprii, ci trebuie s(în)eleag(& s(&ie c(nu sunt nimic alta decât puterea care se întrepune între acel care încearc(s(nedrept()easc(& acel asupra c(ruia caut(s(se n(pusteasc(nedreptatea.

Omul, ca s(“ e liber, trebuie s(în)eleag(& s(&ie c(ceea ce d(libertate, considera)iune & avere este munca, c(ele sunt singurul drum care duce la civiliza)iune & la progres; pân(când nu vom înv()a, lovindu-ne cu capul de pragul de sus & de jos, a nu mai crede pe acei cari, ca s(ne exploateze, ne fl(g(-duiesc câte în lume & în soare, cai pe p(re)i: libertate absolut(, împu)inare de d(ri, instruc)iune cu chila, guvern ieftin .. pân(atunci n-o s(vedem alt(decât dou(sau trei partide politice vr(jm(&ndu-se între dânsele & strigând “ ecare, la rândul lor: [Scula)i voi c(s(ne punem noi] partide egoiste & ambi)ioase, care pizmuind pe cei ajun& la putere, care, de bine, de r(u, se silesc cât pot & pe cât se pricep s(fac(cum cred c(e mai bine, se muncesc s(-i dea jos & s(se puie în locul lor ca s(fac(tot ca ei. Strig(de& &tiu c(, îndat(ce se vor pune pe lucru la rândul lor, are s(se scoale opozi)iunea celoralal)i în contra lor; c(acei cari la rândul lor ar vroi s(-i înlocuiasc(au s(-i atace pentru toate câte vor face, precum & pentru cele ce nu vor face, au s(-i denigreze, s(-i calomnieze, s(-i grati“ ce cu titlurile obicnuite de instrumente ale neamicului & ale str(inului, de c(lc(tori de legi, de violatori de constitu)iune; c(au s(-i acuze de rea vo-in)(, de ne&tiint(, s(-i împiedece la orice ar voi s(fac(, s(-i insulte nu numai în via)a lor public(, dar chiar & în cea privat(, s(se lege de neamurile & de amicii lor; aleg(pe la consuli, pe la gazetele str(ine; într-un cuvânt, întrebui)eaz(toate mijloacele pentru a-i discredita în ochii poporului & ai str(inilor. Guvernul, am(râ, î& pierde cump(tul &, ca omul nec(jit, când nu este înzestrat cu o mare doz(de “ lozo“ e, alunec(pe povârni&ul mâniei, ia m(suri aspre, love&te & cade printr-un esces de vigoare sau prin descurajare & dezgust; se las(în voia întâmpl(rilor, & atunci cade prin apatie. Opozi)iunea pro“ t(& de una, & de alta ca s(se suie pe ruinele celor c(zu)i, cuge-tând pu)in la ceea ce are s(“ e. Dar a fl(g(duit cai pe p(re)i, s(n(-tate în vite, ploaie la soroace, siguritate în case & pe drumuri,

la ora & la)ar(, sterpirea abuzurilor, a d(rilor de foc & a ho)iiilor de vite, mic&orarea d(rilor, satisfacerea aspira)iunilor na)ionale, l()irea teritoriului în dreapta & în stânga, participarea statului român la dezlegarea tuturor cestiunilor celor mari ale diploma)iei & mii & mii de alte frumuse)i .. le uit(pe toate, pu)in le pas(de cele ce au fl(g(duit. Atunci o alt(opozi)iune se formeaz(, cu alte fl(g(duieli, & dan)ul se învârte&te de a)â)ia ani, reîncepând totdeauna da capo, joc v(t(m(tor & periculos.

Cu toate acestea, sub ministerul^a de ieri, ca & sub cel de azi, ca & sub cel de mâne, lumea merge înainte pe calea progresului, dovad(învederat(c(el nu eman(de la partide, ci de la na)iune & de la condi)iunile în cari se a□()ara.

Nu voi s(zic c(în orice minister, ca & în orice opozi)iune, nu se g(sesc oameni dezinteresa)i; sunt departe de a crede c(unii nu atac(decât ca s(puie mâna pe putere & c(ceialal)i nu se ap(r(decât ca s(trag(foloase, dar este învederat(c(înfocarea luptei nu-i las(nici pe unii, nici pe al)ii s(se ocupe cu ceea ce trebuie)(rii.

Orbirea partidelor merge pân(a refuza & a combate binele când ar veni de la partidul opus, de& ra)iunea ne zice s(-l primim ori de unde ne-ar veni & s(“ m recunosc(tori acelor cari în timpuri grele au ap(rat drepturile)(rii. Trecutul de orice dat(, ca & prezentul, î& are p(catele sale; dar totodat(& unul, & altul au drepturi net(g(duite la recuno&tin)a urma&ilor când au &tiut s(le p(streze o patrie; cu toate acestea, se g(sesc mul)i care-l defaim(, îl despre)uiesc &-l insult(. Aceast(ingratitude & lips(de respect c(tre oameni vine din patim(, din ne&tiin)(& din orbire. Mai târziu, când timpul va potoli patimile, atunci vom putea judeca oamenii cu impar)ialitate, & poate c(dreptatea va ap(rea la mul)i ca o muștrare c(n-au &tiut s(pre)uiasc(& s(judece în deplin(libertate. Pân(atunci, ceea ce ne poate servi de norm(în aprecierile noastre asupra oamenilor este s(&tim c(acel care nu face alta decât s(samene ura & vrajba, zavistuid & calomniind, nu este bun român &

^a) Aici în sensul de guvern.

c(acel care munce&e, produce, scrie, traduce, ridic(o fabric(, o cas(de comer), mahometan sau israelit, ortodox sau papist, liberal, democrat sau aristocrat, este bun român, “ înc(prin faptele sale contribuie la înaintarea & la dezvoltarea României, & pentru aceasta merit(stima & considera)iunea)(rii.

Legea ne-a dat tot ce ne putea da, nu mai avem nimica s(-i cerem: suntem to)i egali, înaintea drepturilor & a datorii nu depindem nici de voin)a, nici de capriciul nim(rui. Aceasta este un mare bine, negre&t, dar ne impune & o r(spundere mare, foarte mare, c(ci ne-a creat o ordine nou(de datorii, ne-a dat o independen)(care nu se poate p(stra decât supuinu-ne la legile cari ne garanteaz(pe unii în contra altora.

Am ar(tat c(un mod de a în)elege libertatea este de a o considera ca o tendin)(absolut(a individului, f(r(alt(regul(decât voin)(proprie a “ ec(ruia, f(r(nici o considera)iune pentru ceialal)i membri ai societ()ii: libertatea egoistului, cum s-ar zice. Un alt mod de a o în)elege este de a o privi ca absolut(numai pân(acolo unde ar lovi ra)iunea & justi)ia. Una este libertatea tiraniei, cealalt(este libertatea cea adev(rat(.

Libertatea este un drept natural al omului, c(ci “ ecare are con&iinta liberei sale ac)iuni, a acelei libert()i care na&e din no)iunea binelui & a r(ului, pe care o numim libertate moral(; pe dânsa se raz(m(tot edi“ ciul social al responsabilit()ii omului, cu toat(teoria pedepselor & recompenselor; f(r(dânsa nu exist(nici virtute, nici vi)iu, nici fapte bune, nici fapte rele.

Dar dac(omul se simte pe dânsul liber, nu este el oare printr-aceasta chiar constrâns a nu nega celorlalal)i oameni aceea& prerogativ(? *i prin urmare nu a luat el, prin faptul acesta chiar, obliga)iunea de a-& m(rgini libertatea sa acolo unde ea începe a lovi libertatea celorlalal)i, cerând & el acela& sacri“ ciu din partea celorlalal)i, ca astfel societatea s(devie garan)ia drepturilor mutuale? De aci necesitatea de a recunoa&e o autoritate care s(poat(judeca dup(ra)iune întinderea cercului libert()ii “ ec(ruia, cerc a c(rui întindere trebuie s(“ e aceea& pentru to)i, ca s(poat(“ respectat, ca s(“ e necontestat. A&adar, libertatea, egalitatea & autoritatea sunt elementele primordiale ale vie)ii sociale.

În cât privește libertatea individuală, “ecare om este stăpân absolut, suveran, are dreptul net (gădui) de a dispune de persoana și de averea sa; avem fiecare liberul joc al activității noastre “zice și intelectuale; iar în cât privește libertatea socială, pe care englezii o numesc *principiul voluntar*, pe care Dupont White^a o numește *individualism*, se cuvine a ține seama de respectul libertății celorlalți; cu alte cuvinte, că trebuie să se respecte prescripțiunile autorității, adică ale legii.

Libertatea și autoritatea trebuie să se combine în folosul “ecelui membru al societății, iar nu să se combată, căci de va “luptă între aceste două elemente societatea se periclitează, și o libertate care nu recunoaște autoritate cade de sine prin anarhie, precum autoritatea cade prin abuzul puterii cu care a călcat libertatea.

Societățile ai căror membri nu-și în aleg datoriile ce au unii către alții își dau mai totdeauna libertăți esagerate și rătăcilese, cari, mai curând sau mai târziu, produc ciocniri între interesele comune și particulare; degenerază într-o anarhie, al cărei singur remediu este despotismul.

Acel cerc vișios, în care se învârtesc unele societăți de secole, provine din imperfecțiunea morală a membrilor cari le compun și din puțina dezvoltare intelectuală în care sunt lăsați, căci libertatea trebuie să gâsească în “ecare voință și puterea de a se supune adevărului și dreptății, altfel, societatea este în tot minutul în pericol de a “spulberată.

Legea veghează la ușa cetății englez, numai justiția poate și pragul, zice Laboulaye^b; liber în casă, numai afară din casă este supus autorității; este inocent până în momentul pronunțării condamnării, este judecat de magistrații inamovibili sau de juriu, în virtutea legilor cari au deșnit crima mai dinainte și au regulat procedura și pedeapsa. □

Libertatea omului nu trebuie să “e și nu poate “absolută; sunt însă autorități mari cari în secolul trecut, pe când se

^a) CHARLES DUPONT-WHITE (1807-1878), economist socialist francez.

^b) ÉDOUARD LEFEBVRE DE LABOULAYE (1811-1883), jurist și om politic francez de orientare liberală.

punea piedici cuget(rii & dezvolt(rii, n(bu&nd & oprimând, au propagat ideea de o libertate absolut(& au voit s(ridice această idee la în(l)imea unui principiu, s(fac(dintr-înșă o dogm(social(. Dacă această idee poate “ un adev(r net(g(duit pentru un individ izolat, nu se poate îns(admite în ceea ce se atinge de rela(i)unile cu ceialal(i) oameni, & consecin)a ei ar “ ca nimeni s(nu se ab)ie decât de la faptele cari nu-i convin sau pe cari nu voie&te a le face, a nu recunoa&te nici o lege alta decât voia sa proprie, sau cel mult a nu se supune decât numai la legile acelea pe cari el a binevoit s(le admit(; se în)elege c(aceasta ar pune pe “ ecare la voia întâmpl(rilor, adic(la discre(i)unea celui mai tare.

În fapt nu exist(un principiu recunoscut & net(g(duit prin care s(se precizeze & s(se stabileasc(marginile intervenirii autorit()ii în via)a omului. Fiecare opineaz(& hot(re&te cum îi vine mai bine; unii merg pân(a crede c(guvernul ar avea dreptul & datoria de a interveni & a întreprinde lucr(ri & ac(i)uni oriunde i s-ar p(rea c(ar “ ceva de fl(cut, un r(u de îndreptat; merg pân(a voi s(“ e în stat o unitate de putere care s(fac(binele cu sila, s(-l impuie. Aceia ar voi o societate omogen(, o singur(putere la centru, ducând ac(i)unea sa binef(c(-toare, prin agen(i) subordina(i) & disciplina(i), pân(la punctele cele mai dep(rtate. Aceste idei autoritare se apropie foarte mult în procedere de organiza(i)unile dorite de sociali&ti, c(ci & ele, pornind de la un principiu fals, caut(s(înlocuiasc(libertatea prin sil(, impunând ni&te moduri de trai arti(ciale în locul celor naturale. Sunt al(i) cuget(tori, ca Bukle^a, de exemplu, cari, trecând în cealalt(estrem(, sunt pân(într-atâta de gelo& de respectul libert()ii, mai ales când e vorba de cea intelectual(, încât nu admit s(se ating(nimeni de dânsa, nici în bine, nici în r(u, nu admit nici m(car amestecul autorit()ii pentru a încuraja literatura, artele sau &iin)ele, neag(orice ac(i)une alta decât aceea a justi)iei.

Tendin)a autorit()ii este de a se întinde cât poate peste ceea ce trebuie & de a c(lca libertatea individului atât prin ac(i)unea

^a) HENRY THOMAS BUCKLE (1821..1862), istoric englez.

opiniunii, cât & prin aceea a legisla)unii. La toate guvernele g(sim tendin)a de a se întinde peste limitele dreptului natural.

În luptele partidelor politice, totdeauna minorit()ile lupt(în contra tendin)ei autorit()ii, în numele respectului libert()ii, dar, lipsite de mijloace su“ciente prin ele înse&, sunt fatalmente conduse de a-& c(uta de multe ori puterea de ac)iune în întrebui)area de mijloace culpabile. S-a v(zut timpî când un partid, amenin)at în credin)ele sale politice, a mers pân(a uita sentimentul de patrie & de na)ionalitate pentru favorul realiz(rii ideei c(reia s-a devotat; atât devin de pasionate, încât uit(orice ra)iune, încât ceea ce partidele politice numesc toleran() nu este decât dreptul de a face tot ce vor & ceea ce împodobesc cu numele de libertate nu este decât triumful ideei lor.

Este peste puțin(a se adopta un sistem exclusiv, mai ales când este vorba de o societate pu)in dezvoltat(, ai c(rei membri nu sunt înc(în stare s(judece & s(pre)uiasc(ceea ce se poate face în folosul tuturor; de aci vine c(, cu cât o societate este mai pu)in dezvoltat(, cu atât guvernul are o mai mare ac)iune asupra membrilor ei, & r(spunderea lui devine cu atât mai mare cu cât poate intra mai adânc pe t(râmurile libert()ii “e- c(ruia, & cu atât este mai obligat a forma ra)iunea, a implanta credin)e adev(rate, a calma pasiunile, a combate ideile gre&te & a dezr(d(cina prejudi)iiile.

Tendin)a mai tuturor autorit()ilor de a interveni în via)a cet()enilor mai mult decât se cuvine a determinat pe mai mul)i publici&i moderni a se ocupa s(a□e natura ac)iunii ce se cuvine autorit()ii & s(determine într-un mod precis cercul acelei ac)iuni; au c(utat s(însemneze pân(unde trebuie s(se întind(suveranitatea individului & pân(unde trebuie s(se în“g(puterea autorit()ii, cât(parte din via)(se cuvine individului & cât(societ()ii.

John Stuart Mill proclam(c(principiul care trebuie s(dirig(raporturile societ()ii cu individul, “e ca for)(material(sub form(de penalitate legal(, “e ca coac)iune moral(a opiniunii publice, este *de a opri pe individ de a vătămă pe alții* □ & c(aceasta este singura ra)iune legitim(ce poate avea o societate de a se servi de putere în contra membrilor s(i. Acest mare

publicist, după ce arată că asociațiunea este un drept individual, inviolabil & sacru, că ea rezidă în raporturile care unesc pe oameni între dânși & în legăturile care constituie aceste raporturi, susține într-un mod general că *„Tot ce este de dorit a se face în interesul umanității, al generațiilor viitoare sau în interesul membrilor cari au trebuință de ajutor intră în atribuțiunile autorităților, afară de a remunera pe particulari sau pe societăți la întreprinderile lor”*

El consideră pe orice individ ca reprezentant al celorlalți membri ai societății pentru orice rău pricinuit, nu numai prin faptele sale, dar chiar & prin inactivitatea sa, & conchide zicând că *„fiecare trebuie să ia parte la lucrările și la sacrificiile trebuincioase pentru apărarea societății și a membrilor ei în contra amenințărilor și a vătămărilor”*

Laboulaye are & el aceleași idei asupra libertății. Amândoi acești publiciști mari aplică principiul libertății economice al lui Adam Smith: *lasă să se facă, lasă să treacă (laissez faire, laissez passer)*.

Baronul Wilhelm de Humboldt consideră libertatea individuală ca o condițiune neapărat trebuincioasă dezvoltării & progresului societății. *„Scopul omului, zice el, nu scopul acela pe care ni-l arată niște poftite trecătoare, dar acela care ne este prescris de decretul eterne și nestrămutate ale rațiunii, este dezvoltarea întinsă și armonioasă a tuturor facultăților într-un tot complet și constant; așadar, scopul cărăre trebuie să tindă neconținut orice ființă omenească, și mai cu seamă aceea care voiește să influențeze asupra semenilor săi, este individualitatea puterii și a dezvoltării; pentru aceste două lucruri sunt necesare libertatea și varietatea de situațiuni, unirea lor produce vigoarea individuală și diversitatea multiplă care se contopesc în originalitate”*

Baza societăților celor mai libere, a societății engleze & americane, este guvernul prin sine însuși, ceea ce ei numesc *self-government*. Și nu credem însă că înțelesul acestui cuvânt ar “a se guverna fiecare pe sine, căci aceasta ar “negarea oricărui autorității. Adevăratul înțeles este că *fiecare să fie guvernat de toți ceilalți cetățeni*.

Englezii, prin proclamarea principiului libertății individuale, au luat toate precauțiunile în contra opresiunii, pe care mulțimea sau numărul ar voi să exerciteze în contra unei patrii sau societăți sau în contra vreunui dintr-înși. *«Este de neapărată trebuință, zice Mill, a pune o îngrădire acțiunii legitime a opiniei colective asupra independenței individuale»* această precauțiune este tot atât de necesară ca și aceea care s-ar lua în contra oricărui abuz de putere. Tirania majorității trebuie pusă în numărul relelor de cari societatea să se ferească; ea pătunde în amănuntele vieții mai adânc decât toate tiraniile. Ideea că legitimitatea puterii constă în numărul este o idee eronată, distructivă a libertăților și a adevărului.

Se vorbește mult de opinia publică, dar mai niciodată ea nu este rezultanta credințelor tuturor membrilor unei societăți asupra unei chestiuni; de cele mai multe ori este numai credința guvernului sau a unui partid care impune gloatelor credințele și voințele sale, și încă mai adesea guvernul, și partidele devin instrumente și organe ale tendințelor greșite ale mulțimii, ca și o poartă domină.

Partidul care impune credințele și voințele sale este de cele mai multe ori o clasă, o corporațiune, un oraș, o mahala, o facțiune, un Ciceronache, un Luminăric, un ziarist, un ambițios, un Catilina, care pune mâna pe gloate sau pe acei cari le conduc, se proclamă opinia publică, voința națională și conduce societatea după ambițiunea sa, fărâșeala seamă de adevăratele sale interese; face și desface, și gloatele primesc orice zic ei cu aplauze, cu mulțimi și cu recunoștință.

Mulțimea judecă mai mult cu inima decât cu rațiunea; poporul iubește sau urăște, și nu are încredere decât într-acei pe cari-i iubește. Binele ce rezultă este mare când acel preferit, acel idol este la înălțimea așteptărilor sale, precum este și nenorocirea de mare când acea afecțiune se abate pe capul unui ambițios de rând sau al unui incapabil care nu o merită. Guvernele sau partidele cari pun gheara astfel pe voința gloatelor pot avea o aparență de tărie; dar aceasta nu face pe un popor nici fericit, nici liber, pentru că nici puterea absolută nu face tăria și stabilitatea guvernului, nici voința mulțimii nu consti-

tuie libertatea. *i una, & alta, ca s(se poat(sus)inea, au tre-
buin)(s(“ e sprijinite de ra)iune & de dreptate.

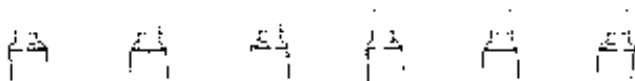
În cât prive&te libertatea intelectual(, adic(libertatea cuge-
t(rii, a con&tiin)ei & a scrierii, publici&tii cei moderni nu
recunosc autorit()ii nici un drept de ingerin)(altul decât de a
opri calomnia & apelul la violen)(; libertatea intelectual(este
cerut(de to)i în general ca un drept inalienabil al omului, drept
care trebuie s(“ e absolut. □*Libertatea opiniunilor și a discuțiu-
nii*, zice Mill, *este o necesitate pentru dezvoltarea intelectuală,
dezvoltare de la care depinde bunăstarea morală și materială
a neamului omenesc.* □Sieyès^a zicea c(□*presa este un al șaselea
simț dat popoarelor moderne*□ & Georges Canning o punea a&
de sus, c(o consider(ca o a patra putere în stat, putere cu care
guverna pe timpul cât parlamentele nu erau deschise.

□*Rolul presei*, zice Mill, *este de a ajuta progresul regulat și
pacinic în care mișcarea se face prin inteligență, socialitatea se
perfecționează la flacăra artelor, științelor și la lumina tuturor
talentelor.* □Un stat nu poate exista liber f(r(pres(, & pres(
liber(.

Într-un cadru restrins, ca al unei epistole, ar “ fastidios a
m(întinde mai mult asupra acestui subiect; tot ce am voit este
ca, într-un mod foarte sumar, s(dau o idee despre libertate în
esen) a libert()ii. Voi urma cu cele cinci libert()i primordiale,
enumerare de Thiers, pe cari el le nume&te: *securitatea, liber-
tatea electorală, libertatea reprezentățiunii naționale, libertatea
presei și preponderanța reprezentățiunii naționale în direcțiunea
afacerilor statului.*^b

ION GHICA

^a) EMMANUEL JOSEPH SIEYÈS (1748..1836), gânditor & om politic francez,
cu un rol proeminent în timpul Revoluției & Imperiului. ^b) În acest(scri-
soare, ca & în urm(toarea, Ion Ghica î& expune ideologia liberal(. Peste
câ)iva ani va reveni cu o scrisoare (□*Insula Prosta*□ 1885, v. *infra*) în care
î& va nuan) a oarecum concep) iile.

XI. EGALITATEA

Ghergani, iulie, 1881

Iubite amice,

O lun(ca ziua, dame & cavaleri mul)ime î& îndreptau pa&i spre gr(dinile din Strada Academiei. Dou(tinere elegante mergeau înaintea mea, târând de mân(un b(ie-)el ca de vreo patru ani&ori, în costum de mic doroban), cu c(ciul()urc(neasc(de oaie pe cap & cu pu&c(de lemn de tei, sistem Davila.

Ele î& comunicau astfel una alteia ideile lor sociale & fa-
&onabile:

„ Pune-)i în gând, soro, Mi&u meu, una & bun(, vrea s(m(duc(s(v(d pe Mateescu jucând pe *Millo director! Quelle idee, ma chère!* Cu mitocancele! Apoi nu e smintit? Atunci s(mai vaz(el! Auzi, s(nu vrea s(mearg(la Stavri? unde merge noble)a mare, unde g(se&i societatea cea bun(, pe to)i tinerii *à la mode!* Lume *chic, ma chère!* nu-i. Poate intr(prostului în cap c(ast(zi nu mai sunt boieri & negustori, suntem to)i egali, tot o ap(! Ce s-auzi la Millo, *ma chère?* române&te & iar române&te. *C'est à vous faire dégoûter*^a, cum zice Zizica mea. Unde mai e libertatea, soro? Te întreb.

„ St(i s(ne uit(m la a“ & întrerupse tovar(&a, s(vedem dac(se cânt(*La chose*. Ce roman)(delicios(! e de nebunie, *cella vous transporte*.

— Mi-a spus vara ministrului, Tincu)a, camarada mea de pension, c(Stavri a adus una, n-are a face Gandon; zice c(are

^a) [S(-)i vin(s(ver&, nu alta□(fr.).

niște costume numai □uturi & ca în opera *On demande des ingénues* o s(joace cancan fran)oze&te numai în trico. S(-i spui b(rbatu-t(u c(, dac(vrea s(“ i în societatea mea, eu nu merg la teatru românesc; am fost într-o sear(& am adormit, *j'ai piqué le chien toute la soirée, ma chère*^a.

Discutând astfel între dânsule, tinerele dame au trecut pe sub literele de foc ale gr(dinei, unde se joac(& se cânt(fran)oze&te.

Eu am urmat înainte & am intrat în gr(dina unde joac(Millo cu trupa româneasc(, înaintea unui public pu)in numeros în adev(r, dar care fl(cea un haz nespus, râdea de se pr(p(dea.^b

M(a&zasem la o mas(, când iat(c(vin de se pun în vecin(tate doi tineri parfuma)i, cu p(rul pe frunte desp(r)it pe sprâncean(, *à la cocodès*^c. Veneau discutând.

„ Cum vrei s(progreseze o)ar(unde nu este egalitate? *Imagines-toi, mon ami*, c(sunt de doi ani supleant de tribunal! *Cela tue le mérite*.^d S(tr(iesc eu cu dou(sute cincizeci lei pe lun(! Ce s(m(nânci & ce s(îmbraci? Apoi nu-)i mai trebuie m(nu&, birj(, mai o înghe)at(seara, un férber? Om e&i! Dac(am cerut ministrului s(m(numeasc(în locul vacant de director la Cassa de Depuneri & Consemna)iuni, &ii ce mi-a r(spuns? □Acolo, domnule, trebuie un om care s(cunoasc(serviciul, un om cu &iin)(& cu experien)(.□*C'est triste, mon ami, il n'y a pas de carrière chez nous*.

„ Când zic c(nu le place egalitatea, &tiu ce zic, replic(cel(lalt; nu vor s(în)eleag(, nene, c(fl(r(egalitate toate sunt numai mofturi, *des fantasmagories*. Ce mai a&tep)i de la o)ar(unde se permite lui Licorescu s(aib(dou(zeci de mii de galbeni venit. Ce face cu ei? *Je vous le demande*. Adun(la hârtii, dreptate e asta?□ *tii c(eram ca un frate cu Tilic(; s(vezi cum &-a ridicat nasul, nici nu m(mai bag(în seam(; are patru mii de galbeni pe an, *mon ami*, dou(de la tat(-s(u & dou(de la

^a) □Am dormit toat(seara, draga mea□(fr.). ^b) Pentru atmosfera & repertoriul teatrelor & divertismentului bucure&tean în epoc(v. Constantin Bacalba&a, *Bucureștii de altădată. Vol. I (1871-1877), Vol. II (1878-1884)*, ed. de Aristi)a Avramescu & Tiberiu Avramescu, Humanitas, Bucure&ti, 2014. ^c) Ca “ l“ zonii (fr.). ^d) □Nu se recunoa&te meritul□(fr.).

nevest(. C(rn()escu i-a dat fata zicând c(e de neam. *i eu s-a&tept pân(o muri tat(-meu, care, Doamne fere&te! poate s(mai tr(iasc(înc(zece-dou(zeci de ani d-aci încolo, *et même alors*^a, tot, tot cinci mii de franci venit. Ce mai treab(! Apoi dreptate e asta, egalitate e, libertate e? Te întreb!

„ Suetul pe care l-am tratat eu alalt(sear(, la pu)ul cu ap(rece! Le-am zis: [Egalitate, libertate & dreptate, iat(ce ne trebuie.□* tii ce de lume era? Gemea, nu mai înc(pea. Am pus cestiunea pe t(râmul subiectiv()ii, n-am voit s(o tratez din punctul de vedere obiectiv. *Que voulez-vous, mon ami, il faut combattre les préjugés.* To)i func)ionarii administrativi, judec(tore&i & “ nanciar, generali, coloneli & locotenen)i, tot o leaf(.

„ Trebuie numaidecât s(începem revista noastr(*Tefelugul, c'est indispensable, mon ami*, s(ias(m(car de dou(ori pe lun(, *écraser les aspérités sociales et égaliser le sol de la patrie*^b; s(ar(t(m bietului popor c(nu e decât o victim(, s(-i spunem c(f(r(egalitate absolut(nu poate “ fericit; s(-l ini)i(m la ideile cele mari & generoase. *Toți oamenii deopotrivă s(“ e deviza noastr(, nici mare, nici mic, nici bogat, nici sărac.* S(dispar(aceste cuvinte din dic)ionar. *Figurez-vous c(s(pt(mâna trecut(m(cheam(pre&edintele meu & -mi zice cu un ton, parc-ar “ fost monsieur Ducoroy când ne preda Pandectele: [V(previu, domnule, c(de ve)i mai lipsi de la datoriile d-voastre, precum face)i, o s(“ u pus în penibila necesitate de a raporta ministrului & a-i cere înlocuirea d-voastr(□ *C'est révoltant, qu'en dites vous? que devient la liberté, mon ami, dites-le moi, je vous prie!*^c De& leafa mea nu e vreo treab(mare, dar de nu curge, tot pic(; era cât p-aci s(-i cârlesc o palm(s(-i scapere ochii.*

„ Las(, bine ai f(cut de nu te-ai potrivit lui, e om b(trân, & apoi i s-a cam sl(bit balamalele capului.

„ *i dac(e b(trân, ce! nu suntem to)i egali?

^a) □ i chiar atunci □ (fr.). ^b) □ S(zdrobim asperit()ile sociale & s(netezim solul patriei □ (fr.). ^c) □ Este revolt(tor, nu-i a&a? spune-mi, te rog, prietene, ce se mai alege de libertate? □ (fr.).

„ A&a e, ai dreptate! uitasem.

Dup(ce au golit dou(halbe de bere, s-au luat repede dup(dou(feti)e &au disp(rut printre becurile de gaz & printre salcâmii gr(dinii.

Ideile pronun)ate asupra egalit()ii & a libert()ii de grupu- rile ce întâlnisem m-au pus pe gânduri; îmi ziceam c(sunt aproape dou(zeci & cinci de ani de când s-au înscris în legile noastre fundamentale c(to)i românii sunt liberi & egali, & pân(acum n-am v(zut m(car dou(linii în vreo carte, în vreun jurnal, care s(ne esplice ce este egalitatea, ce este libertatea, cum tre- buie s(le în)elegem & cum trebuie s(le practic(m. Am l(sat pe “ ecare s(-& fac(despre aceste drepturi ale omului ideea care-i place & care crede c(-i vine mai bine la socoteal(. Aceste relexiuni m-au f(cut s(-)i adresez această(epistol(. Mai îndrep- teaz(& tu pe ici, pe colea erorile ce am putut comite în cuge- t(rile & aprecierile mele & împline&te lipsurile cari au r(mas.

EGALITATEA

Egalitatea este o aspira)iune nobil(& generoas(a omului de bine, a omului înzestrat cu sim)ul drept()ii & al echit()ii, este îndemnul & speran)a celui inteligent, celui înv()at & mun- citor, a celui care dore&te suirea nivelului social, dezvoltarea progresului & a civiliza)iunii.

Filon^a zicea c(egalitatea aduce cu sine pacea & armonia, d(societ()ilor o democra)ie regulat(& binef(c(toare & le apar(în contra ochlocra)iei aceleia în care mul)imea ignorant(& pasionat(voie&te s(comande. Zicea c(ea este înainte-merg(- toare a libert()ii, care nu poate tr(i, nici esista f(r(dânsa.

Egalitatea, de& e dorit(de to)i, dar foarte pu)ini o în)eleg, & mul)i o în)eleg ca tinerii no&tri de la Ra&a, cum le vine mai bine la socoteal(; mai to)i o voiesc, cum zice poetul nostru Alexandrescu, *cu lei, iar nu cu căței*, cu cei de sus, iar nu cu cei de jos.

^a) PHILON DIN ALEXANDRIA (c. 20 î.e.n...c. 50 e.n.), gânditor iudeu; a în- cercat o sintez(între “ lozo“ a greac(& tradi)ia iudaic(.

Prostul & n(tângul cere egalitatea cu omul de geniu, lene&ul
voie&te s(steie toat(ziua cu fa)a la soare, & în loc de lips(cere
s(bea & s(m(nânce mai mult & mai bine decât acel care
munce&te zi & noapte; desfrânatul & coruptul voie&te s(“ e
considerat deopotriv(cu omul virtuos. Negrul american de sud
& al insulelor oceanice zice c(este alb, *moi être blanc, blanc
comme vo, Massa*□(sunt alb, alb ca dumneata, domnule). Par-
venitul & ciocoiul voiesc numaidecât s(“ e de vi)(; î& caut(
originea neamului în vreun cronicar, printre domnii cei mari
sau printre boierii cei ilustri; se îmbrac(cu câte un nume care
nu este al s(u & se um□ într-însul ca un curcan, & dac(& ie
s(scrie adopt(un stil arhaic, ca s(samene cu str(mo&ul s(u.

Sunt cari nu se mul)umesc cu o noble)e de trei-patru secole
& merg cu originea familiei printre negurile timpilor, vor s(se
trag(de la un Septim Sever sau cel pu)in de la vreun Salust,
& numele lor bulg(re&ti, armene&ti sau grece&ti iau deodat(o
termina)iune în us; apoi s(te mai)ii patriot înfocat, etimolog-
gist la scris, ca s(se &ie c(e vi)(de roman adev(rat. Al)ii, de
un temperament mai atrabilar, &-au imaginat o noble)(mai
nou(, mai tare, aceea a opincei.

„ Nu e&ti român ca mine, vere, zicea un)(ran ciocoit unui
fecior de boier, nu e&ti “ u al poporului, ie&it din opinc(, nepot,
str(nepot de plugar, get-beget coada vacii; e&ti ciocoi, pui de
n(pârc(.

În societ()ile omene&ti dou(feluri de inegalit()i au ocupat
& ocup(pe morali&ti & pe legiuitori, acea de clase & de na&tere
& cea individual(. Cea dintâi este nedreapt(& tinde a dispere,
pe unele locuri a & disp(rut; cealalt(este inevitabil(, fatal(,
c(ci î& are originea în natura omeneasc(& este consecin)a a
o mul)ime de împrejur(ri independente de prescrip)iunile so-
ciale & a legilor.

Cre&tinismul &, în urm(, revolu)iunea francez(de la 1789
au proclamat & au realizat egalitatea drepturilor & a datoriilor,
l(sând individului îngrijirea & putin)(de a-& lua în societate
locul ce i se cuvine dup(munca, talentul & meritele sale.

Acea revolu)iune francez(a c(rei ac)iune s-a întins asupra
Europei întregi, mai mult sau mai pu)in, a garantat pe om în

contra opresiunii, f(cându-l egalul tuturor, a proclamat dreptul pentru to(i) de a nu se supune decât legii, i-a recunoscut dreptul de a participa la facerea legilor, de a vota impozitele & de a controla întrebuinta)area banilor publici, l(sând pe “ ecare liber a-& esprima ideile & opiniunile prin scriere & prin cuvânt; a recunoscut pe to(i) egali înaintea legilor & a sarcinilor, a proclamat pe to(i) admisibili la slujbele statului.

Dac(cineva s-ar încerca s(înlocuiasc(inegalit()ile naturale printr-o egalitate arti“ cial(, ar c(dea într-o gre&al(& mai mare decât cea a regimurilor trecute, ar p(c(tui în sens invers, c(ci cea egalitate nu s-ar putea men)ine decât oprimând puterile individuale & ar suprima cu totul mi&(torul cel mai puternic al progresului social.

Egalitatea condi)iunilor este o imposibilitate, o himer(. Aceasta îns(nu va s(zic(c(dezvoltarea oamenilor, prin educa)iune & prin înv() tur(, prin îmbun(t()irea traiului material, a st(rii igienice & a salubrit()ii, nu mic&reaz(deosebiri)ele cele mari dintre oameni & c(nu face ca distan)ele morale & materiale s(devin(din ce în ce mai pu)in sim)itoare.

O societate bine organizat(trebuie s(caute s(înlesneasc(, cât se poate mai mult, mi&care)area de jos în sus, intervenind în ajutorul celor slabi nu pentru a-i pune deasupra altora, nici pentru a le supune lor pe cei tari, dar pentru a-i ajuta s(-& dezvoltate inteligen)a & energia; a face aceasta nu c(utând a coborî pe cei de sus la nivelul celor de jos, ci c(utând a pune pe “ ecare în pozi)iune de a se ridica singur.

Consecin)a acestor îngrijiri ar “ ridicarea st(rii morale a omului, suirea nivelului social. S(nu uit(m îns(c(exist(totdeauna pentru “ ecare o limit(, peste care mijloacele sale nu-i permit s(treac(, & ar “ o eroare a crede c(dezvoltarea ar putea merge pân(a pune vreodat(pe to(i) membrii unei societ()i într-una & aceea& condi)iune.

Legile au f(cut tot ce puteau face pentru realizarea egalit()ii, & ast(zi în societ()ile civilizate omul nu mai depinde decât de lucrarea sa liber(& st(ruitoare.

Oriunde ne-am arunca vederile, în România, în Elve)ia sau în Statele Unite, pretutindeni o s(g(sim oameni de deosebite

condi)unii; pe unii îi vedem tr(ind în palate cu îndestulare & lux, pe al)ii în case modeste, câ&igând cu mult(munc(& oste-neal(hrana de toate zilele; unii milionari & al)ii foarte s(raci; unii s(n(to& de minte & de corp, al)ii slabi & neputincio&; unii eseritând meserii mai comode & mai b(noase, al(turi cu al)ii supu& la lucr(rile cele mai ostenitoare & mai pu)in retribuite. Aceasta îns(nu ne poate face a zice c(esist(clase, c(ci numirea de clas(este consacrat(grupelor celor cari se formaser(prin privilegiu & prin na&tere, prin drepturi recunoscute de legi. Iar acolo unde s-a proclamat libertatea cu toate consecin)ele ei, acolo unde legea recunoa&te pe to)i egali, distinc)iunile ce vedem provin numai din deosebirea condi)iunilor înn(scute naturei omene&ti.

Invidio&i & demagogii, folosindu-se de deosebirile ce esist(în condi)iunile omene&ti, exploateaz(ignoran)a mul)imii, prezentându-le ca distinc)iuni de clase & de na&tere; dezgroap(numiri moarte cari nu mai au importan)(decât în istorie & le arunc(asupra acelora în contra c(rora î& eserceitez(invidia & r(utatea, fac pe oamenii creduli & simpli s(creaz(c(privilegiile nu sunt des“ in)ate, c(to)i românii nu sunt egali dina-intea legilor & izbutesc prin fraze sun(toare a face pe mul)ime s(creaz(c(tot ar “ mai esistind drepturi & privilegii.

La noi, ca & în celealalte)(ri libere, legea nu a putut des-“ in)a decât inegalit()ile capitale, pe acele de conven)iune & de na&tere; dar n-a putut & nu va putea niciodat(s(des“ in)eze nici inegalit()ile de inteligen)(& de activitate, nici pe acele de averi, c(ci ele sunt o consecin)(fatal(a naturei omene&ti.

N-a putut des“ in)a decât inegalit()ile arti“ ciale, l(sând curs liber distinc)iunilor naturale, l(sând individului toat(libertatea & r(spunderea. *i nu putea face mai mult, c(ci de ar “ mers mai departe, precum ar voi s(fac(unii sociali&ti, & de ar “ încercat s(înlouiasc(inegalitatea natural(printr-o egalitate arti“ cial(, ar “ c(zut într-o eroare de o mie de ori mai mare decât aceea a regimului trecut, o eroare în sens invers a celei dintâi. O asemenea egalitate nu s-ar putea m(n)ine decât numai comprimând puterile individuale & suprimând cu totul mi&c(torul progresului social.

Oamenii nu au dreptul de a-și impune unii altora decât un singur lucru, *Justiția*, c(ăci ea este cazul de legitim) ap(ărare) rare. Nu se poate impune unui om nici de a “ religios, nici de a “ milostiv, înv(ă)at sau laborios; & orice ac)țiune guvernamental(ă este o umilia)țiune a inteligen)ei, a con&in)ei, a muncii, a libert(ă)ii omului.

Proclamarea principiilor cari trebuie s(ă) conduc(ă) societ(ă)ile omene&ti a f(ă)cut s(ă) dispar(ă) inegalit(ă)țile legale, dup(ă) cum am constatat-o mai sus. La noi, ca & la toate societ(ă)ile cari au apucat pe calea civiliza)iunii, r(ă) mână & vor r(ă) mână eterne acele dou(ă) inegalit(ă)ți cari provin din diferin)ă ce există în facult(ă)țile “ zice & morale ale indivizilor & din împrejur(ă)rile din afar(ă), cari nu sunt în puterea legiuitorului de a le regula.

Acele facult(ă)ți difer(ă) de la un om la altul; patimile, voin)ă &, într-un cuvânt, tot ce constituie caracterul sunt atâtea cauze de inegalit(ă)ți. Doi fra)ți lua)ți dintr-o condi)țiune înalt(ă) încep via)ă cu acela&și capital de înv(ă)tur(ă), de educa)țiune & de avere; unul se ridic(ă) pe scara social(ă) în avere & în considera)țiune mai sus decât au fost p(ă)rin)ii s(ă)i, pe când cel(lalt pr(ă) de&te & ceea ce a avut &, în loc de a se sui ca frate-s(u), s-a coborât. Iat(ă) doi oameni n(ă)scu)ți egali & cari, dup(ă) câ)țiva ani, se a) desp(ă)ri)ți unul de altul prin mai multe trepte ale sc(ă)rii condi)țiunilor sociale. Din doi fra)ți n(ă)scu)ți într-una din condi)țiunile cele mai modeste, unul se suie prin ajutorul facult(ă)ților sale superioare, prin vitejie, prin virtute sau prin activitatea sa, pân(ă) la treptele cele mai înalte ale societ(ă)ii, pe când celalalt cade & mai jos de condi)țiunea în care s-a n(ă)scut. Nimeni & nimic nu poate opri acest curs natural al lucrurilor, & exemplele vor “ cu atât mai multe cu cât institu)țiunile vor “ mai democratice & activitatea oamenilor mai mare.

Tot ce se poate dori este c(ă) acei cari se suie s(ă) “ e mai numero&și decât acei cari se scoboar(ă). Lucrarea social(ă) trebuie s(ă) tind(ă) a sui pe cei de jos la un nivel mai înalt de capacitate, de avere & de moralitate, iar nu s(ă) caute a scoborî pe cei de sus la condi)țiunile celor de jos, c(ăci aceasta ar “ a sc(ă)dea nivelul social.

Mi&șcarea de jos în sus & de sus în jos este o condi)țiune inevitabil(ă), fatal(ă) a vie)ii omene&ti. Ceea ce distinge na)țiunile

civilizate de cele r(mase înapoi este c(, mi&careă dintâi “înd mai mare, nivelul social se ridic(neconținut, condi)iunea indivizilor se îmbun(t()e&te & societatea se învalu)e&te.

Am zis c(împrejur(rile din afar(sunt & ele o cauz(de inegalit()i. Nu depinde de voin(a nim(nui, nici de prescrip)iunile legilor de a se na&te & de a cre&te la stân(, la p(dure, la sat sau la ora& în colib(sau în palat; a cre&te într-un col) de p(mânt unde nu exist(nici mi&care, nici via)(intelectual(, unde nu exist(nici industrie, nici comer), sau a cre&te într-un ora& centru de lumini & de activitate: iat(o întâmplare care poate avea o în(uen)(foarte însemnat(asupra viitorului unui om. Unul va ie& în lume cu pu)ine cuno&in)e & cu mai pu)in(experien)(decât celalalt, & aceasta va face pe unul s(întrec(pe celalalt prin luminile & prin experien)a ce a dobândit din frecarea cu oamenii & cu lucrurile; dar totodată(unul &-a creat & trebuin)e mai multe, poft(e & aspira)uni mai mari & necunoscute celualalt, dar i s-au ar(tat & mijloacele de activitate ce poate pune în mi&care pentru dobândirea lor. Unul mai capabil, dar mai neastâmp(rat, mai îngrijat, are de multe ori un trai mai greu decât celalalt: nenorociri & griji cari-l suie sau îl coboar(.

În lume sunt atâtea condi)iuni câ)i & oameni, un lan) de inegalit()i. Ori&care din noi, în oricare condi)iune ne-am a(ă, avem pe al)ii deasupra & dedesubtul nostru, & dac(râvnim la mul)i, sunt al)ii atâ)ia, poate & mai mul)i, cari râvnesc la noi, o în(nitate de st(ri & de situa)iuni cari se încrucieaz(& se superpun. Chiar dac(am lua dou(condi)iuni cari ni se par foarte dep(rtate una de alta, g(sim c(, de& în unele privin)e una este deasupra celeialalte, în multe altele îns(ea este mai pe jos.

În societ()i, & în cele mai democratice, se a(ă o mul)ime de elemente de clasare pentru oameni: averea, meseria, valoarea personal(, cuno&in)e, moralitatea etc.; mul)umirile îns(cari constituie fericirea adev(rat(nu sunt totdeauna în raport cu împrejur(rile; ele sunt mai mult în raport cu caracterul & mai ales cu voin(a omului.

Inegalit()ile exist(& vor exista totdeauna, dar clase nu mai exist(ast(zi la noi; “ecare treapt(este atât de aproape de

treapta care precede & de cea care urmează, încât ar “peste puțin) a trage linii de demarcație între unele & altele. De vom lua, de exemplu, averea ca termen de comparație, g(sim(c(o mul)ime de artiști de talent, medici, ilustrațiuni literare & &tiin)“ ce, oameni venerabili & admirați chiar în via)(, destinați poate a li se ridica într-o zi statuie, dar cari î&)în via)a cu greutate, în vreme ce oameni obscuri au adunat averi mari, tr(iesc în bog()ie & în lux. De vom lua un alt termen de comparație, funcțiunile statului de exemplu, cari mai pretutindene sunt o condiție râvnit(de oamenii vanito&, ele sunt accesibile tuturor românilor, & &im c(ele nu sunt o condiție sine qua non de bun trai & de considerație ca s(“e a& de râvnit(.

În arte, meserii, industrie, în comer) & în agricultur(este mai mult(avere de câ&igat & cel pu)in tot atâta considerație, dac(nu & mai mult(.

Dorin)a de a se sui pe treptele sociale este o aspirație natural(a omului, ea este mi&c(torul cel mai puternic al progresului & al civiliza)unii; dar ner(bdarea face de multe ori pe cei de jos s(piard(curajul & persisten)a pân(a c(uta aiurea decât în munc(mijlocul de a ajunge acolo unde ar putea ajunge prin drumul cel drept & natural; îi face de multe ori nedrepi în aprecieri & pu)in scrupulo& în întrebun)area mijloacelor.

Ace&ta, când devin numero&, devin un instrument puternic al ambi)io&lor; intriga se abate asupra lor, & ambi)io&i î& fac din credulitatea lor un mijloc de popularitate, am(gindu-i prin promisiuni care nu se pot realiza. Astfel, în loc de a activa & a gr(bi îmbun(t()irea condi)iunilor, t(m(duind suferin)ele, întârzie mersul, ab(tând aten)iunea mul)imii de la calea care duce la îmbun(t()irea societ()ii & la dezvoltarea ei.

Tactica lingu&torilor care exploatează ignoran)a & patimile populare const(mai totdeauna în a trage o linie desp(r)itoare în mul)imea condi)iunilor sociale, având îngrijirea de a l(sa num(rul cel mai mare într-o parte sub numirea de popor & cali“ când minoritatea de clas(privilegiat(, de aristocra)ie, de boierism, de proprietari & de capitali&i, pe cari îi denun)(poporului ca inamici, ca exploataatori ai muncii etc.

Grupul numeros, în mijlocul c(ruia î& a&az(ambi)io&i bate-riile lor, este clasa muncitoare. La vatra lucr(torului ostenit & sup(rat, ambi)iosul caut(a depre)ia & a înnegri pe acei cari s-au ridicat prin munc(& prin talent.

Ast(zi munca & activitatea este necesar(tuturor oamenilor, de orice condi)iune; proprietarul, arenda&ul, medicul, artistul, inginerul, avocatul, judec(torul, ministrul, to)i muncesc ca & comerciantul, ca & artizanul; atât numai c(felul muncii difer(de la unul la altul, condi)iunile nu mai esist(decât în deosebirea meseriilor, cari toate concur(la lucrarea social(& ridic(na)iunile în avere, în considera)iune & în putere.

Lucrarea mânilor pe cari ei voiesc s-o deconsidere, clasând pe cei ce o eserciteaz(într-o stare de inferioritate, este deopotriv(nobil(ca toate celealalte. Sunt lucr(ri de mâni cari sunt geniale, cari au immortalizat pe acei cari le-au s(vâr&it, lucr(ri cari au f(cut gloria patriei, care a n(scut pe cei ce le-au f(cut. Muzeele & espozi)iunile produselor industriei sunt pline de gloria celor ce s-au numit Fidias, Scopas, Rafael, Buonarotti, Benvenuto, Palissy. Dac(unele din lucr(rile mânilor au mai mult(însemn(tate decât altele, aceasta nu provine nici de la legi, nici din impunere, ci numai de la împrejur(ri, ceea ce nu constituie, nici nu poate constitui clase.

Orice lucrare este susceptibil(de perfectibilitate. La cea din urm(espozi)iune universal(din Paris, acei cari au vizitat-o au putut vedea lucr(ri de dulgherie, de curel(rie, de cizm(rie, de t(b(c(rie etc. cari f(ceau admira)iunea vizitatorilor, cari echivalau cu arta & puneau pe lucr(torii cari le-au produs în cel mai înalt grad al meritului industrial, de& aceste meserii trec de foarte modeste în ordinul social.

Gra)ie des^a in)(rii maestriselor & jurandelor^a, ast(zi mai pretutindene în)(rile civilizate orice om tân(r sau b(trân poate trece liber dintr-o condi)iune într-alta. Arenda&ul poate cump(ra mo&te & devine proprietar de p(mânt, calfa devine st(pân

^a) Maestris(, institu)ia me&terului; un individ nu putea exercita o meserie dac(nu fusese mai întâi ucenicul unui me&ter membru al breslei. Jurand(, tribunal de arbitraj din cadrul unei bresle. Ambele sunt institu)ii speci^a ce unui sistem economico-social bazat pe bresle, deci precapitalist.

sau se face comerciant, & nimic nu oprește pe “ul argatului & al artizanului de a ajunge, prin muncă & prin studii, profesor, judecător, general & ministru.

Dacă printre bogași se găsesc oameni cari nu muncesc & cari duc o viață de trândăvie, aceia nu întârzie de a trece curând în condițiile celor săraci, precum și racii cari muncesc bine trec în condițiunea de bogași. Lenea & desfrânarea sunt viciuri care se găsesc în toate clasele; nici activitatea, nici virtutea nu sunt un monopol. *i unele, & altele sunt condițiuni sociale.

Dacă ne-am exprimat bine, am explicat până la evidență că în societățile libere nu există altă diferență între oameni decât aceea a îndeletnicirilor, iar nu de clase; inferioritatea & superioritatea în condițiuni nu există decât în imaginațiunile amăgite & în prejudece, iar nu în realitate; diferențele cari există nu sunt decât ceea ce există într-o serie mai restrânsă, precum ar “ între chereștegiu, dulgher, tâmplar, strungar & ebenist.

Într-o țară unde a existat mai mult timp inegalități de privilegii & de naștere, unde prejudeciile nu au avut timp să se țeargă, este lesne de înțelese că poate exista invidie & ură; clasele cari au fost oprimate sunt totdeauna dispuse a se crede apărate; & când acea superioritate sau acea supremație a încetat, sentimentul demnității, deșteptat prin abolițiunea privilegiului & prin proclamarea egalității, dar lipsit de mijloace de îmbunătățire imediată a stării materiale, a luat un caracter de iritațiune & de sursă, astfel că unii cred că vechiul regim apare sub alte forme, pe când alții sunt îngrijiați, temându-se ca nu cumva să li se ceară & ceea ce nimeni nu este în drept să le lua; & alții se cred amenințați, cei dintâi de reacțiune, ceilalți de o revoluțiune socială destrugătoare.

Acest rău imaginar nutrit de intrigă & de zavistie este anevoie de vindecat & i trebuie timp până să dispară. Legea a putut distruge inegalitățile cele adevărate, privilegiurile de clase, robia, claca, monopolurile, boierismul, dar nu a putut ordona înfrângerea inimilor.

Răspândirea luminilor, instrucțiunea pusă cât mai în grabă la dispozițiunea tuturor, învinge tura adevărată, lupta în contra intrigii & a minciunii, răspândirea ideilor sănătoase &

folositoare, potolirea patimilor, a urei & a invidiei sunt singurele mijloace de a înl(tura o mare primejdie în care ne arunc(vrajba a)â)at(de oameni f(r(inim(& f(r(cuget.

Termin această(epistol(zicând românilor de orice condi)iune: □Ave)i încredere unii într-al)ii, nu crede)i pe cei cari v(zic c(ar exista între noi oameni cari caut(s(oprime sau cari voiesc s(se întoar(la trecut, c(ci lucrul este peste puțin)(& f(r(exemplu. Chiar dac(în spiritul cuiva ar cloci asemenea nebunie, acela ar “ numai vrednic de plâns, iar nu de temut. Folosi)i-v(de binefacerile ce societatea noastr(pune la dispozi)iunea voastr(, lep(da)i ura, lep(da)i invidia & temerea, recunoa&te)i superioritatea meritului & a virtu)ii, apropia)i-v(unii de al)ii & uni)i lucr(rile voastre într-o ac)iune comun(□

*i zic guvernului: □Datoria ta de guvern patriot & liberal este de a nu-)i face din prejudi)ii un mijloc de guvernare, a nu lingu& ignoran)a, a nu a)â)a patimile; datoria ta este s(cau)i a potoli urele, ca concordia s(devie drapelul înt(ririi na)ionale. Înl(turarea & persecu)iunea talentului & a &tiin)ei, chemarea la onoruri & la considera)iune a ignoran)ei & a prejudi)iilor pot uneori s(duc(pe un guvern a se bucura câtva timp de o popularitate aparent(& trec(toare, dar vine mai curând sau mai târziu o zi când va “ tras la mare r(spundere & judecat cu asprime de istorie pentru toate nenorocirile în cari ar arunca)ara prin asemenea proced(ri□

ION GHICA

XII. O CĂLĂTORIE DE LA BUCUREȘTI LA IAȘI ÎNAINTE DE 1848

Ghergani, 20 iunie 1881

Iubite amice,

Azi te pui în tren la 9 seara, după ce ai prânzit bine la Hugues sau la Brofft, ar()i tichetul conductorului care vine &)i-l timbrează(cu cle&tele, fumezi o)igar(, două (pân(la Ploie&ti; acolo î)i bei ceaiul în tîcn(, te întorci în vagon, apoi te înf(&uri bine în tartan, î)i pui paltonul c(p(tîi, te lunge&ti pe canapeaua de catifea ro&ie sau în vagonul-pat, dormi ca acas(vreo nou(ceasuri & la opt diminea)a te de&tep)i la Roman. Aici cafea cu lapte, cu un *kipfel*, două (, & 17 ceasuri, minut cu minut, după ce ai plecat din Bucure&ti, te g(se&ti transportat pe malul îmbalsamat al Bahluiului, în fosta capital(a fostului principat al Moldovei, unde ajungi dormi, mîncat & odihnit. C(l(toria, mîncare cu bac&cu tot, te-a costat 80 de franci. Ei, vezi, acum 40 de ani nu era a&a.

Îmi aduc aminte c(odat(^a plecam din Bucure&ti spre Moldova:

Dup(mai multe vizite pe la Vornicie, la Postelnicie, la Agie, la casa po&tei, alerg(turi cari au d(inuit vreo zece zile, într-o vineri, în sfâr&it, pe la orele 3 d.a., trosc, pleosc, într(în curte opt cai cu doi surugii, preceda)i de un ceau&cc(lare. Cît te &tergi la ochi în&rase caii, cîte doi-doi, la tr(sur(, un fel de bri&c(u&oar(, s-o duci cu un cal; într-o clip(eram la capul Podului

^a) Scrisoarea relatează(o c(l(torie a autorului de la începutul iernii 1841. În 1842 Ion Ghica prime&te o catedr(la Academia Mih(ilean(de la Ia&.

Târgului de Afară, Bariera Mărilor de astăzi; chiuiam și plesneau surugii pe uliele Bucureștiului de ridicau lumea în picioare, bărbății și femeii alergau la ușă și la ferestre ca să vadă cine trece.

La streajă, un fel de logofet în scurteică lungă de pambriu verde se arată înaintea cailor.

„Ho, ho! și oprește trenul; cine sunteți dumneavoastră? mă întreabă, apropiindu-se cu șapca în mână de ușă (trăsurii).

„Sunt cutare, îi răspund eu, declinându-mi numele și pronumele.

Căpitanul de barieră scosese un petec de hârtie din buzunar și însemna cu creionul zisele mele, muind vârful creionului de plumb pe limbă la „ecare literă”.

„*i unde mergeți dumneavoastră?”

„La Iași.

„Să nu „e peste grani”?”

„În Moldova.

„Dar pasaport aveți?”

Scot pasaportul și îl arăt; căpitanul mi-l ia din mână, se uită la dânsul, îl mai întoarce, șoptește ceva cu secretarul său, apoi intră amândoi în cancelarie, de unde ies după o jumătate de ceas cu până după ureche și îndoind pasaportul pe cute mi-l înapoiază cu cuvintele:

„Să umbli să nătos, coconășule!”

La barieră se isprăvesc caldarâmul și o luam pe șeauă cu roatele în noroi până la buceacă, caii la pas și surugii croindu-le cu bicele la dungi beșcate pe spinare.

După patru ore de răcnete și injurături, cruci și răscruci, să năși și evanghelii, pe la opt seara intram în curtea poștei de la *indrilită; picioarele cailor pocneau de câte ori ieșeau din noroiul gros, cleios și adânc. Făcusem 16 kilometri.

Acolo, după ce m-am rugat și m-am certat vreo două ceasuri cu căpitanul de poștă, cu căpitanul neșă și cu ceaușul, mi s-a dat de hatâr un surugi cu șase cai în loc de opt scriși în podorjnic; și pe când se ridică luceafărul de ziuă eram la Movilișă, altă poștă. Aici, refuz complet de a mă porni înainte, argumentul căpitanului era convingător.

„ Cum s(-)i dau cai, domnule, p(catele mele, c(a&ept din ceas în ceas s(pice curierul rusesc de la , arigrad; & cu omul împ(r(tesc nu e de glum(, c(-i &tiu p(para!

Iat(-m(dar oprit în drum, Domnul &ie cât.

C(pitanul, om politicos, m-a poftit în odaia de mosafiri, s(m(înc(lzesce & s(m(odihnesc pân-or sosi cai din sus sau din jos.

Pe un pat-sofa, de la sob(pân(la fereastr(, dormea de-a lungul c(pit(neasa cu un copil la sân, al(turi cu culcu&ul c(pitanului, care, la strig(tul de tenor al surugiului meu, s(rise din plapom(, numai în papuci & în c(ma& de borangic; picioare la picioare cu c(pit(neasa, dormeau sfor(ind doi bie)i c(l(tori, cari, ca & mine, a&eptau sosirea de cai. O c(ldu(amestecat(cu duhoarea de oameni adormi)i de nu-)i puteai trage su□etul!

Sâmb(t(seara ajungeam în Urziceni, capitala jude)ului Ialomi)a, ora&înecat în mocirl(dintr-un cap(t la altul.

Peste zi începuse un vânt rece & noroiul se învârto&a, strângându-se de frig, încât încet-încet se fl cuse tare ca “erul, formând o cale zdruncinat(; roatele s(reau din hop în hop, aruncându-m(la “ecare pas al cailor dintr-un col) într-altul al tr(surii. Pân(la jum(tatea po&tei M(rgineni am mers cum am mers, dar acolo, dând într-un v(ga&adânc înghe)at, m-am pomenit cu tr(sura într-un pe& se rupsesse osia & r(m(sese în trei roate. Surugiii desc(lecar(, se uitar(, deter(“ecare trei □u)iere de mirare, ceea ce însemna c(era cazul grav; unul deham(& uá&ul & porni pe fug(spre po&(s(caute ajutor.

Din ce în ce mai mult criv()ul se înte)ea & frigul m(p(-trundea; m-am strâns cât m-am strâns, dar dac(am v(zut &am v(zut, m-am dat jos, imitând pe surugiul care r(m(sese cu mine, m-am ad(postit la spatele tr(surii, dând din mâini & din picioare; dar & a&a n-a trecut mult & n-am mai putut juca, sim)eam c(amor)eam, m(apucase un fel de piroteal(; atunci m-am hot(râtu s(deham & eu pe celalalt & uá&& am luat-o la fug(spre po&(, în voia lupilor, cari începuse a urla. Pe la jum(-tatea drumului venea rotarul po&tei c(lare, aducând un drug de lemn la spinare, & despre ziu(intra & tr(sura mea în po&(. Am petrecut ziua de duminec(în fabricarea osiei & seara

porneam spre Focșani, oraș a două principate, capitala a două județe), a Slam-Râmnicului^a pentru Muntenia și a Putnei pentru Moldova.

Luni pe la amiazi, pe când eram în ulia mare în mijlocul târgului, îmi iese înaintea un impiegat cu guler roșu și cu spânge, face semn surugiiilor să oprească, se apropie de mine cu un aer maiestuos și începe cu:

„ De unde vii? Unde te duci? Cum te cheamă? Ce ești?

Îmi răspund:

„ Viu de la București și mă duc la Iași.

„ Unde îți-i pasaportul?

Îl caut și îl dau.

Impiegatul autorității moldovene îl întoarce, îl observă, uitându-se când la mine, când la caracteristicile însemnate într-însul, comparându-le din ochi. Se sfârșite câteva cu colegul său de pe drumul muntenesc și mă întreabă unde trag, ca să-mi aduc pasaportul la gazdă. În zadar protestez, cerând să-mi-l dea înapoi ca să-mi pot urma drumul, mi se răspunde că nu se poate până ce nu l-o viza isprăvnicul, și, fiind mai mult vorbitor, adresându-se către surugiul dinaintea, îi zice:

„ Du-l, mă, la han la Petrea Bacalu.

Petrea Bacalu era pe atunci numele de modă al otelurilor din Moldova, cum am zice astăzi Grand Hôtel, “e cât de mic. Acest nume fusese ilustrat de bogatul Petre Bacalu din Iași, un văr al vestitului Hagi Petcu Pristanda.

De-abia scăpasesm de întrebările pătorești ale zitorului granițean, când trei pașii mai înainte cad în investigațiunile unui alt funcționar; acesta era omul oțupei, care, după ce mă întreabă dacă am ceva marfă sau ceva haine nouă, începe a-mi scotoci prin trusor și prin geamantan. Era considerat ca mare pagubă pentru fericirea Moldovei sau pentru a Munteniei dacă o bucată de cavaloș, de postav sau vreo sticlă de rachiu ar “trecut nevădit dintr-o parte într-alta peste granițul care despărțea Principatele. Aș întreba pe protecționisti sau pe partizanii sistemului vamal dacă, prin faptul că a pierit bariera de pe

^a) Slam-Râmnic, numele vechi al fostului județ Râmnicul Sărat.

acel canal, stabilindu-se liberul schimb dintr-o parte într-alta, România a p(gubit ceva & dac(nu este mai bine ast(zi decât atunci.

Peste &ase ceasuri ispr(visem, se îndeplinise toate formalit()ile prescrise de legi & regulamente, un slujitor îmi adusese pasaportul cu isc(litura isprávnícului. Iordache Pruncu, chehaiáua, îmi adusese podorójna & iat(-m(iar pe drum, tr(snind & plesnind.

Caii vestitului Privilegiu^a aveau privilegiul de a se hr(ni cu r(bd(ri pr(jite, cum zicea surugiul, mâncare care-i f(cea seci la pântece & u&ori la carne, te duceau într-o goan(de la o po&(la alta, alergau cât puteau bieteale dobitoace, negre&t cu spe- ran)a, totdeauna în&elat(, c(dincolo vor c(p(ta câteva dramuri de ov(z. M-au dus de la Foc&ani la Ia& ca vântul. Z(pada aco- perise grunzii, pusesem tr(sura pe t(lpi de sanie & alunecam ca n(luca pe &esul alb.

A cincea zi dup(plecarea mea din Bucure&ti, priveam de la R(pedea încânt(torul tablou ce se dezv(luie dinaintea ochilor la ap(rarea Ia&ului. *i m(coboram la otelul de Petersburg, în casele lui beizadea Petrache Mavrogheni^b din uli)(.

Su&am în ni&te lemne ude s(aprind ni)el foc în sob(, când aud un glas zicând frumoasa roman)(irlandez(:

Late rose of summer

acompaniat(de o harp(m(iastr(. Era frumoasa & gra)ioasa cânt(rea)(englez(dra Bishop & marele harpist Boza; repetau concertul ce se g(teau s(dea a doua zi în salonul generalului Tudora&Bal&

C(l(toria de la Bucure&ti la Ia& m(costase 800 de lei vechi, aproape 300 de franci, afar(de cele cinci zile de osteneal(, de suferin)e & de necazuri.

^a) Porecla unui antreprenor al po&telor de la jum(tatea secolului al XIX-lea (care arendase *privilegiul po&telor*); v. *supra*, p. 37. ^b) PETRE MAVROGHENI (1819.1887), om politic, diplomat, ministru de “ nan)e & de externe sub Al.I. Cuza & Carol I; înrudit doar colateral (nepot de frate) cu Nicolae Mavrogheni vv., astfel încât titlul de beizade pe care i-l atribuie Ion Ghica este o licen)(.

C(utam s(m(mut de la otel, când bunul & osp(tosul meu amic c(pitanul Alcaz a venit & m-a luat la dânsul.

În casa unde & edea, în strad(, sala desp(r)ea dou(apartamente: la dreapta locuia Nicolae Docan cu v(rul s(u Alecu Cuza, fostul domn de la 1859 pân(la 1866, & cu Philadelph Conici; la stânga, în dou(camere & un salon, locuiam eu cu st(pânul apartamentului. Masa era în comun, într-o camer(pe galerie.

Am petrecut acolo mai o iarn(întreag(, pân(m-am mutat la tine. Avuseses(nenorocirea s(pierzi pe iubita ta mam(, & tat(l t(u era dus la Viena cu slujba domneasc(.

Gra)ie vou(, amicilor mei din Paris, în pu)ine zile eram cunoscut & bine primit în toate casele, cu o ospitalitate & o bun(tate pe care n-oi uita-o niciodat(.

Pu)in dup(sosirea mea în Ia&, am fost admis în audien)(la Mihai-vod(Sturdza, prezentat de secretarul s(u, maiorul Cog(Iniceanu, & de adjutantul de serviciu, c(pitanul Alcaz. Dup(ce am r(spus respectuos la întreb(rile ce principele a binevoit a-mi adresa, i-am înmânat scrisoarea boierilor din Bucure&ti, scrisoare despre care)i-am vorbit într-una din scrisorile mele precedente^a. Pe când domnul citea, chipul i se lumina, “gura lui, mai totdeauna posomorât(, dobândise un zâmbet de satisfac)iune, luase o espresiune de blânde)(. Dup(ce a ispr(vit citirea, a r(mas câteva momente gânditor, cu ochii în jos, într-o stare de re)ec)iune melancolic(, apoi pune scrisoarea pe mas(&, ridicând ochii asupra mea, îmi zise c(era foarte m(gultit de sentimentele de stim(& de încredere ce-i exprimau boierii munteni, dar c(realizarea acelor dorin)i era intempestiv(. Lucrul nu era posibil în momentul de fa)(pentru c(împ(ratul nu permitea. Îi r(spund c(principiul era înscris în Regulamentul organic & iau îndr(zneala a-i zice pe *Audaces fortuna juvat*, cuvinte la cari întâmpin(c(acel care r(spune înaintea lui Dumnezeu & a oamenilor de soarta unui norod datore&te s(“e prudent.

Dup(aceste pu)ine cuvinte schimb(conversa)iunea, întrebindu-m(despre studiile ce făcusem la Paris, mi-a vorbit

^a) V. *supra*, p. 139.

“lozo“ e, literatur(, estetic(, m-a)inut mai mult de un ceas. Mihai Sturdza era, precum &ii, un om plin de înv()(tur(& se compl(cea foarte mult în asemenea convorbiri.

Într-o var(&edeam la via lui Stratulat de la Socola, aproape de frumoasa vil(a lui vod(. Într-o zi, ducându-m(la M(ria Sa cu hârtii de serviciu, îmi zise:

„ Am auzit c(-mi e&i vecin, cine-)i poart(de grije acolo, cine-)i face prânzul?

Eu îi r(spund:

„ Nimeni, M(ria Ta.

„ *i ce? Tr(ie&i f(r(a mânca?

„ Nu, M(ria Ta, m(nânc, dar nu prânzesc.

„ Vas(zic(, faci deosebire între a mânca & a prânzi. Ei bine, eu prânzesc, vino s(m(nânci la mine în toate zilele.

Doamna & beizadelele erau du& în str(in(tate, & vod(era singur la Socola numai cu v(rul s(u, generalul Alexandru Sturdza, mult înv()atul teolog, care venise s(petreac(câteva s(pt(mâni la Socola. La mas(erau numai ei doi, eu & iubitul nostru amic, pl(cutul colonel Gulu)(Leon.

În toate zilele dup(mas(treceam în salonul cel mare, unde, vod(fumând din ciubuc, conversam & discutam ceasuri întregi literatur(, art(& &iin)e, ba uneori & politic(, pân(ce venea logof. tul cel mare Niculae Canta sau *tef(nic(Catargiu cu anaforâle de înt(rit.

Mihai Sturdza avea dreptate a crede c(timpul unirii Principatelor nu sosise, dac(judec(m dup(st(ruin)a & dup(mijloacele de tot felul puse în joc la 1842 de consulul general Da&coff^a ca s(scoat(pe Câmpineanu din lista candida)ilor & s(fac(s(scuzeze alegerea lui Gheorghe Bibescu, c(ruia-i lipsea & etatea de 40 de ani, & însu&irea de nepot sau “ u de “ u de boier, condi)uni cerute de Regulament pentru a putea “ ales domn.^b

A&eptam deschiderea naviga)iunii Dun(rii în sus sau în jos. Gândurile-mi erau împ(r)ite: s(m(duc în Sicilia, unde un camarad al meu, Villeroz, se a□a în capul unei esplot(ri de

^a) IAKOV ANDREEVICI DAȘKOV (1803..1872), diplomat rus, consul general în Principate (1840..1847). ^b) V. *infra*, p. 109.

sulfur, care-mi scria c(putea s(-mi procure o pozi)iune bine pl(tit(, sau s(m(întorc în Fran)a, unde eram sigur de protec(i)unea lui Elie de Beaumont, lui Berthier & a lui Da“emoz, profesorii mei de la &coala de mine din Paris. Când, într-o zi, a□ându-m(la Iorgu Ghica cel b(trân de la deal, am fost prezentat lui beizadea Niculache Su)u, unul din boierii cei mai înv()a)i, atunci postelnic & efor al &coalelor. El petrecuse mai mul)i ani în Bucure&ti pe la 1818 & 1821, pe când tat(l s(u, Alecu-vod(Su)u, domnise în , ara Româneasc(.^a Cunoscuse pe toat(lumea bucure&tean(de pe atunci; a stat mai mult la vorb(cu mine, întrebându-m(de unul & de altul, m-a întrebat despre scopurile ce aveam & m-a sf(tuit s(primesc a r(mânea în Moldova, oferindu-mi o catedr(în Academia Mih(ilean(, & iat(-m(a&ezat înaintea unei table cu creionul de cret(în mân(, ar(tând tinerilor, diminea)a, propriet()ile cercului, ale elipsei, ale parabolei & ale iperbolei &, dup(amiazi, vorbindu-le despre forma)iunile mun)ilor &a straturilor p(mântului.

Grei, dar pl(cu)i ani am petrecut noi împreun(; mult am luptat noi, tinerii de pe atunci, cu prejude)ele & cu obiceiurile cele rele, mult am apropiat noi clasele între dânsele; multe idei gre&te de ale b(trânilor & de ale boierilor am spulberat & multe idei moderne am împlântat în spirite; mult(rugin(am cur()it de pe mul)i. Am f(cut-o respectând credin)ele “ec(ruia, cinstind perii cei albi, l(udând & admirând fapta bun(, ori de unde venea, & venerând pe acei cari iubeau)ara & dreptatea.

Lucram & luptam nu împins de setea de posturi bine pl(tite sau de dorin)a de ranguri pe scara arhontologiei, dar numai de dorin)a de a dezvolta în spirite & în inimi sentimentul bine-lui, al frumosului & iubirea de)ar(. În bani eram pl(ti)i cum da Dumnezeu; eu, pentru dou(lec)ii pe zi, adic(24 de ceasuri de catedr(pe s(pt(mân(, primeam 300 de lei vechi, 8 galbeni, ceva ca un franc pe lec)iune; dar eram bine r(spl(tit prin satisfac)iunea ce sim)eam v(zând pe toat(ziua cum se l(rgea cercul ideilor celor bune. Lucram “ecare cu cuvântul & cu condeiu,

^{a)} Pentru o imagine asupra uneia dintre cele mai importante “guri politice din Moldova de la jum(tatea secolului al XIX-lea, v. *Memoriile principelui Nicolae Su)u, mare logofât al Moldovei*, ed. cit.

după puterile mijloacelor noastre, la dezvoltarea naționalității române. *i și c lucrul nu era lesne într-un timp pe când chiar cea mai mică aluziune era pedepsită cu închisoare și cu exil.

Ca să aibă urmașii noștri o idee despre libertatea cugetării de atunci, le voi spune că marele nostru poet Alexandrescu fusese închis la agie la București și când consulul general Ritof descoperise că în fabula *Lebăda și puii corbului*, prin Vulpe poetul voise să înțeleagă pe Rusia, prin puii corbului pe noi, românii, pe cari Vulpea voia să-i amăgăscă, și prin Lebăda pe Franța, care voia să scape din labele Rusiei.^a

Un profesor din Academia Mihaileană, Lăzărescu, era destituit pe spusa unui călugăr muscal din Mănăstirea Neamului, care raportase consulatului rusesc că, ascultând la o fereastră, auzise pe acest profesor enunțând idei liberale. Consulul Kotzebue ceruse destituirea lui, și nici ministrul instrucțiunii publice, Alecu Balș nici vodă nu îndrăzneau să scape.

Cuvântul progres era proscris. Vestitul cenzor Florescu s-a speriat și s-a scandalizat când i-am dus numărul 1 al revistei ce începusem cu tine, cu Cogălniceanu și cu C. Negruzzi, intitulată *Propășirea, foaie științifică și literară*; a și cu condeii săi cel aspru cuvântul din frunte, îndurându-se alina să numai *foaie științifică și literară*. Mult răsunet a avut acea publicațiune, deși fără titlu, până când foarfecile cenzorului au venit și i-au tăiat "rul vieții".

Ți-aduci aminte de impresiunea ce a produs cetirea întregilor tale poezii, acasă la Alecu Balș și Lungu, unde începusem a ne aduna în toată luna, ca să petrecem seara în convorbire și cetiri literare, serate la cari asistau mulți din boierii cei mari, între cari unul din cei mai regulați era Grigorie Ghica^b, fostul domn de la 1849 până în 1857.

Ți-aduci aminte cu cât căldură și devotament am susținut candidatura la scaunul arhiepiscopal a episcopului de Roman, în contra stărilor de Neam, Neoniil, care era patronat de consulul rusesc, și cum am convins pe toți boierii să voteze pentru Meletie, care era un bun român.

^a) V. *infra*, □ Amintiri despre Grigorie Alexandrescu □ ^b) GRIGORE ALEXANDRU GHYKA, domn al Moldovei (1849.1853, 1854.1856).

, i-aduci aminte cu cât(energie am smuls din mânilor poli-
)iei o dam(care avusese impruden)ta de a profera într-o sear(
 sub masc(cuvinte cu aluziune politic(, cum ne-am grupat to)i
 tinerii într-o gândire, puind în capul nostru pe cavalerescul
 cneaz Gheorghe Cantacuzino, & cum am rezistat solda)ilor cari
 avea ordin s(întrebui)eze baioneta în contra noastr(. Parc(
 v(z & acum pe regretatul nostru amic Alecu Moruz t(v(lindu-se
 într-un terci de noroi cu trei solda)i în bra)e.

În Academia Mih(ilean(organizasem câteva cursuri libere.
 La interesantele lec)ii de istoria)(rii,)inute de Cog(lniceanu,
 am“ teatrul era totdeauna plin, la cursul meu de economie
 politic(începuse a veni mul)i boieri & ascultau cu aten)iune.

Noi, tinerii, devenisem sâmburele împrejurul c(ruia se gru-
 pau ideile viitorului.

Eram sus)inu)i în societate, în propaganda ce f(ceam în
 favorul ideilor liberale, de Elena Negri, sora lui Costache Negri,
 de amica sa, frumoasa & gra)ioasa Emilia Reymon, de “ icele
 doamnei Maria Rosnovanu, Catinca & Zoe Sturdza. Ideile ega-
 litare & democratice începuse a se introduce chiar în saloanele
 elegante & aristocratice ale pl(cutei & spirituoasei contese
 Elena Sturdza.

Cu cât(p(rere de r(u am p(r(sit Ia&ul & m-am desp(r)it
 de voi, bunii mei amici; o datorie de familie sacr(& dureroas(
 m(chema la Bucure&i; tat(l meu c(zuse greu bolnav.

I O N G H I C A

XIII. DASCĂLI GRECI ȘI DASCĂLI ROMÂNI

22 octombrie 1882

Iubite amice,

Îți mai aduci aminte, amice, de:

□ vremea cea frumoasă
Chind un dascalos grecos
Înarmat c-o varga grosă
Paradosă faneros
Aritmetichi
Ke gramatichi
Ke istorichi
Ap[red]o[pe] echi^a?

Cu domniile fanario)ilor se întrodusesese în)ar(o mul)ime de dascaleci (loghiótati), ca institutori prin casele boiere&i. Ei înv()au pe cocona& s(vorbeasc(limba Fanarului cu vod(& cu marele postelnic, când s-or face mari.

N-am apucat pe dasc(lii cei iluștri: pe Lambru Fotiadi, pe Vardalah, pe Comita, cari purtau i&ic & ceac&ri, dar am cunoscut pe vestitul Kirkireu de soioas(memorie, care crescuse pe banul Manolache B(leanu & l-a d(d(cit pân(la moarte; am v(zut pe elegantul Mitilineu, cu un ochi la f(in(& cu altul la sl(nin(, cu p(l(ria în forma tingirii, larg(în fund de dou(ori cât diametrul capului & pus(pe o ureche; el, dup(ce ispr(vise pe Niculache & pe *tefan Golescu, feciorii lui Dinicu Golescu,

^a) □Preda limpede / Aritmetica / *i gramatica / *i istoria / De aici & pân(colo□(ngr.).

trecuse la Cre)ule&ti & la urma urmei se f(cuse negu)itor de ciorb(, hr(nind cu o deopotriv(îngrijire & stomacul, & spiritul tinerimii care îi înc(pea în mân(. Am cunoscut pe crudul Cori)a, care b(tea pe verii mei de-i zvânta. Am *parastisit* pe *Fiii lui Brutus* cu epicul *Aristia* & am tr(it un an întreg la Paris cu blajinul Likeardopol, care cânta din *Norma*^a pe psaltichie.

De la zaver(ei lep(dase lebadeáua & tombatéra & se îmbr(- case nem)e&te; purtau mai to)i frac cafeniu-deschis, cu coadele lungi pân(la glezne & bumbi de alam(, pantaloni verzi, strim)i pe picior, jiletc(v(rgat(, cravat(liliachie & guler scrobít b(), nalt peste urechi.

Metoda & programul lor de înv()(tur(era acela& pentru to)i. Începeau cu *Eclogarion* de la *file Grigoire* (amice Grigorie), un fel de crestoma)ie *ad usum Delphini* (del“ nul era amicul nostru Grigore Caraca& în onoarea c(ruia un dasc(l Crisorora scrisese acel op). Când ajungeai la scoar)a din urm(a c(r)ii, te trecea la *Terpsitea*, a&a se numea gramatica compus(de prea înv()atul dasc(l Neo“ t Duca; î)i da de citeai din *Dialogurile morților* lui Lucian & te puneai la tehnologie. Dac(declinai bine numele & conjugai verbul, erai sc(pat, dac(nu, *tipto*^b! Lo-ghiótatul nu se turbura de în)elegeai sau nu, de &iai cine era Caron, ce era Stixul & ce putere avea Joe. Dup(trei sau patru ani ajungeai la Xenofon sau la Plutarh, cu care te deprindeai la sintax(; potriveai al)i trei sau patru ani numele cu adiectivul, cu adverbul & cu pronumele; de le nimereai, bine, erai sc(pat; de nu, *tipto*!□ Nici nu vrea s(&ie dac(în)elegeai copil(ria lui Cir, de cuno&teai sau nu locurile pe unde au trecut cei zece mii, sau s(caute s(te interesezi la via)a lui Timoleon sau a lui Epa-minonda; totul era tehnologie & sintaxa s(-i “ e cu bine & te trecea la poe)i începând cu *Minin aide*^c, & în zece ani te da gata, *telios*^d. F(r(no)iuni serioase de istorie, f(r(“ lozo“ e & f(r(elemente de matematic(, te lua de mân(& te ducea, într-o duminec(, la p(rin)i, zicându-le cu îngâmfare:

„ B(iatul a ispr(vit cartea!

^a) *Norma*, oper(liric(de Vincenzo Bellini. ^b) □Te plesnesc!□(ngr.)
^c) □Cânt(mânia□ începutul *Iliadei*. ^d) Ispr(vit, gata (ngr.)

Vestea se ducea din dasc(l în dasc(l, pân(la palat; & dac(erai de p(rin)i boga)i, vod(te îmbr(ca cu caftan & te însura cu “ e-sa, cu nepoat(-sa ori cu vreo fat(din cas(, uitat(de Dumnezeu. Când Dumitrache Buzoianu, fecior de boier bogat din Buz(u, a ispr(vit cartea, Caragea l-a însurat cu var(-sa Sult(nica, pe care (i “ v(zut-o & tu. Când Niculache Ghica a ie&it telios, vod(i-a dat pe nepoat(-sa Sm(r(ndi)a, fata domni)eii Nastasiic(i, & l-a fl(cut ag(. Când tân(rul Manolache B(leanu a fost dus la curte de Kirkireu, vod(Su)u^a i-a l(sat barb(& i-a dat de nevast(pe “ ic(-sa, domni)a Catinca, înzestrând-o cu mo&a ora&ului Târgovi&tea. Vezi, atunci s-au sculat târgovi&tenii cu mic, cu mare, & au venit la Divan la Bucure&ti cu rogojini aprinse în cap & cu jalba în pro)ap, s-au dus la biseric(la Sfântul Nicolae cel S(rac din strada Victoriei & dup(liturghie, ie&nd în curtea bisericeii to)i cu fl(clii de cear(galben(aprinse, le stingea într-un butoi cu smoal(aprins(, strigând:

□ Afurisit s(“ e vornicul □ & a&a s(se topeasc(casa lui! □

Se zice c()i se fl(cea p(rul m(ciuc(. Vornicul pe care îl afurisea era boierul român care isc(lise darea mo&ei.

N-a trecut un an, & domni)a, nevasta B(leanului, murea din facere. Vod(, tat(l ei, murea otr(vit de ai lui^b, & mai târziu casa boierului care a isc(lit în adev(r c(s-a stins.

De atunci a ie&it vorba □ gur(de Târgovi&te □

De aceea mo&e nimeni nu s-a putut apropia & a r(mas & pân(în ziua de ast(zi tot a ora&ului. Se zice îns(c(s-ar “ cam & tirbit pe ici, pe colea în timpurile din urm(.

Pe când cu dasc(lii greci, ziua copiilor începea cu r(s(ritul soarelui & se ispr(vea pe la dou(ore dup(apus. Diminea)a, dulcea(& cafea, la amiaz(, prânz)ap(n cu ciorb(& cu rasol; dup(aceea, somn un ceas, dou(; dup(somn, iar dulcea(& iar cafea, seara mâncare & apoi culcare. Ora cea mai a&teptat(de copii era somnul dup(amiazi, dac(grecul nu-)i înclua u&a ca s(nu te po)i duce s(te joci în curte sau în gr(din(. Când te închidea, nu-)i r(mânea alt(sc(pare decât de a prinde câteva

^{a)} Alexandru Su)u vv.; evenimentul narat în continuare se petrece în oct. 1820. ^{b)} V. *supra*, p. 90, n. a.

mu&te, a le ag()a bumbac netors & a le da drumul s(se duc(s(mângâie nasul adormitului; grecul se de&tepta furios &, ca s(poat(dormi în pace, î)i deschidea u&a & te da afar(din odaie; atâta pagub(! Pe sear(te ducea la plimbare pe Dealul Mitropoliei, la gr(dina Breslei sau a lui De&iu, unde se g(sea cu al)i greci. Apoi acolo s(“ auzit novitale & mandâte, strategii & “ lo-nichîi; ai “ zis voinicii voinicilor; mâncau j(ratic & beau □ac(ri.

„ S(“ fost eu în locul lui Bozzari, zicea viteazul Cori)(, nu atacam pe la aripa dreapt(, ci tr(geam drept în mijlocul ordiei & nu l(sam s(scape nici picior de turc.

Mintosul Mitilineu, ca insular ce era, cu cuno&tin)(despre ale m(rii, striga cât putea:

„ De eram acolo, nu l(sam pe Miauli s(dea drumul brulôtu-lui pe criv(), a&teptam austrul & ardeam toate cor(biile turce&i. Auzi, s(-i scape C(pitan-pa&a!

De câte ori îmi venea s(le zic: □Bre oameni buni, dac(sunte)i a&a de viteji, de ce nu v(duce)i s(v(bate)i acolo & s(m(l(sa)i pe mine în pace! □

La ochii lor to)i eroii acelei lupte gigantice ..Bozzari, Colocotroni^a, Coletti, Miauli, Canari, Sahturi ..erau numai greci, nu voiau s(&tie c(sulio)ii, manio)ii, specio)ii & epiro)ii sunt mai to)i arn(u)i & români. De cât(va vreme venise un fel de s(lbatec, care, când auzea c(trata pe Bozzari de grec, se înfuria, se r(stea le ei strigând:

„ Nu grec, arvanit, bre!

Acela venea de la b(t(lie.

Gheorghe *erifu, a&a era numele lui, fusese crescut de mic copil de Kiciu, tata lui Marcu Bozzari, la Suli în munte. De& Ali pa&a Tebedelen întrebui)ase toate espedientele credincio-&lor s(i, Nu)u & doctorul Voia, cu ajutorul c(rora cur()ise mul)i bei feudali din Albania, musulmani & cre&tini, nu putuse îns(nici s(prinz(, nici s(biruie pe beiful de la Suli, pe *oimul muntelui, & în “ ne, ca s(tr(iasc(fr()e&te, fusese sili)i s(-& dea copiii amanet unul altuia. Kiciu Bozzari dedese pa&ei pe “ ul

^a) THEÓDOROS KOLOKOTRÓNIS (1770..1843), general & om de stat grec, cel mai important conduc(tor militar al revolu)iei; este considerat unul dintre p(rin)ii na)unii elene moderne.

s(u Marcu, copil de doisprezece ani. *eriful, camaradul s(u, l-a întov(r(&t. Dup(doi ani de r(bdare, Marcu se scoal(într-o noapte, de&teapt(pe *eriful &-i zice:

„ Gheorghe, hai s(fugim!

Cum au zis, au & f(cut. Copiii pornesc peste zidurile & peste &an)urile Ianinei; dar, când s(puie piciorul pe p(mânt liber, iat(c(-i ajung oamenii lui Tebedelen &-i duc pe&che&înd(r(t la Ianina. Pe Marcu l-a cru)at pa&a, c(-i era fric(de Kiciu, dar pe bietul *eriful, dup(câteva bastoane, l-a)inut doi ani în “ are. Marc, cum a v(zut pe camaradul s(u cu picioarele u&urate, iar a luat-o la picior &, cu toate desc(rc(turile de pu&ti ale arn(u-)ilor lui Ali, a putut r(zbi la Preveza. *eriful a tr(it de atunci tot pe lâng(Marcu. La revolu)ia greceasc(l-a întov(r(&t în dou(sprezece b(t(lli, pân(l-a scos mort în bra)e din ordia turceasc(. Apoi, cu trei gloan)e în piept, s-a târât din vizunie în vizunie &, urmând dup(cer Calea Robilor, nimerise la B(lteni, lâng(Ghergani. Acolo, cu câteva buc()i de pastram(, covrigi & trei-patru p(pu& de smochine,)inea b(c(nie, care b(c(nie mai în urm(s-a f(cut han & hanul s-a pref(cut în mo&e cu cas(mare boiereasc(, în care a tr(it ca un dereb(i pân(la anul 1874.

Casa era o adev(rat(fort(rea)(, & odaia lui, un arsenal; trei-patru &&anéle totdeauna înc(rcate pân(la gur(, s(bii, iatagane, pistoale, suli) & topoare acopereau p(re)ii de jur împrejurul icoanelor. Din pridvor la dreapta & la stânga porneau ponci&dou(meterezuri, prin zid, care duceau b(taia pu&tei drept deasupra u&ei din capul sc(rei. Nici cu tunul nu puteai r(zbi la dânsul. Cea dintâi grij(a lui boier Gheorghe, diminea)a, când se scula din a&ternut, era s(-& ia pistoalele de supt c(p(tâi & s(le bage în buzunar. Avea bani ascun& & se temea de ho)i.

Într-o zi r(s(dea ni&te □bri în gr(din(, când iat(c(într(doi in& care-l întreab(dac(avea s(le dea de lucru, zicând c(sunt dulgheri. Pe când se tocmea cu dâ&ti pentru ni&te uluci, unul îi arunc(o leg(tur(de gât &-l strânge. Pân(s(scoat(pistoalele din buzunar, era & trântit la p(mânt & luat pe sus. Curtea era înconjurat(pe dinafar(de dou(zeci de oameni înarma)i cu pu&ti; era Mihale Bonea, zece ani spaima a dou(jude)e.

S(tenii din B(lteni sar cu to)ii, dar n-au arme, & ho)ii îi)in în respect, împu&ând mereu din poart(& din pridvor. Nevasta primarului, o frumoșe)e de femeie, cade împu&at(. Bietul b(-trân, *eriful, e dus în odaie & chinuit ho)e&te s(m(rturiseasc(banii. Înecat în sânge, cade le&nat; ho)ii d(râm(sobele, g(uresc p(re)ii, g(sesc cincisprezece mii de lei & se retrag în bun(ordine.

Gheorghe *eriful a z(cut dup(aceea vreo dou(luni & a murit tot în ziua când a fost împu&at Bonea la Obor.

Pe când cu dasc(lii greci, feciorii de boier înv()au române&te numai din întâmplare & pe apucate, & unii nu înv()au nicidecum. Îmi pl(cea s(ascult pe logof. tul Matache, seara, când citea Vie)ile s(n)ilor sau faptele lui Alexandru Machedon, c(lare pe Ducipal, care s-a b(tut cu Por împ(rat & cu pas(rile cu ciocul de “ er; de& nu în)elegeam bine povestirile lui Arghir cel frumos^a, dar l-am cetit de mai multe ori. Petrache N(nescu, un secretar al tat(-meu, fost elev al lui Laz(r, numai în câteva seri m(înv()ase s(scriu române&te; citeam slova cea mai ciocoiasc(& scriam cu trei arunc(turi pe deasupra.^b

Mama Elenca Dudeasca, sora bunic(-mea, v(duva poetului Alecu V(c(rescu & muma poetului Iancu V(c(rescu, avea sipeturi pline cu sinéturi; m(lua acas(de-i citeam, ceasuri întregi, anaforále de-ale divanurilor de cinci, divanurilor de &apte & de-ale veli)ilor boieri; noroc c(se mul)umea a le cunoa&te numai de la *deci* în jos. Dup(ce ispr(veam, m(cînstea cu o dulcea)(&-mi da &o bucat(de past(de gutui înv(lit(în hârtie; iar eu îi s(rutam mâna. Nu lipsea niciodat(a-mi zice:

„ Vino s(te s(rut, evghenísul mamei, c(eu, când m(gâdesc la evghenía familiei noastre, uite, îmi vine ame)eal(. Noi cu to)i boierii cei mari suntem rud(, & cu Cînde&ii, & cu B(rc(-ne&ii, & cu Câmpinenii, & cu Filipe&ii, & cu Cantimire&ii, & chiar cu Maria Tereza.

Apoi începea s(-mi povesteasc(cum ne-am încuscrit & ne-am rudit cu “ ecare din casele boiereⅈ îmi spunea cum

^a) Ioan Barac, *Istoria preafrumosului Arghir și a preafrumoasei Elena*, 1801. ^b) Referire la scriitura de cancelarie cu chirilice, foarte ornamentat(& cu litere superscripte.

Cândescu & Dudescu erau neme&, *Graf Boier & Graf Kendefy*; cum V(c) re&ii se tr(geau din F(g) re&ii din F(g) ra& neam cu Radu-Negru, dup(frate-s(u) banul Craiovescu; cum o Du-deasc(se m(ritase cu un Cantemir etc.; uita s(-mi spuie de unde & pân(unde era rud(cu Maria Tereza; &, dac(o întrebam, îmi r(spunea:

„ Vezi, aci nu prea &iu bine cum vine spi)a neamului, dar &iu de bun(seam(c(ne rudim.

Îmi pl(cea cu deosebire s(aud pe Iancu V(c) rescu când venea la noi & recita *Păstorul întristat*, *Ceasornicul îndreptat*, *Oda la marca țării* □ Mai în urm(, Eliad îmi da lec)ii de gramatica român(& înv()am pe dinafar(traducerile din medita)iunile lui Lamartine. Pe la 1830 Vaillant deschisese &coal(lâng(Stavropoleos, & to)i feciorii de boieri ..Filipe&ii, Gr(di&teni, B(l) ceni, Ghici, Roseti, Budi&teni, Gole&ti ...p(r(seau dasc(lii greci & alergau la &coala fran)uzeasc(.

Tranzi)iunea de la &coala greceasc(la cea fran)uzeasc(& la cea româneasc(începuse de mult înc(, din timpul revolu)iei franceze, la Laurençon, Ricordon, Colçon, Mondoville etc., to)i con)i & marchizi emigra)i, transforma)i în dasc(li. Pe la anul 1806, când au venit muscalii, mai mul)i tineri & mai multe fete de boieri vorbeau fran)uze&te.

Cu Laz(r, cu domnia lui Grigore Ghica, cu Efrosin Poteca, cu Costache Moroi, Simion Marcovici, Petrache Poenaru, &coala româneasc(&-a luat avântul. *colile str(ine ale lui Lambru, Vardalach & Vaillant s-au pref(cut în &coli na)ionale sistematice, cu sute de profesori de istorie, de “lozo“ e, de matematici, de limbi str(ine vii & moarte. Gimnazii, licee, colegii, facult()i de litere, de &iin)e, de drept, de medicin(, nimica nu ne lipse&te, & cu toate acestea nu se v(d r(s(rind luceferi pe orizontul literelor, îns(pozderie de advoca)i & jurnali&ti; o ceat(care de mai mult de dou(zeci de ani se t(mâie unii pe al)ii cu cuvintele:

„ Ho)ilor! Tâlharilor & tr(d(torilor! nu voi, ci noi am f(cut îndoita domnie, Unirea Principatelor, domnul str(in, constitu)iunea, armata, independen)a, “nan)ele, regatul etc.

*i ceialal)i r(spund cu acelea& vorbe frumoase:

„ Ba nu voi, ci noi!

*-o duc hojma, f(r(a li se urî. Unii s-au exaltat într-atâta, încât cred sincer ceea ce zic & ceea ce scriu. Sunt convin& c(f(r(ei n-ar “ existat România & c(, dac(ar lipsi ei,)ara s-ar cufunda.

Odat(m(duc s(v(d pe unul dintr-ace&ti exalta)i. Era bolnav, îl prindea ni&te friguri rele; îmi zice:

„ Uite, mi-e r(u de tot, o s(mor; nu doar c(mi-e fric(de moarte, &ii câte gloan)e am în trup; moartea am v(zut-o de multe ori în fa)(& sunt obicinuit cu dânsa, dar m(gândesc c(de-oi muri se pr(p(de&te)ara!

Într-o zi m(întorceam de la Camer(& întâlnesc pe un venerabil b(trân str(in, c(ruia tocmai în ziua aceea i se votase o pensie viager(de o mie de lei vechi pe lun(, pentru sentimentele lui “loromâne; credeam c(-i fac pl(cere dându-i o veste pl(cut(. Când, ce s(m(pomenesc! c(se întoarce furios la mine, zicându-mi:

„ Ce? Atâta au f(cut americanii pentru La Fayette? *i cum se poate compara ceea ce a f(cut La Fayette pentru America cu ceea ce am f(cut eu pentru România?

Un turist ne spune în cartea sa c(mare noroc a c(zut pe România cu venirea dlui X□ , francez venit acum câ)iva ani în urma împr(&ierii Comunei din Paris, care, zice el, a înzestrat limba român(cu gramatic(& cu dic)ionar & cu fel de fel de c(r)i &ii)i“ ce & literare.

Un bacalaureat scrie într-o gazet(dou(-trei rânduri, într-o limb(ca vai de ea, & îndat(-l vezi c(se esalteaz(pân(a se crede reformator, creator & salvator.

Nu se poate t(g(dui c(&colile noastre, afar(de facultatea de drept & de medicin(, au dat slabe rezultate pân(acum. Tinerii care dobândesc bacalaureatul la noi nu se pot compara nici în limbile vechi, nici în istorie, nici în “lozo“ e, nici în &ii)e cu cei care ies din colegiile Fran)ei, Germaniei, Italiei, Belgiei sau Elve)iei; înv()(tura noastr(gimnazial(nu este destul de serioas(, profesorii nu sunt destul de exigen)i, nici destul de riguro& la esamene; gradul universitar se acord(prea lesne & a devenit accesibil inteligen)elor celor mai mediocre. Lipsa de seriozitate în înv()(tura umanitar(face ca p(rin)ii care au

mijloace s(-& trimit(copiii lor în școlile străine; astăzi avem numai în Paris peste o mie de tineri la școli. În loc de-a încuraja inteligențele slabe, ar “ mult mai bine a deturna curentul & a împinge tinerimea & spre meșteșuguri & meserii, & a pune astfel inteligențele mediocre în stare de a deveni producătoare în loc de a “ sterile & de multe ori pernicioase prin pretențiunile & exigențele lor. A face oameni înviați este un bine, a face numai advocați & jurnaliști este un rău.

Aud zicându-mi-se că un asemenea sistem ar “ o tendință(a împiedica pe “ ii poporului de a putea să aspire la pozițiunile cele înalte ale societății, fiind cându-le accesibile numai acelor cari au mijloace de-a sacrifica zecimi de ani la studii. Nu! Inteligențele alese nu se opresc dinaintea nici unui obstacol; ar “ fatal să nu avem dulgheri, tâmplari, zidari, croitori, cizmari & să avem numai oameni stropiți cu literatură(& cu “ lozocă”; am ajunge la agoraua Atenei & în curând Filip ar “ în cetate. Dacă oamenii înviați sunt folositori, cei meșteri sunt indispensabili.

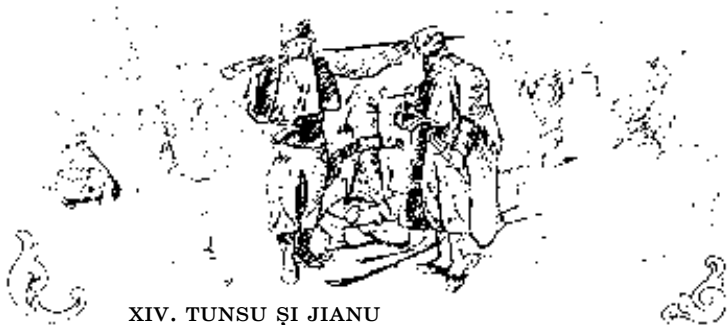
Ceea ce cred eu că ar conveni României & “ ilor ei ar “ ca înviați(tura clasică(& înviați)“ că să devie serioasă(, nu numai o spoială(; iar acelor cari nu sunt destul de bine înzestrați, ca să poată deveni adepți literaturii & ai înviaților, să li se deschidă școli în cari înviați(tura să meargă(mână în mână cu atelierul. Să se înviaze în “ ecare ora&trei, patru, zece, douăzeci de ateliere, în cari copiii să învie) meseria la care se destină & totodată(să aibă(trei sau patru lecții) scurte pe “ ecare zi, în cari să poată dobândi cunoștințe de religie, de limbă națională(, de istoria(rii, de calcul, de geometrie & desemn aplicabil la meseria lui. Acolo unde s-au înviaat asemenea școli cu numele de *half time* au dat rezultatele cele mai norocoite, rezultate neașteptate. Meseria n-a oprit geniul lui Franklin, lui Edison & lui Watt de a se arăta, pentru că geniul p(trunde orice îmbulzeală socială(, cum p(trunde un vulcan coaja p(mântului & iese la iveală(. Tânărul din atelier, când ar simți că are dispozițiuni literare sau înviați)“ ce serioase, lesne ar găsi drumul colegiului & al facultății.

Strigă-mă cu toții industrie; dar pare că am crede că s-ar putea înviaa industrie fără meșteri & că s-ar putea produce fără

produc(tori. Un singur ram de produc(iune, pictura, d(Parisu-
 lui patruzeci de milioane pe an; micile ora&e ale Belgiei, Valen-
 ciena, Malina, Bruxela, trag câte zece milioane pe an de pe
 dantele. Dar nici tablourile nu se fac f(r(pictori, nici dantelele
 f(r(mâini dibace. Geneva tr(ie&te în mare parte din ceasor-
 nic(rie, & cu toate acestea nici de Saussure, nici de Candolle,
 nici de Jussieu, nici Lavater n-au fost opri)i de a deveni ni&te
 lumini ale &tiin)ei.

ION GHICA

XIV. TUNSU ȘI JIANU

26 decembre, 1882

Iubite amice,

Uitatu-te-ai vrodat(printr-un ochean de inginer? S(vezi cum într-însul toate se arat(întoarse cu susul în jos. Odat(îmi aduc aminte c(ridicam planul unui petic de mo&e; o feti)(l(sase secera & venise lâng(plan&et(; se uita la mine, parc(mi-ar “ zis: □Las(-m(s(m(uit(& eu o dat(, domni&orule□ I-am în)eles pofta, i-am îndreptat ocheanul spre un cioban, în dep(rtare, care &e;dea în mijlocul oilor cu piciorul încruci&at, rezemat în m(ciuc(; îl potrivii bine & poftii pe fat(s(se uite. Ea î& astup(un ochi cu mâna & pune pe celalalt la sticl(, se uit(, &odot(strig(:

„ Aoleo! A întors pe Ni)(cu gaibele în sus!

De atunci, ori de câte ori îndreptam ocheanul spre tân(ra fat(, ea î& strângea rochia cu amândou(mâinile.

Iat(efectul ce-mi fac mie unii oameni când îi privesc prin considera)ia de care se bucur(în societate, pe când îi &tiam &-i &tiu c(nu sunt & n-au fost decât ni&te pigmei; ne-am pomedit cu d&ni oameni mari, ilustra)iuni f(r(&tirea lor & a lui Dumnezeu, pe când al)ii, de cari nici nu se pomene&te, ar avea poate statui & epitafe dac-ar “ o dreptate în lumea aceasta.

Istoria ce voi s(-)i povestesc este un exemplu de felul cum se scrie istoria. De-o “ pentru cineva o decep)iune, îmi pare r(u, dar cum zice povestea vorbeii latine:

□Amicus Plato, sed magis amica veritas.□³

^{a)} □Prieten mi-e Platon, dar & mai prieten adev(rul□(lat.).

sau pe eline&e:

Φίλος μὲν Πλάτων, φιλάττη δὲ ἀλήθια.

Muscalii adusesese ciuma în)ar(de peste Dun(re. Maidanele Bucure&ilor gemeau de solda)i cari z(ceau cu sutele în ploaie & în frig, ghemui)i în noroi, înveli)i în mantale transparente de vechitur(& de gloan)e turce&i. Era oprit de a se vorbi de n(prasnica boal(, nici m(car de a-i pomeni numele, sub pe-deapsa pazárnicului.

Pazárnicul era un fel de ovrei musc(lit, cinóvnic de cei *ci-tirnatit-clas*^a; b(trân, scurt & slab, obrazul numai must()i & favorite dese, albe & zbârlite, printre care se z(reau numai vârful nasului, ca o cirea& vân(t(, & un gol în b(rbie, r(s(tur(ca de o carboav(. Din desi&ul sprâncenelor luceau doi ochi galbeni-c(prii, ca de pisic(s(lbatec(.

Întâia& dat(când am v(zut o hien(la Schönbrunn am strigat:

„ Mam(! Uite pazárnicul!

El purta surtuc verde cu guler ro&u, nasturi cu pajur(, pantaloni largi cu piele, &apc(de mu&ama, spáng(& un gârbaci cu care neconținut b(tea. C(lare pe un cal mic, vân(t, & urmat de trei cazaci cu sulii)ele întinse, cutriera târgul zi & noapte. Era spaima or(&enilor; când se ivera într-un col) de uli)(, b(rba)i, femeii & copiii fugeau, f(cându-& cruce ca de Ucig(-l Toaca.

Una din opera)iunile pentru care p(rea c(avea o deosebit(plecare & pe care am v(zut practicând-o în mai multe rânduri, cu un deplin succes, era de a porunci cazacilor s(scoa)(n(-dragii bie)ilor negustori & de a-i pune goi pe vine în piramidele de noroi gr(m(dite morman pe lâng(u&le pr(v(liilor. Acea baie de &ezut dura când mai mult, când mai pu)in, dup(împre-giur(ri; totdeauna îns(pân(ce-i ab(tea s(cad(pe o alt(vic-tim(. Tratamentul se termina cu trei-patru gârbace peste pielea goal(& cu câte un *Sukensen*, adic(pui de câne.

^a) Func)ionar de clasa a paisprezecea (rus.); în Rusia)arist(, corpul administrativ, armata & curtea erau ierarhizate, “ ecare, în paisprezece clase (cinuri).

În toată dimineața, câteva sute de carci, aduse cu biciul de prin sate, pline cu cosciuge de la fabrica lui Buhuricu, ocolea toate maidanele și aduna pe morii, printre cari se strecura adesea și câte unul sau doi vii.

Doftorii de pe atunci, niște doftorași nemii, ovrei sau greci: Mesici, Bubuki, Grunau, Sporer, Esarcu, Gusti etc., erau porunciști și nu cumva spuie cuiva sau undeva că boala de care mureau cu sutele era ciumă, ci șic că era așa ceva, ca un fel de dalac amestecat cu bubă, cu "erbin"eală și cu moarte. Poli aiul Ieremia Pavlovici Bârzoș îi îmbrăcase în mușama și le prescrisese să se frece la nas și pe mâini cu usturoi și cu ladin. Era oprit din porțile închise, de-a arde gunoiul în curte sau de a lua vreo altă mărșă "lactică", ca să nu se speție orașul.

Acei din locuitori cari aveau moșii sau rude la țară (prin sise capitala, iar ceilalți se lăsa sau șimoară cu miile, nespovediți și negrijiți), și se îngropau fără preot.

Noi fugisem cu toată familia la țară.

„I-aduci tu aminte de un stejar stufos din grădina? Lângă tulpina aceluia arbore așezasem sofrageria.

Într-o seară, pe când eram la cină cu două lumânări de său în sfeșnice de tinichea, cu bășici de sticlă, Marin isprăvnicelul s-apropie încetător de tata și, cu un glas jumătate os, jumătate hotărât, îi zise:

„Cocoane, cocoane! te cheamă un om la porți (lângă gard, zice că are să-ți spuie o vorbă).

Tata, fără să pară cătuși de puțin atins de o invitațiune așa de poruncitoare, lasă furculița în friptură, pune șervetul pe masă și se îndreptează către locul ardat, unde se auzeau șapte de mai multe guri.

Scurt și coprinzător.

„Cocoane Tache, i-a zis omul cu vorba, nu mai mânca seara acolo, că ni-e drumul uneori pe aici și vâzându-te la masă le faci poftă băieților. Că de! oamenii sunt și ei, râvnesc. Să nu mă pomenesc odată că face unul vreo borboacă).

Trecătorul era "orosul Tunsu, fost paracliser și ărcovnic și candidat de diacon. Nu era să potă mânca la sat de la Dumnezeu

s(nu se aud(câte o vitejie, dou(de ale lui, à la Fra Diavolo. Cu vreo zece zile înainte, c(lcase la mo&e la Coco&ul pe vornicul Tache Ralet, vecinul & v(rul nostru; îi luase &aluri, scûle, argin-t(rie, tot. Îl l(sase pe dânsul & pe cocoan(numai în c(ma&e.

Pas de nu asculta, dac(po)i, de pove)ile amicale ale unui astfel de binevoitor.

Tata, cum se întoarce, porunci s(sting(lumân(rile & s(ridice masa de acolo. A doua zi pân(-n ziu(un dulgher cu câteva scânduri de brad improviza un fel de pavilion rotund dup(modelul templului Vestei de pe malul Tibrului, cu singura deo-sebire c(avea numai o fereastr(spre apus, ca s(nu se vaz(lumina de la drum & s(nu induc(pe b(ie)i în ispit(; numai a&a am putut urma a ne folosi de umbra & de r(coarea b(trâ-nului stejar.

Eram înc(sub impresiunea pove)elor banditului, când într-o zi intr(în curte o c(ru)(cu patru cai & trage la grajd. Tat(-meu trimite s(întrebe cine a venit; feciorul se întoarce fuga, sp(riat.

„ Cocoane, Jianu!

Mama & noi, copiii, îng(lbenisem, iar tata, uitându-se zâm-bind c(tre fecior, îi zice:

„ Du-te de-i spune s(poftesc(, c(chiar acum ne-am pus la mas(.

Prin gr(din(se vedea venind un om scurt, îndesat, rumen la fa)(, ras & cu musta)a deas(& scurt(; îmbr(c(mintea lui: dulam(, pantaloni & scurteic(, pe cap &apc(peste fes, la brâu pistoale & un cu)it cu pl(sele de os, & pu&ca în cump(n(în mâna dreapt(.

Tata îl prime&te vesel & prietene&te, dându-i mâna s(i-o s(rute.

„ Ce mai faci, Iancule? Bine-ai venit! *ezi de m(nânc(. Bre! s(-i aduc(ciorb(; vezi s(“ e cald(.

Când am auzit zicându-i & Iancule, mi-am zis: Nu mai în-cape îndoial(, el e! Mi-a venit în minte cântecul:

Iancule, Jianule!
Î)i e murgul cam nebun,
Trece Oltul ca pe drum.

Cum s(e)dem la mas(cu un ho) de codru & s(ciocnim cu el pahare de pelin? Tot îmi p(rea c(-l auzeam zicând:

, ine, gazd(, nu m(da,
C()i-oi face-o maloteá
Cu samúrul cât palma.

Polcównicul Ioni)(, cum l-a v(zut de departe, a dat fuga la cornul de vân(toare: câinii alergau din toate p(r)ilechel(l(ind, cu botul plin de m(m(lig(. Într-o clip(, Braica, Duda& , ica & Neam)ul s(reau & jucau cu bucurie împrejurul cornului de vân(toare.

„ Auzi, Iancule, nici s(îmbuc(m nu ne las(polcównicul; cum te-a z(rit, numaidecât, hai la vân(toare!

„ Bine face, c(e târziu, de-abia o s(avem vreme pân(di-sear(s(întoarcem doi-trei v(tui.

Se scular(de la mas(, sorbir(din cafea, traser(de dou(-trei ori din ciubuc. Pletea, Manta, * ut(, Dobre puneau l(n)ugurile de gátul copoilor, câte doi-doi, & pornea “ ecare cu p(rechea lui.

Tata da ordine & instruc)iuni pe a doua zi, c(ci asta era numai un preludiu de vân(toare.

„ Maneo, mâne în zori s(“ i aici cu coje&tenii, & vezi dac(cumva v(rul Costache o “ la Corne&ti, spune-i s(ne g(seasc(mâne pe Crevedia, doar om încol)i lupoaicele cele f(tate.

Când r(s(rea luna, de era dou(ceasuri pân-a se cr(pa de ziu(, curtea era plin(de vân(tori de prin c(tunele vecine.

Polcównicul Ioni)(, în mijlocul lor, cu o lad(plin(de cutii dinainte, le împ(r)ea iarb(& alice, câte patru umpluturi de pu&c(, desemnând “ ec(ruia locul unde s(se)ie, când s(dea gur(& încotro s-apuce.

„ Voi, s(bie&tenilor, s(v()ine)i la m(rul ro&u. Tu, Dobre, s(-mi pui pe col(ceni pe Baranga, & pe g(m(ne&teni s(mi-i a&ezi cu coj(&tenii la lacurile din Mariu)a; Pletea s(se duc(s(caute la Boloboace; s(nu cumva s(v(aud gura, c(v(ia dracul! , ine)i câinii lega)i lâng(voi. Manto, când îi sim)i c(a s(rit lupoaica, d(drumul lui Samson, c((la, când o da de urma ei odat(, n-o mai sl(be&te; l(sa)i pe Ovreica acas(, c(minte & ne în&al(. Na &)ie, b(ie)ic(, zicea unui b(trân bondoc, v(rsându-i

iarb(în corn & alice în basma. Vezi s(m(dai iar de ru&ne ca mai d(un(zi, de-ai l(sat bun(tatea de lup s(treac(pe lâng(tine & s(se duc(s(n(tos.

„ DaΠas(, z(u, cucoane Ioni)(, nu mai zice, c()i-am adus alalt(ieri doi lupi în loc de unul. De necaz m-am dus de am stat trei nop)i la pând(lâng(scorbura fagului celui mare; i-am adus pe amândoi la spinare tocmai de la ogr(zile ciobanului. Uite atunci parc-a fost un f(cut. Când era s(treac(spurc(-ciunea, îmi r(zemasem pu&ca de un copac & sc(p(ram s(-mi aprind luleaua, & pân(s(-i iau de veste, s-a f(cut nev(zut prin h()i& parc(avea tichiu)a dracului în cap.

Seara, în aprinsul lumân(rilor, un car plin cu lupi tineri & b(trâni, cu vulpi & cu iepuri venea cu vâ(torii dup(dânsul. În mijlocul cur)ii, jupâneasa Ilinca a&ezase de cu ziu(o bute cu vin, împrejurul c(reia aprinsese patru butoaie cu câl)i muie)i în p(cur(; zece fete, “ ecare la vatra ei, unde se frigeau berbeci & se “ erbeau m(m(ligi; un)igan zicea din gur(& din cobz(istoria lui Alimo&

Pletea & cu Manta desc(rcau c(ru)a cu vânat.

Pusese pe bute un pat de m(r(cini, pe care a&ezase iepurii cu botul & cu urechile afar(& cu picioarele la centru; la patru col)uri ale bazei ie&eau de un cot coadele bine îmbl(nite a patru vulpi legate împreun(de gât, de un par în“ pt în mijlocul gr(-mezii de iepuri &)inute în picioare pe par, deasupra capetelor vulpilor. Pe o mescioar(rotund(&edeau în patru picioare cinci pui de lup cu gurile c(scate c(tre vâ(tori, & deasupra lor, dou(lupoaice n(prasnice, legate spate la spate de parul în“ pt în mas(; forma astfel un fel de monument cinegetic, cam în forma f(nt(nilor moderne adoptate în capitalele)(rilor civilizate.

Chel(reasa umplea oale cu vin din bute & fetele ajutoare cinstean pe vâ(tori, dându-le împreun(cu oala de vin & câte un hartan de friptur(, o bucat(de pastram(, un codru de m(-m(lig(t(iat(cu sfoar(& o vorb(bun(.

„ C(utat-o-ai în pântece, nea Gheorghe, s(vezi dac(nu cumva are pe v(c&ara noastr(? Azi e o s(pt(mân(de când ne-a mâncat-o din co&ar.

„ Bea, G(m(nescule, c(o s(-mi dea mie coconul vulpea cea împu&cat(de tine, s(-mi fac de iarn(o scurteic(cu care o s(-i joc la nunt(, c(v(d eu c(de câ&legi î) i pui pirostriile în cap.

„ , ie, Comane, mi-a zis jupâneasa s(-i mai dau o oal(, c(tu ai dat întâi în lupoaica cea mare, care i-a mâncat scroafa cu porcei cu tot; i-a luat-o chiar din b(t(tur(.

„ De ce n-ai împu&cat bine puiul de lup, m(i Sgaberciu, & l-ai trântit viu în c(ru)(, de era s(rup(mâna, cu col)ii, lui nea Dumitru Ciuruian? Ia uite, col)i ca ni&te brice!

Patru zile, cât a &ezut Jianul, a fost numai veselie & petrecere; toat(noaptea cântau l(utarii, & fetele întindeau hora & b(tuta cu □ c(ii.

M(obicinuisem s(m(uit la dânsul f(r(s(-mi “ e fric(, ba înc(aveam & un fel de respect de când îl v(zusem nimerind cu glontele, de trei ori de-a rândul, în piatra din marginea p(-dunii, care de-abia se vedea din foi∨ & de când s(rise peste &an)ul din coada ele&teului mai bine decât caii de la ipodrom. Oricum, îns(, când m(uitam în ochii lui tot îmi p(rea c(avea în mâni tigaia cu cear(“ art(, cu care f(cea pe ciocoi & pe negustori s(-i spuie unde aveau bani ascun&.

Dar apoi iar îmi ziceam: □Cum se poate, tata s(“ e prieten cu unul:

Din cei cu pu&ca lung(,
Care dau chiori&la pung(.
Feciori de lele nebun(,
Care noaptea-n frunz(sun(?□

Iancu Jianu era de peste Olt, din jude)ul Romana)i, de pe valea Tasluiului. El a l(sat un nume de haiduc, dar nici n-a fost, nici gând n-a avut s(se fac(vreodat(ho) de codru. Îns(o poveste, dac(ajunge a deveni legend(, adev(rul n-o mai poate scoate din capul poporului.

Tat(-s(u, boier de)ar(, i& crescuse b(iatul la mo&te, f(r(carte greceasc(& f(r(ambi&)iunea de a-l face un concurent feciorilor de boieri mari la ispr(vnicii & la divanuri. Îl obicinuisse lâng(pluguri, cu cai & cu pu&ca; vara la munca câmpului, iarna

la ur& & la capre negre; ajunsese de o dib(cie vestit(în c(l(rie & în vân(toare; înc(leca f(r(a pune piciorul în scar(, nici mâna pe coama calului, & b(ga glon)ul prin verig(de inel.

Se îndr(gise cu o fat(de)(ran & vrea s-o ia de nevast(. Jianul b(trântul, de& habar n-avea c(era str(nepot al lui Cesianus, secretarul lui Traian, v(r cu Salust & mai în urm(proconsul în Dacia; de& nu se potrivea cu banii Filipe&ti, cu vornicii Cre)ule&ti & cu logofé)ii B(rc(ne&ti, dar purta ceac&tri ro&ti cu mé& galbeni & i&lc cu perna verde, în patru col)uri. Boierul, tot boier! Cum s(lase pe “ul s(u s(ia o mojic(, s(se încuscreasc(el cu un cl(ca& V(zând c(se îngroa& gluma & c(dragostea se întea, a hot(râs(-& duc(b(iatul la Caracal. Tân(rul, a doua zi dup(ce a ajuns în ora& a înc(lecat pe murgul, & fuga înapoi; tat(-s(u iar l-a luat, el iar a fugit; l-a închis în cas(, el a s(rit pe fereastr(; l-a închis în pivni)(, el a spart u&a. Tat(-s(u, dac-a v(zut &-a v(zut c(nu-i vine de hac, s-a adresat la st(pânire, cerând s(-l surghiuneasc(. Caimacámul a & poruncit isprávnicului s(-l închid(la Strehaia; b(iatul,)eap(n, a trântit slujitorii & egumenul & a sc(pat; slujitorii s-a luat dup(dânsul; el, dac(s-a v(zut strâmtorat, s-a înh(itat cu vreo câ)iva □ c(i cu cari copil(rise:

Tot ca dânsul de b(rba)i

*i pe cai înc(leca)i

& au apucat câmpii.

*apte ani a pribegit prin p(duri & prin mun)i, hr(nindu-se cu carne necânt(rit(de pe la ciobani & des“ dând potira. Nici nu omora, nici nu schingiuia, nici nu j(fuia, ci numai se g(zduia; fugea de potir(& de panduri cât putea; dar când îl încol)ea, apoi se ap(ra:

C(ci nu vrea

Viu s(se dea.

Gloan)ele lui mergeau mai drept decât ale arn(u)ilor domne&ti. Caragea pierduse doi cârcserdári & un tufecciu, lovi)i de gloan)ele Jianului drept în piept.

Nu v(zuse pe St(ncu)a de doi ani &-i era dor de se topea. Într-o noapte de ploaie & de vijelie, las(pe tovar(& la gazda din Valea Rea, î& încalec(murgul & zboar(dup(dor. În sat, întuneric bezn(, numai o zare de lumin(la o cas(. Se apropie, d(cu degetul în hârtia luminat(, pune ochiul & ce vede? St(n-cu)a, g(tit(ca mireas(, lungit(pe pat, cu o lumân(ric(de cear(galben(în mân(. D(cu piciorul în u& & intr(, cade în genuchi, pune iataganul & pistoalele lâng(moart(, îi d(cea de pe urm(s(rutare, încalec(calul, & drept la zapcîu.

„ Sunt Jianul! Capul meu este pus la pre); du-m(la vod(&-)i ia mia de lei.

B(lb(ia zapcîul somnoros & speriat, nu &ia unde s(se ascunz(de fric(.

Peste trei zile ciocoiul intra în curtea domneasc(glorios, cu viteazul legat cot la cot; tân(r, frumos, cu pletele lungi, cu potûri & cu cepchén, la cap legat cu un tarabulús.

Caragea se d(duse în capul sc(rei, ca s(-l vad(; ferestrele erau împ(nate cu femeile cur)ii domne&i.

Jianul împu&case oameni domne&i & era osândit la spân-zur(toare.

Caragea ridic(ochii în sus la fereastr(, unde sta doamna, zicând:

„ Κριμα τὸ παλικάρι! (P(cat de voinic!)

Auzind aceste cuvinte, una din fetele casei cade la picioarele doamnei. Caragea o vede, se îmblânze&te & zice fetei:

„ Αν τὸν θέλης σε τὸν χαρίζω (Dac(-l vrei,)i-l d(ruiesc!)

Jianul n-a vrut s(se însoare & a petrecut restul zilelor □ c(u lâng(plugul ce iubea^a & pe care în via)a sa aventuroas(îl cânta mereu cu dor:

Dare-ar bunul Dumnezeu
S(umble & plugul meu,

^{a)} În împrejur(rile relatate în text, IANCU JIANU (1787. 1842) se c(s(to-re&te în 1817 cu Sultana G(l(&escu, al(turi de care tir(ie&te pân(la sfâr&-tul vie)ii. La 1821 i se al(tur(, cu o ceat(de tovar(&, lui Tudor Vladimirescu. *i-a sfâr&t zilele ca boier de)ar(.

Din baltag s(-mi fac un plug
Pistoalele s(le-njug
Ca s(br(zduiesc pieze&
* -unde a “ crângul mai des
S(trag brazda dracului
În calea bogatului.

Tata fusese ispr(vnicel de curte când zapciul a adus pe Jia-
nul la vod(. Acolo s-a cunoscut amândoi & f(ceau deseori vân(-
tori împreun(.

ION GHICA

XV. TEODOROS

Londra, 27 iulie, 1883

Iubite amice,

În mai multe rânduri am apucat condeiul cu gândul să (-)i spun o istorie; dar m-am tot oprit dinaintea temerii că ai obiceiul de a (-)i scrisorile mele lui Negruzzi; & el, ca unul ce se apleacă în capul unei publicațiuni, când pune mâna pe ceva scris & trece (mis de tine, îl & tipărește. M-am tot oprit, cum vezi, dinaintea temerii de a nu intra în gura lumii, care găsește pe techie chiar în soare.

Am mai ezitat & pentru că (-)mi ziceam că poate n-oi "crezut chiar nici de tine în spusele mele, & să nu mă pomenesc tractat de om cu stați și cu strigoi. Am însă convicțiunea că ceea ce voi să (-)i spun este curatul adevărului & că o să vie o zi când zisele mele să se poată întemeia pe documente & pe dovezi.

Câte din povestirile lui Herodot n-au fost, sute & mii de ani, tratate de fabule, până ce au venit împrejurări cari au dovedit, limpede ca lumina zilei, veracitatea spuselor & observațiilor sale, & au făcut ca marele istoric să nu mai "e tratat de bădărnă!

În timpurile domnilor fanarioți, boierii (cei ajunseseră a nu mai avea glas în stat; îi năpădise grecii cu totul. Rar se mai pomenea, pe ici, pe colea, de câte un Cantemir, un Dabija sau de un Berendei; numai câteva boierii: logofetele & vorniciile cele mari, de , ara de Sus & de , ara de Jos, cu vistierile, se mai dau pe mântenilor, & aceasta pentru că nu se putea altfel; dar & acele puține slujbe devenise apanajul a trei-patru familii cari, "ind foarte avute în diamanturi, argintării, & aluri & moșii,

domnii greci și recrutau în casele lor ginerii și nurorile pentru domni) și beizadele.

Totuși, îns(la mir trebuia s(lase s(le treac(înainte pl(cintarii, l(ptarii și buc(tarii Fanarului. Un postelnic Vl(hu) i, un logof. t Arghirópulo sau un armá&Mano erau pu& în arhontologie mai sus decât un B(rc(nescu, un Cândescu, un Câmpineanu sau un Dudescu. T(ute&ti, Calon“ re&ti, Movile&ti & Buze&ti tr(iau uita) i pe la mo&tile lor, f(r(a îndr(zni s(aspire la slujbe mai înalte decât un zapcilíc, o v(t(&ie de plai sau o s(me&ie; caftanele la cari le era iertat s(se urce cu gândul era mult, mult acele de & trár sau de slugér, & acestea dac(se învredniceau s(câ&ige protec)iunea vreunui medelnicér Costacópulo, a unui c(minár Rasti sau a unui becér Manolache.

Cu toat(decaden) a lor, boierii indigeni tot și p(strase multe din obiceiurile & tradi)iunile cele vechi ale)(rii, mai ales acea de patroni & clien) i. În “ ecare cas(boiereasc(se cre&teau copiii de mazíli, de boieri de neam & de poslú&nici. B(ie) ii înv() au carte româneasc(unul de la altul, sub direc)iunea v(tafului sau a vreunui logof. t din curte; & fetele se d(deau pe mâna unei mame Sande sau a unei jupânese Cristina, de le mustru) lăia & le înv() a cus(turi de vapéluri, de gevréle & de sangulíi, împletituri de bibí)uri, “ erturi de fel de fel de dulce)uri: rodoszahár, &rbeturi de tranda“ r & de vi&ne, peltele de gutui & de mere, tetreá de chítr(& deosebite vútci.

Când un boier și c(s(torea copiii, s(da cucona&ului un b(iat crescut în cas(, ca s(-l slujeasc(pe procopseal(; & fetei i se d(-dea copila cea mai cuminte & mai înv() at(, ca s-o îmbrace & s(-i coas(, cu condi)iunea de-a o m(rita dupe vreun logof. t când &-o veni în vârst(.

La însur(toarea c(minárului Tachi Ghica i s-a dat din casa banului Scarlat Ghica un □ c(u anume Grigorie, “ ul i&icárului poslú&nic, care dregea gugiumánele & i&ícele casei banului; iar Mari)ei, fetei vornicului Scarlat Câmpineanu, i s-a dat So“ ana, fata Aspasiei, greac(adus(din , arigrad de cucoana Luxandra Câmpineanca, când s-a întors din surghiun din , ara Turceasc(.^a

^a) V. *infra*, pp. 366..367.

Grigorie, i&icárul, tân(r, nalt, rumen & pl(cut; So“ ana, fata numai de &asesprezece ani, oache& , sprâncenat(& frumoas(, tot îmbr(când & dezbr(când diminea)a & seara, Grigorie pe cuconu & So“ ana pe cuconi)a, de& nu &iau nici unul limba celuialalt, dar tot &optindu-& din ochi & din sprâncene, s-au în)eles la vorb(a&a de bine, încât a rezultat un copil, care, de& conceput din □ori, dar gra)ie binecuvânt(rii p(rintelui Lesviodax, mai târziu: *Kir Neofit, Înalt Preasfințit Mitropolit al Ungro-Vlahiei*, s-a n(scut “ u legitim & s-a botezat în Christos, dup(legea ortodox(a R(s(ritului, cu numele de Teodor, “ indc(venise în lume în întâia sâmb(t(a postului celui mare.

Grigorie îi zicea Tudor & Tudorache, pe române&te; iar So“ ana, ca o greac(ce era, îi zicea Theodoros (Θεόδωρος), nume cu care ne obicinuisem mai to)i în cas(atât pentru c(ni se p(rea mai original, cât & pentru c(eram, ca copii, în contact mai des cu chera So“)a decât cu logof. tul Grigorie.

În vremea molemiei, feciorul care ne slujea în odaie, la dasc(l, murind de cium(la M(rcu)a, tata ni l-a înlocuit cu Teodoros, care vorbea grece&te, citea & scria române&te, slov(de tipar, slov(popeasc(& slov(ciocoiasc(, dup(izvodul dat de logof. tul Matache; era de&tept & -i prindea mâna la toate. Am auzit mai târziu c(avea unghiile cam lungi.

So“ ana, care era din insula Tinos & c(l(torise prin Tesalia cu mama ei, Aspasia, ce fusese zece anichel(reas(la mitropolitul de la Larisa, ne povestea seara despre minunile & frumo)ele m(n(stirilor de la Muntele Athos, ne spunea de s“ n)enia c(lug(rilor de la Stavros, de la Simo[no]petra & de la Vatopedi, unde nu c(lca picior de parte femeiasc(, unde nici în zbor nu putea s(între decât coco&si. Cu cât(evlavie ne istorisea scandalul ce fusese la Nim“ os, când o barz(obraznic(a îndr(znit s(-& a&eze cuibul lâng(co&ul buc(t(riei, cum s“ n)ii p(rin)i au stat trei zile & trei nop)i în rug(ciuni & privigheri, cum au d(râmat cuhnea cu ogeac cu tot & au zidit alta nou(din temelie, pe care au stropit-o cu aiasm(de sus pân(jos, r(mânând trei s(pt(mâni întregi, bie)ii c(lug(ri, f(r(“ ertur(de fasole, încât sl(bise de gândea c(erau s“ nte moa&te.

Teodoros asculta în estaz acele povestiri ale So“ anei, & acum visul lui era s(poat(s(mearg(, când s-o face mare, s(viziteze

acele locuri s' nte, s(se repead(pân(la M(n(stirea Sfântului Sava & la Sfânta Ecaterina & chiar pân(la Ierusalim.

Nu &tiu, din s' n)enie sau din ce, dar Teodoros nu putea s(suferi pe ovrei. Când auzea strigând pe uli)(: □*Marfă! marfă!*□ l(sa tot &alerga dup(jupânul cu bocceaua la spinare, r(zemat(la cot, miorl(indu-i ca pisicile, &-i arunca raci vii în boccea, strigându-i:

*eapte ra)e &un boboc,
 Hai jidan la loc,
 *eapte ra)e &una moart(,
 H(is târtán la roat(.

Când duceau ovreii pe câte un mort la groap(, el, cu toat(paza de arn(u)i ai ág(i cari întov(r(&eau totdeauna cortegiul, f(cea ce f(cea & trecea fuga pe sub cosciug, strigând □*Cruce!*□ Ovreii, sp(rie)i & dispera)i, arunca mortul jos & c(deau cu rug(ciuni, cerându-i s(treac(înapoi, ca s(nu se fac(mortul strigoi. Aceast(complezen)(le-o vindea uneori foarte scump: pe un pepene sau cel pu)in pe o óca de mere.

Într-o vreme, tata, de jeluirile ovreilor, îl oprise de a mai ie& în poart(; atunci g(sise alt marafet de a-i nec(ji. Casa unde &deam era lâng(Podul Gârlei din Beilíc, ast(zi strada *erban-Vod(; avea un sacnasú scos la uli)(, pe sub care treceau ovreii când se plimbau g(ti)i sâmb(ta. Pl(cerea lui Teodoros era s(stea plecat pe fereastr(, cu undi)a de prins pe&te în mân(; o potrivea a&a de bine, încât apuca gugiumánul ovreiului de fund &-l)inea spânzurat, de nu putea s(ajung(judanul cu mânile ridicate în sus.

Una iar din petrekerile lui favorite era s(lege seara o sfoar(de parul de la casa de peste drum, & el, ascuns sub gang, o tr(-gea de c(p(tâiul celalalt, tocmai când da târtánul s(p(&easc(peste sfoar(, &-l trântea în bot.

Îmi aduc aminte c(într-o sear(, pe când era odaia cea mare plin(de boieri & de cucoane, intr(un biet jidan cu falca um- □at(& cu barba înc(lcit(de nu putea s(vorbeasc(. Teodoros îi aruncase sfârleaza în barb(, dup(ce-l spoise pe obraz, masc(, cu un pumn de maz(re f(c(luit(. Tata, drept satisfacere, a

chemat pe v(taf & i-a poruncit s(lege pe Teodoros de piciorul patului, totdeauna de cu seara, ca s(nu mai poat(ie& la poart(.

Teodoros era me&ter de frunte în toate jocurile de copii. Reputa)ia lui de giolár era mare de la Antim pâna în Lucaci; averea noastr(în ar&ce se suia într-o vreme pâna la dou(mii, tot capre cur()ite în var & îngropate în p(mânt în doni)e. El zicea totdeauna pe:

Opus pocus imperator,
, ang(r mang(r nacaftù,
Tacaftù melengher buf!

*i le potrivea a&a de bine, c(*buful* c(dea totdeauna pe ceialal)i juc(tori, & r(mânea tot el báciul. Apoi dac(intra o dat(cu íchiul în armeán, se punea pe lénghi, de nu mai l(sa oscior pentru ceialal)i b(ie)i.

Nimeni nu &ia s(dea pui de giól ca dânsul, nici s(potriveasc(spetezele la zmeu; f(cea ni&te p(r(itori de gândeai c(bate toba în cer, a&a urla de tare zmeul nostru. Când trecea sfoara vreunei zmeu strein peste gr(dina sau peste casele noastre, îl prindea de gu& cu glon)ul de sfoar(sau îl încurca cu al nostru, îl da peste cap &-l tr(geam în curte.

Teodoros cre&tea sub pat & în podul casei porumbei de tot neamul & de toat(pana: & de cei mo)a)i, & de cei înc(l)a)i, dar mai cu deosebire de cei juc(tori & de cei &optitori & ho)i. Când z(rea unul strein pe sus, îndat(în(l)a un juc(tor, care prin învârtiturile lui îl atr(gea, & când îl aducea bine în orizontul nostru, îi trimetea doi-trei &optitori, care-l lua între dâna&i &-l aducea, vrând-nevrând, drept în porumb(rie la noi; atunci alergam de-l închideam pâna(se obicinuia cu ceialal)i porumbei &-l f(ceam rob.

Teodoros era ceea ce francezii numesc un *gamin*, iar pe române&te, *un ştrengar*.

Când m-a tr(mis tata în str(in(tate, l-am l(sat la Ghergani pe lâng(kir Ianu&Ciobanoglu, arenda&ul mo&ei; îi servea de ispr(vnice; p(stra viu dorul de a se face hagi. Când m-am întors, l-am g(sit ajutor logof. tului Marinic(, epistatul unei mo&ei ce aveam în Teleorman. Cuno&tea hotarele tuturor propriet()ilor

de pemprejur & &ia pe dinafar(claca & dijma datorit(de “ e-care s(tean din plasa Vedei. Î& f(cuse un nume a&a de bun în specialitatea de c(utare de mo&ie, încât trecea epistat de la o mo&ie la alta ori de câte ori tat(-meu sau Costache Cantacuzin, Barbu Catargiu sau Iancu Sl(tineanu nu g(seau s(-& dea în arend(mo&ile lor Secara, Piatra, Voievoda sau Lisa. Uneori c(uta câte dou(& trei deodat(.

În contact de afaceri cu *i&ovul^a, vorbea bulg(red&te ca apa & legase cuno&tin)e cu negu)(tori de peste Dun(re. Într-o zi, sau c(nu putuse s(încheie socoteli bune cu Iancu Sl(tineanu pentru gestiunea mo&iei Lisa, sau c(iar i se f(cuse poft(de hagiâlâc, s-a pus într-o &aic(s(treac(la Nicopoli, zicând c(se duce s(cumpere vite; nu s-a mai întors nici pân(în ziua de ast(zi. S-a f(cut nev(zut, *afantos*, cum zicea biata m(-sa.

Mult l-a mai j(lit s(rmana So“ ana, mult a mai alergat cu acatiste & paraclise pe la biserici & pe la icoane f(c(toare de minuni; mult a mai umblat pe la vr(jitori & c(rtur(rese s(-i ghiceasc(, s(-i dea cu bobii & s(-i cate la stele. Nimic & iar nimic; par(l-ar “ înghi)it p(mântul!

Fel de fel de oameni veneau de-i spuneau bieteii mume tot felul de pove&ti: unii c(ar “ a□at de bun(seama de la un cor(-bier c(caicciul care-l luase s(-l treac(Dun(rea, sim)indu-l cu parale în chimir, l-ar “ omorât ca s(-l jefuiasc(. Al)ii îi spuneau c(l-ar “ v(zut în Tatar-Bazargic, unde se turcise de dragostea fetei unui muftiu, ca s-o poat(lua de nevast(. Al)ii iar îi spuneau c(, prinzându-l un imam la cadâna lui, l-ar “ legat într-un sac c-o piatr(de gât & l-ar “ aruncat în Dun(re.

So“ ana &apte ani de-a rândul îi f(cuse toate soroacele cu coliv(& cu colaci, ca la mor)i. Când, într-o zi, vine vesel(la mama, cu o scrisoare în mân(. Era de la Teodoros, care tr(ia & scria:

□S(nu spui la nimeni c(sunt în via)(. Voi s(&ii numai tu c(tr(iesc, sunt s(n(tos, tare & mare, & de-o vrea Dumnezeu am s(m(fac & mai mare. O s(trimet s(te aduc(& pe tine aici, pentru c(-mi e&i mam(& b(trân(.□

^a) Svi&ov, ora&pe malul sudic al Dun(rii, în dreptul Zimnicei.

Nici dat(, nici nume de loc! Scrisoarea i-o d(duse jupân Stoian, b(can din hanul Gabrovenilor, c(ruia i-o tr(misese frate-s(u din Uzungiova, c(ruia & lui i-o d(duse t(târ-mizîlul care trecea cu iasaccîul unui elcîu.

Un an dup(aceea, alt(scrisoare, în care iar îi zicea c(în curând o s(trimit(s-o ia. Isc(lit *Teodoros & dedesubt Magdala*.

Imagina)iunea bieteii b(trâne se r(t(cea în tot felul de gînduri. Aci i se p(rea c(Magdala era fata muftiului de dragostea c(reia se turcise, c(ci acum nu mai avea îndoial(c(-& schimbase legea, de vreme ce în scrisoarea lui nu pomenea nici de Maica Domnului, nici de vro m(n(stare; aci iar credea, dup(explica)iunile unui manáf b(trân din curte, c(nu era scris Magdala, ci Abdula, numele lui cel nou în Mahomed. Într-o zi vine vesel(la mama, c(-i spusese arhimandritul grec de la Stravopoleos c(Magdala era nume de cre&in(, de la Maria Magdalina din Evanghelie, & c(trebuie s(“e numele neveteii ce luase.

Pe la 1848, când am plecat din)ar(, So“ ana se lipise pe lîng(fosta mea doic(, maica Eudoxia, c(lug(ri)(la , ig(ne&ti, hot(râtu(s(se c(lug(reasc(& ea. Când m-am întors în)ar(la 1859, biata maica Eudoxia, b(trân(& c(zut(la a&ternut, n-a &tiut s(-mi spuie alta despre So“ ana decât c(plecase de la schit de vreo opt ani, cu gînd s(-& ia metania, sau la M(n(stirea Dintr-un Lemn, sau la vreun schit din , ara Greceasc(. Clucérul Scarlat Iarca mi-a spus c(o v(zuse cu vreo cinci ani în urm(prin Bucure&ti & c(, întrebând-o de &tie ceva despre “u-s(u, i s-a p(rut c(nu prea)inea &r la vorb(.

Pe la 1864 eram mai mul)i aduna)i la ceai la r(posatul Tillos, consulul general al Fran)iei; gazdele erau pline de peripe)iile espedi)iunei englezilor în Abisinia & de mar&ul lor spre Magdala; nu mai era pe-atunci alt(vorb(decât de vitejia nego&ului. Numele de Magdala din scrisoarea So“ anei mi-a adus aminte de Teodorosul nostru &, adresându-m(c(tre SI(tineanu, îi zic:
„ , i-aduci aminte, cucoane Iancule, de epistatul tat(-meu de la Secara, pe care l-ai avut & dumneata la mo&ia Lisa?

Nu ispr(visem vorba, & r(posatul SI(tineanu, b(tîndu-se pe frunte, îmi r(spunde:

„ Ai dreptate, el trebuie să „ e, să & ii c(el e, numai el avea totdeauna vorba de împ(rat în gur(: ☞ tiu c(n-o s(m(fac(împ(rat; doar nu mi-o lua împ(r()ia. Nu-ți „ e fric(de mine, c(doar nu sunt împ(rat ☐ Una, două, & împ(rat!

Nego&ul, după toate descrip(iunile lui Bell & ai altor c(l(tori englezi cu cari au fost în mare intimitate pe la 1861, când era cu o&irea lui la lag(rul de la Dobra Tabor, unde adunase 150 mii de oameni, seam(n(cu totul cu Teodorosul nostru. Îl descriu oache& dar nu de o culoare etiopic(, nasul pronun(at & încov(iat, buzele sub)iri, f(r(nici o asem(nare cu a soiurilor africane; p(rul cre) & desp(r)it în trei codi)e împletite, obrazul mai mult rotund decât oval, multe „ re de p(r albe în barb(& în must()e, talia de mijloc, dar legat &)eap(n.

La 1864, când au intrat englezii cu asalt în Magdala, Teodoros, după ce s-a luptat viteje&te ca un leu, nelipsit din mijlocul solda)ilor lui oriunde era primejdia mai mare, apoi s-a închis într-un turn cu vreo câ)iva o()eri, zece la num(r cu dânsul împreun(, & de-acolo tr(gea în englezi. Când Sir Charles Staveley a spart turnul & a intrat în(untru, Teodoros, întorcându-se c(tre servitorul s(u Valde Gabir, singurul lupt(ror care mai r(m(sese în via)(, îi zise: ☐S-a sfâr&t! Fugi, te dezleg de jur(-mânt; cât pentru mine, eu nu pot c(dea viu în mânilor inamicilor ☐ & , punând)eava pistolului în gur(, & -a zburat creierii.

Nimeni nu & tia c(unul dintr-acele zece cadavre era al nego&ului, când un prizonier abisinian, z(rind inelul din deget, a strigat ☐Teodoros!☐

Patru zile mai înainte de lupta de la Magdala postise & se împ(rt(& se. Markham^a spune c(era foarte pios & cump(tat, dar c(de vro câ)iva ani c(zuse la patima femeilor & la b(utura de rachiu, se însurase cu o a doua femeie, c(reia îi d(duse numele de Dedjatsh Vobyé (Aur Curat), ceea ce nu-l oprea de a avea mai multe)iitori, dintre care cea mai favorit(era o gallas^b, anume Yatamanya.

^a) Probabil referire la C[lements]. R. Markham, *History of the Abyssinian Expedition*, London, 1869. ^b) Gallas, trib abisinian de confesiune musulman(.

Un om care din soldat aventurier ajunsese împ(rat nu poate s(“ fost un om ordinar, & cu drept cuvânt Plowder îl considera ca pe un om cum de multe veacuri nu s-a mai v(zut în Africa. Venit în Abisinia pe la anul 1854, pe când această () ar(era într-o adev(rat(anarhie militar(, a luat partea episcopului catolic (Abuna Salamah)^a Andrei în contra lui K(&a, un pribeag, cap al unei bande de tâlhari, care ajunsese st(pân pe toate posesiunile lui Ras Ali, pe care-l detronase. K(&a nu voise s(se supuie bisericeii romane iacobite & favoriza biserica copt(. Andrei, când a v(zut pe K(&a învins la Dobra, l-a afurisit & a proclamat, în mijlocul o&irii, pe Teodoros rege al regilor Etiopiei & i-a pus coroana pe cap.

Bell zice c(avea concep)iuni mari, c(cugeta la izgonirea tuturor musulmanilor din Abisinia & întinderea cre&inismului în toat(Etiopia, & c(uta sprijinul Engliterei la realizarea scopurilor lui; în arhivele engleze se p(streaz(o scrisoare a lui c(tr(regin(, cu data de 12 februarie 1862, prin care cere s(-i trimit(un ambasador.

În numele S“ ntei Troi)e, Eu, Alesul lui Dumnezeu, Regele Regilor, Teodoros al Etiopiei, c(tr(M.S. Victoria, Regina Engliterei.□

*i începe astfel:

□Sper c(M.V. este s(n(toas(, c(& eu cu mila Domnului sunt s(n(tos□ □

Apoi s(nu zicem c(e dup(modelul românesc al logof. tului Matache, de la care Teodorosul nostru a înv()at carte; & începea cu:

□Mai întâi cercetez de fericita s(n(tatea dumneavoastr(, ca, a□ându-se pe deplin, foarte s(m(bucur, c(& noi cu mila proniei cere&i suntem cu to)ii s(n(to&□ □

Cauza de c(petenie pentru care s-a certat întâia dat(cu consulul Cameron a fost specula)iunea ce ff ceau bunii abisiniani cu

^a) Inadverten)(în text. Abuna (episcopul) SALAMAH III s-a a□at în fruntea Bisericii Ortodoxe a Etiopiei (1841..1867), biseric(ortodox(oriental(, de acela& rit cu Biserica Copt((mono“ zit(). Într-adev(r, îns(, în epoc(se înregistrează(con□acte între diversele fac)iuni din sânul Bisericii Etiopiene.

bie)ii copii din Cordofan, pe care-i prindeau, vânându-i ca pe niște dobitoace s(lbatic, îi scopeau, & pe cei cari supravie)uiau dup(această barbar(& periculoas(opera)iune îi vindeau la turci pentru paza haremurilor. Se făcuse b(nuitoare, r(u & crud, & când era prins de b(utur(, orice nemul)(mire a poporului, orice r(scoală) o atribuia intrigilor lui Cameron; într-o zi a mers pân(a-l aresta & a-l închide; de aci espedi)iunea englezilor din 1864.

Nu &tiu dac(, în intervalul de la fugirea lui din)ar(pân(la 1854, Teodorosul nostru s-o “ freat cu fruntea de piatra cea neagr(de la Kaaba sau de s-o “ sc(ldat în Iordan, dar nu m(îndoiesc c(împr()i&ase catolicismul & c(s-a luptat & a murit ca un viteaz. I&icării pot “ mândri de un “ u al isnafului lor.^a
„*Oportet imperatorem stantem mori.*□

ION GHICA

^a) Istoriogra“a nu re)ine ipoteza lui Ion Ghica. Împ(ratul TEODROS II (c. 1818 .1868, d. 1855 .1868) s-a n(scut cu numele Kossa Haile Giorgis într-o familie cre&in(nobil(din nordul Etiopiei. În tinere)ese se remarc(drept c(petenie r(zboinic(. Domnia sa pune cap(t unei îndelungi perioade de anarhie feudal(. Pentru a face fa)(vecinilor musulmani, încearc(s(ob)in(de la regina Victoria o for)(expedi)ionar(britanic(. Frustrat de e&ecul comunic(rii cu Regatul Unit (se pare c(scrisoarea nici nu i-a parvenit reginei), ia ostatici britanici, printre care & pe consulul CHARLES DUNCAN CAMERON. Pentru eliberarea acestora, britanicii trimit din India o for)(de 30 000 de militari, sub comanda lui ROBERT NAPIER, în 1868, cu urmarea descris(în text. ^b) □Se cuvine ca împ(ratul s(moar(în picioare□) ultimele cuvinte ale împ(ratului Vespasian.

XVI. TEODOR DIAMANT

Brighton, octombrie, 1883

Scumpul meu amic,

Îndeobște englezii, precum și, sunt cunoscuți de oamenii cei mai activi și mai ocupați din lume. Nu pierd un minut din viața lor. Zic că :

□ *Time is money.* □

Dacă întâlnești pe drum vreun cunoscut și vrei să stai la vorbă cu dânsul :

□ *How do you do?* □

*i-l întrebi :

□ Dacă te mai faci, domnule? De când nu te-am văzut! Ce-ți face cucoana, copila și, s(n)toși? □

Sau îi spui că e vreme frumoasă :

□ *Fine weather.* □

El trece fără să(-)i răspundă, fără să te vadă în car.

Dacă ai să(-)i vorbești ceva, e treabă lungă ; trebuie să(-)i scrii, să(-)i răspunzi, și apoi să(-)i vorbești în elegeri bine prin corespondență despre locul întâlnirii, acasă la tine sau la dânsul, la club sau la office, e afacere :

□ *Business* □

Nu este tot astfel cu englezii de aici. Aștia stau toată ziua pe malul mării la soare sau la lună, pe deck sau pe pier^a, ca farnienții napolitani, cu deosebirea că napolitanul se trânteste orizontal pe nisip, cu pântecul în sus, și nu se mai mișcă toată ziua; pe când englezul din Brighton se așază pe o bancă verticală,

^{a)} *Deck, pier*, ponton, dig (engl.).

alergând de colo pân(colo, când pe jos, când c(lare, când în tr(sur(, când cu velocipedul, când în perambulanter; sau se arunc(în mare, face *match*, înotând ca un pe&e, aspirând s(egaleze într-o zi pe nemuritorul Boyton^a. Apoi, “ e soare, ploaie, vânt, cald sau frig, pu)in îi pas(.

Dac(sunt eu aici, în)elegi c(lenea & marea m-au adus, dar eu sunt din cei pl(pânzi, & azi bate un vânt de nu te po)i)inea pe picioare, ba nici de fereastr(s(m-apropiu nu m(las(; m()ine închis în cas(. De necaz, am luat condeiul s(stau cu tine la vorb(. De dou(ori l-am aruncat din mân(, zicându-mi:

□Dar de m-oi pomeni cu scrisoarea mea în *Convorbiri!* Ce-o s(zic(publicul? Nu este a&a c(are s(dojeneasc(pe bietul Negruzzi, care le d(s(citeasc(ce-i trece prin minte unui om f(r(titlu universitar, “ e m(car de la Salamanca sau cel pu)in de la Sadagura?□

Astfel cugetam & m(smeream. Când mi-adusei aminte c(nu sunt f(r(titlu. *i s(vezi c(n-o & iam nici eu pân(mai deun(zi. Ba ce înc(? M(credeam un prost, tr(iam cufundat în via)a câmpeneasc(, cu oile & cu vacile; stam cu ochii sticli)i pe cer, doar oi vedea vreun semn de ploaie; ascu)eam secerile & coasele, cârpeam saci, dregeam & uruburile ma&nelor & oftam mereu dup(o recolt(bun(, care, de la o vreme încoace, nici din &apte în &apte ani, dup(Scriptur(, nu se mai vede.

*tii ce s-a întâmplat acum un an amicului nostru Hyacinthe de la Vaudeville! Bietul om, burghezul cel mai lini&tit & mai pacinic din tot Parisul, bun “ u, bun so) & bun p(rinte, face & el odat(un chef la birt cu câ)iva amici; dar, tot golind la pahare, când în s(n(tatea unuia, când a altuia, se scoal(de la mas(cam ame)it, încât, întorcându-se noaptea târziu acas(, mergea pe dou(c(r(ri, & în col)ul uli)ei Jeffroy Marie ..□Mi-e frig Marghioal(□ cum zicea Chiri)a ..se împiedec(de o femeie b(trân(, c(zut(în noroi pe pietre. Milosul de Hyacinthe nu-& caut(de drum, ci, temându-se s(n-o calce vreo tr(sur(, d(s-o ajute s(se scoale. Femeia se de&teapt(din somn & începe s(strige:

□S(ri)i, s(ri)i! Ho)i, asasini!□□

^a) PAUL BOYTON (1848..1924), înot(tor american celebru în epoc(; în 1875 a traversat înot Canalul Mânecii.

El, speriat, o ia la fug(, ajunge într-un su□et acas(, ostenit; se trânte&te pe pat, înc(l)at, îmbr(cat cum era, & adoarme ca un preafericit. A doua zi, de 2 mai, se treze&te cu capul cam greu. Nu-& prea da seama bine despre cele petrecute. Când pune mâna pe jurnalul care era pe toaleta nevastei, cite&te chiar pe pagina întâia jalnica povestire a unui grozav omor comis, în noaptea de 1 spre 2 mai, asupra unei s(rmane b(trâne în col)ul uli)ei Jeffroy Marie; tocmai în locul unde încercase s(dea ajutor. Peripe)iile în“ or(toarei drame erau povestite pe patru coloane. La citirea acestei povestiri, omul începe a se îngriji, caut(s(-& aduc(aminte, se pip(ie, se uit(la mâni, î& vede mânilor pline de sânge: se zgâriase opintind s(ridice pe femeia adormit(; se uit(la haine, hainele pline de noroi. Cu cât citea & se gândea, cu atât se convingea c(uciga&ul nenorocitei b(trâne din jurnal era el. O sfece&te, îng(lbene&te, îl apuc(“ori de moarte, tremur(ca varga. Î& închipuie&te c(-l caut(poli)ia, c(-l urm(re&te, c(i-a dat de urm(; se vede arestat, acuzat, judecat, condamnat & cu capul t(iat. Zi(p(cit & desperat, se hot(r(&te s(fug(; p(r(se&te cas(, mas(, nevast(, copii, tot, & se duce de s-ascunde sub p(mânt, în catacombe.

Închipuie&te-i starea spiritului unui negu)(tor cinstit, blând ca o oaie, milos ca un copil, bun ca pânea cald(, care ajunge a se convinge, el pe sine însu&, c(este un ho), un scelerat, un uciga& Norocire c(în pripa de-a p(r(si casa îi r(m(sese jurnalul ag()at de c(ptu&eala surtucului, & când arunc(ochii în capul foii cite&te:

□Anul 1830, mai 2□

Era descrip)iunea unei crime întâmplare acum cincizeci & trei de ani, pe când amicul nostru nici nu era n(scut.

Jurnalul f(cea parte din bogata colec)iune consacrat(zulu-“lor madamei Hyacinthe.

Cam a&a am p()it-o & eu mai deun(zi:

C(utând într-o lad(uitat(, dau peste o gazet(de cele mari, & ce v(d: numele meu str(lucea de-o sut(de ori pe patru coloane, împodobit cu fel de fel de epitete, care mai de care. Citeam & tot îmi puneam mâna când pe inim(, când pe cuget, chiar & prin buzunare, întrebându-m(nu cumva din &tiin)(

sau din ne&tiin)(, în vis sau de diavol ispitit, oi “ comis crimele ce mi se imputa; viola)iuni de legi, prevarica)iuni, tr(d(ri etc. *i dac(îmi mai r(mânea alta de f(cut decât s(-mi pui sacul cu cenu& pe cap & a o pleca pe uli)e, strigând:

„ Iertare, oameni buni, pentru un p(c(tos! Tinerilor, b(târnilor, viilor & mor)ilor, iertare!

Acele patru coloane erau r(zemate pe umerii puternici ai unui U. cu mai multe puncte (U□), Urus, Ursus, Urechiatu sau Urbanus. Ba nu! Urbanus nu putea “ , c(ci nu con)inea nici m(car un dram de urbanitate.

Dup(ce m(f(cea cu ou & cu o)et, îmi mai tr(gea vreo câteva s“ chiiuri cu muscal, turc, englez, aristocrat□ Aristocrat! e cuvântul cel mare al democra)ilor de ocaziune. *tii c(nimica nu le place mai mult decât s(se trag(dintr-un nume mare & s(“ e decora)i.

Aveam la noi în sat un notar, secretarul prim(riei, cum se zice; de câte ori m(întâlnea, îmi repeta:

„ Eu, domnule, nu sunt numai democrat, sunt chiar demagog. Îmi place egalitatea. Nu admit eu deosebiri & distinc)iuni d-alea între f(pturile lui Dumnezeu. Cer s(“ m to)i o ap(□

Îl chema Gheorghe Bulamac, dar de la o vreme isc(lea scurt: *Burlamache*; zicea c(a&a îl pov()uise un amic din Bucure&ti, om înv()at, democrat & demagog, ca & dânsul, Burlamache “ ind un nume mai cunoscut & mai potrivit cu pozi)iunea sa de depozitar al legilor.

Odat(, v(zându-l cu un inel de alam(în deget, pe care era s(pat(o ieder(încol(cit(pe un arbore, cu deviza: □*Je tiens ferme*□ i-am zis în glum(c(acea verig(p(rea a “ ceva pre)ios, un fel de monument istoric, & c(acel □*Je tiens ferme*□trebuie s(“ e o altera)iune a cuvintelor:

□*Je Etienne ferme*□

(Eu *tefan cel tare.)

De atunci îl dedese de-l su□ase cu aur; & când m-a rugat s(-i botez un copil & l-am întrebat ce nume s(-i pui mi-a r(spus:

„ Apoi *tefan, tot îi am eu inelul.

Oricând m(vedea, m(întreba ce s-a mai f(cut cu statua lui *tefan cel tare. Umbla când cu barb(, când f(r(barb(,

dup(cum era curentul s(pt(mânei la &edin)a din urm(a Academiei.

A f(cut ce-a f(cut & mai an l-am v(zut cu Serviciul Credincios, cu Independen)a & cu Trecerea Dun(rii pe piept, ca unul ce întov(r(&se pân(la Zimnicea car(le cu f(in(din sate; mai avea & la gât o medalie mare, dobândit(nu &tiu la ce espozi)iune pentru lemne din p(durea statului.

Mi se jeluia c(era persecutat de guvern, care nu &tie s(-& cinsteasc(adev(ra))i amici.

„ De! judec(& dumneata ..îmi zicea ..nu mi se cuvenea & mie m(car Coroana României?

Dar s(venim la diploma mea:

Domnul U□, dup(ce m(spinteca de sus pân(jos, citea în inima mea ca într-o bucoavn(&-o denun)a neagr(ca un bulg(re de smoal(, îmi cerceta ma)ele unul câte unul & le declara pestri)e ca pielea de n(pâr(; apoi se suia la cap, &acolo îmi res“ ra creierii cutiu)(cu cutiu)(&-i proclama buni, foarte buni, &, în sfâr&it, încheia diagnosul s(u psiho-“ ziologic prin sentin)a:

□Om r(u, dar inteligent□

Cum vezi, dar, am un titlu, & înc(de la un mare ziarist□ & &ii c(ziarele fac & desfac reputa)iunile; ele leag(& dezleag(cum vor & cum le vine. Te pot face patriot, onorabil, capabil, înv()at, ba & frumos, numai s(vrea.

A&a!

Am trecut buretele peste *om rău* & m-am oprit la *inteligent*; salutând acest titlu cu recuno&in)(, îmi venea s(strig:

□*Anch'io son' pittore!*□

Îmi venea s(parodiez pe marele Corneille & s(zic:

□*La haine d'un grand homme est une recommandation des cieux*□

Sunt om inteligent *de par Mr. U...*

Aceast(aducere-aminte m-a f(cut s(ridic condeiul de jos & s(zic: □*All right!*□& s(m-apuc s(-)i vorbesc de un biet original, de un nebun, cum îi zicea unii, de un entuziast, român cu inim(, despre care nu am v(zut s(se “ scris un rând m(car. Un om uitat, de& poate a contribuit mai mult decât s-ar crede la starea de ast(zi, cu toate c(nu tr(ia la 48.

Mulți dintre oamenii cei mari ai secolului, Fourier, Michel Chevalier^a & alții, mi-au vorbit de dânsul cu cel mai mare respect & considerațiune, întrebându-mă: „Ce face, cu ce se ocupă? „Am murit” le răspundeam cu lacrimile în ochi, căci îl iubeam ca pe un frate; mi-a fost amic, mi-a fost dascăl, mie & la mulți alții din generațiunea noastră.

Intrasem în anul 1828, pe când se lupta primăvara cu iarna.

De vreo doi ani se arde tase pe cer, despre miază (noapte, o stea cu coadă & o sabie de foc; împăratul Alexandru murise & fratele său, Nicolae, se suise pe tron; lucrurile custele se îngropaseră în Biserica - gan; s-auzea de ciumă & se vorbea de cârjalii, de zaporojeni & de zaveră).

De Ribeaupierre^b începuse lăsa de curând pace & prietenie cu Turcii la Cetatea Albă, Akerman; de Metternich era mândru că asigurase prin diploma sa pacea în Europa, dar după eresul de la noi că „ecare” ar este dator ca cel puțin o dată în cursul domniei lui să încerce să ia, arigradul cu sabia, toată lumea zicea că vin muscalii.

Într-o dimineață, un fustă de-ai curții domnești intră într-un sălău zicând:

„Cucoane Tache, te poftesc la Măria Sa!

Tatăl meu, care pe atunci era hâțman, se leagă în grabă cu călăul la cap, îi pune capotul cel roșu & încalce călul. Îi plăcea să umble mai mult călare. Avea un armăsar ardelean pescum năvălăv (zut mai frumos & un manaf kurd, mucheléf, numai că răde sus până jos, hagi Abdullah; îl avea numai & numai pentru a îngriji de mândrul dobitoc. El trăia ziua & noaptea alături de Nejdii.

Hagiului, „e zis în treacăță, îi cam plăcea vinul, & Ilie Arnăuțulu, bosniac fanatic, pro-tânăr de aceea sălăbiciune, îl făcuse să crează că pentru mahometani apă e apă & pâinea pâine, băutură & mâncare proastă & fără gust; în vremea pentru creștini apă are gustul vinului de Drăgăni & pâinea este întocmai ca

^a) MICHEL CHEVALIER (1806..1879), economist francez. ^b) ALEXANDRE DE RIBEAUPIERRE (1721..1865), om de stat rus; la momentul semnării CONVENȚIEI DE LA AKKERMAN (1826), ambasador la Constantinopol.

curcanul umplut cu castane & fript la cuptor. Apucându-l astfel de stomah & de cerul gurei, din Abdullah f(cuse un Grigorie, drept-credincios, de& g(sea c(linguri)a popei era prea de tot mic(.

Tata c(lare, cu hagi Grigorie manáful pe lâng(cal, cu mâna pe har&á, dup(&árt, porne&te la curte. Dar nu trece mult &-l vedem venind în fuga calului, semn de grab(mare. Descalec(, vorbe&te ce vorbe&te cu mama, & îndat(ne pomenim arunca)i to)i copiii într-o tr(sur(, claipe peste gr(mad(, cu mama dimpreun(, cu o mul)ime de boccele, &, în treap(dul cel mare al cailor, ne duce la Câmpineanca, în casele unde este ast(zi Eforia Spitalelor.

*-acolo, spaim(& preg(tiri de drum. Unchii mei Câmpineni, Costache, Dumitrache & Iancu, se întorseser(& ei de la curte foarte îngriji)i. Vod(adunase pe boierii haleá & paiá, ca s(le spuie c(cazacii trecuser(Prutul, c-au arestat pe Ioni)(Sturdza & c(el pleac(la Bra&ov.

*eful garnizoanei turce&ti din Bucure&ti avea porunc(de la seraskiérul ca, îndat(ce-a a□at c(muscalii au p(&t peste hotar, s(p(r(seasc(Bucure&tii cu toat(ordia & s(se trag(în cetate la Giurgiu.

Casa noastr(era în drumul pe unde era s(treac(turcii, în c(p(tâiul despre apus al podului de peste Dâmbovi)a, în uli)a Beilícului, ast(zi *erban-Vod(. Dincolo de ap(era Caslava (Cazarma Beilícului). De& miraláiul Iusuf-beg, comandantul, ne era prietin &, ca vecin, venea des în cas(la noi, dar tata voia s(“ m la ad(post, temându-se ca nu cumva neférii, plecând, s(fac(neorânduiei, & de aceea ne trimisese într-o cas(dep(rtat(.

Nu am v(zut o&tirea turceasc(când a trecut pe sub ferestrele noastre, dar ni s-a spus c(au pornit pe la amiazi, soitáarii înainte îmbr(ca)i în haine pestri)e, cu coade de vulpi la c(ciuli, jucând chioécurile, strâmbându-se la lume pe uli)(& f(când fel de fel de caraghioslâcuri; dup(dân&ii veneau meterhaneáua & tumbéchiurile în sunetul surlilor & tobelor & în urm(oas-tea, “ ecare turc având pe umeri sau pe cealmá câte o pisic(, o maimu)(sau un corói. R(ut()i n-au f(cut, dar speria lumea, dând dezghinuri cailor & tr(gând la pistoale în semn de bucurie.

Am petrecut noaptea la bunica & a doua zi, în zori de ziu(, eram pe drumul Câmpinei.

Când treceam pe Podul Mogo&oaiei, de prin toate cur)ile ie&eau car(, c(ru)e & cale&ti înc(rcate cu lume & cu calabalâcuri. Când am ajuns la pod la B(neasa, chervanul se)inea lan); sute de tr(suri mergeau lin pe &eau, una dup(alta. De-abia se mi&cau în pasul cel greu al cailor. Se îngropau roatele în noroi pâ(la buc&. De încet ce mergeam, primeam pe tot ceasul &tiri din Bucure&ti, cu c(l(ra& de-ai h(tm(niei:

□Bine, pace.□

□Filipescu a plecat, apucând spre Foc&ani.□

□Vilara cu Nenciulescu se ceart(de-acu pe visterie.□

□Cumnatul Scarlat Gr(di&teanu r(mâne în Bucure&ti.□

□Brâncoveanu a ajuns la Pesta□ □

Când era soarele de-o suli)(, ajunsesem la Pociovali&e; f(cusem aproape o po&(. Poposisem dinaintea hanului. Cât vedeai cu ochii, câmpul era acoperit cu tr(suri; în mijlocul “ ec(ruia pâlc se ridica câte un foc mare, cu □ac(ra pâ(la cer, ocolit de feciori, de vizitii, de rânda& & de chirigii stând pe vine, pe lâng(c(ld(rile de m(m(lig(. Boierii & cocoanele dormeau prin cale&ti & prin c(ru)e. Diminea)a ne urmam drumul, care mai de care s-apuce înainte. Am a□at c(peste noapte trecuse & vod(cu toate beizadelele, mergând spre Bra&ov.

Mai mul)i tineri cucona& & negustori, îmbr(ca)i care turce&te, care nem)e&te, urmau caravana, c(l(ri, încurând & jucând caii pe lâng(cale&ti. Între cei mai dichisi)i & mai sprinteni, doi mai cu seam(tr(geau aten)iunea sexului: fra)ii Mehtupciu. Unchiu-meu Cre)ulescu, care dibuia foarte bine porecele, unuia îi zicea G(m(lie, c(ci, în adev(r, modul cum î& um□a p(rul & favori)ii îi da aparen)a unei g(m(lii de ac, pe celalalt îl poreclise Zlatauz, pentru c(vorbea tot în sentin)e:

□Bogatul s(nu asupreasc(pe cel s(rac.□

□Legea e de la oameni, iar dreptatea de la Dumnezeu.□

□Tube&te pe vr(jma&ul t(u ca pe un frate r(t(cit.□

□Sai în ajutorul celui ce se g(se&te în nevoie.□

□Jertfe&te interesul t(u pentru fericirea aproapelui.□

□Folosul dobândit prin viclenie)i se strecoar(printre degete□ □

*i o mie de altele din Scriptur(& din “lozo“ e, & sfâr&ea omeliile sale cu:

□Ce)ie nu-)i place altuia nu face□

Pe cel dintâi îl chema Barbu &-i zicea B(rbucic(, pe celalalt Teodor, Tudorachi. Tat(l lor era unul Diamandi Mehtupciu, nepot sau str(nepot de-ai sfântului Dimitrie de la Mitropolia din Bucure&i. Era sau nu era rud(cu cuviosul, Dumnezeu &ie; adev(rul este c(tat(l, mo&ul sau str(mo&ul lui Iamandi venise în)ar(de peste Dun(re cu moa&ele f(c(torului de minuni; îi zicea Mehtupciu pentru c(fusese scriitor de limba turceasc(la postelnicie. Fiul s(u Tudorache adoptase numele de Teodor Diamant, sau mai scurt, *Diamant*.

Pe B(rbucic(l-am cunoscut. *tii c(nici natura, nici apuc(-turile nu-l împingeau la carte; n-a înv()at nici s(scrie, nici s(citeasc(, era cam idiot. Îi zicea B(lbuitu din cauza anevoin)ei ce avea la vorbire; nu era cu des(vâr&ire surd, dar era tare de ureche, foarte tare, într-atât de tare, încât glume)ii, mi&când din buze, f(r(a scoate glas, îl f(ceau s(cread(c(-i spunea ceva, & el asculta &-i r(spunea ce-i venea, ca s(nu lase s(creaz(c(n-a auzit. Devenise juc(ria celor f(r(de ocupa)iune. Se credea omul cel mai frumos din lume & era convins c(toate damele cele mari erau înamorate de dânsul. Tr(ia din muni“ -cen)a celor ce petreceau cu prostia lui. În urm(, închiriase un apartament în strada Victoriei; îl mobilase; a&ezase în mijlocul salonului o mas(mare a&ternut(cu postav verde, împrejurul c(reia veneau de se adunau juc(torii de c(r)i, ziua & noaptea, liberi de orice priveghere & f(r(team(de poli)ie sau procuror. El pl(tea luminatul, înc(lzitul & serviciul &-& scotea chiria & toate cheltuielile, cu prisos, din monopolul c(r)ilor, & tr(ia bine.

Dup(moartea lui, stabilimentul s-a continuat de domnii:

Ciocârlan,

Puic(&

Cucu,

în tov(r(&e, sub “rma:

□La trei p(s(ri□(*Aux trois oiseaux*).

Cealalt frate, Teodor, era un om de frunte, inteligent, muncitor, st(ruitor & plin de devotament. Cel dintâi elev în &coala greceasc(, cel dintâi la dasc(lul Laz(r, cel dintâi la Sfântul Sava, sub Efrosin Poteca, inim(curat(& sentimente nobile. Vorbea & scria mai multe limbi str(ine, fran)uze&te, nem)e&te, grece&te & italiene&te; &ia bine limba latineasc(& elineasc(. B(iat s(rac, el se destin(la cariera didactic(.

Când l-am întâlnit c(lare, pe drumul Câmpinei, el se ducea la München prin Bra&ov & Viena; dobândise o burs(din fondul mitropolitului Nectarie.

Cât timp a)inut acel ajutor, el a urmat regulat & cu cel mai mare succes în &coala cade)ilor; dar a venit o zi când acea burs(a încetat; atunci orfanul a tr(it câțva din generozitatea lui Dinicu Golescu; îngrijea de b(ie)ii lui cei mai tineri, de Radu & de Alecu (Albu); dar în urm(, fra)ii Gole&ti mutându-se la Geneva & la Paris & ceialal)i tineri p(r(sind unul câte unul capitala Bavariei, unde începuser(a tr(i r(u cu studen)ii germani & f(ceau pe toat(ziaua gâlcevuri & dueluri, Diamant s-a hot(râț s(se duc(& el la Paris, unde cuno&tea pe to)i românii de acolo, cu speran(c(-i vor veni în ajutor, pentru a-& completa studiile începute.

În urma revolu)iunii franceze de la 1830^a, ideile de inova)iuni sociale luaser(un avânt a&a de mare, încât cuprinseser(toate spiritele, & tinerimea de pe atunci se aruncase mai toat(în vârtejul reformelor celor mai estravagante & mai chimerice. Prietenii & camarazii pe cari i-a g(sit în Paris: Iancu Vl(doianu, Costic(Br(iloiu, Iancu B(l(ceanu, Niculache Niculescu, Barbu Catargiu, Stavrance Niculescu & al)ii, erau pe atunci, care mai mult, care mai pu)in, adep)i ai saint-simonismului, & încetul cu încetul s-a pomenit & el distras de la înv() (tur(& înv(luit în cercul ideilor comuniste, cu deosebirea c(, “ ind dotat cu un temperament entuziast, când îmbr()i&a o idee, o strângea cu toat(c(ldura tinere)ei & se consacra ei cu trupul & cu su)etul. *i iat(-l devenit unul din cei mai înfoca)i & mai aprigi adep)i

^a) Revolu)ia din Iulie l-a r(sturnat pe Carol X de Bourbon, ridicându-l pe tronul Fran)ei pe Ludovic-Filip de Orléans.

ai școalei de la Menilmontant, apostol și portar. Père Enfantin îmi zicea, vorbindu-mi de dânsul:

„ *Diamant était un homme précieux; personne n-a fait autant de prosélytes que lui; prêcher et convertir c'était sa vie.*^a

Dar vine catastrofa! □ Guvernul lui Ludovic-Filip, îngrijat de l()irea propagandei comuniste, decretează (izgonirea s(n)ilor p(rin)i de la Menilmontant, și atunci saint-simonienii cei mai însemna)i, Michel Chevalier, Felicien David și al)i, se risipesc, care cum apuc(, în Orient, în America, în Africa □ * i Diamant al nostru, dat afar(din cuib, r(mâne pe drumuri, f(r(ad(post și pieritor de foame. Atunci a tr(it mai multe s(pt(mâni alergând din spital în spital, dându-se de bolnav, dar era dat afar(îndat(ce medicul constata c(starea s(n(t()ii sale nu avea trebuin(de îngrijire medical(, ceea ce i se întâmpla din trei în trei zile; atunci pleca și se ducea de b(tea la u&a altui spital, pân(ce le-a colindat pe toate.

El se a□a în cea mai mare nedumerire, când într-o zi întâlnește pe un frate iubit de la Menilmontant, pe Considérant, un entuziast și un vizionar ca și dânsul. Considérant g(sise pe Fourier și adoptase sistemul falansterian, despre care îi face o descriere încânt(toare. Diamant îl urmează la conferin)ele lui Fourier și se pomenește falansterian, de o mie de ori mai fanatic decât fusese pentru sistemul lui Saint-Simon. El nu cunoaște termenul de mijloc în apuc(turile lui; zicea c(apoftegma □μνηδεν ἄγαν□ a lui Socrate era o erezie “lozo” c(antisocial(și anti-umanitar(.

Într-o duminică , ducându-m(la un curs ce urmăam la Gr(dina Plantelor, z(resc într-o r(spântie din strada Mosstar o “gur(care mi se p(rea cunoscut(. Era el, încunjurat de câ)iva lucr(tori, b(rba)i și femei, destul de r(u îmbr(ca)i, nesp(la)i și nepiept(na)i, c(rora le explica frumuse)ele și mul)umirile *atracțiunii pasionate în societatea armonică și le descria mi-zeriile oamenilor din societățile civilizațiunii*, dându-le de

^a) □Diamant era nepre)uit; nimeni n-a mai f(cut atâ)ia prozeli)i; s(predice și s(convertească însemna pentru el totul□(fr.). ^b) □Nimic (nu este) mult□(gr.).

esemplu, despre aceasta, starea nenorocit(a celor ce avea dina-
 intea lui. Cât l-am cunoscut, i-am s(rit în bra)e strigându-i:
 □Nene Tudorache!□

Din momentul acela n-a lipsit o zi de a veni s(m(vaz(, de-a
 m(cerceta despre studiile mele, despre via)a mea; m(punea
 de repetam cu dânsul lec)iiile, îmi esplica nedumeririle ce aveam
 în geometria descriptiv(, în analitic(, în teoria seriilor & m(
 preg(tea pentru esamene. Era foarte tare în &tiin)ele mate-
 matice & “ zice; avea o aptitudine deosebit(pentru integrarea
 seriilor algebrice & pot zice c(putea s()ie piept lui Delaunay
 & lui Puiseux în calculul diferen)ial & integral.

Dumineca venea regulat de m(lua & m(ducea la conferin-
)ele lui Fourier. Era ceva încânt(tor elocin)a & poezia ce b(-
 trântul reformator punea în esplicarea cercurilor simpatice;
 avea atâta putere & dulcea)(în vorbirea lui, încât era peste
 putin)(de-a nu captiva auditorul. Ie&eam de la acele conferin)e
 uimit & esaltat, convins pot zice. Îmi p(rea c(m(v(d primblân-
 du-m(în Câmpii Elizei, într-o tr(sur(tras(de doi mândri lei,
 deveni)i antilei, mai blânzi decât mielul&ii, numai prin puterea
 armonic(; del“ nii & balenele, transforma)i în antidel“ ni & anti-
 balene, m(purtau lin pe toate m(rile; vulturii, deveni)i antivul-
 turi, m(suiau în slava cerului pe aripele lor. Era un farmec
 descrierea frumuse)elor, a pl(cerilor & a desf(t(rilor spiritului
 & ale inimii în cetatea falansterian(.

Fourier a murit f(r(a-& vedea visul cu ochii, nu s-a învred-
 nicit s(ridice cel mai mic falanster. Economi&ii au învins pe
 sociali&i & pe comuni&i; & &coala lui Fourier, curând dup(
 moartea maestrului, a fost p(r(sit(& uitat(.

Diamant îns(s-a întors în)ar(, bine hot(rât a persista în
 acele idei & a organiza societatea noastră(în cvadrate pe fa-
 lanstere, ca tabla de joc de &ah.

Om de spirit, înv(at, pl(cut la vorb(, Diamant a fost primit
 fr(e&te în toate casele & a devenit amicul intim & c(utat al
 tuturor oamenilor liberali & de progres, al lui Câmpineanu, al
 lui Grigorie Cantacuzino, al lui Manolache B(leanu, al lui Iancu
 Ruset, al tuturor oamenilor cu sentimente & cu iubire de)ar(.
 În cas(la Câmpineanu era ca acas(la dânsul. Casa & masa îi
 era deschise oricând & la orice or(. Nu sunt la îndoial(c(era

ini)iat în societ()ile francmasonice, judecând dup(intimitatea sa cu doctorul Tavernier, venerabilul lojei din Bucure&ti, din care f(ceau parte cei mai lumina)i din tinerii no&tri de pe atunci, Grigorie Alexandrescu, Iancu Voinescu & al)ii.

În societatea tinerilor no&tri boieri, Diamant a g(sit auditori, dac(nu & prozeli)i.

Când era s(înceap(s(vorbeasc(, îl apuca o tremur(tur(din buze care dura dou(sau trei secunde, & cele cinci-&ase vorbe dintâi ie&eau din gura lui cu anevoin() , tremurate & pripite, iar dup(ce-i trecea emo)iunea, el devenea de o elocin() rar(; vorbirea lui era p(trunz(toare & conving(toare; era peste puțin(a nu-l asculta cu pl(cere & cu aten)iune. În timp de doi sau trei ani f(cuse o propagand(atât de puternic(prin toate clasele, încât num(rul prozeli)ilor & adep)ilor ajunsese a “ îndestul de mare ca s(poat(gândi la organizarea seriilor & la edi“ carea unui falanster.

Je ne compte pas sur les Français ..zicea Fourier ..pour la réalisation de mon système; ils sont, comme les Italiens, les Espagnols et les Allemands, trop enfoncés dans la civilisation, mais je compte sur l'Orient et surtout sur les Russes, qui sont tres enclins au communisme, comme tout les peuples Slaves.□

Tân(rul Manolache B(l(ceanu, “ ul lui Nae B(l(ceanu din Ploie&ti, zis prin abrevia)ie Naiba, care devenise unul din adep)ii cei mai înfoca)i ai fourierismului, mo&tenise o avere însemnat(& a consacrat mo&a sa din Prahova, numit(Sc(ieni, pentru în“ in)area unui falanster. Diamant era acolo marele Mapa^b & domnea ca un suveran.

Acel rudimentar falanster ar merita o men)iune cu totul special(, pe care)i-o rezerv dac(te poate interesa.

De-abia începuse stupul a se popula de albine & roata a se învârti, c(guvernul, temându-se ca s(nu se înr(d(cineze credin)ele comuniste în)ar(, a & luat m(suri, a ordonat împr(&ierea

^a) □Nu pe francezi m(bizui c(-mi vor pune sistemul în fapt; ca & italienii, spaniolii sau germanii, sunt prea îngloda)i în civiliza)ie; m(bizui îns(pe R(s(rit, & mai cu seam(pe ru&, care sunt foarte apleca)i spre comunism, ca toate popoarele slave□(fr.). ^b) Naiba, Mapa, aluzii la grade de ini)iere masonic(.

seriilor & grupelor & trimiterea în exil a &“ lor Manolache B(l(ceanu & Diamant.

La liberarea lui din Snagov, Diamant n-a mai g(sit ospitalitatea la care era obicinuit; Câmpineanu era închis la Caransebe& Manolache B(leanu, con“ năt la mo&ta sa Bolintinu, al)ii, intimidat)i, se temeau a-i face primirea osp(toas(& cordial(de mai înainte & c(reia datorea în mare parte succesele lui din anii trecu)i.

F(r(a renun)a la ideile lui & la speran)a de a-& realiza planul, a îmbr()i&at, ca mijloc de trai, meseria de inginer topograf & hotarnic; ridica planuri de mo&i pe un sfân) stânjenul mas(, cum se zice; bani n-a câ&ligat, dar ceea ce a câ&ligat în mun)ii Telegei a fost un junghi bun, care în pu)ine s(pt(mâni l-a dat într-o oftic(galopant(. Catinca Câmpineanu, care se a□a la mo&te, a trimis de l-a transportat de la Telega la Câmpina; i-a fost îns(peste puțin)(a-l face s(admit(un medic & a renun)a la tratamentul Leroy^a, pe care l-a urmat pân(s-a stins. El a murit cum a tr(it, ca un stoic, nevoind s(se abat(de un “ r de p(r de la credin)ele sale; &-a dat sfâr&tu)l în bra)ele servitorului s(u, recomandându-i sentin)a:

□Ceea ce)ie nu-)i place altuia nu face□

O cutie din patru scânduri de brad, într-o c(ru)(cu un cal, a dus r(m(&)ele lui la biseric(. Ca to)i oftico&i, în ultimele momente vorbea de mijloacele ce cugeta & proiecta pentru în-“ in)area unui falanster.

Mul)i, foarte mul)i din oamenii cari au jucat un rol în)ar(îi datoresc lui Diamant ideile generoase & patriotice. El a format inima & spiritul multora din români; între al)ii, Alexandru Constantin Golescu (Albu), zis Aimé Martin, era unul din ucenicii s(i; a tr(it mult cu dânsul la Mûnich & la Paris.

Nu am cunoscut un om mai blând, mai modest & mai devotat decât dânsul. Filantrop & umanitar, era din neamul acelora din cari au ie&it apostolii, martirii & s“n)ii.

O “ având el, oare, o piatr(pe mormânt?

ION GHICA

^a) ALPHONSE LEROY (1742.1816), medic francez celebru în epoc(.

XVIII. CĂPITANU LAURENT

Londra, februarie 1884

Scumpe amice,

În epistola ta din 1883^a îmi vorbești de regretatul nostru amic, căpitanul Laurent.

N-ai putut pomeni acel nume, sunt sigur, fiind o lacrimă în geana ta, și aduci aminte cât era de vesel și cât ne iubea? Se lipise de noi doi cu inima și cu sufletul.

Multe zile grele am împărtășit cu dânsul! * și pot zice că flegumele lui cele plătute, pline de duh și de originalitate nu știu, zău, cum a dus-o; nu știu dacă moralul meu nu s-ar muia înaintea dănilor prin care am trecut.

Când l-am întâlnit întâia dată, eram căzut într-o discuțare a mare, încât numai societatea unui voios și nepăsător ca dânsul putea să mă ridică și să mă susțină.

Dar ca să-ți poți da seama de starea în care mă aflam, sunt silit să fac o digresiune cam lungă; și sui cu memoria în cursul evenimentelor cari se desfășurau împrejurul meu cu o greutate anevoie de urmat.

Pe la anul 1852, vestitul vizir Reșid pașă (zuse de la putere; cumna)ii sultanului Fethi Ahmet și Mehmet Ali^b triumfau; și,

^a În ediția din 1887, scrisoarea e precedată, sub numărul XVII, de scrisoarea lui Vasile Alecsandri plasată drept prefață în prezentul volum (Plătute-ne cu iarna în țară). ^b MUSTAFA REȘID PAȘA (1800-1858), om de stat otoman; ambasador la Paris și la Londra în mai multe rânduri, ministru de externe (1837), mare vizir în mai multe rânduri între 1845 și 1857; unul dintre principalii arhitecți ai reformelor Tanzimat. AHMED FETHI PAȘA (1801-1858), diplomat și om de stat otoman; ambasador la

dup(obicei, zaráfii armeni & ovrei n(p(dise pe cel c(zut. Acei care pân(ieri îi lingeau cizma acum îi mu&ca mâna. Ca omul cufundat toat(via)a lui în trebile statului, el uitase pe ale sale; nu &ia nici ce are, nici ce nu are & era strimtorat, foarte strimtorat.

În împletitura în care se a□a, un singur bancher îi mai r(m(sese devotat: b(trântul Anton Alleon, care avea & dorin(, & bun(voin(de a-i veni în ajutor; dar îi trebuia s(cunoasc(ce avea & cât datora Re&d. Pentru acest sfâr&t, fostul vizir rugase pe Ahmet Weffyk^a, fostul comisar în Principate, la 1849 & 1850, ca împreun(cu Alleon & cu mine s(-i facem un bilan) de starea sa “ nanciar(. Ajunsesem la patruzeci de milioane de lei (aproape zece milioane de franci) pasiv, care se balan)a cu valoarea propriet()ilor sale, case & p(mânturi în Balta-Liman, mo&ile din Tesalia, foste propriet()i ale lui Ali Tebedelen de la Ianina, & un mic ci□c lâng(Silivria.

Creditorii gr(beau, & realizarea unei averi atât de însemnate nu era lucru lesne. Tot ce putea face Alleon era s(conving(pe c(m(tari s(p(suiasc(, dându-le câte un mic acout & asigurându-le plata integral(, căpete & dobânzi, când se vor vinde propriet()ile. Pân(atunci era urgent s(se reduc(cheltuielile & s(se sporeasc(veniturile printr-o administra)iune mai îngrijit(. S-a redus mai întâi personalul casei de la cinci sute de guri la patruzeci & s-a orânduit la mo&ile din Tesalia administrator confratele & amicul nostru Ion Ionescu de la Brad^b, care

Sankt-Petersburg, Viena & Paris. MEHMED ALI EMIN pa&a (1815..1871), om de stat otoman, ambasador la Londra, ministru de externe & mare vizir în mai multe rânduri între 1857 & 1871. Face parte din acea galerie de *alafanga efendi* (domni à la française) de la curtea sultanilor reformatori. TANZIMATUL urm(re&te modernizarea administra)iei, economiei & armatei Imperiului Otoman dup(model occidental, transformarea supu&ilor ... discrimina)i pân(acum dup(religie .. în cet()eni egali în fa)a legii etc. Reformele, de& sus)inite cu hot(râte de sultanii ABDUL-MEDJID I (1839..1861) & ABDUL-AZIZ I (1861..1876), sunt aplicate incomplet & incoerent, confruntându-se cu o rezisten() tenace a societ()ii tradi)ionale; epoca Tanzimat ia sfâr&t odat(cu domnia autocratic(& conservatoare a sultanului ABDUL-HAMID II (1876..1909). ^a) Probabil AHMED VEFIK pa&a (1823..1891), om de stat & diplomat otoman; traduc(tor din Molière. ^b) ION IONESCU DE LA BRAD (Ion Is(cescu, 1818..1891), agronom & economist moldovean,

de la o sut(de mii a suit venitul, chiar din anul dintâi, la nou(sute de mii de lei.

Pe când Re&d era urgisit & seraskiérul Mehmet Ali devenise vizir cu Fuad Hargie Naziri^a (ministrul afacerilor str(ine), sose&te generalul Mencicof^b cu o falc(în cer & alta în p(mânt, cu sacul plin de fel de fel de cereri din partea)arului. Nu voia nimic mai pu)in decât a zice sultanului cu alte cuvinte:

☐Scoal(tu, s(m(pun eu!☐

Pe de o parte, izbânda misiunii generalului austriac Leiningen, care storsese de la Poart(concesiuni & desp(gubiri însemnate în Bosnia, în Herzegovina, pe Narenta & la Bocca de Cataro, între care & plata diamantelor contelui Zichy; pe de alta, dezvoltarea in□uen)ei engleze, care mergea tot crescând, tulburase lini&tea împ(ratului Nicolae. Damele ambasadei ruse&ti, mai înfocate patriotice & decât b(rba)ii lor, criticau sus & tare politica prudent(& rezervat(a contelui Nesselrode, tratând-o de molatic(& de umilitoare, credeau c(nu avea decât s(se arate ca s(dobândeasc(ceea ce doreau, & multe dorea inima lor. În sfâr&it, trimisul extraordinar sose&te la Constantinopol.

De& Manolache Arghiropol, fost dragomán & îns(rcinat de afaceri al lega)iunei elene, trecut de curând în serviciul rusesc, succedând r(posatului dragomán Hangerliu de “oroas(memorie, bun apreciator al st(rii spiritelor de pe atunci, declarase trimisului împ(r(tesc, chiar de la început, c(era peste puțin)(ca Poarta s(-i acorde acele cereri, generalul îns(îi ordon(s(mearg(înainte.

participant la Revolu)ia de la 1848 din , ara Româneasc(. Exilat în Turcia, este folosit în diferite o“cii de autorit()ile otomane reformiste (director al &colii de agricultur(de la San-Stefano, administrator al unor ferme-model pe mo&ile lui Mustafa Re&d pa&a etc.). Dup(Unire, particip(la elaborarea & aplicarea reformei agrare a lui Cuza. ^a) MEHMED FUAD PA&A (1814..1869), om de stat otoman; “gur(reformatoare de prim-plan, pre&edinte al Consiliului Tanzimatului, ministru de externe în mai multe rânduri, mare vizir (1861..1866). A condus ocupa)ia otoman(în Principate la 1848 & s-a opus cu succes cererilor imperative ale)arului Nicolae I de extr(dare a exila)ilor români & unguri în Rusia. ^b) ALEKSANDR SERGHEEVICI MENȘIKOV (1787..1869), amiral & om de stat rus, comandant al armatei ruse în R(zboiul Crimeii pân(în 1855.

În toate serile, dragománul Arghiropol se întorcea de la Poartă aducând numai f(g(duieli, bacalámuri & iava&uri. Într-o seară, când ambasadorul extraordinar îl a&cepta s(-i vie cu ceva pozitiv, cu cheia Betleemului^a cel pu)in în buzunar, îl vede venind cu mâna goal(; se iu)e&te, strig(, bate din picior, acuz(pe bietul b(trân de necapacitate & chiar de rea-credin)(; îl alung(furios din ambasad(& cheam(pe logof. tul Niculae Aristarche, pe capucheháia lui vod(Stirbey, ca s(-i serve de dragomán.^b

Aici deschid o mic(parantez(privitoare la fostul reprezentant al principatului , (rii Române&ti, devenit totdeodată omul de încredere & dragománul ambasadorului rusesc.

La biserica grecească de la Bebek, pe Bosfor, se află o icoană (f(c(toate de minuni pe care erau atârinate o mul)ime de *ex-voto*, mâni, picioare, ochi, inimi de aur & de argint, inele & cercei de pietre scumpe etc. Într-o zi, piere de la gâtul Maicei Domnului un inel de diamant; popa Costa caut(, cercetează & nu g(se&te; se mânie, î& pune patrahirul de gât, aprinde f(clia de la epitaf, cheam(pe b(ie)ii care m(turau în biserică & aprindeau candelile, îi pune în genunchi &, după ce le cite&te o molitv(, le spune c(celui care a furat inelul are s(i se usuce un deget dac(nu se d(îndată singur pe fa)(.

O minune! Nu apusese încă bine soarele, când b(iatul vinovat, ducându-se cu al)i copii s(se uite la o ma&n(cu vapor, adus(de reverendul p(rinte Hamelin, directorul &coalei americane Robert, i se prinde degetul într-o rotul(& r(mâne numai cu patru degete la mâna dreaptă . Atunci nenorocitul m(rturise&te p(catul. Vestea se duce în toate satele Bosforului, închin(torii curg cu miile din toate p(r)ile, vapoarele se)in lan) pe chei, biserica nu se mai de&art(nici ziua, nici noaptea; s(rindarele, acatistele, sfe&taniile, maslurile & paraclisele îmbog(-)esc epitropia bisericii & pe popi.

Logof. tul Aristarche, care de vro doi ani nu mai era primit de Re&d pa&a, pro“ t(de ocaziune, alearg(la Balta-Liman & spune pa&ei c(venise &ire la Patriarhie c(& icoana dintr-o

^a) V. p. 229, n. a. ^b) În pasajele de mai sus, Ion Ghica se referă la dedesubturi diplomatice care au premers declan&area R(zboiului Crimeii.

peșter(de pe moșia alte)ei-sale de lâng(Silivria d(duse semne de f(c(toate de minuni, propuind s(se orânduiasc(un vapor regulat ca s(duc(pe închin(tori, ceea ce ar “ & o afacere bun(pentru cafeneaua, pentru buc(t(ria & pentru cârciuma propriet()ii.

În mai toate peșterile de pe malul Bosforului se a□ câte-o fântân(, lâng(care se obicinuie&te de se pune câte-o icoan(, precum este la izvorul de la Balucli, unde tr(iesc vesti)ii s“ n)ii pe&ti, jum(tate frip)i, jum(tate “ er)i; oricine, “ e cre&in, “ e musulman, când trece pe dinaintea acelor fântâni, vara mai ales, intr(de se r(core&te, bea un ceain, dou(de ap(rece, se spal(pe mâni & pe obraz & binecuvânteaz(numele f(c(torului de bine care a deschis vâna apei.

Re&d o “ crezut, n-o “ crezut în minunile s“ ntei icoane de la Silivria, dar minune tot s-a f(cut; c(ci u&a s-a deschis iar(& marelui logof. t Aristarhe, care între Mencicof & fostul vizir avea perspectiva s(joace un rol politic însemnat.

Pe de alt(parte, turcul dibaci putea &ti prin capuchehaiaua lui Stirbey vod(, zi cu zi, starea în care se a□au negocierile dintre trimisul rus & ministrul Por)ii. Turcul aduce a&a de bine pe grec, încât îl face s(cread(c(dac(ar “ el, Re&d, ministru în locul lui Fuad pa&a, treaba s-ar împ(ca lesne; această cre-din)(ajunge a “ împ(rt(&t(chiar & de Mencicof pân(într-atâta, încât încal)(cizmele cele cu pinteni & alearg(la palat, unde se j(luie&te sultanului de tergiversa)iunile lui Fuad, tratându-l de om de rea-credin)(& de mincinos, declarând c(nu mai voie&te s(aib(a face cu dânsul & c(va p(r(si Constantinopolul dac(nu se va numi un alt ministru al afacerilor str(ine.

În vorbirea sa cu sultanul, Mencicof face o mare laud(despre capacitatea & spiritul politic al lui Re&d, zicând c(ar “ fericit s(aib(a trata cu un asemenea om. Sultanul chiar în seara aceea cheam(pe fostul s(u vizir &-l nume&te ministru trebilor din afar(în locul lui Fuad.

Aristarhe, între cei doi mari actori politici ai zilei, ia tonul m(re) & amenin(tor al repausatului Hangerliu, o ia pe o coard(sus de tot cu Mehmet Ali, devenit seraskiér, care era un om de o violen)(proverbial(. Turcul, înfuriat, îl întreab(r(stit s(-i spun(ce e, logof. t al Patriarhiei, servitor al Devlétului,

capucheháia al unui principe vasal credincios sultanului, sau muscal, ghiaur hain, du&man al Imperiului Otoman, întov(- r(&nd cuvintele cu câteva dinini^a□ Aristarce, sp(riet, tr(gân- du-se spre u&, vede în oglind(c(, dup(dânsul, seraskiérul tr(sese sabia jum(tate din teac(. La aceast(vedenie, se r(pede pe scar(& s-arunc(în cel dintâi caic ce g(se&te pe cheiul de la Candili & trage drept la vaporul Lloydului austriac, care pornea spre Gala)i, f(r(a mai da pe acas(. S-a refugiat la Bucure&ti & de acolo la Viena, unde a r(mas pân(s-a f(cut pacea, & atunci numai dup(intervenirea lordului Redcliffe i s-a permis a se întoarce la Constantinopol. Dar nu s-a mai întâlnit cu postul de capucheháia, pe care-l uzurpase frate-s(u Miltiad, secretarul s(u, & l-a)inut pân(ce s-a înlocuit cu Negri, la însc(unarea lui Cuza vod(.

Scurte & pu)ine au fost trat(rile generalului Mencicof cu recomandatul s(u Re&d. Într-o diminea)(, *avisó* ambasadei ruse&ti suia Bosforul spre Marea Neagr(, purtând steagul de onoare la catartul cel mare; ambasadorul estraordinar p(r(sea Constantinopolul, rela)iunile cu Poarta încetau & probabili- t()ile de r(zboi deveneau certitudine. Pu)in dup(aceea, trupele ruse&ti, sub comanda generalului Gorciacoff, treceau Prutul, f(r(declara)ie de r(zboi. Principatele erau secuestrate ca un otagiu, pân(ce Poarta se va hot(rí a acorda cerin)ele)arului.

Colonelul Rose, mai în urm(generalul *sir* Hugues Rose, & ast(zi mare&alul lord Strathnairn, atunci secretar îns(rcinat cu afacerile ambasadei engleze în lipsa &efului s(u dus în congediu, îndat(ce a v(zut c(se îngroa& treaba, a cerut de la guvern trimiterea □btei engleze în apropiere de Constantinopol, temându-se de vreo încercare îndr(znea)(din partea □btei de la Sebastopol. Totdeodat(sosea & lordul Redcliffe, care se &tia c(nu putea “ dispus a pierde, în favoarea Rusiei, in□uen)a ce câ&tigase asupra Por)ii & asupra persoanei sultanului, & mai avea & o veche pic(personal(pe împ(ratul Nicolae, care la 1832 îi f(cuse afrontul de a nu voi s(-l primeasc(ca ambasador la Petersburg. Departe de a “ împ(ciuitor, ambasadorul reginei

^a) Invocare a divinit()ii & a celor s“ nte (tc.).

Englterei încuraja, chiar făcea și împotrivirea Porții, cu atât mai mult când alianța Franței era asigurată, când ci generalul Aupick, ambasadorul Republicii, și contele Lavalette, ambasadorul noului împărat al francezilor, fusese cauza inițială a neînțelegerilor dintre Poartă și Rusia, punând înainte vestita chestiune a locurilor sacre cu cheia Bethleemului, cu steaua de deasupra ieselei în care s-a născut Mântuitorul, cu zugeră veala cupolei Sfântului Mormânt și cu biserica de la Ghetsemanie. Aliat cu Engiltera, Napoleon III putea să inaugureze suirea sa pe tronul imperial al Franței într-un mod glorios.^a

Pe când Reșed nu era încă ministru îl vedeam des; îi eram vecin și petreceam zile întregi la Balta-Liman, politicând cu dânsul și cu Wefyk efendi. Puneam lumea la cale împreună și făceam parte bună și României. Mult regretatul și prețiosul nostru amic, Nicolae Bălcescu, răpădită de timpuriu patriei sale, venise la Constantinopol cu sușul în buze, având de gând să plece mai departe, spre a muri în patria sa, mângâiere pe care guvernul de atunci din țara Românească n-a voit să i-o acorde și l-a silit să se ducă să moară izolat, departe de ai săi, sub cer strălucit, fără a avea pe mormânt măcar un semn de trecerea lui dintr-această lume. Mi-aduc aminte căt își iubea și rămanul țara și cum își lumina fața sa lividă și se ușura sușul când trăgeam împreună pe harta Europei liniile care ar putea să fie fruntariile României. Visurile tinere ale noastre! Ce-ar putea zis autorul *Puterii armate* dacă ar putea să văd curcanii noștri intrând vitejește în Grivița, cu steagul românesc în mână, și ar putea să văd în țara lui o sută cincizeci de mii de feciori bine armați, bine eserși și bine disciplinați, comandați de oșeri români învingători și experimentați? Ori de câte ori se face ceva fericit și bun pentru România, nu mă pot opri de a-mi zice:

^a) NAPOLEON III, președinte al Republicii Franceze de la 1848 și împărat de la 1852, urmărea să și sporească prestigiul dobândind statutul de protector al creștinilor din Imperiul Otoman, statut pe care îl deținea țarul Rusiei în urma Tratatului de la Kuciuk-Kainargi (1774). Ambițiile sale au fost alimentate de marchizul CHARLES DE LA VALETTE, ambasadorul francez la Poartă, și au constituit unul dintre factorii care au dus în cele din urmă la declanșarea războiului.

□Ce mul)(mire ar avea bietul Nicolae B(lcescu dac-ar tr(i!□

Re&id pa&a considera Principatele ca un element important în chestiunea Orientului & ca bariera cea mai serioasă (ce s-ar putea ridica despre Rusia. El dorea la Dun(re un stat mare, puternic & bine armat, a c(rui neutralitate s(“ e asigurat(de puterile cele mari ale Europei, precum sunt Belgia & Svi)era.

La 1853, dup(intrarea ru&lor în Principate, publicasem sub pseudonimul de G. Chaioni o bro&ur(intitulat(*Dernière occupation des Principautés* & înmânasem noului ministru al Por)ii un memoriu în care chemam aten)iunea asupra impor)tan)ei politice ce ar avea participarea României la r(zboiul ce se preg(tea. Pe lâng(acel memorand al(turasem & un proiect de manifest, ce propuneam s(“ e dat la intrarea trupelor otomane pe teritoriul Principatelor, un manifest prin care sultanul declara c(trimite o&tirea sa numai ca s(resping(pe n(v(litori & c(, îndat(dup(s(vâr&rea r(zboiului, va restabili rela)iunile dintre România & Poart(pe bazele vechilor tratate^a încheiate de domnii români cu Baiazid Ilderim, cu Mahomet II & cu Soleiman IV, adaugând c(sultanul nu va aduce nici o împotrivire la unirea)(rilor dac(locuitorii Principatelor o vor dori-o.

Doream & credeam c(românii puteau & trebuiau s(joace într-acei r(zboi un rol & s(dea semne de de&teptare vitejeasc(, dar totdeodat(eram de p(rere s(nu cooper(m f(r(serioase garan)ii din partea Turciei. Mul)i îns(din proscri& & din emigra)ii no&tri se adunase din toate p(r)ile la Constantinopol & porneau spre lag(rul lui Omer pa&a^b, punând serviciile lor la dispozi)iunea generalisimului, f(r(condi)iune.

Trecuse mai multe s(pt(mâni de la darea acelu) memoriu, când fui chemat la Re&id pa&a acas(. L-am g(sit în conferin)(cu ambasadorul englez; acesta avea în mân(scrierea mea. Ministrul turc îmi zice c(voie&te s(vaz(pe generalul Magheru, despre care era vorba în memoriul meu; îi r(spund c(generalul

^a) Referire la a&a-zisele capitula)ii, ale c(ror existen)(& eventual con)inut sunt înc(disputate de istorici. ^b) OMER pa&a (Mihailo Latas, 1806... 1871), general & om de stat otoman de na)ionalitate sârb(; s-a distins în R(zboiul Crimeii mai întâi în luptele de pe Dun(re, apoi s-a num(rat printre înving(torii de la Sevastopol.

Magheru se aplecă la Viena. Atunci îmi zice să scriu să vă îndatc și-mi dă un bilet către Alleanța, ca să înlesnească cheltuielile de drum. Peste două săptămâni generalul Magheru era la Constantinopol.

După mai multe întrevederi ale generalului Magheru cu Reședintele și cu lordul Redcliffe, la care întrevedere am servit de interpret, se hotărăște să se tipărească manifestul ce pregătisem. L-am autografit cu Nicolae Golescu și cu vrăjitorul sau Alecu și l-am dus lui Agop efendi, secretarul intim al lui Reședintele, ca să-l trimită lui Omer pašă. Totdeodată, Reședintele a ordonat să se facă un ruman prin care generalul Magheru se numea cămăruș, guvernor general, civil și militar al amândoror Principatelor, cu ordine către toți ofițerii să înlesnească intrarea în țară pe la Calafat, ca să ridice oțire de români și să procure armele și munițiile de care va avea trebuință. Eu eram destinat să-l întovăresc ca secretar.

Eram pe la sfârșitul lui februarie al anului 1854. Corpul lui Kiel Hassan pašă trecuse Dunărea la Turtucaia și în insula Ramadan cu caice, atacase pe ruși la Oltenița și prinsese picior pe țărmul stâng al Dunării; un corp de bașibuzuci sub comanda lui Skinder pašă (contele Ilinski) trecuse la Calafat și surprinsese un regiment de husari la Cetate; o diviziune navală turcească, trimisă în Marea Neagră ca să observe mișcările flotei rusești de la Sebastopol, fusese surprinsă și arsă pe ancoră la Sinop de amiralul rus Nacimof^a; flotele unite a trei puteri aliate (flota Besica Bey și ancorase la Beicos, gata să intre în Marea Neagră la cel dintâi semn; și ordinele erau date pentru concentrarea trupelor franceze și engleze la Toulon, la Marsilia și la Malta.

Magheru și eu ne pregăteam de plecare, când, ducându-mă la Poartă ca să activez lucrarea hârtiilor, Mustafa pašă Ghiritliu

^a) Bătălia de la SINOPE (30 nov. 1853) este prima bătălie navală în care s-au folosit obuze, de către flota rusă comandată de amiralul PAVEL STEPANOVICI NAHIMOV. Deși bastimentele otomane s-au predat în fața armamentului superior, rușii au continuat bombardamentul, transformând bătălia într-un masacr. Acesta a fost evenimentul care a determinat intrarea Franței și a Marii Britanii în război.

Arn(ut, atunci mare vizir, tat(l faimosului ambasador Veli pa&, îmi spune c(actele erau gata, dar c(avea o scrisoare de la Re& prin care-i zicea s(nu le dea înc(afar(.

Neputând în ziua aceea întâlni pe ministrul afacerilor str(ine, m-am dus seara la ambasadorul englez s(-i vorbesc despre întârzierea ce se fă(cea cu darea “ rmanului lui Magheru. Lordul Redcliffe, înainte de a începe eu vorba, ia un aer doctoral & începe o lung(diserta)une politico-umanitar(, tratând despre nenorocirile & calamit()ile ce aduc r(zboaiele & despre r(spunderea ce incumb(oamenilor politici & mai ales diploma)ilor, a c(ror misiune & datorie sfânt(este de a m(n)inea pacea între state & de a opri cât se poate întrebuin)area tunului, iar în caz de a nu putea s(conjure r(ul, s(caute cel pu)in a-l atenua, a-l circumscrie & a-i scurta durata; & dup(ce trece în revist(situa)ia diferitelor state fa)(cu r(zboiul ce izbucnea, ajungând la Austria, îmi zice c(această putere era elementul de cea mai mare importan)(, un element de care trebuia s(se)ie seam(, c(ci ea putea s(sileasc(pe Rusia la o împ(ciuire, izolând-o. *i-mi spune, în “ ne, con“ den)ial, c(internun)iu(l citise ministrului Por)ii o not(verbal(prin care Austria exprima dorin)a de a p(stra în tot timpul r(zboiului cea mai strict(neutralitate, aceasta îns(dac(ar vedea c(Turcia s-ar ab)inea de a se servi de elementele revolu)ionare de care putea dispune, & anume de elementul român & polon, mai ad(ugând c(, în asemenea caz, fă(g(duia s(ocupe Principatele cu trupele sale îndat(ce ru&i s-ar respinge peste Prut & [c(] s-ar împotrivi cu armele dac(trupele ruse&i ar încerca s(se reîntoarc(în Principate, ca astfel puterile aliate s(poat(opera liber într-alte puncturi. Dar dac(, din contra, s-ar da frâu & sprijin revolu)ionarilor, s-ar vedea silit(a veni în ajutorul Rusiei. Ambasadorul englez a ad(ugat c(, de& Turcia nu r(spusese în mod categoric la acea not(, dar i se p(rea c(nu se putea s(nu)ie seam(de o declara)une atât de important(& credea c(Poarta va “ silit(s(dep(rteze din lag(rul lui Omer-pa&a pe românii & pe le&i aduna)i acolo.

Dup(aceste zise, a prins a-mi vorbi cu mult foc de situa)iu-nea Greciei, de orbirea neesplacabil(a regelui Othon, care nu

lua nici o m(sur(în contra propagandei ce se făcea de supu&ii s(i, chiar & de oamenii o“ciali, în Epir, în Tesalia & în insule, unde insurec)iunea în contra Turciei lua din zi în zi propor)iuni mai serioase. Mi-a vorbit lung de cor(biile înc(rcate cu muni)iuni & proviziuni pentru trupele aliate, atacate & j(fuite de pira)ii greci din Arhipel, al c(ror cuib & refugiu era insula Samos, spunându-mi c(guvernorul (caimacámul princepelui Calimak^a) ceruse o corabie de r(zboi ca s(poat(p(r(si insula, nemaiputând s(con)ie pe administra)ii s(i. Aci, dup(ce se oprise pu)in în vorbire, îmi zice deodat(:

„ Iat(o pozi)ie unde ne po)i “ de mare folos. Viitorul)(rii dumitale depinde de soarta acestui r(zboi. Dacă Rusia va “ biruitoare, î)i po)i închipui soarta ce v(a&teapt(. Lupta cu Rusia ast(zi nu este numai în Principate, ea este în Tesalia, în Epir, în Arhipel, ca & în Valahia & în Moldova.

Eram atât de afectat de cele ce-mi spusese despre declara)iunile Austriei, care-mi închidea pentru mult timp înc(por)ile)(rii, încât n-am putut r(spunde decât printr-un răs trist, zicându-i c(aceasta mi-ar procura pl(cerea de a g(si pe vechii mei amici din copil(rie, pe Pytagora, pe Esop, pe Polycrat & mai ales pe compatriotul meu Zamolx. Cu aceste cuvinte s-a terminat conversa)iunea dintr-acea sear(. Ie&eam de la ambasad(cu su)etul am(rât.

Dup(câteva zile am a)at c(Omer pa&a alungase pe to)i românii din lag(rul s(u, afar(de unul, care l-a întov(r(&t în tot timpul cât a ocupat România în parte cu generalul Coronini.^b

Sergentul austriac Mihai Lataci, gr(nicerul croat de la Otokar, pe care un “ mfunsfán)ihi îl pref(cuse, prin blagoslovenia lui Mahomet, mai întâi în Omer Mufti, îndat(ce a ajuns ca dezertor la Tuzli în Bosnia, pe care apoi Husrev pa&a l-a f(cut ceama&r-agá, espedi)iunea în Liban l-a f(cut colonel, campania din Kurdistan, liva (general de brigad(); 1848 l-a f(cut feric

^a) ALEXANDRU CALIMAH (1800..1879), “ul lui Scarlat Calimah vv.; ambasador otoman la Londra & Paris; bei de Samos (1852..1854); a guvernat insula doar prin caimacamul s(u, Giórgios Koneménos. ^b) JOHANN BAPTIST VON CORONINI-CRONBERG (1794..1880), mare&al austriac, guvernator al Serbiei & Banatului Timi&arei (1851..1859).

(general de divizie) la București; campania din Bosnia, muștr (mare&al), & r(zboiul Crimeei sardar ekrem (conetabil), era un om pe atât de vanitos pe cât era & de ambicios. Compatriotul nostru, pe care-l p(strase lâng(dânsul, îl f(cuse s(creaz(c(nu era de origine croat(-slav(, ci c(se tr(gea dintr-un *Quirinus Latus*, legionar roman, venit în Dacia cu Traian, & c(putea s(aib(mai multe drepturi decât oricare român la domnia Principatelor.

Omer pa&a, când m-am dus s(-l v(d la Constantinopol, la 1857, când se întorsese din expedițiunea sa de la Ungur, din Asia ...v(zând c(-mi vorbe&te cu mare interes despre viitorul Principatelor, am crezut momentul favorabil de a-i zice c(putea s(ne fac(mult bine dac(ar st(rui pe lâng(Poart(s(consimt(la cele patru puncturi cerute de divanurile ad-hoc .., încuviin)a tot ce ziceam, dar, venind la punctul de principe str(in dintr-o familie domnitoare în Europa, nu s-a putut opri de a-mi zice cu fa)a animat(:

„ De ce s(v(duce)i s(c(uta)i principe german sau francez & s(nu lua)i din sângele vostru (*del vostro sangue*)? De ce s(nu c(uta)i printre descenden)ii din legionarii romani veni)i cu Traian? Tot se mai a□ înc(, c(uta)i-i & g(si)i-i.

Dou(zile dup(conversa)ia mea cu lordul Redcliffe, am fost chemat la Balta-Liman. Re&id pa&a, îndat(ce m-a v(zut, a venit c(tre mine cu cuvintele:

„ Ai v(zut pe lordul Redcliffe,)i-a spus c(avem trebuin)(de dumneata la Samos?

La r(spunsul meu c(-mi vorbise & c(am refuzat, îmi zice:

„ Trebuie s(te duci, cel pu)in pentru trei luni, pân(ce vom “ liberi s(facem în Principate ceea ce dorim.

Dup(aceste cuvinte am ie&t zicându-i c(nu m(puteam îns(rcina cu lucruri pe care nu le în)eleg & c(voi a&tepta în Constantinopol pân(ce voi putea intra în)ara mea.

Câteva zile dup(aceea, “ ind poftit la mas(de Galib beg, Re&id pa&a a venit de a mâncat cu noi; p(rea foarte gr(bit, a&tepta pe ambasadorii Fran)ei & Engliterei; trecând în apartamentul s(u, îmi zice s(nu m(duc, “ ind(avea s(-mi vorbeasc(. Fierberea era mare în palatul s(u, mini&trii ceilal)i ai

Por)ii veneau, se duceau & iar se întorceau, nimeni nu intra în camera unde erau cei trei reprezentan)ii ai puterilor aliate, decât numai mutul ministrului, care din când în când venea de chema pe d. Brody, unul din ata&a)ii ambasadei engleze, pe care &ful s(u îl adusese cu dânsul nu ca s(asiste la conferin)(, ci numai ca s(înregistreze hot(rârilor ce se luau. Era pe tapet încheierea unui tratat prin care Poarta consim)ea la ocuparea Imperiului Otoman de trupele Fran)ei & Engliterei, cu condi)iunea de a p(r(si teritoriul turcesc îndat(dup(sfâr&itul r(z-boiului. Graba de a se încheia un asemenea act era mare, “ îndc(cor(biile st(teau la Galipoli înc(rcate cu o&tire, f(r(a putea s(le dezbarce; Re&d pa&a & lordul Redcliffe erau în regul(, având “ ecare actele de plenipoten)(de la suveranii lor respectivi; dar ambasadorul Fran)ei, generalul Baraguay d’Hilliers, de& era în&tiin)at c(plenipoten)a îi fusese espediat(prin Marsilia, dar vaporul avusese întârziere din cauza vremii. Ceilal)ii doi plenipoten)i primeau isc(litura ambasadorului Fran)ei pe temeiul depe&ei, dar generalul nu se îndupleca, & a trebuit mult(vorb(pân(l-au decis s(subscrie.

Se lumina de ziu(când Brody intr(în salonul lui Galib beg, cu portofoliul ambasadorului s(u la sub)ioar(, spunându-ne c(se terminase conferin)a, & totdeodat(intra & mutul, f(cându-mi semn s(-l urmez. M(credeam chemat ca s(“ u trimis în Dobrogea, unde era hot(râtt(trimiterea unei diviziuni franceze & unde se a□a de mai multe s(pt(mâni amicul meu Dupreuil, mai târziu nenorocitul conduc(tor al cuirasirilor de eroic(memorie de la Reishoffen^a. Atât Re&d, cât & amândoi ambasadorii au insistat atât de mult, f(cându-mi atâtea & atâtea f(g(duieli pentru viitorul României, încât nu &iu cum s-a f(cut, dar am ie&t de acolo angajat a m(duce pentru trei luni în Arhipel.

Peste pu)ine zile m(imbarcam pe Tahiri-Bahri-va&el, comandat de Riala beg comandorul. Vântul “ ind favorabil, în zori ancoram la Galipoli cu mare lin(; a trebuit s(r(mânem

^{a)} BĂTĂLIA DE LA REICHSHOFFEN (Wörth) din R(zboiul Franco..Prusac (6 aug. 1870), unde Regimentul 3 Cuirasieri este decimat.

dou(zeci & patru de ceasuri în mijlocul Dardanelelor, am petrecut ziua în cortul colonelului Danglar, unul din o")erii francezi instructori, cu care petrecusem ani mul)i la Constantinopol & care acum comanda acolo dezbarcarea trupelor. Priveam în uimire colosalele vapoare americane care aduceau cai & oameni cu miile deodat(& primeau chirie câte o mie de lire pe zi; banii se v(rsau nemilostiv cu chila, & buzunarele speculan)ilor se umpleau cu milioane. Am cunoscut ovrei descu)i, care ast(zi sunt bancheri mari în Londra & Paris & care ne-au împrumutat & pe noi cu milioane, cu dobând(mare & cu comision bun, se în)elege. Un cunoscut al meu, un englez de la Smirna, Chartor Witell, a câ>igat într-un an un milion de lire, pe care cu încheierea p(cii le-a pierdut în câteva zile.

Patru zile dup(ie&rea mea din Bosfor, un vânt violent cu viscol & ninsoare lua corabia cât era de mare & o învârtea ca pe o pan(. În zadar am c(utat un ad(post la Aivali, la Vurla, la Metilena & la Smyrna; ne-a fost peste putin)(s(într(m în vreun port, am trebuit s()inem marea trei zile & trei nop)i, învârtindu-ne de la apus la miaz(zi & de la r(s(rit spre miaz(zi (de la nord la Suroa & de la Suroa la sud), cum zic marinarii. Atunci am putut vedea ce via)(grea duc marinarii pe cor(biile cu pânze când e vremea rea & au vântul contrar, când pe tot minutul trebuie să *vireze bord*, mânuind pânzele cu frânghiile ude, reci, înc(rcate de ap(înghe)at(ca sticla, suind & coborând pe sc(ri de ghea)(pân(la catartele & la vergelele cele mai de sus ca s(strâng(& s(dezv(leasc(vântrelele pe tot minutul. Trosnetele & jocurile cor(biei cu vremea cea rea le atribuiam prezen)ei unui biet mitropolit, care, fl(r(&irea mea, dobândise de la C(pitan-pa&a trecerea pe acea corabie, ca s(-l duc(la eparhie, care era chiar în insula Samos. *i ca s(conjur(piata rea, *gettatura*, cum zice italianul, aruncam în mare, din timp în timp, câte trei gologani, doi pentru mitropolit & unul pentru diaconul s(u. Nimic mai sup(r(tor pe o corabie mare de r(zboi, pe vreme rea, ca urletul ghiulelelor din fundul de cal(, când se rostogolesc de la babord la tribord & se întorc iar la babord, dup(cum corabia se pleac(pe o coast(sau pe alta.

Când am intrat în portul Vathy de Samos, insula era acoperit(cu z(pad(, ceea ce nu se v(zuse de nu se)inea minte.

Locuitorii orașului erau toți adunați pe chei. După ce s-a aruncat ancora & s-au îndeplinit formalitățile de admitere în liber (practic), am espedit pe singurul meu tovarăș (de celtic) - tories, un servitor francez, un fost spahiu, care-mi servea de camerier, de seis & de bucătar; îmi era dat de colonelul Magnan, nepotul mareșalului Magnan; îl avusese zece ani în serviciul său în Africa, & în adevărat "fost un om prețios" dacă nu era atât de devotat rumului de Jamaica. L-am trimis cu o epistolă către guvernorul pe care veneam să-l înlocuiesc. *i îndată a apărut o barcă mare venind către noi; era cămășarul, întovărit & de patru senatori (βουλευται) & de vreo zece consuli & viceconsuli setoși & de noțiți politice. După ce am comunicat guvernorului misiunea cu care veneam, el mi-a declarat că, răspunderea sa încetând, voi să vă meară pe bordul vasului pe care ne aflăm, dar, observându-i că răspunderea sa nu putea înceta decât după ce-i voi remite scrisorile, pe care nu i le voi da decât în localul guvernorului, l-am obligat să dezbarce împreună cu mine. Îndată ce am pus piciorul pe uscat, am fost înconjurat de mulțime; atunci, zăcând un preot bătrân, m-am dus drept către dânsul, salutându-l respectuos, & i-am cerut să-mi arate unde era Mitropolia. Într-o clipă, biserica a fost plină, & preotul, punându-și odăjdiile, a citit rugăciunile de bună-venire, ceea ce a fost de un bun efect, dovedind locuitorilor că eram un coreligionar.

Am rămas de prânz la predecesorul meu, împreună cu cei patru senatori, & am petrecut seara ascultând povestiri deși se făcea pământul (ciuc). Mesenii se întreceau, care mai de care, să-mi dea o idee mai plăcută despre caracterul dulce & blând al poporului ce veneam să administrez, cinstindu-l pe tot minutul cu epitetele de "popor lesne de condus" (εύάγωγος λαός).

Unul din senatori, care & el în tinerețe dusesese o viață zădrăcinată pe mare & pe uscat, un fost căpitan de corabie (πλάρχος), îmbrăcat cu & alvari de pânză albăstră (creșă) & largi de zece coși, ciorapi lungi cafenii, pantofii & mînteană strimț pe trup, & pe cap cu fes roșu & mare grecesc, pleoștit într-o parte, cam în formă de bonet frigian, om nalt, chipeș & mai mult bătrân decât tânăr & înzestrat cu un talent de narațiune foarte însemnat, mi-a povestit amarul sfârșit al unui biet fost guvernor, că utându-se în

tot timpul nara) iunii s(citeasc(în ochii mei impresiunea ce-mi producea.

Iat(acea istorioar(, minus talentul aceluia ce mi-a povestit-o mie:

□Stefanache beg Vogoridi, care fusese principe de Samos înaintea lui Calimah, de la 1835 până la 1849^a, trimisese caimacam al s(u pe un biet grec, pe care locuitorii, pe drept sau pe nedrept, ajunsese a nu-l vedea cu ochi buni, pentru c(era din partidul Muzur, & iat(cum s-au cotorosit de dânsul:

Într-o diminea)(, nenorocitul caimacam se deșteapt(în sunet de clopote de moarte. Întreab(cine a murit & i se r(s-punde c(nu se &ie, dar aruncând ochii pe fereastr(vede alai mare, lume peste lume, popii ora&ului to)i în od(jdi, cu c(delni)e & cu f(clii aprinse în mân(, ducând cu cânt(ri & cu jale un sicriu frumos împodobit. Cortejul se oprește la poarta lui, & câ)iva zaplani de împu&(-n lun(intr(în odaia lui, îl trântesc la p(mânt, îl leag(fedele&de mâni & de picioare, îl iau în spinare, îl a&az(bini&or în sicriu cu fa)a în sus & pornesc cu popi & cu tot alaiul prin târg, îl duc la biseric(, unde i se cite&e toat(slujba mor)ilor până la vecinica pomenire, întov(r(&t(de lacrimile & de jalelele babelor, numai c(, în loc de a-l arunca în groap(, îl duc la malul m(rii, unde a&epta un caic mare, gata a-l primi, & porne&e cu dânsul în alt ora& acolo, al)i preo)i îmbr(ca)i, alt alai, alt(pogribanie, alt(vecinic(pomenire & iar pornire pe mare cu alt(asemenea cinste în alt ora& Dup(patru repe)ite primbl(ri prin cele patru capitale ale jude)elor, i s-a dezlegat mâinile & picioarele & i s-a dat drumul pe uli)(, cinstindu-l to)i ca pe un &ef al guvernului. Dar dup(trei luni nenorocitul muri nebun.□

Un alt senator mi-a narat vitejiile (τὰ ἀνδραγαθήματα) pe mare & pe uscat ale c(pitanilor jandarmeriei & ale &“ -lor mei de poli)ie, mai to)i fo&ti haiduci de mare & de uscat (λιστοπικραται), c(pitan Danu, c(pitan Marupa, Moru, Hiotoglu, Gheki & alte celebrit()i de însp(imânt(toare memorie, care f(ceau s(se cutremure Asia de la Smyrna până la Meka.

^a) ȘTEFAN VOGORIDE (1782?.-1859), caimacam al Moldovei (1821.-1822), bei de Samos (1833.-1850). Viziteaz(insula o singur(dat(, în 1839.

Una din strategiile favorite ale acestor bravi era s(pândeasc(la Podul Caravelor, lâng(Smyrna, &, îndat(ce se ar(ta la acea primblare o fat(frumoas(sau un negu)(tor bogat, s(-i prind(& s(fug(cu dân&i la munte, trimi)ând familiei r(s-puns s(pl(teasc(o mie sau dou(de lire. Pre)ul unui englez sau al unei fete de negustor bogat se suia & pân(la cinci mii de lire. Banii se pl(teau mai totdeauna, c(ci de nu, moarte. Regula era, ca pentru poli)e, vadeá de trei luni. Dar dac(avea nenorocirea ca în loc de bani s(se trimit(jandarmi în goana lor termenul execut(rii era anticipat, prizonierul era legat de un copac & împu&cat în prezen)a jandarmeriei, care sau nu-i dibuia, sau îi pierdea din ochi. O alt(afacere bun(, dar foarte periculoas(, dar & mai b(noas(, era de-a ataca caravana de la Meka & a j(fui c(mila care ducea darurile sultanului la urmântul profetului.

Am avut prilejul a cunoa&te pe toate celebrit()ile listopirateriei Arhipelului & ale Asiei, între cari & pe vestitul Catargiu Iani, care, când i-a lipsit baza de opera)iuni ce avea în insula Samos, a fost silit s(se predea singur pa&ei de la Smyrna. Ismail pa&a îl avea de mare fal(&-l)inea liber în conacul s(u, ca un trofeu, cu un lan) sub)ire de picior. El mi-a f(cut cinstea a-mi aduce nargheleaua când am trecut o dat(prin Smyrna & m-am dus de am f(cut vizit(vali)ului acelui vilaiét. Dar cea mai mare admira)iune a tovar(&lor mei de mas(era pentru Hioto)glu, pentru care aveau cel mai mare respect & admira)iune.

Secretarul guvernului era un epirot a“ liat la toate eteriile grece&i; subsecretarul, frate cu un consul general rusesc din vecin(tate^a. În cine s(m(încred?

Pe la miezul nop)ii am mers de-am petrecut mai întâi pe predecesorul meu pân(la barca care l-a dus pe corabia cu care venisem, & de acolo poli)aiul m-a întov(r(&t pân(la casa ce-mi preg(tise. Am stat toat(noaptea de m(gândeam la povestirile ce auzisem & mi ziceam, vorba românului:

□La rea moar(am de)ugat□

^a) Înc(din vremea când afacerile externe ale)arului erau conduse de Kapodístrias, consulii & agen)ii ru& din Imperiul Otoman & nu numai se recrutau mai ales dintre etnicii greci.

Casa în care m-am așezat cu servitorul meu Louis și cu un șef de jandarmi, cu b(trănul Carajani, da pe pia)(. Diminea) a v(d lume mult(adunat(în grupuri, dinaintea cafenelelor, discutând și gesticulând; o adev(rat(“ erbere; întreb pe poli) ai cauza acelei agita) iuni și-mi spune c(poporul (ὁ λαός) a v(zut cu mare nepl(cere reîntoarcerea mitropolitului și a diaconului s(u, care erau din partidul Calcatzar Muzur, ceea ce nemul)(- mea partidul Carmaniol. Am convocat îndat(pe senatori, cari, explicându-mi mecanismul acestor partide (κόμματ) și convin-gându-m(c(unele din griefurile în contra acelu prelat aveau cuvântul lor de a “ , am ordonat s(-i preg(teasc(o corabie, ca s(-l duc(împreun(cu diaconul s(u la Chios sau la Smyrna, unde le-o pl(cea mai bine. M(sura aceasta a fost bun(, pentru c(pe de o parte a potolit lumea și, pe de alta, a evitat s“ n)iei sale neajunsurile ce puteau s(i se întâmple. Pe sar(, corabia care-i ducea î& întindea pânzele și ridica ancora. Vântul le era favorabil. Am avut în urm(o lung(coresponden)(cu patriarhul ecumenic, pân(l-am înduplecat a înlocui pe acel mitropolit. Dar, de& am avut deplin(satisfac) iune, îns(n-a trecut mult și m-am convins c(nu câ& tigasem nimic cu schimbul; c(ci succesorul s“ n)itului, venind și mai □ mând, vindea și mai scump decât predecesorul s(u liturgiile și parastasele; g(zdurile sale prin sate și prin ora& devenise un impozit foarte împov(r(tor pentru o popula) iune s(rac(, încât am trebuit s(iau și contra noului trimis acelea& m(suri de imbarcare, și aceasta cu deplina mul)(mire a tot clerului de mir, a fra) ilor și a egumenilor de prin m(n(stiri și a poporului care, în tot timpul petrecerii mele la Samos, a avut consola) iunile religiunii și îndeplinirea datoriilor cre& tine& i mai u& oare și cel pu) in tot atât de bine primite la cer, de unde li s-a trimis îns(n(to& rea viilor și a m(slinilor, împreun(cu încetarea holerei.

Prin luna lui aprilie 1854 m(a& ezasem în ora& ul Chora, pe o în(l)ime, aproape de portul Tigani (antica Samos). Din privor puteam vedea marea și insulele de la Palatia (vechea Milet) pân(la Scala Nova (antica Ephes); aveam în fa) a mea pe de o parte zidurile ciclopeene pelasgice și dincolo, pe partea Asiei Minore, maiestosul și gloriosul munte Mical (Samsun Dag), și pe & esul

m(rii preperate o mul)ime de insule mici. Am putut asista cu oceanul la mai multe vitezii piratice&ti, f(r a putea “ de nici un ajutor nenoroci)ilor cari c(deau în mrejele acelor s(lbatici. Îndat(ce o corabie apuca pe strâmtoarea care desp(r)ea insula Samos de coasta Asiei, n(p(deau asupr(-i dou(b(rci, una din sus & alta din jos, cari stau ascunse în încre)iturile malurilor stâncoase sau cufundate în mare; o apucau la mijloc. B(rciile pira)ilor erau mai toate b(rci mari cu dou(pânze latine, numite *perama*, care cu vânt bun alunec(pe mare mai iute decât orice alt(corabie, iar pe vreme lin(, f(r(vânt, pot cu opt lope)i des- “ de orice vapor.

Am putut privi cum listopiratul Nicozara cu simorîa lui de zece in& au prins o goelet(cu pavilion turcesc, în dreptul insulei Gatos (Kedi Adasi), &, dup(ce au legat pe oamenii echipajului de catarte & au j(fuit-o, i-au spart fundul & au cufundat-o cu oameni cu tot.

Alt(dat(am v(zut când, unul dup(altul, nou(listopira)i, simorîa lui Moru, au s(rit ca pisicile pe o barc(ad(postit(la Ieronda, pe coasta Asiei, unde a fost odinioar(vestitul templu al Branchi)ilor, consacrat Dydimilor Castor & Polux, & cum, înfuria)i c(n-au g(sit ceea ce sperau, au pus pe bie)ii patru matrozi cu ochii la fum de pucioas(. Barca aducea la Samos cenu& vulcanic(de la Nisiro & de la Santorina, pe care cultivatorii o întrebui)ă ca prezervativ în contra boalei viilor (oidium). Pe sear(, acei nenoroci)i tortura)i au fost g(si)i de ni&te pescari, care i-au dus la Samos. Unuia îi plesnise ochii & celorlal)i nu li se putea cunoa&te unde le era gura & unde nasul, obrazul lor era tot o ran(.

O corabie englezeasc(, înc(rcat(cu proviziune pentru armat(, fusese j(fuit(în drept de Cavo Doro & abandonat(în mare, dup(ce au m(cel(rit pe to)i oamenii echipajului, în num(r de nou(. Nu avusese vreme s(o cufunde, “ ind(se z(-rise în dep(rtare un vapor & au fost gr(bi)i s(fug(. Acei pira)i erau to)i ascun& în Samos, & num(rul lor era mare.

Din deosebite p(r)i aveam &tire c(se ar(tase spre apus de insul(ni&te cor(bii, venind despre Syra cu steaguri albe cu cruci albastre, ca cele din timpurile revolu)iei grece&ti, c(acele

cor(bii era o espedi)iune comandat(de b(trântul viteaz c(pitant Stamati, proscris stabilit în Grecia la Chalkida, & c(venea cu scop de a r(scula pe locuitorii insulei.

În împrejur(rile de atunci, pe când &“ i pira)i veneau de pe treceau duminica, ziua-n amiaza mare, de gât cu c(pitanii mei de jandarmi, chefuind prin cafenele, m(gândeam c(o asemenea încercare nu putea s(nu reu&easc(, & m(a□am în cea mai mare nedumirire. M(uitam în cer &-n p(mânt, & nu vedeam cum puteam conjura r(ul.

Într-o diminea)(îmi iau, cum se zice, inima-n din)i, pun de-mi g(te&te doi cai, iau cu mine pe un c(pitan de jandarmi, pe Caravasili, &, f(r(a spune nim(nui nimic despre scopul excursiunii mele, pornesc spre portul cel mai spre apus al insulei, unde dam cu socoteala c(au s(debarce acele cor(bii. Pe la amiaz(c(ldura era de nesuferit, & m(opresc lâng(o fântân(la umbra unui platan. Învârteam o)igaret(, când aud pe Caravasili c(-mi zice:

„ Eu z(u m(mir de încrederea ce ai în mine; &ii dumneata c(a&putea s(te omor aici în bun(voie & s-apuc drumul pe ici încolo, c(ceata lui Catargi Iani e pe aproape?

Eu îl întrerup, zicându-i:

„ Dar cu ce? Cu pistoalele care le ai la brâu? Nu fac dou(parale. Ia s(v(d dac(&ii s(dai; uite colo o crâng(uscat(.

Caravasili scoate mândru un pistol, oches&te, pistolul)(c(-ne&te & nu ia foc. Eu aveam sub jachet(un bun revolver Colter, îl scot, dau & nimeresc, & îndat(slobod & un al doilea foc. Caravasili îmi zice:

„ , i-e pistolul cu dou()evi.

Nu ispr(vise vorba bine, & aude &o a treia, &o a patra lovitur(. N-am v(zut în via)a mea om mai în uimire; Caravasili r(m(sese înm(rmurit. Existen)a de asemenea arme nu ajunsese înc(nici la cuno&tin)a, nici la auzul locuitorilor din Samos.

Pe sear(, ajungând la Calabacta&)elul c(l(toriei mele, a□u de la &eful carantinei c(se ar(tase în mai multe rânduri cor(-biile despre care era vorba, c(le v(zuse chiar el despre insula Nicaria, patria lui Icar zbur(torul, dar c(vântul le era contrar &, de s-a ridicat austrul, ar putea sosi a doua zi pe la amiazi.

M-am dus de am petrecut noaptea sus, la ora&ul Marathocambo, de unde puteam s(observ mi&c(rile acelei □btile. Tocmai a treia zi am putut vedea dou(dintr-însele ie&nd dintre insulele Furni, & pe la amiazi una din ele a tras la un mal de nisip, aproape de casa carantinei, & oamenii ce con)inea s(reau pe uscat unul dup(altul, în num(r de dou(zeci & cinci, to)i cu fustanele, cu pistoale la brâu & cu câte un desag cu merinde la spinare. Toat(popula)iunea de sus se coborâse în port, & formau împrejurul meu un cerc în form(de potcoav(. O alt(corabie, mult mai mare, arunca ancora & strângea pânzele. M-am adresat drept la acel care s(rise cel întâi din barca(; voind s(-i vorbesc, el mi-a r(spus m(re) & laconic: □Vorbe&te cu generalul (με τὸν στρατηγὸν)□ ar(tându-mi în corabia cealalt(pe un tân(r nalt & frumos, care sta în picioare la prú(& poruncea. Am a&teptat pân(ce a venit la mal într-o mic(barca(, m-am apropiat de dânsul cu □Bine-ai venit, c(pitane□ i-am declinat numele & calitatea mea, spunându-i c(eram venit într-adins ca s(-l întâlnesc, cerându-i s(ne tragem la o parte ca s(vorbim, pentru c(ne n(p(dise & oamenii lui, & popula)ia venit(de sus din ora&

În vorbirea mea i-am f(cut o descriere sincer(& adev(rat(a st(rii politice a lucrurilor, ar(tându-i relele ce putea atrage asupra patriei sale; i-am adus aminte masacrele de la Chios^a, din vremea când samio)ii s-a dus de a r(sculat insula în contra turcilor, & aceasta înc(într-un timp când Turcia era izolat(, dar acum, c(are de aliate pe cele dou(mai mari puteri maritime din lume, i-am spus c(în curând trupe franceze aveau s(dezbarce la Pireu & s(ocupe chiar Athena, de va “ trebuin)(, & c(un corp de ba&buzúci sta gata la Aidin s(între în Samos, îndat(ce ar “ o r(scoal(. Am discutat cu dânsul toate împrejur(rile & am avut norocul c(cele ce i-am zis s(-l impresioneze; l-am v(zut mi&cat; a scos un suspin & s-a dep(rtat trist, zicându-mi:

„ Dumneata crezi c(pot face cum voi!

Îndat(s-a f(cut cerc împrejur to)i oamenii care dezbarcase & au)inut un fel de sfat &, dup(o lung(discu)iune, care

^{a)} În prim(vara & vara anului 1822, peste 100 000 de locuitori ai insulei sunt uci& sau lua)i în sclavie de turci.

a durat mai mult de o or(, am v(zut c(vine c(tre mine un b(trân, care m-a salutat mândru cu cuvintele: ☐S(tr(ie&ti (νὰ ζισης)! Eu sunt c(pitanu Saltafero, samiot d-aici, de sus din Marathocambo, proscris, & viu s(-mi liberez)ara. Voi independen)a patriei & unirea cu Grecia (τήν ἀνεξαρτισίαν τῆς Πατριδος καὶ τὴν ἔνωσιν με τὴν Ἑλλάδα)☐ Vorbea o greceasc(elegant(& intona ca un orator. I-am l(udat sentimentele & elocin)a, dar i-am zis c(p(rerea mea ar “ s(nu le cheltuiasc(în zadar, ci s(le p(streze împreun(cu vitejia sa pentru timpuri mai favorabile, când jert“ rea lor ar putea s(aduc(realizarea dorin)elor sale.

M-a ascultat cu aten)iune, dar aceasta nu l-a oprit d-a mai spune c(poate face & drege & c(este angajat c(tre ace&ti voi-nici (με αὐτὰ τὸ παλικάριον), ar(tându-mi oamenii care dezbarcau mereu.

Tonul & atitudinea ce luase Saltafero cu mine nu m(fl cea s(a&tept nimica bun de la mijlocirea lui. * i care nu-mi fu mirarea când, dup(ce fl cuse câ)iva pa& ducându-se c(tre camarazii lui, deodat(se întoarce c(tre mine, zicându-mi:

„ Bine, dar cu b(ie)ii ace&tia ce facem?

Eu, fl r(s(pierd vremea, chem pe Caravasili &-i dau ordin s(se duc(cu c(pitanul Saltafero s(cumpere oricâte capre & pâni va trebui pentru b(ie)i (διὰ τὰ παιδιὰ); & m(apropiiei de tân(rul &ef pintre mul)ime, îl iau de mân(& dinaintea tutulor îl rog c(, de va vedea pe viteazul c(pitan Stamati, s(-i prezinte salut(rile mele & s(-i spuie din parte-mi c(atât el, cât & ceial) i proscri& din Chalkida se pot întoarce nesup(ra)i de nimeni la c(minurile lor, având s(se bucure de toate libert()ile, afar(de acea d-a mai “ spaima oamenilor cinsti)i pe mare & pe uscat.

A doua zi ☐tila lui Saltafero r(dica ancora & pornea spre apus, de unde venise, & eu, întov(r(&it de &ase jandarmi din Marathocambo & de c(pitanul Themistocli Burneli, porneam spre Chora acas(.

Era o lun(ca ziu(. Ajunsesem deasupra M(n(stirii Stavros, când aud în urma mea o detun(tur(de pistol & pe Themistocli luându-se la înjur(turi cu ni&te nev(zu)i dintre stâncile pe lâng(care treceam. Dup(mai multe legi, cruci & r(scruci, înto-

v(r(&te de amenin)(ri & laude: c-o s(-& m(nânce su□ete, inimi & ma)e, întocmai cum f(ceau str(mo&i lor, eroii din Omer, înainte de a se lovi în spade & în suli)i, încep la pistoale, & dup(câteva desc(r(turi aud un strig(t: □με ἔφογες σκυλλ□ (□M-ai mâncat, câne!□. Vestitul pirat Bilibas, care era ascuns acolo, fusese r(nit de moarte, tovar(&i lui au fugit & l-au l(sat; am luat pe r(nit cu mine & l-am dus la Chora, unde am chemat îndat(pe doftor, dar pân(în ziu(a & espirat. Era tatuat pe spate, mai jos de &ale, cu portretele, de o parte, al regelui Oton cu sabia scoas(, pe cealalt(, cu al reginei, cu inscrip)iunea Ὁ Θῶν καὶ ἡ Ἀμάλια (Oton & Amelia).

Acum temerile din afar(mai încetase. Saltafero se întorsese la casa lui la Marathocambo & se astâmp(rase; dar în contra pira)ilor nu aveam nici o putere, c(ci îndat(ce-i strâmtoram în insul(, ei aveau marea dinaintea lor, unde nu aveam cu ce s(-i urm(resc.

Nu &iu de m(pândeia sau nu, dar pe toate zilele venea fal& amici cu pove)i: c(s(nu mai trec prin cutare loc, c(m(a&teapt(Iaurta, c(s(nu m(mai duc la vân(toare, c(m(pândeia Bu-iuca etc. De& nu)ineam seama de acele prietene&i prevestiri, & amorul propriu, & demnitatea mea m(f(cea s(apuc tocmai spre locurile desemnate, dar m(rturisc c(aseminea vorbe nu-mi f(cea un efect pl(cut, a&a c(m(hot(r(sc a pune cap(t acelor intrigi. *i într-o zi, când vine unul s(-mi denun)e con“ -den)ial un complot în care via)a mea era în joc, chem pe procuror &-i ordon s(-l închid(pân(ce va dovedi ar(t(rile sale. De aici încolo am putut tr(i lini&tit despre asemenea temeri.

Într-o sear(târziu mi se anun)(doi o“)eri francezi, veni)i din portul Tigani, unde se vedea fumul unui vapor mare, & intr(în cas(doi tineri: unul era Bastard, locotenent de vasél, adjutantul amiralului de Tinan, celalalt, un dragomán armean. În)elegerea cu locotenentul Bastard a fost mai scurt(& mai amical(când ne-am convins c(puteam vorbi f(r(intermediar. M-am dus chiar într-acea sear(de am întâlnit pe amiral pe bordul s(u. El mergea s(ia comanda trupelor franceze care dezbarcau la Pireu ca s(ocupe Grecia. I-am explicat c(, f(r(un vapor cu care s(se poat(urm(ri pira)ii pe mare, era peste putin)(a se

pune cap(t r(ului. El mi-a f(g(duit c(, îndat(ce va ajunge la Pireu, va trimite la dispozi)ia mea un vapor pentru urm(rirea spumeg(torilor de mare. Pu)ine zile dup(aceea m(întorceam cu o barc(mic(de la ora&ul Carlovas, unde fusesem pentru o cercetare; c(pitanul b(rci) mele deodat(d(ordin cârmaciului s(vireze c(tre un mic port care se a□a în apropierea noastr(; v(zuse fumul unui vapor; eu îi zic s()ie marea înainte; nu ispr(visem vorba, & auzim un tun; era avertismentul s(st(m pe loc & s(ar(t(m pavilionul; am pus îndat(pânzele în pan(, vaporul b(tea bandiéra francez(în prú(& la pup(, & cu □a- mure de r(zboi la catart; un cuart de or(ne ajungea & se oprea în dreptul nostru, un aspirant de marin(se coboar(într-o barc(& vine s(ne cear(hârtille; acest o“)er era tân(rul Coreia Souza, ast(zi consilier de ambasad(la lega)iunea brazilian(din Londra, cu care ne aducem adesea aminte de via)a de la Samos. Vaporul era corveta cu elis(Chaptal, cel mai iute merg(tor de atunci al marinei franceze; comandantul era c(pitanul de fregat(Pouthier, un vechi & vestit lup de mare, care în tinere)a lui, abia ie&t din &coala de la Brest, avusese nenorocirea s(“ e imbarcat pe Medusa & s(tr(iasc(cu carne de om &apte s(p- tâmâni pe dramaticul radóu, pe care marele pictor Géricault l-a prezentat cu atâta m(iestrie în îngrozitorul tablou care se a□ în salonul cel mare p(trat de la Louvre. Pouthier era unul din pu)inii sc(pa)i dintr-ace) vestit naufragiu. Locotenentele de vasél Laurent era secundul corvetei.

Ne-am împrietenit îndat(ce am &iut cine suntem & unii, & al)ii; ne-am împrietenit în mijlocul m(rii & am petrecut &ase luni împreun(, pân(ce * aptalul, dehulat de alerg(turi, a fost trimis mai întâi la Camie&& de acolo la bazinul de la Toulon în repara)ie. C(pitanului Pouthier, înaintat la gradul de c(pitan de vasél, i s-a dat alt(comand(. Locotenentul Laurent, un ambi)ios care vrea s(ajung(amiral, a r(mas dup(cererea & st(ruin)a sa la bateriile de marin(care b(teau Malacoful, Redanul & Mamelonul Verde^a, sub comanda amiralului Rigault de Genouille; împ(r)ea la toate bateriile d-a rândul iarba &

^a) Redute din forti“ ca)iile Sevastopolului.

projectilele trebuincioase & trebuia s(le inspecteze regulat de dou(ori pe zi, pe ploaie, pe ninsoare & în noroi pân(la genuchi, de unde s-a întors comandant al avísului Averne, sta)ionat la Constantinopol la dispozi)iunea ambasadorului, dar pr(p(dit de &ale, cum l-ai cunoscut. Ceilal)i o“)eri al * aptalului, Rocmor Hugo & Coreia Souza, au fost îmbarca)i pe vasele cele mari de r(zboi desc(rcate de tunuri, *armes en flûte*, cum se zice, & c(rau în tot timpul r(zboiului trupe proaspete din Fran)a & luau de la Camie&& de la Balaclava de ducea în Fran)a bolnavi & r(ni)i.

Amiralul de Tinan mi-a mai trimis totodat(o covert(englezeasc(cu abur, Waspul, comandat(de lordul John Hay, ast(zi amiralul care comand(diviziunea naval(din Mediterana în Egipt. * aptalul a fost înlocuit succesiv cu Heron, cu Prometheus & cu Narvalul, mai tot timpul de 6 ani cât am stat la Samos.

De& Laurent a putut s(-)i povesteasc(via)a noastr(de la Samos, dar noi, b(trâni, tr(im cu suvenirile, & de multe ori aducerea aminte a zilelor grele pare c(ne întinere&te.

(*Va urma*)

ION GHICA

XIX. CĂPITANU LAURENT

Londra, 2 mai 1884

Scumpe amice,

Cuvintele □va urma□de la sfâr&itul epistolei mele din bro&ura din aprilie^a m-au cam pus pe gânduri. Mi-am zis c(:

□Nu cumva a&teapt(de la mine ceva alt decât ceea ce pot da?□

Dac(voie&ti s(-)i scriu câteodat(, nu-mi cere, te rog, &r la vorb(, c(ci nu sunt în stare a-mi restrânge suvenirile & a le clasa pe date, ci las(-m(s(fac cum pot & cum îmi vine.

Eu când citesc ceva scris de mine, îmi pare c(aud pe repausatul Isailof, pe bunul român în casa c(ruia am fost de mai multe ori osp(ta)î împreun(când eram la Constantinopol. Acel bun b(trân a început de o sut(de ori s(-mi istoriseasc(cum din sadea Isaia s-a pomenit deodat(co&cogea Isailof. Am ascultat cu toat(aten)iunea, nop)i întregi, povestirea acelei metamorfoze; dar, din digresiune în digresiune, atât a lungit-o, încât l-a ajuns sfâr&itul vie)ii f(de-a apuca s(-mi spuie cum acea codi)(s-a ag()at ca scaietele de numele s(u. Tot ce am putut în)elege este c(pozna i s-a întâmplat cam pe la anul 1807, în zilele lui Miloradovici sau ale lui Michelson^b.

Dar s(viu la amicul nostru Laurent & la corveta pe care era îmbarcat ca locotenent sau ca al *doilea*¹.

^a) *Convorbiri literare*, nr. 1, 1884. ^b) MIHAIL ANDREEVICI MILORADOVICI (1771..1825), general rus; se distinge în r(zboaietele napoleoniene; ocup(Bucure&itul în r(zboiul ruso..turc din 1806..1812. JOHANN MICHELSON (1740..1807), general rus, comandant al armatei de la Dun(re.

¹) Second.

Cum am pus piciorul pe *aptal & am dat ochi cu comandantul Pouthier, el mi-a scos & mi-a citit o pancartă (pecetluită cu armele Franței); erau instrucțiunile cu care amiralul Le Barbier de Tinan mi-l trimitea la Samos ca să măture¹ Arhipelagul de piraterie & de baraterie, dându-i putere de via) (& de moarte în Cicladele Orientale, de la Rhod până la Aivali². Acele instrucțiuni sunau cam astfel:

□. Îndată ce vei zări un vas pe mare, vei porni drept asupra (-i & când vei ajunge la o depărtare de două incaburi³ vei slobozi un tun încrăcat cu iarbă, ca să (-& arete pavilionul⁴ & să stea pe loc pe pânze.

2. Dacă după această vasul &-ar urma drumul înainte, îl vei ajunge la o incabură &-i vei trimite o ghiulea, ca utându ca proiectilul să (-i treacă destul de aproape încât să (-i audă &ieră tura.

3. Dacă & după acest al doilea avertisment tot nu s-ar opri din mers, vei alerga asupra (-i cu toată puterea mașinei, & de va "mic vei trece cu corveta peste dânsul⁵, iar de va "prea mare, încât să poată pricinui vătămare *aptalului prin ciocnire, vei trage asupra (-i cu ghiulele⁶ până îl vei cufunda.

N.B. Vei căuta să pescuiești⁷ pe oamenii că (z)ă în mare, îi vei lua pe bord &-i vei ține cu "arăle de picioare, sub bună pază.

4. Când vei constata că prinși sunt pirații, îi vei spânzura de subiori la vergurile⁸ de sus & te vei arăta cu dândăi, astfel spânzurați, în porturile de primprejur. □

Comandantul Pouthier, care în viața lui de marinar trecuse prin multe nevoi & era cel mai renumit lup de mare, era un bărbat trântă gutoasă, cunoscut în toată marina franceză de regele podagrosilor⁹; zăcea trei săptămâni pe "ecare lună, cu picioarele & cu mâinile cocolate în cănele, chinându-se & văitându-se. Când îl apuca durerile, nimeni nu-i putea intra în voie. Cine mai îndrăznește să s-apropie de el? Comanda războiului atuncia pe seama locotenentului. Când era să năvălească tot n-o scotea din mille-millions de bombes cu foc & cu foc, era vesel & glumeț),

¹) Balayer. ²) Metilena. ³) 800 de metri. ⁴) Bandiera. ⁵) Vous lui passerez sur le corps. ⁶) À boulet. ⁷) Repêcher. ⁸) Vergues. ⁹) Le roi des gouteux.

adev(rat(gr(din(, bun ca pânea cald(, dar totdeauna strănic
& posomorât cu o“)erii & cu oamenii echipajului s(u. El avea
o poft(nespus(de-a aplica instruc)iunile amiralului, mai ales
pe acele cuprinse la capitolul 4. Î& fr(mânta mintea ziua &
noaptea, n(scoicind fel de fel de stratageme ca s(poat(pune
mâna pe un pirat.

De& combina)iunile sale izbuteau foarte rar, dar & când se
nemerea, apoi nu era de glum(cu via)a acelor cari-i c(deau în
gheare. Î)i voi cita numai dou(cazuri care i-au umplut inima
de mul)umire.

Se a□a de mai multe s(pt(mâni în portul Vathy o goelet(
de comer) care fusese urm(rit(de banda lui Buiuca. Piratul
a□ase c(corabia avea *sirmaia*¹ de o sut(de mii de lei pentru
cump(r(turi de grâu; de dou(ori îndr(zne)ul bandit încercase
s-o atace chiar în port; & c(pitanului îi era fric(s(ias(pe mare.
Pe o noapte întunecoas(introducem înceti&or într-acea nav(,
câte doi-doi, cinci matrozi francezi arma)i & cinci jandarmi
samio)i; îi ascundem în cal(² cu o“)erul Hugo & o pornim din
port în port, ca s(vânz(& s(cumpere. Dup(zece zile de
primblare, goeleta e atacat(într-o noapte în golful Mandalii;
& pe când bandi)ii erau ocupa)i a lega pe c(pitan & pe *lostrom*³
& c(utau a sparge cizmigeáua⁴ cu bani, iese Hugo cu oamenii
lui din magazie, ia pe ho)i în baionet(& mi-i aduce la Samos
numai buni de dat pe seama chirurgilor.

O alt(espedi)iune & mai fructuoas(, care a pus, pot zice,
cap(t pirateriei, a fost distrugerea bandei lui Iaurta.

Prânzisem pe * aptal, soarele apusese, luna se ar(ta lu-
minoas(pe un cer albastru & transparent & ne hot(râm deo-
dat(s(facem o inspec)iune insulelor, pân(la Rhod.

A doua zi pe la zece diminea)a intram în Portul Cavalerilor.
Nu aruncasem înc(bine ancora, & vedem venind c(tre noi o
barc(frumos împodobit(, purtând pavilion francez; ea aducea
pe un mândru consul cu haina muiat(numai în “ r, cu un guler
nalt pân(la urechi, cusut scoar(; în cap, o &áp(monumental(

¹) Capital. ²) Magazia unei cor(bii. ³) Secretarul bastimentului.
⁴) Lada cu bani.

în trei col)uri, cu fulgi de jur împrejur; era vestitul *sior*¹ Tevenain, cunoscut de aproape un secol în toate insulele Arhipelului; el venea s(salute pe comandantul * aptalului. O“)erul de *cuart*² d(semnal cu □uierul, garda de onoare se adun(lâng(scara³ vaporului cu fiferi înainte, cântând mar&ul *Partant pour la Syrie*, & consulul Fran)iei este primit pe bord cu toate onorurile militare, condus de locotenent în salonul comandantului, cinstit, dup(obicei, cu un pahar de madér & un biscot; dup(aceea, întov(r(&t de comandant pân(la scar(, solda)ii prezentându-i din nou armele & fifierii zicând din □uiere mar&ul lui Napoleon, & la coborârea în barc(salutat cu &apte sloboziri de tun, cum se cuvenea dup(regulament.

De-abia ajunsese barca la mal, când iar o vedem venind, iar hain(cusut(cu “ r, iar spáng(, iar tricorn, iar consul, ast(dat(cu pavilion englezesc. Alt(primire cu onoruri militare, fifierii cântând pe *God save the Queen*, pahar de madér & &apte lovituri de tun.

Nu trecuse zece minunte, când alt(barc(, aceasta cu pavilion olandez. Este primit & acest consul ca predecesorii s(i; dar, pe când sorbea din madér, Laurent, îndesându-& bine sticla în ochi & observându-l cu aten)iune, îl întreab(dac(nu cumva este frate cu consulul Fran)ei & al Engliterei, c(prea le sem(na mult.

„ Nu, domnule, nicidecum, r(spunde el, sunt tot eu; am s(mai vin înc(de patru ori, c(sunt consul a opt puteri; dar acum am r(mas numai cu &apte, din cauza r(zboiului, c(ci, de& reprezentant al Maiest()ei Sale împ(ratului Nicolae, dar n-o s(pot veni ca consul rusesc, rela)iunile noastre cu puterile aliate “ ind întrerupte.

Comandantul, speriat de perspectiva atâtor vizite, îl roag(s(-l scuteasc(, spunându-i c(-l iart(pentru celelalte patru; dar tot împingându-l spre u&e cu un F□ & consulul tot tr(gându-se, salutând de-a-nd(ratele, i se prinde peruca într-un cui & r(mâne cu capul tigva; múzzii încep a râde cu hohote & fifierii intoneaz(aria *Marlborough s'en va-t-en guerre*.

¹) *Seigneur* sau *signor*. ²) De rând. ³) *Échelle*.

Sunt mulți levantini în Turcia cu câte trei sau patru steaguri consulare pe casă; am cunoscut la *umna pe un Tedeschi, cam neam), cam ovrei, care pe la anul 1849 era consul al Franței & al Austriei totodată. Ca reprezentant al Franței, avea ordine de la generalul Aupick și de la refugiaților unguri & poloni pașapoarte franceze & și le înlesnească (parea, procurându-le mijloace de a se duce în Franța, în Anglia sau în America; avea totodată ordine de la baronul Sturmer, internunțiul, și cearcă concursul autorităților locale ca să aresteze pe orice refugiat ungur sau polon ce va apărea în circumscripția sa. Refugiații se duceau plini de încredere la consulul Franței, acesta se metamorfoza în consul austriac, cerea ajutorul poliției turcești, în puterea tratatului de estradițiune, & punea de aresta pe nenorocitul aceluia care pare o voce atât de sincer cu un minut mai înainte. Astfel, conștientul Tedeschi execută cu sârmă enie & zel instrucțiunile & ale ambasadorului Franței, & pe ale internunțiului Maiestății Sale apostolice. Mulți unguri & poloni au plătit-o & au fost victima aceluia agent cu două ipostaze, până când a luat de țire ambasada franceză despre acest joc tragicomic.

După ce am petrecut toată ziua la Rhod, la Otelul Cavalerilor, în Strada Cavalerilor, pe Piața Cavalerilor, am pornit seara spre nord-vest & strecurându-ne pe nesimțite printre labirintul insulelor Furni, ne-am arătat fărâșe în fața Nicariei, unde tot orașul era adunat în port, dar, la aparițiunea vaporului, spaime a fost mare printre vânzătorii & cumpărătorii ..era acolo un fel de bâlci; fugeau toți în toate părțile cu ce apuca a lua.

Patria lui Icar este o țară curioasă; locuitorii ei diferă mult de acei ai celorlalte insule; vorbesc o grecească mai elinească decât a celorlalți greci, au un tip mai pronunțat, mai caracteristic, îndesăți, aplecați & sfinți, femeile frumoase, grațioase & foarte inteligente; casele lor nu au nici uși, nici ferestre, nici paturi, nici dulămele. La dânșii nu este nimic permis să aibă obiecte aduse din alte țări; poartă, vara ca & iarna, cămeșă de pânză groasă, niște dragi largi de postav prost, femeile îmbrăcate numai cu stoffe esute & cusute în casă.

Când un nicariot a voiajată & se întoarce în patrie, îi ies toți înainte în port & îl pun de-și arde tot ce nu este din Nicaria.

Aceasta îns(nu-i opre&te de-a avea m(rfuri “ ne de vânzare, c(ci sunt depozitari pradelor f(cute de pira)i, pe cari dumineca le scot în pia)(& le vând cu ocăua pe la negustori veni)i de prin alte insule & din Asia Mic(. Câte doi lei ocăua de atlas, trei lei ocăua de catifea, patru lei ocăua de postav sub)ire.

Când am dezbarcat, am g(sit pia)a pustie; fugise to)i în toate p(r)ile. Ca s(putem vorbi cu cineva, a trebuit s(trime-tem jandarmii s(ne aduc(pe ciorbagii & pe un biet mudír¹ turc, reprezentantul autorit()ii sultanului, trimis acolo de pa&a de la Rhod. La orice întrebare a noastr(, ciorbagii ne r(spun-
deau cu:

„ A&a, domnilor! Dar unde se pomene&te pira)i pe la noi? Dac(ar îndr(zni vreunul s(calce în insula noastr(, & copiii cei mici l-ar lua de goan(& l-ar omorî cu pietre. Noi suntem s(raci lipi)i, ne hr(nim cu c(rbuni, suntem c(rbunari cinsti)i & pescuitori de bure)i, munc(grea, domnilor! c(ne d(m afund în mare la dou(zeci & la treizeci de staturi de om, uite, suntem surzi & cu unghiile rupte.

Pe când ei vorbeau astfel, mudírul ne f(cea semn din ochi & din m(sea c(tot ce ne spun erau minciuni.

Am adunat toate b(rcile la un loc & le-am pus sub paza a doi jandarmi, dându-le ordin s(nu lase pe nimeni s(fac(semne telegra“ ce pira)ilor, aprinzând focuri pe dealuri, & noi am pornit spre Calimnos, unde am întâlnit bricul turcesc comandat de Abdin beg, care a&tepta o su□are de vânt ca s(poat(intra în canal, la locul sta)iunii sale; i-am dat *amară*² & l-am remorcat³. Dar, pe când se f(cea manopera legatului frânghieii, comandantul turc ne spune c(z(rise o barc(care tr(gea spre Leros & c(, m(car c(-i d(duse semnal cu tunul, ea în loc de a se opri, ca s(“ e vizitat(, se ascunsese prin cre)iturile malurilor insulei & disp(ruse. Abdin beg b(nuia c(erau pira)i & debarcase în Leros. Ne-am dus de-am postat bricul turcesc în portul despre r(s(rit; & noi cu vaporul, dup(ce am înconjurat insula & am ridicat toate b(rcile, am luat pozi)ie în portul despre apus, unde am scos câte zece oameni arma)i din “ ecare vas & am cutreierat insula dintr-un cap(t pân(în celalalt, f(r(de-a întâlni alt(

¹) Subprefect. ²) frânghie. ³) tras edec.

su[are dec[at ciobanii cu turme de capre, de la care nu am putut a[ca nimic. La amenin)(rila de a-i [mpu[ca & de a-i sp[anzura, ne r(spundeau mereu cu: [Nu &tiu, n-am v(zut[dar c[nd am [nceput a [mpu[ca din capre, doi ciobani au [nceput a pl[nge & ne-au dus la un z(voi unde ne-au ar(tat intrarea unei pe[tere care comunica cu un turn d(r[mat care f(cea parte din ruinele unui vechi castel din timpul Cavalerilor. Am b(gat [n acea pe[ter(patru solda)i, ordon[ndu-le s([nainteze, [mpu[ca[nd [n [ntunerec, & noi ne-am dus de am [nconjurat turnul. De-abia luasem pozi)iune, c[nd am fost saluta)i cu o ploaie de gloane care ne-a r(nit doi matrozi francezi & au omor[at un jandarm. Pira)i i e[se acum din pe[ter(& tr(geau din turn, de la meterez; pu[tile lor b(teau mai departe dec[at ale marinarilor francezi. Am fost sili)i s(scoatem din cor(bii dou(tunuri de munte¹, pe care le-am pus pe unul de-o parte & altul de cealalt(parte a turnului & am [nceput o bombardare [n regul(. O bomb(de la tunul francez, nemerind printr-o cr(p(tur(a turnului, a zbuclnit [n mijlocul pira)ilor, r(nind & omor[nd; & i-a speriat at[ut de mult, [nc[at, nemaiv[nd pe unde s(scape, au ie[it din turn, arunc[nd armele & cer[nd gra)ie [n genuchi.

Cu toat(silin)a o“)erilor francezi & turci, care d(deau c[at puteau cu latul s(biei [n solda)i i lor, a fost peste putin)(a opri m(celul, [nc[at din doisprezece, numai patru au r(mas cu via)(, dar & aceia [n ce stare!

Adu[pe bordul *ap[alului, comandantul a ordonat s(li se aplice capitoul patru din instruc)iunile admiralului & i-a primblat sp[anzura)i de catarturi prin toate porturile de la Leros p[an(la Smyrna, ceea ce a aruncat spaim(mare [n toat(pirateria.

De atunci t[lharii, nema[ndr(znind s(ias(pe mare, nici s(treac([n Asia sau s(scape dintr-o insul([ntr-alta, erau sili)i s(se ascund(prin pe[teri & prin mun)i [n Samos, & i puteam prinde vii sau mor)i. Cei mai mul)i se predau singuri, de fric(de a nu c(dea pe m[unile comandantului Pouthier. Num(rul lor trecea de &ase sute, [i & i am pe to)i anume. Uneori, merg[nd

¹) *Pierriers de montagne.*

pe drum, m(pomeneam cu câte unul c(zând în genuchi, spu-
indu- & numele & cerând iertare.

Într-o diminea)(eram ocupat cu secretarul administra)unii
în espeduirea afacerilor când mi se anun)(un om care cerea
s(-mi vorbeasc(& se introduce un tân(r nalt, frumos, blond
& elegant; el purta mândru o fustanel(curat(& crea)(, min-
teân de postav alb, bogat cusut cu m(tas(albastr(, încins cu
un sileáh ro&, cusut cu “ r, & c(ma& de borangic sub)ire, prin
care se str(vedeau dou(bra)e viguroase, p(roase & tatuat;e;
ochii s(i erau alba&tri & aveau o c(ut(tur(“ oroas(. Îl invit
s(-mi spuie ce avea de spus. El îmi r(spunde c(voie&te s(“ m
singuri. Zic secretarului & o“)erului de jandarmi s(se retrag(;
ei, în loc de-a ie&, îmi fac semne de temere, dar sunt sili)i s(
ne lase singuri când îi invit de-a doua oar(. Îndat(ce r(mânem
numai amândoi, streinul se repede la u&, învârte&te cheia &
ia în fa)a mea o postur(în)epat(, zicându-mi cu un ton care se-
m(na mai mult a amenin)are decât a poc(in)(:

„ Ce fel de om crezi c(sunt eu?

La aceste cuvinte îi r(spund c(datoria mea de cre&tin & de
dreg(tor era s(consider pe to)i oamenii de buni pân(la proba
contrar(, & cât pentru dânsul, v(zându-l înzestrat de Dum-
nezeu cu putere & s(n(tate, îl credeam un bun & onest munci-
tor, meseria& sau marinar.

La aceste cuvinte, b(gând mâna în sân, el scoate o leg(tur(
cu hârtii, pe care mi-o trânte&te dinainte pe mas(, zicându-mi:

„ Te în&eli! Eu sunt un om r(u, na, cite&te!

Deschizând pachetul, dau peste diploma unui bastiment
englez j(fuit & echipajul de nou(in&¹ m(cel(rit. Îl întreb dac(
nu cumva fusese & el cu mizerabilii care comisese acea oribil(
crim(, & -mi m(rturise&te c(era c(pitanul lor, c(banda fusese
echipat(& armat(la Syra & trimis(s(atace cor(biile cari
aduceau hran(& muni)iuni armatelor aliate. El îmi d(numele
tuturor tovar(& lor, optsprezece la num(r, nume pe cari le avea
scrise într-o list(ascuns(în opinc(. Îmi spune c(s(vâ&se mai
multe omoruri, între care & pe socru-s(u. Pe acesta, dup(ce-l

¹) Oamenii, matrozi ai corabiei.

omorâse, îi t(iase capul & l adusesse pe & nevestei sale într-o traist(, aceasta numai pentru c(b(trântul îi scrisese dojenindu-l pentru relele purt(ri ce avea cu “ ic(-sa.

La observa(iunea ce i-am f(cut c(, de crede c(, predându-se singur, scap(de urm(rile ce trag dup(dânsule faptele ce-mi dest(inuise, se în&al(, pentru c(eu nu eram duhovnic & c(datoria mea îmi impunea a-l da pe mâinile poli)iei & a procurorului, îmi r(spunde:

„ Eram liber & puteam s(stau ascuns, precum am stat, sau s(m(duc în lume; dac(am venit aici este ca s(m(pui în spânzur(toare, “ inde(nu pot tr(i în pace cu con&tiin)a mea & n-am avut curajul s(m(sinucid.

Condus la Syra pe o fregat(de r(zboi englez(, comandat(de c(pitanul King¹, ca s(“ e confruntat cu persoanele pe cari le denun)ase ca complici, a fost adus înapoi la Samos & dat judec()ii. Macri Iani, dup(& ase luni, muri de oftic(în închisoare.

Pe toat(ziua puneam mâna pe cincii sau & ase listopira)i, Arhipelul era m(turat de piraterie, & acum m(r(furile & c(l(-torii puteau circula pe mare & pe uscat în toat(siguran)a.

Când comandantul Pouthier era pe picioare, Laurent r(mânea f(r(ocupa)ie pe bord & venea de se instala acas(la mine cu s(pt(mâinile; venea cu spiritul lui cel pl(cut & vesel, cu miile sale de anecdote; era omul pe care l-ai v(zut la Sevastopol, unde în cortul s(u se adunau la petreceri to)i generalii, la orele când bombardarea & canonada se odihnea de-o parte & de alta. Legat la cap cu un prosop, devenea un Orosman, capabil s()ie concurs cu Ligiez & cu Beauvallet; înf(& urat într-un cear&af, se f(cea o Phedr(sau o Hermion(, la care putea s(râvneasc(chiar vestita Ra&el(; cânta parti)iunile lui Robert & a lui Raul, ca Nourrit & ca Duprez, imita cu bastonul în gur(întoarcerea vacilor din *Guillaume Tell*, cu toate “ oriturile clarinetei de la oper(; cu un scaun & cu o mescioar(î& f(cea o tribun(sau o catedr(, de pe care vorbea ca Thiers & ca Guizot la Camer(, sau ca Cousin & ca Villemain la Sorbona. , i-aduci aminte cum a gonit din Otelul de Byzance pe nepl(cutul s(u vecin de

¹) Ast(zi amiral.

camer(, desperându-l cu mirosul unui &oarece mort pe care-l)inea în foile de su□at în c(min; pândea când armeanul lipsea din odaie &-i su□a pe gaura u&ei duhoarea &arecelui împu)it, pân(ce-i f(cea aerul od(iei nesuferit.

Laurent era amestecul cel mai pl(cut de om serios & de ceea ce se nume&te *un gamin*^a; era înv()at, foarte înv()at, brav ca Du Guesclin, bun cu amicii & camarazii s(i, devotat pân(la abnega)iune, dar & când se mânia pe cineva, acela n-avea decât s(se duc(s(se înece. Era considerat în toat(marina francez(ca unul din tinerii o“)eri cei mai capabili & cu viitor, iubit de to)i câ)i îl cuno&teau. Pentru mine era imaginea vie a Fran)iei vesele, pline de &iin)(& de spirit, f(r(preten)iune.

Am petrecut cu dânsul la Samos &ase luni, pân(ce într-o zi * aptalul a primit ordin s(mearg(s(se repare la Toulon. Comandantul Pouthier, înaintat la gradul de c(pitan de va&el, era chemat la un comandament mai mare; o“)erii Hugo, Rocmor & Coreia Souza, îmbarca)i pe va&elele dezarmate, transformate în cor(bii de transport¹, duceau proviziuni & trupe proaspete la Camie& la Eupatoria, de unde luau & duceau în Fran)ia bolnavi, r(ni)i & schilogi)i, în starea în care i-am întâlnit la Dardanele, când eram împreun(pe Jourdain cu diviziunea generalului Chamfroid. Laurent, mai ambi)ios & mai setos de înaintare, a cerut s(r(mâie cu amiralul Rigault de Genouille la bateriile de marin(formate cu tunurile scoase din vase, tunuri mari, cu care s-a bombardat Malacoful, Mamelonul Verde & mai toate forturile de la Sevastopol. Era îns(rcinat a aproviziona zilnic cu praf & proiectile toate acele baterii, pe ploaie, pe ninsoare & pe noroi pân(la genuchi, serviciu de la care s-a întors în starea în care l-ai g(sit la Constantinopol, când în schimbul s(n(t()ii pierdute i se d(duse comanda avizului L'Averne, sta)ionat la Constantinopol la dispozi)iunea ambasadorului, o pozi)iune pl(cut(& foarte c(utat(, c(ci ducea la înaint(ri repezi, cum duse pe locotenentul de vasél Laroncière Le Noury, pe Exelmous & pe Roussin, ajun& în pu)ini ani amirali.

^a) * trengar, pu&ama (fr.).

¹) *Armier en flûtte*.

Ambasadorul petrecând pe atunci mai mult la Pera decât la Terapia, Laurent î& stabilise domiciliul în cas(la noi, unde mult regretatul nostru amic Costache Negri, providen)a bravorilor o“)eri din lag(rul de la Maslac^a, f(cuse ca salonul nostru s(“ e un adev(rat quartier general al o“)erilor celor mai distin&.

Dup(plecarea * aptalului mi s-a trimis la Samos, în timpul cât am &ezut acolo, câte un sta)ionar francez sau englez, Wasp-ul, corvet(comandat(de lord John Hay¹, Heronul, comandat de baronul Roussin², Prometheu, sub comanda c(pitanului de fregat(Lefevre³, care avea de locotenent pe Conrad⁴, Narvalul, comandat de Bastard⁵, & la “ ecare trei sau patru luni aveam vizita amiralului Bouet Villaumez, care urmase dup(amiralul de Tinan. Noul amiral era un om vesel & de duh, povestea cu un talent rar petrecerea lui în Insulele Marquise, unde sta)ionase mul)i ani & tr(ise în cea mai stâns(intimitate cu regina Pomareea^b. El & tia s(înv(luiasc(a&a de frumos anecdotele modernei Cleopatre, încât putuse s(“ e ascultat cu pl(cere chiar de regina Amelia & de madame Adelaide, f(r(de a se scandaliza; & Domnul & ie dac(acele aventuri erau s(rate & pip(rate.

Pe la anul 1855, lini&tea în Arhipel era complet(; reu&sem a organiza administra)ia, “ nan)ele & just)ia în insul(într-un mod, pot zice, satisf(c(tor; îmi credeam misiunea mea acolo împlinit(& -mi d(dusem demisiunea în mai multe rânduri, dar în loc de desc(rcare primeam concedii limitate & nelimitate pentru a m(duce la Constantinopol, înainte(ri & decora)ii. Când ne-am întâlnit la Smyrna, veneam c(lare de la Stankey⁶, unde fusesem s(asist la escava)iunile ce f(cea înv()atul arheolog Newton la Mausoleul Artemisei. Vizitasem în treac(t Ieronda⁷, Palatia⁸ & Aiasulucul⁹.

^a) La MASLAK, în împrejurimile Constantinopolului, se a)a tab(ra armatei franceze. ^b) POMARE IV, regin(a Arhipelagului Tahiti (1827. 1877).

¹) Ast(zi admiral, comand(ota în Mediterana. ²) Ast(zi admiral.

³) Surnumit *Tête de fer*; ast(zi admiral. ⁴) Care a comandat escadra francez(în apele Tunisiei. ⁵) Fostul adiotant al amiralului de Tinan.

⁶) Vechea insul(Cos, patria lui Hypocrate. ⁷) Templul Didimilor Castor & Polux. ⁸) Antica Milet. ⁹) Aghios Theologos, din care turcii au f(cut Aiasuluc (anticul Efes).

Sevastopolul c(zuse, & negocierile pentru pace, începute & l(sate în mai multe rânduri, acum se deschisese din nou cu mai mult(&ans(de reu&t(. Ele erau conduse mai mult de Austria. Baronul de Baist^a era axa pe care se învârtea toat(diploma-)ia european(. Acest ministru cugetase chiar de la începutul ostilit()ilor s(se foloseasc(de acest r(zboi, f(r(de a risca nici bani, nici oameni. Printr-o dib(cie rar(, izbutise a ocupa milit(- re&te Principatele Române & a închide drumul întoarcerii trupelor ruse&ti la Dun(re, f(r(de-a intra în lupt(pe fa)(cu Rusia, dar spera mai mult; mergea cu gândul pân(a visa încorporarea Principatelor, sau cel pu)in a se substitui protectoratului rusesc; dar neg(sind echo la aceste aspira)iuni nici la Berlin, nici la Francfurt, Austria se v(zuse silit(a-& m(rgini dorin)ele & se mul)(mi numai cu dep(rtarea rivalei sale de la malurile Dun(rii. Sim)ise c(Napoleon, satisf(cut cu succesele militare ce dobândise în Crimeea & totodat(îngrijat de marele cheltuieli ce f(cea cu un r(zboi dep(rtat, era dispus sau s(trateze de-a dreptul cu Rusia, chiar & f(r(consim)emântul Engli- terei, sau s(fac(apel la na)ionalit()i, & mai ales la cea polon(. Împ(ratul francezilor mai dorea pacea & dintr-un alt punct de vedere: vedea c(se apropia momentul când □ota ruseasc(din Baltica era s(“e nimicit(, caz în care era s(“e silit s(caute o compensare în estinderea fruntariilor sale, ceea ce putea s(ridice Europa Central(în contra lui; pentru aceast(lupt(îns(el nu se credea preg(tit.

Toate aceste considera)iuni f(ceau c(puternicul împ(rat s(se mul)umeasc(cu respingerea Rusiei de la Dun(re & cu neu- tralitatea M(rii Negre. Pe de alt(parte, de& Englitera)inea mult la îndreptarea fruntariilor turce&ti din Asia, în partea despre Kars, mai mult decât la retrocesiunea Basarabiei, la care nu se interesa decât ca la o cestiune de ap(, dar nu voia s(împing(st(ruin)ele sale mai departe decât aliata sa, c(ci nu se sim)ea în stare de a continua r(zboiul singur(, numai cu ajutorul Turciei. Rusia era obosit(de lupt(& se temea foarte

^a) FRIEDRICH FERDINAND VON BEUST (1809..1886), om de stat germa- no-austriac, în epoc(ministru de externe al Saxoniei.

mult pentru că totă ei de la Kronstadt, pe care o considera foarte compromisă (fa) (cu puterile navale ce Engliera concentra în Baltica, & în condițiile de pace “nationale ale Austriei nu vedea decât o singură (di)“cultate, retrocedarea unei părți a Basarabiei, punct din care repausatul împărat Nicolae făcuse o chestiune de onoare. Acum însă, când (b)trâmul împărat dispăruse, succesul său putea face partea focului, fără de a se considera atins în amorul propriu.

În aceste împrejurări & dispoziții, Austria, care spera mult de la continuarea războiului & care credea propunerile ei de pace neadmisibile la Petersburg & la Londra, se pomenise pe neașteptate că ele sunt primite & de-o parte, & de alta, că se iscălesc preliminarele de pace & se hotărât întruinirea Congresului la Paris.

În Tratatul de Paris se stipula ca să se trimită o comisiune europeană în Principate, ca să studieze & să cunoască (trebuințele & aspirațiile românilor, convocându-se adunări, divanuri ad-hoc, la București & la Iași.

Dar, “începând la 1 mai 1856 espirau puterile domnilor Stirbei & Grigorie Ghica, numiți la 1849 pe termen de șapte ani, ei erau să “e înlocuiți prin caimacâmi numiți de Poartă, până la alegerea domnilor de către Camerele electivă ce erau să se aleagă după prescripțiile unei convenții încheiate ulterior între puterile semnatare ale Tratatului de Paris.

Venind pe atunci la Constantinopol & mergând la Feti-Ahmed pașă, acesta, cumnat al sultanului, începu a-mi vorbi de chestiunea Principatelor, de situațiunea ce făcea Tratatul de Paris acelor țări, & m-a întrebat dacă cunoscteam pe fostul domn al Valahiei, Alexandru Ghica, spuiându-mi că îl-a cunoscut la *umna, când fusese să întâmpine pe sultan Mahmud; îmi zise că a fost un domn bun & credincios sultanului, m-a întrebat dacă trăia & unde se afla. Am protestat de aceste bune cuvinte ca să-i răspund că acum sultanul avea o bună ocaziune să-i arate recunoștința sa pentru devotamentul său, numindu-l caimacâm. El îmi zice:

„ *i crezi că Redcliffe ar susține numirea aceasta?

Eu îi răspund că eram sigur de sprijinul ambasadorului Englierei, dacă (alte) a să mă autorizeze să-i vorbesc ca din parte-i.

Astfel autorizat, am vrut pe lordul Redcliffe chiar în seara aceea, și el a chemat îndată pe întâiul său secretar Alison și l-a pornit la București, ca să se înțeleagă cu fostul domn Alexandru Ghica, care în curând a fost numit caimacam în Valahia deodată cu Toderi (Balș în Moldova; acesta era susținut de baronul Prokesch, după recomandarea iunească a contelui austriac Goedel^b).

În vara anului 1857, comisarii europeni se adunaseră la Constantinopol și porneau unul după altul la București. Într-o zi promisese vizita principelui Labanof, care venise să mă vadă la Hissar, împreună cu comisarul francez Talleyrand și cu Laurent. Îi petreceam până la mal, când Talleyrand, puind piciorul în barcă, se întoarce și-mi zice:

„*tii că Balșcaimacamul este bolnav pe moarte?”

Nu ajunsese bine pe deal acasă, când vine un cavaler și mă cheamă la Emirghian, la Reșid pașă. Cum intru, vizirul îmi spune că primise chiar atunci știrea că Balșmurise și-mi cere să-i însemnez câteva nume de boieri care ar putea înlocui pe caimacamul repausat, zicând că ar voi să facă numirea chiar în noaptea aceea prin telegraf, până a nu se răspândească știrea, ca să nu lase câmpul intrigilor competitorilor. Am însemnat pe o foaie numele următoare:

Costache Negre,
Stefan Catargiu,
Vasile Alecsandri și
Lascar Rosetti.

Reșid pașă cheamă pe secretarul său Riza beg, îi încredințează lista, ordonându-i să colinde pe câte ocazii ambasadorii, cerându-le să însemneze dacă au a face obiective la numirea vreunui din persoanele însemnate.

^a) TEODOR BALȘ (1805-1 mart. 1857), caimacam al Moldovei (1856-1857). Politician rudimentar, ultraconservator, a luat măsuri antiunioniste și antiliberale brutale, desigur, întrucât, de pildă, instituțiile de învățământ. Pentru o descriere detaliată a intrigilor și personajelor politice din perioada premergătoare Unirii, v. Radu Rosetti, *Amintiri*, Humanitas, București, 2013, și *Memoriile principelui Nicolae Suțu*, ed. cit. ^b) OSKAR VON GÖDEL-LANNOY (1814-1883), diplomat austriac, consul la Iași.

Era pe la miezul nopții, când iar vine & m(cheam(de la Re&id pa&a. Îmi arat(lista însemnat(cu cruci de sus pân(jos: “ecare ambasador &tersese câte un nume; atunci însemnez alte nume, între care Ralet, Cog(Iniceanu & Mavrogheni. Pân(a doua zi acele nume avusese soarta celor dântâi; &tirea se r(s-pândise & intrigele începuse la palat. Pe tot momentul, sultanul, ner(bd(tor, trimetea de întreba pe vizir ce f(cea cu numirea caimacámului Moldovei, pân(în sfâr&t trimite scris chiar de mâna lui numele lui Niculake Vogoridi; acest nume, trimis prin Riza beg în colindul ambasadorilor, nu întâmpin(nici o împotrivire; “ecare r(spund c(, necunoscându-l, nu poate face nici o observa)iune. * i a doua zi, Photiadi, unul din ginerii lui Stefanache beg, pornea pe Loydul austriac la Gala)i, ducând la Ia& “ rmanul de numirea lui Niculake Conake Vogoridi.

Chiar în ziua aceea, ducându-m(la Terapia, g(sesc pe ambasadorul Fran)iei furios de această(numire; îi observ c(atârna de la el ca s(nu “ e numit, c(ci nu avea decât s(“ f(cut ce f(-cuse ceialal)i ambasadori pentru persoanele însemnate în cele dou(liste dântâi. El îmi r(spunde c(nu i-a putut trece prin gând c(numele lui Vogoride era o cugetare serioas(& c(considerase propunerea mai mult ca o glum(. La observa)iunea ce i-am f(cut, c(era o lovire dat(unirii Principatelor, c(ci b(trântul Vogoridi asigurase pe Poart(c(“ ul s(u Niculake era singurul în Moldova care putea s(fac(ca majoritatea ale&lor la divanul ad-hoc s(“ e în contra unirii, Thouvenel^a îmi r(spunde:

„*Ha! par exemple, je voudrais voir qu'il s'amuse à influencer les élections!*“^b

Vogoridi &-a)inut f(g(duiala. Întrebuin)ând tot felul de mijloace, r(spândind titluri de boierii pân(& evreilor, a reu&t a face o Camer(dup(pofta inimei separati&tilor, dar n-a putut opri indigna)iunea general(de-a izbucni, încât din toate p(r-)ile curgeau protesta)iunile. Partidul unirii surprinsese & dase public(rii, în strein(tate, coresponden)a secret(a lui Vogoride,

^a) ÉDOUARD-ANTOINE DE THOUVENEL (1818..1866), diplomat francez; ambasador la Constantinopol în perioada unirii Principatelor (1856..1860), ministru de externe (1860..1862). ^b) □Asta-i bun(! Numai s(îndr(z-neasc(s(in□uen)eze alegerile!□(fr.).

& această dezv(lire de intrigi bizantine a f(cut pe ambasadorul Fran)iei s(cear(o“ cial anularea alegerilor frauduloase.

Poarta, sprijinit(de lordul Redcliffe & de baronul Prokesch, sus)inea cu t(rie validitatea alegerilor, pân(ce împ(ratul Napoleon, ducându-se la Osborne, a cerut de la regina Victoria ca s(dea instruc)ii ambasadorului ei; în urm(, lordul Redcliffe a fost silit s(lase ca cestiunea anul(rii alegerilor s(se dezbat(între Poart(cu ambasadorul Fran)iei. Poarta îns(, de& p(r(sit(de Englitera, tot persista cu t(rie & înc(p()ânare într-atât, încât Thouvenel se v(zu silit a întrebui)ă chiar amenin)area de a coborî pavilionul & de a întrerupe rela)iunile diplomatice.

Într-o diminea)(, Laurent, trecând de la Terapia la Pera, se opre&te s(dejune la mine; îi espun starea cheștiunii, el ascult(&, în loc de a se pune la mas(, î& ia &apca & pleac(, zicând:

„ Las□s(vezi ce am s(fac!

Îndat(ce ajunge la Terapia, intr(în cabinetul ambasadorului, unde era & d. Ferdinand de Lesseps^a. Ambasadorul, agitat & esprimându-se cu mânie în contra înc(p()ân(rii lui Re&d pa&a, zicând c(, de nu s-ar teme de complica)iuni mai mari, ar coborî îndat(pavilionul, Laurent, nici una, nici dou(, se duce în gr(din(lâng(catartul steagului, cheam(o scuar(de marinari, salut(steagul &-l coboar(cu toate onorurile dup(regul(. Thouvenel aude salutarea & se d(jos nelini&tit, Laurent se face c(nu-l vede & întorcându-se c(tre solda)i cu cuvintele: □*Quand la France a versé tant de sang, elle doit être écoutée*□. Ambasadorul, la aceste cuvinte, de unde p(rea sup(rat, se duce la Laurent &-i strânge mâna, zicându-i: □*Après tout, maintenant, que c'est fait, ma foi, c'est bien fait. Il faut que les Turcs cèdent*□. De-abia ajunge la palat &tirea c(ambasadorul Fran)iei a coborât steagul, & sultanul trimite grabnic pe întâiul s(u secretar la Re&d pa&a, ordonându-i s(se anuleze îndat(alegerile din Moldova. Dintr-acei moment, unirea Principatelor devenea numai o cheștiune de timp!

^a) FERDINAND DE LESSEPS (1805-1894), diplomat francez; constructorul Canalului Suez, deschis în 1869. ^b) □Când Fran)ă a v(rsat atâta sânge, trebuie s(“ e ascultat(□fr.). Referire la pierderile armatei franceze în R(z-boiul Crimeii. ^c) □La urma urmei, ce-i f(cut e bun f(cut. Trebuie ca turcii s(cedeze□fr.).

Amicia lui Laurent pentru tine & pentru mine îl făcuse român, el studia ziua & noaptea apărările de la gurile Ebrului & ale Tajului, pentru că le credea aplicabile la Dunăre. Ce să-ți faci cu planurile & proiectele ce ne-a trimis când eram la minister împreună? Mi-aduc aminte că le-am dat lui vodă Cuza.

Laurent era un caracter independent & cavaleresc. Pe când comanda stațiunea ambasadei, vine la Constantinopol principele de Joinville^a, sub ordinele căruia servise pe fregata Bellepoule, Cum află de sosirea fostului său șef, se prezintă ambadorului, zicându-i că face o datorie a-l prevesti că el nu putea să nu se ducă să văd pe un fost amiral francez, sub care a servit & pentru care, ca toți oșerii din armata franceză, avea cea mai mare venerațiune. Ambasadorul îi răspunde că putea să se ducă să-l vadă & fără a-i-o spune, dar că în tot cazul îl roagă să nu se înfăoșeze în inut. Laurent a fost nedespărțit de principele de Joinville tot timpul cât acest principe a stat în Constantinopol. *i nota bene că prin excepțiune de cazalali oșeri de marină, care mai toți erau legitimiști sau orleaniști, el era un bonapartist *[de la veille]*, cum se zicea.

Să năvălească la tateea lui Laurent ajunsese într-o stare de jale, de-abia se târa & a fost silit să renunțe la un viitor strălucit & să ceară punerea sa la reformă pentru înrămirea incurabile. Prin mijlocirea marelui său, doamna Heine, dobândise de la ministrul Fould un post de perceptor de contribuțiuni directe la Pontoise, unde am fost de l-am văzut & tu, & eu puțin timp până să nu înceta el din viață.

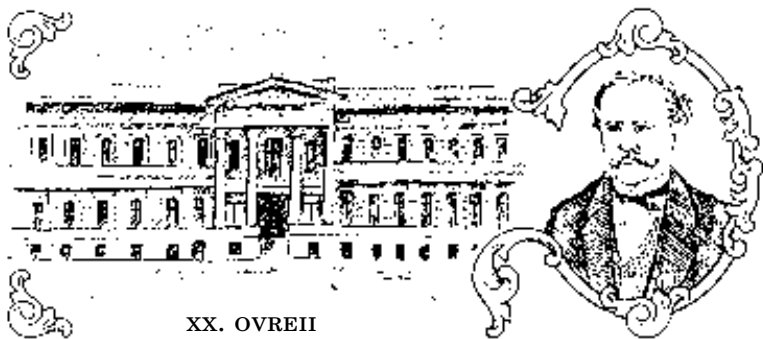
Când i-am anunțat vizita mea la Pontoise, a venit de m-a primit la gară; cum m-a văzut, de departe a început a trâmbia: *[Turlututu! Pontoise! Deux minutes d'arrêt!]*

Laurent a murit în cele mai grozave dureri, dar tot glume; ultimele sale cuvinte au fost:

[Sic transit gloria Laurentii] cântate pe aria Lisetei din Béranger.

ION GHICA

^a) FRANÇOIS D'ORLÉANS, PRINCEPE DE JOINVILLE (1818..1900); "ul regelui Ludovic-Filip de Orléans, detronat la 1848. ^b) De la bun început (fr.). c) [Oprire două minute!](fr.).

XX. OVREII

Londra, 15 iulie, 1884

Scumpe amice,^a

De mai multe luni o cea(groas(se ab(tuse asupra Londrei, & nourii de ap(înghe)at(, cari se)ineau lan) unul de altul, tomai din fundul Americii, împin& de depresiuni meteorologice, adusesse pe c(ldurosul soare într-o stare de sl(-biciune nepomenit(, de-)i era mai mare mila s(-l vezi.

Mai deun(zi o raz(de lumin(izbutind a str(bate în “ ne prin atmosfera rece & întunecoas(, m-am hot(râ(s(ies la lumin(, s(m(duc s(pl(tesc, cum zice englezul, câteva vizite pe la unii-al)ii & totodat(s(v(d & eu efectele dezastruoase produse de pl(cintele astea ingenioase care au ie&t acuma.

Ca to)i g(g(u)ii, m(învârteam prin St. James' Square, cu gura c(scâ(& cu ochii pe sus, împins încotro m(ducea îmboldeala, f(r(s(pot osebi casele s(rite în sus de cele r(mase pe p(mânt, când mi-am adus aminte c(în vecin(tate pe pia)(aveam un cunoscut & c(de acolo puteam s(privesc mai bine.

Trag clopo)elul, un *footman* îmi deschide, spunându-mi c(st(pânul s(u era acas(; m(sui & -mi g(sesc prietenul cu capul între coate, cufundat într-un dosar gros & r(sfoit.

„ Bun(ziua, *mylord*, ce mai faci? îi zic.

^a) Pentru plasarea atitudinilor lui Ion Ghica în contextul mai larg al epocii v. Andrei Oi)teanu, *Imaginea evreului în cultura română: Studiu de imagologie în context est-central european*, Humanitas, Bucure)ti, 2004, pp. 110. 111, 152 & *passim*. Textul de fa)(& majoritatea referirilor la evrei din scrisoarea XXIV, □Insula Prosta□ au fost eliminate de cenzur(din edi)iile postbelice.

„ Nu m(întreba, dragul meu, îmi r(spunde el, sunt sup(rat, indignat, furios. Am ajuns de râsul lumii în)ara aceasta. Se petrec lucruri care nu se v(d nici la s(lbatici! Guvernul se ocup(numai cum s(dea mai multe voturi acelor care-l)in la putere & cum s(fac(ferici)i pe egipteni, pe afgani, pe crumiri^a & pe al)i s(lbatici, iar de noi (&ia de aici & de)ara noastr(nici nu vrea s(&ie. Ne-a l(sat prada corup)iunii & deprav(rii. Se petrec infamii & crime, & lui nici nu-i pas(. Nu ia m(suri nici ca s(le opreasc(, nici s(le pedepseasc(.

„ În)eleg, z(u, s(“ i indignat & îngrijat. Ai fost în adev(r în mare primejdie. Mul)(me&te Cerului c(ai sc(pat teaf(r. Geamurile sparte se pun la loc, dar când te gânde&ti c(puteai s(sari în sus, s(nu)i se g(seasc(nici oscior!□ Ce s(-)i fac(& guvernul? Nu vezi dumneata c(oamenilor acestora nu le mai e fric(nici de Dumnezeu, nici de Dracul! Se suie în &reang cân-tând, parc-ar merge la bal!

„ Dar nu e vorba, domnule, de s(rit în sus sau în jos. Ce-mi pas(mie de ODonivan^b & de to)i dinamitarii din lume! Se petrec aici alte lucruri, mult mai grave, mult mai serioase, lucruri care aduc omenirei o v(t(mare de o mie de ori mai mare, fapte de acelea care, de& nu omoar(deodat(, dar fac mult mai r(u, c(ci strivesc su□etul, corump inima & ucid orice sim)ire, atac(omenirea chiar la tulpin(, îi fac o existen)(mizerabil(& -i pre-par(peirea cu încetul; fapte se petrec care sunt cauza tuturor nenorocirilor poporului, c(ci urzesc crimele & mizeria.

Zicându-mi aceste cuvinte, se fl(cuse ro&la fa)(; m(temeam, gros cum e, s(nu-i vie vreo dambla. Am socotit c(i se întâmp-lase vreo nenorocire mare în familie; c(poate, mai &ii, *mylady* s(nu “ c(zut în vreo ispit(, s(nu “ alunecat cu piciorul stâng în vreo mahala dep(rtat(a ora&ului, sau c(“ ic(-sa, □*The*

^a) Aluzie la diversele r(zboaie coloniale ale vremii, într-o epoc(în care puterile europene î& consolideaz(imperiile. Fran)a, de pild(, care pierduse preeminen)a continental(în favoarea Germaniei, în urma R(zboiului Franco .Prusac (1870 .1871), prime&te compensa)ii coloniale; în 1881 invadeaz(Tunisia dinspre Algeria, pretextul constituindu-l raidurile tribului r(zboinic al krumirilor, de la frontiera algeriano .tunisian(. ^b) JEREMIAH O'DONOVAN ROSSA (1831 .1915), militant republican irlandez. Între 1881 & 1885 a organizat în Anglia o campanie de atentate cu bomb(.

Rigth honorable Miss Veva □ s(nu “ plecat pe Continent cu vreun mitocan.

„ Dar ce s-a întâmplat, *mylord*, îl întreb, c(nu &tiu, n-am auzit nimica? Prin lume & prin ziare nu este alt(vorb(decât de conferin(), de Gordon pa&a, de *Chinese Gordon*^a & de inven()iunea asta nou(; vorbe&te & scrie care cum se pricepe & cum îi vine; ast(zi una, mâne alta, scald(lumea în iluziuni, în speran)e & în decep(ii).

Trebuie s(&tii c(amicul meu este unul din cei mai mari “lantropi ai Engliterei, stimat & iubit de to)i; are avere mare &-& cheltuie&te venitul & timpul tot în faceri de bine, mâng(ind & ajutând pe cei cari sufer.

„ *i cum n-ai auzit, n-ai a □at ce a p()it bietul Wilson Ormsby, un zidar din Kilburn?

*i începe a-mi povesti o istorie lung(, lung(, pe care, de&tu o &tii ca & mine de bine, dar eu tot o s()i-o spun a&a cum mi-a povestit-o nobilul lord, care el a auzit-o din chiar gura victimei & a nenorocitului ei tat(. Iat(cum s-au petrecut lucrurile:

„ Acum un an (cam pe timpul când erai & tu la Londra), Wilson Ormsby s-a dus & el cu fata lui la Fishery Exhibition, o copil(numai de &asesprezece ani, miss Gabrielle Ormsby. Acolo, plimbându-se cu ochii în toate p(r)ile, s-a pierdut unul de altul prin îmbulzeal(. Fata, dup(ce s-a ostenit c(utând pe tat(-s(u în toate p(r)ile, s-a dus de s-a pus pe o lavi(), aproape de u&, cu speran(c(-l va vedea când va trece ca s(ias(din galerie. O dam(în vârst(, bine îmbr(cat(, de o aparen() respectabil(, cum o vede, vine de se pune al(turi & intr(în vorb(cu dânsa. Fata, naiv(, îi spune cum s-a r(t(cit & c(se uita s(vad(pe tat(-s(u când s-a întoarce. B(trâna o întreab(fel de fel de lucruri: de cum tr(ia acas(la p(rin)i, dac(venea des la espozi)ie, dac(tat(-s(u o ducea la teatru, la bal, la gr(-dini, la aquarium, la parc, dac(avea toalete, & multe altele. Fata îi spune c(venise acolo pentru întâia dat(, pentru c(

^a) CHARLES GEORGE GORDON (*Chinese Gordon*, Gordon pa&a, 1833-1885), o“er britanic. În epoc(, se distinge în r(zboiul colonial din Sudan; guvernator general al Sudanului (1873-1880).

sunt s(raci & nu pot pl(ti de mai multe ori câte un shilling, c(n-a fost niciodat(la bal, c(nu avea alt(toalet(decât pe aceea ce o purta; c(la teatru n-a dus-o decât o dat(, demult, la un Cr(ciun, la pantomim(.

B(trâna, dup(ce-i face o descriere încânt(toare de via)a din lumea cea bogat(, de pl(cerile & de mul)umirile ei, îi zice c(ar putea s(le aib(toate, orice ar dori, dac(ar primi s(mearg(la dânsa ca domni&or(de companie, c(ci e singur(& fl(r(copii. Îi fl(g(duie&te toalete frumoase & bogate, îi spune c-o va duce în toate serile la bal, la concerte, la teatru & la fel de fel de petreceri.

Pe de-o parte temerea c(n-a g(si pe tat(-s(u, pe de alta capul aprins de perspectiva ce-i ar(ta generoasa dam(, copila se las(de se am(ge&te, se ia cu dânsa & se duce acas(la ea.

Acolo nimica nu-i lipse&te, mâncare & locuin(bun(, toalete frumoase & bogate, dorin)ele toate împlinite; b(trâna o ducea la teatruri, la concerte, la gr(dini & o primbla în tr(sur(la parc, încât o fl(cea s(nu se mai gândeasc(la bietul b(trân & la durerea lui.

Dup(câteva zile, un pretins frate al generoasei protectoare o face s(cread(c(era poftit la un bal mare pe Continent, o în&al(s(-l întov(r(&easc(& o duce la Bruxela, la o alt(pretins(rud(a lui, dam(mare, & mai bogat(, & mai generoas(decât cea dintâi. Acolo mas(& mai bun(, cas(& mai str(lucit(, toalete & mai frumoase; fata petrece zile pl(cute, încunjurat(de tinere camarade, care de care mai frumoase & mai elegante. Toat(ziua clavir, cânt(ri, râsete, dan), tineri pl(cu)i & amabili. Pân(într-o zi st(pâna casei o pune între doi desfrâna)i care se întrec unul pe altul care s(ofere pre) mai mare pentru a dispune de inocen)a fetei; & face din nevinov()ia ei prada desfrân(rei & batjocorii.

Fata desperat(caut(s(scape, s(fug(, dar era bine p(zit(; nu putea s(comunice cu nimeni altul decât cu oamenii din cas(; necunoscând alt(limb(decât engleze&te, nu putea s(esplice nimenui p(surile & suferin)ele ei. Pân(într-o zi, scap(la o fereastr(care da la uli)(, o deschide & strig(plângând la trec(tori. Din întâmplare, pe sub ferestre trecea o femeie din

popor cu un paner cu legume, care o aude. De& buna cre&tin(nu în)elegea ce-i spunea în limba ei cea strein(, dar b(nuie&te c(acolo era o durere, o suferin(), o crim(poate; în&tiin)eaz(poli)ia & prin st(ruin)a ei sile&te autorit()ile s(intervie, s(cerceteze, s(vaz(.

Ancheta dovedind siluirea & secuestrarea, fata e luat(de acolo & trimis(la tat(-s(u, la Londra. Dar în ce stare! Slab(, desperat(, bolnav(! Dup(dou(luni murea de oftic(la spitallul consumptivilor din Chelsea, & nenorocitul ei tat(, Wilson Ormsby, era dus la Bedlam nebun de durere & de ru&ne.

Am fost s(pt(mâna trecut(cu mai mul)i colegi ai mei de la Camera Lorzilor de l-am v(zut. Râde, plânge & joac(pân(cade le&nat. *tii dumneata, domnule, ce rezult(din investiga)iunile ce s-au f(cut & din raporturile ce am adunat, din diferite p(r)i, într-acest dosar al Camerei Lorzilor? Se dovede&te, domnule, c(atât dama cea b(trân(cu aparen)a respectabil(, care a luat fata de la Fishery Exhibition, precum & pretinsul ei frate, care a dus-o la Bruxela, cât & nobila st(pân(a casei de veselie unde a fost de)inut(aproape de un an, sunt to)i & toate ovrei & ovreice; se mai dovede&te c(o mul)ime de aceste femei cutreier(ora&ele & c(tunele Engliterei în sus &-n jos, vânând la fete s(race, cu care umplu casele de prostitu)iune din ora&ele Marei Britanii & ale capitalelor Continentului. Se dovede&te c(fetele engleze, recrutate astfel, sunt trecute în Olanda, în Fran)a, în Belgia, în Rusia pe schimb cu fete din acele)(ri, pe care le aduc în Englitera. Se mai dovede&te c(ovreii & ovreicele cari fac acest tra“c formeaz(o asocia)iune întins(ca un polip, organizat(dup(toate formele: cu comitete, cantoáre & agen)ii, o organiza)iune în toat(regula.

„ *i ce, pentru atâta te-ai turburat a&a de tare, *mylord*? Te credeam om de progres, cu idei mai nou(, dar te g(sesc tombatéra de tot, cum se zice la noi. Vrei s(nu “e comer)ul liber, s(nu se hr(neasc(“ecare cum poate & cum îi vine mai bine la socoteal(? Eresuri de acestea am avut & noi românii odinioar(, dar acum ne-am civilizat & a trebuit s(le p(r(sim & s(l(s(m pe bie)ii ovrei s(practice în toat(libertatea acest nego). Lumina ne-a venit mai ales de la Berlin, când erau aduna)i

acolo oamenii cei mai ilu&tri ai Europei, cei mai înv()a)i & mai ispit(i): Waddington, Karoly, Salisbury & al(ii), cari ne-au dovedit c(asemenea idei erau gre&te, erau numai ni&te eresuri ale timpurilor trecute & barbare; ne-au spus c(evreii sunt poporul iubit & ales de Dumnezeu, care tr(ie&te dup(prescrip)iunile S“ ntei Scripturi, care nu se abate niciodat(de la cele zece porunci, & c(nu trebuie s(se ating(nimeni de ei, nici de comer)ul lor, c(ci ar “ p(cat.^a *i acuma ei cutreier(în bun(pace satele & ora&ele noastre, adun(la fete frumoase & s(n(toase & umplu cu dâns(casele de prostitu)iune din Constantinopol, din Smirna, Alexandria□ Îi l(s(m s(corump(& s(omoare în toat(lini&tea pe muncitorii nostri cu fel de fel de b(uturi otr(-vitoare^b, cu care le iau puterile, le tâmpesc mintea & în doi-trei ani îi fac din oameni neoameni.

„ *i vai, îmi zice el, frângându-& mânil(numi)i libertate această(civiliza)iune! Poate c(politica voastr(v(impune a)ine seam(de cuget(rile oamenilor aduna)i la Berlin; dar noi suntem englezi, suntem o na)ie mare & puternic(, & nimeni nu poate s(ne impuie. Noi, cari trimitem la spânzur(toare pe mizerabilul care cu un cu)it, sau cu un dram de otrav(, omoar(într-o clip(o bab(b(trân(de o sut(de ani, care nu mai e bun(de nimica pe lumea aceasta, crezi c(o s(l(s(m liberi & nepedepsi)i pe acei cari corump(& otr(v(esc inima junei fete pe care am n(scut-o & am crescut-o cu îngrijire ca s(o facem so)ie iubit(& devotat(, mam(bun(, folositoare familiei & societ()ii? Crezi c(putem l(sa liberi & nepedepsi)i pe cei care distrug cu b(uturi otr(vitoare, zi cu zi & or(cu or(, puterea & s(n(tatea unui bun & folositor muncitor, îi tâmpesc mintea, îi amor)esc sim)irile, pân(-l reduc în stare de dobitocie, enervându-l pân(la *delirium tremens*, &-i fac o via)(de suferin)e & dureri, de o mie de ori mai rea decât moartea? Noi nu putem r(bda s(“ e

^a) La Congresul de la Berlin, puterile occidentale exercit(presiuni asupra reprezentan)ilor României pentru naturalizarea evreilor. În paragraf sunt men)iona)i reprezentantul Fran)ei, al Austro-Ungariei & cel al Marii Britanii. ^b) Stereotipul antisemit porne&te de la faptul c(în epoc(evreii domin(comer)ul cu b(uturi alcoolice ieftine la)ar(. V. Andrei Oi&eanu, *op. cit.*, pp. 176.195.

societatea noastră(exploatat(de asemenea monstri. O s(silim pe guvern s(ia m(suri serioase. Suntem hot(râ) i în Camera Lorzilor s(punem în curând cestiunea aceasta pe tapet. * tiu c-o s(-mi zici c(ovreii sunt sus) inu) i de toate guvernele, & tim c(au devenit foarte în) uen) i, c(s-au introdus în administra) ie, în barou, în magistratur(& chiar în parlament. S-au încuscrit cu multe din familiile noastre, chiar din cele mai ilustre, & ne umilesc cu palatele & cu diamantele lor; dar noi, care în numele umanit() ii am dezrobit pe negrii Africei & ai Americii, am impus tuturor dreptul de vizitare pe toate m(rile, ca s(oprim tra" cul cu su) et de om, am impus Sultanului des" in) area târgurilor de sclave circaziene^a, nu putem l(sa fetele & muncitorii nostri prada asocia) iunilor evreie&ti, imorale & destrug(toare. Suntem hot(râ) i s(silim pe guvern s(fac(dintr-acest tra" c o chestiune interna) ional(, s(se în) eleag(cu toate guvernele, cum s-a f(cut cu tra" cul negrilor (*la traite de noirs*); s(se uneasc(ca s(combat(prostitu) ia & be) ia otr(vitoare. Ne-am procurat pentru acest scop o mul) ime de documente de cea mai mare însemn(tate asupra chestiunii. Uite, vezi dosarul acesta, cât e de gros, el con) ine numai raporturi în cari sunt relateate tot fapte îngrozitoare & ru) noase.^b

„ Cele ce zici, *mylord*, sunt s" nte & adev(rate. Inten) iunile voastre sunt demne de toat(lauda; Dumnezeu s(v() ie seam(de cuget(rile voastre generoase & s(v(ajute s(le pune) i în practic(, dar ave) i a v(lupta cu o putere mare, foarte mare, mult mai mare decât crede) i. Evreii dispun ast(zi de armele cele mai puternice, de " nan) e & de pres(.

„ O & tim; dar aici este o ran(mare, o suferin(social(, care trebuie t(m(duit(, *coûte que coûte*, cum zice francezul, dac(societatea noastră(voie&te s(esiste. În contra unei necesit() i instinctul de conserva) iune ne va sus) ine; & nici banii, nici presa lor nu o s(poat(lupta mult timp. Banii ce au adunat oamenii ace&tia, e lucru de spaim(. L(sând la o parte casele

^a) Fetele din regiunea Caucazului, renumite pentru frumuse) ea lor, erau cele mai c(utate pentru haremurile sultanilor & pa&alelor. ^b) Pentru analiza acestui stereotip & a campaniilor din presa european(de la sfâr) & tul sec. XIX pe acest subiect v. Andrei Oi) teanu, *op. cit.*, pp. 106..111.

Rothschild, a căror putere "nanciară" este un ce nepomenit în istorie, dar mai sunt evrei cari posed câte zece & douăzeci de milioane de lire sterling. Nobilul meu amic, Marquisul de X□, care se ocupă foarte mult cu chestiunile "nanciare, îmi spunea într-o zi că, după calculele sale, Europa are astăzi o datorie publică de mai mult de 130 000 000 000 de fr., datorie pentru care plătește pe tot anul suma enormă de 6 500 000 000 de fr., totalitatea bugetelor "îndeaproape 18 000 000 000 franci. Ceea ce vrea să zică că mai mult de a treia parte din ceea ce plătesc locuitorii pe tot anul, biruri directe & indirecte, se duc în plăți de dobânzi la datoriile publice; & totuși banii aceștia intră în punga purtătorilor de efecte de staturi. Și nu uitați, adăugând el, că mai toate împrumuturile acestea s-au contractat în împrejurări grele, în timpuri de războaie, de crize comerciale, de foamete; că s-au făcut în mod uzurăr cu dobândă de 5, de 6, de 7, & de 8%, cu comisioane, cu prime & cu emisiuni, care mai totdeauna au redus efectivul primit în cassele statelor la 60, la 50 & de multe ori la 40 & 30 în loc de sută. Marquisul de X□, cercetând acele datorii una câte una & calculându-le, face o medie generală de dobândă 5% pe emisiunea medie de 60. Astfel că statele, dintr-aceia sută & treizeci de miliarde cu care s-au dat date, n-au primit decât cel mult 78 000 000 000 franci, iar celelalte 52 000 000 000 franci sunt bani rămași în pungile împrumutătorilor, titluri subscrise de state pentru care nu au primit nici o leșcaie, așa că evreeii au câștigat numai din împrumuturile statelor peste 52 de miliarde. De vreme ce statele nu au primit decât 78 de miliarde din 130, adoptând dobânda de 5 la sută ca dobândă normală, nu s-ar conveni să plătească decât 3 900 000 000 franci, iar ceilalți bani până la suma de 6 & jumătate miliarde, adică suma de 2 600 000 000 franci, sunt dobânzi la banii pe cari statele împrumutate nu i-au văzut niciodată. Populațiunea Europei "înde de 300 000 000 de suflete, urmează că "ecare locuitor plătește, unul cu altul, câte 21 franci 66 centime pe an pentru dobânda datoriei publice, sau câte 108 franci 30 centime de familie, din care 8 franci 33 centime de om, sau 41 franci 65 centime de familie pentru sume neprimite & rămase în zilele împrumutătorilor. Aceasta este

cauza care a contribuit mai mult la suirea d(rilor c(tr(stat, d(ri atât de grele, care adaug(atât de mult la s(r(cia & mizeria poporului. Ar(tam odat(calculele acestea unuia din bancherii nostri, care manipuleaz(bani, care a fl(cut cu emisiuni, cu comisiuni & cu scompturi o avere colosal(. Ei! & ii ce mi-a r(spus? Mi-a zis c(cele mai multe din titlurile de stat se a□ ast(zi în mâinile cre&inilor. I-am r(spus c(nu erau ei nebuni, evreii, s()ie acele titluri în l(zile lor, ei care nu cump(r(decât ca s(vând(. Le-au)inut pân(le-au urcat; le-au luat ieftine de la stat în timpuri grele, pe 60 & pe 40, & când au venit timpurile cele bune de pace & de prosperitate & aceste titluri s-au suit la 90, la 95 & la pari, atunci le-au trecut pro&tilor, *aux gogos*, cum le zic, dar cine a bene“ ciat de cele 30, 40, 50 la sut(cu care s-au suit? Într-a cui pung(a r(mas cele 52 de miliarde, cu care s-a înc(rcat statul? Învederat la acei cari au negociat & au manipulat opera)iunile împrumuturilor, iar nu la acei cari le-au cump(rat mai târziu de la dâ&i pl(tindu-le sut(în sut(& de multe ori chiar cu prim(peste sut(.

Calculele Marquisului X□ mi-au deschis curiozitatea s(caut în ce condi)iuni s-au contractat unele din datoriile statului român, datorii a c(ror totalitate se suie ast(zi la suma de 619 552 864 de franci, a c(ror dobânzi & amortiz(ri “ gureaz(în budgetul de estim(cu 48 347 189 de franci.

Budgetul “ ind în total de 125 039 536 fr., 38 & jum(tate la sut(, adic(aproape de 40 la sut(din acel budget, se duce pe tot anul în pl()i de anuit()i ale datoriei, sau unul cu altul românul pl(te&te pentru dobânzile & amortiz(rile datoriilor statului câte 10 franci 75 centime de om, sau 53 franci 75 centime de familie, pe “ ecare an.

Am cercetat numai pe cele mai grele & mai oneroase.

Dup(date, “ gureaz(în întâiul rând împrumutul zis Stern, contractat la 1864: o datorie de 22 730 370 de franci cu dobând(de 7 la sut(& 2 la sut(amortizare, sau 9 la sut(anuitate, pe timp de 23 de ani.^a

^a) Împrumutul Stern fusese contractat pentru desp(gubirea Locurilor S“ nte în urma seculariz(rii averilor m(n(stire&i.

Acest împrumut s-a luat ferm de chiar împrumut(torii cu 88. Apoi, iindu-se în seam(clauzele consemnate la art. 4, 7, 10, 14 & 16 ale conven)unii, prin care statul se îndatore&te s(pl(teasc(: 1) 24 605 lire sterling pentru risicul altera)unii schimbului monedei; 2) al)i 47 000 lire sterling pentru ca scomptul s(“ e în sarcina împrumut(torului; 3) comisionul de 5 la sut(ce se acord(împrumut(torilor; 4) jum(tate la sut(asupra serviciului pl()ilor cupoanelor; 5) înc(1 la sut(, cel pu)in, pentru diferin)a a)giului aurului între Bucure&ti & Londra. Efectivul acestui împrumut s-a redus la suma de 17 830 630 de franci pentru suma de 22 730 370 franci ce a isc(lit; astfel c(, de vom calcula dobânda la suma efectiv(, acea dobând(este de 10 & jum(tate la sut(, iar nu de 7 la sut(, precum s-ar putea crede; încât bancherii împrumut(tori au realizat un bene“ ciu de mai mult de 8 milioane. Ast(zi, aceste titluri sunt atât de suite & de sigure, încât nu se mai g(lesc.

Plata anuit()ilor & a altor obliga)uni ale acestui împrumut “gureaz(în budget cu 2 milioane 157 762 franci pe tot anul, pân(la 1888 februarie, epoc(la care va “ stins.

Dup(împrumutul Stern, în ordine cronologic(vine împrumutul Oppenheim, acesta & mai oneros.

Împrumutul Oppenheim s-a contractat în anul 1866, tot pe termen de 23 de ani, care espir(la 12 noiembrie 1889. Valoarea nominal(a acestui împrumut a fost de 31 610 500 franci, pentru care statul român a primit efectiv numai 18 500 000 franci. Dobânda s-a socotit 8 la sut(asupra capitalului nominal, & amortizarea s-a calculat pe dobânda de 8 la sut(, dup(tabelele de amortizare în timp de 23 de ani.

Comisionul de jum(tate la sut(, cheltuielile de schimb, socotite toate împreun(cu anuitatea, “gureaz(în budget cu cifra de 3 187 938 franci, 50 centime pe an, platnici pân(la 1889. Când acea datorie va “ stins(cu totul, bene“ ciul realizat de împrumut(tori trece de 10 milioane.

Urmând ordinul de date, cea mai însemnat(din toate datoriile care “gureaz(în tabele este acea de 236 115 000 franci, contractat(pentru liniile de drum de “er Roman. Vârciorova, al c(rei serviciu anual “gureaz(în budget cu 14 677 600 franci pe tot anul, pân(la anul 1945.

Cifra acestei datorii a trecut printr-atâtea faze & peripecii, încât, ca să poată fi îndeplinită, are trebuință de oarecare explicațiune.

Pe la anul 1868, repozatul doctor Strussberg, cunoscut în toată Europa pentru fecunditatea sa genială în materie de combinațiuni & grupări de cifre, cere de la guvernul român & i se acordă concesiunea construcțiunii împreună cu exploatarea unui drum de călătorie în România. Acel drum de călătorie avea să fie construit conform dispozițiilor convenite la Dresda în 11 & 16 septembrie 1865, între direcțiunile societăților de drum de călătorie germane.

Consorțiul Strussberg se obligă să construiască liniile care duc: 1. de la Roman prin Tecuci la Galați, cu ramură de la Galați prin Brila, Buzău, Ploiești la București; 2. de la București la Pitești, Slatina, Craiova la Turnu-Severin & Vârciorova; & 3. de la Buzău prin Focșani la Adjud. Această linie de călătorie este facultativă pentru guvern.

La lungimea acestor linii se mai adaugă 10 la sută pentru liniile de garaj, în total o lungime de 908 kilometre cu un material rulant de 110 locomotive (sau o locomotivă de călătorie de 9 kilometri) & de 500 vagoane (câte un vagon de persoane & trei de marfă) de călătorie de 2 kilometre.

Linia Roman prin Tecuci la Galați & ramura Tecuci..Bârlad să fie terminate în trei ani; linia de la Galați prin Brila, Buzău, Ploiești la București să fie terminată în doi ani & jumătate, & cea de la Pitești, Slatina, Craiova, Turnu-Severin la Vârciorova în trei ani.

Capitalul pentru înființarea acelor linii se va lua la suma de 270 000 franci de călătorie kilometru; suma în care erau cuprinse toate: esproprierea pământurilor, costul construcțiunii & materialului, cheltuielile generale toate, & plata dobânzilor pe tot timpul cât durează construcțiunea. Statul român garantează capitalului o dobândă de 7 & jumătate la sută & o amortizare de 1 la sută pe an, sau 20 520 franci pe an de călătorie kilometru. Plata acestor anuități, având să înceapă să se plătească din ziua terminării liniilor sus-citate.

Capitalul necesar se formează prin obligațiuni subscrise de statul român & de concesionar, înscrispionate & emise de acest

din urm(& pe contul s(u. Capitalul era garantat în întregul fond al drumului de “er & în anuitatea de 18 657 880 franci, pl(titoare pe tot anul, pe o durat(de 90 de ani, socoti)i din ziua termin(rii liniilor, adic(de la anul 1871 pân(la 1961.

Concesionarului i se da dreptul s(negocieze & s(emit(obliga)iunile, dup(cum îi va conveni, sau treptat, sau deodat(, cu singura îndatorire de a depune valoarea lor într-o lad(de “er a c(reia una din chei era în p(strarea unui delegat al guvernului român, concesionarul având facultatea de a scoate sumele necesare pentru lucr(ri, cump(r(turi de material & pl()i de cupoane pe singura ar(tare a impiega)ilor s(i.

Printr-aceast(combina)iune, de& linia se esecuta cu bani dup(efecte isc(lite & garantate de statul român, totu& se da concesionarului drept de st(pân absolut pe acele linii, pe timp de 90 de ani, asigurându-i un venit curat de cel pu)in 18 657 880 franci pe tot anul.

Ceva mai curios!

Dup(tabelele de amortizare 1 la sut(pe an, calculat(cu dobând(de 7 & jum(tate la sut(, se pl(te&te capitalul în mai pu)in de 60 de ani, astfel c(anuitatea de 18 657 880 franci pe an pl(tea regulat dobânda de 7 & jum(tate la sut(& stingea & capitalul pân(în anul 1931; cu toate acestea, se acorda consor)iului Strussberg dreptul de a urma a percepe pe tot anul cel pu)in câte 18 milioane & de la anul 1931 înainte, înc(30 de ani, pân(la 1961. Astfel, peste bene“ ciile ce concesionarii erau s(realizeze din construc)iune, primind un pre) nominal de 270 000 franci de kilometru, lucrare care nu valoreaz(în efectiv nici 100 000 franci, li se mai acorda în v(rs(ri anuale succesive mai mult de o jum(tate miliard (559 736 400 franci), sume cari, calculate cu dobânzile lor de 7 & jum(tate la sut(, de la anul 1931 pân(la 1961, se suiau la mai mult de dou(miliarde. O frumoas(avere în perspectiv(pentru urma&i nepo)i & str(nepo)i ai doctorului Strussberg & Consor)i.

Concesiunea aceasta era ceva cu totul nou & nepomenit în analele economice & “ nanciare &, prin urmare, era peste pu)tin(s(nu aduc(complica)iuni & perturb(ri.

La decembrie 1870 lucr(rile nu erau înc(s(vâr&te nici a opta parte, & obliga)iunile isc(lite de statul român disp(ruse

mai toate din lada de "er & fusese înlocuite cu efecte str(ine, a c(ă)ror valoare era problematic(ă); într-atât încât la "nele anului 1870 doctorul Strussberg nu g(ă)sea cu ce s(ă) plătească cuponul sc(ă)zut, & neputin(a) plăti era a" & at(ă) la bursa Berlinului. Scandalul era prea mare ca s(ă) mai poată "t(ă) învins, & guvernul român, care pân(ă) atunci tot t(ă) g(ă)sea starea lucrurilor, a fost silit s(ă) o dea pe fa)l(ă).

Era neputin(ă) material(ă) de-a mai merge înainte, lucr(ă)ările încetase cu totul & toate cuget(ă)ările erau în c(ă)lătoreala unei solu)ii.

Pentru guvernul român solu)iunea indicat(ă) era rezilierea concesiunii. Conven)iunea con)inea un caz de reziliere, unul singur în adev(ă)r, acel caz era: când linia Gala)ii, Br(ă)ila, Buz(ă)u, Ploiești pân(ă) la București nu ar "terminat(ă) pân(ă) în doi ani & jum(ă)tate; & era imposibilitate material(ă) de a se îndeplini această condi)iune, atât pentru c(ă) timpul ce r(ă)mânea pân(ă) la noiembrie 1871 era scurt, cât & pentru c(ă) concesionarul nu putea g(ă)si banii necesari pe efectele cu care înlocuise obliga)iunile luate din lada de "er. Guvernul român nu va avea decât s(ă) a&tepte scaden)ă termenului, care sosește peste câteva luni; & la noiembrie 1871 era s(ă) "e în tot dreptul de a rezilia & de a lua asupra(-i, conform conven)iunii, toate lucr(ă)ările f(ă)cute, după o estima)iune dreapt(ă); & era s(ă) "e liber sau s(ă) continue lucrarea în regie, sau s(ă) o conceadă la o companie de constructori. Dar în loc de a adopta această cale, a preferit a trece concesiunea unei societ(ă)ți anonime, patronate de bancherul Bleichröder. *i iat(ă) condi)iunile în care s-a format acea societate & care a fost mecanismul opera)iunilor sale.

1. Obliga)iunile concesiunii Strussberg "ind foarte c(ă)zute, ele s-au putut cump(ă)ra de societatea format(ă); &-i convenea s(ă) le retrag(ă) & s(ă) le înlocuiască cu ac)iuni de ale sale, de o valoare egal(ă) capitalului primitiv, & a le înlocui cu ac)iuni pe care le-a numit *Ac)iuni primitive*.

2. La valoarea primitiv(ă) de 245 260 000 franci mai ad(ă)uga ac)iuni noi de ale societ(ă)ții, de o valoare de 48 300 000 franci, numite *ac)iuni de prioritate*, cu dobând(ă) de 8 la sut(ă).

3. Mai emitea obliga)iuni tot de ale noii societ(ă)ți pentru suma de 47 500 000 franci cu dobând(ă) de 6 la sut(ă).

4. Primea & un avans de 9 520 000 franci de la stat, bani pe cari statul îi lua cu împrumutare de la Cassa de Depuneri.

Printr-aceste adause însemnate, capitalul în răspunderea statului român se suia la 354 032 573 franci, de unde nu fusese decât de 245 260 000 franci, adică o răspundere nouă de 108 772 573 franci.

Societatea formată pe aceste baze a putut lesne conceda terminarea lucrărilor companiei franco-austriece Staats-Bahn, societatea acționarilor rezervându-și numai operațiunile “nanciare.

La anul 1880, deși liniile erau de mai mulți ani în deplină exploatare, deși statul român plătea regulat & cu esactitate de -cîtitul în tot anul, completând cu bani din visterie diferența dintre venitul curat al drumului de “er & anuitatea de 18 657 880 franci convenită, cu toate acestea *acțiunile primitive*, erau atât de cîc (zute ca & obligațiunile Strussberg, încât se puteau cumpăra prea ieftin, sau poate că nici nu ieșeau multe din lăzile comitetului. Astfel societatea a găsit un avantaj însemnat, a propune guvernului român conversiunea tuturor acțiunilor, atât a celor *primitive* cât & a celor de *prioritate*, îndatorindu-se a procura guvernului chiar de la început:

1. Cel puțin jumătate din totalitatea acțiunilor primitive, schimbându-le cu obligațiuni de ale statului român pe 60 franci suta nominală & dobînd de 6 la sută;

2. A-i mai procura cel puțin jumătate din totalitatea acțiunilor de prioritate pe preț de 133 $\frac{1}{3}$ franci suta nominală, schimbându-le tot în obligațiuni de ale statului român, purtând dobînda de 6 la sută, ca & celealalte;

3. Atît obligațiunile societății 47 500 000 franci, cât & 9 520 000 franci de la Cassa de Depuneri rămânând în sarcina statului.

Combinațiunea aceasta avea un avantaj însemnat, dînd guvernului român o putere mare asupra drumurilor de “er; căci după legea prusiană voturile în adunările generale se compteză după numărul acțiunilor, încât guvernul dobîndea astfel chiar în ziua dintâi majoritatea; dobîndea directiunea & supraveghearea liniilor &, după toată probabilitatea, chiar puțină de a transforma scaunul societății de la Berlin la București.

Admițînd, cum era probabil, că toate acțiunile erau sîc (vie la conversiune, guvernul putea cu o emisiune de obligațiuni de

217 000 000 franci pe 6 la sut(, amortizabil(în 44 de ani, s(devie des(vâr&t proprietar pe toate liniile de la Roman pân(la Vârciorova.

Conven)iunea propus(mai adaug(la cele 217 milioane înc(20 000 000 franci, destina)i a pune liniile în cea mai bun(stare. *i astfel, rescump(rarea se f(cea deplin(cu 237 500 000 franci, sum(în care se a□a cuprins & comisionul bancherilor îns(r-cina)i cu conversiunea.

În consecin)a acestei conven)iuni, care a fost o combina)ie nenorocit(pentru România, suma ramas(ast(zi de pl(tit este de 236 milioane 115 000 franci în loc de 248 712 673 franci din concesiunea Strussberg de la 1868, & de 354 032 573 franci din tranzac)iunea Bleichröder de la 1872. Osebit de acest(însemnat(sc(dere, num(rul anilor de plat(a anuit()ilor s-au redus de la 90 la 65, adic(cu 25 de ani, pân(la 1924.

Acest(solu)iune a fost foarte avantajioas(atât pentru societatea ac)ionarilor, cât & pentru guvernul român, de&a a pl(tit cu 245 de milioane o lucrare care n-a costat decât 90 de milioane.¹

¹) Epistola aceasta a zbârlit a&a de mult pe generalul Manu, încât, ca s(-& recoreasc(veninul, a luat înjur(turi & mi-a azvârlit cu lopata, voin(s(m(turteasc(, & mai multe nu; apoi, nemul)umit pe atât, dup(ce m-a v(zut culcat la p(mânt, a înc(licat pe domnul Pan(Pencovici, & d(-i dejghinuri, lovind nemilostiv în dreapta & în stânga. Ce vrei, un om care a fost la b(t(lii, un viteaz nu are *the soft phrase of peace*, cum zice un autor mare (nu are vorba cioplit().

Eu m(rturisesc c(laurii acestui general nu mi-au turburat niciodat(somnul & c(scriind acea epistol(nu mi-a venit în minte, un minut m(car, nici persoana numitului general, nici aceea a vreunui din coreligionarii s(i politici; ba & uitasem cu totul c(fusese na&al Conven)iunii liniei ferate din 1871; toat(preocup)a)iunea mea “ind de a descrie în mod cât mai simplu peripe)iile prin cari a trecut cestiunea liniilor de drum de “er Roman... Vârciorova de la anul 1868, când s-au concedat Consor)iului Strussberg pentru întâia& dat(, pân(la anul 1880, când s-au rescump(rat de stat; f(r(s(cuget a face politic(sau polemic(, f(r(s(caut a l(uda, nici blama pe nimeni, credin)a mea “ind c(“ecare a f(cut cum a putut & cum a crezut c(era mai bine.

De ce dar s-a spus(rat generalul al c(rui nume nici nu e pomenit? *i vine de ne spune c(este tare în &tiin)a x-urilor; & cine i-a contestat acest merit, un lucru care nu e de mirat la un o“)er de artilerie trecut prin &coli bune. Permit(-mi îns(a-i spune c(pentru dezlegarea celui mai mic problem de calcul nu este destul o cuno&tin() întins(a manipul(rii x-urilor,

Serviciul anual al datoriei contractate pentru liniile Roman, București, Vârciorova “gurează în budget cu cifra de 14 677 600 franci pe an, de unde era mai-nainte de 18 657 880 franci, o reducere de aproape 4 milioane pe an, cu o sc(dere de timp de 25 de ani.

Trec asupra împrumuturilor, sau datoriiilor ulterioare, care sunt f(cute în condi)iuni normale.

Eram sub impresiunea cuvintelor în)elepte & pline de drep- tate ale b(tr(ânului lord & ale amicului s(u. Aci îmi ziceam c(bine & cu minte gr(iau & cugetau acei oameni! G(seam & eu c(nu este nici moral, nici uman a permite un nego) stric(cios & d(r(p(n(tor s(n(t()ii locuitorilor, & c(orice societate are

dar c(trebuie & un dram de logic(, de drept(judecat(, cum zice românul. Pentru edi“ care îi voi spune c(marele Newton, care în & iin) a x-urilor nu era înv()at nici cât un bacalaureat din zilele noastre, & cu toate acestea, x-urile sale, conduse & luminate de o logic(genial(, au str(b(tut prin în)l)imile cerurilor, pe când ale înv()atului general Manu dau în gropi, poticinindu-se la tot pasul pe o cale obositoare de opt coloane de ziar mare.

În cazul de fa) nu trebuie carte mult(; cestiunea de elucidat era simpl(, & generalul Manu nu avea decât s(-& puie întrebarea: [Cum capitalul, care la 1868, când s-a dat concesiunea, era ca 245 000 000 de franci, sum(transformat(la anul 1871 în ac)iuni numite *ac)iuni primitive* (care, dup(spusa generalului Manu chiar, nu valora la 1880 decât 20 franci suta), adic(ca la 49 000 000 franci, pe care statul român le-a r(scump(rat pe 60 franci suta, cu obliga)ii de stat 6%, adic(cu 147 000 000 franci; cum s(face, zic, c(în tabela datoriei publice s(“gureze suma de 236 115 000 franci, adic(cam 89 000 000 franci mai mult, dac(nu s-ar “ sporit la 1871?] i generalul Manu & ar “ r(spuns sie& c(la 1871, deosebit de capitalul primitiv, devenit *ac)iuni primitive*, s-a mai acordat societ()ii anonime ce s-a format facultatea de a emite cu risicul & pericolul s(u *ac)iuni și priorită)i* suplimentare pentru cheltuielile necesare la construc)iunea c(ilor ferate Pite&i. Vârciorova □

Iat(cum glasuie&te § 5-lea de la art. 11, din conven)iunea încheiat(la 1871 în puterea legii al c(rei na&a fost generalul Manu:

[*La société a le droit d'émettre à ses risques et périls des actions et des priorités supplémentaires pour les dépenses nécessaires à la construction des lignes ferrées Pitesti-Vârciorova (frontière) à la jonction des gares de Bucarest et l'achèvement complet et la réparation des lignes spécifiées à l'art. 4* □

Aceste emisiuni sunt peste acele primitive despre cari se vorbe&te la § 1 al art. 11, care se determina la suma de 245 160 000 franci.

În puterea acestui art. 11, conform legii al c(reia generalul ne spune c(a fost na& societatea anonim(a emis:

dreptul & datoria de a lua m(suri în contra mizerabililor cari se hr(nesc & se îmbog()esc din asemenea meserii. Aci îmi ziceam: cu anevoie ace&ti oameni de bine o s(se poat(lupta cu o confr()ie care s-a întins ca o pecingine aspra Europei întregi, cu o putere care dispune de mari mijloace, cu oameni cari în mai pu(in de un secol au concentrat în mânilor lor sute de miliarde, f(r(a munci nici cu bra)ele, nici cu spiritul, numai prin ni&te mut(ri de cifre, a c(ror cuno&tin)(nu trece peste marginile &tiin)ei celei mai elementare de aritmetic(.

Ajunsesem pe Pall-Mall dinainte de Travelers-Club & am intrat ca s(citesc cele mai noi &tiri telegra“ ce. Acolo, la o mas(cu ceai, &ase în& discutau cu mult(c(ldur(pre)urile enorme

1) Ac)iuni 8% pentru suma de 48 300 000 franci cu numirea de *acțiuni de prioritate*, pe care statul a trebuit s(le r(scumpere cu obliga)iuni 6% pe 133 1/2 franci suta, adic(cu 64 698 390 franci.

2) Tot în puterea acelei legi din 1871 & în virtutea art. 11 al conven)iei de atunci societatea anonim(a mai emis obliga)iuni d-ale sale 6% pentru 47500000 franci.

3) I s-a mai dat în “ ne & 9520 000 franci din Cassa de Depuneri & Consemna)iuni.

Adunând aceste trei sume & ad(ogându-le la valoarea ac)iunilor primitive de 147 000 000 franci, din care total sc(zând apoi cele 20 000 000 franci, oprite pentru punerea liniei în bun(stare, generalul Manu ar “ rezolvat problema f(r(mul)i x-uri, c(ci ar “ g(sit suma care “ gureaz(în tabela datoriei publice, circa 236 000 000 franci.

Generalul Manu face un haz nespus de ignoran)a mea de calcul când sus)iu c(dup(conven)ia din 1868 capitalul era s(“ e cu des(vâr&re amortizat la “ nele anului 1931 prin anuitatea de 7,501% (7 1/2 % dobânzi & 1 la mie amortizare), & cu toate acestea consor)iul urma a mai primi câte 18 1/2 milioane pe “ ecare an înc(30 de ani înainte pân(la leatul 1961. Eu, ca tot prostul, am crezut & cred c(un biet om care ast(zi &-ar r(fui toat(datoria ce are c(tre un altul, d-aci încolo nu-i mai datore&te nimica. Dar generalul Manu crede altfel, s(n(tate bun(.

Termin cu speran)a c(aceste câteva linii ar “ luminat pe generalul Manu^a, ca s(pot zice ca poetul Su)u:

Κόσμος μάταιος καὶ πλάνος
Τὸ καθάλαβεν καὶ-ὁ Μάνος.^b

a) SAVEL MANU (1824..1905), general, om politic, ministru de r(zboi (1864..1866), primar al Capitalei (1874); nepot de “ ic(al lui Nicolae Mavrogheni vv. Nu a participat la nici o b(t(lie, de unde ironiile lui Ion Ghica.

^b) Lume de&art(&-am(gitoare / Ce-a-n)eles-o pân(& Manu(ngr).

cu care la Leigh-Court Christy vânduse unele obiecte din preioasa colecție a lui Sir Philip Miles. Unul dintre interlocutori dăuse peste mii de lire sterling pe un taler de Limoges din timpul lui Enric II, un altul ofertase cu o mie de lire o pereche de sfeclice de farfurie. Vorbiră ce vorbiră între dânși și după cincisprezece minute de dezbateri, după propunerea unuia dintr-acei amatori, luară un petic de hârtie și formară între ei să se înființeze un sindicat cu capital de o sută de mii de lire ca să cumpere colecțiunea întregă, cu scop de a o revinde mai în urmăreala muzeului de la Kesington.

Această operațiune terminată, trecură la altă vorbă.

„Nu vă spuneam eu, zise unul dintr-înși, că lordul Edmond Fitz Maurice n-o să vă spună la interpelarea baronului Worms și că o să o scalde?”^a Dar nu și că baronul nu e om să lase lucrul balt? O să aștepte câteva zile, cât o crede că trebuie ca să fie răspunsul de la ministrul Engliterei din București, și apoi iar o să-l apuce. Trebuie să silim pe guvern să intervieveze ca românii să lase colportajul liber. Cum se poate în secolul al XIX-lea să se împedecă comerțul, chiar în mijlocul Europei, ziua în amiaza mare; să lase să moară de foame o mulțime de familii; asta e o adevărată barbarie! Guvernul Marelui Britannie trebuie să ceară concursul tuturor guvernelor, ca să silească pe români, cum s-a făcut la Berlin în 1878, să ridice interdicțiunea. Aci este o chestiune de demnitate și de interes internațional.

Auzind că era vorba de români, m-am apropiat de acel grup; erau patru bancheri și doi membri ai parlamentului; și fiecare să mă preocupă nici de credințele lor politice, nici de cele religioase, intru în vorbă zicându-le cu ton supărat.

„Ați auzit, domnilor, ce a făcut sir William Harcourt? Se poate să dea o ordonanță prin care oprește, sub pedeapsă aspră, orice comerț cu dinamită? Se poate asemenea barbarie? Auziți, să oprească bunătatea de comerț, un comerț care promitea să ia o dezvoltare însemnată! Auziți, să lase muritori de foame o mulțime de familii de irlandezi, de americani și de englezi chiar! Asta

^a) EDMOND FITZ MAURICE (1846-1935), om politic britanic, în epocă subsecretar de stat pentru afaceri externe. HENRY DE WORMS, BARON PIRBRIGHT (1840-1903), om politic britanic înrudit cu familia Rothschild.

e o adev(rat(barbarie! D-voastr(, care sunte)i membri ai parlamentului, ar trebui s(sili)i pe guvern s(lase comer)ul liber.

Deodat(, la aceste cuvinte, se scoal(to)i &ase în picioare cu gura la mine, zicându-mi:

„ Foarte bine a f(cut ministrul nostru de interne; cum putea s(lase liber un comer) atât de periculos pentru via)a & averea cet()enilor? Trebuia & era chiar dator ministrul s(opreasc(vânzarea acestei substan)e v(t(m(toare; comer)ul & fabricarea acestei substan)e merit(spânzur(toarea, iar nu protec)ia guvernului.

Zisele acestea m-au f(cut a nu mai ascunde inten)iunea cu care intrasem în vorb(& a le zice:

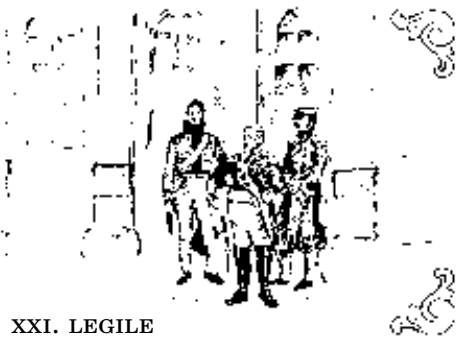
„ Fi)i dar consecuen)i & admite)i c(bine a f(cut guvernul român, interzicând bocceaua & cutia colportorului, comer) mult mai periculos decât dinamita, care pân(acum are cel pu)in meritul c(n-a f(cut decât vreo zece victime & o pagub(de vreo cinci sau &ase mii de lire, pe când colportorii au nenorocit mii de fete s(race & nevinovate, au distrus & au s(r(cit sute de mii de familii.

Am ie&t din club, întrebându-m(: □Cine va birui? B(trântul lord cu amicii s(i, sau confr()ia evreieasc(?□

Moralitatea & dreptatea trebuie s(biruie la sfâr&t, a&a e legea de la Dumnezeu, de& lupta e lung(, atât de lung(& de crâncen(, încât de multe ori ar crede cineva c(r(ul a supus binele & adev(rul.

ION GHICA

XXI. LEGILE

Londra, 1 noiembrie, 1884

Iubite amice,

Puterea, ca s(" e suferit(& respectat(, trebuie s(emane de la na)iune, s(-& aib(r(d(cinile ei în" pte în spiritul & trebuin)ele poporului.

Când principiul de la care porcede a fost cucerirea, violen)a sau spiritul militar, guvernul acela n-o poate duce decât timpul cât principiul care l-a impus se m(n)ine întreg, p(&nd din victorie în victorie & din concist(în concist(; îndat(îns(ce i-o lipsi acel prestigiu, sl(be&te din zi în zi, devine din ce în ce mai arbitrar & mai tiranic, se corupe & cade în descompunere, dovad(starea provinciilor romane în timpul decaden)ei; dovad(guvernele provinciilor Imperiului Otoman.

Esisten)a & durata unui guvern devine numai o cestiune de oportunitate când el a fost opera unei in□uen)e str(ine, dovad(, în Anticitate, guvernul Atenei sub cei treizeci de tirani; dovad(, în secolul nostru, restaurarea Burbonilor, dovad(& mai recent(Conven)iunea de la Paris^a, institu)iune a c(rei ramuri, în loc de a " împlântate în su□etul & în inima na)iunii, r(s(rise

^a) CONVENȚIA DE LA PARIS (19 aug. 1858) stabile&te cadrul de dezvoltare al Principatelor în urma R(zboiului Crimeii, încheiat prin Tratatul de la Paris (1856), luând act & de rezolu)iile divanurilor ad-hoc din 1857. Principatele sunt puse sub protec)ia puterilor europene, r(mând sub suzeranitate otoman(. Se prevede unirea par)ial(, cu doi domni, dou(adun(ri electiv(e, o comisie central(la Foc&ani, care trebuie s(uni" ce legisla)ia, & o armat(comun(, în loc de Constitu)ie pân(la 1864, când A.I. Cuza emite Statutul dezvolt(tor al Conven)iunii de la Paris & i& instituie regimul autoritar.

din spiritul a câtorva str(ini care, de& oameni din cei mai ispi-
ti)i & mai eminen)i, inspira)i de cuget(ri binevoitoare, dar inima
lor nu putea s(bat(în diapazonul cel românesc.

Când institu)iunile unei)(ri stabilesc un antagonism între
puterea suprem(& o clas(privilegiat(, sau între mai multe
clase ale societ(ii, atunci partea poporului dezmo&enit se în-
crunt(& hr(ne&e speran)a de a se folosi de cea dântâi îm-
prejurare ca s(se scuture; dovad(Regulamentul organic,
impus Principatelor în timpul unei ocupa)iuni ruse&i, pe când
autoritatea suprem(era în mâinile unui general str(in, a c(rui
voin)(era sprijinit(numai pe baionet(. Îndat(ce na)iunea
a putut crede c(starea în care se a□a Europa, în urma revo-
lu)iunii franceze de la 1848, era favorabil(, l-a ars în câmpul
Filaretului.

Regulamentul organic era o chart(care, printre dispozi)iuni
de drept public constitu)ional, precum reprezenta)iune na)io-
nal(, alegere de domn etc, con)inea & dispozi)iuni adminis-
trative, judec(tore&i, “ nanciare & militare, chiar & de drept
interna)ional.

La anul 1831, boierii cei mari ai Principatelor au fost con-
voca)i de generalul conte Kisselef, cei din Bucure&i la Dealul
Mitropoliei, cei din Ia& la Curtea Domneasc(, unde, sub pre-
&edin)a consulului musc(lesc, au votat în câteva zile, cu voie,
f(r(voie, voluminoasa lucrare ce li s-a prezentat numai de
form(. Botezul acelei colec)iuni de legi, a c(rei na&a fost perotul
Minciaki, a fost, cum s-ar zice, un fel de leturghie cu brag(;
nici boierii chema)i nu puteau face cum ar “ crezut c(era bine,
nici poporul român lua direct sau indirect vreo parte la facerea
acelor legiuiri, sub domnia c(rora a stat pân(la anul 1859,
când au fost înlocuite, una câte una, cu acele izvorâte din Con-
ven)iunea de la Paris.

To)i cunoa&tem origina Conven)iunii din 1857 & &im c(ea
a fost rezultatul unui compromis între cele &apte puteri mari
ale Europei, dar poate pu)ini î& mai aduc aminte de cum & de
unde a luat na&ere charta numit(Regulament organic. Ca s(
ne împrosp(tam memoria, cat(s(ne suim cu investiga)iunile
în susul curentului evenimentelor care au preces venirea lui
la lumin(; numai astfel putem a□a care i-a fost sorgintea.

Tratatul de la București se încheiase la anul 1812, sub presiunea esersat(asupra Por)ii de puterile aliate, de Englitera mai cu seam(, care voia cu orice pre) s(fac(s(înceteze r(zboiul dintre Turcia & Rusia, ca)arul s(poat(dispune de toate puterile sale în lupta cu Napoleon cel Mare. Sultanul, siluit & gr(bit, o “ cunoscut, n-o “ cunoscut însemn(tatea clauzelor aceluiași tratat, a&a cum se încheiase între plenipoten)ii la București, faptul este c(nu le-a rati“ cat pe toate, încât tot au r(mas nedumeriri, s(mân)(de gâlceav(, cum s-ar zice. Cât pentru cedarea Basarabiei, acea gre&al(neiertat(& neîn)eleas(, marele dragomán beizadea Aleco Muruzi^a, care asistase pe plenipoten)ii Por)ii la redactarea preliminariei lor p(cii, precum & la încheierea tratatului, a pl(tit-o cu capul.

Vârtejul în care s-a a[at Europa de la 1812 pâna la 1815 & temerea de a nu se uni Turcia cu Fran)a n-au dat r(gaz împ(-ratului Alexandru s(st(ruiasc(mult asupra esecut(rii clauzelor r(mase în suspens sau echivoce ale tratatului de la București. Sultanul era & mai pu)in gr(bit, pe cât &ia c(era s(aib(mai mult de dat decât de luat, astfel c(lucrul sta încurcat.

Cedarea Basarabiei b(gase pe Austria la mare grij(; vedea c(, la “ ecare gâlceav(cu Turcia, Rusia se tot întindea, ciupind câte o provincie din posesiunile sultanului, & pândeia o ocaziune ca s(poat(pune stavil(acelei ambi)iuni f(r(sa)iu. Congresul deschis la Viena, unde Turcia nu era reprezentat(, îi p(rea c(poate a “ momentul psihologic de a lua în mân(interesele Por)ii & s(propuie garantarea integrit()ii Imperiului Otoman; dar principele Metternich, temându-se de o împotrivire din partea împ(ratului Alexandru, a împins pe lord Castelreigh s(-i sondeze dispozi)iunile.

□Nu numai c(nu m(opun la o asemenea idee, dar chiar a& dori s(se puie în dezbatere, c(ci voiesc cu acea ocaziune s(se aplaneze ni&te neîn)elegeri care au mai r(mas în privin)a unor posesiuni pe coasta M(rii Negre□ a fost r(spusul)arului.

^a) Confuzie cu Dimitrie, fratele lui Alexandru Moruzi vv. Pentru o discu)ie sintetic(despre împrejur(rile complicate în care a fost semnat Tratatul de la București v. Neagu Djuvara, *Între Orient și Occident*, ed. cit., pp. 336.338, p. 415, n. 124.

În urma veleit()ii ruse&ti de a c(uta s(se mai întind(& cu această(ocaziune, marele cancelar al Austriei a trebuit s(re-
nun)e la ideea sa.

Neîn)elegerile la care f(cea aluziune împ(ratul priveau mai
cu seam(fruntaria din Asia. Rusia voia s(aib(o schél(pe coasta
maritim(, pentru transportul de muni)uni, & s(-& asigure o
cale de comunica)ie între Marea Neagr(& Marea Caspic(; pre-
tindea s(aib(Anakria, Redut-Kalé & Suchum-Kalé, sub cuvânt
c(acele posesiuni îi erau cedate de principii Georgiei, pe când
erau suverani, pân(a nu “ supu& înc(suzeranit()ii sultanului.
Într-aceast(privin() , de& la Bucure&ti fusese în)elegere între
plenipoten)i ca Rusia s(aib(pe coasta maritim(o schél(la
dou(ore de malul drept al Phasului^a & la patru ore de Anakria,
dar acel articol r(m(sese nerati“ cat de sultanul.

Poarta se împotriva de a satisface acea preten)iune a Rusiei,
& temerea de un nou r(zboi îngrijea pe celealalte puteri & le
f(cea s(st(ruie pe lâng(Poart(ca s(cedeze, cu cât ea vedea
c(pe toat(ziua contele Strogonof ridica cereri nou(. La 1817
cerea insulele Dun(rii de la Ismail pân(la gura Chilieii, chiar
& insula Letii, ca parte din Basarabia. St(ruin)a Austriei era
a&a de mare, încât internun)iul, ajutat de ambasadorul Engli-
terei, izbutise a aduce lucrurile la o în)elegere, când la martie
1821 izbucne&te rescularia grecilor, condus(în Principate de
doi o“)eri favori)i ai împ(ratului Alexandru, în Moldova de
colonelul principe Gheorghe Cantacuzino & în Muntenia de
generalul Alexandru Ipsilanti. Poarta, respingând propunerea
Rusiei de a ocupa Principatele împreun(, le ocup(singur(,
potole&te r(scoala & nume&te principii p(mânteni pe Ioni)(
Sturdza & pe Grigorie Ghica. Atunci stitua)iunea devine & mai
încordat(, mai ales în urma esecut(rii patriahului, când amba-
sadorul Strogonof, încetând rela)iunile cu Poarta, p(r(se&te
Constantinopolul. *i acele dou(guverne nu-& mai pot comuni-
ca unul altuia p(surile & cerin)ele decât prin reprezentan)ii

^a) PHAS, numele grecesc al râului Rioni, în Georgia. Porturile men)io-
nate mai sus sunt actualele ANAKLIA, KULESI & SUHUMI, pe)(rmul geor-
gian al M(rii Negre.

puterilor care urmau a sta în cale pentru o împărțire a teritoriului. Principele Metternich, considerând cucerirea fruntariei în Asia ca cea mai necesară din toate, sfătuia pe ministrii sultanului să cedeze pozițiile cerute de Rusia, zicându-le că, deși recunoaște că Poarta avea tot dreptatea, dar că Imperiul Otoman putea trăi în secolul trecut de a avea Pasul de fruntarie, pe când un război cu Rusia putea să-i aducă pierirea.

Până la “nele anului 1822, nici o vorbă în favoarea grecilor, nici la conferințele de la Troppau, nici la Laibach; chiar împăratul Alexandru avea pentru dânșii cuvinte aspre, îi trata de răzvrătiți, și Rusia își urmărea pretenziunile sale tot în cele vechi, la care mai adăugase cererea ca trupele turce să se retragă din Principate și să se comunice în mod oficial numirea noilor gospodari. La congresul de la Verona, însă, împăratul Alexandru exprimă ideea că ar fi dorit ca Poarta să dovedească printr-un război de faptă că respectă religia grecilor și că caută să liniștească. Aceasta făcându-se a propune vreo măsură de luat, ci numai ca un simplu deziderat.

La cererea de a goli principatele de belșugii turci, ministerul Porții răspundea că numărul lor era cu totul neînsemnat în comparație cu puterile ce suveranii aliați aveau în Franța, în Neapole și în Piemont, și că în strâmtățile lor, pe când Principatele erau posesiuni ale sultanului; dar, cu toate acestea, declară că era gata a retrage acele trupe. La 16 martie 1823 și încununați în fața lui pe lordul Strangford, ambasadorul Englierei, și pe contele Ottenfeld, internunțiatul Austriei, că Poarta, doritoare de pace, redusese numărul belșugurilor din Principate la 1500, câți erau mai înainte de 1821, și că era gata să notifice oficial numirea gospodarilor îndată ce ar sosi la Constantinopol un ambasador al Rusiei. La comunicarea aceasta, cabinetul din Petersburg declara că nu putea considera evacuarea Principatelor ca efectuată pe câtă vreme pașii de la Giurgiu și de la Vidin, având comanda belșugurilor, erau mai puternici decât gospodarii, și ca dovadă de o asemenea stare de lucruri da de exemplu arestarea lui Vilars, cerând și liberarea celui boier; totodată cerea să se asigureze și soarta grecilor. Cu toate acestea, mai în urmărește, la întâlnirea celor doi împărați de la

Cern(u)i, împ(ratul Alexandru consimte a se mul)(mi cu reducerea be&iilor la num(rul de 1500, dac(ei vor “ pu& sub autoritatea hospodarilor, & anun)(c(va numi pe Minciaki consul general la Bucure&ti, dar c(, mai înainte de a se duce la postul s(u, va merge la Constantinopol pentru a regula ni&te afaceri de comer), &, când în)elegerea va “ complet(, va trimite pe Ribeaupierre ca s(trateze celealalte afaceri ca ambasador.

Be&iii fusese redu&, Villara liberat & în)elegerea p(rea f(cut(, se a&tepta din zi în zi sosirea lui Ribeaupierre la Constantinopol, când, pe nea&teptate, ambasadorul Rusiei la Viena supune principelui Metternich din partea guvernului s(u un plan de împ(ciuire pentru greci: propune formarea sub suzeranitatea sultanului a trei principate:

1. Grecia orientala(, cu Tesalia, Beo)ia & Atica.
2. Grecia occidentala(, cu Epirul & Acarnania.

3. Grecia meridionala(, cu Moreea & Candia, deosebit de un al patrulea grup, insulele, acordându-le regimul municipal ce avusese în vechime. Iar ca mijloc de presiune asupra Por)ii, ocuparea Principatelor dun(rene.

Un asemenea proiect nu putea “ bine primit de celealalte puteri, c(ci era cu neputin)(ca Turcia s(consimt(la aceasta f(r(un r(zboi, mai ales c(Poarta î& regula atitudinea totdeauna dup(starea în care se a□a lupta sa cu grecii, & atunci avusese izbânzi însemnate la Psara & la Chio, încât turcii erau îndârji)i. Be&í-agá de la Ia& arestase pe un slujba&al domniei, pe boierul Hasanake, &-i t(iase capul sub cuvânt c(“ ind cre& tin îmbr()i&ase credin)a lui Mahomet, luând numele de Hasan, & c(dup(aceea se întorsese iar(& la religia cre&lineasc(, ca s(evite urm(rirea pentru un omor ce s(vâr&se asupra unui musulman.

Cât a tr(it Ludovic al XVIII, împ(ratul Alexandru, care, de la o vreme, începuse a se interesa de soarta grecilor, întâmpina din partea guvernului francez împotriviri la propunerile & la cuget(rile sale, îndat(îns(ce s-a suit Carol al X pe tron, la 6 septembrie 1824, ambasadorul Fran)ei se declar(gata a lua parte la conferin)a convocat(la Petersburg, iar Englitera, de& refuza de a participa la acea conferin)(, dar atitudinea noului

s(u ambasador, *sir* Stratford Canning, care în trecerea sa la Constantinopol se opri se la Hydra & avusese în)elegere cu membrii guvernului revolu)ionar, dovedea c(guvernul Mării Britanii trata pe greci mai mult ca beligeran)i decât ca insurgen)i.

Cabinetele Europei erau mai toate pu)in favorabile revolu)ionii grece&i. Noul)ar, împ(ratul Nicolae, care succedase la 26 decembrie 1825 fratelui s(u Alexandru, zicea într-o convorbire cu împ(ratul Ferdinand^a c(nu se credea în drept de a sus)inea pe greci, precum nu ar putea permite nici el sultanului s(se amestece în afacerile musulmanilor de sub coroana Rusiei, precum nu s-ar permite s(intervie într-o revolt(a supu&lor ortodoxi din Austria. Cu toate aceste dispozi)uni personale ale împ(ratului, la Petersburg, ca & la Paris & la Londra, opiniunea era mai tare decât voin)a monarhilor, & în curând afacerea grecilor devine cestiunea cea mai important(între cabinete, toate celealalte di“ cult()i se aplaneaz(, & Rusia, la 8 iunie 1826, nume&te plenipoten)i ca s(se în)eleag(la Akkerman cu murahá&i Por)ii asupra punctelor remase în litigiu de la tratatul de la Bucure&i.

La aceste conferin)e în zadar plenipoten)ii turci caut(s(evite de a ceda la ultimatul ce li se propune înainte de principele Voronzof & de Ribeaupierre, c(ci în starea de sl(biciune în care se a)ca Turcia cu distrugerea ienicerilor & cu nizámii neorganiza)i nu era în stare de a se espune la un r(zboi; & Poarta este silit(a subscrie condi)iunile puse de Rusia. La 11 februarie 1827, dup(încheierea Conven)iunii de la Akkerman, Ribeaupierre sose&te ca ambasador la Constantinopol, & pacea se crede asigurat(.

Dar atunci începe a se desf()ura o noua serie de di“ cult()i. La iunie 1827 se încheie la Londra, între Rusia, Fran)a & Anglita, un tratat, prin care acele trei puteri convin s(se dea grecilor un guvern na)ional, sub suzeranitatea sultanului, pl(tindu-i un tribut anual.

Când s-a comunicat ministrului Por)ii dispozi)iunile acelu)i tratat, acel ministru a respins nota ambasadorilor cu indigna)iune, nevoind nici m(car s(puie mâna pe dânsa, & acum nu

^a) Ferdinand I a urcat pe tronul Austriei abia în 1835.

mai putea să-și dea seama nici un dubiu despre un război apropiat; printr-acea alianță Rusia își asigurase neutralitatea Franței și Angliei în caz de război cu Turcia.

Nu a trecut mult, și tota otomania, la 20 octombrie 1827, a fost distrusă la Navarin, și pe când Austria, în urma acestor evenimente, se silea din război să înduplece pe Poartă să primească condițiile tratatului de la Londra, sultanul da vestitul manifest prin care denunța musulmanii pe împăratul Rusiei de dușman jurat al Islamului și al Imperiului Otoman, la care cabinetul rusesc răspunde prin nota din 9 martie 1827, prin care face cunoscut cabinetului din Londra că împăratul, provocat prin manifestul publicat și prin purtarea guvernului otoman, se consideră în stare de război cu Turcia și că va ocupa Principatele.

La 26 aprilie declara războiul de război este și espeduit la Constantinopol, unde sosete la 12 mai, pe când oștirile rusești ocupase Principatele. La 7 mai, generalul Roth intrase în Iași și la 11 mai 1828 era în București.

Dar să ne întoarcem la Convenția încheiată la Akkerman, la 25 septembrie 1826, la acea convenție explicativă a tratatului de la București, a cărei negocieri au durat patruzeci de ani, de la 1812 până la 1826.

Convenția explicativă de la Akkerman, în partea care privea Principatele, regula mai întâi modul numirii, termenii și duratei de șapte ani a hospodarilor și apoi adăuga că :

„Turburările întâmplăte în anii din urmă, în Moldova și în Valahia, aducând cele mai grele lovituri ordinii, în deosebitele ramuri ale administrației dintr-unu, hospodarii se vor ocupa îndată, împreună cu divanurile lor respective, de măsurile necesare pentru îmbunătățirea stării Principatelor, și acele măsuri vor face obiectul unui regulament pentru fiecare principat, măsuri ce se vor lua de îndată.”

Condiția aceasta comunicată domnilor, Ioni Sturdza, ca și Grigorie Ghica s-au grăbit a numi comisiuni pentru prelucrarea Regulamentului; boierii cei mai ispiți și mai considerați au fost înscinuși cu acea lucrare, dar ei de-abia începuse a lucra, când, la mai 1828, au intrat oștirile rusești; atunci guvernul trecând în mâinile generalului rus, contele Pahlen, au

numit al) i boieri, dup(placul & convenin) a ruseasc(, în locul celor ce se numise de domnitori.

La încheierea Tratatului de pace de la Adrianopol, la 14 septembrie 1829, plenipoten)ii, contele Alexis Orlof & contele Pahlen cu Mehemet Sadyk efendi & Abdul Kadir beg, revenind asupra ideii unui regulament, au înscris în actul separat privitor la Principate clauza urm(toare:

Înalta Poart(, dorind s(asigure prin toate mijloacele buna stare viitoare a ambelor Principate, *se obligă solemn a confirma regulamentele de administra)iune care ar fi făcute în timpul ocupa)iunii acelor două Principate* de c(tre adun(rile celor mai notabili locuitori ai)(rii & care vor servi în viitor de baz(regimului interior, bineîn)eles, pe cât zisele regulamente n-ar aduce vreo atingere drepturilor de suzeranitate ale Înaltei Por)i.□

Aci, dup(cum vedem, nu mai era vorba ca acele regulamente s(se fac(de)ar(& s(se aplice îndat(de guvernul)(rii, f(r(de a “ trebuin)(de vreo sanc)iune str(in(; acum se vorbea de con“ rmarea Por)ii, încât autonomia)(rii era c(lcat(în picioare.

Comisiile nou numite de guvernatorul rus lucrau sau nu lucrau, îns(principiile & dispozi)iunile de c(petenie le veneau de-a gata de la cancelaria generalului Kisselef, dup(instruc)iunile trimise de la Petersburg; & & edin)ele membrilor, când se întruneau câteodat(s(lucreze împreun(, erau totdeauna prezidate de c(tre un func)ionar rus sau de consulul Minciaki.

Într-un timp de ocupa)iune militar(, când boierii cei mai mari erau silui)i prin esecu)iuni de cazaci a se supune ordinelor ruse&ti; când mitropolitul)(rei, Grigorie, om sfânt, venerat & adorat, era luat pe sus din scaunul arhip(storesc & trimis în esil în interiorul Rusiei, pe când guvernul era în mâinile unui general, Zaltuchin, reputat în toat(Rusia de n(b(d(ios, cine îndr(znea s(cugete sau s(ridice vocea în contra voin)elor pre&edintelui cu deplin(putere al ambelor Principate? Într-o asemenea stare de lucruri, azeziunea boierilor la dispozi)iunile cuprinse în proiectul de Regulament, oricare ar “ fost ele, era asigurat(& prin clauza mai sus citat(din Tratatul de la Adrianopol; Poarta le d(duse o con“ rmare anticipat(. Rusia putea dar acorda Principatelor legile ce-i convenea.

Secretul asupra lucr(rii ce se preg(tea, de& era recomandat, dar nu era & bine p(strat; dispozi)iunile principale erau cunoscute & comentate în adun(rile de seara ale boierilor, & încetul cu încetul, prin discu)iunile dintre dân&i, ajunsese a se forma un grup hot(râta se opune cel pu)in articolelor cari loveau în drepturile & în autonomia)(rii. Grupul era pu)in numeros, compus numai de boieri mai tineri, dar erau încuraja)i în secret & pe sub mân(de câ)iva din cei mai b(trâni, precum banul Barbu V(c(rescu, banul Constantin B(l(ceanu & chiar fostul domn Grigorie Ghica.

Dintre to)i, cel mai înfocat & mai îndr(zne) era Iancu V(c(-rescu, tân(r, plin de spirit & de înv()(tur(, patriot entuziast & poet de un mare talent.

V(c(rescu era n(scut cam pe la anul 1791^a, “ u al poetului Alecu V(c(rescu & al Elenchii Dudeasca, nepot de “ u lui En(-chi)(V(c(rescu, unul din p(rin)i literaturii noastre: *cultul limbei românești și-a patriei iubire* îi erau l(sate mo&enire. R(mas de copil orfan, de când clucérul Alecu, tat(-s(u, ridicat într-o noapte de arn(u)i lui Alecu vod(Moruzi, a fost dus nu se &ie unde nici pân(în ziua de ast(zi. V(duva sa mum(l-a crescut în cea mai mare iubire & solitudine, dându-i dasc(lii cei mai în renume; mai tâziu l-a trimis la Viena, împreun(cu nepo)i ei, Alecu Filipescu, Dr(jneanu & cu fra)i Dimitrie^b, Niculae & cu Iancu Ghica, sub îngrijirea profesorului Colson. Din &olile de la Viena, tân(rul V(c(rescu a trecut la Universitatea de la Pisa & a petrecut mai mul)i ani în patria lui Dante & a lui Michel-Angelo, unde a asistat la de&eptarea spiritului de na)ionalitate & de libertate al marelui popor italian.

Întorcându-se în)ar(pe la anul 1814, s-a consacrat cu totul literaturii. Românismul de&eptat în lupta contra domnilor fanario)i a început a cânta slava str(mo&easc(. Poeziile lui, ca & ale tat(-s(u & ale bunu-s(u, se copiau & treceau din gur(în gur(. Tinerii & tinerele le &iau pe de rost & se întreceau

^a) În text, unele inadverten)e biogra“ ce & de citare. Pentru o biogra“ e documentat(v. [Studiu introductiv] în Iancu V(c(rescu, *Opere*, Minerva, Bucure&i, 1985, ed. Cornel Cîrstoiu. ^b) Tat(l autorului.

care mai de care s(le declame mai frumos. Copiii înv()au de la tinerele lor mume această(strof(, c(:

Se întinde o câmpie
De sub poale de Carpa)i,
Câmp deschis de vitejie
La românii l(uda)i.

Când un tân(r voia s(arate sim)irile sale unei tinere, recita poezia c(

La Carpa)i mi-am adus jalea.

Cine nu &ia pe dinafar(*Oda la stema României?* La 1815, vod(Caragea, voind s(publice noul Cod^a, a cerut lui V(c(rescu s(-i fac(câteva versuri care s(“gureze pe frontispiciul c(r)ii; spera c(poetul îi va trece numele la nemurire. V(c(rescu, inspirându-se de la sigiliul domnesc, corbul cu crucea în gur(, încunjurat de însemnele celor &aptesprezece jude)e, a f(cut cea frumoasă(od(în care se a□ strofele:

Ah! dar putea-a ne dobândi
*i câte-avem pierdute!
Atunci ce duhuri n-ar gândi!!
Ce guri ar mai “ mute?

Atunci &acest Corb sârman
Iar Acvil(s-ar face;
* -orice rumân ar “ roman,
Mare-n r(zboi &-n pace.

Mare a fost decep)iunea lui Caragea când a citit-o; &-a esprimat nemul)(mirea cu proverbul grecesc care, ca & la noi, înseamnăz(□cheam(pe nebun la nunt(, ca s(-)i zic(: & la anul!□

Iancu V(c(rescu era poet în toat(puterea cuvântului; s-a distins în toate genurile & putem cita ca frumoase giuvaieruri

^a) Legiuirea Caragea, primul cod de legi al , (rii Române&ti, este promulgat(în 1818. În Moldova fusese promulgat, un an înainte, Codul Callimachi.

ale literaturii noastre *Primăvara amorului, Păstorul întristat, Orologiul îndreptat* & multe altele. Versurile:

La fapt(bun(pu)ini s-adun(,
Mult pot pu)ini buni împreun(

sunt de dânsul.

În vremea lor, to) i & iau pe dinafar(satira:

Prea mult te um□-n pene
Cocon Balsamigene,

adresat(unui “ u de rachier îngâmfat.

La 1824, Grigorie Ghica vod(a ridicat pe V(c(rescu la gradul de logof. t, ceea ce, dup(obiceiul)(rii, îi da dreptul de a lua parte la ob&e&teile adun(ri ale boierilor. La 1831, chemat la acea adunare, el era hot(rât s(ia ini)iativa ca s(dea amicilor s(i ocaziunea de a se retrage & s(-i împing(a face un protest c(tre puterile Europei în contra c(lc(rilor ce se f(ceau drepturilor)(rei.

Secretul în)elegerii era bine p(zit între boieri, mai to) i rude & prietini; dar V(c(rescu mai avea un con“ dent, pe un frate în literatur(, tân(r, inteligent & de talent, c(ruia îi dest(inuia toate cuget(rile, planurile & speran)ele lui.

În ziua de 1 mai 1831, to) i boierii cei mari sunt aduna) i la Mitropolie. Generalul guvernor, contele Kisselef, sose&te încun-giurat de un str(lucit stat-major, se suie pe estrad(, roste&te un cuvânt în care desf(& ara binefacile ce)ara datora Rusiei &, dup(ce declar(deschise lucr(rile Ob&e&tei Adun(ri extraordinare pentru cercetarea Regulamentului organic & depune pe biurou voluminosul proiect, se retrage chemând pe consulul general Minciaki, s(prezideze. Atunci V(c(rescu ia cuvântul, întreab(unde era mitropolitul, pre&edintele legal al adun(rilor ob&e&teii ale boierilor, zicând c(un str(in nu poate prezida.

Nu ispr(vise cele ce avea de zis, când fu luat între baionete & dus la obâhtul rusesc, de acolo sub paz(de solda) i la casa lui Filip Len& unde a fost Ministerul de R(zboi & unde atunci se a□a în cuartir & eful cancelar al contelui Kisselef. Introdus în cabinetul acestui func)ionar, este supus unui interogatoriu în

toată regula, al căru scop era de a apăsa asupra tura complotului și procedura adoptată.

Văcărescu, deși întrebările ce i se făceau îi dovedeau că generalul rusesc era bine informat și cunoștea toate amănunțele, dar el persista să te gândească tot ce privea pe ceilalți boieri, negând orice înțelegeri, ca să nu compromită pe nimeni. Atunci șeful cancelar deschide paravanul și-i arată pe omul prin care generalul Kisselef era informat, zi cu zi, oricând, de tot ce se plănuia. Amărat a fost sufletul lui Văcărescu când a recunoscut în denunțator pe amicul său, sementa la confruntare, conștient rămânând raporturile ce făcuse. După aceea cercetare, Văcărescu a fost trimis sub pază la moșia sa Moșeni din plaiul Dâmboviței, unde a fost deținut tot timpul cât a durat sesiunea Obștească Adunării extraordinare și până s-a întors Villara de la Petersburg cu Regulamentul organic conștituit de împăratul Nicolae.

De la Moșeni este datată epistola sa către falșul său amic. Ele Iuda3

Cu toate intimidările și cu toate măsurile ce s-au luat, tot s-au găsit mai mulți boieri, unii cari au refuzat de a lua parte în acea adunare și alții cari n-au voit să se înlească, încât au făcut să se ia mâine nevote multe dispozițiuni vătămătoare drepturilor țării.

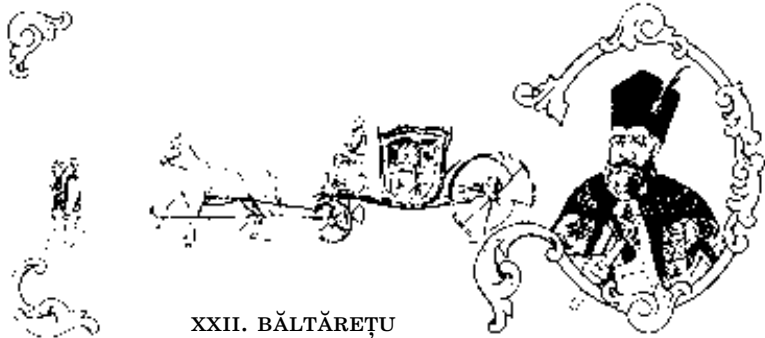
La 1838, când s-a propus de consulul general al Rusiei, baronul Rukman, să se intercaleze în Regulament un articol rămas nevote care prescria că *orice lege făcută de domn împreună cu Obșteasca Adunare să nu poată fi pusă în lucrare până ce mai întâi nu ar dobândi sancțiunea curților protectoare și suzerane*^b, logofătul Dimitrie Chrisoscoleu Buzoianu zicea în plin Adunare:

Fie-i răna uoară lui Costache Câmpineanu, care mi-a zis să nu votez acel articol!□

ION GHICA

^a) V. Cornel Cîrstoiu, Studiu introductiv□ pp. 20..21, in Iancu Văcărescu, *op. cit.*, unde se propune identitatea carea cu Ion Heliade Rădulescu.

^b) V. *supra*, p. 134 n. a.

XXII. BĂLTĂREȚU

Londra, 15 august, 1884

Scumpul meu amic,

Dup(un lung &r de ani de invaziuni, r(zmiri)e & r(zboaie, litfele streine, nem)i, turci & muscali, cari se b(teau mereu pe biata)ar(, se retr(seser(peste Dun(re, peste Carpa)i & peste Nistru. Împ(ra)i isc(liser(între dâ&i la Passarovitz, la Kiuciuk-Kainargic, la *i&ov, la Ia& & la Beligrad tot felul de conven)iuni & de tractate. Oltenia fusese luat(de nem)i cu coad(^a comanda)i de principele Eugeniu de Savoia & apoi dat(înapoi Valahiei dup(biruin)ele turcilor asupra mare&alului Mûnich. Bucovina & terpelit(, & Grigorie Ghica, domnul Moldovei, asasinat la Ia&, Mavrogheni omorât la Rusciuk, Hangerliu desc(p()ânat la Bucure&ti & Pasvantoglu cu turcii rebeli alungat peste Dun(re. Boierii pribegi & surghiuni)i, care luaser(parte unii cu turcii, al)i cu nem)i sau cu muscalii, se întorseser(unul câte unul din)ara turceasc(sau din)ara ungureasc(.

Cium(& calicie! Spitalele & m(n(stirile, pline de bolnavi & de cer&etori; românii)(rani, r(ma& în sap(de lemn; codrii & drumurile, împ(nate de cete de ho)i cari jefuiau & c(zneau cât ie&ea omul din streaja Bucure&tilor afar(.

Se c(lcase pe secolul al XIX-lea, & cerul politic, atât în Occident, cât & în Orient, era înc(rcat cu nori negri & gro&, printre cari nimeni nu putea z(ri ce era s(ne aduc(veacul cel nou. Boierii, îngrija)i de soarta)(rii, alergau unul de la altul, se adunau,

^{a)} □ Nem)i cu coad(□ în textele de secol XIX, sunt militarii austrieci, cu care românii iau contact înc(din secolul anterior.

se sfî tuiau & nu mai &iau la ce sfânt s(se mai închine, c(& nem)ii, & muscalii, dac(b(teau pe turci, tot pe turta lor tr(-geau spuza.

La cererea d-a se da)(rii domn p(mântean, pe b(trînul P(rscoveanu, Poarta r(spunsese trimi)ând pe un alt fanariot în locul lui Alexandru Moruz, pe Mihai Su)u^a.

În seara de Mucenici, boierii cei mai col)a)i erau aduna)i la sfat la banul Dumitrache Ghica, fratele lui Grigorie vod(, asasinat pentru împotrivirea ce f(cuse la darea Bucovinei.

Erau aduna)i la banul b(trînul, cum îi ziceau ca s(-l deosebeasc(de doi “ i ai s(i, Costache & Scarlat, cari amândoi ajunseser(tot bani mari & ei.

Curtea banului Ghica era cât o mo&e de mare; începea din cap(tul despre apus al Podului Gârlei, devale de Zl(tari, mergea în jos pe malul apei pân(în dreptul caselor V(c(rescului, unde este ast(zi casa lui Barbu Belu; d-acolo cotea spre S“ n)ii Apostoli, pân(unde sunt b(ile lui Mitraszewski, apuca la dreapta pe uli(înainte, t(ia de-a curmezi&ul strada Mihai-Vod(, trecea gârla la cazarma pompierilor & apoi la vale prin Gorgani, cu-prinzând toata mahalaua Domni)a Nastasica, & se încheia cu ocolul la Podul Gârlei la Zl(tari.

Dac(timpul distruge tot f(r(mil(, cel pu)in memoria vie s[(] restaure[ze] pe cât se poate! Norocit(când izbute&te a face s(se vaz(cu ochii su)etului ceea ce nu mai exist(& nu se mai vede cu ochii din cap & când face s(se auz(cu gândul cuvintele care sunau la urechi!

Casele b(trînului Ghica & ale “ ului s(u Scarlat se a)au amândou(în cuprinsul de mai sus; erau dou(namile de case, cu pridvoare, s(li mari, tinzi & paratinzi, sagnasíe, od(i mari de musa“ ri, sofragerie de iarn(& de var(, iatacuri & c(m(ri, cu arcade & bolte învârtite, beciuri & pimni)e pe dedesubt; înve-litoarea de &ndril(, mai nalt(decât casa & cu strea&na scoas(de jur împrejur de doi co)i. D-a rîndul, pe lângul zidul cur)ii în &r, cuhnii, od(i de slugi & de logofé)i, grajduri, &oproane,

^a) MIHAIL I DRACO SU)U, domn al , (rii Române&i (1783..1786, 1791... 1793, 1801..1802) & al Moldovei (1793..1795), bunicul lui MIHAIL II GRI-GORE SU)U, domn al Moldovei (1818..1821).

gr(dini de □bri & de zarzavaturi, livezi de pomi roditori, fân(rie & lemn(rie. Acele dou(palaturi, unul în fa)a altuia, erau desp(r)ite numai prin strada Mihai-Vod(& prin gâr(.

Casa banului b(trântul a trecut prin mo&tenire la “ ul s(u cel d-al patrulea, banul Mihail, nenea-mare, cum îi ziceau, “ indc(era cel dântâi n(scut din c(s(toria de a doua, & s-a restaurat de “ ul s(u cel d-al cincilea, Alexandru vod(Ghica, la anul 1834, când s-a suit acesta pe scaunul domniei. Acum este proprietatea jude)ului & a devenit Palatul Prefecturei de Ilfov. Iar de casa de pe malul stâng, a banului Scarlat Ghica, care a trecut-o “ u-lui s(u celui d-al treilea, Neculae, ginerele domni)ei Nastasichii Muruz, de unde s-a & dat numele mahalalei ..cas(mare cât o cazarm(..nici urm(nu se mai vede: a putrezit din temelie pân(în vârf din pricina deselor înec(ri ale Dâmbovi)ei & a c(zut buc()ic(cu buc()ic(în f(r(m(turi.

Mi-aduc aminte acolo o sal(mare, zugr(vit(pe pere)i & tavan cu to)i zeii Olimpului, de un pictor Kauffmann. În sala aceea, la zile mari & la anivers(ri, înfocatul Aristia, preceptorul copiilor, traduc(torul Cântului întâi al *Iliadei* & autorul *Stanțelor epice*, cu câteva perdele de la ferestre, cu cear&afuri înn(-dite unele de altele, cu costume croite din rochii lep(date, punea în scen(câte o bucat(de teatru în limba greceasc(: pe *Orest*, pe *Fiii lui Brutus* sau vreo idil(din Florian. M(tu& -mea Sm(-r(ndi)a Ghica se deosebise a&a de mult în rolul Clitemnestrei, încât îi r(m(sese numele. Aristia avea totdeauna rolurile cele mari; el f(cea pe Agamemnon, pe Cezar, pe Edip; rolurile mai mici erau ale lui Eugenie Pr(descu, ale lui Manole Anghelescu, ale demoazelor Iose“ na & Cecilia Raymondi sau ale copiilor casei. Doamna Efrosina Bogdan f(cea o încânt(toare Estel(, când n-o podidea plânsul în scen(; frate-s(u Scarlat Ghica, fostul procuror general la Curtea de Casa)ie, era totdeauna un mediocru Nemorin, iar colonelul Iancu Ghica, îmbr(cat numai cu aripi & cu tolb(cu s(ge)i, gândeai c(era chiar “ ul cel iubit al Afroditei.

Pe când s-au zidit acele case, Dâmbovi)a în Bucure&ti era o gâr(pe care nu “ ecine o putea trece înot. Popula)iunea capitalei era pu)in(, & apa curgea adânc(& curat(; murd(riile

aruncate mereu pe dânsa nu-i urcaser(fundul, ca la cea mai mic(viitur(de ap(s(treac(peste maluri & s(înece ora&al, cum se întâmpla de la o vreme încoia, mai în to)i anii, pân(a nu se face deriva)iunile din sus la Arcuda. Cine nu s-a plimbat pân(mai acum vreo zece-doisprezece ani cu luntrea prin mahalaua Izvorul, pe strada Brezoianu, prin Dudescu, pe la Antim & pe dinaintea bisericei Doamna B(la&a? Ast(zi, gr(dina, curtea, paraclisul & casa banului Scarlat Ghica s-au împ(r)it în bu- c()ele p(trate & numerotate, s-au tras printre dânsel strade & s-au cl(dit case & c(scioare.

În sfaturile boierilor, numele eroului de la Marengo era de cât(va vreme foarte adesea pomenit; speran)ele tuturor erau întoarse c(tre Fran)a & c(tre minunile ce se auzea c(se petreceau acolo. De& unii dintre boieri, ca Pan(Filipescu, ca banul Costache Ghica & al)ii, se gândeau la ce era s(zic(de dâ&i împ(ratul Alexandru al Rusiei sau împ(ratul Leopold al Austriei când or a□a c(au trimis soli la descu)ii de francezi, nimeni nu îndr(znea s(ias(din vorba banului b(trânul & a “ului s(u Scarlat cu cumna)ii lui, Dudescu & V(c(rescu, a sp(tarului Grigorie, “ul al treilea al banului Ghica, care a domnit mai în urm(, la 1822, a vornicului Scarlat Câmpineanu, a vornicului *tirbei, a logof. tului B(leanu ..cari, cu to)ii într-un gând, erau de p(rere s(duc(p(surile)(rei la cuno&in)a întâiului consul. Se credea chiar c(generalul Bonaparte umbla s(se suie pe scaunul , arigradului, ca unul ce era vi)(de împ(rat din neamul Calomerilor Por“ rogene)i, & c(la Iafa îmbr()i- &ase legea lui Mahomet numai & numai ca s(-& fac(mân(bun(la turci.

Boierii erau boga)i, foarte boga)i, dar averile lor erau în mo&i, în scutelnici, poslújnici &)igani. Bani, argint(rii, &luri & scúle câte avuseser(le vândur(& cheltuir(în b(jenii. Niculae Dudescu, care &ia bine fran)uze&te, se oferea s(se duc(la Paris, s(pledeze cauza)(rei cu cheltuiala lui; dar, de& averea lui era colosal(, îns(nu era în stare s(g(seasc(nici o mie de lei bani b(tu)i. Ce brum(monet(mai r(m(sese pe ici, pe colo d-abia ajungea ca s(încropeasc(haraciul c(tre Poart(&, în strămtoarea de bani în care se a□au, trimiser(s(aduc(pe B(lt(re)u.

Trecur(dou(ore dup(s“n)itul soarelui, & cerul era f(r(lun(& f(r(stele, când o butc(...numai bronzuri & poleieli, dinainte, d-a dreapta & d-a stânga caprei vizitiului, cu dou(sirene aurite, cu coadele încol(cite & cu capetele c(tând spre dou(mâr)oage de cai cu hamurile legate cu sfoar(, vizitiul cu cojoc peste c(ma&a lung(, & cu doi feciori dind(r(t cu cauce pe cap ...cobora la vale spre curtea banului Ghica, urmând la pas dup(un)igan descult) & zdren)uros, cu o masalá mare pe spinare. Podelele jucau ca clapele unui clavier sub roatele butcei & aruncau în sus din hazna stropi de noroi ap(tos, care la lumina p(curei luminau parc-ar “ fost pietre scumpe. Acel straniu echipaj purta un fel de boier cu ceac&ri & cizme ro&i, cu o giubeá soioas(îmbl(nit(cu nafé & în cap cu un i&íc în patru col)uri; degetele boierului erau pline de inele de rubin, de smaragd & de diamant. Era a&teptat la sfatul boieresc, & de la dânsul depindea realizarea cuget(rilor patriotice ale boierilor. El mânuia banii ce mai r(m(seser(în)ar(; el avea daraveri cu , arigradul & cu Beciul^a; isc(litura lui ajunsese s(aib(trecere chiar & dincolo de Lipsca. *oproanele lui & l(zile din pimni)(gemeau de scúle, &aluri & argint(rii, tot amaneturi de pe la boieri. Butca în care se zdruncina, adus(pentru o nunt(mare, nu-i fusese pl(tit(& sta amanet în &pronul s(u; iar inelele din degete erau marf(de vânzare.

În curte la banul, aproape de scar(, stau o mul)ime de masalále în“ pte în p(mânt, cu masalágiii roat(pe lâng(dânsele; vizitiii, pleca)i într-o rân(pe capr(, cu h()urile în mân(, i& petreceau vremea cu glume & p(c(lituri între dâ&i; “ ecare la rândul s(u povestea câte o batjocur(, o trântea(sau o b(taie bun(mâncat(de la turci, de la nem)i sau de la muscali, & f(-ceau haz nespus ...c(a&a e f(cut românul, râde de toate & de to)i, chiar de necazuri & de nenorociri.

B(lt(re)u, coborât din tr(sur(, suia greoi scara,)inut de sub)iori de cei doi feciori. Scara da în pridvor, & pridvorul într-o sal(mare, lung(, unde fumul de tutun din ciubucele ce slugile aprindeau & duceau în cas(la boieri d-abia l(sa s(se z(reasc(

^a) Beci, numele vechi al Vienei, din tc. *beç*, loc înt(rit.

o lumânare de s(u care ardea într-un felinar atârnat în tavan. În sal(, acolo, lume de toat(mâna, boieri mai mici, calemgîi, cocona&, ciocoi & slugi, fel de fel de i&lice.

P-atunci forma i&licului nu era numai o fantazie, cum este ast(zi cu p(l(riile, mai nalte sau mai scurte în pere)i, mai rotunde, mai gogone)e sau mai)uguiate, mai tari sau mai moi, dup(pofta “ ecui: “ ecare trebuia s(poarte i&licul dup(teapa lui.

Boierii cei tineri & elegan)i & feciorii de boier mare purtau în cap un glob rotund de h. r&e brum(rie; m(rimea celui balon era aproape patru co)i în circumferen)(& avea la unul din poli o gaur(pe unde intra capul pân(asupra sprincenelor & la celalalt pol un fund de postav de m(rimea & forma unui cuib de rândunic(, de unde boierul, plecându-& ni)el gâtul la dreapta, putea s(-& apuce i&licul cu patru degete.

Boierii mai în vârst(purtau i&lic tot atât de um□at, dar sfera nu era întreg(, era t(iat(neted orizontal, ceva mai sus de cercul cel mare, iar pe acel &es era întins un fund de postav. I&licul acesta se lua din cap cu ajutorul amânduror mânilor.

Calemgîi, ciocoi&i, slugile de dind(r(tul cale&tilor boiere&ti & negustorii cei mari purtau i&lic mic, de forma unui borcan întors cu gura în jos & de un diametru mult-mult de o jum(tate de cot & asupra o pern(mare în patru col)uri, umplut(cu bumbac sau cu p(r de cal.

Boierii cei mari se îmbr(cau cu ceac&ri ro&i cu mé&, papuci sau cizme galbene de me&n(, cu botul ascu)it, întors în sus & f(r(toc; antirîile erau de gherme&t, de citarîe, calemcherîu, cutnie, selimîe sau sevâi; se încingeau la brâu cu &al de Indii; vara, fermeneáua scurt(, vara & iarna, scurteic(îmbl(nit(cu paceá de samúr, singeáp sau cacóm; pe asupra, giubeá de postav sau, la s(rb(tori, biní& La alaiuri & la ceremonii, protipendada & veli)ii purtau pe cap gugiumán de samúr cu fundul de postav ro&; vara, feregeá, & iarna, cónto& bá&boierul purta hanger la brâu; boierii cei haleá stau împrejurul domnului cu bastoane lungi în mân(. Numai vod(cu beizadelele purtau fund alb la gugiumán. La zile mari, domnul îmbr(ca cabaní)a, care era un fel de cónto&cu ceaprázuri de “ r & cu proffiruri de samúr. La alaiuri, boierii cei mari mergeau c(l(ri pe cai ar(pe&ti acoperi)ii cu har&á mare cusut(cu “ r.

B(lt(re)u, cum intr(în sal(, se duse drept la un boier b(trân c(ruia to)i îi ziceau □arhon medelnicérul□&-l rug(s(vesteasc(banului sosirea sa.

Într-un col), împrejurul unui mangál, lumea sta gr(mad(, ascultând cum se cârâiau unul pe altul trei in& a&eza)i pe o lavi)(. Doi din ei î& urmau glumele, f(r(s(se turbure, mutând cu mult(seriozitate bobii din)intarul s(pat pe lavi)(; iar cel d-al treilea, cum îl v(zu pe B(lt(re)u, îl salut(cu un ton m(re) & protector, zicându-i:

„ Bine-ai venit, Stefanache. Am primit scrisori de la frate-meu; te-a f(cut baron.

Acel care anun)a B(lt(re)ului această (&ire înveselitoare era un om între dou(vârste, mai mult b(trân decât tân(r; gros la burt(, alb & rumen la fa)(& cu must()ile rase; purta pantaloni de nanchin galben cu capac, b(ga)i în cizme ungure&i cu pinteni, jilet(v(rgat(, frac cafeniu cu bumbi de metal cu pajur(împ(r(teasc(, cravat(ro&e de pambriu, în care îi intra b(rbia cu totul, pân(la gur(, l(sând s(ias(d-o palm(dou(col)uri ascu)ite de guler scrobit. Din buzunarele jiletcei atârnav d-o parte & de alta, zorn(ind, dou(lan)uri groase de chei & pece)i mul)ime. Era □prin)ipul Zam“ r□ amicul intim & nedezlipit al banului Pan(Filipescu. Odinioar(bogasiér cu pr(v(lia lâng(B(r()ie, iar acum “ u din □bri al Mariei Terezii, & prin urmare frate vitreg cu Iosif & cu Leopold al Austriei. La moartea împ(ratului Iosif, dup(cum spunea chiar el, renun)ase la tron &-l trecuse fratelui celui mai mic, Leopold, numai & numai de dragostea Filipescului, pe care nu se îndura s(-l lase singur.

„ *tii, *tefanache, c(de nu eram eu, prin)ipul Zam“ r, o p()eai, puiule, cu Mavrogheni? Eu te-am sc(pat!

La aceste cuvinte se scoal(unul din juc(torii de)intar &-i zice cu vioiciune:

„ *i gânde&i, m(i tic(losule, c(tu l-ai sc(pat? Mavrogheni era pui de om, m(! Țla, când punea gheara pe câteunul, ca d-alde dumnealui, m(! îl juca în labe cum joac(pisica pe &oarece, m(! , inea cu s(racii, m(! a&a s(&ii tu, m(! Pe boieri îi strângea de gât, m(! Numai ce-i auzeai: Miorc!□ &atâta le era, m(! Unde, în zilele lui, s(vezi tu cer&etori pe uli)e, îi strânsese pe to)i, m(! la spital la dânsul, &-i)inea pe bére & pe mâncare,

m(! Mi-aduc aminte c(într-o noapte era un frig, m(! de cr(pa lemnele & pietrele, & i-a fost mil(de s(raci, m(! s(nu degere; & a poruncit de le-a aprins zece mangăle cu c(rbuni ghiveci, m(! & pân(în ziu(nu mai su□a nici unul, m(! *i s(zici tu c(l-ai sc(pat pe dumnealui?□ Ptuu!□ nu)i-e ru&ne obrazului, om b(trân, în toat(“rea! L-a sc(pat Dumnezeu sfântul, m(! c(e mai puternic, m(! □

Acel care vorbea astfel era protejatul banului Ghica; era vestitul Manea Nebunul.

„ Ai dreptate, Maneo! întrerupse B(lt(re)u, ai vorbit ca un om cu minte; m-a sc(pat Dumnezeu & sfântul Spiridon, f(c(-torul de minuni.

„ Nu sunt eu numai de □orile m(rului principul Zam“ r; când te-i mai a□a la strămoare, vino de-mi spune mie, c(te scap.

„ A&a! vorba aia, &ii, pân(la împ(ratul te trece su□etul□ zise cel(lalt juc(tor de)intar, care sta gânditor cu un bob în mân(..un spân cu trei “re de barb(, slab & sfrejit, numai pielea & osul de dânsul, zbârcit & bondoc, mititel ca un copil, dar elegant la haine, încins cu taclít & purtând ceasornic cu lan) la brâu.

Acesta era Sgabercea, f(t-frumos din curte de la Dudescu; el adaog(:

„ Dar nu zici c(eu era s-o pa) & mai r(u cu Mavrogheni! C(&unase pe mine; ba nu! c(s(-mi dea pe “e-sa & mai multe nu!□ Dar o luam eu p-aia?!

*i începu s(cânte de dor, oftând: □Oh! Ilinco, mor!□

„ T(ce)i din gur(, nebunilor, zise un logof. t, s(ne spuie conul *tefan cum a fost când era s(-l arunce Mavrogheni de sus din Turnul Col)ei.

„ A&a e, nene *tefane, întreb(un fecior de boier, c(Mavrogheni era arap negru, cu buza d-o palm(& cu col)ii sco& afar(ca de mistre)? Dumneata l-ai v(zut d-aproape; se zice c(avea o gur(la ceaf(, pe unde scotea oasele când înghi)ea mielul nemestecat.

„ Nu e adev(rat, cocona&ale, r(spuse un logof. t b(trân; nu l-am v(zut eu când trecea cu alai? Era om ca to)i oamenii, atâta numai c(avea din)ii de o)el, uite, îi aducea saci cu rubiele

& cu icosari, îi b(ga în gur(, îi f(cea praf cu din)ii & apoi îi înghi)ea. Era scris pe mâni & pe picioare cu slove turce&ti pe sub piele, tip(rite cu iarb(de pu&c(, ca s(nu se lipeasc(glon)ul de dânsul.^a Ce-a mai tras pa&a de la Rusciuc pân(l-a omorât; numai cu iataganul i-a putut veni de hac!

„ Ci l(sa) i s(ne spuie nenea *tefan cum a fost când era s(-l arunce din clopotni)(, repet(tân(rul b(iat.

*i B(lt(re)u începu povestirea:

„ Era cam pe la Vinerea Mare, când m(pomenesc pân(în ziu(c(m(cheam(vod(; zic îndat(de-mi pune &aua pe cal & alerg la curte. Mavrogheni sta la fereastr(; cum m(vede, se d(jos în capul sc(rei, sare ca o maimu)(pe arm(sar, parc(-l v(z, bat(-l Dumnezeu! cu potúri scur) i pân(la genuchi, picioarele goale în imin&ei, minteán f(r(mâneci & legat la cap turce&te. N-apucasem s(m(dau dupe cal, &-mi zice: □Vino dup(mine!□ &o reteaz(la fug(la deal, d-abia m()ineam de dânsul!□ Dodat(v(d c(se opre&te la Col)ea, desc(lec(, intr(în biseric(, se închin(la toate icoanele &, când s(ias(, st(la u& & m(întreab(r(stit: □Trimis-ai haraciul la Poart(?□Eu îi r(spunsei: □Da, M(ria Ta, dar n-am g(sit mahmud&ele & am fost silit de am pus de a topit ni&te scúle de aur & toat(argint(ria câte le aveam l(sate de unii & de al)ii amanet la mine, le-am f(cut bulg(ri de aur & de argint & i-am trimis la Stavracolu ca s(-i bat(la tarapaná cu turá de mahmud&ele & be&ici. A&ept din ceas în ceas s(pice lipcánul cu)idula pa&ii de la Rusciuc.□ □Aferim! îmi zise, b(tându-m(pe spate. Vino sus s(m(nânci cu mine.□*i-o ia la fug(pe scara clopotni)ei. M(suiam dup(dânsul gâfâind, m(gândeam la cinstea cea mare la care am ajuns & la câ&igul ce era s(-mi aduc(&tirea când s-o duce vestea prin târg c(am mâncat cu vod(la mas(. Când ajunser(m sus de tot dasupra clopotului celui mare, de unde vezi omul jos numai cât o vrabie, deodat(m(cheam(lâng(dânsul la o

^a) NICOLAE MAVROGHENI (domn al , (rii Române&ti, 1796..1799); fanariot atipic & personaj excentric, care a dus o via)(aventuroas(; originar din insula Paros, dintr-o familie bogat(de armatori greci, c(pitan de vas înainte de a ajunge dragoman al □btei otomane; se pare c(avea bra)ele acoperite de tatuaje; m(rrturiile potrivit c(rora se purta în straie marin(-re&ti sunt con“ rmate de iconogra“ e.

ferestruie & mi zice: Ia te uit(de ici; mult e pân(jos? □ Mult, M(ria Ta, îi r(spunsei, d-ar c(dea cineva d-aici, ar “ vai de el; nici praful nu s-ar alege de dânsul. □ tii c-am visat pe sfântul Nicolae azi-noapte? □ îmi zice râzând. □ E&ti bun la Dumnezeu, M(ria Ta, & d-aia a venit sfântul s(te vaz(□ A&a cred & eu, îmi zise, uitându-se în ochii mei, dar nu &tii c(mi-a zis s(te azvâr! d-aicea jos. □ Când am auzit a&a, am înghe)at; mi s-a t(iat picioarele & mi s-a muiat vinele, de era s(cad, f(r(s(mai m-arunce cineva. * tiam c(era în stare s-o fac(, “ ara! Când aud înceti&or un glas c(-mi zice la ureche: □ Zi-i c(ai visat & tu pe sfântul Spiridon,)i-a cerut s(-i aprinzi o f(clie de cincizeci de pungi de bani & c(, de te-o arunca dup(fereastra aia, mori & r(mâne sfântul f(r(lumânare □ Acel care-mi &optea aceste cuvinte era Sava Arn(utul. Repetai & eu vorbele lui ca papa-galul, cl(n)(nindu-mi din)ii în gur(de fric(. □ Ei, dac(e a&a, îmi zise atunci Mavrogheni, trimite pe Sava s(-i cumpere f(clia. □ Muiai condeiu(în c(lim(rile de la brâu, scrisei zarâfului meu din hanul Sfântului Gheorghe, & peste o jum(tate de ceas Sava se întoar(se cu o lumân(ric(de trei parale; mi-o dete în mân(, f(cu cu ochiul lui vod(& ne deter(m jos bini&or cu to)ii din turn. Eram mai mult mort decât viu. Cum am ajuns acas(, am c(zut la a&ternut & am z(cut trei s(pt(mâni de g(lbinare.

„ O sfeclise&, zise prin)ipul Zam“ r.

„ Ce o sfeclise, m(! n-auzi tu c(era galben ca turta de cear(? Nu &tii tu ce este g(lbinarea, m(i fa)a morcovului, m(? între-rupse Manea, & Sgabercea adaog(:

„ Zi mai bine ca galbenii olandezi; Mavrogheni îi tr(gea su)elul de sfoar(.

„ To)i boierii s(moar(, numai Manea & cu banul Ghica s(tr(iasc(, m(! strig(deodat(Manea, b(tând cu pumnul în lavi)(, & se scul(cântând cântecul lui favorit:

□ Zon, zon “ vrilzon! □ □

„ Ci tac(-)i gura, nebunule, ripost(sup(rat prin)ipul Zam“ r, nu)i-am spus d-o mie de ori c(Filipescu e mai mare?

„ Nebun e&ti tu, m(p(c(tosule! îi r(spunse Manea. Ce adic(, pentru c(-mi zice mie Manea Nebunul? Da)u &tii tu, m(! c(-mi zice a&a tocmai pentru c(nu sunt nebun, m(! cum î)i zice &)ie

prin)ipul Zam“r, tocmai pentru c(nu e&i prin)ip, m(! Banul Ghica s(tr(iasc(, m(! Soarele s(-mi “e cu bine, iar luna s-o m(nânce vârcolacii, m(! Mavrogheni)inea cu turcul, m(! De la turc bel&ug, iar de la neam) calicie; neam)ul umbl(tot cu Uci(-l Toaca în buzunar, m(! scoate foc & panglice pe nas, m(! Merge cu *chinele la patalie* c(lare pe porc, m(! Fran)uzul în zbor pe sus ca pas(rea & englezul, ca ra)a pe ap(, iar muscalul porcos, cu râtul d-un cot, m(! în toate alea î& bag(botul. Voia la dumneata ca la banul Ghica! Nu &ii tu, m(! c(de n-ar “ nu s-ar povesti, m(!

„ Ba tot Filipescu e mai mare! strig(indignat prin)ipul Zam“r, ar(tând pumnul, amenin)are la care Manea r(spuse cu o palm(de r(sun(sala & îndat(se scul(cântând: □Fivrelzon! “vrelzon!□A&a pronun)a el pe române&te cuvintele cântecului s(u favorit: □*Dansons la Carmagnole! vive le son! vive le son du canon!*□³

„ Bre! DaTe mai palm(, neiculi)(! Adormisem, & m-a de&teptat din somn; a&a e, nea Maneo, c-ai crezut c(era falca lui Mustafa-pa&a? zise Sgabercea.

La cuvintele acestea, prin)ipul Zam“r, care se temea s(nu înt(râte mai r(u pe Manea, începu a râde cu hohot, frecându-se pe obraz & zicând:

„ Intri & tu în vorb(nepoftit, p(ianjene! Bine s(-i “e lui Mustafa-pa&a! A&a s(pa)(dac(e turc! S(se fac(& el cre&in odat(& s(se ispr(veasc(. O mânc(cât de bun(Mustafa; &acu m(ustur(. D(spurcatul de nebun, nu se încurc(, parc-ar da într-un bou. A&a e dac(m(nânc(numai lumân(ri de seu, ca ungunii; &asear(era cu o lumânare în gur(; a înghi)it-o cu fe&il(cu tot.

„ M(nânc lumân(ri, m(! r(spuse Manea, ca s(m(luminez pe din(untru, m(! Dar tu, care bei la vin ca o butie, ce-o “ în capul t(u, întunerice bezn(, m(! ca într-o pimni)(oarb(, m(!

„ Vino-)i în “re, omule! îi zise prin)ipul Zam“r, v(zând c(iar se înte)e&te.

³) *La Carmagnole*, cântec revolu)ionar francez.

„ În “ rele p(rului t(u, m(! S(-)i mai încre)esc zulu“ i, c(nu te-am jumulit de mult, m(! De la l(sata secului, de la mas(de la Dudescu; ce! pesemne)i-ai uitat, m(?

Manea nu râdea niciodat(. Umbla pe uli)(strigând în gura mare: □To)i boierii s(moar(, m(! numai Manea s(r(mâie, m(!□ Dac(îi zicea cineva ceva, arunca cu pietre. Nu se temea de nimeni pe lume, decât de banul Ghica. Acolo în curte la banul se ad(postea, avea odaie, îmbr(c(minte & mâncare. Manea era milos & darnic; tot ce avea da la s(raci; dac(-i da cineva o hain(bun(, un anteríu, o giubeá bl(nit(, el se ducea la croitor sau la cojocar & le schimba pe haine groase mitoc(ne&ti, pe cari le împ(r)ea la s(raci, p(strând pentru dânsul pe cea mai proast(; uneori r(mânea numai cu c(ma&a. Nimeni nu &tia de unde era, nici de unde venise. Singurul s(u amic era Clo&c(vizitiul, care se zice c(era rud(cu Clo&c(cel vestit în r(sculara din Ardeal. Clo&c(vizitiul a murit cam pe la anul 1829, în curte la tat(-meu, când &edeam în Gorgan, peste drum de cazarma pompierilor.

Când venea câteodată vorba cu el despre Manea, Clo&c(r(s- punea oftând: □Bine c(e &a&a, dup(câte v(zur(ochii lui□ □ & îndat(schimba vorba, parc-ar “ fost un secret între ei doi. Manea era un om de mare probitate & discre)iune. Banul Ghica, când vrea s(ajute pe vreun s(rac, chema pe Manea, & lui îi încredin) a banii ce voia s(trimit(; &tia c(nu era om s(se ating(de o l(scaie.

Pe când urmau glumele & palmele între cei trei nebuni, iat(c(vine medelnicérul din cas(de la boieri & poftete pe B(l- t(re)u. Dup(ce-& întinse bine giubeáua la guler, apuc(i&ícul de un col) al pernei, p(& în caden)(& intr(respectuos în odaie la boieri, ploconindu-se în dreapta & în stânga, cu mâna la piept pe inim(. Banul îi ar(t(lâng(u& un sipet acoperit cu un covor &-i f(cu semn s(&az(, iar vornicul Scarlat Câmpineanu, cel mai limbut din to)i, începu a-i vorbi astfel:

„ Nene *tefanel! acu te-ai f(cut & dumneata rumân, c(te- ai c(s(torit cu o p(mânteanc(; ai case & mo&i în p(mântul românesc & trebuie s(te doar(inima & pe dumneata de)ara asta, c(vezi c-a îngenuncheat, nu o mai poate duce cu greut()ile

care au n(p) dit pe dânsa; numai biruri & angarale; n-a mai r(mas bie)ilor creștini nici cenușe în vatră; le-au murit vitele tot când la zaherele pe la serhături. Bir peste bir & lude peste lude; sferturile din patru le-a făcut două sprezece pe an; oieritul de la patru parale l-a suit la două (zece & cincispezece, bez^a ploconul; acuma mai adăugat vâlcărit & găstărit; vin riciul, douăzeci de parale de vâdră; capanlăii au tăiat nărtul grâului la schielele Dunării pe case lei chila & pe cincispezece parale ocaua de unt & de miere! Bătăie de joc nepomenit(! Fuge lumea peste Dunăre; s-au spart o mulțime de sate. După celelalte toate a început grecul seneșomărie: vâlcăritul Alecu Vălcărit (rescu, rădicat noaptea de oamenii lui vodă, nu se ține nici până azi ce s-a făcut. Trebuie cu orice chip să se facă necazurile ce au dat peste dânsa, să cotorosim de lăcustele din Fanar, care nu se mai satură. Ne-am chibzuit în tot felul & iată ce-am hotărât: să ducem vornicul Niculae Dudescu cu o hârtie din partea Dunării cître Bonaparte. Dar uite! n-avem bani, & dădăm trimis la dumneata, nene *tefane, să ne îlesnească, să ne împrumute, cu siguranță, se înțelege, cu amanet de moșii.

Bătăie(re)u îmi pune bărbia în pumn, se gândește, tu și tu și răspunde:

„De! boieri dumneavoastră! cum și ei e mai bine, că acum dumneavoastră sunteți, cum se zice, pâinea și cuțitul; le și ei pe toate și de bine, și de rău. Noi suntem niște pînă la toată și niște proști! Facem cum ne ziceți; dar unde să vă găsim eu bani în ziua de astăzi, pînă la toată de mine?! Că am să iau din toate părțile; stau cu sîpeturile pline de amaneturi și de sineturi, și nimeni nu-mi plătește; că de ce să zic cineva, nici n-au de unde. La vreo doi-trei armeni numai a rămas ceva parale; dar unde te poți apropia de ei? Săptămîna trecută, nu mai departe, am avut o trebuință de mișcă buza de două sute de mahmudéle și m-am împrumutat de la Manuc, zece la pînă pe lună (24%); i-am dat, ce să fac? eram strâns de gât.

După multe rugăminți și flăcăii de tot felul, că și se va îlesni luarea otcupului vâlcărit, al ocnelor și al poștelor, Bătăie(re)u

^a) Fără [a mai pune la socoteală] (rus., sl.).

s-a înduplecat în sfârșit a împrumuta pe Dudescu cu 7½ la pungă pe lună (18%), primind amanet toate moșiile. La dobândă (adogând comisionul bancherilor și schimbul banilor cu Lipsca și cu Viena, împrumutul venea la 30 și la 40% pe an.

Pe când ieșise cloacă pe cer, boierii intrau unul după altul în butcile lor, “ecare precedat de două masalale; Dudescu intră acasă, ca să-și facă pregătirile de drum.

Nu trecuseră trei ani de la acea seară, și averea cea mare a Dudescului, case și moși, trecuse în mâinile Bălăreștilor¹. Pe “ecare lună, acest cămătar îi scotea câte o moșie la mezin și, negându-se concurenței, moșiară mănca pe seama lui, pe nimic; moși cari dau astăzi cinci și șase mii de galbeni pe an le-a luat Bălăreștilor de la mezin, la căchii-véchi, pe trei și patru mii de lei, galbenul valorând șapte lei.

Unde e astăzi averea Bălăreștilor? Nimeni nu știe.

ION GHICA

¹) Cine era Bălăreștilor și de unde venise el nimeni nu ne-a putut spune alta decât că venise din Târnova, unde avusese băcănie, dar că nu era originar dintr-acele pronunțări la vorbă (era cam de cu)ovlah sau de armean (ut. Bucureștenii s-au pomenit cu dânsul deodată lipsă mare și bogat, cu daraveri de bani și de mărfa cu Viena, cu Pesta, cu Brașovul și cu Lipsca, având palat mare boieresc între strada Vergului și biserica Stelea în partea orașului care a ars când cu focul din 1847. El a murit sărac cam pe la anul 1823, lăsând o singură fată și drept avere numai casa cea mare de la Stelea. Ginere-său, un mic negustorăcu)ovlah, după moartea soacrului a luat numele de Bălăreștilor și a avut trei băieți, dintre cari cel mai mare a murit acum în urmă la 1874, iar ceilalți doi sunt și astăzi în viață, unul mic funcționar la vamă, iar celălalt trăind cum poate. *Sic transit gloria mundi!*...

XXIII. BÂRZOF

Londra, 1 ghenarie 1885

Scumpul meu amic,

Auzit-ai de unul Bârzof? Dacă n-ai auzit, eu s(-)i spui cine & ce era; c(ci l-am v(zut & l-am auzit cu ochii & cu urechile mele.

Bârzof era, cum zice românul, un om cât un munte: înalt, gros & chipe& ochi mititei în fundul capului, umerii obrazului sco& & nasul numai o f(râmi)(de sfâr: tipul de mongol cel mai bine caracterizat. După(celealalte toate, era & ciupit de v(rsat, & ciupit a&a de adânc, c(în “ecare gropi)(se putea ascunde bobul de maz(re.

N(scut în Bugeag, fusese îns(crescut printre românii de pe malul drept al Bugului, unde tat(-s(u a fost ani mul)i cinóvnic la spirtoase, & vorbea române&e ca apa. Intrat de copil ca pisér în cancelaria poli)iei, ajunsese naceálnic & dobândise cinul de *calejki savetnic*^a, încât, când îi vorbeai, trebuia s(-)i zici cu respect □*Vasi-visoco-blagorodie*^b□ El când vorbea începea cu: □*Štotakoi?*^c□ & încheia cu □*Durac Moldavan! ptiuuu!*□ în obraz. Ceva-ceva s(-)l “ contrariat, apoi striga □*Ja tebe siceas dam palki*^d“. Se plimba prin ora&c(lare p-o scândur(pus(pe patru rotile, stând în)epat cu mâna în &old. C(ruciorul lui era tras de trei cai negri în front; cel din mijloc, cu un cerc mare peste cap, trep(da de abia se puteau)ine de dânsul cei doi l(tura&, galopând în fuga mare, cu capetele l(sate în jos, încordate la

^a) Consilier departamental (rus.). ^b) □Prea-nobile□(rus.). ^c) □Ce-i asta?□(rus.). ^d) □Acum te iau la palme!□(rus.)

dreapta & la stânga, de le da coamele de p(mânt. Vizitiul, Timofei, un b(ie)el cu o pern(mare de catifea ro&e în cap, cât dânsul de înalt(, mâna cail d-a-n picioarele, strigând întruna cu glas ascu)it & prelungit: □Padii!^a□ , de fugea lumea de se pr(p(dea, c(ci Timofei nu c(ta peste ce da. Când trecea pe uli)(, auzeai pe bie)ii cre&tini vestindu-se unii pe al)ii cu: □Fugi, m(, c(trece c(ru)ul lui Sfântu Ilie□ Era totdeauna urmat de trei-patru cazaci de Don, pleca)i pe cai, cu sulii)ele înainte ca la b(t(lie, & b(teau de zvântau, c(ci Bârzof era poli)ai naceálnic.

Mi-l aduc aminte când a venit acas(la noi. Cum a ajuns la scar(, a desc(licat de pe scândur(& s-a suit în fug(pe scar(, zdr(ng(nind sabia de toate treptele; cum a g(sit pe tata, i-a dat în mân(un plic cu o pecete mare ro&e. Tata, dup(ce a citit scrisoarea, îi zise:

„ Am spus generalului c(nu m(mai pot duce la comisie; mi-au murit pân-acuma trei oameni în curte din cauza serviciului; destul un an de zile; mi-am fl(cut rândul, acu mai slujeasc(& al)ii.

B(rzof ascult(cu aten)iune cuvintele tatii, dând din cap ca semn de aprobare, & plec(salutând & strângând mâna lui tata. Dar nu trecu nici o jum(tate de or(dup(plecarea lui & vedem c(intr(în curte vestitul pazárnic, urmat de un cazac; mai trece ni)el & mai intr(un alt cazac, &apoi altul, tot unul câte unul, pân(se fl(cur(doisprezece la num(r. Care cum intra, desc(lica, lua frâul din capul calului & -i da drumul la fân(rie; iar ei, atra& de mirosul bucatelor, tr(gea care cum venea drept la buc(t(rie, unde într-o clip(nu mai r(mânea nimica nici în tingiri, nici prin dulapuri; m(nânc(tot & beau tot & tot cer nencetat; apoi, be)i & s(tui peste m(sur(, se suie prin od(i & în salon, cânt(& joac(chiuind, se t(v(lesc pe mobile & pe a&ternuturi cu cizmele pline de noroi & cu mantalele ude de ploaie. Noi, copiii, cu mama am fugit de acas(& am mas noaptea la un vecin, c(ci tocmai a doua zi a venit un o“)er de a ridicat cazacii, dup(ce tata, de nevoie, se prezentase dis-de-diminea)(la serviciul la care refuzase d-a se mai duce.

^a) □P(zea!□(rus.)

Aceasta se numea *execuție*.

Serviciul ce făcea tata de mai mult de un an era foarte periculos. Se înființase un fel de comitet sanitar compus de mai mulți boieri; scopul aceluia comitet nu era atât să oprească boala să se întindă, ci era mai mult să alege în oraș și în mădăni unde să se depună soldații bolnavi, să îngroape pe morți și să mai aleasă să îngrijească să se adune și să se trimită la corpurile respective puștile, ranile și mantalele rămase de la soldații morți. Membrii comitetului erau în contact necontenit cu epistolarii, cu vătașii și chiar cu cioclii, cu tot ce era molipsit, fiindcă se lua nici o măsură pro-lactică, căci era oprită sub pedeapsă grea să zică că boala de care mureau cu miile pe zi era ciuma, sau să creadă că era boală lipicioasă. Din cele dintâi zile ale intrării lui tata în acel serviciu nu s-a bolnăvit vizitiul, și moartea lui ne procurase nepăsătorie (cerea de-a „dușpe” pe vreme de iarnă la Mănești (stirea Cernica, unde am petrecut șapte săptămâni la fum, în covărgi de scânduri și de rogojini, de ne sufla vântul din toate părțile și ne uda ploaia și de sus, și de jos. D-abia ne întoarserăm acasă, și cade bolnavă arnă (utul care întovărășea pe tata; atunci, alți „puri” care, de astăzi dat la Plumbuita. Un al treilea caz a fost moartea feciorului care înlocuise pe Ivancea arnă (utul, apoi alte șapte săptămâni la fum și la aer. Ne întorsesem numai de zece zile de la lazaretul de la Plumbuita, când primim vizita de care am vorbit mai sus.

Relațiunile de serviciu făcuse pe Bârzof prieten cu tata și ne venea adesea în casă. Când îi pomenea cineva de cei doisprezece cazaci cu execuția, Bârzof își făcea cruce mare pe piept, zicând: *«Na ia i Bogu»*^a, cocon Tache, la mine nevinovat; slujba! și urma partida înainte, întorcându-se pe rigă cu un chef nespus.

În vara anului 1829 războiul era în toiul lui; boierii cei mai mulți erau trimiși pe afară, unii după ceasul fânului pentru oțet, alții după proviant, alții ca comisari și dragomani pe lângă generalii corpurilor cari împresurau cetățile de pe malurile Dunării; cei cari mai rămăseseră în București se adunau ziua-noaptea la Cornescu, unde stă totdeauna pe masă un

^a) «Eu mă jur pe Dumnezeu» (rus.).

morman de aur la dispozi) iunea aceluia care avea cartea mai n(zdr(van(. Acel metal avea o mare putere de atragere asupra o“)erilor muscali în general & asupra lui B(rzof mai ales; el avea pe *sotnica* lui, care nu-l în&ela niciodat(.

Boierii no&ri pe atunci erau mai to)i vâ(tori mari & c(l(re)i vesti)i; le pl(ceau caii ar(be&i & ungure&i; aveau po&taioane de câte &ase & opt cai române&i iu)i ca zmeii;)ineau prin cur)i & în cas(câni, lupi, ur&, vulturi, corbi, privighetori, cocori, tot felul de p(s(ri & de lighioane. Ca s(nu citez decât câteva celebrit()i, voi aminti câinii z(vozi (molo&), cât vi)eii de mari, ai lui Grigorie vod(Ghica, pe care îi hr(nea ca s(-i puie s(se bat(pân(la moarte cu ur&i. Când se dau asemenea spectacole, Bucure&ii to)i alergau la Colintina care cum putea, pe jos, c(lare, în c(ru)(, în calea&c(sau în telegu)(; i& luau merinde de acas(, & câmpul de la Obor pân(la Plumbuita p(rea un bâlci. Emo)iunile cocoanelor erau la aceste lupte tot atât de vii ca & ale damelor spaniole la luptele *de los toros*.

Alecu Ghica Barb(-Ro&e avea pe Bercea, un câne-lup cu coada & urechile t(iete din r(d(cin(, dobitoc “oros & r(u, care sta ziua & noaptea culcat la u&a lui st(pân-u-s(u, dormind numai dintr-un ochi. Pe mul)i a mai speriat, pe mul)i a mai mu&cat & la mul)i a rupt din carne “orosul Bercea. La asemenea întâmpl(ri, Barb(-Ro&e c(dea cu dojana tot pe bietul p()it cu: □Na! bine)i-a f(cut, neghiobule, dac(nu-l la& în pace!□ de& omului nici prin gând nu-i trecuse s(-l ating(sau s(-l a)â)e. Bercea nu s-a putut împ(ca nicidecum cu muscalii; s(rea la ei când îi vedea trecând pe la poart(, a&a c(într-o zi, luându-se la har)(cu trei solda)i, a c(zut str(puns cu baionetele. R(nile ce a primit erau a&a de adânci, încât toate îngrijirile doctorilor & veterinarilor n-au putut s(-i prelungeasc(zilele & &a dat sfâr&itul bietul câne când era înc(în □barea vie)ii: împlinise numai patru ani când a c(zut victima invaziunii ruse&i din 1828.

Costache Cornescu avea pe Mo&Martin, un urs mare negru, pe care-l crescuse de mititel cu o îngrijire cu totul p(rinteasc(. Cornescu adesea povestea cum îi fusese mil(de Mo&Martin când era pui: l-a v(zut orfan, f(r(tat(& f(r(mam(, c(zu)i amândoi într-o b(taie la Petro&)a sub gloan)ele coje&tenilor,

corne&tenilor & gherg(nenilor. Pân(la vârsta de doi ani, Martin era blând ca un miel & pl(cut; tr(ia prin cas(, se plimba liber de gât cu boierii, cu cocoanele & cu oamenii din curte; noaptea dormea în bra)ele lui Vintil(; dar mai târziu, începând a da la palme în dreapta & în stânga, în urma câtorva zgârieturi cu unghiile, Cornescu fusese silit s(-l izoleze, & de vreo zece ani îl)inea în lan) în fundul cur)ii, legat de un stâlp nalt, în vârful c(ruia era o roat(de car, unde se urca de-& lua tainurile ce i le aducea amicul s(u Vintil(la orele hot(râte.

Timofei, vizitiul lui B(rzof, luase obicei de îndat(ce l(sa pe st(pânu-s(u la scar(de se suia la c(r)i, el se ducea în fundul cur)ii & se juca cu ursul; se punea la o distan)(afar(de lungimea lan)ului cu care era legat dobitocul & t(b(ra cu biciul pe dânsul, &-l b(tea, &-l b(tea ceasuri întregi. De trei luni, Mo& Martin înghi)ea această(umilin)(, dar pe morm(ite; î& f(cea el planul s(u de r(zbunare, & într-o zi, când începe b(taia biciului, ursul se tot trage încetul cu încetul înapoi, din ce în ce mai aproape de stâlp; cu cât ursul se tr(gea, cu atât Timofei înainta, ca s(-l poat(ajunge s(-l bat(peste ochi & peste bot; pân(ce deodat(“ ara, f(cându-& vânt, se repede din toat(lungimea lan)ului, îl ajunge cu laba, îl trage la dânsul &-l sfâ&e în buc()i. A strigat bietul b(iat cât a putut, dar cine s(-l auz(tocmai în fundul cur)ii Cornescului, care era cât un b(r(gan de mare!

Ca s(-)i faci o idee de întinderea cuprinsului lui Cornescu, închipuie&e-)i c(porne&i din col)ul casei Blaremburg, unde este Ministerul Afacerilor Str(ine, & mergi pe strada Academiei pân(în dreptul bisericei Sfântul Nicolae Dintr-o zi, & apoi de acolo o iei în sus pe Strada Ienii pân(în poart(la Mazar-Pa& & închei p(tratul cu dou(linii paralele, una Stradei Academiei, & cealalt(Stradei Ienii; vei avea astfel cuprinsul cur)ii lui Cornescu, o adev(rat(mo&e: tot spa)iul pe care se a□ ast(zi otelurile Ioji, Union, Regal, cu Strada Regal(& cu o mul)ime de case din fund & din Strada Ienii. Glasul nenorocitului se pierdea în pustietate.

Dup(ce B(rzof a ispr(vit talia la c(r)i & &-a b(gat în pun-g(purcoiul de galbeni care se gr(m(dise dinaintea lui, iese în scar(& strig(, strig(pe Timofei în zadar, dar în loc de

Timofei cu tr(s(ura vine Vintil(, s(rind într-un picior, zicându-i râzând:

„ Au! Dumneata s(tr(ie&ti, c(pe Timofei l-a mâncaaa□ t Mo&Martin, & nu mai striga degeaba.

A trebuit toat(iscusin)a lui Vintil(& toat(încrederea de care se bucura pe lâng(urs ca s(-i lase din labe cadavrul nenorocitului b(iat.

Mai r(i & decât ursul erau câinii din curtea Cornescului. Când treceai pe acolo, noaptea mai ales, te pomeneai deodată(ocolit din toate p(r)ile; ulucile erau ciur de g(urile prin care ie&eau la uli)(câinii cu gr(mada cât sim)eau pe un trec(tor; p(r(-sise lumea drumul pe acolo. Eu, într-o noapte, am vrut s-o pa) cât de bun(, c(ci din neb(gare de seam(apucasem pe strada Ienii; am sc(pat cu fa)(curat(numai mul)umit(s(biei sublocotenentului Br(tianu; ne-am pus spate în spate, dând în dreapta & în stânga, eu cu b()ul, el cu sabia, & numai a&a de-abia am putut opera o retragere onorabil(pân(acas(la mine, unde este ast(zi otelul Brofft.

Tot se mai g(sesc & acum pe la noi oameni c(rora le place s(aib(în curte sau în cas(câte un dobitoc “oros, un lup, un vultur sau chiar un mândru leu.

B(rzof cu pazárnicul & cu generalul Zaltuchin, pre&edintele cu deplin(putere asupra Principatelor, formau o treime tot de o “ in)(sub “ rma: □a nevinovat, slujba!□sub care se ocroteau toate abuzurile & nedrept()ile ruse&ti. Sistemul lor era de a nu asculta niciodat(o j(luire, ci d-a apuca cu gura înainte, ca s(inspire spaim(, ca j(luitorul s(fug(de team(s(nu pa)(una & mai rea decât pricina pentru care venea s(se plâng(. *i iat(cum procedau. Era porunc(stra&nic(de la împ(ratul s(nu supere pe sudi)i (supu& str(ini), s(nu le puie quartir, s(nu le cear(rechizi)iuni etc. Banul Brâncoveanu, “ ind(era principe al Sfântului Imperiu Roman, era în idee c(trebuie s(“ e tratat ca un sudit austriac. Într-o zi se pomene&te cu B(rzof c(-i aduce în quartir pe mare&alul Dibici, care venea s(ia comanda o&irilor, înlocuind pe b(trânul mare&al principe Wittgenstein, & scoate pe Br(ncoveanu din casele de sus, înghe-suindu-l cu toat(familia în câteva beciuri. Atins în mândria sa, Br(ncoveanu trimite pe un nepot al lui s(espluce generalului

Zaltuchin situa) iunea excep)ional(în care se a) a & s(-i cear(s(“ e cru)at. Tân(rul sol vorbea fran)uze& te ca apa & era elocuent; ajuns la palat, începe pe un ton oratoric a expune generalului Zaltuchin scopul pentru care era trimis, dup(regulile retorice& i, cu trope, “ guri, gesturi & jocuri de “ zionomie; Zaltuchin, în loc de a-l asculta pân(la sfâr& t & a-i r(spunde în cestiune, deodat(se înfuriaz(& bate din picior, strigând: □Afar(! afar(! pa& ol! ce te strâmbi la mine?□ încât bietul sol a luat-o la fug(speriat, uitând & exord, & nara)iune.

Se cutremura lumea când auzea de Zaltuchin. El era vestit în toat(Rusia pentru violen)a & str(& n)icia sa. Când poruncea ceva, nu înc(pea vorb(, trebuia s(se fac(. Dac(cerea car(pentru transporturi trebuincioase pentru o& t)re & se r(spunea c(vitele au murit de epizootie, el r(spunea: □Ei bine, s(se înhame oameni□ & bie)ii locuitori erau supu& cu biciul cazacilor s(duc(car(le înh(mându-se în locul boilor. Dac(vreun boier îndr(znea în divan s(fac(cea mai mic(observa)iune asupra vreunei m(suri ordonate de dânsul, era îndat(surghiunit. Mitropolitul Grigorie, mergând într-o zi la dânsul s(-l roage s(“ e mai îng(-duitor cu cre& t)inii, el, în loc de a-i r(spunde, chem(îndat(pe B(r)zof & -i ordon(s(-l trimit(peste grani)(. Peste dou(zeci & patru de ore, acel om sfânt era dat afar(din eparhia lui & dus surghiun în fundul Rusiei, unde a fost de)inut cinci ani.

Aceia îns(cari cuno& teau bine pe general Zaltuchin & cari tr(iser(cu dânsul în intimitate spuneau c(era omul cel mai drept, cel mai cinstit & mai milos, & c(ordinele crude ce da le da cu inima sângerând(. Mul)i asigurau c(adresase împ(ratului raporturi sfâ& t)etoare asupra st(rii de jale în care se a) au Principatele, zicând c(purtarea Rusiei în Principate merit(reprobarea lumii întregi.

Ru& i au privilegiul de a “ r(i, cruzi & nedrep)i & d-a “ totodat(oamenii cei mai buni la su)et & cei mai pl(cu)i; ei pun toate faptele cele neomenoase sub “ rma: □A nevinovat□ slujba!□cum zicea calejki-sovetnicul B(r)zof, care afar(din slujb(era omul cel mai pl(cut, su)etul cel mai bun & mai milostiv, omul lui Dumnezeu cum s-ar zice.

Zaltuchin a murit de cium(, voind s(dovedeasc(c(boala de care mureau solda)ii cu miile în cur)i & pe maidanuri nu

era nici ciu(m), nici boal(lipicioas(. A fost înlocuit cu un om inteligent, pl(cut & bine-crescut, cu generalul conte Pavel Kisselef, un camarad al împ(ratului Alexandru.

Thouvenel, ministrul afacerilor streine al lui Napoleon III, vorbind de contele Kisselef când era ambasador la Paris, zicea: *Je n'ai pas connu de vieillard plus accessible aux idées grandes et généreuses*³. Pe atunci generalul Kisselef era trecut de optzeci & cinci de ani.

Când i-am fost prezentat, la 1862, la un prânz la Ministerul Afacerilor Streine la Paris, a stat mult de vorb(cu mine, întrebându-m(de o mul)ime de oameni pe cari îi cunoscuse & din cari mul)i tr(iau pe atunci, & mi-a zis:

*Je me rappelle avec bonheur des cinq années que j'ai passé dans votre pays, et tout ce qui lui arrive d'heureux me fait plaisir; je regrette beaucoup que vous n'ayez pas su rendre heureuse la partie de la Bassarabie que le Traité de Paris a donné à la Moldavie. Ce pays, que la sollicitude de l'empereur Alexandre et l'empereur Nicolas avait rendu si riche et si prospère, votre administration l'a réduit à la plus complète misère: il arrive tous les jours à Pétersbourg des plaintes et des lamentations de la part des habitants d'Ismail et de Bolgrad*⁴.

Am raportat atunci aceste cuvinte domnitorului Cuza, zicându-i c(ele îmi f(cuser(mie mare impresiune & c(mi se p(reau un r(u prognostic pentru viitorul Basarabiei.

ION GHICA

^a) *N*-am cunoscut b(trân mai deschis c(tre ideile mari & generoase. (fr.). ^b) *Î*mi aduc aminte cu mare pl(cere de cei cinci ani pe care i-am petrecut în)ara dumneavoastr(, & toate lucrurile bune care i se întâmpl(

m(bucur(; îmi pare foarte r(u c(nu a)i & iut s(face)i fericit(acea parte a Basarabiei pe care Tratatul de la Paris a dat-o Moldovei. Acel)inut, care, prin grija împ(ratului Alexandru & a împ(ratului Nicolae, ajunsese a&a de bogat & de prosper, a fost coborât de administra)ia dumneavoastr(în cea mai neagr(mizerie; în "ecare zi ajung la Petersburg jalbele & plângerile locuitorilor din Ismail & Bolgrad (fr.).

XXIV. INSULA PROSTA

Londra, 30 mai 1885

Scumpe amice,

Citiseam, nu mai în minte în ce autor, c(în gura Atlanticeii, cam printre gradele $50^{\circ}31'$ & 51° nord, 1° & $1^{\circ}59'$ est^a, se afl(o insul(numit(*Prosta*; un mic p(mânt pe suprafa)a m(rii, care seam(n(cu o broasc()estoas(cu gâtul întins & cu gura c(scatl(, de parc-ar vrea s(îmbuce trei vârfuri de stânci de piatr(ce ies din apa & care se numesc *Acile*. Întinderea insulei, m(suratl(în zbor de pas(re, ne spune geograful, este de 60 000 de hectare, cam cât mo&a repausatului logof. t Alecu Bal&

Num(rul *prostenilor* sau *proștilor*, adic(al locuitorilor insulei, se suie cu mic, cu mare la 90 000 de su&ete, plugari, marinari, pescari, meseria& & comercian)i; iarna îns(popula)iunea merge pân(la 150 000 & chiar la 200 000 cu streinii cari merg de petrec acolo lunile cele reci ale anului.

În c(l(toriile mele trecusem de multe ori pe lâng(Prosta, f(r(s(“ avut curiozitatea s(o vizitez, ba înc(de vreo două ori bastimentul pe care eram a & abordat într-una din schélele ei, având a lua & a l(sa m(rfuri & pasageri; dar atunci, “ e lene, “ e lips(de timp, n-am pus piciorul afar(din corabie. În toamna anului 1884, îns(, vaporul *Urania* al Companiei Cunard, pe care m(afl(am, abordând într-un port al acelei insule numit *Vacile* & sim)indu-m(r(cit & prins de friguri, mi-am luat sacul

^a) Coordonatele corespund unui punct din Canalul Mânecii; insula descris(este un topos “ ctiv, cadru pentru expunerea ideologiei sociale, politice & economice a lui Ion Ghica pornind de la unele aspecte ale societ()ii britanice din epoc(.

& p(tura & m-am coborât la otelul [Bra]ele deschise [din fa]a debarcaderului, pe cheu.

Cum am intrat în camera ce mi s-a dat, am cerut un ceai “ er- binte cu mult rum, pe care l-am b(ut pe ner(su[ate, dup(ce m-am înf(&urat într-o plapom(de [anel(groas(. Când m-am trezit a doua zi, un soare binef(c(tor umplea camera de lumin(& de c(ldur(; sim)eam în pl(mâni un aer curat & plin de via)(. Nici vine încordate, nici durere de cap; toate pieriser(ca prin descântec. Pornisem de pe continent pe o zi de toamn(rece, umed(, ploioas(& întunecoas(, & dup(trei ore de c(l(torie g(seam cea mai frumoas(zi de prim(var(, într-o clim(osp(- toas(& pl(cut(.

Sim)indu-m(bine de tot, m-am coborât în sala de mâncare, am dejunat cu o poft(necunoscut(mie de mult(vreme, am cerut un servitor de pia)(& am pornit s(vizitez curiozit()ile ora&ului, luând-o în sus pe strad(.

La tot pasul admiram frumoșe)ea caselor & a gr(dinilor, varietatea de arhitectur(de bun-gust & starea de cur()enie a stradelor; în tot d-a lungul uli)ei m(a[am între dou(gr(dini d-a dreapta & d-a stânga; casele, nici una ridicat(mai sus de dou(caturi; sim)eai bine c(aerul & razele soarelui se plimbau liber printr-însele; fa)adele cele mai multe erau acoperite, pân(la strean(, cu plante suitoare: tranda“ ri, glicin(, ieder(, pasi- [br(, bigonii & iasomii, cari încadrau ferestrele & u&a de la scar(de p(reau ni&te tablouri. Zidurile de la uli)(dinaintea caselor, numai de trei sau patru palme de la nivelul pavelei, erau în(l)ate printr-un gard viu tuns pe culme, format de cop(cei ghimpo&, m(r(cini de tot neamul & gl(dici, printre cari se ridi- cau ceva mai sus lauri, oleandri & myrth; între case & zidurile din uli)(, gr(din(cu poteci de nisip ro&u, încunjurau partere de gazon insm(l)ate cu [brile cele mai delicate, mai rare & mai frumoase. În “ ecare gr(din(, câte trei & patru copaci mari, cedri de Liban, arocarii, ciparo&□ ; gr(dinele desp(r)ite una de alta numai prin g(rdule) e vii, & la spatele “ ec(rei case gr(din(de pomi roditori & de legume. Starea stradelor, admi- rabil(: pavaj de lemn cubic, brad c(tr(nit, stropit, m(turat & sp(lat ziua & noaptea; la “ ecare zece pa&, guri de ap()â&ni- toare care se urcau cu repeziciune pân(în vârful cel mai înalt

al caselor; necur()eniile luate de ap(curgeau prin gratii de “er în canalul colector de sub strad(, încât paveaua p(rea un adev(rat parchet de salon; trotuarele, toate de asfalt sau de lespezi de piatr(.

Din distan(în distan(, linia gr(dinilor era întrerupt(de un &r de magazine, care se)ineau lan) una de alta, ie&te în fa)a stradei: o brut(rie, o b(c(nie, o libr(rie cu tot felul de c(r)i sco-lastice & de ziare, o m(cel(rie, o pesc(rie, o p(s(r(rie & vâ(-torie de cea mai mare cur()enie, cu mese de marmur(, acoperite cu bolovani de ghea(, ca s(nu “ e nici stric(ciune, nici miros, dup(aceea o tutungerie, o cârcium(, o cizm(rie, o croitorie, o magazie de stofe, o “er(rie & o tâmpl(rie.

Ajuns la punctul culminant al stradei, ciceronele mi-a propus s(vizitez biserica veche, povestindu-mi toate minciunile ce le auzise & el de la mo&-str(mo&. Mi-a spus cum ctitorul bisericii, vestitul cavaler Zalatar, s-a c(lug(rit de ciud(“ indc(nu se putuse s(se)ie în zidurile Ierusalimului, unde intrase de trei ori cu asalt, urmat de cinci tovar(& ai lui, tot ca dânsul de viteji, & cum acel cavaler c(lug(r, acum pref(cut în strigoi, vine din când în când de cere arm(tur(de b(t(lie nou(de câte ori se schimb(vicarul. Chiar în cea dintâi noapte ce noul prelat petrece în palatul vicariatului, Zalatar îi apare în haine rupte & soioase & cere s(i se dea arm(tur(nou(. Vicarul nu lipse&te de a-i împlini cererea, îi pune lâng(piatra sub care a fost înmormântat o c(ma&e de zale, gambiere, br()are, coif, pav(z(& palo& pe cari cavalerul vine pe nev(zute de & le ia, & pleac(, l(sând în loc pe cele vechi sparte & scofâlcite de lovituri de dag(& de buzdugan. Apoi nu se mai arat(iar cu anii, pân(la numirea altui vicar. Ciceronul meu, pro“ tând de mirarea ce m(cuprindea la povestirea acestui basm, mi-a recomandat cu st(ruin)(s(nu cumva s(închiriez cas(f(r(s(-l consult pe dânsul, ca s(nu dau & eu peste vreo sta“ e sau strigoi, cum au p()it-o mul)i.

„ Uite, vezi, îmi zise el, casa cea de colo, un adev(rat castel domnesc încunjurat de cea mai frumoas(gr(din(, îl po)i închiria cu dou(sute de franci pe lun(, mobilat gata; el st(de zece ani închis, c(ci nimeni nu îndr(zne&te s(doarm(acolo;

este jos o cameră în care vine în toate nopțile vechiul călău al baronului și face zgomot, ascuindu-se și satârul, de nu poți dormi.

Eu, văzând ușa de la scara clopotniței deschisă, am apucat pe dânsa în sus și m-am suit până la galeria cea mai înaltă, care este în punctul cel culminant al insulei. De acolo are cineva o vedere din cele mai încântătoare. În port și afară de port, pe marea albastră și încrețită, vezi sute de corăbii mari și mici, cu pânzele albe întinse, bărci de toate mărimile și de toate formele, vapoare de tot felul, care se duc și vin în sus și în jos, lăsând în urmă-le dungii argintii.

De la semicercul portului pornește în sus la deal ca o apărătoare o mulțime de străde și curmezișul stradelor circulare paralele cu cheiul. În toate părțile vezi câmpia verde presărată cu case, pavilioane și casteluri încunjurate de parcuri și grădini. Mai în depărtare, cât vezi cu ochii, câmpul vesel și bogat străbătut de tot felul de mașini și instrumente: pluguri, grape, tefeluge, secerători, cositoare, flăcări noase cu câte un cal, cară încărcate cu snopi cât casele de mari, ducând grâul la treierători; pământul tot împresărit în parchete în care vedeai vite cornute, cai și oi tolnite în iarba; "ecare parchet ocolit cu lanțuri pline cu apă, tarlalele de deosebite mărimi despresărite unele de altele prin garduri vii, și la mijloc case cu un rând acoperit cu trestie, ocolite cu parter de gazon și bănci, la spate curte, și jur împrejur grajduri, șoproane, călășii de snopi de grâu și țări de fân și de paie,

Adresându-mă călătorului (servitorul de piață), i-am zis arătându-i unul din acele adevărate minți:

„Cunoști pe vreunul din posesorii acelor case? Aș dori să vizitez una dintr-acele ferme.

El îmi răspunse cu mirare:

„Dar ce să vezi acolo, domnule? Aceia sunt niște oameni săraci, niște proști, nu știu să vorbească decât de plug și de creșterea vitelor, n-ai ce vedea la dânsii, aident mai bine să te duc pe cheu, că de acum încolo începe a veni lumea cea elegantă la plimbare și la bănci; uite, s-a și adunat muzica, să vezi doi înotători vestii, care au pus rămacișă să se ducă în mare cale de două kilometri. Avem două fete frumoase care înoată apă de

bine, încât ai zice că sunt chiar naiade; vin de se scaldă în mare în toate zilele.

Cu tot îndemnul iscusitului meu conducător, coborându-mă din clopotniță, am luat-o pe un drum care ducea spre una din acele case de cultivator. Trăgând clopotelul de la porți, am grăbit din țosea, a venit o fetiță de zece ani, veselă, ușoară, albă, cu ochi mari albaștri și cu părul galben buclat pe spate, îmbrăcată foarte simplu, dar curat, o rază veselă de primăvară. Spuindu-mi că doream să vorbesc cu stăpânul aceluia cuprins, ne-a introdus grațios într-o cameră din stânga tindei, salon cu masă de mahon, fotoliuri și scaune de piele, și după cincisprezece minute de așteptare ne așteptam în fața proprietarului; un om de cincizeci de ani, care mă întrebă cu cea mai mare amenitate despre scopul vizitei noastre; spuindu-mi că eram doritori de a cunoaște cum trăiesc în acea insulă oamenii de la țară, el s-a dus și a scos din dulap o tavă pe care era o sticlă de vin de Porto și cântecul pesmei, a umplut trei pahare și ne-a salutat de bună noapte venind la casa lui, oferindu-se să ne arate tot ce posedă și să ne dea toate lucrurile murire ce-i vom cere și va “în stare să cunoască”.

La întrebarea mea dacă fi cea plugărie sau creșterea de vite, s-a părut mirat și mi-a răspuns:

„Cum aș putea face una fiță alta? Cum aș putea lucra pe câmp dacă nu luăm îngrășământ, și cum luăm îngrășământ dacă nu avem vite? De-aș avea numai vite, cum le-aș hrăni dacă nu am cultiva pe câmp? Ce-aș face cu gunoiul dacă nu luăm și punem pe semănătură? Sistemul nostru, al proprietarilor cultivatori, este de a nu lepăda nimica și de a nu scoate din cuprinsul nostru, al “economiei”, decât ceea ce putem duce la târg, adică produse curate și vite bune.

Exprimându-mi dorința de a-i vedea vitele, el ne-a dus pe ușă din fundul tindei într-o curte în dosul casei, de unde am intrat într-un grajd cu trei desprăzări, de o curățenie demnă de a “gura” chiar în Olanda. Acolo îmi zise, arătându-mi o vacă galbenă culcată într-un câșernut de paie, o vacă fiță coarne, de talie mijlocie, mică la oase, dar grea la carne, cu ugerul cât o bană de mare, plin de lapte:

„ Iat(cea mai bun(amic(a familiei, ea ne d(pe toat(ziua zece pân(la doisprezece litri de lapte, pe care îl împ(r)im în trei: doi litri pentru cafea, ceai & buc(t(rie, cinci pentru unt, iar cu ce mai r(mâne & cu cât mai lu(m de la celealalte vite facem brânz(.

„ Dar vi)elul unde este?

„ Vi)elul l-am vândut pe &asezeci de franci când era de &ease luni. Vaca vine singur(la muls, &ade mai mult prin curte, pe lâng(cas(, se duce foarte rar la p(&une; hrana ei nu ne cost(mai nimica; m(nânc(tot ce r(mâne de la ospe)ele noastre: coji & r(s(turi de legume, f(r(mituri de pâne; îi plac cu deosebire l(turile de la sp(latul farfuriilor & tingirilor; ea este blând(ca un copil, e n(scut(& crescut(în grajd la mine; am cump(rat pe m(-sa cu opt sute de franci de la un cresc(tor de vite de aici de la noi, este de un soi foarte c(utat chiar & afar(din insul(, pe continent, atât pentru bun(tatea laptelui, cât & pentru calitatea c(rnii.

„ Trebuie s(“ e vac(de Svi)era, seam(n(cu vacile din cantonul Uri.

„ Nu, domnule, este un soi al nostru curat indigen, dobândit de un proprietar de aci prin selec)iuni succesive. B(trânul Magnus, om foarte bogat, a cheltuit o avere mare tot încercând s(introduc(fel de fel de soiuri; a adus tauri & vaci din cele mai vestite cirezi din lume; dou(-trei genera)ii se p(stra soiul, da rezultate frumoase, dar apoi, de la a treia genera)ie, începea s(degenereze, vitele deveneau osoase, cornorate, u&oare la cântar, slabe de picioare, s(race de lapte; carnea devenea buhav(& f(r(gust, vitele erau foarte espuse la boalele de gur(& de unghii. Fiul lui Magnus a desf(cut toate vitele ce-i r(m(sese mo&tenire & a apucat alt sistem; a cump(rat tauri & vacile cele mai bune & mai frumoase din insul(, soi de)ara noastr(, &, împ(rechindu-le cum a &tiut el, a ajuns încet-încet & din genera)ie în genera)ie a dobândi vite din ce în ce mai bune; ast(zi avem a zecea genera)ie, & vitele merg tot îmbun(t()indu-se, încât cine le vede nu crede c(sunt neam curat autohton. Magnus “ ul a f(cut o afacere str(lucit(, pe tot anul vinde patruzeci pân(la cincizeci de p(rechi de boi, &-i vinde pe &apte sute &

o mie de franci bucata; a câștigat tot ce pierduse tat(-s(u) & a adus & un mare folos agriculturii noastre; vitele de acest soi m(n)ânc(mai pu)in decât celealalte, sunt mai p(ro)soase, rabd(la frig & la ploaie; nu au trebuin)(s("e)inute la grajd, & d(toat(iarna în livezi, iar când le r(zbe&te vântul sau ploaia se duc singure de se ad(postesc sub &ur(.

Trecând în al doilea compartiment al grajdului, am g(sit o iap(mare, frumoas(, fl(r(c(p(stru, slobod(în grajd; m(ân)zului ei d(abia i se vedea botul din paie în care sta culcat. Cum ne-a sim)it, a s(rit voinice&te în picioare & a venit la st(p(ân, c(tându-i în buzunar, doar d-o g(si ceva zah(r.

„ Asta e o iap(, îmi zise, pe care n-o înham p(ân(nu s-o face m(ân)zul de un an; arm(sarul ei era de neam; a fost pl(tit de comuna noastr(& ase mii de franci. Când s-o face m(ân)zul treti(n), sper s(iau pe d(ânsul cel pu)in o mie de franci. Mai am înc(cinci iepe cu m(ân)zi, care sunt la ham la câmp, la munc(; eu vând tot anul câte un treti(n) sau doi. Un cal crescut de mine a câștigat an la alerg(ri un premiu de trei mii de franci.

În mijlocul cur)ii, între grajd & magazii, z(cea în lene un porc mare negru, gola&S(tulul dobitoc, dup(mai multe imbol)diri cu bastonul, de-abia s-a ridicat; picioarele lui nu se vedeau din paie, p(ântecele îi da de p(m(ânt.

„ De vreo dou(zile a început s(m(n)ânce mai pu)in, semn c(a ajuns la apogeul gr(simii; de acum încolo o s(înceap(a sl(bi, a-& m(ân)ca din gr(sime, cum se zice; am fost azi-diminea)(de m-am învoit cu m(celarul; o s(-l taie mâne & o s(-i cânt(reasc(toate p(r)ile, una câte una. M-am tocmit s(-mi dea la orice cerere a mea din " ecare parte jambon, mu&chi, sl(nin(, cârna)i, cât or trage la cântar mâne când voi t(ia porcul. M(celarul face o afacere bun(, c(ci el poate s(ia pe porc bani chiar îndat(, pe când cu mine se r(fuie&te treptat; c(p()âna i-o las câștig pe dasupra.

În fundul cur)ii lucra o trei(er) toare cu o locomobil(de putere de patru cai, un car tras de dou(iepe aducea snopi de grâu, & pe câ)i nu-i prididea ma&ina s(-i bat(din car, îi desc(rca într-o claie rotund(, terminat(în vârf ca un con. Claia era a&a de bine îndesat(& ticluit(, c(p(rea zidit(, era pus(pe un pat de

scânduri pe o groap(în care se putea scurge apa în caz de ploaie, a&a c(grâul putea sta ani întregi neb(tut în snopi, netreierat, f(r(a se teme de a “ r(zbit de ud(tur(sau spulberat de vijelie. Carul, dup(ce desc(rca snopii, se întorcea iar la urma secer(toarei &, dac(nu g(sea destui snopi gata ca s(fac(o înc(rc(tur(, se puneau pe urma cositoarei & înc(rca fân. Fânul era dus & aruncat într-o groap(adânc(&, când se f(cea grosimea fânului de dou(sau trei palme, se a&ezau peste dânsul scânduri, pe care se puneau dup(aceea bolovani de piatr(, buc()i de “er & orice alte greut()i de ap(sa fânul. A doua zi, când se strângea alt fân de pe câmp, se ridica patul de scânduri, se arunca fânul cel nou peste cel îndesat, & când se f(cea noul strat de alte dou(-trei palme, iar se puneau peste dânsul patul de scânduri cu greut()i, & tot astfel pân(se f(cea gr(mada mare de ie&a din groap(afar(. Acesta se nume&te fân *incilat*. Vitele îl m(nânc(foarte bine, e mai hr(nitor, pentru c(p(s-treaz(tot mustul, & nici nu muceze&te, nici nu miroase.

Am întrebat pe cultivator dac(ma&ina de b(tut era proprietatea sa & cât pl(tea ma&inistului & fochistului, & mi-a r(spus c(el nu se încurc(cu astfel de belele, c(pl(tea proprietarului ma&inei cu suma de snopi tra& prin ma&in(; c(astfel îl)inea un franc costul treieratului unui hectolitru de grâu, pe când pe acei cari au încercat cu ma&inele lor îi cost(mult mai mult, câte doi & trei franci b(tutul unui hectolitru, f(r(a mai vorbi de necazurile cu ma&ini&ii & cu repara)iile ma&inei.

Într-o liveadă ca de un hectar & jum(tate p(&teau în lini&te vreo dou(zeci de oi din cele mai frumoase, cu miei cât & dânsule de mari; ele tr(iau acolo f(r(câni & f(r(cioban, toat(îngrijirea lor erau trei jgheaburi de piatr(pline cu ap(împrejurul fântânii &, într-un col) al livezii, o &andrama de scânduri reze-mat(pe câ)iva stâlpi de zid(rie; acolo se duceau oile singure de se ad(posteau de vreme rea.

„ Cum se face, îl mai întrebai, c(câmpul este acum pe toamn(de un verde a&a de viu & grâul a&a de s(n(tos? Nu am v(zut nici un “r de iarb(îng(lbenit de secet(sau de ploaie, nici un spic de grâu care s(nu “ e plin de boabe pân(în vârful.

Iat(r(spusul ce mi-a dat:

„ Sunt vreo dou(zeci de ani, holdele noastre erau mai în to)i anii mai mult sau mai pu)in bântuite, m(nate & p(lite, sau de ploaie mult(, sau de secet(; se m(nau mai ales de câte ori dup(ploaie da un soare “ erbinte; pic(turile de ap(r(mase pe foi produceau prin razele soarelui efectul lintelor de sticl(cari concentreaz(razele & ard. Acum aceste inconveniente nu mai exist de când am drenat câmpiile. De vreo zece ani încoa, mai c(nu g(se&ti în Prosta o palm(de p(mânt nestr(puns, d-a lungul & d-a curmezi&ul, de olane de p(mânt, prin porii c(rora asud(apa dintr-însele; apa din olane se strecoar(în p(mânt, când p(mântul este uscat de secet(, sau petrece din p(mânt în olane când plou(prea mult. Drenurile sunt îngropate la o adâncime la care nu le poate ajunge “ erul plugului s(le sparg(; ele comunic(la deal & la vale cu &an)urile de iriga)iune & dau unele într-altele, formând ca un fel de re)ea. Când e secet(, astup(m drumurile la vale, ca s(r(mâie pline cu apa care le vine din &an)urile de la deal; atunci apa din drumuri, strecurându-se prin porii olanelor,)ine reveneal(. Dac(, din contra, plou(mult, încât ar sta apa b(ltace pe câmp, închidem gurile drumurilor din &an)urile de la deal, & atunci olanele se golesc, & apa din ploaie, în loc de a sta pe holde, se în“ltreaz(prin porii olanelor & se scurge în &an)urile de la vale.

„ Dar aceasta trebuie s(“ e o cheltuial(mare!

„ Întâia a&zare a drenurilor cost(; un hectar nu se poate drena cu mai pu)in de cinci sute de franci, dar dup(aceea între)inerea în bun(stare nu cost(decât zece pân(la doisprezece franci pe an de hectar; dar apoi face, c(ci produc)iunea este asigurat(& calitatea produselor devine mai bun(, bobul mai mare & mai hr(nit.

„ Câte hectare ai dumneata, domnule, în cuprinsul dumitale?

„ Eu am, domnul meu, patru loturi & un sfert, din care dou(mi-au r(mas mo&enire, iar celealalte le-am cump(rat succesiv de la ni&te vecini.

„ Dar ce în)elegi dumneata prin cuvântul lot?

„ La noi, un lot de p(mânt este de patru hectare. O ferm(nu poate “ mai mic(de un lot. Este dovedit prin experien)(c(o ferm(mai mic(de patru hectare, în loc de a da venit, aduce

pagub(, c(ci nu poate s(fac(& plug(rie & s()ie & vite. Agricultorii cari au numai un lot îl împart astfel: o jum(tate îl destin(pentru cas(, gr(din(, curte, grajd & magazie, iar celealalte trei hectare & jum(tate le împart astfel: un hectar & jum(tate îl cultiv(cu ar(tura de grâu, cu carto“, bob, fasole, napi, & dou(hectare le are pentru vite, p(& une & fân.

„ Dar acei cari au mai pu)in de un lot de patru hectare, cari au numai dou(hectare, de exemplu, cum fac?

„ Aceasta nu se poate, “ indc(lotul este o unime agricol(indivizibil(. Un om poate s(aib(mai mult de patru hectare, dar nu poate avea mai pu)in; o ferm(mai mic(de patru hectare este ruin(toare & d(na&tere s(r(ciei.

„ Cum? Un om are un lot & las(trei copii; la împ(r) eala mo&tenirii o s(le vie la “ ecare câte un hectar & o treime.

„ Aceasta nu se poate, c(ci dup(legea noastr(, a proștilor, numai unul din mo&tenitori ia lotul întreg, “ ul cel mai mic, iar ceialal)i fra)i se desp(gubesc din cealalt(avere, ei rămân cu drept de crean(asupra acelu care a luat p(mântul; dac(a r(mas, s(zicem, trei copii, partea dreapt(a “ ec(ruia era s(“ e de un hectar & o a treia parte din hectar, a&adar dreptul de creditor al “ ec(ruia din cei doi fra)i cari au r(mas f(r(p(mânt este de o anuitate de 4% pe timp de dou(zeci de ani asupra valorii unui hectar & o treime. Dac(fratele cel mic e în vârst(& nu voie&te s(primeasc(aceast(sarcin(, dreptul lui trece la fratele care-l precede imediat la vârst(; în caz de a nu voi nici acesta s(primeasc(, dreptul trece atuncea la fratele cel mai mare, & când nici acesta n-ar voi, lotul se pune în vânzare & pre)ul dobândit se împarte fr()e&te. Dac(sunt fra)i majori & fra)i minori, fra)ii majori sau rudele cele mai de aproape numesc un administrator, care exploateaz(ferma pân(la venirea minorilor în vârst(.

„ Foarte bine; dar cum se face dac(un om las(mai mult de un lot, îns(mai pu)in de trei loturi, dac(las(& apte hectare, de pild(, & a avut trei copii?

„ Lucrul este foarte simplu. Fiul cel mai tân(r prime&te lotul întreg, iar celealalte trei hectare se pun în vânzare & se cump(r(de un proprietar care poate dovedi c(mai are p(mânt sau c(este învoit cu cineva care-i cedeaz(cel pu)in înc(un

hectar ca s(poat(completa un lot întreg sau mai mult; se g(se&te totdeauna asemenea combina)ii & asemenea cump(- r(tori. Atunci valoarea acelor trei hectare se împarte între cei doi fra)i r(ma& f(r(p(mânt, & calculul e u&or. Se)ine seam(de partea dreapt(a “ ec(ruia ..acea parte în cazul de fa)(era s(“ e de $\frac{7}{8}$ de hectar sau de dou(hectare & o treime ..& “ indc(unul a luat patru hectare & ceialal)i numai valoarea unui hectar & jum(tate, adic(cu $\frac{5}{8}$ de hectar mai mult, “ ecare din ceialal)i fra)i r(mânt cu dreptul de rent(de 4% pe an, în timp de dou(zeci de ani, pe valoarea $\frac{5}{8}$ de hectar. Dac(s-ar întâmpla s(nu se g(seasc(cump(r(tori pentru acele trei hectare stinghere, atunci unul le ia pe câte &apte, & dreptul celorlal)i devine de 4% pe valoarea a dou(hectare & o treime.

Un lot odat(format în ferm(& dat agriculturii nu mai poate “ &irbit & nu poate “ espropriat decât întreg & numai pentru interesul comun al jude)ului sau al comunei, &osea, drum de “ er, canal, salubritate sau estindere de ora& Când comuna nu are trebuin)(de lotul întreg, ci numai de o parte, ea g(se&te totdeauna mijloc de a vinde ceea ce r(mâne sau s(o alipeasc(la alt p(mânt, ca s(formeze un lot întreg sau o ferm(mai mare.

„ Bine! dar când un om are numai un lot de p(mânt & las(mai mul)i copii? Unul ia p(mântul & se face agricultor, dar ceialal)i ce se fac?

„ Devin marinari, pescari, negu)(tori sau meseria&. La noi to)i au o meserie, to)i &im mânu) o corabie & s(pescuim. Pe&tele prosp(t & s(rat, stacójii & crabii sunt un mare ajutor la hrana locuitorilor & la alimentarea comer)ului nostru. Legea asta rural(a noastr(începe a “ cam r(u v(zut(de cât(va vreme; unii g(sesc c(are mari neajunsuri, de& a dat un mare avânt agriculturii noastre. Concuren)a ce ne fac americanii & indienii cu cerealele & cu vitele lor a sc(zut pre)urile produselor noastre, & mul)i din posesorii fermelor nu pot pl(ti co-erézilor regulat renta de 4% cu care au r(mas datori & sunt sili)i s(vând(loturile lor.

„ Cum se face, domnule, c(la o latitudine atât de septentrional(ca aceea a acestei insule clima s(“ e a&a de dulce & temperat(? S-ar crede c(suntem în Italia sau în Grecia. V(d

aici gr(dini în cari în□bre&te mirtul & cresc afar(din □br(rii arocarii, cedri & rododendri.

„ Aceasta provine mai cu seam(din cauza curentului celui mare al Mexicului, a *Golfstrimului*, cum îi zic americanii. Acest curent, sau, mai bine zis, acest □uviu de ap(cald(curge prin mijlocul oceanului cum curge o gârl(p-o câmpie. Aceast(gârl(curioas(curge împrejurul insulei noastre. Venind de la S-O, întâlne&te insula noastr(la punctul numit Nisipa, acolo se rupe în dou(, o parte apuc(pe coasta sudic(spre E, cealalt(o ia pe coasta nordic(tot spre E, &, dup(ce linge coastele & o coast(, & alta, se împreun(iar, la c(p(tâiul celalalt, la apus, la Ace, astfel c(p(mântul nostru se a□ într-o baie de ap(înc(lzit(, cum ar “ o □br(rie ocolit(cu olane pline cu ap(cald(. Dac(o mai trece o lun(, ai s(po)i vedea de colo, din clopotni)a bisericei, un fum alb pe supraf)a m(rii învârtindu-se ca un &arpe; acel fum este aburul cald care se ridic(din curent & se condenseaz(în contact cu apa mai rece a oceanului.

„ De unde aduce)i dumneavoastr(s(mân)a de grâu? Am v(zut curgând din treier(toarea dumitale un bob foarte frumos, m(runt, dar potrivit, tare, sticlos & greu; trebuie s(trag(cel pu)in 61 de livre; seam(n(cam cu un grâu care se nume&te ghirc(. Ce neam de grâu este acesta?

„ Nu aducem s(mân)a noastr(de nic(ieri, este soiul indigen îmbun(t()it prin selec)iune, un grâu care acum câ)iva ani nu tr(gea mai mult de 60 de livre acum mai în to)i anii se suie la 65 de livre; sunt proprietari cari au ajuns a dobândi grâu & de 67 de livre. Pentru facerea semin)ei alegem cea mai bun(tarla; tarlaua aceea n-o secer(m în pârg(, l(s(m grâul dintr-însa de se coace bine pân(e aproape d-a se scutura din spic, atunci îl t(iem &-l trecem prin tarâre pân(îl aducem la a cincea parte, numai bob ales, care n-a putut trece prin g(urile cele mai mari ale tarârului, apoi chiar & boabele acelea tot le mai inspect(m cu ochii, ca nu cumva sa se “ strecurat vreun bob stricat sau p(lit. Nu sem(n(m mai niciodat(grâul din anul acela; s-a observat c(s(mân)a este totdeauna mai bun(dac(este ceva mai veche. P(zind aceste prescrip)iuni, am ajuns a avea din an în an un grâu mai frumos, mai s(n(tos, mai greu, mai bogat în

gluten & care d(t(râ)e mai pu)ine la m(cinat; un grâu care nu degenerază(. Tot astfel facem & cu celelalte produse. Am dobândit credin)a c(soiurile indigene îmbun(t()ite sunt cele mai folositoare, pe când cele streine, oricât de bune & de bine cultivate ar “ , dup(câ)iva ani degenerază(.

„ A&voi s(&iu cum îngr(&a)i p(mântul.

„ Aceasta este o cestiune mare în agricultur(, c(ci p(mântul nostru este foarte s(rac; stratul vegetal la noi nu e mai gros de dou(degete & ne trebuie gunoi mult. Locurile de p(-&ne se îngra& singure; prin &ederea vitelor pe dânsese devin din an în an mai bune, dar îngr(&atul ar(turilor este mai anevoie; arunc(m pe dânsese tot ce g(sim, tot ce ne putem procura: a&ternuturile de la vite, b(ligarul, gunoiul & toate necur()eniile ce putem aduna; mai aducem & cu car(le noastre ce putem g(si sau cump(ra din ora&. Sunt proprietari cari îngra& cu guano & cu îngr(& minte arti“ ciale, dar aceasta cost(foarte scump.

„ Ce industriei ave)i în insul(? n-am v(zut co&uri de fabrici nici prin ora& nici pe câmp.

„ M(întrebi ce industriei avem, dar nu v-am spus c(avem mai întâi agricultura, apoi pesc(ria, cor(bieria & comer)ul? Mai avem & meserii de tot felul, cizmari, croitori, cus(toare, p(l(rieri, curelari, tâmplari, zugravi, zidari, buc(tari etc, dar poate c(vrei s(zici fabrici de pânz(, de postav, de zah(r, de hârtie, fabrici de acelea la cari trebuie ma&ni mari & complicate, capitaluri de milioane, fabrici cari nu se pot)ine decât cu un debit mare, cu o popula)iune numeroas(& cu colonii întinse. S-au încercat unii & la aceasta, dar se vede c(nu prea le-a venit la socoteal(. Cunosc vreo doi-trei capitali&i cari s-au încercat s(fabrice)es(turi de bumbac, de lân(& de m(tase, dar au p(gubit bani mul)i & au încetat. Ziua de lucru la noi e prea scump(, c(rbunele trebuie s(-l aducem tocmai din Belgia sau din Englitera, ma&nele trebuincioase la asemenea lucr(ri sunt foarte complicate & scumpe; trebuie s(le aducem de afar(& sunt anevoie de mînuir(; ele au trebuin(de me&teri speciali: aceste greut()i & multe altele nu ne permit s()inem la lupt(cu)es(turile cari vin din America & de pe Continent.

La prostii noastre s-a încuibat crezul că mâna omului este mai perfectă decât cea a instrumentului (care poate exista și fără el) de la acest instrument (făcut de Dumnezeu) și izvorăște toată civilizațiunea în lume, că din ea a ieșit pictura, sculptura, arhitectura, toate artele, toate meșteșugurile și toate meseriile și chiar literatura. Nu avem fabrici propriu-zise, dar avem, precum v-am spus, meseriași de tot felul. În scoalele noastre copiii toți, fete și băieți, trebuie să învețe un meșteșug, să aibă o meserie; băieții se dau la meșteșugul zidăriei, dulgheriei, tâmplăriei, cizmăriei; fetele, la cusături, la confecționare de rochii, la împletituri de tot felul; nu există casa în insula noastră unde să nu găsești două sau trei mașine de cusut și de împletit; aceste mașine, atât de utile, au ajuns cum era odinioară roata de tors, cum era mai dinainte vreme furca. Avem croitorese de femei și modiste, dar nu prea fac treburi, "încă la noi nu este femeie care să nu știe să facă singură rochile, cămășile și plămăsele, destul să li se dea stofă și un jurnal de modă; du-te pe cheu, pe seară, și vei vedea toalete din cele mai elegante; femeile noastre sunt așa de bine îmbrăcate ca și la Londra și la Paris, hainele noastre, ale bărbatilor, sunt foarte în casă, cumpărate la postav, țânel, pânză, le croim și le coasem.

„ *i cum? nu faceți nici pambruri, nici țânel, nici postav, nici măcar stambă? Sunteți tributari străinilor?

„ Nu, domnule, pentru că ne-ar veni mai scump decât le cumpăram acum. Este de mirat cum negustorii ne pot vinde unele stoffe mai ieftin decât se vând chiar în țările de unde le aduc, și deosebirea aceasta merge uneori până la 25%.

„ Remediul este ușor: ca să puteți avea fabrici, opriți mărfurile străine de a intra la voi sau trântiți-le o vamă grea, cu care să faceți să nu mai vânză ieftin.

„ Dar apoi dacă ei ar opri vitele și grânele noastre sau le-ar impune cu o dare vamală grea, ce am face? Așa și că ne-ar sări cu totul, pe când acum trăim în pace? Noi le vindem produsele noastre pe cât fac și cumpăram ieftin de la dănași lucrurile de cari avem trebuință. Dacă, de pildă, am pune o vamă de un franc pe cotul de postav, nu este așa că negustorul care aduce postavul din străinătate ar să silit să ni-l vândă cotul

cu un franc mai scump decât ni-l vindea mai înainte? *i cine ar pl(ti francul acela? Nu l-am pl(ti tot noi, consumatorii? *i în loc s(“ m bine & curat îmbr(ca)i, am umbla cu haine vechi & rupte. A&a cum este acum, este mult mai bine; c(trimitem lân(, unt, brânz(& grâne, & ei ne trimit postav, pânz(, stamb(, m(t(s(rii, ceasornice & por)elane. Liberi sunt s(puie d(ri pe produsele noastre dac(le place s(le pl(teasc(scump, dar noi e mai bine s(c(ut(m s(ne îmbr(c(m cât de ieftin.

„ Va s(zic(vre)i s(“)i în veci tributari streinului? Nu &ti)i c(prin proibi)iuni & prin impozite vamale grele)(rile cele mari & puternice au izbutit s(-& creeze industrii na)ionale?

„ Nu, domnule, voim s(avem rela)iuni de schimb cu dân&ti, s(le vindem & s(cump(r(m de la ei, precum & ei s(ne vânz(& s(cumpere de la noi în plin(libertate, f(r(s(“ m nici noi tributarii lor, nici ei tributarii nostri. Prostii nostri nu vor s(creaz(c(d(rile vamale & proibi)iunile au creat industria în statele cele mari, ci zic c(trebuie s(“ fost multe alte împrejur(ri, precum c(transporturile erau înainte vreme grele, pe când nu esistau nici vapoare, nici drumuri de “ er, & c(aducerea din dep(rt(ri, “ e pe ap(, “ e pe uscat, costa mult, apoi mai zic c(înlesnirile de ma&ni, abundan)a “ erului & a c(rbunelui & num(rul mare al consumatorilor cari se cifreaz(aci cu patruzeci & cu &sezeci de milioane, ieftin(tatea mânei de lucru, ieftin(tatea capitalului, coloniile & r(zboaiele prin cari se impuneau tractate de comer), acestea au contribuit la stabilirea de fabrici mari.

„ Ma&nila de cari v(servi)i le fabrica)i aici în insul(, sau le aduce)i de afar(? Ave)i mine de “ er?

„ Noi nu avem fabrici de ma∋ piatr(de “ er avem mult(& de foarte bun(calitate, dar nu o exploat(m pentru c(nu avem c(rbuni de p(mânt; estragerea “ erului ne-ar veni foarte scump & n-am)inea piept nici cu englezii, nici cu belgii, în)ara c(rora sunt localit()i unde piatra de “ er se g(se&te amestecat(cu c(rbunele de p(mânt, încât n-au decât s(le ia cu lopata & s(le arunce în cuptor, ca s(curg(din el “ erul topit ca o gârl(de foc, avantaj care a fost poate una din cauzele cele mai mari ale bog()iei acelor)(ri.

„ Dar am b(gat de seam(c(pentru o exploatare agricol(cum este aceea a dumatiale ai trebuin(de un capital însemnat.

„ Negre&t, dar avem institu)uni de credit. La noi un proprietar muncitor & onorabil, care nu este nici be)iv, nici juc(tor de c(r)i, g(se&te totdeauna credit pân(la suma de 75% a valorii propriet()ii sale, bani cu 3% dobând(& ½% amortizare. Este destul s(m(prezint la banca noastr(rural(cu un certi“ cat isc(lit de trei proprietari cunoscu)i & înscri& în tabela b(ncei ca s(mi se dea hârtii d-ale b(ncei pe cari le trec drept bani b(tu)i oriunde. Datoria se stinge în &asezeci de ani; dar nu este exemplul ca un proprietar s(nu se exonereze în mai pu)in de treizeci de ani, pl(tind sau o amortizare mai mare, sau dând acoturi de câte ori nimere&te un an bun.

„ Dar evrei ave)i în insul(?

„ Avem destui; noroc numai c(de la o vreme s-au mai împu)inat; s-au împu)inat înc(bine, de când legea nu mai permite împliniri de datorii contractate de trântori & de risipitori. Dup(legea noastr(actual(, o datorie, ca s(poat(“ exigibil(, trebuie s(se dovedeasc(c(împrumutul a avut originea sa în trebi de comer) sau de industrie, într-o afacere reproductiv(ori care putea s(devie reproductiv(, sau c(s-a contractat pentru vreo neap(rat(trebuin(de familie, iar nu pentru lux, joc de c(r)i sau b(utur(. Datoriile contractate de risipitori, oricare ar “ vârsta lor, nu sunt)inute în seam(de justi)ie, precum nu sunt)inute în seam(nici cele cu cam(t(, nici cele fl(cute pentru joc de c(r)i sau pe b(utur(.

„ N-am v(zut nici o sinagog(în ora&

„ Da)de ce s(avem sinagog(dac(nu sunt israeli)i? Noi nu avem decât vreo zece-dou(zeci de familii cari apar)in cultului mozaic, prea pu)ini ca s(poat(zidi &)inea o sinagog(cu pompa necesar(. Ace&tia au o cas(unde se adun(de-& împinesc datoriile religioase & un kahal care vine din când în când de le cite&te. Israeli)ii se înmul)esc numai acolo unde pot tr(i din spinarea popula)unii indigene, numai unde pot face avere fl(a munci, unde pot specula bani cu cam(t(, cu fraud(, & unde pot exploata patimile & obiceiurile cele rele: jocul, be)ia & corup)iunea. Aci la noi ghe&fturile acestea jidove&ti li s-au

cam t(iat bini&or prin lege; & &ii c(unde nu este lac nu se pr(-sesc broa&te.

„ Dar parc(-mi spuse& adineaorea c(ave)i destui evrei□

„ Credeam c(m(întreb(de oameni cari fac afaceri evreie&ti, evrei prin obiceiuri, prin caracter & apuc(turi; oameni cari speculeaz(banii lor evreie&te. Israeli)ii care au mai r(mas sunt mai to)i meseria&, lucr(tori, me&teri sau negustori, oameni produc(tori. Cunosc pe unul care a cump(rat p(mânt & a devenit bun cultivator; cre&te ni&te oi foarte c(utate pentru bun(tatea lân(eii; mai cunosc pe un altul care produce cei mai frumo&porci; la el se g(sesc &uncile cele mai vestite.

„ Credeam c(evreii consider(porcul ca un animal spurcat.

„ Spurcat cât îi vrea, dar când e vorba de câ&tig, evreul, “ e cre&tin, “ e israelit sau mahometan, nu se d(înapoi dinaintea nici unei considera)iuni.

„ Drept s(spun, am admirat foarte mult starea cea bun(a &selelor voastre; stradele din ora&sunt a&a de bine pavate & de curate cum n-am v(zut nici în Olanda; mi-am zis c()ara asta trebuie s(“ e foarte bogat(, c(trebuie s(aib(venituri mari de tot.

„ În adev(r, d(rile noastre sunt mari; cei de la)ar(pl(tim pân(la 10% pe an din venitul nostru curat, iar la ora&d(rile se suie & pân(la 20%. Apoi mai avem d(rile pe tutun de 500% & pe b(uturi de 200%, Mai înainte vreme mai erau & accisele, dar acum, slav(Domnului, s-au des“ in)at.

„ *i cum se percep acele d(ri pe tutun & pe rachi? Ave)i monopoluri sau regie?

„ Nici monopol, nici regie. Oricine voie&te s(vânz(tutun sau rachi este dator s(se înscrie mai întâi la o autoritate comunal(urban(, & prim(ria aceea îl pune sub privegherea & controlul unuia din inspectorii s(i, pe care tra“ cantul este dator s(-l în&tiin)eze de câte ori voie&te s(se bage marfa în pr(v(lie. Acela vine îndat(de deschide marfa, desparte calit(-)ile de tutun,)ig(ri &)igarete, “ ecare în &ase p(r)i, iar spirtoasele numai în trei; una din acele p(r)i se d(negustorului pentru a o pune în vânzare, iar celealalte se închid într-o magazie separat(, cu cheia & sigiliul inspectorului, & nu se libereaz(

tra“ cantului spre vânzare decât atunci când pl(te&te integral valoarea lor în bani. Pachetele poart(toate marca inspectorului & o etichet(care indic(calitatea & pre)ul. Contraven)iunile sunt pedepsite cu amenzi grele. Veniturile acestea, bine administrate & întrebuin)ate cu chibzuin)(& economie, ajung pentru plata impiega)ilor, a siguran)ei publice & a drumurilor. Cât despre c(ile ferate, ele sunt ale companiilor: statul nu are la ele nici un amestec altul decât de a aproba regulamentele de exploatare & de a priveghea la buna stare a lucr(rilor din punctul de vedere al siguran)ei c(l(torilor. Inspectorii & inginerii statului cari fac acest serviciu sunt pl(ti)i de companii. La noi serviciile publice se fac bine & cu esactitate, pentru c(aici domne&te la to)i ideea c(orice impiegat, “ e de orice rang, mare sau mic, &ef sau subaltern, este servitorul publicului, iar nu st(pân.

„ Spune-mi, m(rog, dumneata e&ti cooperativ?

„ Ce vrei s(zici, c(nu te în)eleg; cuvântul acesta l-am auzit de multe ori, dar nu prea &tiu bine ce însemneaz(; v(d(c(se întrebuin)eaz(la fel de fel de lucruri.

„ De& nu în)elegi, nu face nimic, zi înainte! Pe câ)i n-am auzit eu vorbind & scriind despre lucruri de cari n-au habar & nu le în)eleg, & aceasta nu opre&te ca lumea s(-i asculte cu gura c(scate(& s(-i admire. Mi-aduc aminte, sunt câ)iva ani, pe când ocupam un post important într-o cancelarie, &eful meu, un om *omnibus*, bun la toate, era a&a de ocupat cu trebile cele mari ale)(rei, încât era silit s(alerge toat(ziua de colo pân(colo & s(-mi lase mie grija afacerilor celor neînsemnate, a&a c(într-o zi, “ ind chemat s(decid asupra unui proiect de &osea, am pus pe raportul ce mi se prezenta apostilul urm(tor:

□Domnul inginer este invitat s(continue traseul înainte pân(la Obor, ca s(se completeze o linie de *circumvala)iune* împrejurul ora&ului, spre a nu mai “ silite car(le înc(rcate cu proviziuni s(treac(prin ora&& s(împiedece circula)iunea pe strade□

Cuvântul *circumvala)iune*, care nu fusese întrebuin)at pân(atunci în cancelarie, a pl(cut a&a de mult impiega)ilor, încât nu mai puteam sc(pa de dânsul; îl întâlneam în toate sd(lcile, în toate otno&eniile, în toate pisanile; nu era ordin, circular(

sau raport care s(nu con)ie de dou(& de trei ori cuvântul *circumvalațiune*. Era vorba de o &osea linie dreapt(între dou(sate, g(seam cuvântul *circumvalațiune*! Era vorba de o &osea peste un deal sau peste o vale, *circumvalațiune*! Era s(se fac(undeva un pod, un pode), un debleu, un rambleu sau o împietrire? Era *circumvalațiune*! Dac(îmi permiteam uneori s(întreb pe redactori ce în)elegeau prin acel cuvânt, îmi r(spundeau: *circumvalațiune*! încât, ca s(scap de acel cuvânt, am fost silit s(dau ordin, oprind întrebui)area lui.

„ În adev(r, sunt oameni cari vorbesc ore întregi f(r(a &ti ce spun, & merg înainte, nu le pas(. Înv() (torii de &coal(, la noi, au de sistem de a nu permite copiilor s(vorbeasc(f(r(a &ti ce spun, &-i eserciteaz(a se esprima curat & limpede, când au câte ceva de zis, ca s(poat(“ în)ele& la vorb(. Eu, dragul meu domn, nu &tiu cum se petrec lucrurile la cooperativ(, &tiu numai c(este o b(c(nie mare, foarte mare în ora& la Vacile, deasupra c(reia st(scris cu litere mari de aur:

□*Cooperative Store*□

adic(magazin sau depozit cooperativ, dar nu &tiu ce o “ în)elegând ei cu acele cuvinte, îns(dac(e&ti doritor s(a□ am eu un v(r impieगत acolo, un fel de contabil sau de secretar; el trebuie s(&ie; î)i pot da o scrisoare c(tr(dânsul.

Dup(dou(zile m(prezentam la d. Peter, impieगत la cooperativa din Vacile, cu o scrisoare de recomanda)ie din partea bunului agricultor Paul, & iat(rezumatul celor ce am putut a□a de la dânsul.

„ Ai observat, domnule, sunt sigur, îmi zise îndatoritorul Peter, c(orice este lucrat de om, orice product, cum se zice, cizm(, hain(, ceasornic, ori&ce, este rezultatul combin(rii a dou(puteri distinse una de alta: a *capitalului* & a *muncei*.

Una dintr-aceste dou(puteri, *capitalul*, purcede obicinuit de la me&ter, de la patron sau st(pân, pe când cealalt(putere, *munca*, procede de la lucr(tor, muncitor sau impieगत, calf(, ucenic. *i iat(cum se petrece treaba:

Un me&ter care are ceva parale, cu alte cuvinte un *capital*, închiriaz(un local, cump(r(ma&nila, uneltele & materialul

trebuincios meseriei sale, iar cu simbrie sau cu plat(zilnic(pune câ)iva lucr(tori, calfe sau ucenici de-i muncesc, & obiectele dobândite prin lucrarea acelora devin proprietatea jupânului sau me&terului. El le vinde în pro“ tul s(u, & cu banii dobândi)i din vânzare î& scoate cheltuielile f(cute pentru chirie, unelte & plata lucr(torilor; iar ce-i mai r(mâne, dac(r(mâne, este bene“ ciul sau câ&tigul s(u.

În cazul acesta, oricât ar câ&tiga me&terul patron, precum & oricât ar p(gubi, nu prive&te deloc pe lucr(tori, ei &-au avut plata lor regulat(.

Dar când lucr(torii particip(& ei la bene“ ciul realizat, când treaba este înjghebat(a&a c(, deosebit de salariu, munca s(aib(& ea parte în câ&tigurile ce patronul a putut realiza, aceasta se nume&te *cooperațiune*, adic(*cointeresarea muncii în capital*, combinarea sau contopirea interesului capitalului cu interesul muncii.

De la credin)a c(, în mai multe cazuri, patronul, adic(capi- talul, realizeaz(prea mari bene“ cii în compara)iune cu plata ce se d(lucr(torilor, s-a n(scut ideea de a face ca & lucr(torii s(aib(o parte în bene“ ciile realizate de capital, “ e acel capital format de patron, de ac)ionari sau de îns(& asocia)iunea mun- citorilor. Asocia)iunea capitalului cu munca, într-un cuvânt, combinarea acestor dou(puteri, s-a numit *cooperațiune*, adic(conlucrare sau contopire a interesului muncii cu interesul capitalului.

Coopera)iunea se poate face prin asocia)iunea patronului cu lucr(torii sau prin asocia)iunea numai a lucr(torilor între dân&i, ei “ ind & conduc(torii afacerii.

Dac(la în“ in)area unei b(c(nii, de exemplu, banii necesari pentru cump(rarea zah(rului, cafelei, m(slinelor, pentru plata chiriei localului & toate celealalte cheltuieli s-ar aduce de c(tre b(ie)i) din pr(v(lie, de oameni care lucreaz(acolo, încât b(c(nia s(“ e proprietatea lor, o asemenea întreprindere se nume&te *asociațiune cooperativă*.

Dac(câ)iva lucr(tori tâmplari s-ar asocia & ar forma un ca- pital cu care s(închiriese cas(, s(cumpere ma&ini, unelte & materialul necesar, lemne, scânduri, “ er(rie, astfel ca stabili-

mentul s(" e al lucr(torilor chiar, aceasta s-ar numi *asociațiune cooperativă*.

Dac(capitalul s-ar forma de un patron sau de o societate de ac)ionari cu învoirea ca lucr(torii, deosebit de salariul lor zilnic, sa aib(& o parte oarecare în bene" ciile realizate, ar " aceasta tot o *asociațiune cooperativă*.

Asocia)iunile cooperative se pot deosebi în dou(categorii: în *cooperative de distribuțiune & cooperative de producțiune*. Scopul celor dintâi este de a petrece produse, de a le plasa, de a le vinde, pe când a celoralalte, a cooperativelor de producere, este de a produce, de a face, de a fabrica.

În Englitera, în Fran)a & în Germania exist(ast(zi o mul)ime de aceste asocia)iuni, dar acele cari au reu&t mai bine sunt acele formate pentru plasare; se poate zice c(nou(p(r)i din societ()ile cooperative existente au drept)el plasarea. Încerc(rile f(cute de a se aplica sistema la produc)iune n-au fost totdeauna norocite; foarte pu)ine au reu&t; & lucrul se în)elege de la sine: fabricarea este expus(la o mul)ime de împrejur(ri & de □uctua)iuni. O fabric(sau un atelier ajuns în stare de o mare estindere, de o mare producere anevoie î& poate restrânge opera)iunile când vin împrejur(ri grele: sc(dere de pre)uri, criz(de bani sau o concuren)(nea&teptat(; adesea o mic(inven)iune r(stoarn(& ruineaz(fabrici mari & vechi & afund(în mizerie mii de lucr(tori. Pe când o asocia)iune pentru plasare î& poate modera & chiar opri opera)iunile sale mai lesne, nu are decât s(nu î& reinnoiasc(aprovizion(rile.

Fabricile sunt adesea obligate a continua lucrarea lor & a vinde în pagub(, ca s(-& poat(p(stra clien)ii cu speran)a c(în curând vor veni vremi mai bune, sau s(gr(m(deasc(în magaziile lor product peste product, sporind capitalul închis, alternativ(care una & alta duce adesea la ruin(& la catastroff(.

Ceea ce englezii numesc *cooperative stores* (depozite sau magazii cooperative) sunt ni&te pr(v(lii mari, în" in)ate sau prin ac)iuni, sau prin asocia)iunea clien)ilor deveni)i chiar ei ac)ionarii întreprinderii. În cazul cel din urm(ei & numai ei, asocia)ii clien)i, bene" ciaz(de câ&tigurile realizate, iar ser-vitorii stabilimentului, secretarii-contabili, casierii & impiega)ii

de deosebite categorii nu au nici o parte la câștig, sunt niște simbrici, & nimic mai mult. Este bine să vă dau aici o mică idee despre cum au luat naștere acele societăți, căci ele astăzi au ajuns la o mare dezvoltare.

Cam pe la 1844, lucrătorii dintr-o fabrică de țigări de la Rochdale, douăzeci și opt la număr, văzând că băcănișii de la care cumpărau cu mare greutate și zahărul, cafeaua și ceaiul le da obiecte de calitate proastă și chiar falsificate, pe când la băcănișii care vindea cu ridicata (*en gros*) aceleași obiecte erau de calitate mai bună, și mai ieftine, s-au învoit între dânși, puind “ecare câte o mică sumă la mijloc, cu cari bani s-a făcut o aprovizionare de la băcănișii *en gros*, din care aprovizionare apoi lua “ecare cât îi trebuia, plătită ceea ce lua cu bani gata, tot pe prețurile cu cari cumpăra mai înainte acele obiecte de la băcănișii detailanți. Cu banii ce se adunau de la acele cumpărături se reînnoia proviziunea când se isprăvea. Astfel aveau zahărul, ceaiul și cafeaua de calitate mult mai bună și mai spornică. Nici prin gând nu le trecuse că aveau să tragă vreun alt folos decât acela al calității, când la încheierea socotelilor s-au pomenit pe neașteptate că se realizase un beneficiu însemnat, pentru că obiectele, “ind de calitate bună și curate, erau mai spornice, și ei își îndestulau trebuințele cu o cantitate mai mică, și “ind și mai ieftine, rămânând în casa deosebirea prețurilor cumpărătorilor, încât lucrătorii asociații, în sistemul acesta, găsiseră un plasament productiv și sigur pentru economiile ce făceau pe nesimțite.

După zece ani de existență, asociațiunea țigărilor de la Rochdale devenise vestită și atrăsese o mulțime de lucrători. Numărul asociaților se suise la 10894, și capitalul adunat ajunsese să fie de 322500 franci. Atunci depozitul cooperativ nu se mai mărginea numai la dăruirea băcănișii, ci se aprovizionă cu carne, pâine, haine și încălțăminte tot pe baza principiului inițial. Asociații cumpărau cu același preț ca de la băcănișii (liile de mare greutate și detaliante), dar dobândeau calități mai bune; capitalul asociațiunii sporea pe toată ziua, și sporea așa de repede, că la 1856 înținse din beneficii să mori cu vapor pentru numărul făcând trebuitoare la fabricarea pâinii consumate de

asocia)ii s(i, casa în care era *storul* central, cu zidirea c(reia se cheltuiuse 350 000 franci, era proprietatea asocia)ilor, & în“ in)ase optsprezece sucursale, din cari una este & asta a noastr(de aici. Bene“ciul realizat era de 814 425 franci, de la care se da asocia)ilor un venit “ x de 5% pe an; iar escedentul se ad(uga pe tot anul la capital. Vânzarea f(cut(în acel an a fost de 6865 675 fr.

La 1882, capitalul social ajunsese s(“e de 7 881 075 franci, din care parte s-a b(gat în cump(rare de ac)iuni de drumuri-de-“er & parte în ipoteci pe case zidite pentru lucr(torii asocia)i, a&a c(mai mul)i din ei au putut deveni proprietari pe casele în cari locuiau, cump(ându-le de la societ()ile de construc)iuni cu pl()i în anuit()i.

Ast(zi Englitera are 782 de storuri cooperative al c(ror debit se suie la 346 712 450 fr. pe an. Unul dintr-aceste *storuri*, *Army and Navy*, în“ in)at prin asocia)iunea o()erilor de mare & de uscat pentru a se aproviziona cu obiectele trebuitoare lor, are un local cel pu)in de trei ori cât magazinele Luvrului din Paris. Acolo se g(se&te orice ar c(uta cineva: pâne, carne, pe&te, p(s(ri, vânat, unt, poame, legume, bucate gata, îmbr(c(minte, arme, tr(suri, cai, mobile, cu)it(rie, argint(rie, por)elane, diamanturi, ceasornice, c(r)i, hârtie, într-un cuvânt, orice ai c(uta, &, dac(bazarul nu are obiectele cerute,)i le procur(.

Storul Whiteley, care poart(numirea de *Universal Provider* (furnizor universal), este poate cel mai mare *store* din lume. El apar)ine unei societ()i de ac)ionari. La acel *store* se pot aproviziona nu numai ac)ionarii, dar & oricine, tot pe sistema de bani gata. Nu cunosc lucru în lume care s(nu se g(seasc(la Whiteley. Este destul s(amintesc c(la un incendiu, anul trecut, care a distrus o arip(a acelui stabiliment, au fost sili)i s(se lase s(arz(mai multe “ are s(lbatice & veninoase, lei, tigri & &erpi venino&, care se g(seau acolo de vânzare.

La acest *store* obiectele se vând mai ieftin decât la pr(v(liile particulare, c(ci aci nu este cestiunea de a se forma un capital p(strat asocia)ilor, ci de a le da un dividend bun. Pe acest principiu sunt formate & magaziile cele mari din Paris: Le Louvre, Le printemps, Le petit St. Thomas etc.

Unele asociațiuni de lucru au adoptat la *storurile* lor principiul de a cumpăra obiectele mai ieftin în loc de a se forma un capital cu diferența prețurilor. Aceasta însă este a se departa de la principiul inițial prin care se formează asociațiilor muncitori un capital, bani albi pentru zile negre, cum se zice, principiu salutar & umanitar, care asigură existența sa (racului când vine boala, batrânele, neputințele sau vreo nenorocire).

Binele ce au produs *storurile* cooperative este imens; unele au putut consacra până la 21% din beneficii la dezvoltarea educației & învățării tării copiilor lucrătorilor în țară & arte industriale.

Prosperitatea *storurilor* din Anglia a fost atât de mare, încât au înființat fabrici pentru a produce chiar ele multe din obiectele trebuincioase debitului lor; *storurile* posedă corăbii mari cu vaporuri ale lor, cu cari aduc de peste mări obiectele cu cari se aprovizionează; au cumpărat moșii (ferme) în cari cultivă cerealele, legumele & poamele de cari au trebuință, cresc vite & pasări cari le procură laptele, ouăle, untul & carnea cu care aprovizionează magazinele lor; au înființat bănci pentru daraverele lor de bani, daraveri cari s-au suit în anii din urmă la suma de 300 000 000 franci (trei sute de milioane). Unul singur dintr-aceste *storuri*, acela al lănarilor (*wholesale*), a avut afaceri de bani de peste nouăzeci & cinci de milioane (95 000 000 fr.). Societatea aceasta a lănarilor a ajuns la o mare perfecțiune de fabricare; astăzi produce numai pentru *storuri*, aprovizionează cu fabricatele sale 622 de *storuri*.

Conștient de bine, tot secretul prosperității *storurilor* este principiul de a nu vinde decât pe bani gata, de a nu face nimic din credit.

Vânzarea pe datorie este o sistemă fatală, folositoare ovreilor; cumpărarea pe datorie este ruina consumatorului, este camătă deghizată care îmbogățește pe ovrei, este leagăna beției, al jafului, al corupției & al crimelor. Legea care a pus capăt vânzării băncilor pe datorie a făcut un mare bine: patima beției a scăzut, moralitatea publică a câștigat și la sută & crimele s-au împușinat.

Un alt serviciu mare adus lucrătorilor de către societățile cooperative înființate de dânși este formarea & dezvoltarea

societ()ilor de construc)iuni de case pentru locuin)ele muncitorilor: *building societies*, cari s-au fondat & ele tot pe principiul cooperativ & în conec)iune cu dânsule. Scopul acestor societ()i este de a procura lucr(torilor locuin)e comode, curate & de a-i pune în pozi)iune chiar de a deveni proprietari pe acele case.

Precum am spus mai sus, *storurile* cooperative, în loc de a da societarilor parte din bene“ciile ce trec peste “xul de 5% sau de a întrebui)ă acel excedent la sc(derea pre)ului obiectelor ce cump(r(clien)ii asocia)i, acel excedent s-a consacrat la formarea de societ()i de construc)iune, astfel c(lucr(torii asocia)i pot avea locuin)e bune & igienice, aerate & bine drenate, aprovizionate cu ap(în abonden)(& cu gaz. Precum i& procur(de la *storuri* obiecte de consuma)iune de calitate bun(, tot astfel i& pot procura locuin)e comode & s(n(toate.

Scopul societ()ilor de construc)iuni fondate din câ&igurile realizate de *storurile* cooperative este de a pune pe lucr(tori în stare de a satisface una din trebuin)ele cele mai neap(rate ale omului: locuin)a.

Cu partea de bene“ciu ce-i revine de la *storul* cooperativ & cu ce mai pune doparte, un lucr(tor econom & diligent poate foarte bine cump(ra sau zidi cas(, pl(tind cu amortizare banii avansa)i de societ()ile de construc)iuni, ipoteca pe acea cas(servind de garan)ie pân(la r(fuirea datoriei. Sunt acum peste 71 000 de lucr(tori membri ai societ()ilor de construc)ie. Acele societ()i proced astfel:

O *building society* cump(r(un loc întins, pe care însemneaz(stradele, face pe sub ele canalele trebuincioase, pune olanele pentru ducerea apei & a gazului, hot(re&te locurile pe cari se pot zidi case, l(sând din distan)(în distan)(spa)iuri slobode, ca s(nu “e prea gr(m(dite; drenajul & ventila)iunea se fac în cele mai bune condi)iuni igienice. Locurile destinate zidirilor sunt desp(r)ite “ecare în trei: gr(din(, curte & cas(. Casa între curte & gr(din(, gr(dina în fa)(, strada & curtea la spate; cur)ile a dou(case sunt desp(r)ite una de alta printr-un mic zid.

Casa se zide&te sau de chiar lucr(torul asociat, cu banii ce i se avanseaz(succesiv de societatea de construc)iune, sau i se zide&te de societatea de construc)iune, r(mâind ipotecat(la acea societate pân(la r(fuire. Anuit()ile se pl(tesc din

bene“ciile capitalului cooperativ & din economiile lunare sau s(pt(mânale ce pot realiza muncitorii. Casele sunt mai toate pe acela& plan de distribuire.

Societ()ile cooperative de produc(iune, de& nu au dat rezultate a&a de satisf(c(toare ca cele pentru plasare, nu trebuie îns(s(se cread(c(ideea este steril(& c(trebuie p(r(sit(, cu atât mai mult c(unele au reu&t foarte bine.

În Paris s-au f(cut mai multe încerc(ri de produc(iuni cooperative, dintre cari vreo patruzeci tot exist(& ast(zi, de& toate nu sunt într-o stare de invidiat. În timpul revolu(iunii de la 1848 s-a f(cut în Paris încercarea d-a se încuraja asemenea stabilimente cu avansuri de bani din casa statului, de a se în“ in)a ceea ce s-a numit *Des ateliers nationaux*. Existen)a lor îns(a fost efemer(. Poate c(momentul chiar nu era bine nemerit, într-un timp când spiritele erau cuprinse de preocup(iuni politice.

Una din societ()ile cooperative care a avut un succes deplin, f(r(concursul statului, este societatea lucr(torilor claviri&i, în“ in)at(la 1849. Patrusprezece in& au pus câte 50 franci “ecare & au în“ in)at un atelier. Acea societate a prosperat a&a de bine, încât ast(zi fabrica & uneltele, a c(ror valoare este de 275 000 franci, a devenit proprietatea limpede a acelor lucr(tori asocia)i. Ei iau & lucr(tori cari lucreaz(cu ziua, f(r(de a “ asocia)i. Altele îns(, de& au început foarte bine & au mers tot prosperând pân(la un timp, mai la urm(îns(au fost silite de împrejur(ri sau s(se dizolve, sau s(se abat(de la principiul primordial al cooperativelor. Voi cita aci exemplul societ()ii bumb(carilor din Suffolk.

La anul 1855 câ)iva lucr(tori bumb(cari, asociindu-se prin formarea unui mic capital, au închiriat o sal(, au cump(rat câteva r(zboaie de)esut & au început a lucra pe contul lor. La început lucrul mergea bine de tot; industria bumbacului era p-atunci în □barea ei, & asocia)ii, încuraja)i de succesul întreprinderii, au dat atelierului lor cu încetul o întindere din ce în ce mai mare; au în“ in)at chiar un atelier de tors; capitalul lor, din bene“cii, ajunsese la 125 000 franci. Sistema adoptat(deci era simpl(& bun(: un bene“ciu de 25% era luat pe tot anul de

la capital, iar ce mai prisosea se făcea în două, și o parte se împărțea asociaților ca supradividend, iar cealaltă se împărțea lucrătorilor cari lucrau cu plată, cu ziua, peste salariul ce li se cuvenea, ceea ce făcea cea mai bună parte a lucrătorilor, primind afară de salariu și o plată potrivită cu munca și cu silința lor, dezvoltau și zel mare, și activitate la lucrare, încât beneficiul mergea crescând răpede; și fabrica mergea așa de bine, încât pe la 1860 au putut zidi o fabrică mare, cu care au cheltuit 1 250 000 franci, și se pregăteau să mai zidească și o alta. Dar de-abia se mutase în zidirea cea nouă, când deodată izbucni războiul civil în Statele Unite ale Americii; atunci fumul încetează de-a mai ieși pe coșurile fabricelor de bumbac. Manchester devenise în câteva luni un oraș mort. Industria bumbacului se cufundase într-o criză (fără exemplu în istoria industriei. Lucrătorii asociați din Lancaster au luptat cu curaj și energie, însă, deși au urmat încă și după ce mai multe fabrici particulare stinseseră focurile mașinilor, dar tot în sfârșit au fost și dănați constrânși de necesitate să înceteze.

Nu începe îndoială că sistemul cooperativ se poate aplica mai bine la distribuție decât la producție, "încă, precum am mai spus-o, aceste din urmă își pot modera și restrânge operațiunile mai lesne și mai repede decât celelalte, mai ales ca au o clientelă "x", pe când celelalte, ca să subziste, trebuie să producă neîncetat sau să suspendeze. Cu toate acestea, nu începe îndoială că asociațiunea muncii cu capitalul la producție este un principiu salutar, care, bine aplicat, poate da în multe cazuri rezultate foarte bune. Sistemul acesta îl credem aplicabil mai ales în agricultură, și voi cita exemplul fermelor din Suffolk ale domnului Gurdon.

Acest proprietar, având în comitat mai multe ferme (moși), s-a hotărât să puie pe una dintr-însele în tovărășie cu câțiva lucrători de pământ. Și iată cum a procedat. A evaluat arenda fermei drept 150 de livre (3 750 fr.) pe an; deosebit de aceastăarendă a mai pus în tovărășie un capital necesar pentru o plată zilnică, modestă la lucrătorii și pentru cumpărarea de unelte și de semințe. Întreprinderea aceasta cu unsprezece tovarăși, lucrători agricoli, "ecare cu o parte deopotrivă, a avut un deplin

succes. În puini ani s-au plătit toate avansurile făcute, încât instrumentele și mașinile au devenit proprietatea acelor 11 lucrători.

Gurdon, încurajat de succesul dobândit nu numai în privința îmbunătățirii stării muncitorilor de pământ, a aplicat acest sistem la cele mai multe din fermele sale, și sistemul Gurdon a meritat un nume special. Unii din economiști l-au desemnat sub denumirea de *colectivism*.

Ceea ce-mi spunea amabilul Peter despre repozatul Gurdon mi-a adus aminte învoiala făcută de un bun și regretat amic al meu, de Grigorie Filipescu, la moșia sa Filipești-Grop (rile, din județul Brila, unde) (rânii foști clienți au devenit arendași moșiei, înțovărași între dânșii sub o bună direcțiune, cu un comitet dirijent ales dintre dânșii; plătesc și au plătit regulat totdeauna prin anticipație câștigurile; au sporit arenda cu 10 și 20% la "ecare termen de 5 ani și urmează a se de mai mult de cincisprezece ani, încât putem zice că experiența este făcută, căci a rezistat într-acest interval la ani de recoltă slabă, la ani de prețuri scăzute și la ani de necutare de produse. Aceștia sunt poate) (rânii plugari cei mai înștrâniți din toată România.

Asociațiunea între locuitorii) (rânii împroprietățiți prin legea de la 1864 ar avea avantajul de a face să dispară neajunsurile culturii celei mici; cincizeci sau o sută de mici proprietăți, având câte trei, patru și cinci hectare, de le-ar pune în țovărași, ar face o fermă de 300 sau de 400 hectare, care ar da un folos mai mare decât pământurile exploatare în deosebi. Un alt bine ce ar rezulta din acele asociațiuni ar " că s-ar stimula amorul propriu al "ecruia la lucru, s-ar scutura apatia izolărilor și s-ar învinge ignoranța prin lumina adusă de "ecare asociat.

În Germania, ca încurajare și dezvoltare a agriculturii, s-au întreprins) (ncile cooperative după sistemul imaginat de Schulze Delitsch.

Este învederat că o colectivitate de lucrători inspirată totdeauna mai multă încredere decât un individ izolat, oricât de mare ar " aptitudinea, aplicarea și moralitatea lui. Solidaritatea între oamenii cari au interes comun este garanția cea

mai bun(ce se poate oferi unei institu)iuni de credit, c(ci, r(spunderea “ ind colectiv(, membrii asocia)i se privegheaz(, se încurajeaz(unul pe altul & se întrec la munc(.

Principiul stabilit de Delitsch este de a se face credit de b(ncile agricole numai adev(ra)ilor muncitori de p(mânt & numai dup(o minu)ioas(cercetare asupra purt(rii & capacita)ii muncitorului & a condi)iunii de a deveni ac)ionarul b(ncii. Pe aceste principii, în anul 1865 existau în Germania 961 de asemenea asocia)iuni, din cari 498 num(rau 170 000 de asocia)i; sumele avansate de dânsule se suiau la 250 000 000 franci. Num(rul ajunsese la 1877 a “ de 1 827. Suma banilor împrumuta)i era de 500 000 000 franci & daraverile erau de 2 750 000 000 franci, treceau adic(peste 2½ miliarde.

Aceste asocia)iuni au dat agriculturii din Germania un foarte mare avânt.

Pe când Peter începuse a-mi explica mecanismul b(ncilor agricole & mi vorbea de socialismul cre&in al lui Taaffe, de tendin)a lui d-a interesa pe cei cari au mult la soarta celor cari nu au, îmi descria organiza)iunea industriilor mici în coopera)ii cum o introdusese Belcredi în Austria; tocmai vorbeam de ideile socialiste ale lui Lassalle & ale lui Karl Marx & de organiza)iunea Interna)ionalei, când auzim o g(l(gie mare în uli)(. Doi in& cam iu)i la “ re, dup(mai multe cuvinte proaste zise unul altuia, ajunsese la pumni & la p(ruial(& se formase în jurul lor un cerc mare de gur(-casc(. Ceea ce m-a mirat mai mult a fost s(v(d atitudinea impasibil(a doi-trei sergen)i de ora& cari stau & ei & se uitau cu curio&i dimpreun(, fl(r(s(se amestece & s(ia m(suri ca s(puie cap(t acelei gâlcevi sau s(ia pe lupt(tori s(-i duc(la poli)ie, ca s(-i înve)e minte de a se mai certa. Exprimând această mirare a mea, Peter îmi r(spunde:

„ Dar de ce s(se amestece dac(nimeni nu le cere nici interven)iune, nici asisten)(? , i-am mai spus c(la noi oamenii autorita)ii sunt servitori, iar nu stâpâni; aci nu este vreo crim(comis(, pare a “ un simplu delict, & dac(cineva se simte n(p(s-tuit, nu are decât s(reclame & s(cear(s(i se fac(dreptate. Sergen)ii au alergat acolo tocmai ca s(“ e la dispozi)iunea celui sau acelor cari ar reclama serviciile lor & ca s(împr(& tie

pe curio&, în caz când s-ar gr(m(di a&a încât s(împiedice circula)iunea.

„ Dar unde ar putea reclama & cine ar judeca gâlceava?

„ S-ar judeca la prim(rie de trei din cet()eni cari î& fac acolo rândul cu s(pt(mâna tocmai pentru a cerceta asemenea cazuri; iar de ar “ crim(, s-ar trimite pricina domnului Justi)iei ca s-o dea judec(torului de instruc)ie, care, dac(o poate cali- “ ca crim(, s(o trimit(procurorului ca s(sus)ie acuza)iunea înaintea juriului. Ace&ti trei func)ionari sunt ale& dintre doctorii în drept cei mai considera)i & sunt retribu)i. Acei ale& sunt obliga)i, vrând-nevrând, s(primeasc(aceste func)iuni cel pu)in pe un an.

„ Dar afacerile civile cum se judec(? câte tribunale & câte cur)i ave)i, de câ)i judec(tori se compune “ ecare instan)(& cine îi nume&te?

„ Avem justi)ie, dar nu avem tribunale & cur)i propriu-zise. La noi, când un om crede c(este n(p(stuit, trebuie s(-& dobân-deasc(dreptul ce i se cuvine. Acel care b(nuie&te c(i s-a f(cut o nedreptate sau c(i s-a r(pit un drept & voie&te s(se judece nu are decât s(se adreseze la judec(tori & s(-l cear(.

„ La care judec(tori? C(ci îmi ziceai c(nu ave)i nici cur)i, nici tribunale propriu-zise; la care judec(tori s(se adreseze? Cine sunt ei & cine îi nume&te?

„ Cum? cine îi nume&te? Cine nume&te pe medici, pe ingi-neri, pe arhiteci)? Îi nume&te facultatea de drept, dând titlul de licen)iat sau de doctor acelor cari au f(cut studii & au dobândit cuno&tin)ele necesare pentru a studia o pricin(& a o judeca conform legilor existente. Precum facultatea de medicin(nume&te pe medici, dându-le o diplom(prin care li se recu-noa&te c(au destule cuno&tin)ele pentru a c(uta un bolnav & a-i prescrie ce trebuie s(fac(ca s(-& redobândeasc(s(n) tatea; asemenea, oricine a dobândit diploma de licen)iat sau de doctor de la o facultate de drept recunoscut(are dreptul de a conduce o pricin(ca avocat, ca judec(tor, procuror sau judec(tor de instruc)ie. Oricine este licen)iat sau doctor în drept poate s(judece, precum oricine este doctor în medicin(poate c(uta & vindeca bolnavii cari se adreseaz(la dânsul.

„ S(ne l(murim bine, m(rog; s(ne închipuim c(am o mo&e, c(vecinul m(calc(& c(mi-a luat, f(r(s(aib(drept, o bucat(de p(mânt pe care voiesc s(o iau înapoi & s(“ u desp(gubit de pierderile ce mi s-au pricinuit. Cum fac & la cine m(adresez?

„ Lucrul este simplu. Cum face acel care suferă de o boală(? El sau cunoaște un medic, sau a□ din zvon c(X□ este un bun medic, expert mai ales în boala de care suferă; se duce la un medic în care crede c(poate s(aib(con“en)a & speran)a c(-l va vindeca. Se duce la dânsul, îi espune cazul, durerile & suferin)ele ce simte; acesta îl cercetează & caut(-a-l t(m(dui, dac(poate. Se adresează(la mai mul)i dac(voie&e & se caut(cu ei individual sau colectiv, cu medicul curent sau cu consultant)i. Întocmai astfel faci & dumneata în cazul de care îmi vorbești. Te adresezi la un judec(tor, adic(la un licen)iat sau doctor în drept, la doi sau la mai mul)i, dac(voie&i: la oamenii în cari ai con“en)(; le espui pricina, le ar()i actele pe care te întemeiezi, & ei sunt datori s(te lumineze & s(te sf(tuiasc(s(nu cau)i pricin(dac(cred c(nu ai dreptate; iar dac(î)i spun c(ei cred c(e&i în dreptul t(u, atunci îns(rcinezi pe unul, doi sau trei, pe câ)i vrei, cu conducerea & judecata pricinei, le faci procur(în regul(, dup(formele prescrise de lege. *i iat(ce faci cu ei:

Printr-o peti)iune adresat(domnului Justi)iei îi faci cunoscut c(doamna A□ cere cutare lucru de la domnul B□ & c(-l cheam(în judecat(, având rându)i judec(tori pe domnii X□ Y□ Z□ Domnul Justi)iei este obligat s(comunice acea peti)ie domnului B□ , invitându-l ca pân(la data ce se “xează(de domnul Justi)iei s(aib(-a-i face cunoscut pe judec(torul sau pe judec(torii s(i; totdat(determin(& ziua înf()i& rii pricinei.

Judec(torii astfel numi)i de p(r)i se adun(cu trei zile înainte înf()i& rii în camera destinat(lor la prim(rie & acolo numesc un judec(tor complimentar pentru cazul de divergen)(de opiniuni. *i dac(judec(torii numi)i de p(r)i nu se pot învoi asupra alegerii judec(torului complimentar, el se numește prin sor)i, sco)ându-se un bilet dintr-o urn(în care se a□ numele tuturor doctorilor în drept.

Fiecare parte poate să aibă unul sau mai mulți judecători, dar nu pot avea decât un egal număr de voturi la "ecce hotărâre, de numărul judecătorilor unuia poate să diferită de al celui alt.

În ziua înfrunții, pricina este spusă de părți sau de asistenții lor și se poate lua cuvântul cel mult de trei ori pentru "ecare; după aceea, părțile se retrag și judecătorii intră în deliberare față și cu judecătorul complementar, care nu poate lua cuvântul în deliberare, dar care votează împreună cu ceilalți judecători numiți de părți. Sentința astfel dată trebuie să "e motivată și bazată pe lege.

„ Dar dacă se dă o sentință greșită, cum, cu toată încredințarea lor, oameni sunt și pot greși, judecata aceea să rămână fără remediu?

„ De ce fără remediu? Îmi răspunde Peter. Partea care s-ar crede nepăsătoare nu are decât să apeleze la alți judecători, tot după procedarea ce am arătat mai sus, și, dacă judecata a fost greșită, sentința dată se poate reforma în apel.

Deosebit de aceasta, orice judecată se poate supune cercetării unei adunări de doisprezece doctori în drept în etate trecută de 45 de ani și care practică profesiunea de judecător de cel puțin zece ani. Acești învingători se pronunță asupra interpretării și aplicării legii și asupra respectului procedurii.

„ După sistemul acesta oricine voiește să trăiască din banii statului nu are decât să se ducă la școala de drept să dobândească diploma de licențiat, și apoi să trăiască toată viața lui din buget.

„ Niciodată, domnule; judecătorii, precum nici medicii, nu se plătesc de stat, ci se plătesc de acei cari au trebuință de serviciile lor. Sunt judecători mulțime fără pricină, precum sunt și medici și avocați fără clienți. Acei cari sunt învingători și experimentați, cari se bucură de stimă și de considerație sunt cetați, chemați și câștigați bani mulți. Acei cari nu se bucură de un nume bun sunt lăsați după ușă, cum se zice. Precum bolnavii nu se duc la medicii cari nu au nume bun, asemenea nici împrișinații nu se duc la judecători proști. Precum la medicii cari și-au făcut o reputație specială pentru unele boale aleargă mai cu preferință bolnavii cari pot ține de acele boale,

asemenea alearg(& la judec(torii cari &-au f(cut un nume în cestiunile ce voiesc a le încredin)a. Avem aici vreo trei-patru judec(tori vesti)i în cestiunile de delimitare; ei sunt chema)i de clien)i mai totdeauna când au câte un proces de delimitare. Avem al)i patru-cinci, celebrit()i în cestiuni de mo&tenire, cari ei sunt chema)i a judeca mai toate aceste litigiuri; sunt al)ii speciali în afaceri comerciale & de contabilitate etc.

Judec(torii cari sunt pl(ti)i regulat cu luna sunt doi de justi)ie, doi judec(tori de instruc)iune & doi procurori ce avem la cele dou(circumscrip)iuni judiciare. Ei sunt pl(ti)i din taxele ce se percep asupra timbrelor obligatorii ce se pun pe deosebitele acte. Serviciile lor sunt pu)in retribuite, “ indc(judec()ile s-au împu)inat de când s-a introdus această sistem(. Nu este drept ca cet()enii cari nu au pricini de judecat(& cari tr(iesc o via)(pacinic(s(pl(teasc(pentru acei cari au daraveri între dân&i pe cari nu le pot rezolva altfel decât supuindu-le judec()ii.

„ Cu modul acesta s(racii sunt priva)i de justi)ie, “ indc(ei nu pot pl(ti judec(torii.

„ Nicidecum nu exist(acest inconvenient, c(ci prim(riile, precum pl(tesc medicii pentru c(utarea bolnavilor s(raci, tot asemenea pl(tesc judec(tori obliga)i a împ(ca pe acei cari se înf()i&eaz(cu un act de paupertate.

Amicul meu, întinzându-se la vorb(, îmi spune c(de câtva timp se f(cea o propagand(foarte activ(printre muncitorii din fabrici & din ateliere, de c(tre unii oameni veni)i de peste m(ri, din Svi)era, din Fran)a & din Germania, & c(lumea era îngrijat(, c(ci cestiunea era arz(toare. Era vorba de starea cea trist(a muncitorului care nu are un capital acumulat & trebuie s(munceasc(ca s(poat(tr(i; era vorba de omul s(n(tos, vrednic & activ care dac(o zi nu g(se&te de lucru, nu are ce mânca.

„ În)(rile cele mai înaintate în civiliza)iune, îmi zicea el, acolo mai ales unde ora&ele au luat o întindere f(r(m(sur(, popula)iunea proletar(, atras(de speran)a unui câ&ig mai mare decât la)ar(, se gr(m(de&te cu prisos, a&a c(o mul)ime de muncitori bat la u&ile me&terilor & fabrican)ilor, cerând s(le dea de lucru ca s(poat(c(p(ta cu ce s(-&)ie via)a dintr-o zi pân(într-alta, & nimeni nu le deschide. Magaziile pline pân(

în pod cu produse, care așteaptă cu anii până să se cerute, în banii închiși și [nu] mai lasă ca să se întoarcă ca să înceapă alt rând de operațiuni; astfel lucrarea se împiedică și pune pe fabricanți în neputință de a ocupa pe toți cei cer de lucru, încât o mulțime de muncitori nu au uneori altă perspectivă decât a se culca nemânca și a muri de foame.

Numărul nenorociților cari nu gătesc de lucru și al acelor care (ror remunerare nu este îndestulătoare creșterea din zi în zi și a adus o stare care merită atențiunea și solitudinea cugetătorilor și oamenilor de stat. Numai în orașul Londrei numărul acelor cari au trebuință de existență și care vin în ajutor parohiile cu legea săracilor (*poor law*), trece de 150 000, deosebit de cei susținuți de nenumărate societăți de caritate; cu toate acestea, nu este diminuează (nu se gătesc în parcuri și pe străzi oameni morți), pe cari medicul legal îi declară de *starvation* (mort de foame), precum ar zice mort de holeră sau de apoplexie.

În casele de lucru (*work-house*), stabilimente cari se deschid acelor cari nu au unde petrece noaptea, de li se dă acolo o saltea și o bucată de pâine cu condițiunea de a plăti acea ospitalitate a doua zi în muncă, nu se gătesc a li se da alta decât de a sparge pietre pentru macadamul străzilor; deși printre dânși sunt unii lucrători, meșteri de frunte, cari ar putea produce obiecte de preț.

Cerșetoria este oprită de lege, dar la tot pasul te împiedici de mâni care-ți oferă știri, jucării, chibrituri, cerșetori de cari nu poți scăpa decât dând un gologan, nu ca să le dai marfa, dar ca să poți trece înainte. Nu te poți arăta la o fereastră fără să nu înceapă să-ți urle un minavét sau o primadonă de doi-trei anișori, nu ca să-ți facă plăcere, dar ca să-ți rănească urechile și să-ți dai să tacă. Nu poți chema o birjă fără ca doi-trei călăreți să-ți sară în ajutor, fără a-ți trebuință, dar ca să-ți întinză mâinile la plată.

Presa a relevat, acum în urmă, pentru Londra și pentru Berlin, niște fapte atât de hidoase și de dureroase, care se îngrozește mintea omenească, fapte cari nu pot avea originea lor

decât în mizeria cea mai desperat(; *La faim est un mauvais conseiller*□.

R(ul provine, zic unii, din cauz(c(produc)iunea a devenit prea mare & întrece trebuin)ele consuma)unii. Este adev(rat c(unele obiecte, precum sunt cele mai multe obiecte de lux & de art(, tr(surile, bijuteria, stofele bogate & altele, nu pot g(si cump(r(tori decât numai în clasele avute, pu)in numeroase; dar nu este mai pu)in adev(rat c(partea cea mare a popula)iu- nilor nu-& poate procura nici hran(îndestul(toare, nici îm- br(c(minte potrivit(cu cerin)ele anotimpurilor, nici locuin)e comode & s(n(toate; cu atât mai pu)in le r(mâne un prisos pentru obiecte scumpe de podoab(ca s(poat(duce o via)(potrivit(cu starea de civiliza)iune în care ne-au adus & iin)a, artele & me&te&ugurile.

Partea cea mare a poporului consum(pu)in nu pentru c(nu are trebuin)e, dar pentru c(n-are ce da în schimb, nu are cu ce cump(ra. Este o vorb(a românului: □Poste&te robul lui Dumnezeu pentru c(nu are ce mânca□

Cine poate s(zic(c(zdren)urosul & descu)ul nu s-ar îmbr(ca mai curat & mai elegant dac(ar avea puțin)(s(-& cumpere haine & înc(l(minte mai bune & mai îndestul(toare; c(, în loc de a tremura iarna în haine de var(, nu &-ar cump(ra palton sau blan(; c(nu i-ar “ mai bine s(locuiasc(în cas(de zid curat(& mobilat(, în loc de a sta ghemuit în bordei sau colib(, f(r(a&ternut & f(r(scaun; c(i-ar pl(cea s(-l ploaie din tavan & s(-l □uieră vântul din toate p(r)ile & c(n-ar “ mul-)umit s(m(nânce în toate zilele o bucat(bun(de carne cu pâne în loc de m(m(lig(în zeam(de & ir.

Decât a sus)inea c(produc)iunea întrece trebuin)ele, ar “ mai exact a zice c(marea majoritate a popula)unii nu are mijloace de a-& procura cele de trebuin)(, c(num(rul acelora cari pot consuma este prea m(rginit & c(mul)imea este s(rac(.

Starea muncitorului ast(zi este l(sat(la voia întâmpl(rii. Nu este sigur s(poat(c(p(ta totdeauna, prin munc(, ce s(m(nânce mâne, încât muncitorului con&tiincios nu-i r(mâne

^{a)} Foamea este sfetnic r(u (fr.).

uneori decât să se lase să moară de foame el și copiii lui, iar celui slab de înger să-l ispitească viciul, corupțiunea și crima.

Studiul acestor rele a dat naștere la o mulțime de teorii și de sisteme. Așa se spune aici ideile deosebitelor economice, morale și sociale ar “ și lung de spus, și afară din cadrul ce mi-am tras. Voi încerca însă așa se spune pe cât voi putea mai scurt teoriile cari ating direct sau indirect starea muncitorului plugar și interesele agriculturii în general.

În vechime, ca și astăzi, statele cele puternice au căutat să-și aproprieze părțile de mânturi întinse în teritoriile depărtate, unde să-și poată deversa excedentul populației și să-și creeze, printre neamurile barbare și sclabitate, consumatori pentru produsele naționale. Luptele pentru Algeria, pentru Tonquin, Congo, Asia Centrală, Insulele Caroline au fost urmările ideii coloniale. Fiecare stat caută să-și ocupe pe față părțile de mânturi o întindere cât să-și poată mai mare, și s-a creat o sistemă completă.

Coloniile, deși au fost și sunt un mijloc puternic de îmbogățire pentru patria-mamă și se răspândesc civilizațiunea europeană în teritoriile barbare, dar nimic nu dovedește că ele să-și aducă vreun folos muncitorilor.

Engliza, deși a prins o mare parte a globului, colonizând într-un mod sistematic și inteligent, procurând produselor sale consumatori cu milioanele și cu sutele de milioane, îmbogățind pe mulți din supușii săi așa cum nu s-a mai pomenit și astfel sporind bogăția sa națională, dar n-a adus nici o ușurare mizeriei muncitorilor, din contra, mizeria lor a mers tot crescând; s-ar zice că cu cât se ridică mai mult nivelul bogăției unora, cu atât crește și se răută mulțimea: ban la ban trage.

Nu este o jumătate de secol de când California era o țară săracă și San-Francisco un sat mic, unde locuitorii duceau toată viața modestă, dar îndestulată. Astăzi California este una din teritoriile cele mai bogate din lume și San-Francisco un oraș strălucit, înzestrat cu tot luxul, cu toate înlesnirile și perfecțiunile ce înțin și arta ingierească a putut înșcoli; dar deodată cu bogăția sa a introdus și mizeria.

Un mijloc de îmbogățire națională a cărei popularitate merge crescând de câtă vreme, deși a fost blamat și condamnat până ieri de toți părșinii înțin ei economice și sociale, este

sistema vamal(, punerea de d(ri grele pe produse & obiectele venite din strein(tate, ca s(nu poat(concura cu cele indigene. Ceea ce se numea protec(ionism ast(zi s-a intitulat *încurajarea industriei na(ionale*. Este sus(înut cu mult(persisten(de mul)i liberali, de& deasupra por)ii secolului în care am intrat acum optzeci & cinci de ani st(libertatea, chemând la dânsa pe cei mâhni)i & scârbi)i, c(ci numai de la dânsa puteau s(a&tepte mântuire & mâng(iere. Adev(ratul liberalism este de a asigura “ ec(ruia, f(r(distinc)iune de na&ere & de pozi)iune social(, libertatea cuget(rii, a cuvântului & a ac)iunii, libertatea ac)iunii individuale, c(ci acestea sunt puterile cele adev(rate ale societ()ii & ale vie)ii.

Fran)a, al c(rei sânge generos a curs mai mult de o jum(tate de secol pentru ap(rarea libert()ilor, s-a f(cut ast(zi campionul protec(ionismului; l-a adoptat ca baza regimului s(u economic & social, regim care o va duce încetul cu încetul d-a-nd(ratele la corpora)ii & st(rostii, la o feudalitate burghezeasc(.

Pentru încurajarea agriculturii, care la dânsa, ca pretu-tîndeni, se a□ în suferin() , n-a putut chibzui alt mijloc de mâng(iere & de ajutor decât a lovi grânele streine cu o dare de trei franci de “ ecare hectolitru, ceea ce echivaleaz(cu un impozit de o centim(& jum(tate pe kilogramul de pâne, impozit analog cu acel din Italia asupra m(cini&ului, care a ridicat atâtea nemul)umiri & blesteme, pân(ce tânguirile s(racilor l-au f(cut s(înceteze.

Pentru grâul românesc în special, deosebit de cei trei franci, a mai ad(ogat înc(o dare de 50% pe valoare, astfel c(o kil(de 400 de óca de grâu românesc, al c(rui pre) ar “ , s(zicem, 100 fr., ar pl(ti mai întâi 50 fr., aproape 8 franci de hectolitru, & dup(aceea al)i 3 franci darea general(, adic(11 fr. de hectolitru; încât, dac(o nevoie ar duce pe francezi s(m(nânce pâne de grâu românesc, ei ar pl(ti un impozit de cel pu)in 10 centime pe kilogram de pâne; asupra cui ar ap(sa mai greu aceast(dare dac(nu asupra muncitorului, care el m(nânc(mai mult(pâne decât bogatul?

În Englitera mai toate sistemele puse înainte pentru a putea ajunge la îmbun(t()irea st(rii muncitorilor sunt bazate pe asocia)iunea liber(a capitalului cu munca. Am ar(tat rezultatele

norocite ce a produs această sistem(în agricultur(, asocia)iu-
nea proprietarului cu muncitorii plugari, unul aducând în tov(-
r(&e p(mântul & instrumentele agricole, iar celalalt munca
lui, bra)ele. Nu numai c(a&a se face o cultur(mai bun(, “ecare
muncitor “ind direct interesat ca p(mântul s(“e cât se poate
de bine lucrat, ca productul s(“e mai abundent & de calitate
mai bun(, c(ci câ&igul este pentru to)i, dar ceva mai mult:
moralul & demnitatea muncitorului se ridic(în contact cu
proprietarul, care este un om de o educa)iune & o înv()(tur(
mai înalt(. Acolo unde s-a introdus această sistem(viciul b(u-
turei a sc(zut în mod sim)itor.

O idee care de câtv(timp g(se&te r(sunet chiar & în Engli-
tera este aceea a *naționalizării pământului*.

Karl Marx a sus)inut c(ar “ un mare câ&ig pentru stat
dac(&-ar apropria p(mântul, pl(tindu-se proprietarilor actuali
o rent(“ x(, un num(r(de ani m(rgini)i.

Din dou(una, r(spund acei cari combat această sistem(:
sau c(în rent(, deosebit de venitul anual al p(mântului, ar “
cuprins(& o sum(pentru amortizare cu care s(se poat(
compune pân(la “nitul termenului valoarea p(mântului, &
atunci nu este nici un câ&ig pentru stat, sau c(în acea rent(
nu s-ar cuprinde decât venitul anual, & atunci nu ar “ r(s-
cump(rare, ci o adev(rat(spolia)iune. A&a ar “ câ&ig, & câ&ig
mare pentru stat; dar ce se face cu dreptatea? *i chiar a&a,
adaog(ei, s(zicem pentru un moment, ca s(trecem peste toate
considera)iunile de moral(& de justi)ie, & c(statul a devenit
proprietarul p(mântului, se na&te întrebarea: ce ar putea face
cu dânsul decât a-l închiria la muncitori pe termene lungi sau
scurte, pe 5, pe 10 sau pe 99 de ani, cu rent(în bani sau în na-
tur(, cu rent(“ x(sau propor)ionat(cu produc)iunea? Apoi o
asemenea sistem(a fost & este în practic(în mai multe)(ri;
rezultatele ce d(sunt cunoscute & judecate. Este ceea ce se
practic(în mai multe p(r)i ale Asiei, & chiar în Turcia euro-
pcean(, unde mai tot p(mântul, afar(de pu)ine escep)iuni de
p(mânt *mulkin* (proprietate), este sau al stabilimentelor pioase,
vakuf, sau al sultanului, *miri*, cultivatorul “ind un simplu
locatar sau arenda&care pl(te&te o rent(anual(, în unele

localit()i în bani, în altele în natur(, cam 10% din productul dobândit. Cu toate acestea, muncitorul agricol din Turcia nu poate “ citat ca un model de prosperitate.

S-a zis poate c(turcii n-au & iut s(organizeze & s(administreze cum ar “ fost bine, dar avem un alt exemplu, acela al Indiilor, unde nu se zice c(englezului i-a lipsit spiritul & geniul organizator. * i acolo p(mântul este al statului sau na)ionalizat; cultivatorul, în loc de a pl(ti arenda sau renta la un particular, o d(statului sub numire de impozit fonciar, impozit care produce 550 000 000 franci pe an, cam jum(tatea venitului Imperiului Indian &, cu toat(buna organiza)iune, nici acolo nu se poate sus)ine c(starea agricultorului ar “ mai fericit(decât în)(rile unde exist(proprietatea individual(.

Cu toate acestea, na)ionalizarea p(mântului are mul)i adep)i nu numai în Irlanda & Sco)ia, dar & în Marea Britanie. Îns(nici cei mai înfoca)i partizani, nici Wallace în scrierea sa *Land-naturalisation*, nici Henry-George în *Progress and Poverty*, n-au mers pân(a pretinde c(s-ar putea lua p(mântul altfel decât pl(tindu-se proprietarului valoarea cea adev(rat(, care valoare, dup(apre)ierile lui Rolland Giffon, ar “ pentru Engli)tera de 50 000 000 000 franci (cincizeci miliarde de franci sau dou(miliarde de pfun)i sterling), iar venitul de 1 650 000 000 franci (un miliard & ase sute cincizeci de milioane de franci sau & asezeci & ase de milioane de pfun)i sterling), pe venit de 3½%.

De& aceste sume sunt colosale & nepomenite, dar s(zicem c(plata ar “ posibil(& c(p(mântul Engli)terei ar deveni deodat(al statului. Cum s-ar regula închirierea anual(, cum s-ar face reparti)iunea “ ec(rui muncitor? Prin concuren)(, sau prin bun(tocmeal(? Prin concuren)(, muncitorului nu i-ar r(mânea nimica, pentru c(lupta între mu&terii ar urca în unele cazuri pre)ul pân(a trece peste ceea ce cultivatorul poate scoate din cultura acelui p(mânt. Prin tocmeli libere ar “ a se da p(-mânturi de aceea& calitate la unii mai scump & la al)i)ii mai ieftin, de unde ar urma tot felul de b(nuieli & de acuz(ri drepte & nedrepte. Dar când nu s-ar dobândi pre)urile cerute, a cui ar “ vina & a cui paguba?

Argumentul cel mai puternic al partizanilor naționalizării pământului este creșterea sau suirea naturală și progresivă a prețului pământului, aceea supravaloare de care ei zic că nu este cu dreptul proprietarului și că se cuvine societății întregi. Acest argument a părut atât de serios, încât a făcut pe unul din cei mai mari economiști ai veacului, pe învâtitul și ilustrul profesor de la Oxford John Stuart Mill, să susțină că statul este în drept să și aproprieze acea creștere a valorii pe care a numit-o el *unearned increment* (spor necăștigat), care nu provine nici din muncă, nici din iscusința proprietarului, ci numai din mersul natural al progresului social.

Dar atunci consecința logică a acestui argument ar că statul, la rândul său, să fie dator să despăgubească proprietarul când s-ar întâmpla ca prin forță împrejurărilor valoarea pământului să scadă în loc de a crește, ceea ce se întâmplă de când în America, în Indii, în Australia s-au dat culturile cerealelor câmpii întinse și virgine. Acolo traiul este mai lesnicios, și munca este mai ieftină și produsul mai abundent; aceasta a adus în Europa o scădere însemnată în prețurile produselor și, prin urmare, o depreziere a valorii pământului, depreziere care în Franța a ajuns la 33% și merge tot înainte, încât este temeră să vă ajunge în puștină la 50%.

În fața acestei crize, mulți agricultori și-au pierdut cumpătul și, în loc de a se lupta cu nevoia și a căuta să facă o cultură mai perfecționată, în loc de a transforma unele câmpii de arături în islazuri și livezi, ca să dea o mai mare dezvoltare creșterii de vite, s-au lăsat descurajați, părăsesc fermele, lasă câmpii nelucrate, fug de la țară și aleargă la oraș cu speranța de a găsi acolo un salariu mai bun, și nu fac decât să adauge la mizeria meseriașilor, scăzând prețul muncii prin concurența lor. Populațiunea orașelor merge tot crescând, pe când cea de la țară scade, și munca agricolă devine din zi în zi mai dificilă cu cât raportul între întinderea pământului și numărul brațelor scade.

În România acest raport este de 16 hectare de agricultor, din cari 9 hectare pământ cultivabil. Fiecare lucrător comindu-se a cuprinde cu plugul, cu sapa cât poate mai mult loc, pe care nu-l

poate lucra cum trebuie, p(mântul se ostene&te hr(nind buru-
ieni & pai, & produc)iunea merge sc(zând. Sunt acum dou(zeci
& cinci de ani, cultivatorii români contau produc)iunea medie
în grâu de 18 hectolitre pe hectar (1½ kil(de 400 de óca pe
pogon); ast(zi produc)iunea medie nu e mai mult de 10 hecto-
litri pe hectar (14 sau 16 bani)e de pogon), ceea ce nu este nici
a patra parte din cât produce hectarul în)(rile unde cultura
este înaintat(& unde plug(ria merge înjugat(cu cre&tearea de
vite & se ajut(cu îngr(& ri, drenajuri & iriga)iuni. La noi, dac(
vom excepta vreo dou(-trei jude)e din Moldova, agricultura nu
se poate zice c(a ie&t înc(din starea primitiv(. Îi lu(m pu)inul
ce putem f(r(a-i da nimica.

Carrey compar(p(mântul cu o banc(care nu împrumut(
pe cel ce hr(ne&te decât cu condi)iunea de a-i pl(ti datoria; &
cu cât îi pl(te&te mai bine & mai regulat, cu atât îl împrumut(
mai mult, dar când datornicul nu-i înapoiaz(regulat ceea ce
s-a împrumutat creditul scade, împrumuturile se mic&oreaz(,
pân(îl d(afar(din cas(.

Din toate industriile, agricultura cere mai mult(cuno&in)(
& &iin)(, cuno&in)(de “ zic(, de chimie, de geologie, de meteo-
rologie, “ ziologie vegetal(& animal(, de &iin)a electricit(ii
& o cuno&in)(adânc(a obiceiurilor & a vie)ei plantelor & a
animalelor; cu toate acestea, educa)iunea & instruc)iunea
agricultorului este mai nec(utat(decât a târgove)ului;)(ranul
plugar este mai expus la pagube de l(custe, de grindin(, de
înecuri & de foc f(r(desp(gubire. * i când compar(m modestele
ma&ni de cari se serv(agricultura cu mul)imea & cu colosalele
cor(bii & vapoare cari sunt la serviciul comer)ului & cu ma&ni
complicate & ingenioase de cari se serv(industria manufac-
tural(, s(nu ne mai întreb(m de ce agricultura a r(mas înapoi
de celealalte dou(ramuri surori, nici de unde provine criza. O
cauz(însemnat(a crizei a fost & este ruperea echilibrului ce
exista mai înainte între mijloacele de cari dispuneau deopotriv(
câte&trele ramuri ale produc)iunii bog()iei na)ionale, care
echilibru de la o vreme a încetat d-a mai exista.

De la începutul veacului & mai vârtos în a doua jum(tate a
sa, institu)iunile de credit s-au înmul)it, au luat o dezvoltare

care le-a permis să puie capitaluri mari, mijloace puternice în serviciul comerțului și fabricațiilor, înlesniri de care agricultura nu s-a putut folosi. Beneficiile de scont și de circulație, casele de credit de tot felul, societățile anonime și în comandită au putut procura comerțului și industriei bani cu 4, cu 3 și cu 2%, pe când agricultura nu s-a putut ajuta decât cu ipotecă, cu casele de credit fonciar cu 5 și cu 6½%, rate cari întrec venitul ce poate da pământul. Chiar în patria creditului, în bogata Anglia, agricultorul trebuie să dea cel puțin 7% ca să procure bani, pe când comerțul și industria găsește cu 2 și uneori cu 1%, dar cu 3% oricând.

Un fabricant sau un comerciant este destul să aibă ceva, ceva cunoscut în piață de om activ și onorabil și să aibă cu ce să întâmpine micile cheltuieli ale unei instalații, pentru ca prin emitere de bilete la ordin și prin poli să poată deschide credite de zeci și de douăzeci de ori mai mari decât capitalul ce posedă. Cu un capital de 10 000 lei își poate procura bani și marfă pentru 100 000 și 200 000 lei cu 4% și cu 3%, pe când agricultorul care ar avea un pământ de aceeași valoare de 10 000 lei nu și-ar putea procura decât un credit de 5 000 lei, plătind 6 și 6½% pe an; natura operațiilor agricole nu permite a se angaja, ca fabricantul și ca comerciantul, a plăti în termene scurte. *i nu numai că agricultura nu se poate servi de nouele și numeroasele instituții de credit cari există astăzi, dar multe fonduri cari mai înainte serveau ipotecile s-au mutat și au trecut în serviciul industriei și comerțului, unde probabilitățile de câștiguri sunt mai mari.

Într-adevăr, în repartițiunea nedreaptă a puterilor lucrătoare există învederat o mare lacună, o lipsă de echilibru în defavoarea industriei agricole, a industriei care merită mai multă sollicitudine și îngrijire. Domnul Frédéric Fleury a cutat să facă să dispară acea nedreptate prin adoptarea unei sisteme de credit care, de s-ar realiza, ar aduce mari și însemnate servicii agriculturii.

Ideea domnului Fleury este de a mobiliza o parte a proprietății fonciare; el propune ca proprietarul să fie autorizat să emită bilete ipotecare pentru o sumă echivalentă cu a patra

parte a valorii proprietății sale, bilete platnice la o scadență determinată, la 5 sau la 10 ani; acele bilete garantate de state și de autorități și circule libere ca biletele Băncii Franței, statul percepând $2\frac{1}{2}\%$ pentru autorizarea și garanția sa.

Aceste bilete, zice domnul Frédéric Fleury, ar "mai sigure decât biletele Băncii Franței, cari nu sunt asigurate decât pe o valoare reală (de o treime, valoare care și aceea poate să dispară; aurul din pivnițele băncii se poate fura sau jefui, sau valoarea lui poate să scadă prin descoperirea unei mine abondante de aur, pe când garanția biletelor ipotecare ar "de 12 ori mai mare. Garanția biletelor Băncii Franței este pe o valoare de 3 ori mai mică, pe când biletele ipotecare ar "garantate pe o valoare de patru ori mai mare, valoare care nu se poate nici fura, nici jefui.

În toți timpii vechi și moderni s-au ivit idei de reforme sociale, unii reformatori mergând cu gândul până la răsturnarea completă a societății actuale și la edificarea de sisteme noi din imaginațiunea lor și așezate pe alte baze și pe alte principii. Astfel a fost de exemplu societatea saint-simoniană, fourrieristă (cu phalansterele, și altele, cari au apărut lucrând pe față) în Franța, îndată după revoluțiunea de la 1830, sisteme cari nu țineau seamă nici de familie, nici de proprietate, nici de religie, utopii cari nu puteau să aibă o viață lungă și care au dispărut lăsând numai un suvenir istoric.

Revoluțiunea de la 1848 a scos la lumină ideea Ateliereilor Naționale, care s-au stabilit domnește în Palatul Luxemburg, sub direcțiunea lui Louis Blanc. Ideea nu era nouă, căci se întemeia pe principiul asociațiunii muncii cu capitalul, idee aplicată în multe cazuri cu succes în Anglterra, cu deosebirea numai că acolo erau asociațiuni libere formate prin inițiativa muncitorilor cari aduceau în asociațiune și munca, și capitalul lor, pe când în atelierele naționale din Paris muncitorii aduceau în asociațiune numai munca, iar capitalul era pus de guvern, de la stat, un capital pentru care muncitorul francez nu putea să aibă acea iubire și durere de inimă ce avea muncitorul englez pentru capitalul adus de dânsul, fruct al muncii sale anterioare, al silinței, al economiei și al privațiunilor, capital pentru care

avea grija să se păstreze și să se sporească. Aci puțin în privința sa, uvrierului francez dacă se periclita sau se pierdea un capital care nu era al lui. *i de unde în Anglia sistemul asociațiilor cooperative au dat rezultate bune, în Franța rezultatul atelierelor naționale a fost descurajator.

Focarul ideilor socialiste era în Germania, de unde au ieșit o mulțime de sisteme de asociații, având toate de scop organizarea muncii. Nomenclatura chiar ar “lungi”. Voi cita însă pe unii din reformatori și organizatori.

Schulze Delitsch, care era de școala engleză, vedea mântuirea muncitorilor numai în ajutorul lor mutual, în înțelesul termenului de atelier prin asociația muncii cu capitalul adus de muncitori din economii și parstrare. El zicea că muncitorul trebuie să învețe a nu accepta îmbunătățirea soartei sale decât numai de la propria sa inițiativă, iar nu să recurgă la ajutorul guvernului și să nu accepte de la stat.

Lassalle era și el partizan al asociației celor două puteri productive, munca și capitalul, dar zicea că mijloacele nu iartă pe muncitori să aducă în asociație un capital suferent și cerea ca și statul să vie în ajutor. Pentru formarea aceluiași capital, propunea o dare generală precum este aceea pentru săraci în Anglia (*poor law*), cari bani să nu se împartă zilnic la cei lipsiți, ci să se formeze cu ei un fond special, o bancă centrală administrată de asociația generală a muncitorilor. El credea că putea să aplice sistemul său cu un ajutor de la stat de *o sută de milioane de talere* (372 milioane franci). Ideea lui era ca în puterea acestui fond să se emită bilete pentru suma de trei sute de milioane de talere (1 116 000 000 franci).

Lassalle era un socialist conservator, care atribuia mizeria muncitorilor industrialismului și bancocrației; tânăr, ager, erudit și elocvent, cuvintele lui aveau un mare răsunet mai ales în Germania. Principele Bismarck avea o mare considerație pentru caracterul și ideile ce propaga. Iată ce zicea marele cancelar la 1878 în Parlament:

□ Dacă cineva ar voi să încerce o întreprindere de asemenea natură, s-ar putea foarte bine să aibă trebuință de o sută de milioane de talere; un asemenea lucru nu mi s-ar părea nici

nebunie, nici absurditate. În Ministerul de Agricultură facem încercări asupra deosebitelor sisteme de cultură, n-ar oare bine să facem asemenea încercări și în privința muncii omului, ca să încercăm să rezolvăm, prin îmbunătățirea soartei muncitorului, chestiunea numită *democrația socială*? Imputarea că mi s-ar putea face este că m-am oprit în cale, ar că să mi se zică că n-am stăruit până la dobândirea unui rezultat satisfăcător; dar mi-a lipsit timpul. Politica din afară mi-a absorbit toate gândurile. Îndată însă ce voi avea timp și ocaziune, sunt foarte hotărât să mă ocup de această chestiune. □

Aceste cuvinte au fost cut pe mulți și prenumere pe principele Bismarck între adepții lui Lassalle, cu atât mai mult că la congresul economist de la Eisenach la 1876 a trimis acolo pe amicul său Wagener, care a dezvoltat teza regalității, zicând că instituțiunea monarhică nu poate avea viitor decât întorcându-se la originea sa, adică arătându-se atât în teorie, cât și în practică scutul dreptului celui slab și protectorul nenorociilor. Iar de vă căuta sprijinul printre baronii industriei și printre principii bursei, autoritatea îi va scădea și se va cufunda.

Karl Marx și Bakunin, exagerând mai în urmărește ideea asociațiilor, au ajuns dintr-o iubire rău înțeleasă a muncitorilor la naționalizarea proprietății, la naționalizarea instrumentelor de muncă; și de observat că nici Lassalle, nici Karl Marx n-au pus înainte și chestiunea naționalizării banilor; și unul, și altul, zice un economist, erau israeliți. , elul către care tindeau colectivității era:

Proprietatea proprietății și a instrumentelor de muncă să fie colectivă a tuturor;

Familia de astăzi să fie înlocuită cu o familie egalitară și liberă, în care cea de astăzi este opresivă, în care căine pe femeie și pe copii robi ai bărbatului și ai tatălui;

Înlocuirea stăruirii actuale printr-un organism social bazat pe cea mai completă autonomie a grupelor și a comunelor federate pentru organizarea serviciilor publice; cultura completă a proprietății, înfrumusețarea globului și fericirea comună;

Egalitatea civilă, politică și economică a tuturor "in"elor omenești, fără distincțiune de sex, de culoare, de soi și de naționalitate;

Garan)ia independen)ei individuale, l(sând în posesiunea
 “ ec(rui produc(tor escedentul valoarei ob)inute prin lucrarea
 sa asupra materiei ce a lucrat;

Asigurarea “ ec(rui membru a societ()ii c(va dobândi cu
 cheltuiala colectiv()ii o instruc)iune integral(& profesional(
 în raport cu totalitatea cuno&tin)elor din timpul s(u.

O idee care a avut un mare r(sunet & care într-o vreme
 ajunsese a dispune de mari mijloace este *Interna)ionala*; nu-
 m(ra membrii s(i în Europa & în America cu milioanele. Dar,
 în loc de a întrebui)a fondurile ei a sus)ine & a încuraja aso-
 cia)iunile de munc(, a întrebui)at contribu)iunile membrilor
 a sus)ine & încuraja grevele. Ast(zi muncitorii au început a
 în)elege c(grevele au reu&it uneori a sili pe patroni s(acorde
 o sporire de salariu, dar n-au întârziat a scumpi pre)ul obiec-
 tului &, prin urmare, a împu)ina num(rul mu&terilor, & mul)i
 lucr(tori r(mân pe din afar(f(r(a li se putea da de lucru.

Din exagera)ie în exagera)ie, unii din adept)ii lui Karl Marx
 & ai lui Bakunin au mers pân(a propaga c(:

Dumnezeu este [cel] mai mare inamic al poporului, c(

Nu trebuie nici credin)(, nici supunere, c(ci numai astfel
 se poate edi“ ca o societate nou(, democratic(, socialist(, c(

Nu trebuie nici patrie, nici na)iune; nimic alt decât comuna
 & omenirea, c(

Patria este o idee abstract(& seac(, în numele c(reia regii
 împing popoarele a se m(cel(ri unele pe altele, c(

Patria este un fapt “ ziologic care se m(rgine&te în casa ce
 locuie&ti, în comuna în care munce&ti, iar mai încolo nu trebuie
 s(vezi decât cercul în care domnesc acelea& principii & unde
 se dezvolt(acelea& trebuin)e.

Iat(la ce abera)iuni poate ajunge spiritul omenesc când
 pierde din vedere principiile primordiale ale moralei, ale drep-
 turilor & ale datoriiilor.

XXV. IOAN CÂMPINEANU

*Discurs rostit la Academia Română
la 28 martie 1880^a*

*tiin)ele naturale au fost obiectul principal al studiilor mele din tinere)e. Descoperirile lui Cuvier & ale lui Elie de Beaumont asupra forma)iunilor geologice & asupra succesiunii locuitorilor pamântului deschideau în spiritul meu un orizont pl(cut vie)ei în care voiam s(intru. Admiram cum Arago & Dumas^b f(ceau inteligibile, chiar diletan)ilor &tiin)ei, cestiunile cele mai complicate & mai transcendente ale “lozo“ ei naturei & cum înv()a)ii secolului al XIX înavu)eau pe toat(ziu) a &tiin)a cu o mul)ime de descoperiri. Urmam cu religiozitate miile de observa)iuni & esperien)e cu cari Humboldt preg(tea marea oper(&tiin)i“ c(ce a l(sat lumii. Dar(evenimentele, la cari mi-a fost cu neputin)(s(nu iau & eu parte, m-au distras de la studiile mele de predilec)iune, m-au dezlipit de acele ocupa)iuni lini&ite & pl(cute & m-au aruncat în vârtejul luptelor politice, atât de crâncene & de pasionate, cari se urmeaz(la noi continuu de atâ)ia ani.

Nu a&“ cutezat niciodat(s(solicit un fotoliu într-aceast(incint(; dar a “ chemat de libera voastr(mi&care a fost un onor prea mare pentru mine ca s(nu simt cea mai adânc(recuno&tin)(& mândrie. *i, dac(interpret bine inten)iunile de cari a)i fost anima)i când m-a)i admis între voi, îmi zic c(a)i voit

^a) Discursul de recep)ie la Academia Român(a fost introdus de autor în edi)ia din 1887 a *Scrisorilor...*, având acela& caracter memorialistic.

^b) JEAN-BAPTISTE DUMAS (1800..1884), chimist francez.

s(da)i o prob(c(în spiritul ce anim(înv()atul vostru corp nu desp(r)i)i legile lumii morale & politice de acelea ale lumii “ zice & c(privi)i studiul societ()ilor omene&ti ca o situa)iune care)ine & de &tiin)ele naturii, & de ale spiritului. A)i voit s(ar(ta)i c(alia)i morala & politica cu &tiin)ele exacte & c(cere)i de la oamenii de stat a nu m(rgini lucrarea lor numai în ap(- rarea drepturilor)(rei & în organiza)iunea administra)iunilor, dar(c(cere)i s(îngrijasc(tot)odotat(& de dezvoltarea &tiin)elor, a artelor & a meseriilor, c(ci numai astfel s-ar în)elege misiunea ce au de îndeplinit c(tre)ar(& c(tre na)iune.

Dintr-acest punct de vedere, nu cred c(a&“ putut s(aleg un subiect mai potrivit cu inten)iunile voastre decât vorbindu-v(de un om care a luptat o jum(tate de secol pentru dezvoltarea moral(, intelectual(& na)ional(a poporului român, pentru r(spândirea &tiin)elor, artelor & me&te&ugurilor în cari el vedea redobândirea drepturilor na)ionale ale patriei noastre.

Acei cari au auzit de Ioan Câmpineanu la tribun(v(pot spune c(el a fost un orator mare & un ap(r(tor aprig al drepturilor na)ionale. El este acela care a redeschis în România lupta pe t(râmul politic & care, prin ap(rarea ce a sus)inut în contra acelor cari voiau s(ne r(peasc(autonomia, ne-a l(sat o pagin(frumoas(în istoria politic(a)(rei.

Prin cuget(rile sale înalte, prin elocin)a sa & prin încuraj(rile ce a dat literaturii române, numele s(u are drept la un r(sunet în mijlocul înv()atului vostru corp. Prin devotamentul & prin sacri“ ciile ce a f(cut pentru)ar(, el a dobândit drepturi imprescriptibile la recuno&tin)a tuturor românilor.

Suferin)ele & nenorocirile unei)(ri fac de multe ori educa)iunea oamenilor politici; ele, când nu corump & nu omoar(spiritul, înal)(inima, înt(resc credin)ele & devin o &coal(de patriotism, de sacri“ cii & de abnega)iune.

Într-o noapte de iarn(Luxandra, so)ia lui Scarlat Câmpineanu, era chemat(la curtea domneasc(. Niculae Mavrogheni, domnul de atunci, o prime&te cu toate onorurile cuvenite rangului & familiei sale, îi vorbe&te cu respect & blânde)e, f(când o mare laud(despre meritele so)ului s(u; când deodat(acel domn maniac începe a plânge & a se bate cu pumnii în cap,

povestindu-i visul ce zicea că avusese chiar într-acea noapte: îi spune că o văzuse în somn că îl torind pe drumul Giurgiului că trece, arigrad și că-i conștientă că are averea. Când tânărul femeie ajungea în capul școlii palatului, se întâlnea cu realizarea visului domnesc. Era luat pe sus de arnău și aruncat într-un car monească. Vodă râdea privind această scenă după fereastră, strigându-i: Καλὸν κατεβόδιον că îl torie bun.

A doua zi, o debarcă la Rusciuc în că o familie de exilați; d-acolo era dus la Eskizara și, mai în urmărire, în temnița de la Edi-Cule (*eapte Turnuri) din Constantinopol, unde a fost de înăut mai mulți ani, până când Rusciucul Hasan pașă a pus un termen tiraniei lui Mavrogheni, luându-i capul. Atunci s-au liberat familiile surghiunilor, și refugiații s-au întors la că minurile lor.

Vina Câmpinencei era că bătălia să nu voia să se rătăcească oaste românească ca să mărgălașă se bătălașă turcii în contra austriacilor, nemuritorilor cu coada, cum le ziceau românii.

Iacă epoca în care Ioan Câmpineanu a văzut ziua.

Născut dintr-un tată pe care nu l-a putut cunoaște decât prin numele lui (dată ce a lăsat printre boierii) (rău și dintr-o mamă model de iubire și devotament, albit înainte de timp în suferințele celei mai nemiloase închisori).^a

Constantin Câmpineanu, "ul cel mai mare al lui Șarlat Câmpineanu și frate lui Ioan Câmpineanu, om de o înălțime învârtătură (era) elevul cel mai lădat al renumitei școale a lui Lambru Fotiadi, școala în care s-a format inima și spiritul multora din grecii cari au ilustrat patria lor prin sabie și prin condei, în timpul luptei pentru regenerarea Greciei.

Acel frate mai mare al lui Ioan Câmpineanu, care de copil împărtășea cu maică-să în temnița de la Edi-Cule, i-a servit de tată. El i-a vorbit de tirania și de corupțiunea fanariotilor, de umilirea școlii, de drepturile ei nesocotite și călcate în picioare; l-a trimis să urmeze în școala lui Vardalah și a lui Comita și i-a dat de institutor pe Laurençon, un nobil francez

^a) La moartea tatăului său, Ion Câmpineanu (1798-1863) era în vârstă de patru ani. Fratele său Constantin era cu 16 ani mai mare.

care, după ce luase o parte activă și entuziastă în revoluțiunea cea mare a Franței, neputând mai în urmărire să se împacă nici cu excesele iacobinilor, cari făcuse din teroare un mijloc de guvernare, nici cu regaliștii care chemau pe streini în ajutorul Bourbonilor, se căută să pat ca prin minune din temnița din care *Chenier* și *Lavoisier*^a ieșeau numai ca să se urce pe eșafod, trădându-și pribeag în București, câștigându-și hrana vieții dând lecții de limba lui Voltaire și a lui Rousseau, semănând în jurul depărtate ideile cele mari și generoase ale revoluțiunii franceze, alinându-și astfel durerea ce simțea în sufletul său, văzând cum ideile extreme compromit cauzele cele mai bune și fac ca omenirea să se învârtăască într-un cerc vicios, trecând de la libertate la licență și la anarhie, de la anarhie la despotism și tiranie, ca să înceapă de la capătăcielași cerc, și cu toate acestea până și tot înainte.^b

Sub îngrijirea unor asemenea învățați (tori și cu exemplele cele frumoase ce avea de la un frate model de virtute și de patriotism, un spirit deștept ca acela al tânărului Câmpineanu nu putea să nu primească adânc înțipirea binelui și a frumosului.

Dintr-o familie din cele mai vechi ale țării (rei, nepot al lui Cantemir și al vornicului Cândescu, frate cu boierul cel mai considerat și mai stimat de Grigorie vodă Ghica, locul lui Ioan Câmpineanu era însemnat la curte și în mijlocul boierimii, dar în inima lui îl trăgea mai mult către lumea învățaților, către profesori, către oamenii de litere și către artiști, către oamenii de talent, de spirit și de gust, către aceia cari totdeauna și pretutindeni pregătesc viitorul unei țări.

Un om pentru care el avea o deosebită afecțiune era un umil călugăr din Mănăstirea Căldărușani, care și-a scris vorbească de originea românilor, de vitejiile lor, de tractatele domnilor

^a) ANDRÉ CHENIER (1762-1794), poet francez. ANTOINE LAVOISIER (1743-1794), chimist francez. ^b) F.-G. LAURENÇON este autorul unor *Nouvelles observations sur la Valachie, sur ses productions, son commerce, les mœurs et les coutumes des habitants, et sur son gouvernement; suivies d'un Précis Historique des événements qui se sont passés dans cette province en 1821, lors de la revolte de Théodore et de l'invasion du prince Ipsilanti; par un témoin oculaire*, Paris, 1822.

celor vechi cu sultanii, de trecerea Bucovinei din mânilor muscalilor într-ale Austriei printr-un act în care se valoroase în drept, de cesiunea Basarabiei, când luându-se în picioare principiile cele mai sacre ale dreptului ginivilor.

Într-o seară, pe când se afla în serviciu la curtea domnească, auzind pe Grigorie vodă că zicea că trece un boier că, în lipsa mitropolitului Dionisie Lupu, nu mai putea lăsa scaunul arhipiscopesc vacant și că, de ar cunoaște un călugăr român cu inimă bună și cu încredere în Dumnezeu, l-ar face mitropolit și ar scrie (pe) scrisoarea de călugărie în scris. La aceste cuvinte, Ioan Câmpineanu nu s-a putut stăpâni; mulțumirea lui a fost atât de mare auzind aceste cuvinte din gura domnului, încât, cu risicul de a fi înfruntat, a strigat din colțul unde sta respectuos: «Este unul, Măria Ta! Informațiunile luate de domn confirmând recomandățiunea Câmpineanului, călugărul Grigorie fu chemat la palat, unde era adunată toată boieria. Domnul, urmat de postelnicul său Alexandru Ghica^a, înaintează călugărul și-i pune în mână cărjea arhipiscopescă, zicându-i: «Nici celui care a alergat, nici celui care s-a rugat, ci celui care a binevoit Dumnezeu»^b

Surprinderea boierilor fu mare, criticele multe, dar scrisoarea dobândise un mitropolit virtuos, adevărat român, căruia îi era dat să devină un martir al credințelor și al patriotismului său. Măștrii închinăți s-au luat atunci din mânilor grecilor și egumenii s-au dat toate clerului român.

Era în natura lucrurilor de atunci că, deodată cu intrarea trupelor rusești, călugării greci să fie reînchinați în măștrii închinăți.

După instalarea guvernului rusesc, la 1828, cu Pahlen și Zaltuchin ca preșidenți plenipotențiar, a început pentru virtuosul nostru mitropolit o eră de persecuție și de suferință; puține luni după intrarea trupelor rusești, a fost exilat la Kiev. Un exil de șase ani într-o climă aspră și viață ascetică ce petrecea

^a) ALEXANDRU DIMITRIE GHICA, viitorul domn de la 1834-1842. ^b) Mitropolitul DIONISIE LUPU (1819-1823) se refugiază la Brașov în urma evenimentelor de la 1821, în timpul căruia fusese apropiat de Tudor Vladimirescu. Mitropolitul GRIGORIE IV (1823-1829, 1834), canonizat în 2006 ca Sfântul Grigorie Dascălul, era un erudit traducător și editor de texte bisericești.

ca c(luga r i-au ruinat s(n(tatea. Numai la venirea noului domn Alexandru Ghica, la 1834, mitropolitul Grigorie s-a liberat din exil, deodat(cu încetarea ocupa)iunii str(ine; a venit în scaunul arhiepiscopal bolnav, pr(p(dit în s(n(tate, ca s(-& dea ob&escul sfâr&t. A adormit în Domnul ca un sfânt, binecuvântând)ara & turma pe care a iubit-o atât de mult. Memoria lui scump(românilor va “ totdeauna încungiurat(de aureola martiriului.

Grigorie Ghica, care se suise pe scaunul domniei la 1822, în urma mor)ii lui Tudor Vladimirescu, era dintre boierii aceia cari lucrau de mul)i ani pentru redobândirea drepturilor str(mo&eti.

Ideea care predomina în acel partid era c(dreptul de suzeranitate, astfel cum rezulta din capitula)iunile încheiate de vechii noștri domni cu Înalta Poart(, erau o garan)ie pentru p(strarea na)ionalit()ii noastre; exemplele celor ce se petreceau în Bucovina & Basarabia, de când aceste provincii române&i înc(puse pe mânilor)ilor & ale ru&ilor, îi înt(rea & mai mult în aceast(credin)(. Acei boieri recuno&teau c(turcii, de)i-nând fort(re)ele de pe)(rmul românesc, numind domni d-a dreptul, f(r(de a “ ale& de)ar(, monopolizând exportul produselor noastre & trimi)ind “ rmanuri, nesocoteau tractatele. Dar î& ziceau totdeodat(c(de la o vreme încoace Imperiul Otoman mergea tot sl(bindu-se & c(, mai curând sau mai târziu, era s(vie ziua când acel imperiu s(se desfac(în elementele sale constitutive & c(atunci independen)a României va “ o consecin)(natural(a evenimentelor ce au s(se desf(&ure.

Lucrarea celui partid, în care “ gurau pe la “ nitul secolului în întâiul rând banul Brâncoveanu, banul Dumitrache Ghica cu “ ii s(i, banul Scarlat & Grigorie Ghica, logof. tul Ien(chi)(& “ ul s(u clucérul Alecu V(c(rescu, Constantin B(l(ceanu, vornicul Scarlat & “ ul s(u Constantin Câmpineanu, logof. tul Nicolae Dudescu, era de a preg(ti na)iunea din vreme, ca acea desf(&urare de evenimente care se preg(tea s(o g(seasc(des(tul de luminat(& de preg(tit(ca s(poat(pro“ ta de dânsese pentru înt(rirea statului român; c(ci dac(, din contra, ar “ fost s(ne g(seasc(într-o stare de inferioritate în compara)iune cu popula)iunile de cari suntem încungiura)i, nu numai c(nu am “ &iut s(ne servim de drepturile noastre, dar(chiar indepen-

den) a ce s-ar “ dobândit nu era s(aib(alt rezultat decât acela de a a)â)a & mai mult l(comia puternicilor vecini & ar “ fost neconținut amenin)at(de a trece sub un jug mai anevoie de purtat, precum s-a întâmplat cu t(tarii din Crâm & cu Polonia.

Pentru a nu deveni dar victima acelor jocuri politice, ei credeau c(nu era de dorit ca disolu)iunea Imperiului Otoman s(“ e precipitat(, ca s(lase românii timpul s(se de&tepte & s(se lumineze; dar(î& ziceau totdat(c(trebuie s(lucreze neîncetat la dezvoltarea sim)ului na)ional & s(caute a se folosi de toate împrejur(rile ca s(se redea)(rei drepturile ei c(luate, reintrând în litera & în spiritul tratatelor celor vechi.

Pe aceste baze boierii no&ri au vorbit generalului Sebastiani, când a trecut prin Bucure&ti, la ducerea sa la Constantinopol ca ambasador al lui Napoleon cel mare.

Pe lâng(acest partid mai exista pe la începutul secolului & un altul. Unii din boieri simpatizau cu politica propagat(de Eteria greceasc(, care lucra la r(scularea tuturilor cre&iniilor din Orient & la des“ in)area imediat(a domina)iunii otomane ..politic(încurajat(în Fran)a & în Engiltera de lumea universitar(& patronat(în România de consulatul rusesc.

Din punctul lor de vedere, grecii aveau cel mai mare interes s(urm(reasc(realizarea acelui scop, c(ci la ei înv()(tura era r(spândit(în toate clasele, pe când celealalte popula)iuni nici nu se gândeau înc(la în“ in)area de alte &coli decât cele grece&ti. Clerul ortodox pretutindeni în imperiu era grec, având în mâinile sale toate averile biserice&ti; grecii erau poporul cel mai luminat & mai avut din Orient. Sim)ul na)ional era la ei dezvoltat în cel mai mare grad, pe când celealalte popoare ale Orientului confundau înc(na)ionalitatea cu biserica, încât bulgarii, arn(u)ii, românii din Macedonia se credeau greci “ indc(biserica lor se numea biserica ritului oriental grec.

Grecii, în starea în care se a□au, puteau s(aspire a înlocui pe turci în domina)iunea imperiului. Ei se r(sculau în numele patriei: διὰ τὴν πατρίδα, & în numele na)ionalit()ii elene: διὰ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, iar(celealalte popoare se sculau pentru religie, *za vera*.

Cu cât Imperiul Otoman ar “ c(zut mai curând, cu atât grecii, acest neam mic, num(rând cel mult dou(milioane de

sușete, aveau mai mult(probabilitate de a crește numărul lor, absorbind naționalitățile Turciei, pe cari înc(& ast(zi tot cred c(le pot deznaționaliza prin &coli & prin biseric(, precum cautos(fac(cu românii din Macedonia & cu albanezii ..lucru ce era s(devie cu neputin)(mai târziu, când sim)ul gin)ii s-ar “ de&teptat în acele popula)uni, precum s-a de&teptat & se de&teapt(pe toat(ziua mai mult.

Ioan Câmpineanu era unul din adept)ii cei mai c(lduro& partidului curat românesc, al c(ruia unul din membrii cei mai activi & mai importan)i era fratele s(u Constantin.

Pe la începutul mi&c(rii din 1821, guvernul în amândou(principatele era în mâinile grecilor & boierilor eteri&ti, cari se puseser(la discre)iunea lui Ipsilante, venit din Rusia ca s(ia comanda insurec)iunii. Insurec)iunea luase un avânt însemnat prin puternicul concurs al lui Vladimirescu, om de arme, energic & foarte in)uent în jude)ele de peste Olt, unde se p(stra înc(viu spiritul r(zboinic.

Cei mai mul)i din boieri, & chiar dintr-acei cari se raliase la ac)iunea zavergiilor eteri&ti, speria)i de pr(d(ciunile cetelor r(spândite a c(pitanilor lui Ipsilante, p(r(sise)ara & [se] refugiase în Bra&ov & în Sibii peste Carpa)i, de unde nu s-au întors decât atunci când atitudinea luat(de Ipsilante începuse s(deschid(ochii lui Vladimirescu & l f(cuse s(vaz(cursa în care c(zuse, puindu-se cu totul & în toate la discre)iunea Eteriei ..de&teptare târzie pentru el, s(rmanul, care a expiat crud încrederea ce a avut. El, care putea s(moar(ca Bozzari, sau s(tr(iasc(ca Coletti, &-a plecat capul c(l(ilor lui Ipsilante, ca s(nu compromit(viitorul)(rei sale, expuind-o la vindicta turceasc(.

Sacri“ciul lui Vladimirescu a fost un act de cel mai mare patriotism. El a început ca un erou & a sfâr&it ca un martir, deschizându-ne nou(calea c(tre redobândirea drepturilor na)ionale.

La chemarea românilor sub steagul na)ional la 1831, Ioan Câmpineanu, de& de o s(n(tate foarte delicat(, a fost din cei dântâi a r(spunde la apel. Rangul s(u de paharnic îi da dreptul la gradul de c(pitan; mai în urm(, ajuns maior, i s-a dat

comanda unui batalion din regimentul sta)ionat în Ploiești, având o(eri subalterni pe Nicolae Golescu, pe Ioan Voinescu II, pe Nicolae Teologu, pe Dâmboviceanu & pe al)ii tineri o(eri, cari to)i s-au distins & s-au ilustrat în via) a public(.^a

O împregiurare cu totul neașteptat(a f(cut ca generalul Kisseleff, guvernorul rus de atunci, s(cunoasc(pe Ioan Câm-pineanu.

Or(&enii ploiești & locuitorii satelor de prinprejur, lipsi)i de hran(& nemaiputând duce numeroasele sarcini & biruri, podvezi & angarale, se r(sculase, pusese mâna pe arme & cam-pau de mai multe zile pe strade & pe maidanuri, nemaivoind s(recunoasc(nici o autoritate. Amenin)(rile & încur. rile cazacilor rusești nu putuse s(-i fac(s(reintre în liniște; înce-puse s(ridice &an)uri de ap(rare pe pia)a oborului. Curierii se succedau pe tot minutul între București & Ploiești. Generalul guvernor se g(sea în cea mai mare neodihn(& nedumerire, c(ci nu-i convenea Rusiei s(se &ie în lumea politic(c(români) nu erau mul)umi)i de guvernul rusesc ..aceasta mai ales în-tr-un moment când cabinetul de Petersburg î& da toate silin)ele s(fac(pe Europa s(creaz(c(români) erau atât de ferici)i, încât toate aspira)iunile lor na)ionale se rezumau în dorin)a de a “ încorpora)i în imperiul)arului. Pozi)iunea în care se a)ia generalul Kisseleff era di“ cil(, c(ci pe de o parte nu-i con-venea s(în(bu)easc(r(scoala prin v(rsare de sânge, & pe de alta nu putea s(lase lucrurile s(ia propor)iuni mari într-un timp când lupta de pe malurile Vistulei f(cea s(r(sune Europa de strig(tul: [S(tr(iasc(Polonia!)& când victoriile lui Hlo-pinsky, lui Skrisnewsky & lui Dembi/ ski sileau pe împ(ratul Nicolae s(-& trag(o&irile din România ca s(le întrebun)eze în contra Poloniei.

Dup(mai multe zile de irita)iune, generalul Kisseleff s-a hot(râț s(cear(concursul mili)iei române; atunci batalionul comandat de Câmpineanu a fost îns(rcinat cu trista misiune de a restabili lini)tea prin arme. Maiorul comandant, l(sând trupa la o parte, intrând singur în mijlocul poporului, a avut

^a) În 1830, divanurile de la București & Iași aprob(proiectul de lege privind organizarea armatei na)ionale (mili)ii cu atribu)ii de ordine public(.

nespusa consola) iune de a potoli r(scoala prin puterea cuvântului, f(când pe “ ecare s(se retrag(f(r(a v(rsa cea mai mica pic(tur(de sânge românesc.

Câmpineanu era totdeauna ascultat de popor, pentru c(cuvintele sale erau pline de ra)iune & de distinc)iune; vorbea din cur()enia inimei & din puterea convic)iunilor.

Generalul i-a mul)umit trimi)ându-i Crucea S-tului Vladimir.

Tot în acele vremi, generalul Kisseleff s-a adresat la fratele cel mare al Câmpineanului oferindu-i Ministerul Cultelor, zicându-i c(, de& cuno&tea aversiunea ce avea de a servi sub un guvern strein, dar(credea c(, oferindu-i un serviciu cu totul f(r(amestec în politic(, nu putea s(se ating(întru nimic credin)ele & convic)iunile sale. Dup(o convorbire, care a fost o profesiune de credin)(franc(& leal(din partea lui Constantin Câmpineanu, generalul rus i-a strâns mâna zicându-i c(-l stim(pentru sentimentele sale, cu atât mai mult cu cât, de ar “ român, nu ar cugeta altfel pentru)ara lui.

Generalul Kisseleff avea inima & spiritul deschis sentimentelor celor mari. Când era ambasador la Paris, pe la anul 1862, om în etate de 80 de ani, Thouvenel, ministru trebilor din afar(al lui Napoleon III, zicea, vorbind despre dânsul, c(nu cuno&tea în toat(diploma)ia european(un spirit mai tân(r prin sentimentele sale & mai accesibil la ideile mari & generoase.

Mai în urm(, maiorul Câmpineanu, dând dovezi de aptitudine politic(& administrativ(, a fost numit director de minister; atunci cariera militar(a devenit pentru dânsul numai nominal(, & iac(-l aruncat în vârtejul & în preocupa)iunile luptelor politice.

La 1833, r(mas singur Câmpineanu, prin moartea fratelui s(u Constantin, st(pân pe o avere din cele mai însemnate, stabilit în Bucure&ti, casa lui a devenit locul de întâlnire al tuturor oamenilor de talent. * i dac(prin poet în)elegem pe omul care are sim)ul a ce este mare & frumos, a c(rui inim(bate la orice fapt(nobil(& patriotic(, la orice cugetare înalt(, & care respinge de la dânsul orice nu este demn & curat, putem zice c(el era un adev(rat poet. El nu numai c(iubea literatura & artele, dar(sim)ea ca poetul & ca artistul. S-a pus în capul

Societății Filarmonice, a înființat școala în care s-au format mai mulți artiști dramatici români și a devenit fondatorul Teatrului Național. Într-acest ram al literaturii el vedea ceva mai mult decât o școală de moravuri; pe lângă gloriile carea faptelor și caracterelor celor mari, era pentru dânsul un mijloc de a da românismului un avânt și de a deștepta simțul național. Memoria lui va rămâne în inimile autorilor și artiștilor noștri dramatici. Printr-însul românii au putut cunoaște pe Racine, pe Corneille, pe Molière și pe Alferi.

Într-o luptă continuă de mai mulți ani în contra indiferenței și a relei-voințe, lesne de înțelese, în contra teatrului național din partea unui guvern care nu putea decât să caute să placă streinului, și-a mistuit o mare parte a averii sale.

Câmpineanu n-a scris nici o carte, dar a făcut mai mult: a îndemnat pe toți oamenii de talent dintr-aceia epocă să scrie. Acei cari l-au auzit judecând o operă sau dând consiliile sale judicioase asupra unei scrieri pot spune cât era de dezvoltat într-acei om gustul literar și artistic.

Stenografa, cu totul necunoscută pe atunci la noi, nu ne-a transmis elocințele cuvinte rostite de dânsul în Obșteasca Adunare; dar acei cari l-au auzit în Camera de la 1835 până la 1839 ne pot spune că el a inspirat la o generațiune întreagă simțurile patriotice.

Humboldt, vorbind de marele Arago, zicea că descoperirile și lucrările sale științifice erau mari și numeroase, dar că mai mari și mai numeroase erau acelea ce a pus pe alții să facă prin consiliile și prin indicațiunile sale.

Într-un timp când în lumea noastră robia și claca erau considerate ca niște drepturi naturale de cari uzau, fără a simți conștiința lor cătușă de puțină vințivă, el era din micul număr al acelor care deplorau nedreptatea care apăsa două clase foarte numeroase ale țării. Devenit deplin stăpân pe averea sa, a liberat îndată mai multe sute de suțete din robie și a desființat claca la moșia sa, împroprietățiind pe locuitori. Vestitul lăutar Dumitrache^a, care sub un alt cer ar fi dobândit un renume

^a) DUMITRACHE OCHIALBI (1807-1880), cel mai faimos lăutar al epocii.

european, acel menestrel al tuturor veselilor & întrist(rilor caselor boiere&ti, vioara care a f(cut mirarea lui Artôt^a & a lui Liszt, povestea chiar el cum devenise om liber: boierul al c(rui rob fusese, sim)indu-l cu bani, i-a propus s(-i vânz(libertatea pe o mie de galbeni, dar el, neavând decât trei sute, restul de &apte sute de galbeni l-a g(sit în generozitatea colonelului Câmpineanu. Î& pl(tea datoria de recuno&tin)(cântând la orice ocaziune, de ar “ fost chiar la masa domneasc(, cântecul popular:

Aide)i, fra)i, la M(rgineanu,
S(sc(p(m pe Câmpineanu.

La 1834, Câmpineanu fu ales deputat al jude)ului Br(ila. Intrând în Ob&teasca Adunare, s-a g(sit al(turi cu fostul s(u &ef de regiment, cu vornicul Emanoil B(leanu, & cu doi amici din copil(rie, cu Iancu Ruset & cu Grigorie Cantacuzino, cu cari în tinere)e visase îmbun(t()irea soartei României, câte&patru boieri & feciori de boieri din cei mai considera)i pentru spiritul lor cultivat, pentru caracterul lor onorabil & independent. Chiar de la cele dintâi &edin)e s-a stabilit într-ace&ti buni români o comunitate de idei & de ac)iune.

De& boierii)(rii fusese chema)i, patru ani mai înainte, la 1830, în Adunarea Extraordinar(s(discute Regulamentul organic, dar o lege redijat(& votat(sub presiunea unei ocupa)iuni armate & sub pre&edin)a consulului rusesc, pe când)ara era guvernat(de un general strein, nu putea “ considerat(decât ca o oper(impus(de streini.

Ace&ti patru b(rba)i au pus baza principiilor cari trebuiau s(-i conduc(la reformarea acelu) Regulament, c(utând totodată(a se folosi de dispozi)iunile cele bune cuprinse într-însul, pentru a dota)ara cu &coli, a în“ in)a comunica)iuni lesnicioase între centrurile de produc)iune & export, a regula cursul gârlelor & a le face plutitoare, a sili pe impiega)ii administra)iunii a se)ine în marginile atribu)iunilor lor, a face justi)ia indepen-

^a) DÉsirÉE ARTÔT (1835..1907), sopran(belgian(celebr(în epoc(.

dent(de in□uen)a guvernului & de □uctua) iunile politice, a pedepsi abuzurile & prevarica) iunile & a obliga pe “ecare la paza legilor.

Pe aceste baze s-au unit acești patru b(rba) i, formând un grup modest & neb(gat în seam(la început, dar pe lâng(care au venit de s-au adunat unul câte unul to) i acei deputa) i cari doreau binele & înaintarea)(rei; în mai pu) in de doi ani, acest partid devenise majoritatea Camerei & compta în sânul s(u pe doi din prela) ii cei mai cuvio& & mai înv() a) i: pe Cesarie de la Buz(u & pe Ilarion de la Arge&, ara întreag(era cu partidul Câmpineanu, partid care prin t(ria convinc) iunilor & prin curajul s(u a l(sat urme ne&erse în istoria noastr(parlamentar(.

Majoritatea acelei camere n-a lipsit niciodat(de la datoriile sale, a cenzurat cu scrupulozitate actele guvernului, a cerceat totdeauna f(r(preget socotelele vistieriei, & pentru cheltuielile ce g(sea f(cute f(r(de a putea “justi“ cate prin voturile Adun(rii sau prin legi speciale obliga pe mini&tri a le restitui tezaurului, împreun(cu acele deturnate de la destina) iunea lor, împotrivindu-se neconținut la cheltuieli nesocotite & nefolositoare.

Strânse erau p-atunci baierile pungii statului!

Nu ne putem opri de a avea un mare respect pentru b(rba) ii cari compuneau Adunarea condus(de Câmpineanu când consider(m importan) a legilor prelucrate & votate de dânsa & nu putem s(nu admir(m pe acei b(rba) i & s(nu-i binecuvânt(m când consider(m curagiul & devotamentul lor în fa) (cu împrejur(rile din întru & din afar(.

Guvernul, constrâns în marginile legalit() ii, a voit s(scape de asprul control al acelei Camere prin intimidare; dar la o“ sul sau mesagiul prin care domnul recomanda mitropolitului, ca pre&edinte al Camerei, să *distrugă spiritul răzvrătitor și primejdios* ce zicea c(se introdusese în Adunare & s(*nu o lase să se conducă de niște intriganți și ambițioși ca Ioan Câmpineanu, Ioan Ruset și Grigorie Cantacuzino* (sic), Camera a r(spus printr-o adres(prin care punea sub ochii domnitorului incapacitatea & neîngrijirea ministrilor.

Dar era în suspens o chestiune mare, menită să aducă o adeverată furtună politică și o luptă crâncenă în Obșteasca Adunare. Această chestiune era revizuirea Regulamentului organic, cerută de guvernul rusesc, lucrare rezervată legistaturii celei noue, pentru care se pregăteau din vreme alegerile.

Consulul rusesc, interesat să se admită modificările propuse de dânsul, se coborâse însuși și făcuse nici o rezervă în arena electorală, chema pe boieri și pe proprietari, rânduiri-rânduiri, acasă la el, la consulat; îi povăluia și în luptă partidul național, îi amenința și le desemna oamenii ce trebuiau să trimită în Adunare ca să placă puternicului protector.

De la atitudinea și de la voturile acelei adunări era să se știe dacă românii în la dreptul lor și dacă sunt deci și să aibă o arie autonomă, sau dacă abdică în favorul streinului.

Alegătorii au răspuns în jurul consulatului respingând candidaturile oportuniste și trimițând în Obșteasca Adunare pe bărbății combătători de consul și de guvern; țara se deșteptase și era hotărâtă să apere drepturile. Acela luptă glorioasă, în care s-au distins Ioan Câmpineanu, Ioan Ruset și Grigorie Cantacuzino, a însemnat redeschiderea campaniei pentru redobândirea drepturilor noastre strămoșice.

Mă cred în drept, domnilor, să abuzez de răbdarea voastră când amintesc fapte pe cari tinerimea care ne înconjoară trebuie să le aibă totdeauna vii în suvenirile ei, ca să dea memoriei acelor cari au apărut cu atâta tărie drepturile acestei patrii tributul de respect și de recunoștință ce le datorăm și ca să-și imite, când vrodă să streinul ar încerca să se atingă de drepturile României.

În articolul 55 al Regulamentului se zicea că "Orice act sau hotărâre a Obșteii Adunări și a domnului ce are împotriva tratatelor sau a hotărârilor încheiate în favorul său trebuie să fie socotită fără de nici o putere și neînlocuibilă".

Consulul rusesc cerea să se adauge fraza: "Orice împotriva drepturilor curții suzerane și protectrice".

La "nele Regulamentului se cerea o modificare și mai mare, ceva care nu ar fi fost nimic mai puțin decât tergiversarea autonomiei, căci de unde se zicea în Regulament că: "Adunarea va putea cu concursul domnului să facă Regulamentului schim-

b(rile & reformele ce trebuin)a va cere□ consulul cerea s(se adaoe acestui paragraf un altul cu cuprinderea urm(toare:

□*Toate acele măsuri sau schimbări cari ar fi urmat în vremea ocupației acestui principat de către oștirile împărăției Rusiei vor avea o putere de praviță și se vor cunoaște ca parte din însuși trupul Regulamentului.*

Pe viitorime orice schimbare domnul ar voi să facă în Regulamentul organic nu va putea să aibă loc nici să se puie în lucrare decât după înadins împuternicire a Înaltei Porți cu împreuna unire a curții Rusiei.□

În tot timpul discu)iunilor provocate de aceste propuneri, Câmpineanu a stat la tribun(, ar(tând cu o elocin)(rar(c(prin această modi“ care se atac(nu numai drepturile *ab-antiquo* ale)(rei, dar(chiar & tractatele dintre Rusia cu Poarta, & mai cu deosebire tractatul de la Adrianopol & hati&eriful dat cu ocaziunea investitureri principelui Alexandru Ghica la 1834, precum & manifestul comitelui Wittgenstein de la 1828, când a intrat cu trupele ruse&ti în)ar(, acte cari toate recuno&teau existen)a politic(a principatului & drepturile acestui stat.

Adunarea, p(truns(de puterea argumentelor aduse la tribun(, a respins cu o mare majoritate modi“ c(rile cerute.

Un asemenea act nu putea s(nu atrag(asupra Adun(rii fulgerele consulatului rusesc, care a & cerut îndat(printr-o not(cominatorie încetarea oric(rii discu)iuni ulterioare asupra Regulamentului; iar peste câteva s(pt(mâni)ara a avut durerea & umilin)a de a vedea pe agentul s(u de la Constantinopol, pe logof. tul Aristarchi, transformat în capugiu al Por)ii, venind & citind de la tribuna Ob&e&ii Adun(ri un “ rman prin care se porunceă Ob&e&ii Adun(ri s(intercaleze în Regulament modi“ c(rile cerute de consulul rusesc & invitând pe deputa)i s(isc(lease(un act de *căință ad-hoc* pe care logof. tul l-a depus pe tribun(.

Atunci Câmpineanu, luând cuvântul, protest(cu energie în contra c(lc(rilor ce se fă ceau drepturilor)(rei. Cuvintele lui elocinte & atitudinea sa demn(& inspirat(umple de lacr(mi

^{a)} V. *supra*, p. 134, n. a.

ochii tuturor deputa)ilor, & to)i refuz(de a isc(li actul adus de logof. tul Aristarchi.

Astfel s-a închis acea Ob&teasc(Adunare! Dintr-acel moment lupta nu mai putea “ urmat(pe t(râm(ul parlamentar, ea era transportat(în afar(, & nu r(m(sese alt(speran)(& alta de f(cut decât de a lumina opiniunea Europei & a face ca puterile occidentale s(cunoasc(situa)iunea)(rei noastre, s(le fac(s(se intereseze la viitorul României, puind o stavil(ac)iunii omnipotente a Rusiei.

Câmpineanu n-a ezitat un singur moment d-a lua această cale.

Plin de încredere în viitorul românilor, &-a f(cut o datorie sacr(d-a continua lupta pe acel t(râm. Pro“ tând de înghe)ul Dun(rii, scap(supravegherii poli)iei, se duce întâi la Constantinopol, unde explic(situa)iunea nostr(politic(ambasadorilor Fran)ei & Engliterei, amiralului Roussin & lordului Ponsomby; ei îl ascult(, îl în)eleg &-l sf(tuiesc s(se duc(la Paris & la Londra, recomandându-l c(lduros guvernelor lor respective.

Câmpineanu a pledat prin vorb(& prin scris drepturile)(rei la Paris & la Londra, a fost în cele mai strânse rela)iuni cu Garnier Pages, cu Cormenin, cu Dupont de Leure, Berier, cu principele Czartoryski, comitele Zamoiski, cu lordul Dudley Stuart, cu lordul Morpith & cu mai mul)i din oamenii în□uen)i în parlamente; a fost ascultat cu cel mai mare interes de Thiers & de Palmerston, &“ i cabinetelor englez & francez; îns(tot ce a putut dobândi a fost asigurarea c(nu era dep(rtat momentul când Europa se va hot(rî a lua m(suri în contra ac)iunii Rusiei în Orient & c(atunci memorandele & ar(t(rile sale vor “ luate în foarte serioas(considera)iune.

La întoarcerea sa pe la Viena, voind s(vaz(pe principele Metternich, cancelarul i-a tr(mis r(spus c(cunoa&te cestiunea despre care vrea s(-i vorbeasc(, dar c(sunt considera)iuni politice cari nu-i permit a se ocupa de dânsa; ajuns la Lugoj, Câmpineanu a fost arestat & dus sub paz(la închisoarea de la Caransebe& de unde [a fost] predat guvernului român, care l-a de)inut închis doi ani la M(n(stirea M(rginenii, & de acolo transferat la M(n(stirea Plumbuita; nu s-a liberat din închi-

soare decât la anul 1841, deodat(cu sosirea unui “ rman prin care, dup(o în)elegere între ambasadorul rusesc & vizirul, se ordon(domnului s(deschid(Ob&teasca Adunare.

Alexandru Ghica I(sase s(se în)eleag(în mai multe ocaziuni c(se supunea cu nemul)umire la sfaturile & injonc)iunile consulatului rusesc, & astfel pierduse simpatiile împ(ratului Nicolae.

De& câ&igase mult în opiniunea)(rii în ultimii ani ai domniei sale, dar(nu i se putea uita sl(biciunea ce ar(tase în lupta de doi ani sus)inut(de partidul patriot în revizuirea Regulamentului. Adunarea din 1841 se deschidea nu ca s(îndrepteze abuzurile & s(cheme pe domn la paza legilor, dar ca s(-l r(stoarne, c(ci a&a era voin)a arului. Îndat(dup(cetirea o“ sului de deschidere & veri“ carea titlurilor deputa)ilor ale&, a ie&t la iveal(faimoasa dolean)(care a provocat venirea comisarilor: generalul Duhamel & *ekib efendi, precursorii maziilei lui Ghica & a simulacrului de alegere care în anul 1842 a suit pe George Bibescu pe scaunul domniei.

A fost ceva duios a vedea o tân(r(femeie, una din fetele celei mai mari case din Bucure&ti, pe nepoata Dudescului, alergând pe vreme de iarn(cu copilul la sân, cutreierând p(mântul din ora&în ora& din închisoare în închisoare, c(utând pe so)ul ei; a&a a f(cut Catinca Câmpineanu, pân(ce a descoperit pe b(rbatul ei în temni)a de la Caransebe&

Dintr-acei moment ea nu s-a mai desp(r)it de dânsul, a împ(rt(&t cu el exilul & temni)a.

Trei ani de închisoare & s(n(tatea sa ruinat(nu a putut s(-i sl(beasc(credin)ele, nici s(-i în(spreasc(caracterul blând & voios. El n-a p(strat în inima lui nici resim)emântul, nici dorin)a de r(zburare; f(cea “ ec(ruia partea sl(biciunilor omene&ti & a necesit()ilor politice; el zicea c(românii sunt to)i patrio)i & c(între oamenii cari î&i iubesc)ara se a□ totdeauna puncturi de contact & idei asupra c(rora totdeauna se pot uni într-o lucrare comun(. Nimeni n-a fost mai îndr(zne) & mai înfocat decât dânsul în dezbatere & nimeni n-a p(strat mai pu)in(mânie decât dânsul. În via)a politic(&ia c(nu trebuie nici pizm(, nici resim)emânt personal.

Din convorbirile sale cu oamenii politicei de atunci dobândise convingerea că, cu toată indiferența ce arăta Franța, Anglia și chiar Austria pentru drepturile românilor, ele însă (neavând nici o idee de a se folosi de cea dintâi împrejurare pentru a pune o stavilă în fața) ruse și planurilor sale ambițioase în Orient și că de la acel moment și de la împrejurările în cari se va afla atunci Europa va depinde viitorul României.

Câmpineanu nu a avut altă ambiție decât aceea de a servi țara lui prin sfaturile sale luminate și de a deștepta opinia publică a Europei asupra drepturilor noastre. Pe atunci aspirațiile sale și a celor mai înaintați patrioți se mîrșăneau în redobândirea autonomiei și în stabilirea unui regim constituțional; invidioși și curtezanii nu vedeau alta în zelul și în devotamentul său decât un ambițios de rând și-l denunțau domnului ca pe un conspirator și ca un aspirant la domnie, încât Alexandru Ghica, amicul său din copilărie și camaradul său de arme, avusese slăbiciunea de a-l crede astfel, cum îl depingeau acei cari-l sădeau, și ajunseseră a-l persecuta.

Guvernele cari nu și-au puterea și sprijinul în stima și iubirea națiunii și caută să se susțină numai prin strădăniile sunt totdeauna temătoare, atribuie nemulțumirile și dezafecțiunea poporului numai intrigilor opozițiunii și vândării de putere; în zel și devotament pentru binele public nu văd decât interes personal, invidie și ambiție proastă.

Nu știu dacă mulți români au avut boala domniei; dar ceea ce este sigur este că acest ponos l-au purtat toți aceia cari s-au bucurat de oarecare considerație între concetățenii lor; toți acei cari n-au putut să se împacă cu abuzurile și cu călcările de lege. Curtezanii au proțat totdeauna de slăbiciunea omezească, la adăpostul că rora nu au fost totdeauna domnii noștri; linguștorii, ca să-și facă mână bună la domnie, arătau pe omul care apăsă drepturile) ca pe un competitor care voiește să răstoarne și să se suie el pe tron. Câmpineanu zicea într-o zi unuia dintr-acești falși amici ai puterii, însărcinat să-i sondeze cugetările:

„Spune Măriei Sale să nu se teamă de un aspirant la domnie care și pierde timpul călătucându-o aiurea decât acolo de unde se poate da.”

Numai după ce dădese din domnie Alexandru Ghica a înțeles cine-l surpase și că acela nu era vechiul său amic.

Înainte cu câteva luni de ce dădese lui Ghica, Câmpineanu scria domnului Moldovei, Mihai Sturdza, că schimbarea domnului, (rei Românești devenise inevitabilă și că sosise momentul de a uni amândouă coroanele pe capul unui singur domn. Mihai Sturdza n-a îndrăznit nici să ia el inițiativa, nici să lase pe boierii din București să o facă, temându-se să nu displăcă curților împăratești.

La ieșirea sa din închisoare, Câmpineanu și-a găsit averea foarte redusă și a fost obligat să ducă o viață de privațiuni; însă casa lui modestă era totdeauna deschisă cu afabilitate tuturor amicilor sinceri ai românismului și ai libertății; oamenii de inimă și de spirit, de toate vârstele și de toate condițiile, erau siguri să găsească la dânsul o primire plină de amenitate, exemple bune și sfaturi frumuse. Jocul de cărți, răspândit pe atunci în toate casele, la dânsul era înlocuit prin convorbiri instructive despre istorie, literatură și știință. Tinerii, atrași de dânsul de numele mare ce-și făcuse, găseau în casa sa o viață simplă, fără lux și fără ostentație, o familie unită, o primire afectuoasă și o societate aleasă; clasele și generațiile se apropiau în loc de a sta arăzătoare unele de altele; se făcea între dânsul un schimb de idei și de sentimente înalte și generoase. Acolo se făcea cimentarea oamenilor de sus cu cei de jos, între cei tineri și cei bătrâni.

La 1848 sosise timpul ca ideile de libertate și de egalitate să ceară să treacă la lumina mare. Misiunea Câmpineanului era împlinită.

Restaurarea Regulamentului, îmi scria el la Constantinopol, după ce dădese guvernului provizoriu, să se facă cu o mare pompă dinaintea unui public confundat în întristare; oamenii cari prezidau la acea solemnitate simțeau că galvanizează un corp mort. Cele trei luni de libertate au lăsat urme adânci în inimile românilor; gurile se pot astupa, dar ideile nu pot "omorâte. Se pregătesc pentru voi o listă de proscripție și de confiscare a averilor. Acei cari vor brava exilul și privațiile și vor rezista la cursele cari se vor întinde și la tentațiile la cari veți "espunși se vor întoarce peste câțiva ani într-o patrie liberă. □

Sunt departe de noi acei timpi de convicțiuni profunde, de lupte st(ruitoare, de devotamente entuziaste cari animau atâtea inimi nobile & generoase ...o via)(plin(de abnegațiune, de privațiuni & de suferin)e; mulți nu mai sunt, mulți au c(zut sub povara suferin)elor. În tinereea româna(domnea numai credin)a în idei, iubirea binelui; & nu era loc în inimi decât pentru virtuțile acelea cari se cer de la un popor ca să poată(zdrobi lan)urile & fl(cari virtuți nu se poate conserva libertatea.

Acum via)a politic(“ind mult mai lesne, pasiunile de partid, luptele personale & ambițiunile mici apar mai mult la suprafa)(; dar(nici sentimentul binelui, nici patriotismul nu au p(r(sit poporul român, plin de inim(& de vioiciune; nu avem decât s(vedem abnegațiunea cu care au alergat toți, de la mic pân(la mare, la fruntarie când)ara le-a cerut bra)ul & pieptul; nu avem decât s(vedem eroismul cu care s-au luptat când li s-a spus c(este pentru liberarea patriei & pentru gloria ei. Nu! scepticismul nu a cuprins inima românului; vede)i întristarea & lacr(mile lui când pierde pe câte un om de bine, un om de o via)(pur(& plin(de devotament, precum l-am v(zut la moartea Câmpineanului & la moartea fra)ilor Gole&ti.

La apelul Câmpineanului toți românii r(spundeau, pentru c(el &ia s(apropie inimile & s(cimenteze ideile; &ia s(puie poezie în logica sa.

Intrarea o&irilor streine la 1848, moartea tinerei & virtuoaesei sale so)ii, sușet nobil, spirit ornat, c(zut(victim(a iubirei & a devotamentului c(tre familia sa în timpul holerei, & exilul amicilor s(i cei mai afec)iona)i ...Nicolae B(lcescu, Ruset, Voinescu II etc. ...au fost pentru Câmpineanu trei lovituri de sub cari nu s-a mai putut r(dica. Întristarea a cuprins sușetul s(u voios & a acoperit cu un v(l de melancolie caracterul cel mai vesel & mai glume), & spiritul s(u vioi a mers sc(zând din zi în zi.

V(zut-a)i un b(trân gârbovit înainte de ani, care d-abia î& ducea picioarele pân(în gr(dina Ci&megiului, unde r(mânea ore întregi pe o lavi)(, cu capul plecat spre piept? Acelor care-i vorbeau le r(spunea cu răs sau cu plâns, dup(cum subiectul

vorbei îi aducea suveniri vesele sau triste ale vie)ei sale; tre-
c(torii se descopereau cu respect dinaintea lui, iar(b(trâni
se opreau &-l ar(tau copiilor.

Acela era Câmpineanu, marele patriot, o umbr(care trecea
ca o protestare vie în contra nedrept()ii, a persecu)iunilor & a
ap(s(rilor.

ION GHICA

XXVI. AMINTIRI DESPRE
GRIGORIE ALEXANDRESCU

Londra, 15 ghenarie 1886

Scumpe amice,

De câte ori am venit în Londra, una din întâiele mele vizite a fost pentru Muzeul Britanic, acel palat în care se a^u adunate manuscriptele cele mai pre^oioase ale lumii înv(-)ate & minunile artei antice, unde se desf(^u r(ca într-o panoram(istoria geniului omenesc.

Într-una din zile, pe când eram acolo, în sala în care sunt expuse de jur împrejur, pe pedestale & pe p(re)i, vestitele marmure Elgin, & stam admirând frumoasele metope dintre trigifele frizei exterioare ale Partenonului, pe cari sunt reprezentate în *ronde-bosse* luptele grecilor cu centaurii, aud pe cineva c(-mi zice:

„ Nu te mai uita la mizerabilele astea de pietre!

M(întorc s(v(z cine m(apostrofeaz(, & dau cu ochii de lordul Ald^o , un vechi amic, turco“ l fanatic, care-& urmeaz(vorba înainte în modul urm(tor:

„ Vezi, pietrele astea, cu rapsodiile lui Homer, cu tragediile lui Sofocle, lui Euripid & cu scrierile lui Platon, lui Aristotel & Herodot, au fost cauza c(puterile Europei nu au l(sat pe turci la 1821 s(striveasc(pe greci, când s-au r(sculat în contra sultanului. Astea au f(cut pe Byron cu tinerimea din Cambridge, din Oxford & din toate universit()ile s(alerge în ajutorul grecilor, s(exalte opiniunea public(pân(a sili pe Europa s(ard(flota turceasc(la Navarin & s(proclame independen) a Moreei!

Avea dreptate nobilul lord. Aşa e! Arta & literatura, oameni de acum trei mii de ani, au luptat pentru libertatea Greciei alături cu cei mai eroici palicării ai agoanei.

□ *i daca s-o-ntâmpla
Cu vreme România s-ardice fruntea sa,
Pe-a Dâmbovi)ei vale o&tiri de s-ar ivi,
Ai luptelor cumplite p(rta& ei iar vor “!

Alexandrescu
(*Trecutul la Mănăstirea Dealului*)

În secolul în care tr(im, când toate se m(soar(cu bulg(ri de aur, o pânz(a lui Rafael s-a pl(tit mai zilele trecute 75 000 de lire st., aproape dou(milioane (450 de óca de aur). Apoi întreb cum ar putea s(piar(o na)iune care a produs astfel de oameni, care a dat na&tere lui Dante, lui Michel Angelo, Tasso & Petrarca? *i cine ar putea vreodat(s(-i t(g(duiasc(ra)iunea & dreptul de a “? Potcoava ungurului & a croatului a putut s-o calce, dar n-a putut s-o nimiceasc(, nici s-o opreasc(de a se ridica.

Na)iunile tr(iesc & se glori“ c(prin oamenii ce au produs & prin lucr(rile lor geniale. Vai de acele popoare cari nu au profe)i! Fie ele cât de mari, cât de puternice; numere su□(rile cu sutele de milioane, cucereasc(lumea întreg(, ele sunt condamnate pieirii & uit(rii. Urmele biruitorilor se pot &erge, dar ale lui Molière, Racine, Hugo, Cuvier & Lamartine, nici-odat(! Cât de mari & de puternici “ e un Moltke, un Bismarck, gloria lor este trec(toare, pe când a lui Goethe, Humboldt & a lui Beethoven va r(mânea etern(.

Mai an, capitala nostr(era în picioare; alergau to)i în toate p(r)ile, da om peste om. O&tirea pe jos & c(lare, în&rat(pe strade, cu arma la p(mânt & cu steagurile în z(branic negru, muzici la toate r(spântiile; clopotele mari & mici sunau la o sut(de biserici, de luau auzul, urla ora&ul de vuiet & tunul se auzea în dep(rtare, tr(gând a jale. Corpurile constituite toate, unul dup(altul, cu pre&edin)ii în frunte, facult()ile & &coalele cu profesorii lor, corpora)iile cu baniere urmau în caden() . Lumea alerga pe capete s(vaz(car(le înc(rcate cu sute de coroane

de lauri & de □bri, urmate de dricul poleit care ducea la ultima locuin(pe un b(rbat de stat^a, fost de zece ori ministru, acoperit de sus pân(jos cu cruci, stele & cordoane.

Acu nu demult, tot pe aceea& cale & tot c(tre acel loca& mergea în t(cere & neb(gat în seam(, f(r(steaguri, f(r(tobe & f(r(surle, dricul modest în care erau r(m((&)ele p(mânte&i ale poetului Alexandrescu. T(cutul & pu)in numerosul acest cortegiul f(cea contrast cu acea m(rea)(& zgomotoas(petrecere a fostului ministru. Mi-am zis c(pentru marele poet era momentul care r(s(rea ziua din care începea a tr(i & a tr(i etern în inima & memoria românilor.

□ Mul)i oameni mari & buni
Lumii folositori
Au fost persecuta)i
În vremea ce-au tr(it
* i foarte l(uda)i
Dup(ce au murit.

Alexandrescu

(Răspunsul cometei din 1858)

Mi-aduc aminte din copil(rie, când dasc(lul Vaillant, venit de curând în)ar(, cam pe la anul 1831, deschisese o clas(de limba francez(într-o od(i)(în Sfântu Sava. Adunase câ)iva b(ie)i, dintr-acei cari mai aveau ceva cuno&tin)e de acea limb(, c(p(tate pe ici, pe colea, de pe la dasc(lii Luigi, Coulin, Jane- loni & Vanzand. Clasa se compunea, dup(cât m(ajut(memoria, de:

Costache C. B(l(ceanu,
Nae I. Budi&teanu,
Ion D. Ghica,
Grigorie Sc. Gr(di&teanu,
Scarlat N. Filipescu,
Costache A. Rosetti.

^{a)} Aluzie la înmormântarea lui C.A. Rosetti (1816.1885), la care au participat, potrivit m(rturilor contemporane, o sut(de mii de bucure&teni. De altfel, Ion Ghica s-a num(rat printre cei care au purtat sicriul pe umeri.

Vaillant ne dicta din *Grandeur et décadence des Romains*, de Montesquieu; f(ceam versiuni în proz(din *La Henriade* a lui Voltaire & ne da de înv()am pe din afar(satire & epistole d-ale lui Boileau.

Noi ce&ti &ase ne credeam mai tari în limba francez(decât to)i b(ie)ii din Bucure&ti, ba unul din noi f(cea & versuri. De&ti îi spuneam c(erau cam din topor lucrate, el tot st(ruia s(ne împute urechile citindu-ne odele & satirele sale. Cele române&ti începeau mai totdeauna à la Paris Momuleanu cu:

O, ce ciud(, cât m(mir
D-al cut(rui (sau cut(rei) haractir□

Rosetache era mai modest, ne înveșelea cu spirituoasele cuplete ce ad(oga pe toat(ziua la cântecele de mod(.

În prim(var(, Vaillant mai recrutase un elev. Se ivise pe banca din fund, lâng(perete, un tân(r ...parc(-l v(d! ...în(-&urat într-un surtuc cafeniu, oache& foarte oache& p(rul negru, sprâncenele groase îmbinate, ochii c(prii & scânteitori; musta)a îi mijea pe buz(. Nu &tiu, mica deosebire de vârst(sau superioritatea ce credea c(avem noi în limba ce venea s(înve)e & el îl f(cea s(se)ie arazna. La sfâr&itul clasei, noi ie&eam gr(mad(& zgomoto&, pe când el se strecura bini&or & î& lua drumul singur spre cas(. Acesta era tân(rul Grigorie Alexandrescu.

Odat(, Vaillant, dup(ce ne ia d-a rândul s(-i recit(m epistola lui Boileau c(tre Molière:

*Rare et fameux esprit dont la fertile veine
Ignore en écrivant le travail et la peine...*

& cei vechi ne încurc(m to)i, unul dup(altul, care la versul din tâi, care la cel de al doilea, f(r(ca unul m(car s-o putem scoate la c(p(tâi, se îndrepteaz(c(tre noul-venit, zicându-i:

□*Voyons, monsieur Grégoire, pouvez-vous me débiter cela? Allons, du courage!*□

Tân(rul se ro&ete, clipe&te de dou(-trei ori din ochi, începe a recita & o duce pân(la sfâr&it f(r(cea mai mic(ezita)iune, f(r(îngânare & f(r(o singur(gre&al(, indicând cu precizie

punctua) iunea & trecând peste rim(f(r(a o c(uta. Ceilal)i ne uit(m unul la altul, exprimând mirare, admira) iune sau gelozie. Niciodat(pân(atunci nu auzisem o dic) iune mai corect(& mai pl(cut(; de& citisem & recitisem de o sut(de ori acea epistol(, dar pot zice c(numai atunci i-am în) eles spiritul & elegan) a.

La ie&rea din clas(m-am sim) it atras c(tre acel tân(r, m-am apropiat de dânsul & , “ indc(mergeam tot pe o cale, ne-am luat la vorb(, pe drum. Mi-a recitat cu entuziasm scene întregi din *Andromaca* & din *Fedra* de Racine. La întrebarea mea dac(n-a cercat s(scrie române&te, mi-a r(spus citându-mi *Adio la Târgoviște*:

Culcat p-aste ruine, sub care adâncit(
E gloria str(bun(& umbra de eroi□

Dintr-acea zi am fost amici, & iubirea noastr(unul pentru altul nu s-a dezmin) it niciodat(.

Eu & vedeam pe Podul Calii(strada Craiovei). Alexandrescu locuia într-un beci, sub scar(la Mitropolie, la unchiul s(u, p(-rintele Ieremia. Eram vecini & ne vedeam în toate zilele; preg(team lec) iile noastre împreun(.

Iancu V(c(rescu, venit de la mo&e, de la Mo) oieni, tr(sese în gazd(la tat(-meu & , intrând odat(în camera mea, ne g(-se&te, pe Alexandrescu & pe mine, înv()ându-ne lec) ia; eu, cu Boileau în mân(, ascultam cum camaradul meu zicea pe dinafar(*L'Art poétique*. V(c(rescu, în mirare de modul cum acel tân(r recita versurile, a petrecut toat(seara cu noi. Alexandrescu, care, cum & ii, avea o memorie extraordinar(, i-a recitat toate poeziile ce publicase într-o mic(bro&uric(în 12°:

Ceasornicul îndreptat,
Oda la stema țării,
Primăvara amorului etc.

V(c(rescu, încântat, l-a luat în bra) e & l-a s(rutat zicându-i: □B(iete, tu o s(“ i un poet mare□ Alexandrescu mi-a zis de multe ori c(acea sear(a fost una din cele mai fericite ale vie) ii sale. A face cuno&tin) a lui V(c(rescu fusese visul copil(riei lui.

A doua seară, adunare numeroasă în salonul tatălui meu. Între musaŕi se găseau: Văcărescu, Efrosin Poteca, Eliad, popa Grigorie, fraŕii Cămpineni & alii doi-trei, rude & amici. Alexandrescu a recitat scene întregi din Sofocle & Euripid în limba elenă; &ia pe Anacreon din scoară (până în scoară). Anacreon era poetul favorit al Văcărescului, care adesea lua versul din gura lui Alexandrescu, până ajungea la câte o strofă care-i scăpa din memorie, de unde apoi urma iar Alexandrescu înainte, & seara s-a încheiat după cum se obicinuia pe atunci, în sufragerie, cu un curcan fript, admirat de întreaga adunare, blagoslovit de părintele Grigorie Poenăreanu & salutat de tânărul poet cu fabula sa, care se termina cu:

Prinŕule, în loc de plată,
Aŕpofți căiva curcani.

(*Vulpoiul predicator*)

D-atunci vedeam pe Alexandrescu mai rar; îl luase Eliad acasă la dânsul, în mahalaua Dudescului.

În ajunul Sfântului Ion a venit de mi-a adus un plic mare pecetluit, rugându-mă să-l pun, fără să știe nimeni, în aŕter-nutul Văcărescului sub pălăni. Acel plic conținea oda:

Tu, care ai fost din pruncie al muzelor favorit
* i ca strămoșesc - avere geniul l-ai moștenit,
Cântăre) al primăverii □

Mai târziu s-a mutat la maiorul Cămpineanu, unde se adunau zi & noapte Manolache Băleanu, Grigorie Cantacuzino, Iancu Ruset, Aristia, Costache Bălcăcescu, oŕeri români dintr-un regiment cu Cămpineanu, căpitanii Goleŕi, * tefan & Nicolae, căpitanii Creuleŕi, Costache & Scarlat, căpitanul Teologu, căpitanul Voinescu II, sublocotenentul Rusetache & mai mulți tineri de pe atunci, cari petreceau citind istorii militare: campaniile lui Napoleon, memoriile lui Frederic cel Mare & scrieri de ale poetilor în renume: Lamartine, Hugo, Béranger etc. Alexandrescu înveselea auditorul cu câte o elegie, o satiră sau o fabulă.

Acolo s-a format Societatea Filarmonică, pentru care Eliad a tradus pe *Mahomet* al lui Voltaire, Aristia pe *Saul* din Al^{II}eri, Alexandrescu pe *Alzira*, tragedii cu cari s-a inaugurat scena română. Atunci s-au tradus mai multe din comediile lui Molière, dintre cari *Amfitrion* a avut un mare succes pe scenă. Interpretările acestor opere au fost:

- d-nii Andronescu
 Curie
 Iamandi
 Mihailă
 Caragiale
 Lăscărescu
 d-nele Caliopi
 Rălița
 Mihailă
 Efrosina Vlasto (Efrosina Popescu).

Contactul cu tinerii o^{II}eri a început pe Alexandrescu să dozească să devină camaradul lor de arme. Recomandat spre tarului ca bun scriitor, el a fost admis în mica noastră armată de atunci ca iunker atașat la d^{II}urșt^{II}; până când într-o zi șeful său, dându-i să-i copieze o preioasă notă, proză pe care autorul ei se aștepta să o vadă trecut la nemurire în litere gotice cu șablon, s-a speriat de icoana noului iunker și l-a trimis la granițe, la Focșani, să studieze și să învețe să scrie în caligrafia, dându-i importanța misiunii de a întreba de pasaport pe toți cei care voiau să treacă prin țara noastră care despărțea partea noastră moldovenească de cea muntenească și să taie la război oile cari venea dintr-un mal în celălalt al Milcovului. Neputându-se împăca cu această slujbă, deși fusese înălțat la rangul de sublocotenent, Alexandrescu și-a dat demisiunea, ca să se poată consacra cu totul literelor.

Iată cum descria poetul punctul de pază ce i se încredinșase:

Spre apus curge o apă între două țări hotar,
 Frații a căror neunire au avut sfârșit amar;
 Pe o margine e zimbrul, iar pe alta un vultur,
 Care nici nu mai visează la al Tibrului murmur,

Care sub o nouă formă și numire ce-a luat
 Ca mulți, cântecul, purtarea și năvălul și-a schimbat.
 (Epistola către D.I.A.)

P-atunci eu eram la Paris, și tatăl meu, care avea o mare afecțiune pentru Alexandrescu, îl luase acasă la dânsul, unde a răzut mai mulți ani, în camera dedesubtul aceleia ce ocupai acum doi ani în otelul Brofft, peste drum de teatru. Într-aceia cameră a scris cele mai multe din meditații: *Fericirea*, *Mulțumirea*, dedicată fetei Voinescului II (acum contesa de Rochemontaux), *Viața câmpenească*, dedicată lui Grigorie Cantacuzino, proprietarul moșiei Florești, unde a petrecut o vară, *Epistola către Voltaire* și altele. Acolo a scris *Anul 1840*:

Să știți pînă în durerea care pe om supune,
 Să așteptați în pace al soartei ajutor!

A scris *Miezul nopții*:

□ Frumoasa primăvară acum se grăbește
 La caru-i să înhamă pe zăreții ușori,
 Pe călăreți și în urmă-i verdeața se ivește,
 *și cerul se dezbracă de viforoși nori.

Acolo a scris fablele *Toporul și pădurea*, *Căinele și cățea*, *Boul și vițelul*, *Lupul moralist*, *Vulpea liberală*, *Lebăda și puii corbului* etc.

Când m-am întors în țară, pe la anul 1841, am găsit pe Alexandrescu tot la dăjstv în mahalaua Gorgani, unde îl lăsa; dar de astăzi dată nu ca iunker, nu ca copist, ci ca pensionar, sub cheie și cu pază de soldat cu pușcă la ușă. Iată cum meritase el aceste onoruri: general-consulul^a găsit în înalta-i judecată că în fabula *Lebăda și puii corbului* vulpea viclană semăna

^a) Consulul Rusiei la București, în acel moment I.A. Dănkov (v. *supra*, p. 175, n. a.); momentul politic este tensionat, Rusia pierzându-și încrederea în capacitatea domnului, Alexandru Dim. Ghika, de a-i servi interesele. Acesta va fi destituit în 1842, la cererea Rusiei, și înlocuit cu Gheorghe Bibescu.

aidoma cu guvernul ce reprezenta, c(puii corbului erau nevinova)ii de români, & leb(da, omul care d(sfaturi bune, & ceruse pedeapsa cutez(torului autor:

A zis□

C(lupii, ur&i, leii vorbesc de st(pânire;

C(lupul e cutare ce judec(, despoaie

*i ia dup(om pielea ca lupul dup(oaie,

C(leb(da e omul ce d(pov()uire

Acelor care umbl(pe calea de pieire□

Alexandrescu

(*Epistola către Voinescu II*)

A&a era p-atunci; o vorb(rea la palat, o simpl(b(nuial(a consulului te ducea ne judecat & de-a dreptul la pu&c(rie sau cel pu)in la vreo m(n(stire, f(r(a)i se permite s(vezi alt(“gur(amic(decât a p(zitorului. *tii c(, voind s(v(d pe Alexandrescu la sp(t(rie, unde era închis, mi-a trebuit s(alerg o s(pt(mân(s(m(c(ciulesc pe la toate autorit()ile civile & militare, de la doroban) pân(la vornicul cel mare, pân(s(dobândesc o scrisoare cu trei isc(lituri, în puterea c(reia un o“)er mi-a deschis u&a od(iei prizonierului. Tân(rul o“)er care m-a întov(r(&t simpatiza, sunt sigur, mai mult cu prizonierii, precum îi numea cu emfaz(, decât cu acei cari îi dedese în paz(. Când am ie&t din camera lui Alexandrescu nu mai era nimeni prin curte; se întunecase & plecase to)i amploia)ii; tân(rul o“)er mi-a propus s(m(duc(s(v(z & pe Nicu B(lcescu, c(ci & iúnkerul B(lcescu era închis acolo de mai multe luni, pentru c(spusese unor sergen)i din regimentul s(u(c(Mircea, Mihai & *tefan fusese ni&te domni viteji; în anul de gra)ie 1841 nu era iertat a r(spândi asemenea vorbe. Tot atunci colonelul Câmpineanu, închis vreo doi ani la M(rgineni, fusese transferat în închisoarea de la Plumbuita; Manolache B(leanu era surghiunit la Bolintin; Marin Serghiescu (Na)ionalu), la ocna de sare la Telega, iar Bolliac, mai norocit, respira aer curat la munte, surghiunit la schitul Poiana-M(rului, unde un cucernic c(lug(r rus îi citea în toate dimine)ile molitfele sfântului Vasilie.

Poli)ia, dup(ce &-a satisf(cut pe deplin curiozitatea citind trei luni, zi & noapte, toate hârtiile & c(rticelele lui Alexandrescu, a declarat tat(-meu, dându-i cheia od(iei, c(nu mai pune pece)i pe u& & c(avea ordin s(libereze pe prizonier.

A doua zi m-am dus de l-am luat de la închisoare s(-l aduc acas(, dar a st(ruit s(se mute în otelul Conduri, unde a închiriat o odaie. Îns(dup(vreo trei sau patru luni, plecând eu la Ia&, s-a mutat iar la tat(-meu, unde a &ezut pân(la 1844.

Când m-am dus de l-am v(zut la închisoare, avea un vraf de hârtie pe mas(, pline de &ters(turi & de cruci în toate p(r)ile. Când scria, avea mania de se citea, & tot &ergea & îndrepta; dobândise patima asta citind adesea versul lui Boileau:

Si j'écris quatre mots, j'en effacerai trois.

Acel vraf de hârții era traduc)iunea *Meropei*, cu care se ocupase în închisoare, ca s(-i treac(de urât. Ce s-a “ f(cut acea traducere?^a

În vara anului 1842, pro“tând de vacan)ele Academiei din Ia&, venisem în Bucure&ti. Unul din concesionarii ocnelor de sare, r(posatul Otetele&anu, care pe atunci îmi era cam rud(, ne invit(, pe Alexandrescu & pe mine, s(-l întov(r(&m la Baia de Aram(. Se propunea companiei s(cumpere acea mo&ie pentru exploatarea metalului; ocaziunea era favorabil(; puteam f(mare cheltuial(s(ne satisfacem o dorin)(veche ce aveam de a vizita m(n(stirile de peste Olt. Într-acea c(l torie am mers din m(n(stire în m(n(stire & din schit în schit, de la Cozia pân(la Tismana; ne-am coborât la Turnu-Severin & apoi ne-am întors, urmând obâr&ia mun)ilor, din stân(în stân(, c(l torind când pe jos, când c(lare, din gura Bahnei în Dun(re pân(în valea Oltului, la Turnu-Ro&u. Alexandrescu a descris o parte din acea c(l torie într-un memorial. În pelerinajul la Cozia a scris *Umbra lui Mircea*:

^{a)} Traducerea din Voltaire a fost publicat(în 1847. Pentru preciz(ri & comentarii istorico-literare cu privire la G. Alexandrescu v. notele lui Ion Roman în Ion Ghica, *Opere*, I, Editura pentru literatur(, Bucure&ti, 1967, ed. cit., pp. 535-539. De altfel, Ion Roman este & autorul studiului introductiv din edi)ia Gr. Alexandrescu, *Opere*, Minerva, Bucure&ti, 1972, ed. I. Fischer.

□ Mircea, îmi r(spunde dealul, Mircea, Oltul repeteaz(,
Acest sunet, acest nume, valurile îl primesc,
Unul altuia îl spune, Dun(rea se-n&tiin)eaz(
* -ale ei spumate unde c(tre mare îl pornesc.

.....
Lumea e în a&teptare□ turnurile cele nalte,
Ca fantome de mari secolii pe eroii lor j(lesc
* -ale valurilor mândre genera)ii spumegate
Zidul vechi al m(n(stirii în caden)(îl izbesc.

(*Umbra lui Mircea la Cozia*)

La Tismana a scris *Răsăritul luni*.

La Dr(g(&ani, *Mormintele &* mai multe alte poezii pline de
cuget(ri m(re)e ca aspira)iunile su□etului s(u & de tablouri
descriptive, vesele & în□brite ca frumoasele locuri ce vizita &
ca zburd(rile inimei sale.

L(udat(“ e memoria marelui poet, a c(rui pan(a &tiut s(
învieze umbrele glorioase ale eroicului nostru trecut &a împo-
dobit vechile tradi)iuni legendare ale istoriei na)ionale, îmbr(-
cându-le în str(lucitele colori ale bogatei sale imagina)iuni.

La anul 1842, Alexandrescu a fost numit impiegat la pos-
telnicie, la masa j(lbilor. Serviciul cu care-l îns(rcinase &eful
s(u era de a ceti toate peti)iunile adresate domnului, de a face
pentru “ ecare câte un extract & de a le adresa autorit()ilor res-
pective, cu apostila domneasc(. Vod(Bibescu, mul)umit de
modul cum î& îndepline&te datoria, a voit s(-l aib(pe lâng(
dânsul, îl lu(la Breaza, unde petrecea lunile de var(.

De& în mare favoare la curtea lui vod(Bibescu, dar nici
intriga, nici lingu&rea nu s-a putut apropia vreodat(de dânsul.
Vorbea tare, f(r(a-& ascunde gândurile & credin)ele.

Odat(, a□ându-m(cu unchiu-meu la Câmpina, m-am dus
s(-l v(z la Breaza. Doamna Bibescu, a□ând c(eram în odaie
la Alexandrescu, a trimis de m-a poftit la mas(. Prânzul a fost
vesel; Alexandrescu, binedispus, a povestit o mul)ime de isto-
rioare)(r(ne&ti în care vestitul Carcalechi, ziaristul cur)ii, juca
rolul principal. Doamna, care-l asculta cu pl(cere & râdea mult
la acele povestiri, îi zice: □S(vii s(m(nânci în toate zilele cu
noi□ Apoi, întorcându-se c(tr(vod(cu un ton poruncitor:

„ Numele-i poet al curii.

Alexandrescu, fiind așteptat care era să fie hotărâtă răsărită domnească, răspunde: „(mă născ, foarte bine, merge, dar să nu poet de porunca, văd că Măria Ta n-ai citit o satiră ce am făcut acum vreo câțiva ani unui poet de curte de atunci, pe care-l povățuiam cu versurile:

Ia-ți în dragii de atlas
De-ți fâc steagul la Parnas!

Apoi ce fac eu cu acele versuri când voi îmbrăca în dragii de atlas? □

Mai târziu a fost numit director la Departamentul Credinței, pe când moștele marelor (stirilor închinată și neînchinată se arendau cum da Domnul, post important și ambiționat de toți acei cari căuta să facă averi mari. El, care l-a ocupat atâta ani, a ieșit de acolo sărac precum intrase.

În anul 1853 se auzea de război. Alexandrescu, ca și Nicu Bălcescu au avut totdeauna credința că România numai prin arme se putea ridica la rangul ce i se cuvine. Era vorba că o armată auxiliară franceză să ocupe valea Dunării de jos, iar flota engleză să cuprindă Marea Neagră; se suna și de venirea lui Magheru cu proscriși români, și tinerimea începuse a bate din pînți. Atunci Alexandrescu a scris *Cântecul soldatului*:

Pe câmpul României
Trompeta când răsună,
La glasul datoriei
Oștirea se adună □

Tot atunci a salutat pe Halcinski cu un lung adio în versuri^a.

De ce n-a voit soarta să poată vedea și el pe români urcând ca [o] vijă între gloanțe și mitralie dealul Griviței, în gând în creștet gloriosul lor steag, și pe viteazul și „orosul Osman pașă închinând sabia lui unui tânăr colonel român?

^a) *Adio pentru plecarea proconsulului Halcinski*, 1854, poem scris în momentul retragerii rușilor din Crimeea, în urma primelor înfrângeri din Războiul Crimeii, în bătăliile de pe Dunărea.

La 1859, după suirea lui vodă Cuza în scaunul domnesc al Principatelor Unite, Alexandrescu a ocupat postul de ministru interimar la Culte. Modestia care-l caracteriza nu i-a permis să primească a " numit la acel interim ca titular. Mai în urmă, la 1860, a fost trimis la Focșani ca membru la Comisia Centrală. Acolo a fost lovit de o boală nemilostivă, care l-a învins aproape un sfert de secol mort între cei vii.

De copil, Alexandrescu cunoștea poezii grece vechi și moderne; la vârsta de șaptesprezece ani citise pe toți clasicii francezi și Italia pe dinafară (tot ce era mare și frumos în literatură).

Cine era și de unde venise acel băiat în școala lui Vaillant și unde studiasse el până-atunci, în ce școală și cu care dascăl? Studiasse acolo unde au studiat oamenii de felul lui, oamenii de geniu: la școala inimii și a spiritului, sub direcțiunea dorinței și a plăcerii de a ține și de a admira. *tiu numai că în podul casei la Mitropolie stau aruncate vreo mie de volume, claie peste grămadă, neclasate, necatalogate. Acolo se închidea Alexandrescu de citea. Multe ore plăcuțe am petrecut noi împreună, în mijlocul acelor în-folio, citind când *Viețile oamenilor iluștri* de Plutarh, când viețile sânilor în Cazanie, când pe Tucidid sau Xenofon!

Alexandrescu era născut în Târgoviște, în patria Văcăreștilor, a lui Eliad și a lui Cârlova. Zâna care a prezidat la nașterea lui l-a înzestrat cu înbelșugare cu o mare memorie și cu darul armoniei. Poeziile lui se deosebesc prin mari calități de stil, de cugetare și de simțire, cari îl pun între fruntași poeziei române.

Meditațiile au un zbor înalt, care le ridică alături cu acele ale lui Lamartine.

Satirele lui sunt înarmate cu împunsături de felul lui Boileau.

Fabulele, cari formează o parte însemnată și originală din scrierile lui Alexandrescu, multe, precum *Lebăda și puii corbului*, *Pădurea și toporul*, *Vulpea liberală* și altele, le-ar " subsemnat însuși La Fontaine.

A zice de dânsul că a fost poet, și poet de un talent superior, nu este destul. El a fost un suflet mare și nobil, o inimă curată și generoasă, vesel și glumeț; îi plăcea cea societatea aleasă, și dacă câteodată căuta singurătate era mai mult ca o alinare

la am(r(ciunile vie)ei, de aceea & scrierile lui dintr-acele momente respir(o stare de întristare melancolic(a su□etului s(u.

Era de &coala aceea care consider(darul poeziei ca un depozit sacru, pe care omul înzestrat de sus este dator s(-l p(s-treze curat, neatins de patimele & sl(biciunile omene&ti, a&a c(el privea de sus, în lini&te senin(, splendoarea adev(rului & frumosului care lumineaz(binele & love&te viciul & nemernicia; în mândra & majestoasa sa indigna)iune, condeiul s(u stigmatiza înjosirea, cinismul & lipsa de probitate, precum o vedem în unele din poeziile sale.

Via)a lui a fost o via)(de lupt(& de martir; a luptat pe fa)(cu curaj, la lumina mare, pentru libertate în contra despotismului, pentru dreptate în contra abuzului & n(p(stuirii, p(s-trând totdeauna c(ldura & devotamentul tinere)ii. A luptat f(r(alt(ambi)iune decât aceea de a “ folositor)(rii sale. Condeiul s(u original & plin de spirit & de gra)ie nu s-a inspirat decât de pulsa)iunile mari & patriotice ale su□etului s(u.

Genera)ia veche a admirat cu iubire scrierile lui Alexandrescu. Le-a avut ca un catechism de virtute & de patriotism, & mul)i poate c(au p(&it pe calea cea dreapt(de team(s(nu-& recunoasc(abaterile în vreo satir(sau vreo fabul(d-ale lui Alexandrescu. Tinerilor români ai genera)iunii care se ridic(le zic: □Fi)i patrio)i & mode&ti ca Alexandrescu, & când voi)i s(&ti)i cum se glori“ c(faptele cele mari citi)i odele & elegiile lui; când voi)i s(&ti)i cum se râde de ambi)io&ti de rând & cum se biciuie&te viciul, citi)i satirele & fabulele lui Alexandrescu□ Dotat cu un talent mare, el &-a iubit)ara, s-a respectat pe sine & a l(sat în memoria nostr(operele spiritului & ale inimei sale.

ION GHICA

XXVII

Londra, 25 octombrie 1886

Scumpe amice,

Iată câteva aduceri-aminte din tinerețe, în cari vei găsi multe despre viața unora din oamenii generațiunii noastre cu cari în tinerețe te-ai găsit în contact și pe aceiași cale, oameni ageri, activi, de scurtă viață (în ani, dar a fost bogat în fapte; ei au știut a suplini timpul printr-o activitate și un devotament fierășteș, și ei au putut lăsa nu numai regrete în suferințele acelor cari au avut norocirea de a-i cunoaște de aproape și a le aprecia calitățile inimii și ale inteligenței, dar au lăsat și urme neteșite în literatura și în istoria țării noastre.

Armează-ți dar răbdarea și așteaptă-te la o serie lungă de epistole.

NR. 1

NICU BĂLCESCU

Odată, ieșind de la școală, apucasem drumul spre casă, luând prin scurta ulicioară care începea în poarta Colegiului Sfântu Sava, între curtea Petrescului și casa cu privor a egumenului grec al mănăstirii, și se sfârșea în unghiul bulevardului și a străzii Academiei, unde era de o parte, la dreapta, casa Dobrotineanului și la stânga casa Spahiului. Poarta școlii era la câriva pași de ușa bisericii, cam în locul unde s-a ridicat statuia lui Lazăr. Acolo se așezau pe vine în grădini, unul lângă altul, merari, simigii și bragagii cu tablalele și panerele lor.

Un g(ligan de &colar, cât un bivol de mare, t(b(râse pe un b(iat slab & pirpiriu, îl trântise la p(mânt &-i c(ra la pumni, c(utând s(-i ia din mân(o bucat(de halvi)(.

Goliatul, c(ruia to)i îi ziceam *otea, pentru c(era de o putere de care numai v(rul meu Mavru¹ îi venea de hac, î& petrecea timpul mai mult la poarta &coalei, între pl(cintari & salepcîi, decât în clas(. Îndat(ce cump(ra cineva un covrig sau un m(r, el se repezea ca un erete & i-l smulgea din mân(; gra)ie puter- nicilor s(i pumni, r(spândise o a&a groaz(printre b(ie)i, încât mul)i îi pl(teau tribut în natur(sau în parale, ca s(nu-i bat(sau ca s(-i protege în contra altor camarazi.

De ast(dat(, îns(, g(sise împotrivire, b(iatul, de& trântit la p(mânt, dar nu l(sa s(-i scape halvi)a; o ap(ra din mâni & din picioare, cu din)ii & cu unghiile.

Fie din indigna)iune, “ e c(puteam conta pe camarazii care veneau în urm(, mi-am luat inima în din)i & m-am aruncat în ajutorul celui slab & asupra.

Cea dintâi grij(a b(iatului când s-a ridicat de la p(mânt a fost s(caute s(-& adune dup(jos foile caietului s(u, zdren)uite & risipite în lupt(, opera)ie lung(& mig(loas(, la care i-am dat & eu mân(de ajutor.

A doua zi, când m-am dus la &coal(, l-am g(sit în u&a clasei IV-a de umanioare; cum m-a v(zut, &-a scos &apca, ar(tându-mi cu mul)umire caietul, zicându-mi:

„ Uite cum l-am dres de bine; noroc, z(u, cu dumneata, c(mi se pierdea, p(cat, o gr(mad(de munc(.

Foile rupte erau lipite & cârpite “ ecare la locul lor, cu o mi- nu)ioas(îngrijire. Dar ce m-a mirat mai mult a fost s(v(z pe unele pagine scris cu litere majuscule fraze ca acestea:

□Petru Maior spune□ □

□Fotino zice□ □

□Din Constantin C(pitanul□

□Dup(logof. Radu Greceanu.□

¹⁾ Comitele Dimitrie Mavru, general de divizie în armata ruseasc(, “ u al generalului Nicolae Mavru & al Pro“ rei Moret de Blaremburg, n(s- cut(Ghica.

Aceasta m-a mirat cu atât mai mult că p-atunci nu se pomenea în scoalele noastre de istorie națională. D-abia de câteva luni Florian Aaron începuse un curs elementar de istorie generală, în care vorbea despre asirieni și egipteni; nu ajunsese nici la greci, nici la romani.

La întoarcerea mea din Paris, la anul 1841, ducându-mă să văd pe poetul Alexandrescu la dejursta în Gorgani, unde se află închis într-o cameră în fundul curții, lângă garla, după ce am stat acolo până înnoptase, când am ieșit, oșterul de pază, după ce închide ușa bine și bagă cheia în buzunar, îmi zice:

„ Vei să te duci la Nicu Bălcescu? Nu ne vede nimeni, c-au plecat toți de la cancelarie; numai să nu spui cuiva, că dau de belea.

În camera în care am intrat, un tânăr căruia d-abia îi mija mustașa pe buze și dea pe marginea unui pătucean de scânduri, făcând altădată decît o manta soldătesc ghemuită cu pată și o lumânare de seară într-un sfeșnic de pământ, care lumina un ceaslov, singura carte ce-i fusese permisă. Acel arestant era băiatul pe care cu câțiva ani îndărăt îl scosesem din mâinile „ orosului Sotea”¹.

La liberarea lui din închisoare și din armată, el a devenit unul din tinerii cu cari mă vedeam mai des, a devenit un bun și prețios amic, cu care m-am întâlnit totdeauna la vorbă și la gânduri; eram împreună ziua și noaptea.

Fiu mijlociu al serdăresei Zinca Petreasca Bălcescu, cocoana văduvă foarte stimată și cunoscută în toată țara pentru minunata doftorie cu care trăgea de albastru la ochi, Nicu Bălcescu, tânăr de o complexiune delicată, o „ zionomie blândă și simpatice”, intrat foarte de timpuriu în serviciul militar ca iunker, era arestat și dat în judecata unui consiliu de război ca culpabil de înaltă trădare.

Se dovedise că mersese de mai multe ori în casa la Mitică Filipescu, că făcuse cunoștință cu dascălul francez Vaillant și

¹) Pe acel Sotea, un Petrescu, nu știu, din București sau de aiurea, l-am găsit, câțiva ani mai în urmă, oșter la granița dintre Muntenia și Moldova, la punctul Vădeni, la Seret; de atunci nu i-am mai auzit de țire.

c(era amic cu c(pitanul Deivos^a; ceva înc(& mai mult: se &ia c(la cazarm(aduna pe lâng(dânsul, în orele de recrea)ie, mai mul)i sergen)i & solda)i, c(rora le povestea despre vitejiile românilor în luptele cu turcii, cu t(tarii, cu ungurii & cu lehi, de pe vremile lui Mircea, lui Mihai & lui *tefan; ba chiar îi înv()a s(scrie & s(citeasc(.

Nicu B(lcescu avea o mare dorin)(d-a înv()a; dotat cu înlesnire & aplica)iune la studii, inteligent, ardent & entuziast, predilec)iunea lui era mai cu deosebire pentru studiile istorice & mai ales pentru partea militar(a istoriei. Din copil(rie citise cu aten)iune *Viețile oamenilor* lui Plutarh, *Anabasil* lui Xenofon, *Războiul peloponezian* al lui Tucidid; citise & recitise pe Tacit, *Comentariile* lui Cezar, campaniile lui Napoleon & ale lui Frederic cel Mare & studia cu dinadinsul pe Gibbon & scrierile generalului Jomigny asupra strategiei. Avea credin)a c(România nu se va putea r(dica decât prin arme & c(românii trebuia cu orice pre) s(se arate pe un câmp de b(taie, s(dea dovezi de vitejie, s(se a“rme ca na)iune; idee pe care o vedem dominând d-a lungul în toate scrierile sale.

La etate de dou(zeci de ani, citise tot ce putuse g(si, pe ici, pe colea, despre istoria noastr(na)ional(; petrecea zile întregi cufundat în studiul documentelor adunate de repausatul c(pitan Cornescu Olteniceanu, colec)iune pre)ioas(, care mai târziu a trecut în posesiunea p(rintelui episcop de Buz(u Dionisie.

Nicu B(lcescu era de o modestie rar(; anevoie îl f(ceai s(-i citeasc(câte ceva din cele ce scria.

Într-o sear(ne a□am mai mul)i amici aduna)i la maiorul Voinescu II; acolo, dup(ce ne-am luptat & ne-am trântit, dup(cum ne era obiceiul (c(ci B(lcescu, de& cel mai slab dintre noi to)i, dar c(uta trântea)la cu lumânarea), când ne-am potolit, l-am pus d-a sila de ne-a citit opera sa: *Puterea armată la români*. Manuscriptul acela l-am luat eu de l-am dus lui Cog(l-niceanu la Ia&, unde s-a tip(rit în *Foaia științifică și literară*

^{a)} IOAN DEIVOS, revolu)ionar pa&optist, loc)iitor al comandantului companiei de pompieri din Bucure&ti la momentul b(t(liei de pe Dealul Spirii (13 sept. 1848).

ce publicam împreună cu Alecsandri, Negruzzi & Cogălniceanu, revista săptămânară (fără nume, căci marele cenzor al Moldovei, Procopie Florescu, găsisese că titlul *Propășirea*, cu care o botezasem, era un cuvânt revoluționar & îl tăcuseră din capul foaiei.

Acea scriere a lui Bălcescu a fost foarte apreciată de cititorii după-atunci & a avut chiar onorurile unei ediții separate, tipărită tot în tipografia a lui Cogălniceanu.

Mai târziu, pe la anii 1844, 1845 & 1846, el a publicat mai multe lucrări istorice în revista intitulată *Magazinul istoric*^a, ce redacta în colaborare cu eruditul profesor Treboniu Laurian. Într-această colecție se găsește scrierea asupra familiei Cantacuzinilor, după documente ce-i încredințase generalul Rudolf Cantacuzino din Rusia.

Nicu Bălcescu scria lesne, stilul său era limpede, strâns, nervos & elegant, precum îl vedem în *Istoria lui Mihai Viteazul* & în *Istoria muncitorilor plugari din România*; adeseori însoțit & poetic, precum îl găsim în traducerea făcută de el a *Cântării României*.

Domnul Vasile Alecsandri atribuie unui alt tânăr plin de talent conceperea & compunerea în limba franceză a celui capodoperă, Alecu Russu, răpit & el, ca & Bălcescu, de timpuriu familiei & patriei sale.^b

Iată ce știu eu despre acea scriere epică din care, încă pe la anul 1847, Bălcescu îmi citise mai multe fragmente & pe care, mai târziu, ne-a citit-o întreaga, în cabinetul generalului Mavru^c, unde se află & Laurian & Bolliac, susținând că găsisese

^a) *Magazin istoric pentru Dacia*, 5 vol., București, 1845-1847. *i mai departe, Ion Ghica citează titlurile din memorie. ^b) Paternitatea poemului... publicat în limba franceză (fără nume de autor, în 1850, la Paris, în revista *România viitoare*... a fost îndelung disputată de istoriograful & critica literară (...). ^c) NICOLAE MAVROS (1786-1868), boier fanariot, conte austriac, general rus, colecționar de antichități; soțul autorului. Dragoman al generalilor ruși în timpul ocupației din 1806-1812; logofăt de strămoși sub Alexandru Suțu vv. (1819-1820). Colecția impresionantă... pe care a donat-o apoi statului; astăzi la Muzeul Național de Istorie a României... & a adunat-o în timpul războaielor ruso-turce & apoi, în slujba de inspector general al carantinelor Dunării, pe care a deținut-o de la 1829 până la Unire.

acel manuscris la un c(lug(r. Iat(cu ce ocaziune ne-a f(cut el acea citire:

Generalul Mavru, “lolog & numismat de frunte, era de mai mul(i) ani în rela(i)une cu Laurian & cu Bolliac, cu unul pentru studiul de medalii antice & schimburi de dublete, cu celalalt pentru citirea & transcrip(i)unea de inscrip(i)uni lapidare. Mavru posedă o colec(i)une de antichit()i importante, adunate cele mai multe după malurile stâng & drept al Dun(rei, colec(i)une pe care, înc(în via)(“ind, a f(cut-o dona(i)une muzeului nostru na(i)onal.

Pentru studiul arheologic, generalul Mavru avea consacrat(o zi pe s(pt(mân(, mar)ea, dac(nu m(în&el, zi în care se închidea în cabinetul s(u cu Laurian & cu Bolliac & nu primea pe nimeni. Acei doi colaboratori r(mâneau la mas(; se prânzeau p-atunci pe la 3 ore după amiazi, & lucrau & după prânz până seara.

Cu ocazia c(s(toriei mele, generalul Mavru a f(cut cuno&tin)(cu Nicu B(lcescu, care de la 1847 a început a lua & el parte la acele &edin)e de studii istorice.

Într-una dintr-acele mar(i), la care asistam & eu câteodată(, f(când eu elogiul manuscriptului a(ătat de B(lcescu la c(lug(r, după o mare st(ruin)(a noastră a tuturor, B(lcescu a trebuit s(se duc(acas(, s(-& aduc(caietul s(ni-l citeasc(. Era scris de mâna lui, cu multe &ers(turi & îndrept(ri. Citirea a fost ascultat(cu admira(i)une, iar după ce am terminat cu laudele & cu critica generalul Mavru se uit(la B(lcescu râzând & b(tându-l pe um(r, îi zice:

„ *Mon cher! se non è vero è ben trovato; c'est une œuvre du plus haut mérite, et fait beaucoup d'honneur à l'auteur ici présent.*

Mavru a urmat cu sistemul de studii arheologice până în ultimele zile ale vie)ei sale; numai c(colaboratorii nu mai erau aceia&. În anii din urmă lucra cu Dumitru Berendei, cu Dumitru Sturdza, cu Mi&u(Su)u & Alexandru Odobescu.

Noi to(i) câ(i) am auzit atunci citirea *Cântării României*, de& admiteam c(B(lcescu poate c(g(sise la vreun c(lug(r ceva scris în felul biblic, dar credeam c(scrierea, a&a cum ne-o citise, fusese prelucrat(de până & de imagina(i)unea sa.

El, în anul 1845 sau 1846, a făcut o colecție de cercetări istorice pe marginea Dunării, de la Celei până la Turnu-Severin, și a vizitat mult (în stirile de peste Olt în tovară și cu Laurian și cu Bolliac, colecție în care s-au descoperit mai multe inscripțiuni cari au fost transcrise, completate și publicate de Laurian în *Magazinul istoric*, lucrare pe care Bolliac voia să și-o aproprieze și pentru care a fost mai multe contestații între Bolliac și Laurian. Într-aceia colecție pretindea Bălcescu că ar “ găsi la un culegător manuscriptul *Cântării României*; dar limba în care era scris acel poem și aspirațiunile autorului poartă într-însul dovada netă că trebuie să “ fost scris cam printre anii 1838 și 1846. Tot cam pe la anul 1846, Nicu Bălcescu a mai făcut și o altă colecție în Moldova, cu Costăchi (N. Filipescu, unde s-a găsit în strănsă legătură cu Alecu Rusu, și nu este de mirat că acești doi tineri să “ esersat în comun până și imaginațiunea lor, unul în limba română, celalalt în limba franceză).

Oricum o “ și oricine o “ fost autorul, culegător sau mirean, din veacuri trecute sau din timpul nostru, ușor (și -i “ e) (râna, căci cu frumoasă și mândră țară a înzestrat literatura română!

În tinerețea mea, eu obișnuiam a mă culca târziu, de multe ori după ce să fi cea zi (; adesea îmi făceam somnul pe scaun, rezemat de masă, făcând a mă atinge cu săptămânile de pat. Când eram student la Paris, vara, după ce-mi pregătisem lecțiile pentru a doua zi, apoi pe la miezul nopții porneam pe jos dăcăsă de lângă poarta Luxemburgului, de despre *coala de Mine, și mă duceam până la Tortoni, pe Boulevard des Italiens, unde luam o înghețată, și mă întorceam pe când se îngâna ziua cu noaptea.

Într-o vreme găsisem un tovară și cu care mă potriveam la felul acesta de trai, pe Grigorie Romalo, tânăr de spirit și de inimă, devenit victima devotamentului său pentru țară. Grigorie Romalo, esilat la Brusa la 1848, a murit la Constantinopol, la Pera, în primăvara anului 1849, în spitalul surorilor de caritate lazariste, în urma hemoptiziei ce i se pricinuisă de loviturile de pături de pușcă în piept la afacerea din Iași de la martie 1848. L-am dus de l-am înmormântat la cimitirul de la Balucli. Alecsandri a scris atuncea o poezie asupra morții lui.

Cu Grigorie Romalo, când eram la Paris, duceam uneori pe lun(plimb(rile noastre nocturne pân(la Neuilly & la Boulogne lâng(Saint Cloud.

În București obicinuisem & pe Nicu Bălcescu la acest fel de via(), a&a c(, dup(ce petreceam serile cu mai mulți amici, apoi pe la orele unsprezece sau dou(sprezece, noi doi, Bălcescu & eu, porneam pe jos d-acas(de la mine, de peste drum de hanu lui Filaret (ast(zi Pia) a Teatrului) & ne duceam dincolo de Malmaison, la gr(din(la Câmpineanu (fosta gr(dina lui Scufa), unde g(seam companie bun(& petreceam ore pl(cute pân(pe la patru & pe la cinci dup(miezul nop)ei; ne întorceam acas(în ziua mare. Pe drum aveam mai totdeauna câte o sfad(, dou(cu câinii mahalalelor. Erau mai ales dou(sta) iuni anevoie de trecut cu pace, una la cotu gârlei de lâng(gr(dina lui Mimi & alta pe maidanul de dinaintea bisericei Popa Tatu, unde stau ni&te dul(i cât vi) eii de mari, culca) i covrig, risipi) i pe drum d-a curmezi&al, & cum ne sim) eau, se sculau cu to) ii într-o l(tr(- tur(& s(reau la noi.

Într-o noapte pin culesul viilor, pe la 1843, pe când lumina lunei începea a se contopi în razele dimine) ei & ajunsesem în dreptul caselor lui Simeon Marcovici, dup(un mic sfat între noi doi, în r(spântii, în loc s-o lu(m la deal, pe la Otetele&anu, s(ie&m la mine acas(, ne-am hot(râț s(urm(m pe strada Brezoianu, s(ie&m la Mihai-Vod(& d-acolo s-o apuc(m spre Filaret, s(ne ducem s(dejun(m cu câte o pereche de cârna) i tranda“ ri & un pahar de must. Ne apropiasem de biserica S“ n) ii Apostoli, când întâlnim în cale pe c(pitanul Tell, mergând spre cazarma lui de la Mihai-Vod(; & ne lu(m câte&trei pe drum înainte, pe sub Mitropolie, la viile din deal. Cu cât ne suiam pe coast(, cu atât vorbirea noastră(devenea mai aprins(. Subiectul discu) iunei era acel de toate zilele & de toate serile. Ne imputam unul altuia lipsa de patriotism & de energie; ne f(ceam r(spunz(tori de starea nenorocit(& umilit(a)(rei, a&a c(la întoarcerea noastră(în vale, la fântân(, jurasem s(ne consecr(m patriei cu trupul & cu su) etul, ne legasem fra) i de cruce & ca “ ecare dintre noi trei s(se supuie, cu pericolul vie) ei & al avere) i, la hot(râțile celoralal) i doi; chiar în ziua aceea ne-am adunat de am alc(tuit statutele & regulamentele □Fr() iei□

Ini)ia)ii erau forma)i în grupuri de câte zece, “ecare frate cunoscând numai pe &eful s(u imediat, diacon, preot sau arhiepiscop, acel care-l catichisese, îl ini)iasese, de la care & prin care primea ordine & instruc)iuni & c(ruia datora ascultare & supunere cu pericolul vie)ei & al averei, p(strând secretul cel mai absolut. Deviza era: *Dreptate, Frăție*.

Statutele, scrise în cifre cu cheie, erau p(strate la mine în bibliotec(, în scoar)ele Algebrei lui Bourdon. La mai 1848, când m-am decis s(m(duc la Constantinopol, am dat acel volum în p(strarea B(lcescului, dar el peste dou(zile mi l-a adus înapoi, zicând c(se temea de vreo perchezi)iune sau d-o arestare & c(-l credea mai în siguran)(la mine. La plecarea mea din București, am pus acea carte împreun(cu alte c(r)i & cu notele & caietele mele din &coal(într-o lad(pe care am l(sat-o în beciu de sub scar(, în casa generalului Mavru de la Jicni)(, unde locuiam, ast(zi lega)iunea Italiei, cas(care a ars la 1856, când devenise spital militar în timpul ocupa)iunei austriace. Acolo, împreun(cu casa, s-au mistuit în cenu& c(r)ile, hârțiile, tablourile, mobilele & cu toate obiectele ce posedam.

Situa)iunea politic(de pe atunci se rezum(cam astfel:

Pe la mijlocul anului 1834, sp(tarul Alexandru Dimitrie Ghica, fratele fostului domn Grigorie Dimitrie Ghica, fusese r(dicat la scaunul domniei dup(recomanda)ia amicului s(u, generalul rus comite Pavel Kisseleff, care a guvernat Principatele de la anul 1829 pân(la 1834 cu titlul de prezident cu deplin(putere al divanurilor.

Alexandru Ghica, om plin de probitate, stimat & iubit de toat(tinerimea pentru caracterul s(u leal & pl(cut, era pizmuit, ca to)i domnii indigeni, de mul)i din boierii cei mari.

El, la anul 1838, comisese o mare gre&al(politic(: nu ap(- rase cu t(rie drepturile)(rei atunci când împ(ratul Nicolae al Rusiei ceruse s(se intercaleze în Regulamentul organic o clauz(prin care orice lege votat(de Ob&easca Adunare & sanc)ionat(de domn s(nu poat(“ pus(în lucrare pân(mai întâi nu ar dobândi aprobarea cur)ilor suverane & protectoare (Turciei & Rusiei), ceea ce echivala cu suprimarea autonomiei)(rei. De& se &ia c(pe sub mân(Alexandru Ghica fl(cuse s(caz(acea pro-

punere în Camer(, dar avusese sl(biciunea sau nedib(cia d-a o sus)ine, cel pu)in în aparen)(, & astfel î& pierduse popularitatea & încrederea de care se bucura pân(atunci. Pe de alt(parte, î& alienase simpatiile Rusiei prin m(surile luate în contra espedi)iunilor bulgarilor când au încercat s(treac(Dun(rea ca s(r(scoale Bulgaria în contra Turciei. Arestarea & lor & organizatorilor acelei espedi)iuni, De& & Costache Su)u, a decis la Petersburg c(derea lui Alexandru Ghica din domnie, & nu r(mânea decât a se crea un incident care s(dea prilej Rusiei d-a cere mazâlia lui de la Poart(.

Boierii inamici domnitorului s-au folosit de aceste împreju)r(ri ca s(-l r(stoarne printr-o dolean)(a Ob&e&ei Adun(ri.

Unul din boierii de pe atunci, Gheorghe Bibescu, ginerele b(trânului Alecu Mavrocordat de la Ia&, a publicat la Paris la anul 1840 în limba francez(o bro&ur(intitulat(*Le général Kissilef et son administration*, o biogra“e al c(rei scop era d-a cufunda pe Ghica exaltând & in)a & virtu)ile generalului rus, scriere pe care a ilustrat-o propuind împ(mântenirea lui. Cu această scriere, acel Gheorghe Bibescu a devenit favoritul consulatului rusesc destinat a înlocui pe Alexandru Ghica îndat(ce se va îndupleca Poarta s(dea “ rmanul de mazâlie.

A doua zi dup(alegerea noului domn, consulul general Duscoff^a zicea c(într-acea noapte doamna Duscoff n(scuse o fat(, & el, Duscoff, un b(iat, în)elegând pe vod(Bibescu; & avea dreptate, c(ci pentru a scoate din urna electoral(pe candidatul s(u de predilec)ie fusese silit s(n(scoceasc(fel de fel de proced(ri, c(ci lui Bibescu, de& îi lipseau dou(din însu&rile prescrise de Regulamentul organic, etatea de patruzeci de ani & calitatea de boier de trei genera)ii, adic(boier, “ u de boier & “ u de “ u de boier; dar printr-un opus cocus a ie&t ca prin minune din urna electoral(.

Vod(Bibescu, r(dicat astfel la scaunul domniei contra voin)ei na)iunei & chiar în contra boierilor partidului s(u, s-a crezut dator s(î& arate recuno&in)a sa c(tre acei care-l ajutasă & a încercat s(se concedeze exploatarea tuturor mineralelor din

^{a)} IAKOV ANDREEVICI DAȘKOV, v. *supra*, p. 175, n. a.

principatul Valahiei ca monopol unui industria&rus, vestitului Tranda“ roff, &, printr-o încheiere a Sfatului Administrativ, interpretând legea regulamentar(într-un mod me&te&ugit, acorda acelu Tranda“ roff dreptul & monopolul de a exploata toate mineralele din)ar(.

Ca s(“ e bine în)eles, voi aminti c(Regulamentul organic regula dreptul de exploatare a minelor în modul urm(tor:

1. Orice proprietar avea dreptul de a exploata minele dup(proprietatea sa, dând statului 10 % din productul curat.
2. Descoperindu-se o min(pe o mo&te particular(& guvernul voind ca acea min(s(“ e exploatat(, avea dreptul s(previe pe proprietar & s(-i cear(a o exploata, iar în caz când, dup(18 luni dup(soma)iune, proprietarul nu ar pune-o în exploatare, guvernul era în drept a o exploata pe seama statului, dând proprietarului 10 % din productul curat.

Sfatul Administrativ, trecând peste drepturile de proprietate a mo&iilor statului & ale clerului, acordase lui Tranda“ roff dreptul de a se substitui proprietarilor; & s-a v(zut deodat(circulând dou(bro&uri con)inând dreptul acordat lui Tranda“ roff, prevenind pe proprietari a avea s(se conforme cu încheierea f(cut(întru aceasta de Sfatul Administrativ.

Apari)iunea acelor bro&uri & planurile lui Tranda“ roff d-a aduce 5 000 de lucr(tori ru& a însp(imântat)ara, încât un strig(t s-a ridicat dintr-o margine la alta, & Ob&teasca Adunare a trebuit s(fac(un raport la domn, blamând încheierile Sfatului Administrativ, cerând anularea ..un adev(rat blam dat ministerului; acel act merit(a “ raportat aci:

□*Prea Înălțate doamne,*

Ob&teasca Adunare a v(zut cuprinderea o“ sului În(l)imei Voastre, cu No. 154, ce a)i binevoit s(-i adresa)i la raportul cu No. 166, & s-a p(truns de mult(mâhnire pentru b(g(rile de seam(ce-i face)i, c(ar “ ie&it din hotarele atribuiilor sale & c(ar “ c(lcat regulele bunei-cuviin)e & a c(zutului c(tre înalta Obl(duire^a respect, cerând prin al s(u raport des“ in)area jur-

^{a)} Curtea protectoare, Rusia.

nalului încheiat de Sfatul Administrativ extraordinar în privința exploatarea minelor & înt(rit prin o" sul În(l)imei Voastre; mai ad(ogându-se & c(nu s-a p(truns de cuprinderea pomenitului jurnal, ce este întemeiat chiar pe dispozi)iile articolelor acelorora cu cari s-a slujit la întru-expunerea din raportul s(u atins de prezisa pricin(; la acestea luând Adunarea voie de la În(l)imea Voastr(, v(supune cu respect c(, având sub vedere în toat(vremea § de la Art. 54, Art. 56 & § de la Art. 57 a Regulamentului organic, ce pe lâng(altele o îndatorează(ca s(judece folosul tuturor m(surilor ce s-ar lua în pricini ori deob&te sau întâmpl(toare, socote&te c(n-a p(&t peste ale sale atribu)ii dac(privind pricina minelor, unul din ob&te&tile folosuri ale)(rei, a chibzuit potrivit cu îndatoririle la care a supus-o pravila organic(s(roage pe În(l)imea Voastr(, în urma deslu&ririlor ce luase despre cuprinderea jurnalului, ca s(porunci)i a se desputernici pre cât el nu se va " a□ând cogl(suitor cu legiuirile în " in)(, precum & a se des" in)a tip(ritele & ob&тите example & a se popri de a nu mai)ircula pentru dep(rtarea lor de la temeiurile pr(vilei, pe care nu le-ar " socotit c(ar putea însemna ceva& dac(nu le-ar " recunoscut îmbr(cate cu caracter o" cial. Acestea au fost, Prea În(l)ate Doamne, cuvintele pentru care Adunarea a întins plecata sa rug(ciune doveditoare a singurii dorin)i ca s(vaz(prescrise chibzuirile ating(toare de exploata)ia minelor înl(untrul cercului Articolelor 178 & 179 a Regulamentului Organic; având sub vedere, osebit de alte considera)ii ce privea la m(surile cerute spre asigurarea venitului statului, & darea sorocului de doisprezece ani, punct de c(petenie & vrednic a se lua în b(gare de seam(, ne" ind nici-cum cuprins în pomenitele articole; care soroc, pentru ca s(se dea de s-ar " judecat folositor, trebuia ca o ad(ogire la pravil(s(se a&eze dup(formele legiuite prin Art. 55 a Regulamentului spre a nu se împiedica altmintrelea nici sloboda dispozi)ie a " ec(ruia proprietar întru cele de bun(voie tocmeli.

Nu n(d(jduia îns(Adunarea a priimi de la În(l)imea Voastr(r(spusul prin care nu numai sentimentele sale s(cunosc altele decât cele adev(rate & respectuoase c(tre înalta Obl(- duire, ci & îndatoririle puse asupra ei prin Articolele 54, 56 &

57 se lasă neluate în băgare de seamă. Adunarea dar se mîrșinește și acum într-o repetă plecata sa rugăciune, cerând cu supunere cele cuprinse în raportul său cu No. 166.

Iar cînt pentru ceea ce privește la viitorul ei, după cum bine ați voit Înălțimea Voastră să adăogă în sfârșit, ea mai întâi socotește de netăgduită a vă încredința că nu uită, nici va uita vreodată datoriile sale către înalta Oblăduire, avînd după aceasta deplină umbră a se mîngăia de nădejde că în același loc ce înfrîntă stău sub suzeranitatea și ocrotirea amănătorilor (ce toarelor de bine prea înalte Puteri).

Acest raport s-a primit de Obșteasca Adunare după cele mai multe glasuri potrivit cu § 48 de la Art. 48 din Regulament.

Președintele Obștei Adunării:

(Semnat) NEOFIT MITROPOLITU UNGRO-VLAHIEI.

(Semnat) *Alexandru Ghica, Const. G. Filipescu, Scarlat Gr. Ghica, Const. Gr. Ghica, Gr. Cantacuzino, I. Slătineanu, C. Filipescu, N.A. Nicolescu, C.N. Brăiloiu, A. Cocorăscu, I. Bălăceanu, C. Costescu, I. Văcărescu, M. Filipescu, A. Racoviță, C.Gr. Suțu (și un indescifrabil).*

No. 205, 1844, februarie 29. □

În dezbaterile asupra cestiunei Tranda“ roff s-a relevat pentru întâia dată talentul de orator politic a răsposatului Barbu Catargiu, care, ca director al Departamentului Dreptății și deputat, a susținut cu multă îndrăzneală cauza concesionarului; dar elocința sa a trebuit să se aplece dănaaintea cuvintelor patriotice a lui Costache Niculae Filipescu, a lui Niculae Niculescu și a celorlalți deputați.

Această victorie a Parlamentului din București din anul 1843 a fost urmată de satira plină de spirit a poetului Eliad, intitulată *Măceșul*.

Cestiunea Tranda“ roff era la ordinea zilei și făcea obiectul tuturor vorbirilor, și noastre când suiam dealul Filaretului.

Nicu Bălcescu, unul din cei trei „ai societății Frățimii, a fost apostolul și inițiatorul cel mai ager și mai zelos. Maiorul Ioan Voinescu II, Bolliac, Bolintineanu, Deivos, Golescu (Alec Negru), Marin Serghiescu Naționalu, Filipescu și mulți civili

& militari f(ceau parte dintr-acea asocia)iune. Nu &tiu dac(dintre o“)eri mai este ast(zi în via)(altul decât c(pitanul Christo“ .

Mai tot într-aceia& timp s-a format în Bucure&ti Societatea Literar(^a, al c(reia scop nu avea nimic ascuns, ci era pur & simplu dezvoltarea & încurajarea literaturii na)ionale. Pre& dintele ei a fost tot timpul poetul Iancu V(c(rescu, având de secretari pe maiorul Voinescu II & pe Nicu B(lcescu. Mai mul)i români din Moldova, Vasilie Alecsandri, Cog(lniceanu, Negruzzi & al)ii, f(ceau parte, & când unul dintr-ace&ti b(rba)i veneau la Bucure&ti era pentru noi to)i o adev(rat(s(rb(toare. Ne adunam o dat(pe s(pt(mân(, luna seara, îmi pare, de cele mai multe ori la V(c(rescu, în strada Poetului, sub Mitropolie, sau la avocatul Stefan Ferechidi, în strada Dionisie. Nicu B(lcescu, prin activitatea sa, a f(cut multe servicii Societ()ii Literare. Din contribu)iunile membrilor ei s-au publicat multe opere literare, precum scrierile lui Iancu V(c(rescu, *Călătoria lui Gulliver* ilustrat(de Granville, tradus(de I. Negulici, & multe alte c(r)i.

Pe la 1846, B(lcescu, procurându-& mijloace b(ne&ti din familie, a pornit în strein(tate, unde a petrecut aproape doi ani, citind & notând tot ce a putut g(si în biblioteci & în arhive despre via)a & vitejiile lui Mihai vod(, eroul c(ruia pl(nuise s(-i scrie istoria. Într-acea c(l(torie a g(sit în colec)iunea de portrete din Biblioteca Na)ional(din Paris portretul eroului român, scos & s(pat de vestitul pictor Sadler, contimporanul lui Mihai, care l-a cunoscut la Praga; tot într-acea colec)iune a g(sit & portretele domnitorilor Gheorghe & Grigorie Ghica.

La 1846, pe când m(g(seam & eu la Paris, s-a mai în“ in)at & o alt(societate: Societatea Studen)ilor Români, cu scop d-a ajuta & a încuraja la studii pe tinerii f(r(mijloace b(ne&ti. Erau membri acelei societ()i mai to)i românii a□ tori atunci în Paris: C.A. Rosetti, Cog(lniceanu, Nicu B(lcescu, fra)ii Br(-tieni (Dumitru & Iancu), Iancu B(l(ceanu, Al. Catargiu & frate-so Calimac, Grigorie Romalo, Scarlat Vârnav (mai în urm(

^a) Asocia)ia pentru Înaintarea Literaturii Române&ti.

devenit Popa Vârnav), Nicu Ruset, B(l(nescu, Ion Ghica & mai mul)i al)i. Societatea aceasta era pus(sub patronajul poetului Alfons de Lamartine & avea un comitet compus de Ion Ghica, pre&edinte, C.A. Rosetti, secretar, & Scarlat V(rnav, casier.

Pe la “ nele anului 1846, un vânt de libertate su□a peste toat(Europa. În Berlin se vorbea de constitu)ie, la Viena de libertate & la Pesta de sanc)iunea pragmatic(. Genova devenise focarul de unde s(r(spândea ideea de unitate în toat(Peninsula Apenin(. Toscana, Siciliile, Lombardia, Vene)ia & toate micile state de o parte & de alta a Apeninilor aveau speran)ele)intite asupra cavalerescului rege Carol Albert^a & comp-tau pe concursul armatei piemonteze; strig(tul de libertate & de na)ionalitate se ridic(din toate unghiurile lumii civilizate. Deodat(cu apari)iunea scrierilor lui Gioberti^b, Filip al Fran)ei trimisese la Roma, ca ambasador al s(u, pe refugiatul napolitan, pe înv()atul Rossi, naturalist francez & devenit *pair de France*. Cardinalul Mastai Ferreti, episcopul de Imola, urmase b(trâ-nului Grigorie XVI pe tronul ponti“ cal; & Biserica Catolic(, de sus, dup(Sfântul Scaun, propov(duia toleran)a; într-aceea& vreme, în Fran)a, agita)iunea cre&tea, ideile democratice & chiar republicane câ&tigau din zi în zi aderen)i & partizani; la cursurile lui Michelet, lui Quinet & Miskiewicz se îmbulzeau studen)ii cu miile, unul peste altul; “ ecare lec)ie se termina cu un tunet de aplauze & cu strig(tul de *Vive la République*. Oameni politici din cei mai ispiti)i & oratori elocin)i ai Camerei luau parte la banchetele na)ionale & cereau împreun(cu radicalii & cu republicanii reforma legii electorale.

Românii, de o parte & de alta a Carpa)ilor, nu puteau ei s(r(mâie simpli spectatori la cele ce se petreceau în Ungaria, în Austria & în tot Occidentul; c(utau s(se a“ rme & ei prin adunarea de la Blaj, prin revendicarea drepturilor autonomice ale Transilvaniei. În Ia& & în Bucure&ti, actele lui Sturdza & lui Bibescu începuse a “ aspru judecate f(r(s“ al(. Chiar în adu-

^a) CAROL ALBERT, rege al Piemontului & Sardiniei (1831.1849); a purtat primul dintre r(zboaiele pentru independen)a Italiei, împotriva Austriei (1848.1849). ^b) VINCENZO GIOBERTI (1801.1852), om politic italian & “ lo-zof al Risorgimento-ului; prim-ministru al Piemontului (1848.1849).

n(rile Societ()ei Literare, la care luau parte mai mul)i oameni d-ai guvernului & rude de ale Palatului, se alunecau discu)iuni politice, se critica & se condamna îndoitul divor) al perechii care era pe tronul Valahiei^a, se blama vânzarea averii lui Hagi-Moscu în detrimentul creditorilor & în folosul familiei falitului, precum & trecerea mai tuturoră din mo&ile acelei case în posesiunea domnitorului^b; de pretutindeni se r(dica un glas în contra venalit()ii ce domnea în justi)ie & în administra)ie, c(ci ajunsese a “ f(r(team(& f(r(ru&ne. Cuvântul care se auzea mai des în Ia& & în Bucure&ti era c(: □Pe&tele de la cap se-mpute□

Îndat(dup(revolu)iunea francez(de la februarie 1848, cei mai mul)i din tinerii români cari se a□au la Paris s-au întors în)ar(, ca mi&ca)i printr-o gândire electric(; spiritul de na)ionalitate & de libertate se de&septase în toate straturile societ(-)ei noastre.

Libr(ria lui C.A. Rosetti & Winterhalder, de peste drum de Otetele&anu, devenise un punct de întâlnire al tinerimei, de unde se împr(&iau în ora&& în toat()ara &tirile politice ce soseau din Europa; & nu era zi de la Dumnezeu f(r(d-a înregistra evenimente de acelea cari emo)iona & îmb(rb()ea; mai ales nout()ile venite din Fran)a, unde oamenii chiar cei mai devota)i monarhiei din iulie 1830, ca Thiers, Odilon Barrot, de Lamartine, sf()iau din r(sputeri pe rege & pe ministrul s(u Guizot s(cedeze curentului popular & s(consim)(la o întindere mai larg(a dreptului de a vota. Spiritele ajunsese atât de iritate, c(un pistol tras pe Bulevardul Capucinelor în drep-tul Ministerului Afacerilor Streine, nu se &tie de ce, nici de cine, nemerind într-un om din mul)ime, r(nitul purtat de popor cu

a) Pentru a-& o“ cializa idila, GHEORGHE BIBESCU vv. divor)eaz(sub un pretext neonorabil de Zoe Brâncoveanu-Mavrocordat, iar MARIA VĂCĂ-RESCU (Mari)ica Doamna, 1815..1859) divor)eaz(de Costache Ghika. Divor)ul domnului este ob)inut, prin intrigi complicate & cu metode ca totul îndoielnice, de la Patriarhia Ecumenic(, cu toat(opozi)ia mitropolitului Neo“ t al Ungrovlahiei. Nunta se celebreaz(în 1845 la Foc&ani, cu mult fast, na&“ ind Mihail Sturdza vv. ^b) Bancruta frauduloas(a b(ncii HAGI MOSCU are loc în 1838 & implic(administra)ia lui Alexandru Dim. Ghika vv.

strig(te pe strade, devine semnalul unei lupte sângeroase, care r(stoarn(tronul & proclam(republica.^a Atunci revolu)ia alearg(din capital(în capital(, din popor în popor.

În Bucure&ti, de& “erberea era mare, dar era a&a de ascuns(, încât vod(Bibescu, r(spunzând felicit(rilor ce-i aduceau boierii în ziua de Pa&te, le zicea cu mândrie c(toat(Europa era turburat(& în foc, numai , ara Româneasc(, gra)ie în)elepciunii guvernului s(u, se bucura de cea mai mare lini&te & securitate. Nu &ia c(chiar în ziua aceea revolu)iunea era gata s(izbucneasc(& c(se amânase numai dintr-o împregiurare despre care voi vorbi mai la vale.

În Ia&, unde lumea “ind & mai iritat(& mai impacient(, agita)iunea era mai aparent(, se lucra mai pe fa)(, dar f(r(o în)elegere prealabil(cu Bucure&ti¹; iar vod(Sturdza, pro“ tând de o adunare de tineri la Alecu Mavrocordat (Ursu), trimite toat(armata sa, înconjoar(casa & aresteaz(pe câ)i poate pune mâna. Fra)ii Rosete&ti (R(ducanu & Mitic(), Manolache Epureanu, Al. Moruzzi, Sandu Miclescu, Ion Cuza, Grigorie Romalo, fra)ii Cazimir, Nicu Catargiu & câ)iva al)ii sunt trimi& peste Dun(re, da)i pe mâna turcilor la Tulcea & interna)i la Brusa. Câ)iva din cei aresta)i, precum Alecu Cuza, Alexandru Moruzi, Epureanu & al)i, ajungând la Gala)i, scap(din mâna solda)ilor, se ascund la amicul lor Cunningham, consulul Engliterei, care îi imbarc(mai în urm(pe un vapor austriac.^b

Acei pe cari nu i-a putut prinde & au sc(pat, precum Vasilie & Iancu Alecsandri, Leon Cantacuzino, Alexandru Cneazu, Alecu Rusu, au alergat la Hangu, la mun)i, cu speran)a s(ridice pl(ie&i & s(porneasc(cu satele asupra Ia&ului. Dar, nereu-&nd în speran)ele lor, au trecut în Transilvania, în Bucovina, care încotro a apucat. Alecu Rusu & Iancu Alecsandri, luând

^a) În fapt, insurec)ia parizian(s-a declan&at în urma confrunt(rilor dintre for)ele de represiune & mul)imea care protesta împotriva interzicerii de c(tre poli)ie a unui banchet politic, pe 22 februarie. ^b) Pentru detalii privind arestarea revolu)ionarilor moldoveni în urma peti)iei de la 27 martie & episodul evad(rii de sub escort(v. Radu Rosetti, *Amintiri*, Humanitas, Bucure&ti, 2013, pp. 135-139.

¹) Alecsandri r(spândi în ora&cântecul s(u revolu)ionar intitulat *Deșteptarea României*.

prin Vrancea & pe la Focșani, au venit deghizați în București, unde i-am învitat ascunși acasă la mama mai multe zile, până au putut lua drumul spre Brașov.

Tinerimea venit(din Fran)ca luase parte la luptele de pe străzile Parisului, în zilele de februarie, v(zuse pe regele Filip c(utând, el & familia lui, refugiu în)ar(strein(, asistase la revolu)ia din Viena & întâlnise pe principele Metternich c(utând s(se ascund(de furia poporului, & veneau gata de lupt(.

În fa)a unei asemenea st(rii de lucruri, comitetul Fr()iei s-a hot(rât la o mișcare revolu)ionar(. Societatea compta deja ca fra)i mul)i din oamenii cu in()uen)(în)ar(& în orașe; se putea rezema pe concursul batalionului maiorului Tell & pe dezafec)iunea ce exista în toate clasele în contra guvernului lui Bibescu.

Principiile în numele c(rora era s(se ridice poporul român erau discutate & hot(râte cu mul)i ani dinainte:

1. Libertatea individual(, libertatea cuget(rii & a tiparului.
2. Des(in)area castelor & a privilegiurilor.
3. Împropriet(rirea cl(cașilor, cu desp(gubirea proprietarilor.
4. Respectarea suzeranit()ii sultanului & a autonomiei, conform vechilor tractate ale domnilor noștri cu Poarta.
5. Des(in)area Regulamentului.
6. Încetarea protectoratului Rusiei.

Poporul român se scula în numele *Dreptății și a Frăției*.

Înainte chiar de luna martie 1848, Nicu B(lcescu a fost însc(rcinat de comitet a redacta proclama)ia revolu)ionar(; & s-a provocat îndat(o adunare de mai mul)i amici acasă la Nicolache Golescu & în camera ocupat(de c(pitanul Teologu, unde s-a citit acea proclama)iune astfel cum a ap(rut în București & la Islaz, în ziua izbucnirii revolu)iunii.

Asistau la acea adunare de la N. Golescu patru fra)i Golești (* tefan, Niculache, Radu & Alecu), Alecu Golescu (Ar(pil(, doi fra)i B(lcescu (Constantin & Nicu), doi fra)i Br(tieni (Tache & Iancu), Bolliac, C.A. Rosetti, maioru Voinescu, c(pitanu Teologu, Costache A. Crezulescu & Ion Ghica.

Dup(ce s-a citit proclama)iunea & s-a adoptat în unanimitate, aș&a cum fusese redactat(de Nicu B(lcescu, s-a ales îndat(

un comitet executiv compus de trei membri, anume: Nicu Blăcescu, Alecu Golescu (Negru) & Ion Ghica, cu deplina putere să organizeze & să conducă acțiunea. Toți luând îndatorirea să nu supună dispozițiilor & ordinelor emise de la acel comitet.

Tell, în care se concentra toată viața noastră, era informat de Nicu Blăcescu & de Ion Ghica de tot ce se petrecea atât în acele zile, precum & de toate dispozițiile & hotărârile comitetului executiv; dar, ca să nu dea bănuț, el nu asista nici la adunările, nici la dezbaterile noastre. El era & zător în Giurgiu, din cauza serviciului său militar. Batalionul pe care îl conducea avea în componență o parte din garnizoana Dunării, până la gura Oltului.

Pe aproape de Paște am fost trimis de comitet să mă întâlnesc cu Tell, ca să mă văd în ziua respectivă. M-am dus mai întâi la o moară la Cucuruzu, ce aveam în Vâlcea, & de acolo ca în plimbare am fost la Giurgiu, unde am tras în gazdă la prefectul județului, căpitanul Costache Vilara, „ul puternicului ministru & ginerele lui *tirbeiu^a. Acolo a venit seara, la petrecere, maiorul Tell, cu care m-am întâlnit despre ora & locul unde să ne întâlnim. Am luat *rendez-vous* pentru a doua zi în ziua respectivă a soarelui, pe care îl urma să lucreze afară, în susul orașului, destinat a participa la portul de viitor al apelor Dunării. Acolo ne-am întâlnit ca revoluționarii să izbucnească în București & în Ploiești în ziua de Paște & totodată batalionul lui Tell să „se concentreze la Islaz, unde se află compania căpitanului Pleșoianu, de unde să pornească spre Craiova răsculându-se Oltenia.

În starea Europei de atunci nu ne temeam nici de intervenție străină.

Mijloacele bănești de care dispuneam erau foarte mărginite. Cu banii ce putusem aduna, cumpărasem pe sub mână toate puștile & pistoalele care se găseau în prăvăliile din București & din Ploiești, puștile proaste de vânătoare cu oțel, & le împărțisem tinerilor & oamenilor din popor cari cereau să se armeze.

Iată cum se făcea operația cumpărării de arme: Ruset depunea, din banii ce erau strânși la dânsul, o sumă care să

^a) BARBU DIMITRIE ȘTIRBEI, viitorul domn (1849..1856), fratele lui Gheorghe Bibescu vv.

un negu) (tor a“liat, c(tre care dam aceleia care voia s(se ar-
meze o)idul(în termenii urm(tori:

□Da)i aduc(torului un ghiuden & doi cârna)i□ ceea ce în-
semna: □Da)i aduc(torului banii trebuincio& pentru cump(ra-
rea unei pu&ti & unei perechi de pistoale□

Banii de cari dispuneam erau to)i ca la 2 500 de galbeni
(29 000 de franci), adu& anume:

1 000 de galbeni de C.A. Rosetti,

1 000 de galbeni de Ion Ghica,

480 de galbeni (15 000 lei vechi sau 5 600 franci) adu& pe
nea&teptate de Niculae Alexandru Nicolescu, care vine într-o
zi la mine & f(r(nici un preambul îmi zice:

„ Nu &tiu nimica & nici nu am venit s(a□u, dar am con-
vingerea c(se preg(te&te o mi&care în)ar(& c(trebuie s(“i
în curent de cele ce se petrec, & am venit s(-)i aduc 15 000 de
lei (aproape 5 600 franci), de cari dispune cum crezi. S(&tii
îns(c(voi “ cel dintâi la lupt(.

Acei bani îi avea cu dânsul în tr(sur(, în dou(tr(isti cu
sfân)ihi, pe cari i-am luat & i-am dus la libr(ria lui Ruset, unde
i-am depus în lada de “er în care se a□au & ceilal)i 2 000 de
galbeni.

De& mul)i din boierii cei mai însemna)i sim)ise c(se pre-
g(te&te ceva & veneau pe la unii din noi, încurajându-ne &
chiar escitându-ne, f(g(duind c(erau gata a da tot concursul
lor moral & b(nesc, dar nici unul n-a venit s(aduc(un golo-
gan m(car. Ei, în agita)iunea ce sim)eau, nu vedea alta decât
r(sturnarea lui Bibescu din domnie & putin)a “ec(ruia din ei
d-a-l înlocui.

La începutul lui aprilie rolurile noastre a “ec(ruia erau
împ(r)ite.

Nicu B(lcescu cu Teologu erau destina)i a merge la Telega,
unde Marin Serghiescu (Na)ionalu), Telegescu & Duca erau
în)ele& cu cioc(ná&i, ca d-acolo s(porneasc(s(r(scoale Plo-
ie&ti, unde aveam în)elegere cu mai mul)i dintre negustori.

* tefan Golescu cu frate-s(u Radu & cu v(ru-s(u Alecu
Golescu & Dumitru Br(tianu s(mearg(s(g(seasc(pe Tell în
tab(ra de la Islaz.

Iar ceilalți, Nicolae Golescu și fratele său Alecu, cu C.A. Rosetti, Bolliac, Costache Bălcescu, Ion Brătianu și Ion Ghica (care dicea că tabăcii, mergina și tinerimea din București, se meargă la Palat, se ceară lui vodă Bibescu sancționarea Constituției).

Stamatoiu găsea și aștepta ordinele comitetului ca să pornim "ecare la destinația noastră", când d-l de Nion, consulul general al Franței, cheamă pe C.A. Rosetti și-i arată o depeșă prin care Lamartine, atunci ministrul treburilor din afară, îi scria să-l prevestească (trimetea într-adeins la București pe un amic al său credincios, pe doctorul Mandl, care avea să ne facă comunicații importante din partea sa și că înainte de sosirea aceluia trimis al său să nu facem nici o mișcare. Lamartine fusese prevestit de noi de tot ce proiectam. În urma acelei depeșe, a trebuit să contramandăm toate dispozițiile luate și să așteptăm sosirea doctorului Mandl.

Până în luna mai 1848, nu existase nici o relație, nici o înelegere între noi și Eliad, iar în timpul pe când așteptam să vie doctorul Mandl cu comunicațiile ce avea să ne facă din partea lui Lamartine vine la mine Alecu Dedu, unul din cei mai activi și mai zeloși membri ai Franței, care-mi propune o întâlnire din partea lui Eliad, zicându-mi că avea să-mi facă destăinuirile de o mare importanță. După ce am luat încuviințarea colegilor mei, am convenit cu Dedu că întâlnirea cu Eliad să se facă la Colentina, în alea cu tei. Acolo, în chioșcul de deasupra lacului, Eliad, în prezența lui Dedu, îmi zice că el, deși se află în cele mai bune relații cu Palatul și chiar cu așa zisul Iancu Manu, dar că înainte de toate era român și credința lui era că sosisese timpul ca românii să dea semn de viață; și că el pune la dispoziția noastră toate înșurubările de care se bucură în tinerime și în burghezie, adică ogând că era sigur că chiar lui vodă Bibescu nu i-ar displace poate să vădă o manifestare a (rei în contra înșurubării) rusești.

Raportând acea convorbire colegilor mei, s-a luat hotărârea să se admită Eliad în adunările noastre.

Tot cam p-atunci, trecând într-o seară cu Nicu Bălcescu pe Podu Beilicului (strada *erban Vodă), întâlnim o droaie cu felinare aprinse, cu opt cai de poartă, mergând spre barieră, și-a doua zi a cămărașului într-acea traversă era colonelul Bibescu, aghiotantul domnesc, trimis la Giurgiu să aresteze pe maiorul Tell.

Tell, adus în București, după explicațiunile ce a putut da lui vodă Bibescu s-a întors înapoi la comanda sa la Giurgiu. Înainte de a pleca ne-am întâlnit la oțel la Caracal și iată ce se petrecuse.

Între damele din familiile Tell și Magheru existau relații de amiciție și de corespondență, într-una din epistolele ce-și scriau una alteia, se făcea mențiune de o întâlnire între Tell și Magheru, cari de mulți ani nu se aveau bine între ei. Acea scrisoare, interceptată de Radu Ruset, prefectul de Gorj, și trimisă ministrului de interne Villara, dăduse bătăie și fusese cauza mării ce se luase în contra lui Tell.

N-a trecut mult și a fost chemat și Magheru la București, care, după mai multe convorbiri cu vodă Bibescu, a fost numit comandant-șef al tuturor dărilor și plăților de peste Olt.

Magheru, la plecarea lui la postul ce i se crease, întâlnind pe Nicu Bălcescu, i-a zis, strângându-i mâna: «Și eu m-am împăcat cu Tell»

Guvernul începuse a “neliniștii și cugeta a face arestări; dar, fiind așa Iancu Manu în sfatul domnesc cu propunere să aresteze trei inși, și anume, pe C.A. Rosetti, pe Grigorie Scarlat Grăditeanu și pe Ion Ghica, se scoală Costache Cornescu, logof. tul bisericesc (ministrul cultelor), și zice că era de prisos să aresteze pe nepotul său Ruset, căci nu mai putea “primedios, “ind gata să plece la Paris. Atunci un alt membru al sfatului, Grigorie Grăditeanu, zice că el nu admite excepțiuni și că ori să se aresteze câte trei, sau nici unul, căci dacă era să se facă favoruri, atunci va cere și el excepțiune pentru nepotul său, Grigorie Sc. Grăditeanu, căruia și lui i-ar “mai plăcut a se plimba pe ulițele Parisului decât a sta închis la gros.

În urma acestor cuvinte, președintele Villara a închis discuțiunea, zicând că se mai amâne arestările până se va vedea cum se sfetesc lucrurile.

Într-una din adunările noastre la *tefan Golescu, Eliad ne-a citit o învoiașă adresată lui Dumnezeu, poporului român și puterilor streine, operă mai mult literară decât politică, plină de poezie și de misticism, dar care anevoie ar "fost în"eleas chiar de clasele cele culte. Acea scriere o propunea ca proclamație și manifest al "lor revoluțiunii. Atunci i s-a spus că proclamația către tre popor era deja redactată, discutată și adoptată de noi tot înainte de venirea sa între noi, că nu mai puteam reveni și i s-a citit redacțiunea lui N. Bălcescu, asupra căreia Eliad nu a făcut decât o singură obiecțiune, la partea privitoare la înproprietărea (rădăcinilor), zicând că aceasta va face pe boierii să nu "e cu noi; obiecțiune la care i s-a răspuns că, oricum s-ar face, cei mai mulți boieri o să "e în contra și că ei vor căuta în acțiunea Rusiei un sprijin pentru privilegiile lor, și că singurul mijloc de a se paraliza acțiunea, înăuntrul (rei cel puțin), era de a interesa gloata la susținerea revoluțiunii, ceea ce nu se putea face decât satisfăcând dorințelor drepte ale (ca și) lor de a "proprietari pe pământul ce muncesc, mărșălău (care va pune capăt ureii) (rădăcinilor) (tre haina albastră și că la din contra inamiciei) (rei se vor servi ei de această) (ceștiune, răspundând vreun Tzela ca la Tarnov în anul trecut.

După discuțiunea ce a urmat asupra acestui punct, Eliad a convenit de necesitatea acelui articol, a aderat la redacțiunea lui Nicu Bălcescu și a doua zi a venit acasă la mine, unde a scris cu mâna lui acea proclamație sub dictarea Bălcescului și a luat-o s-o tipărească în tipografia sa de la Obor; exemplarele tipărite s-au păstrat ascunse într-o clădire de fân, în curtea sa de la vie, până la pornirea la Islaz.

Puține zile după încredințarea noastră cu Eliad și întoarcerea lui Tell la Giurgiu, a sosit în București doctorul Mandl, trimisul lui Lamartine; instrucțiunile ce aducea erau consemnate în portofoliul său, scrise chiar de mâna lui Lamartine, adresate lui C.A. Rosetti și lui Ion Ghica. Ele prescriau ca să nu facem

nici o mișcare până (nu ne vom în)elege mai întâi cu guvernul otoman & c(generalul Aupick, noul ambasador al Republicei la Constantinopol, avea instrucțiuni speciale de a înlesni trimisului nostru relațiunile cu Poarta.

Ca să (urmă)șorilor lui Lamartine, am hotărât să (trimetem pe unul din noi la , arigrad, & alegerea comitetului a fost unanim(pentru Eliad; dar, fiind cându-i-se cunoscut(dispozițiunea ce se luase, Eliad a declinat, obiectând că (era singurul sus)ținător al numeroasei sale familii, care, de i s-ar întâmpla lui vreă nenorocire la , arigrad, ar ră(mânea pieritoare de foame. Așa că (a trebuit să (ne gândim la altul, & am ales pe *tefan Golescu, care el, de& s-a dat gata a se duce, dar ne-a observat că (el, “înd în mare intimitate cu vod(Bibescu, se va aș(a în strămtorare când se va duce să (-i cear(concediu ca membru al Cur)ei Înalte & l-ar întreba vod(despre scopul mergerei sale & nu-i va putea ră(spunde nimic, & că (aceasta va de&tepta b(nuieli. Atunci comitetul a gă(sit cu cale să (m(trimit(pe mine.

Hotărându-m(eu să (plec, am trebuit să (cer paș(aport de la postelnic, pretextând un voiaj de agrement în Italia & în Fran)ă prin Constantinopol. Îndat(după(acea cerere, am fost chemat la palat, unde, după(ce am a&ceptat vreă două(ore într-o cameră(singur, s-a deschis deodată(o ușă(cu mare zgomot & a ap(rut vod(Bibescu, viind că (tre mine, cu ochii mari deschiși & & târând picioarele, & mi zice:

„ *Vous voulez aller à Constantinople? Qu'est-ce que vous allez chercher là?*

*i, fiind că (să (a&tepte vreun ră(spuns, ad(og :

„ *Je dirai à votre beau-père de vous en empêcher.*^a

Îmi întoarce spatele & iese precum intrase.

Eu, în previziunea că (nu mi se va acorda cererea, îmi procurasem un paș(aport englez de la consulul general al M. Sale britanice Colquhoun, de care m(puteam servi după(ce voi trece fruntaria, hotărât a m(strecura noaptea printre pichete cu o

^a) □(vre)ți să (v(duce)ți la Constantinopol? Ce să (c(uta)ți acolo? □(Îți voi spune socrului dumneavoastră(să (v(oprească(□(fr.).

barc(, s(trec Dun(rea la Rusciuc, l(sând ca nevasta s(vie s(m(g(seasc(la Constantinopol.

Îmi luasem toate dispozi)iunile & eram gata de plecare, când primesc vizita bunului român colonelul N(sturel Herescu. Ocupa atunci postul de postelnic (ministrul treburilor din afar(), c(tre care adresasem cererea mea de pa&aport;)inea în mân(un plic, pe care mi-l d(, zicând:

„ Uite, m-am certat furc(cu vod(pentru dumneata. I-am zis: [Eu cunosc pe Ghica de un bun român & sunt sigur c(, chiar de s-ar duce la , arigrad cu gând s(se ocupe de politic(, el nu va lucra în contra intereselor)(rei□ Iancu Manu)ine mult s(fac(arest(ri; chiar adineaori venise în sfat cu o list(de vreo cincizeci de persoane. Tot Villara mai cu minte: i-a r(spuns c(, & d-ar “ fost poate o bun(m(sur(acum vreo dou(luni, dar acum era prea târziu, c(nici o sut(, nici o mie de arest(ri, de s-ar face, nu va opri buba d-a sparge; c(toat(lumea era amestecat(& c(el nu &tia pe cine s(b(nuiasc(.

Pornind eu la Constantinopol, am fost înlocuit în comitetul executiv prin C.A. Rosetti.

Peste pu)ine zile dup(plecarea mea din Bucure&ti, f(cându-se arest(ri, s-a precipitat izbucnirea revolu)iunii.

Atentatul în contra lui vod(Bibescu nu avea nici o conexitate cu partidul revolu)ionar.^a

Proclamarea revolu)iei la Islaz, r(sculara din Bucure&ti & abdicarea lui Bibescu & toate peripe)iile câte au avut loc

^a) La 9 iunie 1848, în ziua Adun(rii de la Islaz, Gheorghe Bibescu vv. este)inta unui atentat comis de trei tineri, cople&i, probabil, de zelul revolu)ionar. Domnul se a□a în tr(sur(împreun(cu Alexandru Villara, ministrul treburilor din l(untru, când un glon) îl atinge în epoletul uniformei. Dou(zile mai târziu, Gh. Bibescu semneaz(Proclama)ia de la Islaz, apoi, în fa)a amenin(rii unei invazii ruse&i, abdic(. În lunile premerg(-toare revolu)iei domnul s-a a□at permanent sub presiunea ru&lor ..care solicitau m(suri preventive .., îns(nu i-a dat curs. Atitudinea lui Gh. Bibescu în anul 1848 este ambigu(, dar poate “ descris(ca pasivitate cvasicompllice. Ulterior, guvernul provizoriu revolu)ionar se transform(în locotenen)(domneasc(& este într-o prim(faz(recunoscut de otomani; apoi, la presiunile Rusiei, trupele otomane ocup(principatul, în luna septembrie, & în(bu& revolu)ia.

din ziua arest(rilor pân(la intrarea lui Omer pa&a & a lui Lüders cu Fuad eféndi & cu generalul Duhamel în)ar(sunt consemnate, zi cu zi, or(cu or(, în ziarele publicate în tot timpul guvernului provizoriu & a c(im(c(miei de trei, de la iunie pân(la septembrie. Faptele sunt descrise pe larg în colec)iunea *Pruncului Român*. Eu am voit s(-i narez aci numai episoadele cari au precedat revolu)ia de la iunie 1848, pe cât le-am putut cunoa&te.

La citirea celor dintâi rânduri ale acestei epistole, ai crezut, sunt sigur, c(-mi propuneam o biogra“ e a mult regretatului & pre)iosului nostru amic Nicu B(lcescu, & ai avut dreptate. Acesta îmi era scopul când am luat pana în mân(. Dar, cu cât înaintam, scormonind & dezgropând în memoria mea cele petrecute de peste acum mai mult de o jum(tate de secol, & treceam de la copil la tân(r & la b(rbat, de la scriitor & istoric la omul politic, cu atât via)a lui Nicu B(lcescu se înf(&ara & se împletea cu via)a mai tuturor oamenilor cari au jucat un rol în)ara noastr(de la 1841 pân(la 1853, anul în care el a p(r(sit lumea^a, l(sând un gol mare între noi.

Voi urma în epistola urm(toare vorbindu-)i despre rolul & activitatea lui Nicu B(lcescu în timpul cât a tr(it proscris, de la anul 1848 pân(la 1853.

Am auzit & am v(zut pe mai mul)i atribuindu-& lor, numai lor, tot meritul revolu)iunii de la 1848, & mi-am zis adesea: C(ci nu tr(ie&te Nicu B(lcescu, c(le-ar spune cu pana lui cea ager(, în stilul s(u cel p(trunz(tor, c(de&teptarea de la 1848 nu a fost opera unui singur om, nici a unui grup sau a unui partid, ci a fost opera sim)ului na)ional al României întregi, a fost rezultatul a trei genera)iuni; le-ar spune c(acea mare revolu)iune nu putea “ oprit(de nimeni & c(ea s-ar “ f(cut chiar în lipsa “ ec(ruia dintr-acei cari au sau au avut cutezan)a a-i revendica paternitatea. Cuget(torul & organizatorul a fost na)iunea, iar Tell & Magheru au fost bra)ul care a executat voina ei.

^{a)} NICOLAE BĂLCESCU (n. 29 iun. 1819, Bucure&ti) s-a stins din via)(la 29 nov. 1852, la Palermo.

În tot timpul cât a trăit Nicu Bălcescu, am fost în cea mai strâns legătură de amici și de comunitate de cugetări. Am trăit mult în același oraș și la București, la Paris și la Constantinopol, și când am fost despărții unul de altul am fost în corespondență continuă, ne-am comunicat totdeauna tot ce cugetam, tot ce lucram.

Eu am publicat un mare număr de epistole de la dânsul și cugeta publică pe toate acele cărți ar putea avea un interes public; în ele va putea vedea “ecare că, tot timpul cât a fost proscris și pribeag, nu a lipsit un singur moment până la moarte de a lucra pentru țara lui, cu pericolul vieții și al sănătății ei.

Scrisorile mele către dânsul s-au răpus, deși el, prin testamentul său olograf, a lăsat la domnul Nicolae Ionescu la Consutul Otoman din Palermo, testament care mi s-a transmis în original de ministrul cultelor Bolintineanu, îmi lega mie toate hârtiile sale; dar ele au căzut în mâinile altora^a și nu le-am putut avea. Dintre scrisorile mele către dânsul, am găsit numai opt, rămase din întâmplare la fratele-tău Iancu, cu care conlocuia la Paris, la 1850. Iancu Alecsandri mi le-a trimis acum trei ani, însoțite cu următoarea epistolă :

□Paris, 8/20 noiembrie 1883

Iubite prietino,

Voind a pune în ordine niște hârtii învechite la noi, am descoperit o serie de epistole adresate la anul 1850 de Ion Ghica din Constantinopol lui Nicu Bălcescu, care locuia cu mine la Paris.

Câte suvenire în câteva cuvinte! Pe cât mi-aduc aminte, acele epistole au fost luate la mine de mult regretatul nostru amic, când a plecat la Palermo, de unde a plecat apoi la sferle înalte.

^{a)} Referire la Alexandru Odobescu, editorul *Românilor supt Mihai-Voievod Viteazul*, care primise manuscrisele lui Bălcescu de la fratele acestuia Costache.

Nu știu dacă ele, cu toate că private, nu apar) în istoriei, care sub acțiunea unora din voi începuse deja a pomeni de țara noastră; în orice caz, eu le restituiesc autorului. Faceți-le cum vă crede mai bine și primească această restituire ca o reamintire de niște timpieri prietene și de o amiciție statornică și devotată.

Isc (lit: *I. Alecsandri*). □

În ziua de 17/29 mai 1848 porneam la Constantinopol și duceam cu mine următorul act, prin care eram autorizat a lucra și a tracta în numele persoanelor iscrite într-însul. Acel act era redijată astfel:

„Quelques uns des Valacs, les plus influents, désireux d'assurer la prospérité intérieure de leur pays sous l'égide de l'intégrité de l'Empire Ottoman, ont l'honneur d'envoyer Monsieur Ion Ghica comme agent confidentiel et comme représentant de leurs idées et de leurs vœux près du Ministère Impérial de sa Hautesse le Sultan.

Les bons Valacs nourrissent la ferme espérance de voir réussir la mission de Monsieur Ion Ghica, mission qui a pour but de faire rentrer la Principauté dans le sens véritable de ses anciennes capitulations avec la Sublime Porte, conformément aux instructions données a Monsieur Ion Ghica et que celui-ci est autorisé à communiquer oralement ou par écrit au Ministère Impérial.“^a

Isc (li)i: *Nicolae Golescu, C.A. Rosetti, Stefan Golescu, Dimitrie Brătianu, N. Bălcescu, Rodolf Golescu, Démetrius Ghica,*

^a) □ Unii dintre valahi, cei mai influenți, dornici a asigura prosperitatea internă (a țării lor sub egida integrității Imperiului Otoman, au onoarea de a-l trimite pe domnul Ion Ghica în calitate de agent confidențial și de reprezentant al ideilor și dorințelor lor pe lângă Ministerul Imperial al Împăratului în numele Sultanelor. / Bunii valahi nutresc speranța fermă în reușita misiunii domnului Ion Ghica, misiune ce are drept scop readucerea Principatului în adevăratul sens al vechilor sale capitulații cu Sublima Poartă, conform instrucțiunilor date domnului Ion Ghica și pe care acesta este autorizat a le comunica verbal ori în scris Ministerului Imperial (fr.).

I. Eliade, C. Bălcescu, A.G. Golescu, I.C. Brătianu, C. Bolliac, Alexandru C. Golescu, I. Câmpineanu.

Doctorul Louis Mandl m(recomand(prin urm(toarea scri-soare generalului Aupick, ambasadorul Republicei Franceze la Constantinopol:

„Bucharest, ce 14 juin 1848

Monsieur le Général!

Envoyé par Mr. Lamartine, comme agent confidentiel du Gouvernement Français, pour lui rendre un compte exact de la situation politique de la Valachie, j'ai eu déjà plusieurs fois l'occasion d'adresser des rapports au Ministre des Affaires Etrangères, dans lesquels j'ai du fixer son attention principalement sur les points suivants:

La Valachie et la Moldavie sont actuellement des provinces russes. Toute la partie intelligente du pays se révolte contre une administration pareille; on est prêt à faire une révolution, on pourrait même compter sur un succès heureux, si les menaces d'une intervention russe n'étaient à chaque instant mises en avant. Le prince régnant lui-même se dit porté aux réformes, mais empêché par la Russie. Le parti national du pays a donc résolu d'envoyer un agent confidentiel, Mr. Ghika (Jean), à Constantinople, à fin de s'entendre avec le Cabinet Turc. Il espère trouver près de vous, Monsieur le Général, tout l'appui moral que vous pourriez lui prêter. J'ai déjà prévenu Mr. Lamartine, il y a quelques jours, du prochain départ de ce délégué, et il est possible que dans une des prochaines dépêches que vous recevrez de Paris, il en sera question. Seulement, comme il avait été d'abord décidé que ce serait Mr. Étienne Golesco, qui partirait, j'ai donné ce nom.

J'espère, Monsieur le Général, que les espérances des patriotes valaques ne seront point trompées et que l'insuffisance de ma recommandation ne diminuera en rien l'appui moral, que la politique de la République vous permettra de donner au délégué, Mr. Ghika.

Veillez agréer, Monsieur, l'expression de ma plus haute estime.

Votre très humble serviteur

Dr. Louis Mandl^a

Voi urma în epistolele urm(toare cu peripe)iiile emigr(rii.^b
Al t(u amic

ION GHICA

^a) □ Domnule General! / Trimis de dl Lamartine ca agent con“den)ial al guvernului francez, pentru a-i face o dare de seam(exact(cu privire la situa)ia politic(a Valahiei, am avut deja în mai multe rânduri ocazia de a adresa rapoarte ministrului afacerilor str(ine, în care a trebuit s(-i atrag aten)ia mai ales asupra punctelor urm(toare: / Valahia & Moldova sunt în prezent provincii ruse&i. Toat(partida inteligent(a)(rii se revolt(în contra unei asemenea administra)ii, este preg(tit(s(fac(o revolu)ie; s-ar putea conta chiar pe un fericit succes dac(amenin)(rile cu o interven)ie ruseasc(nu ar “ prezente în “ecare moment. În su& principele domnitor se declar(înclinat spre reforme, dar împiedicat de Rusia. Partida na)ional(a)(rii a hot(râat deci s(trimit(un agent con“den)ial, pe dl Ghika (Jean), la Constantinopol, spre a se în)elege cu cabinetul turc. El sper(s(g(seasc(la dumneavoastr(, Domnule General, tot sprijinul moral pe care i l-a)i putea acorda. L-am prevenit deja pe dl Lamartine, acum câteva zile, de apropiata plecare a acestui delegat, & se poate ca într-una din viitoarele depe&e pe care le ve)i primi de la Paris s(se fac(men)iune despre aceasta. Doar c(mai întâi “ ind hot(râat s(plece dl Étienne Golesto am dat acest nume. / N(d(jduiesc, Domnule General, c(speran)ele patrio)ilor valahi nu vor “ în&elate & c(pu)ina greutate a recomand(rii mele nu va sc(dea cu nimic sprijinul moral pe care politica Republicii v(va îng(dui s(-l da)i delegatului, dl Ghika. / Binevoi)i a primi, Domnule, expresia stimei mele celei mai înalte. / Al dumneavoastr(preaumil servitor / *Dr. Louis Mandl* □(fr.). ^b) Epistolele urm(toare, la care autorul face referire înc(de la primele rânduri ale scrisorii, vor “ publicate în 1889 la Editura Libr(riei Socec & Comp., Bucure&i, sub titlul *Amintiri din pribegia după 1848. Noue scrisori către V. Alecsandri*, & cuprind un num(r mare de documente inedite cu privire la activitatea emigra)iei române în anii premerg(tori Unirii.

INDICE SELECTIV DE NUME

- Abdul-Aziz I, sultan 224n
 Abdul-Hamid II, sultan 224n
 Abdul-Medjid I, sultan 30n, 223, 224n, 227, 262
 Ahmed Fethi pa&a 223, 223n, 260
 Ahmed Ve“k pa&a 224, 224n, 229
 Alcaz, Evghenie 174
 Alecsandri, Iancu 416.7, 427.8
 Alecsandri, Vasile 21.2, 58, 113, 115, 129.31, 174, 261, 404, 406, 413, 416
 Alexandrescu, Grigore 29, 77, 121, 125, 132, 159, 177, 221, 387.99, 402
 Alexandru I,)ar 85, 87.95, 92n, 104.5, 107, 133n, 214, 286.90, 300
 Alexandru II,)ar 260, 319
 Ali pa&a din Tepelene (Ianina) 124, 124n, 18.3, 224
 Arghiropol, Emanuil 225.6
 Arghiropol-Ghika, Smaranda 181
 Aristarki, Miltiade 228
 Aristarki, Nicolae 226.8, 379
 Aristia, Constantin 20, 67.8, 180, 299, 391.2
 Aupick, Jacques, dipl. 229, 252, 423, 428
 Bagration, Piotr Ivanovici, gral 53
 Bal& Alecu 177, 319
 Bal& Teodor, caimacam 261, 261n
 Bal& Theodor, hatman 173
 B(l ceanu, Constantin 65, 293, 370, 388
 B(l ceanu, Emanoil N. 221.2
 B(l ceanu, Ion (Iancu) 218, 413
 B(l ceanu, Nicolae 221
 B(lcescu, Constantin 391, 417, 420, 426n, 428
 B(lcescu, Nicolae 74, 111, 132, 139, 229, 385, 394, 397, 401.8, 412...23, 425.7
 B(lcescu-Petrescu, Zoe 402
 B(leanu, Manolache Gr. 179, 181, 220, 222, 376, 391, 394
 Berindei, Dimitrie I. 405
 Bibescu, Gheorghe vv. 20, 38, 134, 175, 381, 393n, 396.7, 409.12, 414.5, 417, 419, 421, 423.4, 424n
 Bolintineanu, Dimitrie 412, 426
 Bolliac, Cezar 394, 404.6, 412, 417, 420, 428
 Bótsaris, Kítsos 182.3
 Bótsaris, Márkos 124, 124n, 182.3, 372
 Br(tianu, Dimitrie C. 135, 413, 417, 419, 427
 Br(tianu, Ion C. 413, 417, 419, 428
 Br(tianu, Toma 102.3
 Brâncoveanu, Grigore 70, 102, 102n, 216, 316, 370

- Brâncoveanu-Mavrocordat, Zoe 415n
 Budișteanu, Nicolae I. 388
 Byron, George Gordon 107, 135, 386
 Calimah, Alexandru S. 233, 233n, 238
 Calimah, Scarlat vv. 84, 88, 91, 233n
 Camenski v. Kamenski
 Canari v. Kanáris
 Canning, George 108, 155
 Canning, Stratford de Redcliffe, dipl. 108.9, 108n, 228.35, 260.1, 263, 290
 Canta (Cantacuzino), Nicolae 175
 Cantacuzino, Constantin 204
 Cantacuzino, Grigore 220, 376.8, 391, 393, 412
 Cantacuzino-Deleanu, Gheorghe, 55, 55n, 89, 91.93, 97, 287
 Caragea, Constantin N. 65, 68
 Caragea, Ioan C. 68.9, 75
 Caragea, Ioan Gheorghe vv. 46.7, 46n, 55, 57, 67n, 84, 89.90, 181, 196.7, 294
 Caragea, Ralu 67.8
 Carcalechi, Zaharia 396
 Carol I de Hohenzollern, rege 39, 72, 157n
 Carol X de Bourbon, rege 106, 218, 289
 Catargiu, Barbu 68.9, 68n, 134, 204, 218, 412
 Catargiu, *tefan 175, 261
 Câmpineanu, Catinca 22, 381, 384
 Câmpineanu, Constantin 47, 55, 215, 296, 367, 367n, 370, 372, 374, 391
 Câmpineanu, Dimitrie 215
 Câmpineanu, Ion 68, 111, 133.5, 138.9, 175, 215, 220, 222, 366... 85, 367n, 391, 394, 428
 Câmpineanu, Ruxandra 200, 215, 366.7
 Câmpineanu, Scarlat 200, 300, 308... 9, 366.7, 370
 Câmpineanu-Ghika, Maria 200
 Chesarie, episcop 377
 Chiaro, Anton Maria Del 125
 Cog(Inceanu v. Kog(Inceanu
 Coletti v. Koléttis
 Colocotroni v. Kolokotrónis
 Colquhoun, Robert Gilmour, consul 423
 Comita v. Komitás
 Corai v. Korais
 Cornescu, Constantin 314.6, 421
 Coronini-Cronberg, Johann Baptist von, gral 233
 Cre)ulescu, Constantin A. 391, 417
 Cre)ulescu, Scarlat A. 391
 Cu)ui, Gheorghe 102.3
 Cuza, Alexandru Ioan I, domn 32n, 72, 74, 113, 174, 225n, 228, 264, 318, 398, 416
 Cuza, Ioan 416
 Czartoryski, Adam Jerzy 133.5, 133n, 380
 Da&kov, Iakov Andreevici, consul 139, 175, 393, 393n, 409, 409n
 Deivos, Ioan 403, 403n, 412
 Diamant (Mehtupciu), Teodor 213... 4, 216.222
 Dionisie II Lupu, mitropolit 94, 369, 369n
 Docan, Ioan 135
 Docan, Nicolae 174
 Doukas, Neóphytos 70, 70n, 122, 180
 Drouyn de Lhouys, Édouard, dipl. 136
 Dudescu, Catinca 85
 Dudescu, Nicolae 300, 304, 309.10, 370
 Dudescu-V(c(rescu, Elena 184, 293
 Duhamel, Alexandre, gral 381, 425
 Dumitrache Ochialbi 375.6, 375n
 Eliad (Eliade) v. Heliade R(dulescu
 Engelhardt, Fedor-Hristofor Antovici, gral 52
 Epureanu, Manolache Costache 416

- Farmache v. Pharmákis
 Ferechidi v. Pherekyde
 Filimon, Nicolae 77..80
 Filipescu (Vulpe), Alexandru 139, 293
 Filipescu (Vulpache), Iancu A. 119
 Filipescu, Constantin 65
 Filipescu, Constantin Gr. 412
 Filipescu, Constantin N. 406, 412
 Filipescu, Dumitru (Miti)() 74, 111, 139, 402
 Filipescu, Grigore 346
 Filipescu, Mihail 47
 Filipescu, Pan() 300, 303
 Filipescu, Scarlat N. 387
 Florescu, Manole 35
 Florescu, Procopie 177, 404
 Fotiadi v. Fotiádes
 Fourier, Charles 214, 219..21
 Francisc I de Habsburg, imp. 104, 104n, 288..90

 G(I(&escu-Jianu, Sultana 197, 197n
 Geismar, Friedrich Caspar von, gral 56
 Gentz, Friedrich von 58, 58n
 Ghika, Alexandru II Dimitrie vv. 38, 125, 139, 260..1, 299, 369, 369n, 377, 379, 381..3, 393n, 408..10, 415n
 Ghika, Alexandru S. (Barb(Ro&eI) 314, 412
 Ghika, Constantin D. 298, 300, 415
 Ghika, Dimitrie Al. (Banul B(trá-nul) 298, 300, 304, 308, 370
 Ghika, Dimitrie Gr. (Beizade Mit-tic() 428
 Ghika, Dimitrie S. (Tache) 45, 47... 9, 138, 178, 191..3, 198, 200, 202... 4, 214, 293, 390..1, 393, 395
 Ghika, Grigore III Alexandru vv. 27, 29, 101, 297..8, 413
 Ghika, Grigore IV Dimitrie vv. 27... 8, 31..2, 32n, 38, 45..9, 55, 65, 68, 74, 84, 101..4, 185, 216, 287, 291, 293, 295, 300, 314, 368..70, 408
 Ghika, Iancu S. 293
 Ghika, Mihail D. 138..9, 299
 Ghika, Nicolae Gheorghe S. 181, 293, 299
 Ghika, Scarlat D. 200, 298..300, 370
 Ghika, Scarlat Gr. 412
 Ghika, Smaranda 68, 299
 Ghika Moret de Blaremburg, Pro" ra (Pulcheria) 401
 Ghyka, Grigore V Alexandru vv. 20, 177, 177n, 260
 Ghyka-Deleni, Gheorghe 176
 Girardin, Saint-Marc 126..8
 Goedel-Lannoy, Oskar von, consul 261
 Golescu, Alexandru C. (Albu) 218, 222, 384, 417, 420, 428
 Golescu, Alexandru Negru G. 231, 412, 417..9, 428
 Golescu, Constantin (Dinicu) 179, 218
 Golescu, Nicolae C. 179, 231, 372, 384, 391, 417, 420, 427
 Golescu, Radu C. 218, 384, 417, 419, 427
 Golescu, * tefan C. 179, 384, 391, 417, 419, 422..3, 428
 Gorceakov, Aleksandr Mihailovici 89
 Gorceakov, Mihail Dmitrievici, gral 228
 Gr(di&teanu, Grigore 421
 Gr(di&teanu, Grigore S. 387, 421
 Grigorie IV, mitropolit 292, 317, 368..70, 369n
 Grigorie V, patriarh 95, 95n
 Hagi Moscu, * tefan 415, 415n
 Halcinski, Feodor Lavrentevici, consul 397
 Hangerli, Telémachos, dragoman 225, 227
 Hangerliu, Constantin vv. 29, 52, 297
 Heliade R(dulescu, Ion 74, 74n, 77, 112..3, 112n, 185, 295..6, 296n, 391..2, 398, 412, 420, 422..3, 428

- Ibrahim pa&a (de Egipt) 107, 137n
 Ilarion, episcop 377
 Ionescu de la Brad, Ion 224, 224n
 Iordache Olimpiotul 88, 90..1, 93...
 100, 96n, 97n
 Ipsilanti, Alexandru vv. 86, 88
 Ipsilanti, Alexandru C. 46, 46n, 55,
 57, 67n, 86n, 88..99, 287, 372
 Ipsilanti, Constantin vv. 46n, 52,
 52n, 88, 90
 Ipsilanti, Nicolae C. 88, 99
 Isaiev, Ivan Ivanovici, gral 53..4
 Iusuf pa&a (de Br(ila) 96..7, 101
- Jeltuhin, Piotr Fiodorovici, gral 38,
 131, 292, 316..7, 369
 Jianu, Constantin 196
 Jianu, Iancu 192..8
- Kamenski, Nikolai Mihailovici, gral
 51, 51n, 53
 Kanáris, Konstantínos 16, 16n, 182
 Kapodístrias, Ioánnis 87, 87n, 89,
 103n, 239n
 Karageorge (George Petrovici) 52,
 52n, 68
 Kiselev, Pavel Dmitrievici, gral 38,
 285, 292, 295..6, 318, 373..4,
 408..9
 Kog(Iniceanu, Mihail 20, 174, 177...
 8, 262, 403..4, 413
 Koléttis, Ioánnis 123..5, 123n, 182,
 372
 Kolokotrónis, Ioánnis, eterist în , ara
 Româneasc(98
 Kolokotrónis, Thódoros, arhistrateg
 182, 182n
 Komitás, Stéphanos 70, 70n, 85,
 179, 367
 Koraís, Adamántios 70, 70n, 85
 Kotzebue, Karl von, consul 177
 Ku&nikov, Serghei Sergheevici, gral
 52
- Lamartine, Alphonse de 185, 387,
 391, 398, 414..5, 420, 422..3,
 428..9
- Lassalle, Ferdinand 347, 362..3
 Laurençon, Fr.-G. 185, 367..8
 Laurian, August Treboniu 404..6
 Laz(r, Gheorghe 74, 74n, 184..5,
 218
 Levéntis, Giórgos 87..8
 Linche, Philippe de (Filip Len& 32...
 3, 295
 Lüders, Alexander Nikolaevici von,
 gral 95, 425
 Ludovic XVIII de Bourbon, rege
 289
 Ludovic-Filip I de Orléans, rege
 137, 218n, 219, 264, 414..5, 417
- Macedonski, Dimitrie 90, 96
 Magheru, Gheorghe 55, 57, 102,
 230..2, 397, 421, 425
 Mahmud II, sultan 30n, 32, 58, 135,
 260, 286, 291
 Manu, Iancu 139, 420..1, 424
 Manu, Savel 279n, 281n
 Manuc bei (Emanuel Mârzaian) 37,
 309
 Marx, Karl 347, 356, 363..4
 Mavrocordat (Ursu), Alexandru
 135, 416
 Mavrocordat, Alexandru D. 409
 Mavrocordat, Nicolae vv. 53
 Mavrogheni, Nicolae vv. 173n, 281n,
 297, 303..7, 305n, 367..8
 Mavrogheni, Petre P. 173, 173n,
 262
 Mavros, Dimitrie N. 401
 Mavros, Nicolae 85, 401, 404..5,
 404n, 408, 423
 Mehmed Ali Emin pa&a 20, 223,
 224n, 225, 227..8
 Mehmed Fuad pa&a 225, 225n, 227,
 425
 Mehmet Ali pa&a (de Egipt) v. Mo-
 hammed Ali pa&a (de Egipt)
 Men&kov, Aleksandr Sergheevici,
 gral 225, 225n, 226..8
 Metternich, Klemenzen von 58, 58n,
 214, 286..9, 381, 417
 Michelet, Jules 40, 414

- Michelson, Johann, gral 52.3, 248, 248n
- Miclescu, Alexandru 135, 416
- Mill, John Stuart 152.5, 358
- Millo, Matei 80, 131, 156.7
- Miloradovici, Mihail Andreevici, gral 53, 248, 248n
- Minciaki, Matvei Lvovici, consul 104.5, 107.8, 285, 289, 292, 295
- Mohammed Ali pa&a (de Egipt) 22, 106, 137, 137n
- Moruzi (Pechea), Alexandru D. 178, 416
- Moruzi, Alexandru vv. 52, 52n, 58, 286n, 293, 298
- Moruzi, Anastasia 299
- Moruzi, Dimitrie C. 286, 286n
- Moruzi, Ralu 68
- Mumuleanu, Barbu Paris 71, 74, 389
- Mustafa Bairaktar pa&a 29.32, 30n
- Mustafa IV, sultan 30n
- Mustafa Naili Giritli pa&a 231.2
- Mustafa Re&d pa&a 223, 223n, 224... 35, 225n, 261.3
- Napoleon I Bonaparte, imp. 52, 58, 85, 286, 300, 309, 371
- Napoleon III Bonaparte, imp. 229, 229n, 259, 263, 374
- Nectarie, mitropolit 218
- Negri, Costache 21, 178, 228, 258, 261
- Negri, Elena 178
- Negruzzi, Costache 20, 177, 404, 413
- Neo“ t II, mitropolit 201, 415n
- Nesselrode, Karl Robert 103.4, 103n, 225
- Nicolae I, ar 22, 57, 107, 109, 174, 214, 225n, 228, 260, 290.1, 296, 317.8, 373, 381, 408
- Niculescu, Nicolae 134, 218, 412
- Niculescu, Stavros 134, 218
- Nion, Antoine Doré de, consul 420
- Odobescu, Alexandru 405, 426n
- Omer pa&a (Mihailo Latas) 95, 230... 4, 425
- Osman, Hagi pa&a (de Anatolia) 51
- Otetele&anu, Ioan 138, 395
- Othon I de Bavaria, rege 33, 33n, 123, 125, 232.3
- Ottenfeld, von, dipl. 104, 107
- Pahlen, Feodor Petrovici, gral 38, 110, 291.2, 369
- Pann, Anton 71.2, 74.5, 77
- Pasvantoglu, Osman pa&a 29, 52, 52n, 68, 297
- Pâr&oveanu, *tefan 85, 298
- Penedeca, Constantin 92
- Pharmákis, Ioánnis 93, 96.7, 97n, 99.100
- Pherekyde, *tefan 413
- Photiádes, Lámbros 70, 70n, 179, 185, 367
- Pini, Aleksandr, consul 90, 101.4
- Ple&oianu, Nicolae 418
- Poenaru, Petrache 75, 185
- Poen(reanu, Grigorie 391
- Poteca, Eufrosin 74, 74n, 185, 218, 391
- Poujade, Eugène, dipl. 136
- Prodan, Hagi 90, 96, 98
- Prokesch-Osten, Anton von, dipl. 137, 137n, 261, 263
- Prozorovski, Aleksandr Aleksandrovici, gral 53
- Ralet, Dimitrie 21, 262
- Rallet, Dimitrie (Tache) 192
- Rallet, Isac 29, 78
- Redcliffe v. Canning, Stratford de Redcliffe
- Ribeaupierre, Alexandre de, dipl. 108.9, 214, 289
- Rígas Velestinílis-Pheraíos, Konstantínos 86.7, 86n, 93, 93n
- Ritov, consul 177
- Romalo, Grigore 406.7, 413, 416
- Rosetache, Rusetache v. Rosetti, Constantin A.
- Rosetti, Constantin A. 388n, 388... 9, 391, 413.5, 417.22, 424, 427
- Rosetti, Dumitru R. 416
- Rosetti, Lasc(r R. 261

- Rosetti, R(ducanu R. 416
 Rosetti-Roznovanu, Nicolae 92,
 121..2
 Roth, Loghin Osipovici, gral 38, 49,
 56, 291
 Rückman, Piotr Ivanovici, consul
 131..2, 296, 378
 Ruset (Rosetti), Iancu 220, 376..8,
 384, 391
 Russo, Alecu 404, 406, 416..7

 Samurca& Constantin 89..90
 Sava, bimba&a 90..91, 93, 99..100
 Sébastiani, Horace François Bas-
 tien, dipl. 52, 52n, 85, 371
 Selim III, sultan 30, 30n, 32, 52
 Serghiescu, Marin 72, 131, 139, 394,
 412
 Skouphás, Nikoláos 86, 86n
 Sl(tineanu, Iancu 204..5, 412
 Solomon, Ioan 55, 55n, 57, 90, 98
 Stoian, Hagi 90
 Strangford, Percy Smythe, dipl.
 103..8, 288
 Strathnairn, Hugh Rose, baron, gral
 228
 Stroganov, Grigori Aleksandrovici,
 dipl. 85, 85n, 89, 93, 95, 287
 Strousberg, Henry Bethel 41, 275...
 81
 Sturdza, Alexandru 175
 Sturdza, Catinca 178
 Sturdza, Dimitrie A. 405
 Sturdza, Elena 178
 Sturdza, Grigore M. 130..1, 130n
 Sturdza, Ioan Alexandru vv. 28, 47,
 84, 101..2, 104, 215, 287, 291
 Sturdza, Mihail vv. 20, 33, 131n,
 139, 174..5, 383, 414, 415n, 416
 Sturdza, Zoe 178
 Su)u (Chebapi), Dimitrie 93, 99
 Su)u, Alexandru M. 85
 Su)u, Alexandru vv. 85, 87..8, 90,
 90n, 176, 181, 181n, 404n
 Su)u, Constantin A. 85, 99
 Su)u, Constantin Gr. 412

 Su)u, Constantin M. 409
 Su)u, Grigore M. 85
 Su)u, M.A. 99
 Su)u, Mihail C. 405
 Su)u, Mihail I Draco vv. 298, 298n
 Su)u, Mihail II Gr. vv. 85, 87..92, 97,
 97n, 298n
 Su)u, Nicolae A. 176, 176n
 Su)u-B(leanu, Catinca A. 181
 Su)u-Mavros, Sevastia 85, 99
 Suvorov, Arkadi Aleksandrovici,
 gral 51, 51n

 *amil, &eic 136
 *ekib efendi 381
 *tirbei, Barbu C. 300
 *tirbei, Barbu Dimitrie vv. 134, 226,
 260, 418, 418n

 Talleyrand-Périgord, Charles Mau-
 rice, dipl. 261
 Tell, Christian 407, 417..9, 421..2,
 425
 Teodros II, imp. 205..8, 208n
 Thiers, Adolphe 135, 137, 155, 380,
 415
 Thouvenel, Édouard-Antoine de,
 dipl. 262..3, 262n, 318, 374
 Tranda“ rov 409..12
 Tsakálof, Athanásios 86n
 Tudor Vladimirescu 46, 51, 53..5,
 84, 89..91, 89n, 93..8, 102, 369n,
 370, 372
 Tunsu, Ioni)(38, 133, 191..2

 Urquhart, David 135..8

 Vaillant, Jean-Alexandre 139, 139n,
 185, 388..9, 398, 402
 Valette, Charles de la, dipl. 229,
 229n
 Vardaláchos, Konstantínos 70, 70n,
 85, 179, 185, 367
 V(c(rescu, Alecu 184, 293, 309, 370
 V(c(rescu, Barbu 47, 293, 300
 V(c(rescu, Iancu 68, 77, 121, 125,
 184..5, 293..6, 390..1, 412..3

- V(c(rescu, Ien(chi)(293, 370
 V(c(rescu-Bibescu, Maria 396..7,
 415, 415n
 Vârnava, Scarlat 413..4
 Victoria I, regin(207, 208n, 263
 Villara, Alexandru 29, 47, 102, 107,
 139, 216, 288..9, 296, 418, 421...
 2, 424, 424n
 Villara, Constantin A. 418
 Vogoride, Nicolae S. 262
 Vogoride, *tefan 238, 238n, 262
- Voinescu II, Ion 132, 221, 372, 384,
 391, 393, 403, 412..3, 417
 Weffyk v. Ahmed Ve“ k pa&a
 Wilkinson, William, consul 125
 Wittgenstein, Ludwig Adolph Peter
 von, mare&al 110, 110n, 316, 379
 Xánthos, Emmanouíl 86, 86n
 Zaltuchin v. Jeltuhin

LEGENDA ILUSTRĂȚILOR

Ilustrațiile au fost executate în peniță și au ca sursă de inspirație documentele iconografice (litografii, picturi, tipărituri etc.), costumele, armele și monumentele de arhitectură din epocă: **p. 2** Harta Ioniei și a Arhipelagului Dodecanez. **11** Vasile Alecsandri. Casa Alecsandri din Bacău. **25** Blazonul lui Ion Ghica. **27** Ion Ghica. Capela conacului Ghica de la Ghergani. **44** Grigore Dim. Ghika vv. Boieri și dorobanți din epocă. **50** Panduri olteni din epocă. **58** Ioan Gh. Caragea vv. Interior din epocă cu mobilier oriental și apusean. **70** Lámbros Photiádes. Școală parohială cu dascăl român. **81** Alexandru Ipsilanti. Scenă de bătălie între otomani și greci la 1821. **111** Clopotnița Mănăstirii Plumbuita. **119** Ioánnis Koléttis. Ali pașa din Ianina la vânătoare pe lacul Butrint, cu garda de arnăuți. **129** David Urquhart. Catedrala Sfânta Sofia din Constantinopol în epocă. **140** Palatul Tuileries înainte de a fi ars. **169** Mihail Sturdza vv. Palatul Ocârmuirii din Iași pe la 1840. **178** Căruța poștei pe la 1840. **179** Theódoros Kolokotrónis. Ruine antice în Peloponez. **188** Iancu Văcărescu. **189** Arnăuți și haiduci în costume din epocă. **198** Cula Greceanu din Măldărești, Vâlcea. **199** Teodros II. Scenă de bătălie din campania britanică în Etiopia, 1868. **223** Abdul-Medjid I. Mic port grecesc în epocă. **248** Napoleon III. Palicari greci și soldați francezi într-un port grecesc, în timpul Războiului Crimeii. **265** Bethel Henry Strousberg. Palatul Strousberg din Berlin pe la 1870. **284** Pavel Dmitrievici Kiselev. General și ofițeri ruși din epocă. **297** Nicolae Mavrogheni vv. Cupeu de lux pe la 1800. **311** Nicolae I. Soldați ruși din epocă. **318** Faleză Angliei la Canalul Măneci. **365** Ion Cămpineanu. Taraful lui Dumitrache Ochialbi. **385** Alexandru Dim. Ghika vv. **386** Grigore Alexandrescu spre sfârșitul vieții. Mănăstirea Cozia. **400** Nicolae Bălcescu. Conacul din Bălcești, Vâlcea. **430** Ofițer otoman și călărași români pe la 1848.

GLOSAR

Glosarul cuprinde cuvinte ieșite din uz sau marginale în lexicul actual, sensuri ieșite din uz ale unor cuvinte uzuale (ex. MANGÁL, arzător pentru cărbuni, sau BRAȘOVEÁN, negustor care face comerț cu Brașovul), precum și împrumuturi ocazionale din alte limbi, limitate la epocă. În definiții s-au reținut în general doar sensurile pe care le au termenii respectivi în textul lui Ion Ghica. Atunci când există și alte forme ale cuvântului uzuale în epocă, acestea sunt enumerate după intrarea principală, chiar dacă nu apar ca atare în text; la fel s-a procedat și cu variantele lexicale care apar în text. Acolo unde s-a considerat necesar, s-au dat minime indicații etimologice. Pentru alcătuirea glosarului s-au folosit cu precădere următoarele surse: Lazăr Șăineanu, *Dicționarul universal al limbei române*, ed. a VIII-a, Scrisul românesc, f.l., 1929; August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Institutu de Arte Grafice „Presa Bună“, Iași, 1939, *Dicționarul limbii române*, XIX tom., Editura Academiei Române, București, 2010. Opera lui Ion Ghica, una dintre cele mai bogate lexical din literatura română, este izvor pentru toate aceste dicționare.

ÁGĂ, AGÁ pl. *agále* comandant militar otoman; comandantul trupelor însărcinate cu menținerea ordinii, boier de prima clasă.

ÁGIU (it. *aggio*) câștig provenit din schimbul valutar.

AGOĂNĂ (ngr. *agonía*) luptă (cu referire la războiul de independență al grecilor).

ALLODIDÁCTICĂ metodă de învățământ prin care elevii se instruiesc unii pe ceilalți sub îndrumarea profesorului.

ANAFORÁ pl. *anaforále* raport scris al unui dregător către domn.

ANTERÍU, ANTIRÍU, ANTERÉU pl. *anterie, antirie, antirile* haină lungă boierească purtată peste cămașă și pe sub *giubeá*.

APĂRÁTOÁRE evantai.

ARMÁȘ boier însărcinat cu administrarea robilor domnești, în Țara Românească.

ARMEÁN, ARMÁN (tc. *harmán*) la jocul de arșice, suprafața circulară în care se joacă.

ARVÁT croat.

ÁRZ ordin al sultanului.

ARZMAHZÁR (tc. *arzi mahzar*) peti-
)ie colectiv(c(tre Poart(.

AVIZÓ, AVISÓ, AVÍS (fr. *avisó*) mic
vas militar pentru curierat sau
transport rapid.

BÁCI la jocul de ar&ice, cel care
c&ig(o rund(& are dreptul s(
arunce primul.

BANDIÉRĂ stindard.

BARATERÍE (fr. *baraterie*) fraud(
produs(de c(pitanul sau echipajul
unui vas în dauna armatorului.

BÁŞ-, -BAŞÁ element de compu-
nere provenit din tc., cu sensul de
□el mai mare□(în grad), c(petenie
(*báš-boier, bás-ciohodár; bacál-ba-
şá*, starosteale b(canilor).

BAŞBUZÚC pl. *başbuzúci*, în text &
başibuzúci soldat otoman volun-
tar din trupele neregulate, care nu
primea sold(, ci doar parte din
prad(.

BĂSNÁR mincinos, care poveste&e
basne.

BECÉR boier care are în grij(be-
ciul & buc(t(ria domneasc(.

**BEGLÉR-BÉI, BEGLERBÉI, BEGLER-
BÉG, BEILERBÉI** guvernator gene-
ral al unei provincii otomane (bei
al beilor).

BEILÍC re&edin)a înal)ilor demni-
tari otomani la Bucure&i (& Ia&);
cazarma trupelor otomane la Bucu-
re&i.

BÉRE (inf. lung al vb. *a bea*) b(u-
tur(.

BEŞLIAGÁ, BEŞLÍ-AGÁ, BEŞLEÁGÁ
comandantul *beşliilor*, solda)i ai
unui corp de cavalerie u&oar(; în
Principate, dup(1821, cu func)ie
de men)inere a ordinii.

BEŞLÍC moned(otoman(de ar-
gint în valoare de cinci (tc. *beş*) pa-
rale sau cinci lei.

BIBÍL garnitur(de dantel(, la gu-
ler, man&ete etc., cu col)urele.

BINÍŞ pl. *biníşuri* hain(boiereas-
c(de ceremonie, str&ns(pe corp &
mai larg(în poale, lung(& cu mâ-
necile despicate.

BOGASIÉR negustor de produse de
manufactur(, mai ales de bogasiu,
stof(“ n(& lucioas(folosit(la c(p-
tu&eli.

BRANDEBÚR, BRANDENBÚRG v.
CEAPRÁZ.

BRAŞOVEÁN negustor de produse
fabricate la Bra&ov, mai ales “ e-
r(rie, sticl(rie, postavuri.

BRULÓT (fr. *brulot*) vas de r(zboi
înc(rcat cu materii în□amabile,
folosit la incendierea altor vase.

BUCEÁ buc&(la osie).

CABANIŢĂ mantie domneasc(cu
ceaprázuri de “ r & îmbl(nit(cu
samúr, d(ruit(de sultan domnilor
Principatelor la învestitur((ultimii
domni care au primit cabani)a au
fost Grigore Dim. Ghika & Ioni)(
Sandu Sturdza, la 1822).

CACÓM *mustela erminea*, hermin(.

CAFEGÍ, CAFEGÍÚ slujitor îns(rci-
nat cu prepararea & servirea cafelei.
CAICCÍÚ conduc(torul unui caic
(barc().

CAIMACÁM loc)iitor domnesc.

CALEMCHERÍÚ postav scump pic-
tat cu pensula sau condeiul (tc. *ka-
lém* din ngr. *kalámi*, trestie, condei).
CALEMGÍÚ func)ionar de cancela-
rie, copist.

CANANARCHISÍ, CANONARHISÍ a
cânta ca un canonarh, protopsalt,
care cânt(mai ales canoanele.

CANTÓR, CANTÓRÁ pl. *cantoáre* (rus.
kontora) contoar, birou, agen)ie.

CAPÁN magazie de provizii pentru
armata otoman(.

CAPANLÍÚ negustor turc care venea
în Principate s(cumpere pe pre)uri

impuse provizii pentru garnizoanele dun(rene sau pentru armat(.
CÁPĀT masa unui credit (Āapete & dobânzi).

CAPUCHEHÁIA, CAPÚ-CHEHAIÁ reprezentantul domnilor români la Sublima Poart(.

CAPUGÍU, CAPIGÍU portar al Seraiului; & cu sensul de *capugi-paşa*, c(petenia capugiilor, îns(rcinat(cu transmiterea & îndeplinirea unor ordine.

CAÚC acoper(mînt de cap asem(- n(tor cu un potcap, mai lat la fund.

CAVÁF cizmar, negustor de înc(l-)(minte.

CAVÁS, CAVÁŞ jandarm.

CĂMINÁR dreg(tor m(runt îns(rcinat cu perceperea căminei, impozitul pe b(uturi.

CĂRCSERDÁR, CARSERDÁR c(pitalul unei putere.

CĂRJALÍU, CĂRJALÍU membru al cetelor de tâlhari turci care ac)ionau în Balcani în sec. XVIII.XIX; au fost coopta)i în trupele lui Osman Pasvantoglu, în vremea c(- ruia treceau Dun(rea & pr(dau Oltenia & Muntenia.

CEAŞÍRI pantaloni largi, de obicei de culoare ro&e; sub genunchi se continuau cu jambiere (tuzlúci) de aba, pentru c(l(rie.

CEALMÁ acoperitoare de cap dintr-o bucat(de pânz(înf(&urat(, asem(n(toare unui turban mai mic & mai simplu.

CEAPRÁZ ciucure sau aplica)ie (g(itan) împletit(din m(tase, bum-bac sau " r cu care se ornau ve& mintele.

CEAÚŞ curier; aprod; u&er; func)ionar militar inferior; subo")er.

CEPCHÉN hain(b(rb(teasc(sau femeiasc(scurt(pân(în talie, cu mânecile despicate, de obicei bogat ornamentat(cu *ceaprázuri*.

CERVÍŞ seu de vit(.

CHEHAIÁ pl. *chehaiéle* inten-den-tul unui vizir sau al unui pa& .

CHEHAIÁ-BÉG intendentul mare-lui vizir, guvernator al , (rii Româ-ne&ti la 1821.1822.

CHIOCÉC dans turcesc în cerc.

CHIOSTÉC &nur sau l(n)ug cu care se prindea o manta atunci când era purtat(pe umeri neîncheiat(.

CHIRIGÍU c(r(u&

CHÍTRÁ (ngr. *kítron, kíttra*) *citrus medica*, fruct citric asem(n(tor unei l(mâi foarte mari, cu coaja foarte groas(, din care se face dulcea() .

CICMIGEÁ caset(de bani.

CIFLÍC mo&oar(, conac de mo&e.

CINÓVNIC func)ionar m(runt.

CIOCÁNÁŞ muncitor la ocn(, care sparge sarea cu ciocanul.

CIOHODÁR slujitor domnesc.

CIORBAGÍU comandantul unui re-giment de ieniceri (Āel care distri-buie hrana); prin extensie, o")er otoman.

CIRÁC protejat, om de cas(.

CÍSLÁ procent individual din im-pozitul colectiv stabilit pentru o co-munitate.

CITARÍE, CITAREÁ stof(" n(, v(r-gat(.

CLÁUSTER, CLÁUSTRU (germ. *Klos-ter*) m(n(stire catolic(.

CLUCÉR dreg(tor îns(rcinat cu aprovizionarea cur)ii domne&ti.

CÓCHII-VÉCHI (sb. *ko će veće*, bg. *ko šte vešte*, cine d(mai mult?; fone-tism alterat de o etimologie popula-r() licita)ie (Āle-a luat B(lt(re)u de la mezat, la cóchii-véchi).

COMPLECŢIÚNE, COMPLEXIÚNE (fr. *complexion*) aspect " zic.

CONFINÁT (fr. *confiné*) închis, izolat.

CÓNTOŞ, CÓNTÁŞ, CÓNTUŞ pl. *cón-toşe* manta boiereasc(îmbl(nit(.

CORÓI (magh. *karoly*) uliu, & oim dresat pentru vân(toare, de unde adj. *coroiat*).

COVÉRGĂ coviltir, acoper(mânt de rogojinii).

CÚCĂ c(ciul(de blan(neagr(, cu fund de catifea aurie & cu pene de stru), d(ruit(de sultan domnilor Principatelor la învestitur((pân(în 1822).

CUPÁR dreg(tor care îndeplinea func)ia de paharnic personal al domnului.

CURAMÁ cotiza)ie, colect(.

CÚRSĂ pastil(aromatic(importat(din Orient.

CUTNÍE atlas cu urzeal(de bumbac, de fabrica)ie turceasc(.

DÁJNIC contribuabil care pl(te&te *dájdie*.

DEPÍNGE (lat. *depingere*) a descrie, a zugr(vi.

DEREBÉG, DEREBÉI c(petenie local(care s-a r(zvr(tit împotriva sultanului; în text cu forma de pl. *derebéghi*.

DEVLÉT Imperiul Otoman (tc. ot. *Devlet-i 'Aliyye-i 'Osmaniyye*).

DIVICTÁR dreg(tor de rang mic care purta unelte de scris ale domnului.

DJÚRSTVÁ, DEJÚRSTFÁ administra)ia central(a armatei (în perioada 1839.1859).

DRAGOMÁN translator, interpret în serviciul administrativ, diplomatic sau militar; func)ia de mare dragoman al Por)ii era adesea o anticamer(pentru tronul Principatelor în epoca fanariot(.

EDECLÍU slujitor domnesc.

EFÉNDI (tc. *eféndi* din gr. *authéntis*, st(pân) titlu de polite)e turcesc, domn.

ELCÍU consul al unei puteri europene la Poart(.

EPINGEÁ, IPINGEÁ manta de postav gros ornat(cu g(itane.

ERÉDE pl. *erézi* jur. mo&tenitor.

EVGHENÍE (ngr. *eugeneia*) noble)e.

EVGHENÍS, EVGHENÍST nobil.

FALÁNGĂ (ngr. *fálaggas*) pedeaps(constând în b(taia la t(lpi (înainte de 1828); piesa de lemn în care se imobilizau picioarele celui pedepsit.

FARMAZÓN (etim. multipl(, ngr., rus., fr., & contamin(ri populare) vraci, probabil medic militar (Farmazónul nostru, bietul c(pitan Ciupagea); francmason (Profesorul Santo farmazónul).

FÁNOÁSĂ, FÁNOÁSĂ ma&n(agricol(care întoarce fânul.

FÁRTÁL, FARTÁL (magh. *fertály* din germ. *viertel*, sfert) blazon, prin extensie de la câmpul unui blazon împ(r)it în sferturi.

FÉRBER joc de c(r)i.

FEREGEÁ hain(b(rb(teasc(sau femeiasc(din stof("n(sau m(tase, purtat(peste c(ma& .

FERMENEÁ hain(boiereasc(scurt(, cu mâneci, brodat(cu " r sau m(tase, uneori îmbl(nit(.

FÍFER (germ. *pfeifer*) cânt(re) din [uier sau [aut (într-o fanfar(.

FILONICHÍE ceart(.

FIMFUNSFÁNTIHI (germ. *fünfund-zwanzig*) moned(austriac(de argint în valoare de 25 de cr(i)ari.

FUSTÁŞ soldat din garda domneasca(înarmat cu lance (*fuste*, din lat. *fustis*).

GABROVEÁN negustor care importa "er(rie produs(la Gabrovo (în actuala Bulgaria), în special cu)ite.

GEVREÁ basma de m(tase brodat(.

GHERMEŞÍT, GHERMESÍT, GHERMESÚT atlas cu ape.

GHICELÍC, GHIGILÍC scu"e de noapte.

GHIORDÚM, GHIURDÚM joc de c(r)i.

GIOLÁR la jocul de ar&ce, juc(tor bun; de la *giól*, totalitatea (tc. *çól*) ar&celor puse în joc; printr-o deplasare semantic(, pl. *gioále* ajunge s(însemne în argoul contemporan *oase* (□a da la *gioale*□).

GIRÍT, GERÍT, GERÉT (tc. *çirit*) sulii(scurt(; sport tradi(ional turcesc în care se arunc(sulii)a din galop.

GIUBEÁ hain(larg(, de obicei îmbl(nit(, purtat(pe deasupra.

GLÉBÁ iob(gie.

GÓSTINÁ, GÓŞTINÁ bir pe oi & porci.

GUGIUMÁN c(ciul(de *samúr* cu fundul alb pentru domn & beizadele & cu fundul ro& pentru marii boieri; prin extensie, *işlíc*.

HALEÁ boier în slujb(.

HARŞÁ, ARŞÁ stof(scump(care se pune sub &; valtrap, cioltár.

HÁRSIE piele de miel din care se fac c(ciurile.

HÁTMAN în , ara Româneasc(, boierul comandant al *zapçíilor* & aprozilor; în Moldova, boierul comandant al armatei.

HUZMÉT venitul principal al)(rii (ocne, dijm(rit, *vinârçii* etc.), la dispozi(ia domniei.

IASACCÍU jandarm turc.

ÍCHI la jocul de ar&ce, ar&ce mai mare, umplut cu plumb, cu care se lovesc celelalte ar&ce.

IEROLOCHÍT (ngr. *Ierós Lóchos*, Legiunea Sacr() membru al Batalionului Sacru al Eteriei, numi)i & *mavrofóri*, datorit(uniformei negre (ngr. *maúros*).

IMINÉU pantof u&or & jos de marochin, de tip oriental (□de la Yemen□).

INÍC (fr. *inique*) injust, arbitrar.

ISNÁF breasl(; bresla&

ISPRÁVNIC boier îns(rcinat cu administrarea unui jude).

IŞLÍC pl. *işlíce* termen generic pentru diversele acoper(minte de cap purtate de boieri, boierna& & slujba&, potrivit rangului & slujbei.

IŞLICÁR artizan care face sau repar(*işlice*.

IÚNKER, IÚNCHER tân(r, de obicei " u de boier, care fl(cea un stagiu militar înainte de a deveni o"er (1831..1859).

ÎNCURÁRE (lat. **in-currare*) alergare de cai, goan(a cailor; incursiune.

LEBADEÁ, LIBADEÁ v. **ANTERÍU**.

LÉNGHI, LÉNCHE (tc. *lenk*, &chiop, v. Timur Lenk) la jocul de ar&ce, lovitur(foarte bun(.

LIPCÁN v. **TÁTÁR-MIZÍL**

LOGHIÓTAT profesor grec; savant.

LOGOFÁT în , ara Româneasc(, al doilea boier dup(marele ban; ministru; *mare logofát*, pre&edintele divanului; *logofát de divan*, secretar.

LÚDE, LIÚDE pl. *lúzi, liúzi* (sl. *lúdu*, oameni, lume) unitate de contribuabili.

MADÉR vin de Madera.

MAHMUDEÁ moned(otoman(de aur b(tut(de Mahmud II; prin extensie, galben turcesc.

MAIDÁN pia)(; *a scoate la maidán*, a expune, a scoate la iveal(.

MALOTEÁ manta femeiasc(cu gulerul & mânecile îmbl(nite.

MANÁF (de la numele lui Manah Ibrahim, c(pitan al lui Osman Pasvantoglu) *cârjalúu*; soldat turc, mai ales c(lare.

MANDÁT ordin.

MANGÁL vas de aram(sau alam(, cu picior & capac, a&zat pe o tav(, care înc(lze&te înc(perea cu mangal.

MASALÁ tor)(.

MÁTIMÁ lec)ie.

MAVROFÓR v. **IEROLOCHÍT**.

MAZDRÁC pl. *mazdráce* lance.

MAZÍL boier de clasa a treia, scos din slujb(& supus anumitor d(ri; urma&ul unui boier mazíl.

MAZILÍ a destitui un domn; a scoate din slujb(un boier.

MEDELNICÉR dreg(tor de rang mic care-i toarn(domnului ap(s(se spele pe mâini la mas(; dup(1830, doar rang onori“ c.

MEHMENDÁR slujba&care înso)e& te un trimis str(în.

MÉŠI, MÉŠTI înc(l)(minte de piele “ n(, galben((*mešină*) purtat(de boieri peste ciorapi & sub pantof sau cizm(; în cas(se intra doar în mé&.

METERHANEÁ fanfar(militar(& ceremonial(turceasc(.

MINAVÉT □a&net(, caterinc(.

MINTEÁN hain(scurt(de postav, de obicei ornat(cu g(itane.

MIRALÁI o“ er otoman cu grad de colonel (care comand(un regiment).

MUCÁRI foarfece cu care se taie mucul lumân(rii.

MUCHELÉF elegant, ferche&

MUDÍR administrator al unei unit()i teritoriale otomane, primar.

MURAHÁŠ plenipoten)iar otoman.

MÚRSÁ aluni)(fals(.

MÚZZO, pl. *múzzi* mus, elev marinar.

NACEÁLNIC &f(de serviciu), comandant.

NAFÉ, NAFEÁ blana de pe pântele vulpíi, folosit(la c(ptu&li.

NÁRT pre) “ x & impus la care se achizi)ionau de c(tre otomani cerealele, &ptelul & materiile prime din Principate pân(la Tratatul de la Adrianopol (1829).

NEFÉR soldat otoman; potera&p(-mântean.

NEISÁN (tc. *neyzen*) naist.

NIZÁM soldat otoman în termen (la 1826 Mahmud II des“ in)eaz(corpul ienicerilor & încear(s(alc(tuiasc(o armat(de conscrip)ie de tip occidental).

NOHUTÍU cafeniu deschis, de culoarea n(utului (tc. *nohut*) nepr(jit.

OBÁHT comandament (al trupelor ruse).

OCÁ, ÓCA pl. *ocále, óca* unitate de m(sur(a greut()ii (1,271 kg) sau a volumului (1,520 l) .. în , ara Româneasc(.

ODIVÓI infanterist.

OTCÚP arendarea (antrepriza) unor bunuri sau venituri ale statului (ocne, v(mi, impozite).

OTNOŠÉNIE raport o“ cial.

PACEÁ blan(de pe picioarele animalului, folosit(la c(ptu&li.

PAIÁ boier cu rang, dar f(r(slujb(.

PALICÁR viteaz cre&tin, mai ales grec; lupt(tor grec în r(zboiul pentru independen)(de la 1821..1830.

PAMBRÍU stof(de merinos.

PARAPONISÍ a se sup(ra.

PARASTISÍ a juca un rol într-o pies(de teatru.

PARÚCIC, PORÚCIC (rus.) locotenent

PAŠÚŠ (magh. *paszus*) pa&aport.

PAZÁRNIC (rus. *pazarnik*, din *pazar*, din tc. *pazar*, bazar, pia)() slujba&care are în grij(pie)ele; poli)ai de pia)(.

PECETLUÍ a supune la o pedeaps(care îl punea pe condamnat în imposibilitatea de a se sp(la (în epoca fanariot(& a domniilor p(mântene; *pecetluirea cămășii*).

PISÉR copist.

PODORÓJNĀ ordin scris de a pune la dispoziție cai de poștă.

POLCÓVNIC colonel, comandantul unui regiment (*pól*c).

POSLŪŠNIC, POSLŪJNIC slujitor boieresc scutit de dăruire.

POTŪRI pantaloni de călărie largi pe coapsă (& strâmb) și pe pulpă, ornăminte cu gălbenușe.

PROFĪR (fr. *profil* prin contaminare cu rom. *fir*) tiv de blană.

PROVIĀNT provizii pentru armată, zahărea.

PRŪĀ (fr. *proue*) proră.

RADÓU (fr. *radeau*) plută.

RAIĀ (în text sub forma *ray*) cetate otomană pe teritoriul Principatelor, împreună cu domeniul înconjurător; raiălele erau puncte militare & comerciale strategice; teritoriul lor era supus administrației, jurisdicției & legislației otomane (de ex. musulmanii aveau voie să construiască moschei).

REGEĀ pl. *regeale* agent de înlocuire), avocat.

REĪS-EFĒNDI marele cancelar al Porții, ministru de externe.

RODOZAHĀR dulceață de trandafiri.

SACNASĪU, SAGNASĪU pl. *sacnasie*, *sagnasie* balcon închis de lemn, speciă de arhitectură balcanică & otomană, care iese în afara zidurilor & unde femeile sau stăpânii casei își petrec timpul privind în stradă (fără a văzuți).

SALEPCĪU, SALEPGĪU vânzători (tor de *salép*, băutură coritoare preparată pe baza tuberculilor unor anumite orhidee).

SĀLŤĀ (ngr. *sált*sa) șos (șărat).

SAMŪR *martes zibellina*, zibelină (specie de jder); în texte rom. & cu

sinonimul *soból* (a nu se confunda cu cărtia).

SANGULĪE șes (turcă "năvăle) de mătase.

SĀMEȘIE slujba *sămeșului*, care strângea *săma* (birul) dintr-un județ.

SCHĒLĀ port.

SCŪLE bijuterii, obiecte de metal prețioase.

SDĒLCĀ contract.

SEIMEĀN soldat dintr-un regiment de mercenari balcanici înarmătați de Matei Basarab.

SEĪS, SEĪZ argat la cai, rândaș

SELEĀF, SILEĀF, SILEĀH brâu lat armănesc în care se purtau armele (iatagan, hangere, pistoale).

SELIMĪE stofă de mătase pentru *anterie*.

SERASKIĒR, SERASCHĒR ministrul de război al Porții.

SERDĀR boierul comandant al cavaleriei; ulterior, doar rang onorific.

SERHĀT cetate otomană de graniță; v. **RAIĀ**.

SEVĀI stofă de mătase albă (& "rădăcine), **SFĀNŤ, SFĀNŤĪH, SFĀNŤIC** (germ. *zwanzig*, douăzeci) monedă austriacă în valoare de 20 de creștări, *sorcovăță*.

SFETĪ a (se) lămurii.

SIMORĪE (ngr. *symmoría*) bandă. **SINĒT** act, document.

SINGĒĀP, SĀNGĒĀP pl. *singépi sciurus cinereus*, veveriță (cenușă).

SLUGĒR, SULGĒR dregător (tor de rang mic înscris cu aprovizionarea curții & a armatei; mai târziu, rang onorific).

SOITĀR, SOITARĪU măscărică (al curții sau al trupei).

SOROCOVĀŤ, SORCOVĀŤ v. **SFĀNŤ**.

SPAHĪU cavalerist otoman.

SPĀNGĀ, ȘPĀNGĀ sabie; baionetă (fără țintă).

STACÓJ rac; homar.

STÓLNIC dreg(tor de rang mic în- s(rcinat cu masa domneasc(; bu- c(tar domnesc sau boieresc.

SUVARÍU soldat otoman de cava- lerie.

ȘÁRT rânduial(, rost.

ȘÁICĂ șlep.

ȘÁTRÁR dreg(tor îns(rcinat cu intenden)a armatei, a corturilor (&tre); mai târziu, rang boieresc mic, onori“ c.

ȘÁUÁȘ cal dintr-un atelaj care este în&uat; atelajele mari (po&ta- lioane, cale&ti, tunuri) erau mânate de unul sau doi surugii c(lare.

ȘIȘANEÁ, ȘUȘANEÁ pu&c(cu cre- mene cu)eava lung(, în &ase fe)e (ghinturi), & cu b(taie mare.

ȘLEÁPĂ, ȘLÁPĂ tricorn.

TABÁC pl. *tabáci* t(b(car.

TABLÁ-BAȘÁ cal de parad(d(ruit de sultan domnului la învestitur(.

TACLÍT stof(v(rgat(pentru brâie sau turbane.

TALPÁȘ, TÁLPAȘ pedestra& dintr-un corp în“ in“at de *erban Can- tacuzino.

TARABOLÚS, TARABULÚS (tc. Ta- rabulús, Tripoli în actualul Liban) stof(pentru brâie sau turbane.

TARAPANÁ (tc. *tarab hané*) mone- t(rie.

TARÁR pl. *taráre* (fr. *tarare*) ma- &n(care separ(boabele de cereale de impurit()i.

TAXIDÁR slujba& îns(rcinat cu strângerea d(rilor.

TÁTÁR-MIZÍL (tc. *menzil*, po&() cu- rier rapid prin serviciul po&telor sau curier o“ cial în sistem militar (*lip- cán*); în Balcani, serviciul de curie- rat otoman era organizat în trecut

cu c(l(re) i t(tari; în texte rom. & cu sinonimul *inadins tătar*.

TÁTÁN (germ. [Österreicher] *untertan*, supus austriac, prin fals(analiz() evreu (depreciativ), evreii identii“ cându-se astfel în epoc(.

TECNOLOGÍE gram. morfologie.

TEȘCHEREÁ pa&aport, permis.

TETREÁ dulcea() .

TOMBATÉRÁ (ngr. *tón patéra*, ca pe vremea tatii) *ișlic*; “ g. persoan(retrograd(.

TOPÚZ sceptru, buzdugan (însemn al puterii domne&ti).

TOXÍN, TOCSÍN (fr. *tocsin*) clopot de alarm(.

TRICALIÓT locuitor din Tríkala, în Tesalia.

TUFECCÍU (tc. *tüfekçi*, pu&ca& lefe- giu din garda domneasc(.

TÚI stindard otoman alc(tuit dintr-o lance cu semilun(în vâr- f pe care erau prinse dou(cozi de cal în cazul domnilor români & al *be- glerbéilor* sau trei în cazul marelui vizir.

TUMBELÉCHI, TUMBÉCHI pl. *tumbe- léchiuri, tumbéchiuri* tob(mic(de aram(.

TURÁ (tc. ot. *tughra*) semn(tura caligra“ c(a sultanului pe monede & “ rmane.

UDAGÁCI, ODOGÁCI *croton elute- ria*, plant(aromatic(

UZURÁR (fr. *usurair*) cu caracter de cam(t(.

VADEÁ termen de plat(, scaden)(.

VÁDRÁ m(sur(de volum egal(cu 10 *ocále*.

VALESÍ titulatura unui *valíu*.

VALÍU guvernatorul unei provin- cii otomane (*vilaiét*)

VAPÉL volan (la o rochie), falbala.

VASÉL, VAŞÉL (ngs. *vasélo*, it. *vascello*) vas de război, bastiment.

VĂCĂRÍT impozit pe vite.

VĂTĂF DE PLĂI (der. regresiv de la pl. *vătăşi*; der. *vătăşél, vătăşie*) competenţa plăilor care poartă numele unei plăi (unitate administrativă).

VENGHÉRCĂ tunică scurtă (bărbătească), îmbrăcată & ornată cu motive itane.

VILAIÉT (fr. *vilayet*) provincie otomană, eialet.

VINARÍCI, VINĂRÍCI impozit pe vin, vinărit.

VÚTCĂ lichior slab alcoolic.

ZAPCÍU administrator al unei plăi & (unitate teritorială); executor al impozitelor.

ZARÁF negustor care schimbă bani sau împrumută (cu câmbiu, telal, bancher).

ZĂCÁŞ trândav.

ZEIBÉG soldat turc din Asia.

CUPRINSUL

<i>Notă biografică</i>	5
<i>Notă asupra ediției</i>	9
<i>„Iată-ne cu iarna în țară...”</i> (Vasile Alecsandri)	11
Introduc(i)une	27
I. Clucerul Alecu Gheorghescu	44
II. Polcovnicul Ioni(Ceganu)	50
III. Din vremea lui Caragea	58
IV. *coala acum 50 de ani	70
VI. Din timpul Zaverii	81
VII. Liberalii de alt(dat(.....	111
VIII. Generalul Coletti la 1835	119
IX. David Urquhard	129
X. Libertatea	140
XI. Egalitatea	156
XII. O c(l(torie de la Bucure&ti la Ia& înainte de 1848	169
XIII. Dasc(li greci & dasc(li români	179
XIV. Tunsu & Jianu	189
XV. Teodoros	199
XVI. Teodor Diamant	209
XVIII. C(pitanu Laurent	223
XIX. C(pitanu Laurent (urmare)	248

450 CUPRINSUL

xx. Ovreii	265
xxi. Legile	284
xxii. B(l(re)u	297
xxiii. Bârzof	311
xxiv. Insula Prosta	319
xxv. Ioan Câmpineanu	365
xxvi. Amintiri despre Grigorie Alexandrescu	386
xxvii. Nicu B(lcescu	400
<i>Indice selectiv de nume</i>	431
<i>Legenda ilustrațiilor</i>	438
<i>Glosar</i>	439